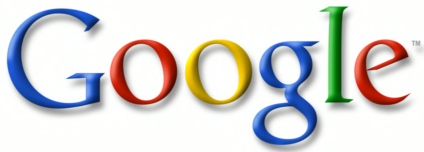
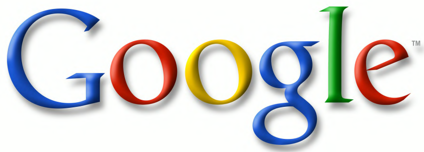
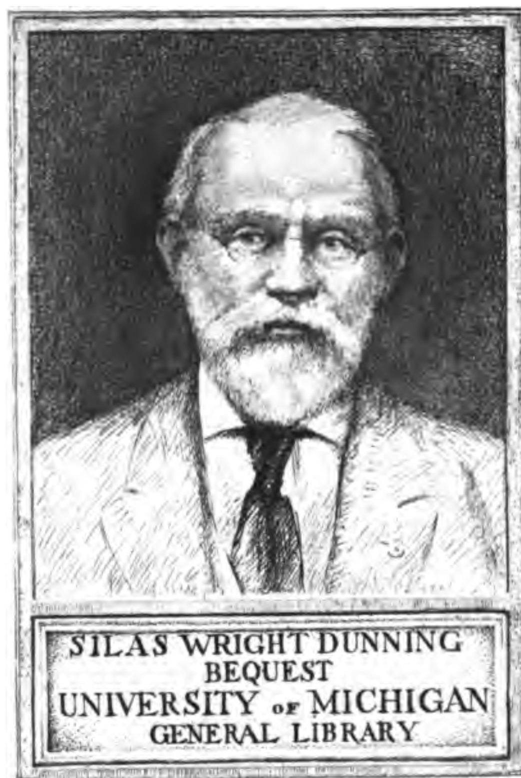

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

AARSBERETNINGER

FRA

DET KONGELIGE GEHEIMEARCHIV,

INDEHOLDENDE

BIDRAG TIL DANSK HISTORIE
AF UTRYKTE KILDER.

UDGIVNE

AF

C. F. WEGENER.

ANDET BIND.

KJÖBENHAVN.

I COMMISSION HOS C. A. REITZEL.

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI VED F. S. MUHLE.

MDCCCLVI—MDCCCLX.

Nærværende andet Bind af Aarsberetninger fra det Kongelige Geheimearchiv er udgivet i fem aarlige Hefter i Aarene 1856—60, hvert Hefte bestaaende af to eller tre Afdelinger, der ved Bindets Slutning maae udtages af Hefterne og forbindes med hinanden, som ved Signatur og Pagination er anviist. Om de ved Udgivelsen fulgte Grundsætninger haaber jeg tilstrækkeligt at have udtalt mig i förste Bind, der fandt en saa lærerig og velvillig Bedömmelse; de samme Grundsætninger ere fulgte i dette nye Bind.

Den förste Afdeling, eller Archiv-Efterretningerne i kort Uddrag, havde jeg gjerne indskrænket til et mindre Rum, da jeg meget vel indseer, hvor lidet interessant den maa være, og jeg vil ogsaa fremdeles bestræbe mig derfor, om det kunde lade sig gjöre uden Forandring i sammes Character og uden Skade for dens Betydning. Men de i Archivet stedse tiltagende Forretninger og Arbeider maatte dog i denne Afdeling kortelig nævnes.

Den anden Afdeling indeholder forhen utrykte eller unöiagtigt trykte Actstykker til Dansk Historie; men medens jeg i förste Bind fornemmelig havde optaget Stykker, henhörende til Kongernes eller Kongehusets Historie, har jeg derimod for dette Bind samlet egentlige Statsacter til Statsforfatningens og Statsbestyrelsens indre Historie. Den förste Samling indbefatter Kongernes Haandfæstninger, hvoraf vel de fleeste tidligere have været trykte, men i Almindelighed saa uheldigt, at en fuldstændig og critisk Udgave længe var et föleligt og ofte udtalt Savn, og den slutter med Souverainetets- og Hyldings-Acterne, hvis ældre Aftryk i „Nye Samlinger til den Danske Historie" især i de for Samtidens Personalhistorie saa vigtige Navne-Underskrifter vrimler af Urigtigheder. Den anden Samling bestaaer af Instructioner for de vigtigste Statsembeder eller Statsembedsmænd fra Souverainetets-Periodens förste Dage indtil det Tidspunct, da den nye Organisation af Regjeringen kunde ansees for gjennemfört; det allermeeste deraf har ikke tidligere været trykt. I begge Samlinger er der ved hvert enkelt Stykke givet Oplysning om, hvorfra det er taget, og dertil endnu et stundom temmelig rigeligt critisk Apparat. Aftrykket er besörget med al den diploma-

tiske Nöiagtighed, som det ved forenede Kræfter har været muligt at anvende; dog maa jeg derved gjöre tvende Bemærkninger. For det förste have vi i dette Bind fulgt den Regel, at store Forbogstaver i de ældre Breve alene ere brugte ved Egennavne, og at den nuværende Tids Skrivemaade i denne Henseende er brugt i de nyere Stykker, medens vi i förste Bind have sögt at gjengive Originalens eller Haandskriftets store og smaa Bogstaver. Erfaring havde nemlig lært, at denne Art af diplomatisk Troskab deels meget vanskelig lod sig anvende, deels var uden synderlig Betydning; thi det havde ofte viist sig næsten umuligt at afgjöre, om et Bogstav burde ansees for stort eller lille, og hyppigt forekom det Tilfælde, at de selvsamme Ord i det samme Stykke faa Linier fra hinanden vare i denne Henseende forskjelligt skrevne. For det andet have vi i de fleeste af Haandfæstningerne betegnet de enkelte Artikler i Marginen med smaae Tal, der ikke findes i Originalerne og heller ikke ganske svare til de ældre Udgaver, som hverken indbyrdes stemme overeens i denne Optælling eller have udfört den med tilbörlig Skjönsomhed. Kun i Kong Frederik II's Haandfæstning er den Artikel-Inddeling fulgt, der findes i Udgaven af 1562.

Den tredie Afdeling indeholder to Stykker, der leilighedsviis tilbödes, nemlig et Diplomatarium fra Kannike-Collegiet i Haderslev og en kort kalendarisk Undersögelse.

Til Slutningen findes tvende Registre: det förste over Archiv-Efterretningerne i förste og andet Bind er samlet af mig selv, det andet meget betydeligere over Actstykkerne i andet Bind af Cancellist Lieut. Plesner. Og dette sidste skal jeg tillade mig at henlede særdeles Opmærksomhed paa, da det indeholder værdifulde Oplysninger, især personalhistoriske vedkommende Hyldingsacternes Underskrifter.

Med Hensyn endelig til den Understöttelse, jeg har nydt ved Udgivelsen af dette andet Bind, kan jeg ganske henvise til, hvad jeg har sagt om det förste. Enhver af os har ved begge udfört den samme Deel af Arbeidet. Lieut. Plesner har efter mit Önske paataget sig den besværligste Deel; Prof. Kall Rasmussen og Hr. Matthiessen have med lige Velvillie udfört deres, saa ofte jeg önskede det.

Det Kongelige Geheime-Archiv, den 31 December 1860.

INDHOLD.

Archiv-Efterretninger.

Bidrag til Dansk Historie af utrykte Kilder.

Tillæg.

AARSBERETNINGER

I UDDRAG.

VIII.

UDSIGT OVER DET KONGELIGE GEHEIMEARCHIVS TILSTAND OG VIRKSOMHED I AARET 1855.

Som en Begivenhed af særdeles Interesse for det Kongelige Geheimearchiv i dette Aar fortjener udentvivl allerförst at nævnes Udförelsen af den allerede forud bestemte Aflevering af de ældste Archivalier fra det forrige holstenske Cancellies Archiv. Derved er Planen til at samle i Geheimearchivet samtlige ældre Archivalier indtil omtrent Midten af det attende Aarhundrede rykket et betydeligt Skridt nærmere. Endnu videre vilde man dog have været, dersom ikke Mangelen paa Plads havde gjort det nödvendigt at standse allerede begyndte Afleveringer, navnlig den fra Indenrigsministeriets Archiv, og den endelige Ordning vil være betinget af, at Geheimearchivets Locale paa en eller anden Maade udvides, saaledes som det allerede for længe siden har været bestemt. Hvad i denne Henseende kunde være at gjöre, vil nedenfor paa sit Sted blive omtalt, idet man her meddeler det sædvanlige Uddrag af den under sexogtyvende Februar 1856 indleverede allerunderdanigste Aarsberetning.

I.

Det Kongelige Geheimearchiv har i Aaret 1855 modtaget Tilvæxt deels fra Hans Majestæt Kongen, deels fra Ministerierne, deels som Gaver fra enkelte Privatmænd.

A. Hans Majestæt Kongen har behaget at lade nedlægge i Archivet fölgende Stykker:

1. En Kongelig Befaling, udstedet den anden Juni 1771 af Struensee til Jægermester Levetzow, at fungere som Dommer ved Væddelöbet paa Kjöbenhavns Fælled den fjerde Juni næstefter. Dette Stykke blev leveret den anden Juni 1855, og den allerunderdanigste Revers for Modtagelsen givet to Dage senere.

2. Trende Stykker af 1773 vedkommende Arveprinds Frederiks Appanage, leverede ved et allerhöieste Reskript af Skodsborg den otteogtyvende Juli, mod den sædvanlige Revers af eenogtredivte Juli næstefter.

2. En Samling af lærde Breve til Biskop Münter, som af dennes ældste Sön, Herr Justitsraad Münter, var Hans Majestæt offereret. Tilstillet Geheimearchivet ved allerhöieste Reskript af sextende September, mod den sædvanlige Revers af attende samme Maaned.

B. Ministerier og offentlige Auctoriteter have i Aaret 1855 leveret adskillige Archivsager, for en stor Deel som en Fölge af den vedtagne Plan, at dette Archiv skal bevare alle ældre Regjerings-Archivalier indtil Aaret 1750 eller omtrent ved dette Tidspunkt, efter de enkelte Ministerial-Archivers særlige Tarv:

1. Indenrigsministeriets store Aflevering har, som ovenfor antydet, forelöbig maattet standse, fordi Geheimearchivet savner Plads til at modtage den store Mængde, som endnu derfra er det bestemt. Derimod sendte dette Ministerium den syvogtyvende August en i dets Archiv fundet forseglet Pakke med Paaskrift: „Lynarske Papirer." Revers for Modtagelsen blev givet den niogtyvende August, og Pakken, naturligviis i samme Stand, deponeret paa det behörige Sted.

2. Justitsministeriet har skjænket, nærmest til det i Geheimearchivet som en særlig Afdeling bevarede Kongelige Danske Selskabs Archiv, et haandskrevet Værk i fem Folio-Bind, sædvanlig kaldet de Benzonske Stamtavler. Da Geheimearchivarius som saadan maa forestaae den Deel af Danske Selskabs Archiv, der har sin Plads i Geheimearchivet, har han den toogtyvende October reverseret for Modtagelsen paa det af Justitsministeriet bestemte Vilkaar, at Værket skulde være tilgjængeligt for Ministeriets Brug.

3. Krigsministeriet, hvorfra allerede sex Partier vare afleverede ifölge den ældre Bestemmelse indtil 1750, önskede den femte Februar, at Geheimearchivet skulde modtage dets Archivalier indtil 1763 som et for dette Ministeriums Organisation mere passende Tidspunkt, og da Geheimearchivet er anseet for pligtigt til at modtage, hvad Ministerierne ville afgive, erklærede det sig den ottende Februar villigt dertil. Derefter afleverede Krigsministeriet den fjortende og syttende Marts samt den treogtyvende og fireogtyvende April af den ældre Svite (indtil 1750) det syvende og ottende Partie, nemlig sex Protocoller og toogtyve Pakker angaaende Armeens Organisation 1689—1748, femogtyve Protocoller og sexogtredive Pakker Miscellanea 1650—1750, fireogfyrgetyve Protocoller og tohundredeogtre Pakker af Oversecretariatets Archiv 1700—1750, det forrige Krigscancellies Correspondance 1700—1720. Reversen blev givet den tyvende Marts og femogtyvende April. Afleveringen af den nyere Svite (1750—1763) skeete den otte- og niogtyvende Marts og den tyvende Mai i to

Partier, og bestod af indkommende og udgaaende Sager, Etater, Ancienneteter, Bogholderi-Böger, Kongelige Resolutioner. Revers derfor blev givet den niogtyvende Marts og treogtyvende Juni.

4. Marineministeriet leverede den niende November som Supplement til dets tidligere Aflevering nogle Aktstykker vedkommende Skagens og Anholts Fyr 1631—1719, mod Revers af samme Dag.

5. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmet Slesvig udförte den tredie Januar den i Slutningen af forrige Aar bebudede Aflevering, der udgjorde ti Afdelinger, nemlig: a) det Gottorpske Archiv, b) det storfyrstelige Archiv, c) det Glücksborgske Archiv, d) det Rantzauske Archiv, e) Acta Breitenauiana, f) en Diplom-Samling indtil 1756, g) et haandskrevet Diplomatarium, h) originale Breve af Gottorpske og Sönderborgske Hertuger, i) Acta vedkommende Altonaer- og Pinneberger-Tractaten, k) Samling af enkelte Diplomer. Revers gaves samme Dag. Hvad de tilsvarende ældre Kjöbenhavnske Archivalier angaaer, meldte Ministeriet fremdeles den anden Februar, at det ogsaa vilde aflevere dem, dog kun indtil Aaret 1730, da der med dette Aar begyndte en ny Epoche i Ministerial-Archivets Anordning, og Afleveringen udförtes derefter i trende Afdelinger mod Revers af resp. niogtyvende Marts, syttende August og fireogtyvende November. Disse Afleveringer ere de allervigtigste, som i dette Aar ere skeete. Geheimearchivet har derved erholdt en meget betydelig og meget interessant Tilvæxt, og gjort et stort Skridt til Udförelsen af den ofte nævnte i Ministerierne besluttede Ordning af Forholdet mellem dette Archiv og de praktiske Departements-Archiver. — Endelig skylder Geheimearchivet endnu i dette Aar samme Ministerium den værdifulde Gave af en Pergaments-Codex af Liber censualis episcopi et capituli Slesvicensis, der hidtil befandt sig i en privat Samling, men nu blev kjöbt og indlemmet i dette Archiv.

6. Amtmanden i Randers, Herr Kammerherre Rosenörn, indsendte den attende August en betydelig Samling af Fæste-, Thing- og Skifte-Protocoller, der hidtil havde beroet i Amts-Archivet, otteogfyrgetyve Volumina in Folio, og den toogtyvende samme Maaned kom dertil endnu nogle senere fundne Stykker. Revers blev givet den attende August.

7. Borgemesteren i Helsingör, Herr Etatsraad Olrik, leverede den fjortende Februar en lille Samling af gamle Brevskaber mellem 1426 og 1648, meest Pergamenter, dog for det förste kun som et Depositum. Det er vel muligt, at den kunde blive Archivets Eiendom.

C. Ved private Gaver har Geheimearchivet i afvigte Aar 1855 erholdt fölgende:

1. En Deel gamle Pergamenter, Skjöder, Mageskiftebreve og deslige, der bevaredes i Danske Selskabs Archiv, men tilfældigviis ikke var bleven afleveret med

Selskabets övrige Archivalier. Disse bleve nu forenede med Selskabets Samlinger, der gjemmes i Geheimearchivet som en særlig Afdeling. Ligeledes overlod Danske Selskab til Geheimearchivet en liden Rest af gamle Böger, henhörende til Dansk Historie, som ikke vare blevne solgte, da Selskabet i sin Tid afhændede sine Böger.

2. Nogle gamle Documenter, vedkommende Kjöb og Salg af Jordegods, Forærede af Fröken Carlsen, mod Revers og Taksigelse af sextende Marts.

3. Et Pergaments-Brev, hvorved Petrus Rochini, magister generalis ord. prædicc., den tredivte Marts 1450 deelagtiggjör Otto Nielsen (Rosenkrands) og hans Hustru Else Holgersdatter (Krognos) i Ordenens gode Gjerninger. Gaven gjaldt nærmest Danske Selskabs Samlinger. Giveren önskede ikke at navngives.

4. Statuter for et Brandgilde af 1574—1580 i Brodersby i Slesvig, fornyede 1694, med en Autobiographie af Sognepræsten Herman Royer. Foræret den niogtyvende August af Pastor Ewaldsen i Brodersby, hvem Revers og Taksigelse den tiende September blev tilstillet.

5. Dr. Balthazar Münters egenhændige Manuskript til Bekehrungsgeschichte des Grafen Struensee, foræret af Herr Justitsraad Münter den femogtyvende September mod Revers og Taksigelse af syvogtyvende s. M.

6. En Fortegnelse over de vigtigste Documenter, der findes i Nakskov Raadhuus-Archiv, foræret af Cand. theol. Friis, Bestyrer af Nakskov Realskole, som derfor den femogtyvende Juli modtog Geheimearchivets Revers og Taksigelse.

7. Det efter den Kongelige Norske Regjerings Foranstaltning udgivne Værk, Norske Stiftelser, I Bd. 2 Hefte og II Bd. 1 Hefte, forærede den sextende Januar og otteogtyvende October af det Kgl. Norske Regjerings-Departement for Kirke- og Underviisningsvæsenet, som Fortsættelse af den tidligere Gave.

Endnu kunde her anföres en liden Erhvervelse, som Archivet har gjort ved Kjöb, nemlig tvende ziirlige Pergaments-Akter, indeholdende en kortere Recension af Grevernes Privilegier, daterede den femogtyvende Mai 1671, den ene underskrevet af Kong Christian den Femte, parapheret af Griffenfeldt, men derefter igjen kasseret, den anden endnu ikke underskreven. Kjöbte hos en herværende Antiquar.

Endelig bör det ogsaa bemærkes, at det Spörgsmaal i afvigte Aar har været reist, om man burde samle i Hovedstaden de ældste Kirkeböger og Skifteprotocoller fra hele Riget for at sikkre dem mod Ödelæggelse. Men derom er endnu ikke nogen Bestemmelse hidtil meddeelt Geheimearchivet.

II.

Af Archivalierne selv er i dette Aar intet udgaaet af Geheimearchivets Samlinger. Derimod har dette Archiv afgivet til mere passende Bevaring i en anden

offentlig Samling et Stykke, som formodentlig i en ældre Tid, da man ikke saa nöie sondrede Rariteter og Archivalier, her havde faaet Plads, — nemlig en chinesisk Stol. Denne henstod i een af Hvælvingerne, hvor Inspectören over det Kongelige ethnographiske Museum saae den og önskede at indlemme den i Museet. Fra Geheimearchivets Side kunde intet være til Hinder derfor, og den blev saaledes efter Ministeriets Befaling overleveret til Overdirectören for de Kongelige Kunstsamlinger den eenogtyvende August.

III.

Arbeiderne i Archivets egen Tjeneste ere fremmede efter de gjældende Regler og i de til Contoirtid bestemte Timer, i hvilken enhver af Archivets Embedsmænd og Stipendiarer har udfört den ham i Almindelighed eller i Særdeleshed overdragne Deel.

Registrator, Professor Kall Rasmussen har, som sædvanligt, ifölge den for Tiden bestaaende Fordeling af Archivarbeiderne, besörget Fremtagelsen af de ældre Sager, der have været i Brug; han har derhos med sin bekjendte Velvillie og Detailkundskab veiledet de Fremmede, som havde Tilladelse at besöge Archivcontoiret i videnskabeligt Öiemed. I den Tid, som Opfyldelsen af disse specielle Pligter levnede ham, har han deeltaget i de Arbeider, som ere fælleds for alle, nemlig Registraturen. Han har saaledes registreret og indordnet i den topographiske Samling paa Pergament, eller den saakaldte Vossiske Samling, et meget betydeligt Antal Documenter, som Conferentsraad Vedel Simonsen i sin Tid havde indsamlet og forelöbig afleveret til det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. En Deel Tid anvendte han ogsaa paa den i Geheimearchivets trykte Aarsberetning optagne Afhandling i Anledning af de nylig fundne Fragmenter af en Codex af Saxo.

Cancellist, Lieut. Plesners specielle Deel af Contoir-Forretningerne er Förelsen af den officielle Copiebog over udgaaende Expeditioner og Fremtagelsen af de nyere Archivalier, der skulle benyttes; han har derhos i afvigte Aar besörget den förste Modtagelse af de fra Krigsministeriet og det slesvigske Ministerium afleverede Archivalier. Fremdeles har han væsentlig deeltaget i Afskrivningen og Correcturen af den trykte Aarsberetnings fjerde Hefte og samlet det dertil hörende Register over de fire förste Hefter eller det förste Bind. Den Tid, som derefter blev tilbage, har han anvendt paa Registraturen af de Pergamenter, som fra Danske Selskab vare afleverede, hvoraf han har registreret trehundredoghalvfjerdsindstyve Stykker og leilighedsviis afskrevet enkelte Documenter for det store haandskrevne Diplomatarium.

Stipendiarius Matthiessen har i Almindelighed været beskjæftiget med Registraturen. Han har fortsat det begyndte vidtlöftige Arbeide at omregistrere Registranterne af det saakaldte Gemeinschaftliches Archiv, Cap. IX og X, og suppleret Cap. VI. Undtagelsesviis, naar mange specielle Forretninger have været at besörge, har han taget

Deel i disse. Han har saaledes afskrevet en Deel Aktstykker, som til forskjellig Tid have været forlangte, gjennemgaaet adskillige Samlinger som Forberedelse til Arbeider, der skulde udföres, og vicarieret ved Copiebogen, naar Cancellisten paa anden Maade var sysselsat.

Stipendiarius Secher har saagodt som udelukkende registreret den ham til Registrering overgivne Samling „Danske Kongers Historie." Da han i Regelen ikke har været afdraget fra dette Arbeide, og da en betydelig Deel af disse Archivalier kun egne sig til en summarisk Registratur, har han i Aarets Löb gjennemgaaet et meget betydeligt Antal af disse Sager.

Den extraordinaire Medhjælper, Prof. T. Becker, har ogsaa udelukkende været beskjæftiget med Registrering. Han har fortsat sit Arbeide med den „Topographiske Samling" paa Papir, der er alphabetisk ordnet, sluttet Bogstavet H og er kommen ind i Bogstavet M.

Geheimearchivarius har i sin udförlige Aarsberetning aflagt Hs. Majestæt og Ministeriet Regnskab for sin Embedsförelse, der har fordret hans personlige Nærværelse og Arbeide i Archivet hver Dag i hele Contoirtiden og udenfor denne. At specificere hans Forretninger turde ikke her være passende, og er hellerikke fornödent, da hele denne Beretning formeentlig vil give Oplysning derom.

IV.

Geheimearchivets almindelige Forbindelse med Hs. Majestæt og Allerhöistsammes Regjering bestaaer i at vælge og meddele de Aktstykker og Oplysninger fra en ældre Periode, der maatte blive forlangte. Disse Forretninger, der i en tidligere Tid kun sjeldnere forefaldt, have naturligviis meget tiltaget, efterat Regjerings-Archiverne have afgivet saameget til dette Archiv, at dets Locale i faa Aar er voxet fra neppe halvanden til over halvfemte Hvælving. Af de til Regjeringsauctoriteterne gjorte Meddelelser skal man dog — af Grunde, som i disse Aarsberetninger oftere (f. Ex. 1854, p. LXXVIII) ere anförte eller antydede — her indskrænke sig til at nævne dem, som enten i og for sig ere af Betydenhed, eller som paa en vis Maade falde udenfor de Regler, der i ældre Tid anvendtes, naar Meddelelser skulde skee fra dette Archiv.

A. Hans Majestæt befalede Geheimearchivarius den trettende April at fremtage og levere tvende Stykker af det Höikongelige Huus's nyere Archivalier, og gav ham den sextende s. M. Decharge derfor med Tilföiende, at de efter Afbenyttelsen vilde blive remitterede. Allerhöistsamme befalede fremdeles den eenogtyvende April at opsætte nogle Efterretninger om Runestenen paa Julianehöi, hvilke ogsaa den otteogtyvende s. M. bleve leverede og kort efter benyttede ved det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskabs Möde paa Christiansborg. Allerhöistsamme befalede endvidere Ge-

heimearchivarius den sjette September at meddele sine private Optegnelser angaaende Undersögelsen af Kongegravene i Ringsted som en forelöbig Efterretning, indtil det udförlige Arbeide kunde fuldendes af de Mænd, hvem dette var betroet. Endelig befalede Hs. Majestæt at levere Allerhöistsammes Kabinets-Secretair nogle Oplysninger henhörende til det Kongelige Huus's indre Historie efter Documenter i Samlingen af det Kongelige Huus's nyere Archivalier. Dette skeete den anden Mai.

B. Ministerierne og andre offentlige Auctoriteter have forlangt og modtaget fölgende Meddelelser:

1. Udenrigsministeriet, som havde modtaget de under ottende December 1854 til Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet leverede Efterretninger om de Akter, som her maatte bevares til Keiser Napoleon den Förstes Historie, önskede gjennem sidstnævnte Ministerium en Afskrift af Journalen over Kaas's Mission til Dresden i Aaret 1813. Det blev imidlertid under attende Januar oplyst, at den nævnte Journal bestod af Kaas's Skrivelse til Udenrigsministeriet, og at den altsaa maatte haves der. Formodentlig ere disse Oplysninger befundne grundede, da man ikke siden har hört videre derom.

2. Samme Ministerium forlangte ligeledes et Uddrag af de til Grund for Tractaten af ellevte Juli 1670 mellem Danmark og Storbritanien liggende Forhandlinger. Disse bleve leverede den toogtyvende Februar og remitterede den anden Mai.

3. Samme Ministerium forlangte den toogtyvende August udförlige Oplysninger om det Danske Archivvæsen i det Hele, nærmest i Anledning af en Begjering fra den herværende Preussiske Gesandt, Grev Oriollá. Opgaven var fremsat i en Række af nitten Spörgsmaal, og Besvarelsen blev indsendt den femte December.

4. Indenrigsministeriet forlangte den nittende Mai, femte og trettende November nogle Oplysninger om Kirkeskatten i Viborg, om Viborg Byes civile Enkekasse og om det forhenværende Commerce-Collegiums Virksomhed, hvilke bleve meddeelte, forsaavidt man var istand dertil.

5. Samme Ministerium forlangte i December Maaned först Oplysninger om de Kjöbenhavnske Bageres Privilegier, siden om Kirke- og Skole-Forholdene paa Fredensborg. Angaaende det förstnævnte Punkt havde Archivet ikke andet, end hvad tidligere var meddeelt. Angaaende det andet sendtes de begjerede Aktstykker.

6. Justitsministeriet forlangte i Aarets Löb nogle mindre Oplysninger, saasom angaaende Retsvæsenet, angaaende Vaisenhuset o. desl., hvilke bleve meddeelte.

7. Finantsministeriet begjerede og benyttede paa Stedet nogle Efterretninger angaaende Möntvæsenet i ældre Tid, og erholdt Afskrifter af nogle ældre Lovbestemmelser.

8. Krigsministeriet har i det afvigte Aar kun een Gang henvendt sig til dette

Archiv om nogle Oplysninger, som ogsaa den syvende Juli bleve leverede. Det var dog alene et Par Kongelige Resolutioner af tiende April og femte Mai 1741. .

9. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmet Slesvig modtog efter Begjering den syvende Juni nogle Oplysninger angaaende Lehnssager i Aarene 1664—1673. Senere önskede samme Ministerium i en vis Anledning Underretning om den Fremgangsmaade, der anvendes i Geheimearchivet med Hensyn til Private, der her söge om at maatte benytte Archivalier, og denne Underretning blev meddeelt den tyvende August.

V.

De Private, for hvis Adgang til Archiv-Contoiret der enten tidligere havdes eller i Aarets Löb erholdtes Ministeriets Tilladelse, have som sædvanlig og paa de almindelige Vilkaar modtaget historiske Meddelelser i Geheimearchivets Contoir, naar de der have indfundet sig.

A. Landsmænd, der saaledes her have besögt Archivet i den ordentlige Contoirtid, ere fölgende:

a. efter ældre Tilladelse:

1. Dr. Burman-Becker (den 17 Februar 1852). 2. Pastor Brasch paa Vemmetofte (den 26 April 1854). 3) Commandör Garde (den 5 Januar 1832). 4. Pastor, Dr. Hammerich (den 26 August 1845). 5. Dr. Helweg (den 15 December 1849). 6. Overlærer Hundrup i Roeskilde (den 20 April 1854). 7. Kammerraad Lassen (den (den 31 August 1854). 8. Capt. Lengnick (den 15 December 1849). 9. Prof. Overskou (den 26 April 1854). 10. Cand. theol. Kall Rasmussen (den 28 Juni 1854). 11. Capt. v. d. Recke (den 5 Januar 1854). 12. Cand. theol. Rördam (den 18 Januar 1854). 13. Prof. Schiern (den 28 October 1854). 14. Lieut. i Söetaten Schultz (den 28 December 1853). 15. Studios. juris Weeke (den 26 November 1852). 16. Procurator og Rigsdagsmand N. Winther (den 25 Februar 1851). 17. Prof. Worsaae (den 15 April 1841).

b. efter Tilladelse givet i afvigte Aar:

18. Cand. theol. L. C. Hansen: den niogtyvende October blev det tilladt at meddele ham Oplysninger til Slangerups og Omegns Historie. 19. Kammerraad Herbst: den niende Marts blev det tilladt at meddele ham Efterretninger angaaende militaire Personer i Slutningen af syttende og Begyndelsen af attende Aarhundrede. 20. Herr Jörgensen-Jomtou: den sextende Juli blev det tilladt at meddele ham Efterretninger, henhörende til Kong Christian den Syvendes Historie. 21. Adjunct Kinch i Ribe: den anden April blev det tilladt at meddele ham archivalske Bidrag til Ribe Byes Historie. 22. Pastor Krogh i Maibölle: den syvogtyvende September blev det tilladt at meddele

ham Oplysninger angaaende Kirke-Ritualets Historie. 23. Rigsdagsmand Bertel Nörgaard: den syvende Februar blev det tilladt at meddele ham Oplysninger om Brokorn og Bropenge her i Landet i ældre og nyere Tid. 24. Cancellieraad Schwartzkopf, Fuldmægtig i Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet: den niogtyvende September blev det tilladt at meddele ham Bidrag til en Series Pastorum i Fölleslöv og Særslöv. 25. Prof. Steenstrup: den tiende Mai blev det tilladt at meddele ham Efterretninger angaaende det ældre Kunstkammer og det Gottorpske Museum. 26. Universitets-Bibliothekar, Prof. Thorsen: den femte Januar blev det tilladt at meddele ham Oplysninger angaaende Slesvigs ældre historiske og retslige Forhold, samt Slesvigs og Nörrejyllands Topographie. 27. Cand. theol. Vaupell: den femte Januar blev det tilladt at meddele ham Oplysninger om de Forandringer, som i naturlig Henseende vare foregaaede med Hensyn til Terrainets Udstrækning i det vestlige og nordlige Jylland. 28. Lieut. Vett: den tyvende Marts blev det tilladt at meddele ham archivalske Bidrag til Staden Kjöbenhavns Historie.

B. Fremmede, som deels ifölge ældre Tilladelse, deels ifölge Tilladelse af dette Aar have sögt og erholdt Meddelelser i Archivet, ere fölgende:

1. Mag. Cavallin, Docent ved Universitetet i Lund, hvem det under nittende September blev tilladt at meddele Oplysninger angaaende den skaanske Geistlighed i det syttende Aarhundrede. 2. Dr. Grönblad af Helsingfors, den 9 September 1852. 3. Hofprædikant, Provst Psilander i Ystad, den 8 Juli 1854. 4. Herr Georg Swederus, Secretair ved den Kongelige Svenske Jernbane-Comitee, hvem det den anden August blev tilladt at meddele Bidrag til den ældre svenske Historie.

VI.

Foruden de nu nævnte Mænd, der personlig have været tilstede i Archiv-Contoiret, have ogsaa andre, der enten ikke selv have kunnet indfinde sig her, eller ikke have kunnet opholde sig her i længere Tid, modtaget enkelte korte Oplysninger af den Art, at der ikke kunde være mindste Tvivl om, at Ministeriet vilde have tilladt at meddele dem, hvis det kunde have været sögt:

A. Landsmænd, der saaledes have nydt Understöttelse fra dette Archiv i Aaret 1855, vare: Contre-Admiral Bille, Biskop Engelstoft, Advocat Liebe, Etatsraad, Borgemester Olrik i Helsingör, Procurator Olsen i Randers, Kammerherre Qvaade, Etatsraad Regenburg, Skiftecommissionen i Boet efter afdöde Grev Reventlow til Brahetrolleborg. 1. Admiral Bille anmodede om og erholdt den nittende Mai Oplysninger angaaende afdöde Generall. Frants Bülows Slægtskab med Familien Gedde, navnlig med Admiral Frederik Eiler Gedde. 2. Biskop Engelstoft udbad sig og erholdt den

sexogtyvende Februar Oplysninger om de förste Danske Kongers Kroninger, om Brugen af Formelen Dei gratia og om Besættelsen af Maaneds-Vacancerne i de Danske Domcapitler. 3. Advocat Liebe erholdt den treogtyvende Februar nogle juridiske Akter fra Slutningen af det syttende og den förste Halvdeel af det attende Aarhundrede. 4. Etatsraad Olrik udbad sig og fik den sjette Marts Oplysninger om de Archivalier, som her haves til Helsingörs Historie. 5. Procurator Olsen önskede den förste Februar nogle Oplysninger om de topographiske Forhold i Galthen Herred, hvorom dog intet videre havdes end hvad der findes trykt i „de ældste Archivregistraturer." 6. Kammerherre Qvaade udbad sig og erholdt den tyvende Marts nogle Oplysninger med Hensyn til Traktaten af ellevte Juli 1670. 7. Etatsraad Regenburg begjerede og erholdt den anden Februar nogle Documenter fra det sextende Aarhundrede vedkommende slesvigske Forhold til Brug for et videnskabeligt Arbeide, som Præsidenten i den slesvigske Overret vilde udgive. 8. Skiftecommissionen i det Reventlowske Bo forlangte den sexogtyvende Marts et Testamente af fjerde September 1734 af Geheimeraad Grev Reventlow; men da man ikke havde opgivet Datum for den Kongelige Confirmation, der var meget senere, blev Testamentet forgjeves eftersögt.

B. Fremmede, som ligeledes paa denne Maade have sögt og, saavidt muligt, erholdt enkelte Oplysninger fra Archivet, vare: Rigsarchivar R. C. Bakhuizen van den Brink i Haag, Archivarius Eekhoff i Leuwarden, den herværende svenske Minister, Baron Lagerheim, Rigsarchivar Lange i Christiania og Herr de Rosenthal i Haag. 1. Rigsarchivar Bakhuizen van den Brink modtog under förste December nogle Bidrag til den ældre nederlandske Historie, hvorom han havde anmodet gjennem den Danske Chargé d'affaires i Haag. 2. Archivarius Eekhoff modtog under tolvte October en Efterretning om de diplomatiske Kilder til Friislands Historie, som findes i dette Archiv, hvorom han gjennem det danske Udenrigsministerium havde anmodet. 3. Hs. Exc. Baron Lagerheim erholdt efter Begjering den attende Juli Oplysning angaaende den ældre Skyldsætning af tvende Hemman, Risanäs og Swanwik i Rönneby Sogn, Medelstad Herred i Bleking. 4. Rigsarchivar Lange har i Aarets Löb erholdt, med Regjeringens Tilladelse, de Norske Copieböger, der ifölge Conventionen af trettende September 1851 skulde forblive her. 5. Herr de Rosenthal udbad sig og erholdt under tredivte November nogle Oplysninger angaaende Harderwyks ældre Privilegier i Sundet, hvorom han gjennem den Danske Chargé d'affaires i Haag havde anmodet.

Endelig er i det afvigte Aar den sædvanlige Aarsberetning udgivet, nemlig det fjerde Hefte, hvorved förste Bind af dette Værk er sluttet. Dette fjerde Hefte indeholdt Fortsættelsen af Dronning Dorotheas Breve og en liden Afhandling af Prof. Kall Rasmussen i Anledning af de fundne Fragmenter af en Codex af Saxo. For at

denne Afhandling med et. Fascimile af de nævnte Fragmenter kunde udgives med det allerede næsten færdigtrykte Hefte, tilstod Ministeriet et lidet extraordinairt Tilskud.

VII.

Efterat det saavel i den sidste Aarsberetning som især i Budgetforslaget for Finantsaaret 1856—57 var blevet fremhævet, at Geheimearchivet, der i de sidste sex Aar er voxet til meer end det firdobbelte Omfang, af hvad det tidligere havde været, vilde behöve en Local-Udvidelse og derhos nye Skabe og Repositorier ogsaa i dets oprindelige Hvælvinger, foranledigede Ministeriet i October Maaned en Conference mellem Bygningsdirectören og Geheimearchivarius for, om muligt, at raade Bod paa denne Mangel. Ved denne Leilighed bleve nogle tilstödende Localer, som man haabede at kunne komme overeens med Vedkommende om at afstaae, tagne i Öiesyn. Der har ogsaa været Tanke om at sætte en Etage paa Archivbygningen. Det er imidlertid ikke endnu afgjort, paa hvilken Maade Geheimearchivet skal hjælpes.

2. Geheimearchivets Regnskab for Finantsaaret 1853—54 har i det sidste Foraar været til Revision, og efterat Revisors Bemærkninger vare besvarede, modtog Archivet den fireogtyvende Mai Quittance for det nævnte Finantsaar.

Regnskabet for det sidst forlöbne Finantsaar 1854—55 blev (ifölge Bestemmelsen af 28 Februar 1849) indleveret den tredivte Juni 1855. Budgettet havde for dette Finantsaar bevilget en Sum af 6517 Rdlr., hvoraf 4420 Rdlr. til de faste, normerede Gager, 497 Rdlr. til Archiv- og Contoir-Udgifter, og 1600 Rdlr. til de extraordinaire Gager for Personalet ved det forrige historisk-genealogiske Archiv. Dertil kom endnu ifölge Loven af femte April et Dyrtids-Tillæg for Aaret 1855—1856 til de tvende Stipendiarer og Archivbudet.

3. Det ved Finantsloven af otteogtyvende Marts 1855 for Finantsaaret 1855—1856 approberede Budget blev Geheimearchivet communiceret ved Ministeriets Skrivelse af syvende Mai s. A. Den bevilgede Sum af 6517 Rdlr. var fordeelt ganske paa samme Maade som i de nærmest foregaaende Aar.

4. Forslag til Budgettet for Finantsaaret fra förste April 1856 til eenogtredivte Marts 1857 blev — ligeledes ifölge Circulair-Skrivelsen af 28 Februar 1849 — indleveret under den tredivte Juni. Det gjentog et tidligere Önske om, at Archivbudets Lön, som kun er 120 Rdlr. aarlig, maatte forhöies med 100 Rdlr., men var forövrigt overeensstemmende med Bevillingerne for de sidste Aar, saa at den hele Sum for Geheimearchivet derefter vilde blive 6617 Rdlr.

VIII.

Hvad endelig angaaer Archivembedsmændenes personlige Stilling, da er i Aarets Löb ingen Forandring af Betydenhed foregaaet. De ved enhver af dem i Archivets Tjeneste udförte Arbeider ere ovenfor omtalte.

1. Registrator Kall Rasmussen har i Aarets Löb havt den Ære at modtage Beviser paa Hans Majestæts naadigste Tilfredshed, idet han först blev indbudt at være tilstede ved Undersögelsen af Kongegravene i Ringsted og siden ved Aarets Udgang blev tillagt Prædicat af Professor.

2. Inspector-Pladsen i Archiv-Contoiret, der er normeret, har ogsaa i dette Aar været ubesat, og tör vel ifölge Ministeriets Skrivelse af 31 Mai 1852 ikke ventes besat, saalænge det forrige historisk-genealogiske Archivs Personale er henviist til Virksomhed ved dette Archiv. Forretningerne besörges af Registratoren, tildeels ogsaa af Cancellisten.

3. Den ene af de paa tre Aar ad Gangen antagne Stipendiarer, Stud. Matthiessen, var udnævnt under ellevte September 1852, at regne fra förste October s. A. Hans Triennium vilde altsaa være udlöbet den förste October 1855, men blev under sexogtyvende September s. A. forlænget for de fölgende trende Aar indtil den förste October 1858.

4. Secretair Berlien, forhen Archivsecretair ved det saakaldte historisk-genealogiske Archiv og nu stillet til dette Archivs Tjeneste, forsaavidt der maatte være Brug for ham, har igjennem hele Aaret været permitteret, hvilken Permission forelöbig blev ham tilstaaet indtil Udgangen af Juni 1856.

IX.

UDSIGT OVER DET KONGELIGE GEHEIMEARCHIVS TILSTAND OG VIRKSOMHED I AARET 1856.

I den under treogtyvende Februar 1857 indgivne allerunderdanigste Aarsberetning, hvoraf disse Blade skulle være et kort Uddrag, er det strax i Begyndelsen fremhævet, at det Kongelige Geheimearchiv i det afvigte Efteraar ved Hans Majestæt Kongens umiddelbare Naadesbeviisning havde modtaget et særdeles interessant Tillæg til Samlingen af det Höikongelige Huus's nyere Archivalier ved en Deel Papirer og Brevskaber fra Kong Frederik den Sjettes Tid, der nyligen vare fundne. Dette, som en i Archivets temmelig eensformige Aarböger sjeldnere Begivenhed, skal ogsaa her först antegnes og siden nedenfor paa sit Sted nærmere blive omtalt.

I.

De Archivalier, som i Aaret 1856 ere indgaaede i det Kongelige Geheimearchiv, bleve leverede deels umiddelbart af Hans Majestæt Selv, deels fra Ministerierne og andre offentlige Auctoriteter, deels som Gaver fra Private.

A. Hans Majestæt Kongen har allernaadigst befalet at optage i Geheimearchivet fölgende Sager:

1. Fem Actstykker, vedkommende en Forhandling i Aarene 1855 og 1856 angaaende höisalig Kong Christian den Ottendes Efterladenskaber. Disse Acter bleve leverede den fjortende Februar 1856, og Geheimearchivets allerunderdanigste Revers, hvori de vare specificerede, blev indgivet den fölgende Dag.

2. Et Haandskrift med den Titel: Monumenta historiam nobilitatis Danicæ, Norvegiæ, partim generalem partim specialem, illustrantia, auctore Andrea Kellinghusen, in Qvarto; leveret brevi manu af Hans Majestæt Selv den ellevte Juni, mod allerunderdanigst Revers af den tolvte Juni.

3. En Tillægs-Bestemmelse af nittende December 1856 til den tidligere allerhöieste Act af trettende Juli 1854 (see ovenf. I B. S. LXXIII), leveret den tyvende December, mod allerunderdanigst Revers af toogtyvende næstefter.

4. Endelig den nysnævnte Samling af Brevskaber til höisalig K. Frederik den Sjettes Historie. Denne Samling var uformodentlig opdaget paa Amalienborg og er vistnok den mærkeligste Berigelse, som Geheimearchivet i det forlöbne Aar har modtaget. Men den var aldeles uordnet, hvorfor Hans Majestæt naadigst gav Henstand med Reversen, indtil den kunde blive gjennemgaaet.

B. Ministerier og offentlige Auctoriteter have i afvigte Aar, tildeels efter ældre Bestemmelse, afgivet större eller mindre for de practiske Regjerings-Forretninger antiquerede Samlinger af Archivalier.

1. Justitsministeriet anmeldte den eenogtyvende Juli til Aflevering tvende Samlinger, nemlig hele det forrige General-Kirkeinspections-Collegiums Archiv og en Deel Copieböger, vedkommende Notarii Publici Embede fra 1677 til 1679 og fra 1696 til 1749. Begge bleve modtagne i Geheimearchivet den treogtyvende Juli, og Reversen derfor udvexlet samme Dag.

2. Krigsministeriet har i Aaret 1856 fortsat Afleveringen af de ældre Archivalier med det i forrige Aar bebudede Tillæg indtil Aaret 1763, som en Epoche, der bedst passede for Ministeriets Organisation og Ordningen af dets dertil svarende Archiv. Af dette Tillæg vare tvende Afdelinger modtagne. Den tredie blev leveret den niogtyvende Mai og bestod af Etater og Ancienneteter fra 1723 til 1755, Justitsprotocoller fra 1712 til 1760, en Deel Fascikler og Protocoller vedkommende Troppesamlingerne fra 1753 til 1755 og fra 1758 til 1763, samt adskillige Archivalier fra Feldtcommisariatets Contoir for 1758-71. Revers for alt dette blev givet den eenogtredivte Mai. Den fjerde Afdeling blev leveret den niende Juli og bestod af syvogtyve Pakker diverse militaire Sager for Perioden fra 1704 til 1763. Geheimearchivets Revers for Modtagelsen blev givet den fölgende Dag.

3. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmet Slesvig har ogsaa i det sidste Aar suppleret den tidligere Aflevering af gamle Archivalier, og dertil leveret en Deel Landdagsforhandlinger, Lehnssager samt Hamborgske og Lybekske Acter, alt mod Revers af treogtyvende Juli. — Det samme Ministerium har fremdeles under femogtyvende September anmeldt til Aflevering det gamle Provindsial-Regjerings-Archiv indtil 1750, efterhaanden som en Udsondring kunde skee, og en Begyndelse til denne Aflevering foregik den attende November med en Deel Sager af det ældre Regjerings- og Overrets-Archiv, hvorfor samme Dag blev givet Geheimearchivets Revers.

4. Helsingörs Communalbestyrelse tilböd den tolvte April at ville overlade Geheimearchivet som Eiendom de i sidste Aarsberetning (ovenf. S. V) nævnte gamle

Archivalier, der her forelöbig vare deponerede, saafremt Geheimearchivet vilde levere verificerede Afskrifter af samme med en Fortegnelse over andre gamle i dette Archiv bevarede Helsingörske Documenter, og derhos lade trykke Byens ældste Privilegier og andre til dens Historie mærkelige Actstykker med en kort Indledning om Helsingörs Oprindelse og successive Udvidelse, naar Tryknings-Omkostningerne afholdtes uden Byrde for Geheimearchivet. Den förste af disse Betingelser er for en Deel bleven opfyldt (s. ovenf. S. XII); den anden kunde vel blive det, naar Tid og vigtigere Arbeider tillade at begynde derpaa: i al Fald vil Archivet ikke ansee sig for fuldkommen Eier af disse Sager, för hine Betingelser ere opfyldte.

C. Af private Gaver har Geheimearchivet i Aaret 1856 modtaget fölgende:

1. Fem Tegninger af Monumenter i Qværndrup Kirke i Fyen. Forærede af Provst J. A. Lassen, Sognepræst i Töllöse, mod Revers og Taksigelse af nittende Februar.

2. K. Frederik den Andens Brev af tiende Juli 1575 til Lehnsmanden paa Aalborghuus om at oppebære Penge af Kjöbstederne i Aalborg Stift til Ribes Befæstning. Foræret af Pastor Bruun ved Garnisonskirken, mod Revers og Taksigelse af femogtyvende April.

3. En meget interessant lille Samling af Documenter og Brevskaber fra det femtende og fölgende Aarhundreder, nemlig: a. et Thingsvidne af Mariager Birkething om Lavhævd af syttende Februar 1479. Orig. b. K. Frederik den Förstes Brev om Landehjælp, udstedet til Ravnsborg Lehn, af fjortende September 1524. Orig. c. Sammes Brev til Indbyggerne paa Laaland om Herredagen i Odense, af fireogtyvende Mai 1527. Orig. d. Sammes Brev om Jagt, af förste September 1527. Orig. e. Sammes Brev om Landehjælp til fremmede Krigsfolks Lönning, af fireogtyvende Juli 1528. Orig. f. Brev af Oluf Bang, Borger i Svendborg, at han havde overværet Regnskab med Eskild Oxe til Lögismose, af femogtyvende Juli 1559. Orig. g. K. Frederik den Andens Brev om en almindelig Skat og Landehjælp til Krigsfolkets Oprykning, af toogtyvende Mai 1570. h. Brev fra Hans Skovgaard til Peder Oxe (hvori blandt andet om Mikkel Giönges Vaaben), af fjortende April 1571. Orig. i. Povel Hvitfelds Beretning om hans Foranstaltninger i Norge. Orig. k. Brev fra Niels Kaas til Peder Oxe (hvori bl. a. om et skarpt Brev fra K. Frederik den Anden til Kongen af Sverrig) af otteogtyvende Juli 1575. Orig. l. K. Frederik den Andens Brev til Sidsel Oxe, Erik Podebusks Enke, en Indbydelse til nogle af Dronningens Jomfruers Bryllup, af eenogtyvende Januar 1582. Orig. m. Aalum Byes Videbrev af 1648. n. Svarskrivelse til den engelske Envoyé, med Paategning af K. Christian den Femte, af tyvende Juni 1671. Orig. o. Bestalling for Poul Christian Schindeler som Kongelig Kammermusicus, af ottende December 1674. Orig. p. De Svenskes Indgang, Fremgang og Udgang af Norge 1716, et Digt af Jörgen Friis. q. Grandebog for Blenstrup 1729.

r. Almanakoptegnelser. Alt foræret til Geheimearchivet den syttende Juli af Godseier J. Estrup til Skaffögaard m. m., som derfor under treogtyvende Juli modtog Revers og Taksigelse.

4. Fölgende fire Actstykker: a. Staden Rostoks Ratification af den med K. Hakon af Sverrig og Norge den fjortende August 1376 i Kallundborg sluttede Fred, dateret den tiende November 1376. Vidim. Cop. b. K. Christiern den Andens Samtykke, at Broder Matthis Henrikssön maatte være Abbed i Tuterö Kloster, af nittende Juni 1513. Orig. p. Perg. c. K. Henrik den Ottendes Pas for K. Christiern den Anden med hundrede Mand til England, af sextende Mai i K. Henriks femtende Regjeringsaar. Orig. p. Perg. d. Dronn. Maries Pas for Erkebiskop Oluf til Holland og Frankrig, af eenogtredivte August 1536. Orig. p. Perg. Alt foræret af Dr. Burman-Becker, som den femtende December derfor modtog Geheimearchivets Revers og Taksigelse.

5. Keiser Karl IVs Landbuch der Mark Brandenburg nach den handschriftlichen Quellen, herausgegeben von E. Fidicin. Berlin 1856. 4to. Foræret den syttende November af den Kgl. Preussiske Rigsarchivar Geheimeraad Lancizolle i Anledning af de herfra i Aaret 1855 (see ovenf. S. IX) meddeelte Oplysninger.

II.

I det sidstafvigte Aar er aldeles intet saaledes udgaaet af det Kongelige Geheimearchiv, være sig ved Kassation, Ombytning eller Overdragelse til mere passende offentlige Samlinger, at det kunde udslettes af Archivets Registranter og Inventarier og ansees for stedse skilt derfra. Denne Rubrik i Aarsberetningen staaer saaledes ganske tom.

III.

De pligtmæssige Arbeider for Geheimearchivets bedst mulige Ordning samt Archivaliernes Bevaring og Tilgjængelighed i Regjeringens og Videnskabens Tjeneste ere udförte til den bestemte Tid i Archiv-Contoiret. Om Geheimearhivarens almindelige Deeltagelse i disse vil den hele Aarsberetning indeholde Oplysning og hans Foresatte give ham Vidnesbyrd. Hvad der særlig er udfört af hans Medarbeidere, skal her, som sædvanlig, korteligen anföres.

Registrator, Professor Kall Rasmussen har stadig besörget Udleveringen af Documenter, især fra den ældre Tid, til videnskabelig Brug i Archiv-Contoiret for dem, der have Tilladelse til at arbeide der, og han har, som altid, med Velvillie og Kundskab veiledet under Benyttelsen af de historiske Actstykker. Ved Siden deraf har han fortsat Registraturen af den store Samling af Pergamenter, som Conferentsraad Vedel Simonsen tidligere havde erhvervet og indsendt, hvorved han ofte har maattet foretage

betydelige Forandringer og Omordninger i Fasciklerne af den saakaldte topographiske Samling paa Pergament. Ligeledes har han forelöbig indfört i Registranterne flere mindre til Geheimearchivet skjænkede Samlinger, og ordnet en Deel hidtil ikke registrerede skaanske Documenter.

Cancellist, Lieutenant Plesner har efter den for Tiden indförte Fordeling af Archivarbeiderne den specielle Pligt at före Copiebogen over udgaaende Expeditioner og forestaae Udleveringen af Documenter fra den nyere Tid, der oftere benyttes ogsaa af Ministerierne eller Regjerings-Departementerne. Endvidere har han deeltaget i Udgivelsen af Diplomatarium Christierni I., navnlig ved at forfatte Registeret til samme, og i Udgivelsen af den trykte Aarsberetning ved at afskrive Documenter og læse Correctur. Ligeledes har han ordnet og opstillet de ovennævnte Afleveringer fra Ministerial-Archiverne til Geheimearchivet. Han har endelig registreret en Deel Papirsbreve, nærmest henhörende til de her bevarede Danske Selskabs Samlinger, og leilighedsviis afskrevet enkelte Stykker til det store haandskrevne Diplomatarium.

Stipendiarius Matthiessen har i det afvigte Aar registreret af det saakaldte Gemeinschaftliches Archiv Cap. X. no. 17—31, et betydeligt Antal af Actstykker. Han har derhos afskrevet forskjellige Stykker, som ved forefaldende Leiligheder behövedes i Archivets Tjeneste, hvoriblandt en Registrant over de fra det slesvigske Ministerium afleverede Sager. Stundom har han, naar Cancellisten paa anden Maade var beskjæftiget, fört Copiebogen. Endelig har han assisteret ved Udgivelsen af den trykte Aarsberetning, deels ved at levere Tillæget til andet Binds förste Hefte, deels ved at afskrive Archivalier til Optagelse i de fölgende Hefter.

Stipendiarius Secher har i Regelen ikke ved andre Arbeider været afdraget fra Registreringen af den ham dertil betroede Samling, nemlig den saakaldte „Danske Kongers Historie", og han har saaledes kunnet gjennemgaae en betydelig Deel, hvoriblandt adskillige Statsraads-Protocoller. Hans Arbeide er udfört paa omtrent tolvhundrede af de Registrant-Sedler, der skulle være Grundvolden for en udförlig og paalidelig ny Registratur.

Den extraordinære Medhjælper, Professor Becker, har hellerikke været beskjæftiget med andet Arbeide i Archivets Tjeneste end Registrering. Den topographiske Samling paa Papir, hvorpaa han igjennem flere Aar har arbeidet, er saaledes bleven fortsat med Bogstaverne M, N, O, P, Q og R, og Registraturen deraf udgjör ligeledes et betydeligt Antal af de nysnævnte Registrant-Sedler.

IV.

Geheimearchivets Forretninger i Kongens og Statens Tjeneste beroe i hvert enkelt Tilfælde paa en speciel Befaling fra Hans Majestæt eller fra Ministerierne. De skulle her antydes eller nævnes efter de oftere forhen motiverede Regler.

A. Hans Majestæt Kongen behagede under tolvte Februar at remittere tvende til det Höikongelige Huus's Archivalier henhörende Documenter, befalende at deponere samme i Geheimearchivet, hvorfra de den trettende April 1855 vare udtagne. See Aarsber. f. 1855, S. VIII. Hans Majestæt befalede Geheimearchivarius endvidere den syttende October at meddele Allerhöistsammes Kabinetssecretair fem Documenter, der i Aaret 1854 vare leverede til Samlingen af det Höikongelige Huus's nyere Archivalier; de bleve atter den fölgende Dag tilbageleverede. Allerhöistsamme befalede endelig Geheimearchivarius den 20de April at aabne og eftersee en for flere Aar siden i Archivet deponeret forseglet Fascikel for at undersöge, om den muligen kunde indeholde Oplysninger, som fra Udenrigsministeriets Side attraaedes. Resultatet af denne Undersögelse blev derpaa den treogtyvende April meddeelt Hans Majestæt og det nævnte Ministerium.

B. Ministerier og offentlige Auctoriteter have i afvigte Aar henvendt sig til dette Archiv ved flere Leiligheder, hvoraf fölgende efter Omstændighederne her formeentlig bör nævnes.

1. Udenrigsministeriet, nærmest Forhandlerne angaaende Öresundstoldens Aflösning, er nylig omtalt.

2. Indenrigsministeriet forlangte den fjerde Januar Oplysninger angaaende Overdragelsen af den saakaldte Kovang ved Frederiksborg til Vognmandslauget i Hilleröd, og blev henviist til det Sted, hvor de Kongelige Resolutioner af tyvende Juli og tiende October 1732, efter Archivvæsenets öieblikkelige Tilstand, maatte være at söge.

3. Indenrigsministeriet begjerede den ellevte October historiske Oplysninger angaaende Medaillen pro meritis og ædel Daad. Begge disse Hæderstegns Stiftelse er imidlertid yngre end den for Geheimearchivet bestemte Tidsgrændse, hvorimod der den femogtyvende October blev Ministeriet tilstillet de Oplysninger, som andetstedsfra i nogle Dage kunde tilveiebringes om Medaillen pro meritis, Ringen pro meritis eller pour le merite samt forskjellige Fortjenst-Medailler fra Christian den Syvendes, Frederik den Sjettes og Christian den Ottendes Regjeringstid.

4. Samme Ministerium har derhos efter Begjering modtaget en Deel mindre Meddelelser, saasom angaaende Laugene i Viborg, Klædekræmmerne i Kjöbenhavn, Landmilitsens Indretning i Begyndelsen af det attende Aarhundrede, o. a. m., som det turde være overflödigt nærmere at anföre.

5. Justitsministeriet forlangte den fjortende November den originale Kongelige Forordning af femogtyvende August 1741 om Land- og Forprang; men Geheimearchivet havde kun Concepter, Indlæg og en samtidig Copie, hvilket den syttende November blev Ministeriet meddeelt.

6. Finantsministeriet forlangte den tredie April til Brug for Rigsraadet Oplysning om den Renunciationsact, som Hendes Kongl. Höihed Prindsesse Wilhelmine og Hertug Carl af Glücksborg ved deres Formæling havde udstedet, og det Forlangte blev meddeelt den femte April.

7. Finantsministeriet udbad sig den sextende September de historiske Efterretninger, der maatte kunne skaffes angaaende Oprindelsen til den Gjæld paa 20,000 Rdr., som Regjeringen ved Kjöbet af de Augustenborgske Godser havde overtaget til Hendes Majestæt Enkedronningen. De bleve meddeelte den ottende September.

8. Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet forlangte den anden Februar Oplysninger angaaende noget kongeligt Gods paa Mors, navnlig hvorledes en Annexgaard i Sundby var kommen til Ullerup Hovedgaard. Men da det viiste sig, at de Skjödeböger, hvori denne Efterretning maatte söges, paa Grund af Mangel paa Plads i Geheimearchivet, endnu ikke vare afleverede til dette, maatte man nöies med den ottende Februar at henvise Ministeriet til det Sted, hvori hiin Oplysning formeentlig kunde haves.

9. Samme Ministerium har efter Forlangende modtaget adskillige mindre Meddelelser, saasom angaaende den kongelige Confirmation paa et i Aaret 1735 af Directionen for Vemmetoft udstedet Kaldsbrev, angaaende Holbergs Testamenter af 1748 og 1754 samt Codicil af 1753 o. desl.

10. Marineministeriet har til forskjellig Tid sögt og erholdt Oplysninger om Byggegrundene i Nyboder.

11. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmet Slesvig har ligeledes hyppigt modtaget Oplysninger fornemmelig til Brug i Ministeriets Revisions-Departement.

12. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmerne Holsten og Lauenborg forlangte den ottende Februar historiske Efterretninger om den slesvigske By Vinzier, paa hvis Grund en Deel af Rendsborg i nyere Tid er anlagt, hvilke ogsaa bleve leverede ved en betydelig Samling af Actstykker. — Samme Ministerium har ligeledes efter Begjering modtaget adskillige mindre Meddelelser, saasom angaaende Forliget mellem Klosteret og Menigheden Uetersen 1695 o. a. m.

13. Som Sagförer for Regjeringen har Overretsprocurator Raaslöff i afvigte Aar gjentagne Gange sögt og erholdt Oplysninger fra Geheimearchivet. Det Meddeelte angik nærmest forskjellige Ejendomsforhold i det nordlige Sjelland mod Slutningen af det syttende Aarhundrede.

V.

Adgang til Geheimearchivets Contoir har gjennem hele Aaret 1856 hver Sögnedag i de bestemte Timer staaet aaben for de private Mænd, især Videnskabsmænd, hvem Meddelelser af Archivets Samlinger ifölge Ministeriets Tilladelse var forundt.

A. Landsmænd, der paa denne Maade personlig have indfundet sig i Archiv-Contoiret, ere fölgende:

a. efter ældre Tilladelse:

1. Professor Allen (d. 26 Octbr. 1843). 2. Fuldmægtig Fr. Barfod (d. 7 April 1851). 3. Provst Dr. Becker i Kjöng (d. 8 Septbr. 1849). 4. Cand. chir. Begtrup (d. 16 Aug. 1838). 5. Cand. theol. Brandt (d. 30 Decbr. 1848). 6. Pastor Brasch paa Vemmetoft (d. 26 April 1854). 7. Dr. Burman-Becker (d. 17 Febr. 1852). 8. Commandör Garde (d. 5 Januar 1832). 9. Pastor Dr. Hammerich (d. 26 Aug. 1845). 10. Pastor Dr. Helweg (d. 15 Decbr. 1849). 11. Kammerraad Herbst (d. 9 Marts 1855). 12. Overlærer Hundrup i Roeskilde (d. 20 April 1854). 13. Cand. theol. Kall Rasmussen (d. 28 Juni 1854). 14. Indenrigsminister Geheimeraad Krieger (d. 4 Mai 1847). 15. Kammerraad Lassen (d. 31 Aug. 1854). 16. Capt. Lengnick (d. 15 Decbr. 1849). 17. Justitsraad Dr. Ostwald (d. 2 Novbr. 1843 og 23 April 1844). 18. Rector Prof. Paludan-Müller i Nykjöbing p. F. (d. 27 Febr. 1849). 19. Capt. v. d. Recke (d. 7 Januar 1854). 20. Cand. theol. Rördam (d. 18 Jan. 1854). 21. Professor Schiern (d. 28 Octbr. 1854). 22. Archivarius Sigurdsson (d. 15 Juni 1843). 23. Professor Worsaae (d. 15 April 1841).

b. efter Tilladelse af Aaret 1856.

24. Pastor H. H. Bruun i Meelby: den otteogtyvende Juli blev det tilladt at meddele ham Oplysninger om en Kongetiende, hvormed hans Kald var beneficeret. 25. Procurator J. J. Hansen af Odense: den femtende September blev det tilladt at meddele ham Oplysninger angaaende adskillige Grundeiendoms-Forholds historiske Oprindelse. 26. Provst J. A. Lassen, Sognepræst i Töllöse: den femogtyvende Februar blev det tilladt at meddele ham Actstykker vedkommende Töllösegaard og Eriksholm samt Töllöse og Aagerup Pastorater. 27. Lieutenant i Söeetaten Chr. v. d. Recke: den förste Februar blev det tilladt at meddele ham Efterretninger om hans Familie. 28. Pastor Reiersen i Fjellerup og Glesborg: den fjortende April blev det tilladt at meddele ham Oplysninger angaaende Meilgaard samt Fjellerup og Glesborg Sogne. 29. Premierlieut. Baron Rosenkrands: den femogtyvende Februar blev det tilladt at meddele ham nogle Familie-Efterretninger. 30. Prof. E. A. Scharling: den fjerde April blev det tilladt at meddele ham Bidrag til Chemiens Historie her i Landet. 31. Cand. jur. S. Schyth: den ottende August blev det tilladt at lade ham benytte det i Archivet bevarede Exemplar af K. Christian den Femtes Danske Lov, skrevet paa Pergament og indbundet i massivt Sölvbind. 32. Studios. C. A. Schjödte: den femogtyvende August blev det tilladt at meddele ham genealogiske Efterretninger om Familien Arenstorff.

A. Fremmede, som i afvigte Aar have arbeidet i Archiv-Contoiret, deels efter tidligere for dem given Tilladelse, deels efter Tilladelse af sidstafvigte Aar, ere fölgende:

1. Grosserer Barkmann af Malmöe, hvem det den sjette Marts blev tilladt at meddele Oplysninger om de Malmöe i ældre Tid tilliggende Jorder. 2. Cand. jur. Brandt af Christiania, hvem det den tredie October blev tilladt at meddele Archivalier til norsk Retshistorie. 3. Dr. Grönblad d. 9 Septbr. 1852. 4. Ritmester Möller af Skottorp d. 11 Octbr. 1852. 5. Cand. jur. Nicolaysen af Christiania, hvem det den sextende Juni blev tilladt at meddele archivalske Bidrag til forskjellige historiske Undersögelser. 6. Cand. magisterii Petersen af Christiania, hvem det den femogtyvende Juni blev tilladt at meddele Archivalier vedkommende Norges Historie til Afskrivning. 7. Hofprædikant og Provst N. C. Psilander af Ystad d. 8 Juli 1854. 8. Mag. N. Tengberg af Lund, hvem det den syvende Juni blev tilladt at meddele Oplysninger til Sverrigs Historie i förste Halvdeel af det attende Aarhundrede. 9. Mag. C. F. Wahrenberg af Upsala, hvem det den ellevte Juli blev tilladt at meddele archivalske Bidrag til Sverrigs Historie i Tidsrummet fra 1680 til 1718.

VI.

Andre Mænd, der af forskjellige Grunde enten ikke personlig have kunnet indfinde sig i Archiv-Contoiret eller ikke have kunnet opholde sig efter Udfærdigelsen af den ministerielle Tilladelse, have i det afvigte Aar modtaget fra Archivet enkelte Meddelelser, der ikke kostede formegen Tid fra Archiv-Personalets Side og derhos var af den Beskaffenhed, at man, efter Erfaringer og Exempler fra Fortiden, turde være overbeviist om, at Ministeriet ikke vilde have nægtet samme.

A. Landsmænd, der paa denne Maade have erholdt enkelte Oplysninger, ere Procurator J. J. Hansen i Odense, Capitain Lengnick, Rigsdagsmand N. Winther, Archivarius Erslew, Pastor Lic. theol. Fenger i Höietostrup. 1. Procurator Hansen udbad sig, efterat han havde forladt Hovedstaden, nogle Oplysninger om afhændet Jordegods og erholdt disse den otteogtyvende October efter en gammel Skjödebog af 1670—80. 2. Capt. Lengnick modtog efter Begjering den femte Marts Copie af en Fundats af förste Pindsedag 1624, efter Geheimearchivets store haandskrevne Diplomatarium. 3. Rigsdagsmand N. Winther erholdt den fjerde August en Afskrift af de Reventlowske Papirer confereret og verificeret. 4. Archivarius Erslew har nogle Gange til Brug ved Udgivelsen af Literatur-Lexiconnet faaet enkelte genealogiske Efterretninger. 5. Pastor F. Fenger har engang erholdt Oplysninger vedkommende Underskrifterne af den Höietostrupske Tractat.

B. Fremmede, som i det afvigte Aar have modtaget Meddelelser fra Archivet, ere Forvalter Andersson af Borreby i Skaane, Rigsarchivarius Lange i Christiania, Bonden Haakon Olsen i Efveröd i Skaane, Professor Schlyter i Lund, en Bonde fra

Onslunde i Skaane, Hofprædikant Sjöstedt i Bahuus. 1. Forvalter Andersson önskede Oplysninger vedkommende Borrebys Salg fra den Danske Krone, og da Geheimearchivarius erfarede, at det var hans Hensigt at benytte disse under en Retssag, ansaae han det for rettest at anholde om Ministeriets Tilladelse til at maatte meddele dem. Da denne var given, erholdt Hr. Andersson under tredivte Mai de önskede Efterretninger ved et Skjöde paa Borreby af fjerde December 1563. 2. Rigsarchivarius Lange modtog, efter den givne Tilladelse, den fjerde Juli tillaans et Bind af Norske Registre. 3. Haakon Olsen sögte Oplysninger angaaende de locale Forhold i sit Hjem i ældre Tid, og da man maatte blive opmærksom paa, at saadanne efterhaanden hyppigere begjeredes fra denne Egn i Skaane, syntes det at være i sin Orden, at Geheimearchivarius sögte Ministeriets Bemyndigelse til at meddele dem, saa ubetydelige de end hver for sig maatte være. Da denne Bemyndigelse var givet den syvogtyvende Februar, meddeeltes de önskede Oplysninger efter tre gamle skaanske Jordeböger af Aarene 1667, 1668 og 1673. 4. Prof. Schlyter har blot i afvigte Sommer engang efterseet nogle svenske Jordeböger. 5. Bonden fra Onslunde begjerede og erholdt den toogtyvende Mai nogle Notitser af de Skaanske Handlinger vedkommende Onslunde By. 6. Hofprædikant Sjöstedt modtog under fjerde September Oplysninger, dog lidet betydende, om Forholdet mellem de to Sogne paa Oroust, Tegneby og Morlande, i det syttende Aarhundrede.

Som en almindelig Meddelelse fra Geheimearchivet i afvigte Aar kunde nævnes de tvende udgivne Skrifter: Diplomatarium Christierni I., og den trykte Aarsberetnings andet Binds förste Hefte. Diplomatariet, som henhörte til de Prydelser, hvormed K. Christian den Ottende havde villet udmærke Jubelaaret 1848, henlaae ufuldendt efter Registrator Knudsens Död, indtil Hans Majestæt i Aaret 1855 befalede at fuldende og udgive det. Det var tilladt, at Udgivelsen maatte rette sig efter den Leilighed, som andre Arbeider i Archivet gave, og Diplomatariet udkom saaledes först i October dette Aar; tohundrede Exemplarer deraf bleve den syvende og ottende October Ministeriet tilstillede. Aarsberetningen for 1855, ledsaget med et diplomatisk-archivalsk Bidrag, udkom i December. Den indeholdt Begyndelsen til en Samling af danske Kongers Haandfæstninger og andre lignende Acter, trykte efter Originaler eller de ældste og bedste Haandskrifter, der endnu ere bevarede; men det betydeligste Stykke var denne Gang optaget under Afdelingen „Tillæg", nemlig et af Stipendiarius Matthiessen samlet Diplomatarium vedkommende Kannike-Collegiet i Haderslev. Hundrede og otteoghalvtredsindstyve Exemplarer bleve den tredivte December sendte til Ministeriet.

VII.

Geheimearchivets Locale og Inventarium er i Aarets Löb ingen Forandring undergaaet; det behöver altsaa baade en Udvidelse af Localet og en Forögelse af

Inventarium, navnlig nye Skabe i mellemste Hvælving til Höire. Men der er Udsigt til at denne Trang ved Ministeriets Forsorg vil blive afhjulpen inden lang Tid. Hvad Localet angaaer, vilde Geheimearchivet, dersom det ikke kan forhöies ved en ny Etage, neppe kunne hjælpes paa anden Maade, end ved at erholde en af de tilstödende Hvælvinger, enten den som for Tiden benyttes af Justitsministeriets Archiv, eller den saakaldte Christian den Fjerdes Hvælving i Proviantgaarden, hvilken sidste dog formeentlig burde bevares til en Udvidelse af Geheimearchivet i en fjernere Fremtid. Skabene i mellemste Hvælving til Höire ville blive noget kostbare, da de udentvivl maatte forfærdiges i samme Form og af samme Materiale som de ældre, der hidröre fra en Periode, hvori Geheimearchivet blev mere begunstiget end senere var Tilfældet.

2. Regnskabsvæsenet for Finantsaaret 1854—55 har i afvigte Aar været revideret, og den syttende Mai modtog Geheimearchivarius Ministeriets Decharge derfor.

Regnskabet for Finantsaaret fra förste April 1855 til eenogtredivte Marts 1856 blev indsendt den tredivte Juni. For dette Aar var ved Finantsloven bevilget 6517 Rdr., nemlig 4420 Rd. til de faste Lönninger, 497 Rd. til Brændsel og samtlige löbende Udgifter for Archivet samt Udgivelse af den trykte Aarsberetning, og endelig 1600 Rd. til extraordinær Lönning for Personalet ved det tidligere historisk-genealogiske Archiv. Senere erholdt de tvende Stipendiarier og Archivbudet et lidet Dyrtids-Tillæg, hvorom intet officielt er Geheimearchivet meddeelt. Udgifterne medtoge den bevilgede Indtægt. Regnskabet selv kom derpaa til Revision, og efterat Revisors Bemærkninger den nittende August vare besvarede, modtog Geheimearchivarius den treogtyvende October Qvittering for Finantsaaret 1855—56.

3. Geheimearchivets Budget for Aaret 1856—57 ifölge Finantsloven af otteogtyvende Februar 1856 § 10 C. b. 1 blev den sexogtyvende Marts communiceret. Saavel den hele Bevilling som Fordelingen af denne var som i forrige Aar. Noget tidligere, nemlig under ottende Marts, havde Ministeriet ifölge Finantsloven af otteogtyvende Februar 1856 tilstillet Geheimearchivet et Schema, der med Hensyn til Dyrtids-Tillæget skulde udfyldes af Archivets Embeds- og Bestillingsmænd. Det hele Tillæg, fordeelt paa otte Personer, udgjorde 1578 Rigsdaler, hvorved altsaa den nævnte ordinære Bevilling (6517 Rd.) vilde voxe til 8095 Rd.

4. Budget-Forslaget for Finantsaaret 1857—58 blev den tredivte Juni indsendt til Ministeriet, uforandret som hidtil alene med den ene Undtagelse, at Budets Lön var foreslaaet forhöiet fra 120 til 220 Rd.

VIII.

Med Hensyn til Archiv-Embedsmændenes personlige Forhold i det sidstafvigte Aar vil, efter den vedtagne Regel for disse Aarsberetninger, endnu fölgende være at bemærke:

1. Det Kongelige aabne Brev af otteogtyvende Januar 1856 befalede Indsendelsen af alle Bestallinger til Ombytning med nye. Indsendelsen skete i Begyndelsen af Marts; de nye ere ikke senere i dette Aar udfærdigede.

2. Bestemte Ferier, saaledes som andre videnskabelige Stiftelser, har Geheimearchivets Personale ikke og kan ikke vel have. Derimod have de alle til forskjellig Tid efter Aftale med Geheimearchivarius havt korte Ferier i Sommertiden.

3. Den Stipendiar-Plads, som den tredivte September ved Trienniets Udlöb blev ledig, nemlig Hr. Sechers, blev igjen den treogtyvende September for ham fornyet paa tre Aar indtil tredivte September 1859.

4. Secretair Berlien, der er stillet til Archivets Disposition, har igjennem hele Aaret været permitteret, og Permissionen er efter hans Ansögning endvidere af Ministeriet forlænget indtil förste Juli 1858.

5. Den for Geheimearchivet normerede Inspectör-Plads har, som oftere forhen bemærket, ogsaa i dette Aar været ubesat. Men den Erstatning, som Archivet antages at have derfor, er ikke tilstrækkelig med Hensyn til de stedse tiltagende Arbeider, og derhos uheldig med Hensyn til velfortjente Archivarbeideres billige Önsker om en bedre oeconomisk Stilling.

X.

UDSIGT OVER DET KONGELIGE GEHEIMEARCHIVS TILSTAND OG VIRKSOMHED I AARET 1857.

Det skal allerförst som en Sag af almindelig Vigtighed for dette Archiv bemærkes, at Ministeriet i Aaret 1857 har gjort det indledende Skridt til at forskaffe Geheimearchivet den locale Udvidelse, hvoraf Gjennemförelsen af Planen til Archivvæsenets almindelige Ordning er betinget. En Commission blev i denne Anledning nedsat i Begyndelsen af Foraaret og afgav i Efteraaret sin Betænkning. Dersom denne vinder Bifald, vil Geheimearchivet kunne modtage Alt, hvad der er det bestemt, og Sagen saaledes for dets Vedkommende være endelig afgjort. Man vil i det Fölgende nærmere komme tilbage dertil, idet man her giver et Udtog af den under tyvende Februar 1858 indleverede allerunderdanigste Aarsberetning.

I.

Det Kongelige Geheimearchiv har i Aaret 1857 forögæt sine Samlinger ved forskjellige Leveringer eller Gaver deels umiddelbart fra Hans Majestæt Kongen, deels fra Ministerierne og andre offentlige Auctoriteter, deels fra enkelte private Mænd.

A. Hans Majestæt Kongen har allernaadigst befalet fölgende Acter nedlagte blandt det Höikongelige Huus's egne Archivalier:

1. En allerhöieste Disposition, dateret Frederiksborg den niogtyvende December 1856, leveret den syttende Marts 1857, mod allerunderdanigst Revers af fölgende Dag.

2. Et allerhöieste Rescript til Justitsministeren og et allerhöieste Commissorium, begge daterede Frederiksborg den nittende December 1856, leverede den attende April 1857, mod allerunderdanigst Revers af samme Dag.

B. Ministerier og offentlige Auctoriteter have i Aaret 1857 leveret fölgende Sager:

1. Udenrigsministeriet afleverede den syvende Marts nogle Archivalier fra nyere Tid, fornemmelig Betænkninger fra Statsministre. Revers for Modtagelsen blev givet samme Dag.

2. Finantsministeriet sendte den femte Juni en Blikkasse med Hængelaas og forseglet Nögle til samme, indeholdende de med den kongelige Mönts aarlige Regnskaber fölgende Generalpröver af Guld- og Sölvmönters Lödighed fra 1685 til 1808. Skjöndt Sager af denne Art ikke ligefrem henhöre til Archivalier, troede man dog at burde efterkomme Ministeriets Önske og tage dem her i Bevaring. Revers derfor blev givet den tolvte Juni.

3. Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet leverede den ottende Januar nogle til Jydske Indlæg henhörende Documenter, som vare fundne ved en ældre Sag, og modtog Revers derfor samme Dag. Dette Ministerium sendte den tolvte Februar til Afbenyttelse sex Documenter fra det fjortende og femtende Aarhundrede, som gjennem Udenrigsministeriet og den Danske Chargé d'affaires i Haag vare indkomne fra den Nederlandske Rigsarchivar Bakhuizen van den Brink (see Aarsberetn. 1855 S. XII). Efterat disse vare benyttede, bleve de den fireogtyvende Februar igjen remitterede.

4. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmet Slesvig leverede den trettende Januar en Deel Archivsager, der tidligere havde været udlaante til Udenrigsministeriet. Revers blev givet samme Dag.

5. Det Store Kongelige Bibliothek afleverede den niogtyvende August en Deel Archivalier, som afdöde Bibliothek-Secretair Etatsr. Molbech havde tilbageholdt, da Danske Selskabs Archiv skulde have været deelt mellem Bibliotheket og Geheimearchivet. Samme sendte ligeledes den anden December ti Pergaments-Breve og treogtredive Papirs-Breve, ligeledes fundne blandt Molbechs Efterladenskaber, men henhörende til Danske Selskabs her særlig opbevarede Samlinger. Reverser for Modtagelsen gaves den syvende September og syvende December.

C. Af private Givere har det Kongelige Geheimearchiv i det afvigte Aar modtaget fölgende Stykker:

1. En Herredsthingsdom fra Ramsö Herredsthing af tredie December 1576. Foræret af Hr. Urtekræmmer Werdelin, mod Revers og Taksigelse af tiende Januar.

2. En Samling af Brevskaber til Kong Christian den Ottendes Barndoms og Ungdoms Historie, nemlig Læseplaner for den unge Prinds med Breve derom af hans Fader fra 1794 til 1803, og Breve af Prindsen selv til hans Lærer, Professor N. J. Schow fra 1803 til 1808, m. m. Alt foræret til Geheimearchivet den trettende Januar af Enkefrue J. E. Schow, fődt Meding, mod Revers og Taksigelse af samme Dag.

3. Provst Vitus Berings Haandskrift til den af ham 1749 udgivne Historie om Sognepræsterne i Ollerup. Fóræret af Hr. Capt. Lengnick, mod Revers og Taksigelse af samme Dag.

4. Tvende Samlinger af Breve til afd. Geheimearchivarius Finn Magnusen, tilsammen 560 Stykker, samt et haandskrevet Calendarium Romanum. Foræret til Geheimearchivet den tredie April og tyvende Mai af Hr. Studios. jur. F. Algreen-Ussing, mod Revers og Taksigelse af fjerde April og toogtyvende Mai.

5. En kort haandskreven Efterretning om Ringsted Kirke, forfattet i Slutningen af forrige Aarhundrede af en Toldembedsmand i Hjörring. Foræret af Hr. Skolelærer Andersen i Bindslev, mod Revers og Taksigelse af tiende Juni.

6. De i Norge udkomne Værker, Norske Stiftelser II Binds 2det Hefte og Diplomatarium Norvegicum 4 Samlings 1ste Halvdeel. Forærede af det Kongelig Norske Regjerings-Departement for Kirke- og Underviisningsvæsenet den sjette Juni og tredivte September. Revers og Taksigelse afgaaede under tredie Juni og sjette October.

7. Eske Brocks Almanakker for Aarene 1608 og 1613. Forærede af nu afdöde Conferentsraad Vedel Simonsen til Elvedgaard, mod Revers og Taksigelse af niogtyvende September.

8. En Samling af Pantebreve, Skjöder, Fæstebreve, Thingsvidner og private Breve, hvoriblandt flere fra Anders Sörensen Vedel, syv paa Pergament og fire paa Papir, fra det femtende og sextende Aarhundrede. Alt foræret af Hr. Studiosus Oluf Nielsen, mod Revers og Taksigelse af niende October.

9. En Stamtavle i 18 genealogiske Tabeller over Dr. Jo. Gottfr. Burman-Beckers og Kones Forfædre. Foræret af Hr. Dr. Burman-Becker, mod Revers og Taksigelse af niende November.

10. En Skrivkalender med Antegnelser vedkommende Hoffet i Aaret 1768, et Vers i Anledning af Indtoget paa Christiansborg 1740, en Beretning om Patkuls Död, Alt indsendt til Geheimearchivet af Hr. Justitsraad Sally, mod Revers og Taksigelse af nittende December.

II.

Heller ikke i Aaret 1857 er noget Stykke af Archivets Samlinger udgaaet deraf eller udströget i dets Registranter; men dog er et Par af de af Hr. Studiosus F. Algreen-Ussing forærede Brevskaber efter nærmere Overveielse afleveret til en anden videnskabelig Samling, hvortil de syntes mere passende at kunne henföres. Da der nemlig i hiin Gave fandtes tvende private Breve af 1817 og 1818 til Biskop Münter og til Universitetsdirectionen angaaende literære Institutioner paa Island, bleve disse den femogtyvende Marts mod Qvittering tilstillede det herværende islandske literære Selskab.

III.

De sædvanlige og pligtskyldige Arbeider i Archivets egen Tjeneste ere udförte her i Geheimearchivets Contoir i den reglementerede Tid af Geheimeachivets Embedsmænd og Stipendiarier. Disse Arbeider have i det Enkelte været fölgende:

Registrator, Prof. Kall Rasmussen har fornemmelig været beskjæftiget med at fremtage og tilbagelægge de ældre Sager, der i Archiv-Contoiret have været benyttede deels i Statens Tjeneste deels af private Videnskabsmænd. I den Tid, som derefter er bleven tilovers, har han deels suppleret de gamle Registranter, fornemmelig ved at ordne og tilföre disse de ovenanförte i Aarets Löb tilkomne Sager, deels afskrevet Documenter for det store haandskrevne Diplomatarium, deels excerperet nogle Stykker til videnskabeligt Brug, navnlig vedkommende Nykjöbing Skoles Historie. Den Understöttelse og Veiledning, som han stedse yder dem, der söge Oplysninger i Archiv-Contoiret, er almindelig bekjendt og medrette paaskjönnet.

Cancellist, Lieut. Plesner har i Regelen efter Arbeidets Fordeling fremtaget og tilbagelagt de nyere Archivalier til offentlig eller privat Brug, ligesom han ogsaa fordetmeeste har fört Copibogen over de fra Geheimearchivet udgaaende Expeditioner. Han har ved Siden deraf fortsat Registraturen af Danske Selskabs her opbevarede Samlinger og afskrevet en Deel Documenter for det store Diplomatarium. Ligeledes har han besörget Afskrivning for den trykte Aarsberetning og væsentlig deeltaget i Correcturen af samme. Under Registratorens Sommerferie eller anden lovlig Forhindring har han vicarieret for denne og atter af denne i lignende Tilfælde modtaget Gjengjæld.

Stipendiarius Matthiessen har fornemmelig været sysselsat med Registreringen af det saakaldte Gemeinschaftliches Archiv og af Pergamenterne i det Gottorpske Archiv, fuldendt Cap. X af hiint, Camera I og Halvparten af Camera II af dette. For

det store Diplomatarium har han under Arbeidet afskrevet de deri forekommende Diplomer, et Antal af henved halvtredsindstyve tildeels meget beskadigede Stykker. Han har derhos ved enkelte Leiligheder udfört adskillige mindre Arbeider og stundom besörget Copibogen, naar Cancellisten havde andre Forretninger.

Stipendiarius Secher har alene været henviist til Registrerings-Arbeide og saaledes kunnet overkomme en betydeligere Deel deraf. Af Samlingen „Danske Kongers Historie" har han udfört Fasc. no. 259—271 paa over 1200 Registrant-Sedler.

Extraordinair Medhjælper, Prof. T. Becker, der ligeledes alene har været sysselsat med Registrerings-Arbeide, navnlig med Fortsættelsen af den saakaldte Topographiske Samling paa Papir, begyndte med Bogstavet S og naaede til Stru, i Alt over tusinde Registrant-Sedler.

Geheimearchivarius har saagodt som uden Undtagelse arbeidet i Archiv-Contoiret den hele Contoirtid uden Hensyn til, om der forelaae nogen af de ham personlig tilkommende Forretninger. Om disse og deres Udförelse maatte for en Deel hele denne Beretning vidne og Dommen iövrigt være hos Archivets höie Foresatte og allerhöieste Herre.

IV.

I Aaret 1857 har Geheimearchivet eller Geheimearchivarius nogle Gange efter Hans Majestæt Kongens egen Befaling, oftere efter Befaling fra Ministerierne, havt adskillige Arbeider at udföre. Nogle af disse vare af saa ringe Betydning eller hörte saaledes til de daglig löbende Forretninger, at det neppe vilde være passende her nærmere at omtale dem; andre have fordret mere Arbeide eller været ledsagede af Omstændigheder, der give dem Fordring paa her at anföres.

A. Hans Majestæt havde den niende November 1856 befalet Geheimearchivarius at ordne, registrere og afgive Beretning om Indholdet af den ovenfor S. XVI nævnte anseelige Samling af aldeles uordentlig sammendyngede Archivalier, henhörende til K. Frederik den Sjettes Kabinets-Papirer. Arbeidet, der maatte udföres af Geheimearchivarius alene, fordrede nogen Tid, og först den fjortende Marts 1857 var den hele Samling registreret og ordnet i toogtredive Fascikler, hvorpaa den udförlige Registrant den sextende Marts blev Hans Majestæt allerunderdanigst forelagt. — Allerhöistsamme havde endvidere befalet Geheimearchivarius at udgive i Trykken nogle tidligere i Manuskript leverede „Historiske Efterretninger om Abrahamstrup i ældre og nyere Tid". Denne Befaling gjorde en Omarbeidelse af Manuskriptet nödvendig, og da Materialet udelukkende maatte hentes i Archiverne, ogsaa i Regjerings-Archiverne, der ikke ere

ordnede til videnskabeligt Brug, medtog Samlingen deraf megen Tid. Den förste Deel af Skriftet blev imidlertid færdig i forrige Aar, og Trykningen af den anden blev derpaa begyndt. Naar dette Arbeide er fuldendt, har Hans Majestæt allerede foreskrevet et andet, og Ministeriet i denne Anledning den anden Juli tilkjendegivet, at ligesom Detail-Forretningerne ikke i Almindelighed henhöre til Geheimearchivarens personlige Pligter, saaledes vilde det gjerne see, at han, for at vinde Tid til dette Arbeide, fordeelte dem mellem Archivpersonalet under sit Tilsyn. — Endelig har Hans Majestæt Kongen endnu i dette Aar efter Befaling modtaget den niende Juni og den syvogtyvende August nogle forelöbige Antegnelser angaaende de af Allerhöistsamme i Roeskilde og Soröe foretagne Undersögelser af ældre Kongegrave.

B. Ministerierne have i det afvigte Aar forlangt, og saavidt muligt, modtaget fra Geheimearchivet fölgende Oplysninger eller Meddelelser.

1. Udenrigsministeriet, som tidligere efter Begjering havde erholdt en Fortegnelse over herværende Archivalier vedkommende Vest-Frieslands Historie, önskede nu yderligere diplomatisk nöiagtige Copier af nogle gamle Documenter, som det lærde Selskab i Friesland havde anholdt om. Skjöndt Geheimearchivet ellers ikke i Regelen kan paatage sig saadanne Arbeider, leverede det dog den fjerde September det Forlangte, nemlig Byen Stawerns Revers af 1371 for, at den pantsatte Told efter femten Aars Forlöb igjen skulde falde tilbage, og Kong Christian den Förstes Privilegier for Holland, Zeeland og Vest-Friesland af Aaret 1454.

2. Indenrigsministeriet forlangte den eenogtyvende April diplomatiske Oplysninger om en Mark, kaldet Kronens Mark, som K. Hans skulde have skjænket Thisted By. I denne Anledning oplyste man den treogtyvende April, at Gavebrevet selv ifölge Dan. Atl. V. 417 maatte have været tabt allerede i Aaret 1769, hvorimod man meddeelte et Thingsvidne af 1534 fra Hillerslev Herreds Thing, ifölge hvilket Biskop Styge havde fremlagt et Brev af Kong Hans, hvorved denne overlod Borgerne i Thisted Fædrift paa Hillerslev Mark mod en aarlig Afgift.

3. Samme Ministerium forlangte og modtog den fireogtyvende April nogle Actstykker vedkommende Bevillingen af 1687 for Otto Skeel til at sætte Bönder paa Sædegaarden Vellerup og lægge denne Gaard ind under Egholm.

4. Samme Ministerium forlangte den treogtyvende Juli Oplysninger angaaende de forelöbige Forhandlinger til Resolutionen af femte Marts 1731, der tillagde Havnekassen i Kjöbenhavn de 150 Rigsdaler, som Amagerne maatte betale til Vedligeholdelse af Knippelsbro. Dette blev leveret den syvogtyvende Juli.

5. Samme Ministerium forlangte den sextende Juli og modtog Dagen efter

Oplysninger angaaende de indledende Forhandlinger til Rescriptet af femte Februar 1734 angaaende Fattigvæsenet og Straf for Betleri i Sjelland.

6. Finantsministeriet, nærmest Domaine-Directoratet, önskede den sexogtyvende August, om muligt, et diplomatisk Beviis for, at Hirschholm med Kohavevang og Sölleröd Kirke fra gammel Tid af havde været Kronens Eiendom. I denne Anledning oplyste man den förste September, efter originale Skjödebreve i Geheimearchivet, at Hirschholm (Hörningsholm, Hörsholm), der i det fjortende Aarhundrede tilhörte Hr. Bendt Biug til Gunderslövholm, var af dennes Arvinger overladt til Dronning Margrete 1391 og havde fra den Tid af været hos Kronen; at Sölleröd Kirke derimod i den förste Halvdeel af attende Aarhundrede havde havt private Eiere og derpaa var kommen til Arveprindsen, men at de senere Skjöder laae udenfor Geheimearchivets Tidsgrændse. — Det samme Ministerium har ogsaa erholdt en Deel mindre betydelige Meddelelser, som det neppe vilde være rimeligt her nærmere at anföre.

7. Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet befalede Geheimearchivarius den sjette April at indtræde som Formand i en Commission, der skulde afgive Betænkning over en ny Organisation af alle de civile Regjeringsarchiver og en Udvidelse af Geheimearchivets Locale. Forhandlingerne i denne Commission varede fra Mai til December, da en udförlig Forestilling under femte December blev Ministeriet leveret.

8. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmet Slesvig forlangte den fjortende Marts Oplysninger om en Gaard i Astrup, som Kong Frederik den Anden havde tilskjödet Livlægen Peder Sörensen. Denne blev givet, idet Archivet kunde meddele selve Kongens Brev af syvende Mai 1587. Samme Ministerium modtog ogsaa forskjellige andre Meddelelser, saasom den syvogtyvende Januar, den sjette Februar, treogtyvende October, fjerde November.

9. Krigsministeriet forlangte den fjerde September nogle Oplysninger angaaende den i Aaret 1729 afdöde Capitainvagtmester C. F. Mechlenburg og dennes Fader, med Anmodning om, at disse Oplysninger fra Archivet maatte blive tilstillede Justitsraad Mechlenburg i Kolding. Dette skeete den tiende September.

10. Marineministeriet forlangte og erholdt den trettende August nogle Oplysninger af Holmens Kirkes gamle Ægteskabs-Protocol.

11. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmerne Holsten og Lauenborg forlangte og erholdt den syttende Juni Oplysninger angaaende Patronatet til Schönkirchen. Samme Ministerium modtog ligeledes den treogtyvende October Oplysninger angaaende en Politiforordning af treogtyvende Januar 1768.

12. Fælleds-Indenrigsministeriet forlangte og modtog den förste Juli nogle historiske Efterretninger vedkommende den Tydske Kirke i Helsingör.

V.

Geheime-Archivets Contoir har som sædvanligt hver Sögnedag været besögt af Videnskabsmænd og Andre, til hvilke det af Ministeriet var tilladt at meddele Documenter og historiske Efterretninger vedkommende en eller anden Sag.

A. Landsmænd, der saaledes i Aaret 1857 have modtaget og benyttet Meddelelser i Archiv-Contoiret, ere

a. efter Tilladelse fra tidligere Aar:

1. Pastor Brasch paa Vemmetoft (d. 26 April 1854). 2. Pastor H. H. Bruun i Meelby (d. 28 Juli 1856). 3. Dr. Burman-Becker (d. 17 Februar 1852). 4. Commandör Garde (d. 5 Januar 1832). 5. Pastor Dr. Hammerich (d. 26 August 1845). 6. Pastor Dr. Helveg, nu i Odense (d. 15 December 1849). 7. Kammerraad Herbst (d. 9 Marts 1855). 8. Cand. theol. Kall Rasmussen (d. 28 Juni 1854). 9. Kammerraad Lassen (d. 31 August 1854). 10. Justitsraad Ostwald (d. 2 November 1843 og 23 April 1844). 11. Professor Paludan-Müller i Nykjöbing paa Falster (d. 27 Februar 1849). 12. Cand. theol. Rördam (d. 18 Januar 1854). 13. Professor E. A. Scharling (d. 4 April 1856). 14. Professor Schiern (d. 28 October 1854). 15. Cand. jur. Schyth (d. 8 August 1856). 16. Archivarius Sigurdsson (d. 15 Juni 1843).

b. efter Tilladelse af Aaret 1857:

17. Student V. Boye: den sexogtyvende September blev det tilladt at meddele ham til Afbenyttelse den Klevenfeldtske Sigil-Samling. 18. Lieutenant, Cand. theol. Jo. Grundtvig: den fjortende November blev det tilladt at meddele ham Archivalier til Dansk Historie i det sextende og syttende Aarhundrede. 19. Cand. theol. Jensen: den tredivte Mai blev det tilladt at meddele ham Oplysninger vedkommende Englands Historie i Tidsrummet 1640—1660. 20. Capitain, Kammerjunker Lövenskjold: den eenogtredivte Januar blev det tilladt at meddele ham authentiske Efterretninger om de Forandringer, som Livgarden til Fods havde undergaaet. 21. Studiosus Philologiæ E. Philipsen (senere afgaaet ved Döden): den tolvte Januar blev det tilladt at meddele ham Bidrag til Ole Römers Historie.

B. Ogsaa Fremmede have i afvigte Aar sögt Geheimearchivet og der modtaget archivalske Oplysninger, deels ifölge ældre for dem given Tilladelse, deels ifölge Tilladelse, given i det samme Aar. De have været fölgende:

1. Cand. jur. Brandt af Christiania, d. 3 October 1856. 2. Dr. Grönblad, Docent ved Universitetet i Helsingfors, d. 9 September 1852. 3. Lieutenant Mechlenburg af Christiania, for hvem det den syttende August 1857 blev tilladt at meddele ham Bidrag til Kundskab om hans i Dansk Tjeneste staaende Forfædre. 4. Mag. Styffe af Stokholm, d. 29 Juni 1850. 5. Mag. C. F. Wahrenberg af Upsala (senere ved Döden afgaaet), d. 11 Juli 1856.

VI.

Foruden disse Mænd, der have modtaget og benyttet de meddeelte Oplysninger og Actstykker i selve Archiv-Contoiret og personlig arbeidet der, have ogsaa Andre, som af en eller anden Grund ikke personlig kunde indfinde sig eller afvente den ministerielle Tilladelse, erholdt enkelte kortere Meddelelser. Det fölger af sig selv, at Geheimearchivarius i alle saadanne Tilfælde har taget Hensyn baade til Indholdet af de forlangte Oplysninger og til den Tidsanvendelse, Meddelelsen vilde koste, ligesom ogsaa at han aflægger Regnskab og saaledes söger höiere Approbation paa, hvad han efter Conduite har foretaget.

A. Landsmænd, som paa denne Maade ere blevne understöttede af Geheimearchivet, ere Overhofmarschal Levetzau, Justitsraad Mechlenburg, Professor Paludan-Müller, Etatsraad Salicath og Advocat Salicath i Haderslev. 1. Hs. Excellence Hr. Overhofmarschal Levetzau udbad sig fra Geheimearchivet Oplysninger om sin Brodersön Ferdinand Levetzaus opstigende Linie paa fædrene og mödrene Side og erholdt disse den otteogtyvende December. 2. Postmester, Justitsr. Mechlenburg havde, som ovenfor S. XXXIII bemærket, henvendt sig til Krigsministeriet og dette atter til Geheimearchivet om Oplysinger til Familiens Historie; hvad der her kunde tilveiebringes, blev meddeelt den tiende September. 3. Professor Paludan-Müller i Nykjöbing p. F. udbad sig nogle historiske Efterretninger vedkommende den lærde Skole i Nykjöbing og erholdt disse under fireogtyvende September, ellevte October og fjerde December. 4. Sökrigsprocurör, Etatsraad Salicath begjerede og erholdt den eenogtredivte October adskillige, ogsaa af trykte Kilder hentede Oplysninger om Kronens ældre Eiendomsret til Gammelholm og Dokkens Grund. 5. Advocat Salicath i Haderslev udbad sig og erholdt den otteogtyvende Februar Oplysning om den fyrstelig Gottorpske Amtmand i Aabenraa og Lygumkloster Amter i Aaret 1676.

B. Fremmede, som paa lige Maade i Aaret 1857 have erholdt Meddelelser fra Geheimearchivet, ere Vice-Rector Andersson i Lund, Medlem af Generalstaterne J.

Dirks i Leuwarden, Rigsarchivarius Lange i Christiania, Magister Styffe i Stokholm, Grev Wartensleben i Berlin, Bonden Ole Svendsen af Skillingstorp i Skaane. 1. Vice-Rector Andersson udbad sig ved Magister Thorell historiske Efterretninger angaaende Patronats-Retten til Lille-Harrie i Skaane. Efter indhentet Tilladelse fra Ministeriet under sextende December, bleve nogle Oplysninger af et Par Jordeböger fra 1574 og 1674 ham tilsendte den syttende December. 2. Hr. J. Dirks udbad sig og erholdt nogle Meddelelser til den frisiske Historie og anmeldte under syttende October Modtagelsen af samme. 3. Rigsarchivar Lange har efter særlig Overeenskomst faaet tilsendt og remitteret de gamle Norske Copiböger; den tredie April tilbagesendte han Norske Registre Tom. IV, og den syttende April sendtes ham igjen Norske Tegnelser Tom. IV. 4. Magister Styffe erholdt den femte Juni verificeret Áfskrift af Ebbe Ulfelds Erklæring om Christianstads Brygges Bröstfældighed af femogtyvende Januar 1643. 5. Grev Wartensleben önskede Gjenpart af det Danske Friherrepatent, der formeentlig skulde være udfærdiget for den i Aaret 1633 afdöde J. J. Wartensleben, samt Oplysninger om dennes Underhandlinger med Wallenstein, og havde derom henvendt sig til Statssecretairen, der sendte Anmodningen til Geheimearchivet med Tilföiende, at Sagen henhörte under dettes Ressort. Skjöndt dette nu ganske vist ikke ligefrem er Tilfældet, vilde man dog ikke nægte de Oplysninger, som herfra kunde gives, og meddeelte altsaa under treogtyvende December den nævnte Grev Wartensleben, at det sögte Friherrepatent ikke havdes og af bekjendte Grunde neppe kunde have været givet, hvorimod Geheimearchivet rigtignok havde Vidnesbyrd om, at hiin J. J. Wartensleben virkelig havde været i K. Christian den Fjerdes Tjeneste, navnlig i Aarene 1630—32. 6. Ole Svendsen, anbefalet af herværende Svenske Minister, Hs. Exc. Hr. Admiral Virgin, sögte Oplysninger vedkommende de ældre Landboforhold i sin Hjemstavn; men det var Ubetydeligt, hvad derom herfra kunde meddeles ham.

Endelig kunde det vel under denne Rubrik anmærkes, at Geheimearchivet i det afvigte Aar, som sædvanligt, har udgivet et Hefte af Aars-Programmerne, indeholdende et Uddrag af Aarsberetningen for 1856, Fortsættelsen af Danske Kongers Haandfæstninger og en kort kalendarisk Undersögelse. Dette andet Binds andet Hefte blev den syvende December i det befalede Antal Exemplarer indsendt til Ministeriet.

VII.

Hvad Geheimearchivets ökonomiske Forhold angaaer, da er derom for det afvigte Aar fölgende at bemærke:

1. Den forögede Plads, som Archivet paa Grund af Archivaliernes saa betydelige Tilvæxt i længere Tid har behövet, er der i Aaret 1857 blevet grundet Haab om

at see tilveiebragt. Det er ovenfor S. XXXIII anfört, at den Commission, som i Foraaret blev nedsat, ogsaa skulde erklære sig om dette Punct, og Commissionen var eenstemmig af den Mening, at Geheimearchivet burde have den hidtil af det forrige Danske Cancellies Archiv benyttede Hvælving, der umiddelbart stöder op til Geheimearchivets nederste Hvælving til Venstre, hvorved man maaskee ogsaa kunde bringe noget mere Lys ind i denne, hvad den meget trænger til. Imidlertid blev Sagen endnu i dette Aar ikke bragt til Afgjörelse.

2. De Repositorier eller Skabe, som savnedes i mellemste Hvælving tilhöire, ere for en Deel i dette Aar leverede af samme Slags som Archivets gamle Inventarium fra Bygningens Opförelses-Tid. Tolv af disse Skabe bleve forfærdigede i dette Aar, og tolv andre skulde efter Planen fölge i det næste, hvorved den egentlige Trang for det förste vilde være afhjulpen; men skulde denne samme Archivets vigtigste Hvælving, Opbevarings-Stedet for Kongehusets og Rigets ældste og kostbareste Archivalier, sættes i sömmelig Stand, saa maatte rigtignok endnu de gamle, tildeels ormædte, Fyrreskabe ligeledes ombyttes med andre, der svarede til det ældste og det nu anskaffede nye Inventarium.

3. I Anledning af Gas- og Vand-Anlægene her i Staden har Ministeriet ogsaa henvendt Opmærksomheden paa Geheimearchivet og den femogtyvende Juni forlangt Geheimearchivarens Betænkning om, hvorvidt det var önskeligt at deelagtiggjöre Archivet deri. Denne kunde ikke tilraade Indlægningen af Gas, da Lys aldrig maa bringes indenfor Archivets Hvælvinger, og han ansaae Indlægningen af Vand unödvendig, da denne Foranstaltning formeentlig ikke var beregnet paa Ildsvaade.

4. Geheimearchivets Regnskab for Finantsaaret fra förste April 1856 til eenogtredivte Marts 1857 blev i Overeensstemmelse med Ministeriets Skrivelse af treogtyvende Mai indsendt den tolvte Juni. Udgiften var lig med den i Finantsloven bevilgede Indtægt, i det Hele 8095 Rdlr., nemlig Gager og Lönninger for det reglementerede Personale 5550 Rdlr., Contoir-Udgifter og Aarsberetningens Trykning 497 Rdlr. og Lönninger for det extraordinære Personale 2048 Rdlr., alt medregnet det for Finantsaaret tilstaaede Dyrtids-Tillæg. Dermed fulgte ligeledes Regnskabet for den Understöttelse, der var givet til et Facsimile af det her i Archivet opdagede Fragment af en Codex af Saxo og til Fuldendelsen af Diplomatarium Christierni I., i Alt 314 Rdlr. 36 Sk.

5. Det ved Finantsloven af fjerde Marts 1857 bevilgede Budget for Finantsaaret 1857—58 blev meddeelt den syttende Marts. Bevillingen var 7309 Rdlr., medregnet den til Skabe bestemte Sum, og Fordelingen som sædvanligt.

6. Forslaget til Budget for Finantsaaret 1858—59 blev indsendt den tolvte

Juni, udkastet efter trende Forudsætninger, deels det gamle Normal-Reglement, deels samme med Tillæget baade for 1856—57 og for 1857—58, foruden den ovenomtalte Sum til de endnu manglende Egeskabe.

VIII.

I Archiv-Embedsmændenes personlige Stilling er i Aarets Löb ingen Forandring foregaaet; men dersom den af Gage-Commissionen foreslaaede og af Ministeriet optagne Plan kunde blive gjennemfört og saaledes den ledige Inspector-Post besat, vilde det være til Fordeel for Archivet og komme velfortjente Archivarbeidere tilgode.

2. Mindre Ferier ere, som sædvanligt, til forskjellig Tid tilstaaede Archiv-Personalet, altid med Hensyn til, at den fornödne Arbeidskraft stedse kan være tilstede, da Archivets Contoir efter Sagens Natur ingensinde paa længere Tid kan lukkes. Geheimearchivaren har endnu ingen Ferie havt efter eget Valg i hele sin Embedstid, men i Sommerens Löb nogen Tid været hindret i sine Forretninger ved Sygdom.

3. Secretær Berlien, der uden at være ansat ved Archivet er stillet til Disposition, havde indtil förste Juli Ministeriets Tilladelse til at være borte fra Byen. Efter hans Hjemkomst har der ikke været nogen Leilighed, hvortil hans Tjeneste kunde benyttes.

XI.

UDSIGT OVER DET KONGELIGE GEHEIMEARCHIVS TILSTAND OG VIRKSOMHED I AARET 1858.

Den sædvanlige allerunderdanigste Aarsberetning til Hs. Majestæt Kongen for Aaret 1858 blev den fireogtyvende Februar 1859 indsendt til Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet. Et kort Uddrag af samme skal meddeles i de fölgende Blade.

I.

Det Kongelige Geheimearchiv har i det sidstafvigte Aar 1858 havt Tilvæxt af Archivalier, saavel hele Samlinger som enkelte Stykker, hvilke dertil ere leverede deels af Hans Majestæt Kongen, deels af Ministerier og offentlige Auctoriteter, deels som Gave af enkelte Privatmænd.

A. Hans Majestæt Kongen selv har allernaadigst behaget at lade deponere i Geheimearchivet fölgende Stykker:

1. En Samling af originale Breve fra og til Medlemmer af det Höikongelige Huus paa K. Christian den Femtes og K. Frederik den Fjerdes Tid, bestaaende af hundrede og tre og halvfemsindstyve Numere. Denne Samling, som Eieren tidligere havde villet sælge til Archivet, var nu bleven kjöbt af Hans Majestæt, og blev den sextende Januar 1858 af Allerhöistsamme indlemmet i det Kongelige Geheimearchiv. Den allerunderdanigste Revers for Modtagelsen blev givet den tyvende Januar, og disse Breve indordnede i Samlingen „Danske Kongers Historie".

2. Hans Majestæt Kongens Tiltale til den Kongelige Fodgarde efter endt Revue paa Nörrefælled den tredivte Juni 1858, i Anledning af dens tohundredeaarige

Jubilæum, egenhændigt Haandskrift. Dette Stykke blev leveret den tredie Juli mod allerunderdanigst Revers af samme Dag.

3. K. Christian den Andens Confirmations-Brev paa Kjöbsteden Slangerups Privilegier, dateret Kjöbenhavn den syvogtyvende Juni 1514, Original paa Pergament. Leveret den eenogtyvende December mod allerunderdanigst Revers af fölgende Dag.

B. Ministerier og offentlige Auctoriteter have i sidstafvigte Aar leveret fölgende Sager:

1. Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet sendte den attende August trende Stykker af jydske Indlæg fra 1703, 1711 og 1713 og fire Stykker islandske Concepter, hvoraf tre fra 1737 og et fra 1740, alt henhörende til större Samlinger, der tidligere fra Justitsministeriet vare afleverede til dette Archiv. — Samme Ministerium har ogsaa paatænkt at erhverve og overdrage til Geheimearchivet en betydelig Samling af personalhistoriske Notitser, der af en privat Mand ere uddragne af Kirkeböger, hvorom det den toogtyvende Juli forlangte og den niende August modtog Geheimearchivarens Betænkning. Sagen er dog endnu ikke endelig afgjort.

2. Krigsministeriet leverede den tiende December tre store og smukt udstyrede Tabeller i störste Imperialfolio, indeholdende Etater af den Danske og Norske Hær og Flaade i förste Halvdeel af det attende Aarhundrede, rimeligviis omtrent fra Aar 1722, og henhörende til de Sager, som ifölge Bestemmelsen skulde afgives og ere afgivne til dette Archiv.

3. Höiesteret leverede i Begyndelsen af Aaret mod given Revers en Samling af Norske Domböger fra 1578 til 1664, og en enkelt Domsact af 1715, i Alt femogtyve Protocoller og to Hefter.

C. Af private Mænd har det Kongelige Geheimearchiv i Aaret 1858 modtaget fölgende Gaver:

1. Nogle Copier af Documenter i italienske Archiver, navnlig Mailandske og Florentinske, tildeels vedkommende Danske Forhold i det femtende og attende Aarhundrede, indsendte fra Hr. Hofjægermester F. Bertouch, der opholder sig i Italien, mod Revers og Taksigelse af sjette Januar og förste November.

2. Domsact i Amtmand Povel Juels Sag, dateret Kjöbenhavn den femte Marts 1723, noget defect. Foræret af Hr. Justitsraad Klee, mod Revers og Taksigelse af niogtyvende Marts.

3. En Samling af Brevskaber og Papirer, vedkommende H. P. Sturtz, hvoriblandt Breve fra A. P. Bernstorff, O. Höegh-Guldberg, A. G. Carstens, J. J. Berger o. fl., foræret til Geheimearchivet af Hr. Justitsraad Mazar de la Garde i Helsingör, mod Revers og Taksigelse af nittende Mai og sjette August.

4. Tvende Pergamentsbreve, egentlig tilhörende Danske Selskabs her bevarede Samlinger, nemlig et Gavebrev af 1350 paa Latin af Hans Jepsen, Kannik i Aarhuus, til Frue Kirke i Kjöbenhavn og et Pantebrev af 1509 paa Dansk fra Tvis Kloster til Landsdommer Niels Clementsen. Indsendte af Hr. Conferentsraad Werlauff den tredie August, som Fortsættelse af tidligere Afleveringer efter Etatsraad Molbech. Revers blev givet den sjette August.

5. En Samling af Brevskaber, fornemmelig vedkommende Varho i Gjörding Herred og Sogn, trende paa Pergament og hundrede og syvogtyve paa Papir fra det sextende, syttende og attende Aarhundrede, forærede af Hr. Studiosus Oluf Nielsen (see ovenf. S. XXIX), mod Revers og Taksigelse af niogtyvende September.

6. En Vidisse fra Hanherreds-Thing i Aaret 1560 af et Thingsvidne fra samme Thing i Aaret 1540 om Markeskjæl mellem Lerup og Tranum Sognes Marker, forærede af Hr. Landinspectör R. F. Birk, mod Revers og Taksigelse af ellevte October.

7. En Samling af Breve, omtrent halvfjerdehundrede Stykker, til Geheimeraad Bülow (paa Sanderumgaard) fra hans Ungdomstid og Stilling som Kammerjunker, senere Marskalk, hos Kronprindsen. Foræret af Hr. Kammerherre Amtmand Cederfeld de Simonsen, mod Revers og Taksigelse af syvogtyvende October.

8. Trende Norske Breve, nemlig to angaaende Alfuastad i Ringabo af 1458 og 1630, og eet angaaende Hval paa Modum af 1583. Disse bleve Geheimearchivet falbudne og kjöbte den syvende September.

9. De tre sidstudkomne Bind af Handlingar rörande Skandinaviens Historia, nemlig det 36, 37 og 38 Bind, forærede af Samfundet för Utgifvande af Handskrifter rörande Skandinaviens Historia i Stokholm, mod Revers og Taksigelse af femogtyvende Mai.

10. Det efter den Kongelig Norske Regjerings Foranstaltning udgivne Værk, Norske Stiftelser, II Binds 3die Hefte og III Bind, foræret af Hr. Statsraad Riddervold den attende Juni og niogtyvende November, mod sædvanlig Revers og Taksigelse.

II.

I Aaret 1858 er intet udgaaet fra Geheimearchivet; derimod ere nogle Archivalier, som i længere Tid her have været deponerede, atter udleverede, ligesom det har været under Overveielse at afgive fra Archivet en Samling, der nylig var kommen hertil.

1. I Aarene 1838 og 1839 havde Hr. Greve H. I. Scheel til Stamhuset Rosenkrands udlaant til Danske Selskab en Deel gamle Brevskaber, forbeholdende sig nærmere at bestemme, om han vilde overlade dem til Selskabet, naar han nærmere var bleven underrettet om deres Indhold, og Selskabet havde anmodet den daværende

Geheimearchivarius om at modtage dem til Opbevaring i Archivet. Den nuværende Geheimearchivarius forefandt dem der ved sin Embedstiltrædelse, og da ogsaa Danske Selskabs Samlinger kort efter optoges i Geheimearchivet som en egen Afdeling, troede han, at hiin Underretning var Greven givet og at de nævnte Archivalier kunde betragtes som tilhörende Archivet eller Selskabet. Men der fandtes rigtignok ingen udtrykkelig Erklæring derom, og da Grev Scheel den förste Februar forlangte sine Brevskaber tilbage, blev dette Forlangende den sjette Februar opfyldt. Imidlertid er der ifölge en Skrivelse fra Grev Scheel af syvende Februar endnu Haab om, at de omtalte Archivalier kunne blive Archivets Eiendom, ligesom Greven ogsaa den fjerde Marts deponerede her til videnskabeligt Brug en anden Samling, som endnu er her tilstede.

2. Ligeledes er i dette Aar afleveret fra Geheimearchivet en gammel Jordebog, der tilhörte det Kongelig Svenske Rigsarchiv, men har været deponeret her for at afbenyttes siden den tredivte Januar 1855. Det var en Jordebog over alt Hr. Mourits Olufsens (Krognos) Gods, skrevet 1552 efter Foranstaltning af hans Huustru Fru Elline Giöe til Clausholm. Efterat Danske Selskab havde ladet dette Haandskrift afskrive, blev det den niogtyvende October remitteret gjennem den herværende svenske Legation til Chefen for Ecclesiastik-Departementet i Stokholm.

3. Den ovennævnte fra Höiesteret til Geheimearchivet afleverede Samling af Norske Domböger vedkommer naturligviis meget Norges Historie, og det Kongelig Norske Regjeringsdepartement for Kirke- og Underviisningsvæsenet henvendte sig derfor til Justitsministeriet med en Forespörgsel, om den ikke kunde afgives til Norge. Dette Spörgsmaal blev derpaa taget i tilbörlig Overveielse, men man meente dog, at Samlingen ogsaa indeholdt saa vigtige Oplysninger til Danmarks Historie, især Personal- og Regjerings-Historie, at den burde forblive, hvor den nu engang var.

III.

At holde Archivet til enhver Tid i den bedst mulige Orden, at forøge og bevare Archivalierne og Midlerne til deres Benyttelse har været Archiv-Embedsmændenes stadige Bestræbelse, og med Undtagelse af de korte Ferier, der Tid efter anden have været dem enkeltviis tilstaaede, er dette Arbeide daglig udfört i den lovbestemte Tid.

Registrator, Professor Kall Rasmussen har den specielle Forretning at fremtage og henlægge især de ældre Sager, der afbenyttes til offentlig eller privat Brug i Archiv-Contoiret, og har udfört dette med sædvanlig Indsigt og Nidkjærhed. Han har derhos deeltaget i de almindelige Archiv-Arbeider. Saaledes har han ordnet og registreret de ovennævnte til Geheimearchivet skjænkede Samlinger og enkelte Stykker; endvidere fuldendt Omordningen af den topographiske Samling paa Pergament, der i flere Aar

har sysselsat ham, og endelig fortsat Arbeidet med den Gudeske Donation, der for en stor Deel oplöses og fordeles i forskjellige Samlinger efter de enkelte Stykkers Indhold og Beskaffenhed.

Cancellist, Lieutenant Plesner har specielt den Forretning at fremtage og henlægge især de nyere Sager, der maatte bruges af Regjerings-Departementerne eller af private Videnskabsmænd i Archiv-Contoiret, og har ligeledes med Orden og Nöiagtighed udfört dette Arbeide; ligeledes har han, naar ikke andre Ting have forhindret det, fört Copibogen over udgaaende Expeditioner. Han har derhos beskjeftiget sig med de almindelige Archiv-Arbeider, navnlig Registraturen af Danske Selskabs Diplomer, og saavel af disse, som af det Grev Scheel tilhörende Barritskovske Archiv og andre Samlinger afskrevet en stor Deel skröbelige og vanskelig læselige Diplomer. Endelig har han væsentlig deeltaget i Samlingen, Afskrivningen og Correcturen af de i den trykte Aarsberetning optagne Actstykker.

Stipendiarius Matthiessen har fortsat Registraturen af Membranerne i det Gottorpske Archiv, Camera II, og saavel deraf som af det Barritskovske Archiv afskrevet Diplomer, som manglede i det store haandskrevne Diplomatarium. Han har endvidere besörget Afskrivningen af en stor Deel ældre Documenter, som ved forskjellige Leiligheder behövedes og som Vedkommende ikke i Originalerne kunde benytte. Han har endelig deeltaget i Afskrivningen til den trykte Aarsberetning og vicarieret ved Copibogen, naar Cancellisten paa anden Maade var sysselsat.

Stipendiarius Secher har fortsat Registreringen af Samlingen „Danske Kongers Historie" og ikke i Regelen deeltaget i andet Arbeide. Han har saaledes kunnet bringe Fasciklerne no. 272—289, i alt omtrent 1200 Stykker, paa Registrantsedler.

Extraordinair Medhjælper, Professor Becker, har, uden at drages til andre Forretninger, fortsat Registraturen af den topographiske Samling paa Papir, og deraf registreret Bogstavet S fra Struer, hele Bogstavet T og en stor Deel af V.

Geheimearchivarius har arbeidet i Archiv-Contoiret hver Dag i hele Contoir-Tiden og udover denne. Regnskabet derfor er den hele Aarsberetning, og Dommen derover hos hans allerhöieste og höie Foresatte.

VI.

Geheimearchivet har i det forlöbne Aar som i de foregaaende ydet de Oplysninger og udfört de Arbeider, som have været forlangte af Hans Majestæt Kongen selv eller af Ministerierne og offentlige Auctoriteter.

A. Hans Majestæt havde for nogle Aar siden befalet Geheimearchivarius at samle og udarbeide en Historie af Jægerspriis, og i afvigte Aar er dette Arbeide

endelig bleven færdigt fra Pressen og Allerhöistsamme allerunderdanigst forelagt. — Hans Majestæt befalede ligeledes den eenogtyvende December at levere en Afskrift af det ovennævnte (S. XL) Confirmationsbrev paa Slangerups Privilegier, og Befalingen blev udfört Dagen efter.

B. Ministerierne og enkelte offentlige Auctoriteter eller Embedsmænd have ogsaa i Aaret 1858 modtaget Meddelelser fra Geheimearchivet.

1. Ministeriet for Monarchiets fælleds indre Anliggender forlangte den ellevte Marts til Brug for den constituerede Kammeradvocat under en offentlig Sag det Privilegium, som i sin Tid var givet Hofsteenhugger Fortling paa at bryde Bygningssteen paa Saltholm. Dette Actstykke af 1747 blev leveret den fölgende Dag og en Afskrift deraf verificeret.

2. Justitsministeriet forlangte den niende Marts ligeledes til Brug under en offentlig Sag Fundatsen for Stövringgaard Kloster. Da Geheimearchivet ikke eiede Originalen, men kun en ældre Concept dertil, henviiste man til Hoffmans Fundats-Samling II, 406—11, men Ministeriet foretrak den sexogtyvende Marts at lade den i Geheimearchivet bevarede samtidige Concept afskrive.

3. Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet forlangte den fjortende October Fundatsen for det Legat, hvorved Else Elisabeth Rodsteen til Vraa og Elkjær havde henlagt en i Vraa prioriteret Rente til Vedligeholdelsen af en Begravelse i Aistrup Kirke. Da Fundatsen selv af sextende Februar 1730 ikke havdes her, hverken i Original eller i de gamle officielle Copiböger, maatte man nöies med den sextende October at tilstille Ministeriet de Oplysninger om bemeldte Fundats, som findes i en gammel Protocol, kaldet Tabel over alle gamle og nye Testamenter.

4. Samme Ministerium forlangte den femte November det Rescript, hvorved Herlufmagle og Tybjerg den syttende Januar 1681 sammenlagdes til eet Pastorat, confereret med de gamle Copiböger; men Rescriptet fandtes ikke i de gamle Cancellie-Registranter, og da det var udkommet under Kammersignetet, maatte det formodentlig söges i det forhenværende Rentekammer-Archiv, hvis Aflevering til Geheimearchivet desværre havde maattet standse paa Grund af Mangel paa Plads.

5. Krigsministeriet har efter Begjering af Generalmajor Fibiger modtaget adskillige Oplysninger af de ældre Töihuus-Regnskaber og Marineministeriets ældre Samlinger, og efter Begjering af Capt. Köbke nogle Efterretninger af Sjellandske Registre og Tegnelser samt af de i Krigsministeriets ældre Samlinger bevarede „indkomne Memorialer".

6. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmet Slesvig har til forskjellig Tid, saasom den attende Januar, den femtende April, den niende September, den femtende

November, modtaget enkelte archivalske Meddelelser, vedkommende Eiderstedt, Wyck, Lollfuss og Frederiksberg ved Byen Slesvig.

7. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmerne Holsten og Lauenborg forlangte og modtog den fireogtyvende Februar en Samling af Efterretninger om Neustadts Recognition for niogtyve Fjerding Jord, leiede af Hospitalet, med mere om Hospitalet sammesteds af Aarene 1590, 1594, 1606, 1622—28, 1634, 1635, 1716—25, 1729. — Samme Ministerium forlangte og modtog den fjortende October og toogtyvende December nogle Oplysninger om Bordesholm og om de Kieler-Hospitalers Indtægter af Cronshagen og underliggende Byer af 1572.

8. General-Procurören forlangte og erholdt den syttende Mai nogle archivalske Meddelelser angaaende Brandkassen i Kjöbenhavn, navnlig Fundatsen af 1731 og 1733.

9. Den constituerede Kammeradvocat udbad sig den syvende Januar i Anledning af en offentlig Sag Oplysning om, hvorvidt det Kongl. aabne Brev, dateret Löverdagen efter St. Bodils Dag (d. 18 Juni) 1547, hvorved K. Christian III tillod, at Beboerne af Amager og ingen Anden maatte nyde og bruge Saltholm til Græsgang og i andre Maader, var sögt confirmeret af de fölgende Konger; ligeledes om Amagernes Brugsret til Saltholm i Almindelighed og om Retsforholdene med Hensyn til Kalkbrydningen paa denne Öe. Til Svar derpaa meddeeltes den trettende Januar: at det nævnte aabne Brev af 18 Juni 1547 maatte ansees confirmeret af K. Frederik II den attende Februar 1585, og atter den anden April 1597, den tredivte December 1648 med den Clausul, at Kongen forbeholdt sig Ret til Forandring, og endelig den sexogtyvende August 1670 med Forbehold af Kongens absolutum dominium, hvorefter det ikke senere var confirmeret; at Kalkværks-Privilegierne af femtende Marts 1729 med Modification af tredivte November 1731, eenogtredivte Marts 1738, sexogtyvende April 1746 og fireogtyvende Juli 1747 ligeledes syntes at vise Gyldigheden af det Kongelige Forbehold af 1648, hvilket formeentlig ogsaa fremgik af Rescripterne af tolvte Juli 1743, tredie Juni 1744, ellevte Juni 1745 o. fl. Kammeradvocaten lod af de saaledes paaviiste Actstykker i Archiv-Contoiret tage Afskrifter, som derefter den niende Februar bleve vidimerede. — Ogsaa til andre Tider, saasom den otteogtyvende Mai, den toogtyvende September o. s. v. er der meddeelt den const. Kammeradvocat Verification paa Afskrifter efter Originaler eller officielle Copier.

10. Borgemesteren i Helsingör udbad sig og erholdt den femogtyvende Marts ligeledes til offentlig Brug Copie af K. Frederik II Benaadningsbrev for Helsingör af ellevte Mai 1586, hvorved Byen forsikkredes nogle Lökker og Haver paa dens „Fortaa" indtil Skoven, som för havde været brugte af Byen, men siden dens Brand havde ligget öde.

V.

Archiv-Contoiret har ogsaa i det sidst forlöbne Aar næsten daglig været besögt af Videnskabsmænd, til hvem det var tilladt at meddele Actstykker og Oplysninger fra Geheimearchivet.

A. Landsmænd, der saaledes i samme Aar have besögt Archiv-Contoiret og arbeidet der, ere

a. efter ældre Tilladelse:

1. Professor Allen (d. 26 October 1843). 2. Provst Becker (d. 8 September 1849). 3. Cand. chir. Begtrup (d. 16 August 1838). 4. Student V. Boye (d. 26 September 1857). 5. Pastor Brasch p. Vemmetoft (d. 26 April 1854). 6. Dr. Burman-Becker (d. 17 Februar 1852). 7. Commandör Garde (d. 5 Januar 1832). 8. Lieut., Cand. theol. Jo. Grundtvig (d. 14 November 1857). 9. Pastor, Dr. Hammerich (d. 26 August 1845). 10. Procurator J. J. Hansen (d. 15 September 1856). 11. Kammerraad Herbst (d. 9 Marts 1855). 12. Kammerraad Lassen (d. 31 August 1854). 13. Capitain, Kjkr. Lövenskjold (d. 31 Januar 1857). 14. Rector, Prof. Paludan-Müller (d. 27 Februar 1849). 15. Pastor Reiersen til Fjellerup og Glesborg (d. 14 April 1856). 16. Cand. theol. H. F. Rördam (d. 18 Januar 1854 og 9 Februar 1858). 17. Auditör S. Schyth (d. 8 August 1856). 18. Prof. Worsaae (d. 15 April 1841).

b. efter Tilladelse af Aaret 1858:

19. Grosserer Andersen af Kjöbenhavn: den femogtyvende Marts blev det af Ministeriet tilladt at meddele ham Oplysninger om de tidligere Planer til en Fordybning af Farvandet ved Kjöbenhavn. 20. Kammerherre, Overförster Jessen: den niende December blev det tilladt at meddele ham nogle personalhistoriske Oplysninger især af slesvigske og holstenske Archivalier. 21. Capitain Kühle: den femte Januar blev det tilladt at meddele ham Efterretninger vedkommende hans Familie. 22. Studiosus Oluf Nielsen: den tredivte September blev det tilladt at meddele ham topographiske Efterretninger. 23. Pastor Ström i Marslöv i Fyen: den tyvende October blev det tilladt at meddele ham Bidrag til en fyensk Præste-Historie. 24. Etatsraad Tang til Nörre-Vosborg: den anden November blev det tilladt at meddele ham historiske Oplysninger om Nörre-Vosborg. 25. Prof., Dr. C. A. Thortsen: efter nærmere Forklaringer fra Geheimearchivarens Side blev det den fireogtyvende Juni tilladt at meddele ham Efterretninger om den berygtede Bodild Steens fra Randers, der levede i Slutningen af det syttende og Begyndelsen af det attende Aarhundrede. 26. Studios. jur. F. Algreen Ussing: den femte Juni blev det tilladt at meddele ham Oplysninger til Danmarks Topographie.

B. Fremmede, som i Aaret 1858, deels ifölge tidligere for dem given Tilladelse, deels efter Tilladelse fra samme Aar, have benyttet Actstykker i Geheimearchivet, ere:

1. Actuar Bowallius ved Rigsarchivet i Stokholm, for hvem det den fjerde Juni blev tilladt at meddele ham historiske Acter vedkommende Svenske Forhold efter Aaret 1718. 2. Professor Carlsson af Upsala, den 15 Juli 1850. 3. Professor Fryxell, den 4 Juli 1850. 4. Rigsantiquar Hildebrand af Stokholm, den 13 September 1851 og den 6 August 1852. 5. Professor P. A. Munch af Christiania, for hvem det den niende Januar blev tilladt at meddele ham Archivalier vedkommende Norges Historie i den senere Middelalder. 6. Studiosus Sars af Christiania, for hvem det den trettende April blev tilladt at meddele ham til Afskrivning Documenter vedkommende Norges Historie.

VI.

De hidtil nævnte Mænd have personlig i Archiv-Contoiret modtaget de sögte Meddelelser. Men det har ogsaa i afvigte Aar været Tilfældet, at deels Mænd her af Staden, der ikke selv vare istand til at arbeide i Archiv-Contoiret, deels Mænd udenfor Kjöbenhavn, der ikke kunde foretage Reiser hertil, have anholdt om en eller anden kortere Meddelelse. Naar denne hverken med Hensyn til den Tidsanvendelse, den fordrede, eller med Hensyn til den Gjenstand, som den angik, kunde opvække nogen Betænkelighed, er den i Regelen bleven givet paa fölgende Ansvar ved Aflæggelsen af nærværende Regnskab.

A. Landsmænd, der saaledes have erholdt nogen Tjeneste fra Archivet, ere Overrets-Procurator Beyer, Höiesterets-Advocat Brock, Kammerherre Brockdorff, Rigsdagsmand Brockdorff, Capitain Bülow, Oberst Harbou, Overkrigscommissair Langeland og Premierlieut., Baron Rosenkrands. 1. Overrets-Procurator Beyer begjerede og erholdt den fjerde Juni som Sagförer for Amager Birk adskillige Actstykker fra det sextende Aarhundrede i verificeret Copie angaaende et Aalefiskeri under Amager. 2. Höiesterets-Advocat Brock begjerede og erholdt den niogtyvende October verificeret Copie af en Skrivelse fra O. Römer og J. Landorph angaaende Fursö Möller, dateret den sextende December 1690. 3. Kammerherre Brockdorff, Commandör for Hestgarden, begjerede og erholdt den eenogtredivte December en Udsigt over sin Families Stamtavle. 4. Rigsdagsmand, Möller Brockdorff begjerede og erholdt den tredivte October og femte November nogle Extracter af den Brockdorffske og Pultziske Stamtavle. 5. Kammerjunker, Capitain Bülow ved tolvte Liniebataillon udbad sig den tredivte Juli Oplysninger om, hvorvidt Nogen af hans Familie havde staaet i Prindsesse Charlotte Amalies Tjeneste, og erholdt derom de Oplysninger, som kunde bringes tilveie. 6. Oberst Jo. Harbou udbad sig og erholdt den syvogtyvende September nogle Meddelelser om sin Familie. 7. Overkrigscommissair Langeland, Archivar i Krigsministeriet, udbad sig og erholdt den trettende November nogle Efterretninger om Familien Lilliendal. 8. Premierlieut.,

Baron H. F. Rosenkrands udbad sig og erholdt den syvogtyvende Januar nogle genealogiske Oplysninger om sin Familie.

B. Fremmede, der ligeledes i afvigte Aar have modtaget enkelte korte Oplysninger fra dette Archiv, ere Baron Gyllenkrook i Skaane, Hr. Axel Em. Holmberg i Stokholm, Kronofoged Kleberg i Bahuuslehn, Rigsarchivarius Lange i Christiania, Hs. Exc. Admiral Virgin, Kgl. Svensk-Norsk Minister i Kjöbenhavn. 1. Baron Gyllenkrook udbad sig et af K. Christian IV udstedet Mageskiftebrev med Anders Sinclar paa noget Kronens Gods i Giönge Herred. Efterat Ministeriets Tilladelse dertil var indhentet den treogtyvende April, erholdt han den sexogtyvende s. M. det forlangte Mageskiftebrev af syttende August 1614 samt Uddrag af nogle gamle Jordeböger vedkommende Rommestrup. 2. Hr. Holmberg udbad sig og erholdt den tolvte April Copie af et Brev, dateret den ottende December 1474, vedkommende Ny-Falkenberg. 3. Kronofoged Kleberg udbad sig og erholdt den eenogtyvende Juli nogle Oplysninger af Bahuuslehns Jordebog for 1615 og 1617, vedkommende Langeland i Fos Sogn, Tunge Herred, i Sönder-Vigen. 4. Rigsarchivarius Lange remitterede under syttende April Norske Tegnelser Tom. IV, og modtog under otteogtyvende April Norske Registre Tom. V. Denne blev tilbagesendt under tredivte September, hvorefter Norske Tegnelser Tom. V den anden November blev ham tilsendt. 5. Hs. Exc. Admiral Virgin udbad sig den fjortende og modtog den attende Marts Copie af Kong Christian IIIs Reces af 1539 angaaende det Hallandske Præsteskabs Rettigheder. Samme udbad sig endvidere til Brug for Admiral Nordensköld Oplysninger angaaende nogle Jordstykker i Werstorp, Nettraby Sogn i Bleking, som i den catholske Tid vare overladte til Kirken, og erholdt den syttende Juni, hvad derom havdes.

Til disse Meddelelser fra Geheimearchivet kunde endnu henföres den aarlig udgaaende trykte Aarsberetning med Bidrag til Dansk Historie af utrykte Kilder. Af disse Aarsberetninger blev andet Binds tredie Hefte den sexogtyvende April 1859 i det bestemte Antal Exemplarer Ministeriet tilsendt. Det indeholder Archiv-Efterretningerne for 1857, Slutningen af Danske Kongers Haandfæstninger og Begyndelsen af Instruxer for Collegier og höie Embedsmænd efter Souverainetetens Indförelse.

VII.

Det er i den foregaaende Aarsberetning bemærket, at Geheimearchivet meget behövede en Udvidelse af dets Locale, især fordi den begyndte Aflevering af ældre Sager fra det forhenværende Kamrenes forenede Archiv af Mangel paa Plads her havde maattet afbrydes. Der blev ligeledes bemærket, at den i samme Anledning nedsatte Commission eenstemmig havde anbefalet denne Local-Udvidelse. Geheimearchivarius

tillod sig derfor den syvende December igjen at henlede det höie Ministeriums Opmærksomhed paa Önskeligheden af, at denne Sag i Vinterens Löb kunde blive afgjort, for at den nye Hvælvings Istandsættelse kunde være tilendebragt i Foraaret, og Sommeren saaledes benyttes til de omtalte Afleveringer, eftersom man kun i den varme Aarstid kan taale et stadigt Ophold i de kolde Hvælvinger.

2. De Geheimearchivet for den store Hovedhvælving tilstaaede Egeskabe af samme Beskaffenhed som de ældre fra K. Frederik IVs Tid ere i afvigte Aar leverede og kostede 776 Rdlr. 65 Skilling. Derimod er en lignende Forbedring af denne Hvælvings skröbelige eller lidet sömmelige Repositorier for det fölgende Aar ikke at vente.

3. Det aarlige Regnskab for det Kongl. Geheimearchiv i Finantsaaret fra förste April 1857 til eenogtredivte Marts 1858, der skal indleveres för Udlöbet af Juni Maaned, blev indsendt den syttende Juni. Udgiften var i det Hele 8279 Rdlr. 65 Skilling, nemlig Gage og Lönninger for det reglementerede Embeds-Personale og Betjenten 5126 Rdlr., til Contoir-Udgifter og Archiv-Programmets Trykning 497 Rdlr., extraordinaire Gager 1880 Rdlr. og endelig til de omtalte nye Egeskabe i Mellemste Hvælving til Höire 776 Rdlr. 65 Skilling, deri medregnet det for Finantsaaret 1857—58 tilstaaede Dyrtids-Tillæg.

4. Det ved Finantsloven af niogtyvende December 1857, § 10. C. 2 bevilgede Budget for Geheimearchivet i Finantsaaret fra förste April 1858 til eenogtredivte Marts 1859 blev meddeelt ved Ministeriets Skrivelse af fireogtyvende Februar 1858. Bevillingen var: til ordinaire og extraordinaire Gager og Lönninger 6020 Rdlr., til Aars-Programmets Trykning 200 Rdlr., til Contoir-Udgifter 397 Rdlr., idet denne Post var forögет med 100 Rdlr. med Hensyn til et forestaaende Kjöb af Archivalier, der dog bleve besparede ved den ovennævnte (S. XXXIX) Kongelige Gave, og endelig 792 Rdlr. til Skabe i Mellemste Hvælving til Höire.

5. Budget-Forslaget for Finantsaaret fra förste April 1859 til eenogtredivte Marts 1860 blev indsendt den syttende Juni, beregnet deels efter Normal-Gage-Reglementet, deels efter de forskjellige Regler for Dyrtids-Tillæget, saaledes at Udgiften efter Normal-Reglementet vilde udgjöre 6517 Rdlr., efter Tillæget for Finantsaaret 1856—57 — 8095 Rdlr., efter Tillæget for Finantsaaret 1857—58 — 8295, og efter Tillæget for Finantsaaret 1858—59 — 7831. Deri for de to sidste Finantsaar iberegnet 792 Rdlr. til Anskaffelsen af nye Skabe.

6. I Anledning af Ministeriets Hensigt, at bringe Embedsmændenes Gager i mere passende Forhold til Nutidens Priser og Fornödenheder, blev det den nittende Juni Geheimearchivarius befalet, at afgive Betænkning over den Deel af Lovforslaget, som vedkom dette Archiv. Betænkningen blev indsendt den otteogtyvende Juni.

7. Qvittancen for Geheimearchivets Regnskab i Finantsaaret 1857—58 vedkommende Contoir-Udgifterne blev givet ved Ministeriets Skrivelse af syttende September.

VIII.

I Geheimearchivets Embedspersonale er der i dette Aar ingen Forandring foregaaet, altsaa heller ikke den, som den forrige Aarsberetning (S. XXXVIII) yttrede Haab om, nemlig den ledige Inspector-Posts Besættelse.

2. Derimod er den ene af Stipendiar-Pladserne bleven fornyet. Da nemlig det treaarlige Stipendium, som under sexogtyvende September 1855 var tilstaaet Hr. Studiosus Matthiessen, vilde udlöbe med den tredivte September 1858, blev han igjen ved Ministeriets Skrivelse af treogtyvende September antaget til Stipendiarius for det fölgende Triennium fra förste October 1858 til tredivte September 1861.

3. Skjöndt faste Ferier ikke gives og ikke kunne gives for Geheimearchivet, have Embedsmændene og Stipendiarierne dog gjerne afvexlende hver en kort Ferie i Löbet af Sommeren. Det have de i Aaret 1858 ogsaa alle havt undtagen Cancellisten, som derimod i Familie-Anliggende var permitteret i et Par Uger strax ved Begyndelsen af det fölgende Aar.

4. Secretair Berlien, der uden at være ansat ved Archivet er forpligtet til der at udföre de Arbeider, hvortil Geheimearchivarius finder det tjenligt at benytte hans Tjeneste, har ikke heller i det afvigte Aar været benyttet.

XII.

UDSIGT OVER DET KONGELIGE GEHEIMEARCHIVS TILSTAND OG VIRKSOMHED I AARET 1859.

Den allerunderdanigste Aarsberetning fra det Kongelige Geheimearchiv for Aaret 1859 blev under femogtyvende Februar 1860 tilstillet Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet og derefter af samme Hans Majestæt Kongen forelagt. Den meddeles, som sædvanligt, her i et kort Udtog.

I.

Archivsager ere i Aaret 1859 leverede til Geheimearchivet deels umiddelbart af Hans Majestæt Kongen, deels af de forskjellige Ministerier. Dertil kom ogsaa nogle meer eller mindre værdifulde Gaver fra andre Sider.

A. Hans Majestæt Kongen har behaget at deponere i Geheimearchivet fölgende Archivalier:

1. En Samling af egenhændige Skrivelser og Optegnelser fra Kongerne til afgangne Overhofmarschal Levetzau, nærmest angaaende Foranstaltninger ved Hoffet, bestaaende af hundrede og syv Stykker, der vare indsendte til Hans Majestæt af Skiftecommissionen i den Afdödes Bo. Samlingen blev leveret til Archivet den nittende December og den allerunderdanigste Revers for Modtagelsen deraf givet den fölgende Dag.

2. En Samling af Udnævnelses-Communicationer, Bestallinger, Diplomer og Skrivelser til Hans Majestæt Selv i yngre Alder, deels fra de fremfarne Konger Frederik den Sjette og Christian den Ottende, deels fra forskjellige indenlandske og udenlandske Samfund eller enkelte Personer. Blev modtaget i Geheimearchivet den eenogtredivte December, og den allerunderdanigste Revers givet den anden Januar 1860.

B. Ministerierne have i Aarets Löb afleveret adskillige Archivsager, meest bestaaende af senere fremkomne Stykker, der henhörte til de foregaaende store Afleveringer fra Regjerings-Departementernes Special-Archiver til det Kongelige Geheimearchiv.

1. Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet sendte den tolvte September en Deel Brevskaber, henhörende til Sjellandske Indlæg, samt nogle Concepter til Missiver og Aabne Breve; ligeledes nogle Ordrer og Indberetninger til General-Kirkeinspections-Collegiet, samt Forhandlinger og Betænkninger af samme Collegium i Aarene 1742—46. Revers blev givet samme Dag, og disse Stykker bleve indordnede i de Samlinger, hvortil de hörte.

2. Indenrigsministeriet leverede den fireogtyvende Februar en Samling af Kongelige Ordrer til Rentekammeret og Rentemesteren i Aaret 1687 fra Januar til December og af Kongelige Resolutioner i Kammersager for samme Aar fra Januar til Juni. Revers blev givet samme Dag.

3. Udenrigsministeriet indsendte under ellevte April en af Hr. Arthur Laurenson i Lerwick paa Shetlandsöerne forfattet engelsk Afhandling angaaende de Negotiationer, som havde fundet Sted ved Shetlandsöernes og Orkenöernes Pantsættelse til Skotland og den Danske Krones Indlösningsret til samme. Geheimearchivets Revers derfor blev den femtende April tilstillet Ministeriet.

4. Krigsministeriet anmeldte den ottende August at ville aflevere en Samling af Kort, ældre end Aaret 1763 og henhörende til Acter, der allerede vare i dette Archiv. Afleveringen selv foregik den treogtyvende August mod Revers af samme Dag.

5. Det slesvigske Ministerium fortsatte de tidligere begyndte Afleveringer med Aaret 1730 som Tidsgrændse, og Revers derfor blev den syvende Juni paategnet en medfölgende Designation.

C. Ved privat Velvillie har det Kongelige Geheimearchiv i det samme Aar ligeledes modtaget adskillige Gaver, navnlig:

1. Et Haandskrift, dog fra nyere Tid, af Sturlunga-Saga, fem Bind i Qvart, foræret af Enkefru Ancker, mod Revers og Taksigelse af tolvte April.

2. Den saakaldte Codex Fredericius eller Prof. Rasmus Windings egenhændige originale Udkast til Danske Lov, forelagt Kong Frederik den Tredie den sexogtyvende April 1667. Dette interessante Stykke var efter Conferentsraad Kolderup-Rosenvinges Död kommet til den nu ligeledes afdöde Dr. jur. Kall, og fra ham til Hr. Auditör S. Schyth. Efterat denne havde benyttet Pergaments-Haandskriftet af Danske Lov i det Kongelige Geheimearchiv til sin Udgave af Loven, forærede han den nævnte Codex til dette Archiv. Revers og Taksigelse derfor blev givet den fjortende April.

3. En Samling af Brevskaber, meest af topographisk og localhistorisk Betydning, de ældste dog kun fra Aarene 1530—1540. Foræret af Hr. Cand. Philol. Seidelin, mod Revers og Taksigelse af femogtyvende Juni.

4. En Samling af Brevskaber fra Endrupholm, nemlig treogtredive Pergamenter fra Perioden 1482—1649, hundrede og atten Originaler paa Papir, hvoraf det ældste fra 1513, men de fleste fra det syttende Aarhundrede, og to Copier. Foræret af Hr. Studios. Philol. O. Nielsen den fireogtyvende September, mod Revers og Taksigelse af samme Dag.

5. Frederik Lütkens Haandskrift til hans „Økonomiske Tankers" femte Part andet Capitel, tilligemed Oplysninger om de ved Skriftets Trykning forefaldne Vanskeligheder. Foræret af Hr. Professor Schiern, mod Revers og Taksigelse af ottende Juni.

6. Vemmetoftes Historie, förste Deel, af Pastor Brasch, foræret til Archivet af Forfatteren, mod Revers og Taksigelse af femte Februar.

7. Fölgende af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie udgivne Skrifter: 1. En gammel Krönike om Graabrödrenes Udjagelse af deres Klostre, udgivet af H. Knudsen, 2. Den falsterske Geistligheds Personalhistorie, andet Bind, af Imm. Barfod, 3. Kirkehistoriske Samlinger, andet Bind, og 4. Nye kirkehistoriske Samlinger, förste Bind. Alt foræret til dette Archiv af det nævnte Selskab, mod Revers og Taksigelse af sjette Mai.

8. Diplomatarium Norvegicum Vol. IV Pars II, og Slutnings-Heftet af „Norske Stiftelser", begge Værker som Fortsættelse forærede til Geheime-Archivet af Chefen for det Kongl. Norske Kirke- og Underviisnings-Departement, Statsraad Riddervold, mod Revers og Taksigelse af syttende Januar.

Endelig kunde endnu her anföres en i Geheimearchivet deponeret Forsikkring for, at tvende videnskabelige Samlinger i sin Tid ville blive Statens Eiendom. Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet har nemlig under otteogtyvende Mai og syvogtyvende Juli tilsendt Geheimearchivet: 1. Verificeret Gjenpart af det af Cand. J. Levin under tolvte Mai udfærdigede Document, hvorved han efter sin Död overdrager Regjeringen som Kongerigets Eiendom alle sine Samlinger til det Danske Sprogs videnskabelige Oplysning, og 2. verificeret Gjenpart af Capitain Lengnicks under attende Juli udstedede Declaration, hvorved han efter sin Död overdrager Geheimearchivet alle sine genealogiske og personalhistoriske Materialier og Samlinger.

II.

Ved den bestemte Aflevering fra Ministeriernes specielle Archiver til Geheimearchivet af Sager, der vare ældre end Aaret 1750, var der ogsaa fra Udenrigsministeriet medfulgt nogle Stykker af yngre Datum. Da Geheimearchivarius efter en given Foranledning i dette Aar maatte gjöre opmærksom derpaa, bleve disse Stykker af Underviisningsministeriet forlangte tilbage, forelöbig til Eftersyn. De bleve da ogsaa remitterede, og ere ikke senere komne tilbage. Da de efter Planen ikke directe henhöre til dette Archiv, ville de formodentlig heller ikke blive det.

III.

De foreskrevne Arbeider til Geheimearchivets Ordning og Archivaliernes Registrering ere udförte daglig i de bestemte Archivets Contoir-Timer. Om Geheimearchivarens Omsorg for disse Arbeider og Deeltagelse deri vil den hele Aarsberetning indeholde Oplysning; derimod skal her, som sædvanligt, anföres i Korthed, hvad hans Medarbeidere særlig have været beskjeftigede med.

Registrator, Professor Kall Rasmussen har ifölge den for Tiden trufne Fordeling af Contoir-Forretningerne det specielle Hverv at fremtage og atter henlægge fornemmelig de ældre Archivalier, der benyttes enten i Regjeringens Tjeneste eller af private Videnskabsmænd, og ligesom han daglig har udfört dette med den fornödne Indsigt og Orden, saaledes har han tillige med Kundskab og Velvillie paa mange Maader understöttet ved Archivaliernes Benyttelse. Han har dernæst den almindelige Pligt at deeltage i Registraturen, og han har fyldestgjort den ved at ordne og registrere de

ovennævnte i Aarets Löb indleverede nye Sager, saaledes at disse med Lethed kunne findes i Samlingerne og benyttes ved forefaldende Leilighed.

Cancellist, Lieutenant Plesner har den specielle Pligt at före den officielle Copiebog over udgaaende Expeditioner og derhos, ifölge Fordelingen af Contoir-Arbeiderne, tillige den at fremtage og henlægge de nyere Sager, der til offentlig eller privat Brug maatte forlanges, og begge Dele har han paa bedste Maade besörget. Ligeledes har han assisteret baade ved Modtagelsen af de ovennævnte fra Ministerierne indkomne Archivsager og ved Afskrivning og Correctur af den trykte Aarsberetning. Hvad derefter er blevet tilbage af den reglementerede Contoirtid, har han anvendt paa det fælleds almindelige Archiv-Arbeide, saaledes at han har fortsat Registraturen af de her bevarede Danske Selskabs Samlinger paa Papir, og ved denne Leilighed afskrevet adskillige Documenter, der vare stærkt medtagne af Ælde, for Geheimearchivets store haandskrevne Diplomatarium.

Stipendiarius C. M. A. Matthiessen har i Aaret 1859 registreret Pergaments-Diplomerne af det gottorpske Archiv fra Camera II pag. 514 til Camera IV pag. 180 efter den ældre Anordning og derhos afskrevet til det store Diplomatarium. Han har dernæst gjennemgaaet en Deel af de gamle holstenske Cancellie-Registranter for deraf at udtegne Oplysninger angaaende det ældre Archivvæsen. Han har fremdeles ved enkelte Leiligheder afskrevet forskjellige Stykker især til den trykte Aarsberetnings videnskabelige Bilag. Endelig har han, naar Cancellisten paa anden Maade var beskjeftiget, vicarieret ved Copibogen.

Stipendiarius C. E. Secher har udelukkende været beskjeftiget med Registratur-Arbeide, og har saaledes kunnet udföre en betydelig Deel deraf. Han har fortsat fra de forrige Aar den begyndte Registrering af Samlingen „Danske Kongers Historie" fra no. 287 til no. 321 efter den ældre Fortegnelse over Fasciklerne, i Alt omtrent tolv hundrede enkelte Stykker. Adskillige meget ödelagte Documenter ere derhos heelt afskrevne.

Den extraordinaire Medhjælper, Prof. T. Becker, har heller ikke været sysselsat med andet end Registrering. Han har fortsat Arbeidet paa den topographiske Papir-Samling, der er alphabetisk ordnet, og deraf gjennemgaaet fra V (Viborg) til Ö (Öxemölle). I de Aar, hvori dette Arbeide har varet, er imidlertid et Supplement opsamlet, og deraf har han registreret fra A til R.

IV.

Saa ofte Regjerings-Departementerne have forlangt Oplysninger eller Meddelelser fra Geheimearchivet og det har været muligt at tilveiebringe disse, ere de

blevne leverede. Det er en Fölge af Archivets saa betydelige Udvidelse, at saadanne Forlangender, der i en ældre Tid sjeldnere fremkom, nu ere meget hyppige, da Archivalierne række ned lige til Midten af det forrige Aarhundrede. Men man skal i nærværende Uddrag indskrænke sig, som sædvanligt, til at nævne de Tilfælde, der med Hensyn til Indhold eller ledsagende Omstændigheder synes at burde nævnes.

1. Udenrigsministeriet forlangte den syttende April Oplysning om den Maade, hvorpaa Födsler i det höikongelige Huus i den sidste Tid vare communicerede fremmede Hoffer ved officiel Meddelelse. Men den sidste Communication af denne Art var hverken i sin Tid eller senere Geheimearchivet leveret.

2. Indenrigsministeriet forlangte den syttende November og modtog Dagen efter et Commissorium af sextende October 1694, udstedet til forskjellige Mænd, der skulde undersöge og kjende i en Strid mellem Aarhuus By og Eieren af Aarhuus Mölle. — Samme Ministerium remitterede den sextende December en Deel herfra modtagne Efterretninger angaaende den Afgift, der under Navn af Bropenge paahviler Store Magleby og Taarnby til Kjöbenhavns Havnekasse.

3. Justitsministeriet forlangte og modtog den sextende August en Deel Oplysninger og Acter vedkommende Jödernes Stilling og Forhold i Danmark, navnlig i Kong Frederik den Fjerdes senere Regjeringsaar.

4. Finantsministeriet, nærmest Domæne-Directoratet, forlangte i Efteraaret Oplysninger angaaende Inddigningen ved Österhever og Wasserkog, samt det Eiderstedtske Jord-Register fra syttende og attende Aarhundrede. Dette blev samlet i en Række af Kongelige Resolutioner fra 1614 til 1626 og tilligemed et Eiderstedsk Register af 1712 leveret den tolvte November.

5. Samme Ministerium henvendte sig den tolvte November til Geheimearchivet i Anledning af det mellem Domæne-Directoratet og Kjöbenhavns Magistrat, navnlig Bestyrelsen af Stadens Vandvæsen, opstaaede Spörgsmaal om den egentlige Eiendomsret til Gjentofte og Emdrup Söer, og önskede oplyst, hvem disse Söer tidligere havde tilhört, samt naar og paa hvilke Vilkaar de vare overdragne til Kjöbenhavns Vandvæsen. Denne Begjering foranledigede saa vidtlöftige Undersögelser, at Besvarelsen af det stillede Spörgsmaal först kunde indsendes i Begyndelsen af Aaret 1860.

6. Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet forlangte den fireogtyvende Mai Oplysninger om, hvorvidt Præsterne i Skaane paa den Tid, da dette Landskab hörte til Danmark, vare pligtige til at deeltage i Omkostningerne og Arbeidet ved

Reparationer paa deres egne Sognekirker, et Spörgsmaal, som den herværende Kongelige Svensk-Norske Legation havde önsket besvaret fra Geheimearchivet. Et Forsög til Besvarelse, saa fuldstændig som man efter de herværende Efterretninger var istand til at levere den, blev den tredie Juni Ministeriet tilstillet.

7. Det Slesvigske Ministerium forlangte og modtog den ellevte April adskillige Oplysninger af Kongelige Rescripter og Missiver angaaende den geistlige Jurisdiction i Haderslev Amt og det Törninglehnske eller det saakaldte Competence-Spörgsmaal. — Samme Ministerium forlangte og erholdt den tredie August ligeledes nogle Efterretninger om Snedkerlauget i Tönning i det syttende og attende Aarhundrede, navnlig Laugsartiklerne af fjortende April 1701.

8. Det Kongelige Ministerium for Hertugdömmet Holsten forlangte og modtog den tredivte April Efterretninger angaaende Nordre-Ditmarskens Betaling pro confirmatione privilegiorum efter Rescripterne af tyvende September 1765 og nittende Februar 1766. — Samme Ministerium forlangte og modtog ligeledes den sjette Juli en stor Deel Oplysninger angaaende Mennoniternes borgerlige Stilling i Holsten i Kongerne Christian den Fjerdes, Frederik den Tredies og Christian den Femtes Tid.

V.

Geheimearchivets Contoir har, som sædvanligt, hver Sögnedag uden Undtagelse været aabent ogsaa for Videnskabsmænd og Andre, hvem det af Ministeriet var tilladt at meddele Documenter og Oplysninger derfra, og saavel Landsmænd som Fremmede have indfundet sig i de for saadanne Meddelelser bestemte Timer.

A. Landsmænd, som saaledes personlig have benyttet Archivalier i Archiv-Contoiret, ere fölgende:

a. efter ældre Tilladelse:

1. Professor Allen (d. 26 Octbr. 1843). 2. Fuldmægtig F. Barfod (d. 7 April 1851). 3. Dr. Burman-Becker (d. 17 Febr. 1852). 4. Provst Becker i Soderup (d. 8 Septbr. 1849). 5. Commandör Garde (d. 5 Jan. 1832). 6. Cand. theol., Lieutenant Grundtvig (d. 14 Novbr. 1857 og 28 Octbr. 1859). 7. Cand. theol. L. C. Hansen (d. 29 Octbr. 1855). 8. Afd. Kammerraad Lassen (d. 31 August 1854). 9. Capitain Lengnick (d. 15 Decbr. 1849). 10. Capitain, nu Kammerherre og Hofmarschal Lövenskjold (d. 31 Januar 1857).

11. Studios. Oluf Nielsen (d. 30 Septbr. 1858). 12. Justitsraad Ostwald (d. 2 Novbr. 1843 og d. 23 April 1844). 13. Lieutenant v. der Recke af Söetaten (d. 1 Febr. 1856). 14. Cand. theol. H. F. Rördam (d. 18 Januar 1854 og d. 13 Febr. 1858). 15. Professor Schiern (d. 28 Octbr. 1854). 16. Archivarius Sigurdsen (d. 15 Juni 1843). 17. Pastor Ström i Marslöv (d. 20 Octbr. 1858). 18. Stud. jur. F. Algreen-Ussing (d. 5 Juni 1858).

b. efter Tilladelse af Aaret 1859:

19. Cand. Philos. C. Andersen: den sextende Marts blev det tilladt at meddele ham historiske Efterretninger angaaende Rosenborg Slot og den derværende saakaldte chronologiske Samling. 20. Studios. med. N. R. Bay: den syvogtyvende September blev det tilladt at meddele ham genealogiske og personalhistoriske Oplysninger af de Klevenfeldtske Samlinger. 21. Exam. Polytechn. F. R. Friis: den niende November blev det tilladt at meddele ham Oplysninger til Tyge Brahes Historie. 22. Stud. jur. Grünfeld: den eenogtyvende Februar blev det tilladt at meddele ham til Afbenyttelse Ulrik Petersens Beskrivelse af Byen Slesvig. 23. Oberst Harbou: den förste November blev det tilladt at meddele ham nogle Familie-Efterretninger af de Klevenfeldtske Samlinger. 24. Assistent Hawersaat: den tredivte Mai blev det tilladt at meddele ham til Afskrivning en Deel af Ulrik Petersens Beskrivelse af Byen Slesvig. 25. Cancellieraad Hvass: den tiende October blev det tilladt at meddele ham personalhistoriske Oplysninger, navnlig af Jydske Registre og Tegnelser. 26. Cand. theol. C. Knudsen: den toogtyvende Februar blev det tilladt at meddele ham Efterretninger vedkommende Öen Als's Historie. 27. Overlærer Königsfeldt af Frederiksborg: den fjortende Juli blev det tilladt at lade ham i Sommerferien gjennemgaae en Deel af Geheimearchivets store haandskrevne Diplomatarium. 28. Fuldmægtig, Cand. jur. og Docent i slesvigsk Ret ved Universitetet I. Larsen: den eenogtredivte December blev det tilladt at meddele ham Oplysninger angaaende de ældre slesvigske Retsforhold. 29. Cand. theol. Vald. Schmidt: den nittende November blev det tilladt at meddele ham Efterretninger til Aarhuus Stifts, Kirkers og Geistligheds Historie. 30. Cand. jur. C. O. Stemann: den ellevte October blev det tilladt at meddele ham til Afskrivning for hans Fader, Præsidenten i den slesvigske Appellationsret, Documenter vedkommende Slesvigs Retshistorie. 31. Etatsraad Thiele: den nittende September blev det tilladt at meddele ham forskjellige kunsthistoriske Efterretninger.

B. Fremmede, som ligeledes i Geheime-Archivets Contoir, deels efter ældre for dem given Tilladelse, deels efter Tilladelse af Aaret 1859, have modtaget og benyttet archivalske Meddelelser, ere:

1. Professor Carlson af Upsala Universitet, efter Tilladelse af 15 Juli 1850. 2. Pastor, Prof. Fryxell, efter Tilladelse af 4 Juli 1850. 3. Archivraad Lisch af Schwerin, hvem det den trettende Mai 1859 blev tilladt at meddele til Afskrivning Documenter vedkommende Meklenborgs, især de geistlige Stiftelsers, Historie. 4. Cand. Phil. O. G. Lundh af Christiania, hvem det den tiende August blev tilladt at meddele Oplysninger til Norges Historie efter Aaret 1560. 5. Baron Rudbeck, Secretair ved den herværende Kongelige Svensk-Norske Legation, hvem det den tiende November blev tilladt at meddele historiske Efterretninger af den Stenbockske Correspondance vedkommende K. Carl den Tolvtes Krige. 6. Studios. Sars af Christiania, efter Tilladelse af trettende April 1858. 7. Mag. Sonnenstein-Wendt af Malmöe, hvem det den niogtyvende November 1859 blev tilladt at meddele Efterretninger angaaende Malmöes Historie.

VI.

Ligesom de ovennævnte Mænd have personlig modtaget og benyttet de dem meddeelte Archivalier i Archivets Contoir, saaledes have Andre, der af forskjellige Grunde ikke selv kunde arbeide her, efter Begjering stundom modtaget Oplysninger fra Archivet, naar disse Oplysninger ikke med Hensyn til Indhold eller Tidsanvendelse overskrede, hvad man under det fölgende Ansvar for Archivets höiere Foresatte turde vente billiget.

A. Landsmænd, der paa denne Maade ere understöttede med enkelte Meddelelser fra Geheimearchivet, ere Baron Blixen-Finecke, Biskop Engelstoft i Odense, Procurator Hansen sammesteds, Lieutenant Hornemann, Möller A. B. Jensen i Kjöbenhavn, Confessionarius Tryde. 1. Baron Blixen-Finecke udbad sig Oplysning om, hvorvidt Herligheds-Retten over Næsbyholm Söe i Skaane tilkom Hovedgaarden Næsbyholm alene eller kun tildeels, og erholdt i denne Anledning den femogtyvende Februar Afskrift af Mageskiftebrevet af attende Mai 1574 mellem Kronen og Steen Bille til Vandaas. 2. Biskop Engelstoft udbad sig og erholdt den fjerde Januar 1859 Udskrift af Mageskiftebrevet af ottende August 1625 mellem Kronen og Fru Ellen Marsviin angaaende Öen Thuröe. 3. Procurator Hansen, der iövrigt havde en tidligere Tilladelse for sin Person, udbad sig og erholdt den tolvte September nogle Efterretninger angaaende Salget af det laalandske Ryttergods i K. Frederik den Fjerdes Tid, navnlig efter en juridisk Forretning af anden Januar 1725. 4. Lieutenant Hornemann udbad sig og erholdt den syttende Januar nogle Efterretninger om Familien Abercron. 5. Möller Jensen udbad sig og erholdt den tolvte Mai Oplysninger om Möllen i Hel-

mens Skandses Bolværk efter Skjødet af nittende November 1687, hvorved Mölleppladsen var bleven udlagt. 6. Confessionarius, Dr. Tryde udbad sig og erholdt den trettende Januar adskillige Efterretninger om de ældre Kongelige Confessionarier efter Indholdet af deres Bestallinger indtil Aaret 1760.

B. Fremmede, der ligeledes fraværende have anholdt om og, saavidt muligt, modtaget enkelte Meddelelser fra dette Archiv, ere Archiv-Director Baur i Darmstadt, Director Köhne i St. Petersborg, Rigsarchivarius Lange i Christiania, Commandör Mechlenborg fra Norge, Preussisk Major B. Winterfeldt, Director for det Uckermarkske Ridderskab. 1. Archiv-Director Baur udbad sig og erholdt den niogtyvende Juli nogle Oplysninger om den danske Adelsslægt Höegh og dens Vaaben. 2. Director Köhne udbad sig og erholdt den sexogtyvende Marts gjennem Conferentsraad Thomsen Efterretning om de i dette Archiv værende Segl af de russiske Storfyrster fra Vasilej Iwanowitsch til Michael Fedorowitsch Romanow. 3. Rigsarchivarius Lange erholdt, ifölge den for Norges Rigsarchiv særlig givne Tilladelse, den attende Juli de Norske Registre Tom. VI til Afbenyttelse. 4. Commandör Mechlenborg udbad sig og erholdt den tredie Mai nogle Familie-Efterretninger. 5. Major Winterfeldt udbad sig og erholdt den sextende Juli nogle Oplysninger om sin i Danmark levende Slægt.

Til Meddelelser fra Geheime-Archivet kunde ogsaa henföres den derfra aarlig udgivne Beretning, ledsaget af historiske Actstykker. Af dette Skrift var, som i sidste Aarsberetning (S. XLVIII) anfört, andet Binds tredie Hefte paa Grund af adskillige Forhindringer först blevet færdigt i April 1859, og derefter fulgte samme Binds fjerde Hefte eller Aarsberetningen for 1858, som den toogtyvende August i det befalede Antal Exemplarer blev Ministeriet tilstillet. Det indeholdt Fortsættelsen af Collegial-Instruxerne umiddelbart efter Souveraineteten, hvilken Samling og derved tillige hele andet Bind sluttes med nærværende Hefte.

VII.

Udvidelsen af Geheimearchivets Locale, der efter den i denne Anledning nedsatte Commissions eenstemmige Erklæring formeentlig bedst kunde udföres ved at overlade til samme det nu af Justitsministeriet benyttede Archiv-Locale, har igjen i afvigte Aar været omhandlet, navnlig ved en under sjette Juni til Ministeriet indsendt Forklaring. Men Sagen er dog endnu ikke kommen til endelig Afgjörelse, og Trangen til mere Plads og den deraf betingede Tilendebringelse af Afleveringen fra Ministerial-Archiverne er saaledes uforandret den samme.

2. Geheime-Archivets Regnskabsvæsen for Finantsaaret 1858—1859 blev, ifölge en bevilget Opsættelse, indsendt den ottende Juli. Budgettet havde for dette Aar anviist 7409 Rdr., nemlig 4420 Rdr. til faste Gager, 497 Rdr. til Contoir-Udgifter og Aarsberetningens Trykning og 1600 Rdr. til extraordinaire Lönninger for Embedsmændene ved det forrige historisk-genealogiske Archiv; fremdeles 792 Rdr. til nye Skabe og 100 Rdr. til Indkjöb af Archivalier. Dertil kom endnu det bevilgede Dyrtids-Tillæg. Men af den ved Budgettet anviiste Sum besparedes 115 Rdr. og 31 Skilling, fordi Skabene erholdtes noget billigere og fordi Hs. Majestæt Kongen imidlertid Selv havde kjöbt og skjænket de Archivalier, som det var paatænkt at kjöbe.

3. Det approberede Budget for Finantsaaret fra förste April 1859 til eenogtredivte Marts 1860, ifölge Finantsloven af tredivte December 1858 § 10 C 2, blev Geheimearchivet meddeelt ved Ministeriets Skrivelse af ottende Marts 1859. Bevillingen var ganske, som den hidtil havde været, og dertil kom Dyrtids-Tillæget; men den af Regjeringen foreslaaede Sum til nye Skabe i Mellemste Hvælving til Höire blev nægtet af Rigsdagen. Da imidlertid Ministeriet fandt denne Udgift fuldkommen passende, blev det Geheimearchivarius paalagt igjen at optage Forslaget til det fölgende Aar tilligemed de Bemærkninger, hvortil Forhandlingerne i Rigsdagen maatte give Anledning.

4. Budget-Udkastet for Finantsaaret fra 1 April 1860 til 31 Marts 1861 blev ligeledes indsendt den ottende Juli. Det var uforandret som det foregaaende, kun at det indeholdt en fuldstændig med Tegninger og Overslag forsynet Udsigt over, hvad et anstændigt Udstyr af Geheimearchivets ovennævnte Hvælving, den egentlige Hovedhvælving, vilde koste. Bekostningen kunde dog efter Regjeringens eller Rigsdagens nærmere Bestemmelse fordeles paa flere Aar.

VIII.

Endelig skal man endnu angaaende Archivets Embedsmænds og Tjenestemænds personlige Forhold bemærke fölgende:

1. Den ene af Stipendiarpladserne blev efter det forlöbne Triennium ledig i October 1859, og Vacancen paa sædvanlig Maade bekjendtgjort. Stipendiet blev derpaa den fjortende October igjen fornyet for Hr. Cand. mag. Secher for de fölgende tre Aar.

2. Den extraordinære Medhjælper, Prof. Becker, blev i Sommerens Löb ved en Overeenskomst mellem Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet og Krigsministeriet udseet til at skulle som Feltkasserer fölge det holstenske Forbundscontin-

gent, hvis dette skulde blive mobiliseret, og det kom i denne Anledning under Overveielse, hvorledes Geheimearchivet kunde erholde Erstatning for Tabet af hans Arbeide. Da imidlertid hiint Tilfælde ikke indtraadte, faldt Spörgsmaalet bort.

3. I Sommerens Löb have Professor Kall Rasmussen, begge Stipendiarerne og Prof. T. Becker, hver især havt en Ferie af omtrent en Maaned, men til forskjellig Tid, da Geheimearchivet ingen faste Ferier tilsteder. Lieutenant Plesner nöd ingen Sommerferie, men gjorde i det Sted en Reise paa ligesaa lang Tid i Januar 1860.

4. Secretair Berlien, der er stillet til Disposition, forsaavidt Geheimearchivarius maatte have Brug for hans Tjeneste, har heller ikke i Aaret 1859 været benyttet til noget Arbeide for Archivet.

BIDRAG TIL DANSK HISTORIE

AF UTRYKTE KILDER.

I.

DANSKE KONGERS HAANDFÆSTNINGER

OG ANDRE LIGNENDE ACTER.

1.

Vordingborgske Forordning af 19 Marts 1282 [1].

Thættæ ær thæn logh, ær konung Erek konungs Cristofær sun gaf i Worthingæ-
1. borgh æfter allæ Danæ rath, oc the withær tokæ (athawæ hoff mydfastæ hwert aar, oc thet scal koning göræ kunnicht j allæ land en manet, för æn hoff holdes scal, oc [2] then stædh
2. han wil hawæ thet, doch swo ath man ma meth schiph til kommæ) [3]. Thæt hauær oc [4] konung iat riket, at ængen man scal fangæs, vtan han warthær för loghlikæ for vnnæn for riket, vtan han warthær taken mæth tiufnæth ællær han takær quinnæ mæth wald ællær han hoggær ællær han dræpær man i thæn by, ær konung ær i, oc warthær sua vp halden withær sin [5] gærning [6].

Vm konungs bref.

3. Thæt hauær oc [7] konung iat [8], at hans bref scal ofnæ ængen man giuæs, för æn han ær loghlikæ kærth a hæræzs thing oc ofnæ lanzs thing, oc wil æi thær til rættæ standæ huærken mæth logh oc æi mæth bötær. tha scal konung giuæ et bref oc biuthæ hanum at rættæ sic [9] for innæn fæmtæn daghæ ællær mæth logh ællær mæth bötær. Kumbær han æi för æn [10] a thæn sæxtænde dagh, tha scal han rættæ withær

---

[1] Ovenstaaende er trykt efter Hr. Prof. Thorsens velvillig overladte Afskrift af Ledreborgske Codex No. 12 (Membran fra circa 1350). Varianterne ere af: B, Donatio variorum B. U. H. 4to No. 136 (den Rantzowske Membran af Skaanske Lov, skreven 1430); C, Codex Rostgaardianus B. U. H. 12mo No. 5 (Membran fra circa 1450); D, Codex Magnæanus 4to No. 22 (Sjælandske Lov, Papir og Pergament, fra sidste Halvdeel af 15de Aarhundrede); E, Codex Magnæanus 4to No. 3 (Membran, circa 1500, elegant, men ukorrekt); F, Gl. Kgl. Saml. 8vo No. 3656 (Membran fra sidste Halvdeel af 15de Aarhundrede); G, Nye Kgl. Saml. 4to No. 1344 (Membran fra förste Halvdeel af 15de Aarhundrede).

[2] D har istedetfor oc: i. [3] Denne förste Artikel, som her er trykt mellem Klammer, findes blot i C og D. [4] C: oc mangler. [5] E: fersche. [6] Ogsaa denne Artikel mangler i B og F. [7] B: „oc" mangler. [8] B og F tilföje: sit rike. C: righet. [9] „sic" mangler i de andre Codices. [10] B og F: „för æn" mangler.

hin, ær a hanum kærer, oc böte bondanum marc, ær bref tok, oc konunge thre marc. Vm han rættær æi tha, tha giue konung annæt bref oc biuthe hanum at rættæ i ti daghæ. Kumbær han æi för æn a thæn ælliftæ dagh, tha göre bondanum ræt[1] oc böte hanum tua marc fore bref og konunge thre[2] marc[3]. Vm han rættær æi æn tha, tha giue konung thrithiæ bref oc biuthe hanum at rættæ i fæm daghæ. Kumbær han æi för æn a thæn siættæ dagh, tha göre bondanum ræt oc böte hanum thre marc fore bref oc konunge thre[4] marc. Oc sithæn giue konung fiærthæ bref oc kalle hanum fore oc biuthe hanum at rættæ, sua sum nv ær mælt[5], oc böte konunge fyritiughu marc, sua gothæ sum sæx marc oc tiughu, oc siæxtæn örtogh[6] i rethæ pænningæ[7]. Thættæ ær i[8] Skanungæ[9] logh. Wil han æi tha for konung kummæ æfter the bref[10], tha wise konung til af sin garth skællikæ mæn at latæ göræ[11] bondanum ræt oc late wirthæ vt siæx marc af hans bol pænningæ fore[12] bref, ær han hauær taket, og konunge siæx marc oc tiughu, oc siæxtæn örtogh[13], oc ni marc fore thry bref[14], oc mer scal man æi af bondanum takæ fore thæn sac. Æn warthær thæt sua, at nokær man takær bref ofnæ vsot man, sua at han ær æi loghlikæ thing kærth, tha böte[15] bondanum thre marc oc konunge thre marc, for thy at han saghthe konunge æi sant[16].

Thæse logh waro giuen a thæn thorsdagh, ær næst war fore palmæ sundagh a thæt hof, ær i Worthingæburgh war, oc thær war withær biscop Pætær af Wibærgh, biscop Tuke af Arus, biscop Tuke af Ripæ, biscop Inguar af Siælænd[17], greue Otte af Ramsbærgh[18], hærræ[19] Waldemar af Rostok, greue Albrict af Likæn[20], greue Albrict af Æwærsteen, junk hærræ Bærnærth[21] af Gustruæ[22], oc thær til the bæstæ mæn af riket bathe lærthe oc leke. Thæt ær thusænd wintær oc tu hundræth wintær oc fyræsintiugh wintær[23] oc en wintær[24] oc tolf vkær[25], sithæn war hærræ war föd, oc sua til thæn dagh, ær thænne logh war giuen.

---

[1] E: ta scal han rette weth hin, ther pa hannum kerer. [2] B og F: siex. [3] E: oc konunge thre marc, mangler. Blot en Skrivfejl? [4] B og F: ny. [5] E: oc biute hannum a retthe strax. [6] „sua gothæ — örtogh" mangler i C, D, E og G. [7] B og F tilföje: for thy at —. [8] B og F: „i" mangler. [9] C har först havt et andet Ord, som er rettet til Jwdland. D: Syelanskæ. E: Sielands. G: Sielantz. [10] Istedetfor: æfter the bref har E: oc ey rætte. [11] F: gothe men oc skellige at göre. G: oc göre. [12] E tilföier: the thry. [13] Istedetfor „siæx marc — örtogh" have C, D og G: förtiughæ marc. [14] Istedetfor „siæx marc — bref" har E: iij (Skrivfejl for nj?) marc oc firetiuge for the fire breff. [15] B og F tilföje: hin ther bref tok. [16] Hermed ender C. [17] B og F: Roskelde. [18] D og E: Raffnsborg. B: Ransburgh. [19] B oc F: hertugh. [20] D og E: Glickæn. B, D og F tilföje: grewe Hinrik aff Liken. De mangle begge i G. [21] D: Bænær. [22] Disse to sidste nævner D för Greverne af Gliken. [23] E og G: „oc fyræsintiugh wintær" mangler. [24] B og F: „oc en wintær" mangler. [25] D: dage.

2.

Constitutio Erici Glipping, Nyburgis anno 1282 die 29 mensis Julii data.[1]

E dei gracia Danorum Slauorumque rex[2] omnibus presens scriptum cernentibus in dño salutem[3]. Ad perpetuam rei memoriam constare uolumus presentibus et futuris, quod[4] anno dñi M° cc° lxxx° ii° in die beati Olaui Nyburgh de consilio meliorum
1. regni[5] ordinauimus, sicut in concilio apud Worthingburgh de meliorum[6] consilio promisimus[7], quod semel in anno in media quadragesima perlamentum, quod dicitur hof,
2. debeat celebrari. Jtem[8] nullus captiuari debeat, nisi confessus sponte[9] in iure aut legitime conuictus uel manifeste[10] facinore comprehensus[11] fuerit, pro quo secundum patrie leges[12] uita carere debeat siue membris. set uictus[13] legitime inducias fugiendi habeat
3. extra regnum, que in libris legalibus continentur. Jtem nullus conuictus[14] pro[15] quacunque causa, ultra id quod in[16] legalibus expressum est, pena pecuniaria uel alia
4. puniatur nec mulcetur[17], nisi[18] legitime sit conuictus. Jtem nullus super aliquibus causis contra aliquem litteras regias debeat impetrare, nisi causa ipsius prius fuerit in placito[19] uentilata et discussa. set postquam[20] primam litteram regis[21] taliter impetratam super sederat[22] contumaciter, soluat consequenti[23] unam marcam et tres marcas regi ultra id quidem[24], pro quo in prioribus placitis est conuictus, pro secunda tantum ac pro tercia eciam[25] tantum. set pro quarta consequenti[26] tres marcas, et[27] quadraginta[28] soluat regi.[29] et si talis mobilia bona non habuerit[30] set tantum terram, ex tunc officialis dñi regis moneat eum, ut infra mensem tantum uendat de terra sua, in quantum regi[31] et bondoni[32], quod nisi fecerit, officialis regis sub estimacione bonorum ius regis et bondonis recipiat de terra ipsius[33] et non amplius. set si non sufficiat[34] ad soluendum, defectus ille pro rata parte cedat regi[35] et bondoni. et[36] si aliquis contra ea, que dicta

---

[1] Constitutio ista ad codicem membranaceum Magnæanum in 12mo No. 453, circa 1375 exaratum, impressa est. Variantes lectiones ex codicibus membranaceis Magnæano in 8vo No. 11 seculi decimi quarti exeuntis (B), No. 295 in 8vo collectionis regiæ recentioris, ab Olao Henrico Mollero Flensborgensi regiæ societati Danicæ 1749 datæ, eiusdem qua præcedens ætatis vel forsan vetustiore (C), et Rantzowiano illo, anno 1430 conscripto, B. U. H. ex don. variorum in 4to No. 136 (D), afferuntur. [2] D addit: regis Cristofori filius. [3] „omnibus — salutem" C ita reddit: vniuersis per Daciam constitutis salutem in dño sempiternam. Omnibus — [4] B toto hoc prologo caret, et eius vice modo præ se fert inscriptionem „preuilegium Danorum." [5] C addit: nostri. [6] D: eorundem. [7] C addit: ordinandum ita — [8] D addit: ordinauimus quod. [9] B & D: sponte confessus. [10] B, C & D: manifesto. [11] C & D: deprehensus. [12] C & D: leges terre. [13] C & D: conuictus. [14] D: „conuictus" deest. [15] „pro — est" C ita reddit: ultra id quod expressum est in legibus in quacumque causa. [16] B addit: libris. [17] C & D addunt: aliquis. [18] C addit: prius. [19] C & D: in suis placitis. [20] C addit: aliquis. [21] B: regis deest. [22] B, C & D: sederit. [23] C & D: conquerenti. [24] C & D: „quidem" deest. [25] B: eciam deest. [26] C & D: conquerenti. [27] B: et regi soluat xl marchas. [28] C addit: marcas. [29] D addit: ita tamen quod emenda pecuniaria in singulis causis in dyocesi Lundensi intelligatur, sicut ibidem consuetum est ab antiquo et in consilio aput Worthingeborgh publice dictum fuit. [30] B: habet. C & D: habeat. [31] C addit: pariter. [32] B, C & D addunt: tenetur. [33] pro „ipsius" C & D scribunt: dicta. [34] B, C & D addunt: terra. [35] C & D addunt: pariter. [36] C & D: set.

sunt, litteras impetrauerit minus iuste,[1] bondoni tres marcas et similiter regi tantum
soluat. Ordinauimus in super et promittimus firmiter leges regis[2] Waldemari clare[3] 5.
memorie pro ut in libris suis legalibus continentur inuiolabiliter obseruare, omnes
abusiones et dissuetudines contra leges nr̅e[4] introductas penitus in irritum reuocantes
expresse et precipue infrascriptas. Primo quod uictualia nostra, uxoris nostre[5], puero-
rum nostrorum et dapiferi nostri plaustrare non debeant[6] ultra limites sui hæræth[7], et
quicunque in plaustrando defecerit, officialis conducet plaustrum, et deficiens soluat
precium cum tribus marcis. Jtem[8] quod nostrum stuthækorn[9] in festo sancti Andree 6.
secundum consuetudinem prouincie cuiuslibet[10] exsoluetur. Jtem bondones non debent 7.
compelli ad[11] edificandum uel reparandum curias nostras[12], molendina[13] uel alia, nec
eciam castra nisi in tempore necessitatis, set in his faciant, secundum quod consueuerunt
tempore regis[14] Waldemari. Non debent compelli[15] ad dandum anseres uel pullos 8.
aut talia[16] dona ad mensam regis, exceptis his, qui[17] consueuerunt tempore regis[18]
Waldemari. set pro dono uel gratis peti possunt. Jtem licitum sit bondonibus proprias 9.
terras habentibus uilicacionem aliorum sumere[19], ita quod de bonis suis iura regia sol-
uant. Jtem non debemus edificare in fundo alieno nisi de uoluntate et consensu pos- 10.
sessoris. Jtem officiales nostri non debent citare aliquem nisi ad iusta placita nec 11.
coram se. Jtem omnes littere patentes et priuilegia nostra in suo robore maneant, nisi[20] 12.
in perlamento docere poterimus, quod sint merito reuocanda. Jtem non debet ali- 13.
quis[21] terram suam amittere, nisi pro crimine lese maiestatis conuictus fuerit cum iura-
mento de worthæl[22], casu superius expedito. Jtem de naufragium passis uolumus ob- 14.
seruare, quod in libris legalibus continetur. Jtem mercatoribus regnum nostrum uisi- 15.
tantibus et nostris proprijs nulla noua grauamina imponi debent, set uti debent liber-
tatibus, quas habere consueuerunt ab antiquo, consuetudinibus nichilominus, que obser-
uantur in Scanöör, in suo robore duraturis. Jtem si aliquis nos impetere uoluerit super 16.
bonis aliquibus tanquam occupatis iniuste, super hoc stabimus concilio et ordinacioni[23]
meliorum nostrorum in concilijs[24] pro tempore celebrandis. Jtem volumus, quod nullus 17.
apud claustra, clericos uel laicos hospitetur indiscrete, set contentus[25] his, que dome-
stici[26] habuerit et sibi dare uoluerit. si aliquis facere ulterius presumpserit aliqua
uiolenter rapiendo, liberam habeat potestatem, si clericus fuerit, uiolenciam huiusmodi

---

[1] D: impetrauit iniuste. [2] B: regis deest. [3] C & D: bone. [4] Sic. C & D rectius: terre. In B vocabulum hoce deest. [5] D: uxoris nostre, deest. [6] C & D: addunt: aliqui. [7] D: sue prouincie. [8] B addit: volumus. [9] B: stuthkorn. [10] B: cuiuslibet deest. [11] „ad — castra" D ita reddit: ad reparandum circa terras molendinorum aut alia edificia nec eciam castra construere. [12] C: nostras deest. [13] B addit: nostra. [14] B & C: regis deest. [15] C & D addunt: sub aliqua pena. [16] C & D: alia. [17] B: que. C: que solui. [18] B & C: regis deest. [19] B: recipere. [20] C & D addunt: per fideles nostros. [21] C & D addunt: pro aliquo delicto. [22] C: worthælde, excepto. D etiam addit: excepto. [23] B: ordinacione. [24] C & D: pro „meliorum — concilijs": fidelium nostrorum in peralamentis nostris. [25] C & D addunt: sit. [26] B, C & D recte: domesticus.

per causam herwærki uel rapine uel excommunicacionis prosequi, si uero laicus, per
18. causam herwærki uel rapine[1]. Jtem volumus, quod ecclesia Dacie debeat gaudere omnibus libertatibus, quibus umquam floruit tempore Waldemari, qui libertatem eius uoluit in omnibus illibatam[2] obseruare. Vt autem hec omnia[3] rata sint et firma, uenerandi patres ac dñi Johannes Lundensis archiepiscopus[4], Petrus Wibergensis, Tucho Arusiensis, Tucho Ripensis, Sweno Burglanensis[5], Inguarus Roskildensis episcopi[6], Jacobus Slæswicensis et Johannes Ottoniensis electi confirmati[7], nec non et Octo comes de Raghsbierugh, dominus Waldemarus de Röthstok sua sigilla una cum nostro[8] apponere curauerunt.

En gammel Dansk Oversættelse[9].

E. mæt gutz nathæ Danmarks o[c] Wendis koning sender allæ mæn, thænnæ nærwærindes scrift see, quedyæ mæt wor hærræ. Til een ewinnelig aa minnelsæ tha willæ wi thæt kunelist[10] wære nærwærindes oc komæ skulinde, at aar æfthær gutz bort M cc lxxx pa thæt annæt aa sanctæ Oloffs dagh kuning oc martir, at wi skækkethe i Nyborg æfthær the bestæ mæntz raat j righæt, sum förræ waræ j raath hoos Wær-
1. dingborg, æfthær thæræ raath læta[11] wi, hwært aar at eent sinne om methfastæ skal
2. holdes hoff i righæt. Jtem at jngin skal fangæs wthæn the, thær openbarlig for rætæ ær kænd, allær lofflig ær for wunnæn, allær ær gribin mæt færskæ giærning, for hwælka han skal mæstæ liff allær lemmæ. æn worder nogher lofflig for wunnæn, tha skal
3. han havæ thog at fly aff righæt, swo dond thog som scræuet star j logh boghær. Jtem ingyn man, thær forwunnæn ær for nogher sag annæn, hwat halder han ær fallin for pænnigs takæ allær lithæ annæn plaghæ, da skal han æi meræ lidhæ oc æi vndgialde, som j logh scriuæt star. Jkkæ maa man oc lidhæ noger plawæ, vthen han ær lofligh
4. for deld. Jtem jnghin ma dyruæs at thagæ konings breff öwær annæn for nogher hande sag, for hin, som breff vel for hwærua, hawær theet sinæ saghæ for gothæ mæn aa sine thing. Æn hin, thær sætthæt ær, sidder han kongs breff owær hörig mæt for thred, giælde, kuningæ hin til talæte, een marc, oc thre marc kongin, öwær thæt, han för ær pa thingæ bröthig oc neyær fæld. annæn synnæ so moghæt. thredyæ sinnæ oc so moghæt. thæt fiærde sinnæ giælde hannum, thær paa kiærær, thre marc oc kongin

---

[1] D: per viam herwirke. „uel rapine" deest. [2] B: illibatam deest. [3] C & D: et singula permaneant rata et firma, reuerendi. [4] D addit: Swecie primas. [5] C: Sweno Burglanensis deest. [6] B & C: episcopi déest. [7] B: electi confirmati deest. [8] C & D: presentibus aponere curauerunt. Actum anno et die supra dicto.

[9] Efter en fortræffelig Pergamentscodex (B. U. H. don. var. 8ve No. 8), som Nyerup (N. Dsk. Mag. V. 161) sætter til Begyndelsen af 15de Aarhundrede, men som rimeligviis er noget ældre. [10] Sic. (kunelict). [11] Sic. (Jæta).

fyrtiwæ marc. æn hin, for bröthæ ær fallin, hawær æi rörinde gotz, æn hawær han iord alt ænæst, da kunings æmæsman skal a minnæ hannum, at han jnnæn manets dag sælyæ so möghæt aff sin iorth, at han fult göræ bonden oc kongin. wel han æi göræ, som saud ær, da kongs æmetz man ma tagæ aff hans iord so moghæt, at bonden faar fult oc kunningin, oc tha æmætz man æi meer sylyæ. æn owræs hins iord æi til ful bytaling, tha bundin oc kuningin delæ hintz iord jmallum thæn oc thær mæt lathe thæn nöyæ. æn wæruær nogher breff hær aa mood i nogher mathæ wskylighe, han giælde kuning thre marc oc bundin thre marc. Thær ewær skekkethæ wi oc stath- 5.
fæstelig iæthæ alle kuning Woldemars logh oc ræt holde, guth hans syæl hawæ, som scriuæt finnæs i hans lowbögher, for wthæn noghær hiælpæ rethe. Allæ w wanæ oc w sæthæ, aa nood [1] landes logh æræ pa funnæ, aldeles læggæ wi then af oc kallæ them til riggæ, særdeles the hær æfthær scrifnæ staa. Forst at bundæ flyttæ allær för. forst bundæn skal æi længær flyttæ allær foræ köstæ [voræ], vor hosfruæs, vor böörns allær vor köghemesterens længær æn til hæræt skiæl. Æn wordær noghær til sauth oc for sömæret, tha kunings æmætz man skal læyæ woghæn, oc hin, som for sömdæ, skal bytalæ wognlæyæ oc thre mark til owær bööth. Jtem at vort stud korn æfthær landes 6.
sætti skal bytalæs om sanctæ Andreas tijd. Jtem bönderæ skulæ æi nöthæs til at 7.
byggæ allær at böthæ vor garthæ, æi möllær, æi andræ thing oc æi slot wthæn i stoor nöthörts thijt. æn the skulæ hær æfthær göræ som i kuning Woldemars thijt. Jkkæ 8.
skulæ the oc nöthæs til mæt noghær plawæ at giuæ höns allær göæs til kunings borth ællær andræ gawæ, wthæn som the gawæ j Woldemars thijt. æn willæ the giwæ for wenskab oc jnnæ, tha mowæ the. Jtem the bonder, som the[ræ] eyæn jorth hawæ, 9.
mowæ wæra pa annæn mans bool, tha swo at the göræ ful kunings rææth af theræ gotz. Jtem ikkæ moghæ wi biggæ aa annæmans grond vthæn mæt æyærs minna. 10.
Jtem forbythær wi amænts mæn at stæfnæ noghær for seg siælf. æn willæ the noghær 11.
stæfnæ, tha skulæ the stæfnæ then til theræ rethæ thing. Jtem obnæ breff oc preui- 12.
lægia skulæ bliwæ i therææt fastheeth oc statfestelsæ, wthen the worde straffethæ oc i geen drefnæ pa wort hoff af gothe mæn, giælde oc gæwæ. Jtem jnghæn for sinæ 13.
bröthæ skal mæstæ sith iordæ gots, wthæn han forbrythær seg aa mooth hærskab oc worder j geen drewæn j logh aff worthæld, thæn sag vnder thaghæn som til foræn scræværn staar. Jtem aff the, som skibbrodnæ æræ i hafuæth, willæ wi holde som i 14.
lowbok scræwæt staar. Jtem köpmæn, thær woræ righæ söghæ, thæm skal jngæ ny 15.
scat allær thwæng pa læggæs, æn the skulæ nythæ allæ the frælsheet, the hawæ haft af gamlæ thijt samæ wanæ. æn the sammanæ, som pa Sconor ær, the skulæ bliwæ j thæræs statfastheet. Jtem giwær noghær kær öwær annæn, at han hawær hans gots j 16.
sinæ wære mæt w rætæ, thæt skal aar deles pa worth how æftær gothæ mæns dom.

[1] Sic. (mood).

17. Jtem forbythæ wi noghær at giæstæ w plettelig til clastær allær til ligh mæn, æn wær lathæ seg noyæ, som hosbundæ for maa at giwæ hannum. om thær dyruær seg noghær at rowæ annæn mæt wold oc wælde, tha hin, thær wæld er skæth, om klærkær, hawæ ful makt oc ræth at lysæ hanum, thær wældæ hawær görth, eet fult raan oc hærwærkæ öwær, allær at ful fyliæ sin ræth mæt kirkæs dom oc ban. æn ær han legman, lysæ
18. raan oc hærwærkæ owær sin skathæman. Jtem then hælyæ kirkæ j Dannæmark skal glæthæ seg nv oc hær æfthær i allæ thæræ friheet, hun haudæ j Woldæmars thijt, oc willæ wi, at jngæn w forræthær hænnæ j sin friheet. At allæ thæssæ thing skulæ bliwæ statfastæ, som for scræwæt staar, tha hæderlighæ fadræ oc hærrær Johannes archæbiscop j Lund, Petrus biscop j Wiburg, Tuko i Aarus, Tuko i Ripæ, Swæn i Börlum, Jnguar j Roskild, Jacobus j Slæswig, Johannes j Ottæns wt waldæ bisçopæ oc statfæstæ, græwæ Wttæ af Rafnsbærg oc Woldemar af Rostok til statfestelsa hawæ heynd thæræ jngzæyl for thæssæn bræff. Giord i Nyburg aar oc dagh, som för ær saud.

3.

Constitutio Christophori II, 1320 die 25 Januarii data[1].

Jn nomine domini amen. Anno domini millesimo trecentesimo vicesimo jn die conuersionis beati Pauli, conuenientibus Wibergis regni melioribus vna cum popularibus
1. ad eleccionem noui regis, placitatum fuit et concorditer ordinatum. Jn primis quod episcopi ac persone ecclesiastice iuribus, iurisdiccionibus ac libertatibus suis, bonorum
2. suorum et familie gaudere debeant libere, prout ex antiquo consueuerunt. Jtem quod decime ecclesiarum non petantur nec recipiantur, nisi sufficiens caucio facta fuerit pre-
3. latis ecclesiarum et parochianis, de qua contenti fuerint et certificati sufficienter. Jtem non citentur clericj ad placitum seculare vel coram iudice secularj, set coram iudice
4. suo ecclesiastico pro quacumque causa citentur et ibidem legittime conuincantur. Jtem quod nullus extraneus ignote lingue vel imperfecte etatis ad aliquam ecclesiam pre-
5. sentetur. Jtem vt non talientur clericj vel ecclesiastice persone nec per litteras regis
6. aliquatenus aggrauentur. Jtem a sacerdotibus parochialibus de terris vni curie sue, in
7. qua personaliter residet, adiacentibus nullum seruicium regium exigatur. Jtem vt nullum clericum ad aliquam ecclesiam presentet, nisi in qua merum ius patronatus ha-
8. buerat ex antiquo. Jtem vt nullus episcopus seu ecclesiastica persona capiatur, exulet vel bonis suis priuetur nisi ad mandatum summj pontificis speciale, si fuerit episcopus, set si inferior clericus quicumque, ad mandatum sui ordinarii iudicis spiritualis, dum-
9. modo coram eo canonice fuerit conuictus. Jtem non grauentur claustra per equos et

---

[1] Membrana originalis archiui regii, cui sigilla auulsa, residuis pressulis quatuor, et cui a tergo manu antiqua inscriptum est: Handfestning Cristofori regis Danorum.

canes pascendos. Jtem vt bona archiepiscopi, castrum et terram, quantum in ipso est, 10.
deliberet et deliberata restituet. Jtem vt omnes milites et armigeri de propria familia 11.
emendam trium marcharum vel nouem, secundum consuetudinem cuiuslibet terre, in
quocumque placito secularj conuincantur, percipiant libere, et vltra si ad hoc extiterint
priuilegiati. Jtem non cogantur ire in excercitum extra regnum, et quandocumque ad 12.
mandatum regis, siue intra regnum siue extra, bellandi causa iuerint, rex ipsos, si capti
fuerint, de captiuitate redimat expedite, saltem infra annum, et super deperditis satis-
faciat, antequam secundario secum ire in excercitum iubeantur, libertatibus suis pristi-
nis, eciam si non iuerint, eis nichilominus conseruatis. Jtem vt guerras contra aliquem 13.
inchoare non debeat nisi cum consilio et consensu prelatorum et regni pociorum. Jtem 14.
vt nullus Teutonicus castrum, municiones, exactiones aut terras habeat, nec aliquo modo
in consilio regis fiat stricto vel iurato. Jtem vt omnia castra in Nöriucia destruentur 15.
exceptis Ripis, Kolding et Scandelburgh. Jtem vt expulsis et eorum heredibus ac qui- 16.
buscumque iniuste bonis suis priuatis bona eorum, vti inuenta fuerint, restituantur.
Jtem nulli laico seu clerico aliqualiter inputetur, quod in seruicio regis nunc mortui 17.
fideliter se habuit, et siquas inimicias propter mandatum regis sibi commissum incurrit,
per futurum regem totaliter liberetur, excepto N. Olæf sun condam dapifero et ex-
cluso. Jtem inimicicias et dissensiones quascumque inter regnicolas pro posse sedare 18.
debeat et sopire. Jtem quod omnes fideiussores pro rege nunc mortuo et captiuos 19.
causa ipsius liberet cum consilio et auxilio pociorum regni proximo perlamento inue-
niendo, et laboret ad hoc vt inducias obtinere poterint longiores. Jtem vt burgenses 20.
libere vtantur suis mercaturis absque aliquibus grauaminibus nouis et theloneis inpo-
nendis, et absque quacumque quota mercimoniorum suorum ducant extra regnum, que
vendenda habuerint vel emenda, nisi ex racionabili causa et vrgente necessitate rex
de communi consensu meliorum super aliquibus non deducendis inhibicionem duxerit fa-
ciendam. Jtem vt rex et sui officiales, siqua mutua a mercatoribus receperint, eisdem 21.
satisfaciant. Jtem vt non tallientur sine misericordia, sicut huc vsque noscitur esse 22.
factum. Jtem bundones non grauentur per aduocatos regis contra leges et iura terre. 23.
Jtem non cogantur expensas regis ducere extra suum hæræth, in quo resident. Jtem 24. 25.
per aduocatos regis tallie et grauamina inconsueta eis minime inponantur. Jtem quod 26.
semel in anno celebretur perlamentum Nyburgh. Jtem vt omnino conseruet leges Wol- 27.
demari regis, et siquis in eis inueniatur defectus, per discretos regni suppleatur. Jtem 28.
nullus citetur ad placitum regis inmediate, set primo ad placitum sui hærræth, et si
inde prouocauerit, placitum generale, sub pena consueta, et si ibi iurj stare noluerit
coram rege prouocando, examinetur sua causa ibidem, vbi si iusticiam non habuerit, pro-
uocetur ad perlamentum generale. Jtem vt nullus capi debeat nec ad mortem damp- 29.
narj vel bonis priuari, nisi prius iuste et secure vocatus, publice incausatus et legaliter
conuictus, prout exigunt leges terre. Jtem quod rex non offendatur alicui pro eo, quod 30.

31. pro iure terre et regni loquatur, nec ob hoc ipsum aut suos persequatur. Jtem vt
omnia et singula grauamina nouiter inposita amodo non petantur, videlicet plogpænigh,
gulkorn, thelonea aut alia quecumque post mortem regis Woldemari inposita et inuenta.
32. Jtem spoliantes naufragos tamquam pro stigrof conuincantur et eodem modo puniantur.
33. Jtem vt aduocatus vndecumque oriundus bundonem illius hærreth suum substituat offi-
34. cialem. Jtem vt omnia debita notoria et racionabiliter probabilia, in quibus rex nunc
mortuus regnicolis tenebatur, omnino persoluat, et cauciones pro hiis interposite, donec
35. totaliter soluta fuerint, teneantur, exceptis castris destruendis. Jtem vbicumque placitum
36. regis teneatur, incausandi vtantur legibus illius terre. Jtem vt nullus citetur extra termi-
37. num sue terre. Jtem non inueniantur noue leges, nisi de consensu tocius regni in perlamento generali in proximo celebrando, in quo videlicet perlamento liceat regi futuro de consilio prelatorum et meliorum regni supradictos articulos immutare, diminuere vel augere, grauare vel eciam alleuiare, secundum quod profectui et honori corone et regni ac vtilitati reipublice viderit expedire. Nos igitur Cristoforus dei gracia dux Danorum promittimus in hiis scriptis, nos, si volente deo ac populi accedente consensu ad regni regimen assumpti fuerimus, predictos articulos secundum modum pretactum in perpetuum inuiolabiliter seruaturos. In cuius rej testimonium sigilla venerabilium patrum dominorum Petrj Wibergensis, Nicholai Burglanensis, Esgerj Arusiensis, Johannis Ripensis et Nicholai Tarbatensis episcoporum, ac dominorum Loddouici marscalsi, Laghonis condam marscalcj, Petri Muly de Bæg, N. Hee, Laurencij Jens son, Johannis Niclæs son de Kaas, Johannis Pæter son, Jo. Kaan, Petrj Niclæs son de Ællliruth, Nicholai Holgær son, Nicholaj Scaning, Alberti Albært son, Johannis Offæ son, Johannis Olæf son et Absolonis Jens son militum, vna cum nostro sigillo presentibus sunt appensa.

4.

Constitutio Waldemari, Erici filii, die 7 Junii 1326 data [1].

Placitacio nobilium regni Dacie facta Vibergis in electione noui regis. In qua cauetur de terra Borneholm.

In nomine domini amen. Anno domini m. ccc. xx. sexto, sabbato proximo ante diem sanctorum martirum Primi et Feliciani, conuenientibus Vibergis regni melioribus vna cum popularibus ad electionem noui regis, placitatum fuit et concorditer ordinatum.
1. Inprimis, quod archiepiscopus et episcopi ac ecclesiastice persone juribus, jurisdictionibus ac libertatibus suis, bonorum suorum et familie gaudere debeant libere, prout ex

[1] Ad apographum Langebekianum, „ex registro membraneo eccles. Lund. lit. D. p. 51" exscriptum in diplomatario ms. Arch. Reg. asseruatum, ista constitutio hic impressa est. Variæ lectiones ex codice chartaceo Magnæano in 4to No. 28, „eleemosyna" Birgeri archiepiscopi „pro vsu sedis Lundensis" anno 1515 data, cui circa annum 1500 inscripta est, afferuntur.

antiquo liberius consueuerunt. Item quod decime ecclesiarum per regem seu aliquem 2.
alium non petantur nec recipiantur, nec archiepiscopus siue aliquis alius facultatem
habeat ipsas decimas alienandi. Item clerici et ecclesiastice persone ad placitum secu- 3.
lare vel coram judice seculari non citentur vel trahantur, nec tallientur, nec contra
eos littere regie quacumque ex causa impetrentur, sed quicumque contra eos agere
habeat, coram judice suo ecclesiastico in foro ecclesie agere teneatur. Item nullus 4.
extraneus ignote lingue vel imperfecte etatis ad aliquam ecclesiam[1] presentetur. et
rex aliquem clericum ad nullam ecclesiam presentet, nisi in ea merum jus patronatus
habuerat ab antiquo. Item nullus episcopus seu ecclesiastica persona capiatur, exulet, 5.
vel bonis suis priuetur, nisi ad mandatum summi pontificis specialiter, si fuerit episco-
pus, sed si inferior ecclesiastica persona quecumque, ad mandatum sui ordinarii judicis
spiritualis, dummodo coram eo canonice conuincatur. Item a sacerdotibus parrochiali- 6.
bus de terris suis curie sue adiacentibus nullum seruicium regium exigatur. Item non 7.
grauentur claustra seu clerus per equos et canes regis pascendos. Item quod castrum 8.
in terra Borendholm cum aliis bonis archiepiscopalibus ad ecclesiam Lundensem rede-
ant, quantum in eo est, rex pro posse suo laboret fideliter et procuret. Item omnes 9.
milites et armigeri de propria sua familia emendam trium marcharum vel nouem secun-
dum consuetudinem cuiuslibet terre, in quocumque placito seculari conuincantur, libere
percipiant, et ultra, si ad hoc exstiterint priuilegiati, et frithköp pro homicidio, prout
homines regis in Syalandia vtuntur. Item homines regis non cogantur ire in expedi- 10.
cionem vel edictum extra limites et confinia regni, nisi ipsorum habita super hoc volun-
tate et consensu. et quandocumque in edictum regis infra regnum siue extra bellandi
causa iuerint, rex ipsis necessaria ordinabit, et si capti fuerint, ipsos liberabit et ex-
pedite redimat saltem infra annum et pro deperditis satisfaciat, antequam secum se-
cundario ire jubeantur in exercitum vel edictum, libertatibus eorum[2] pristinis, eciam
si non iuerint, conseruatis. Item nullus cogatur in castris regis manere propriis sump- 11.
tibus et expensis. Item rex guerras contra aliquem inchoare non debeat nisi prelato- 12.
rum et pociorum regni consilio et consensu. Item omnia castra regalia in Scania et 13.
Hallandia, exceptis Helsingborgh, Skanör et Falkinbergh funditus destruentur et de
cetero nullatenus reedificentur. Item pro morte regis Erici interfecti incausatis, qui 14.
eius morti principaliter[3] facto vel opere non interfuerunt et qui non sunt legittime
conuicti, ceterisque expulsis et eorum heredibus ac quibuscumque aliis, bonis suis iniuste
priuatis, bona sua, veluti inuenta fuerint, libere restituantur. Item quicumque captiui- 15.
tates siue dampna aut debita ex parte corone Daciane incurrerant, ad quorum solu-
cionem seu liberacionem corona regni obligatur, rex, qui pro tempore fuerit, eos in-
dempnes reddere teneatur. Item quod burgenses et mercatores libere vtantur suis 16.

[1] B: „ecclesiam" deest. [2] B: suis. [3] B: presentialiter.

mercaturis absque aliquibus grauaminibus ac nouis theoloniis imponendis, et absque
quacumque quota mercimoniorum suorum ducant extra regnum, que vendenda habue-
rint vel emenda, nisi ex racionabili causa et vrgente necessitate rex de communi
consensu meliorum regni super aliquibus non educendis inhibicionem duxerit faciendam.
17. Item omnia et singula noua grauamina seu theolonia contra leges iniuste introducta et
precipue theolonium in Aruus et Kalendburg, videlicet tercia pars nauli, reuocentur et
18. penitus anichilentur nec per aduocatos de cetero exigantur. Item rex et sui officiales,
19. si qua mutua a mercatoribus receperint, eisdem satisfaciant. Item bondones et alii
regni incole non grauentur per aduocatos regis contra jura terre nec tallientur inde-
20. bite sine misericordia, sicut hucusque noscitur esse factum. Item bondones non cogan-
21. tur expensas regis ducere extra limites sui hæræth. Item ad quindenam ante festum
22. beati Johannis baptiste parlamentum in Nyburgh annis singulis celebretur. Item rex
omnino seruet leges regis Waldemari, et si quis in eis inueniatur defectus, per discretos
23. et meliores regni in parlamento suppleatur. Item nullus citetur ad placitum regis justi-
ciarium immediate, sed primo ad placitum sui hæræth, et si inde citatus fuerit ad pla-
citum generale, et si ibi stare juri noluerit, coram rege citando vel appellando, exami-
netur causa sua ibidem, coram rege vel suis justiciariis, vbi si non habuerit justiciam,
24. prouocetur ad parlamentum generale. Item nullus capi debeat nec ad mortem damp-
nari vel bonis priuari, nisi prius juste et secure vocatus, publice incausatus et legit-
time conuictus fuerit, prout exigunt leges terre. si uero rex propter suam potenciam et
extollenciam huiusmodi mandatum transgrediens aliquem non conuictum fecerit cap-
tiuari, illi qui tali eius mandato obedierint et aliquem non conuictum captiuauerint, eo
facto pace sua sint priuati, nisi quis manifesto facinore, propter quod vita vel membris
25. iuste carere debeat, fuerit deprehensus. Item quicumque aduocatus vel alius naufra-
gium passos [1] spoliauerit vel eos impediuerit, ne homines conductiue obtineant pro bo-
nis suis de naufragio recuperandis, et de hoc legittime conuictus fuerit, conquerenti
quadraginta marchas et regi tantum emendabit. si aduocatus fuerit, aduocacia sua ca-
rebit et aduocaciam regiam nunquam de cetero obtinebit. et huiusmodi causa in pla-
cito sicut hærwærck prosequetur. dictis eciam naufragis [2] liceat tutorem legittimum
26. recipere pro dictis causis exsequendis. Item viuente et manente vno rege, rex secun-
dus nunquam in Dacia eligatur, nec de futuro rege caucio vel promissio fiat [3] aliqualis.
27. Item quilibet miles vel armiger seu alius quisquam liberam habeat licenciam edificia
28. lignea aut lapidea in sua propria curia et ciues in sua ciuitate construendi. Item pro
literis regis conuicti emendabunt regi tamquam bondoni et non vltra, videlicet pro
prima litera vnam marcham denariorum, pro secunda tantum, pro tercia tantum et pro
29. quarta tres marchas denariorum. Item si rex quemquam bonis suis iniuste spoliauerit,

---

[1] B: passus. [2] B: Dictum eciam naufragium. [3] B: fiet.

rex futurus condignam ei faciet recompensam. Item rex nullam [1] paark sibi pro sua 30.
venacione vsurpabit, nisi ea que paark fuerunt tempore regis Waldemari. Item priui- 31.
legia clericorum, militum, armigerorum, monasteriorum, ciuitatum, villarum forensium
et eorum statuta, quæ byærk dicuntur, et aliorum quorumcumque contra [2] et absque
precio, sallario scriptoris antiquitus consueto duntaxat excepto, renouentur. Item nul- 32.
lus clericus infra sacros ordines existens sub pena amissionis officii et beneficii sui
seculares exactiones habeat quoquomodo. Item dominus rex aut aliquis alius, cuius- 33.
cumque condicionis, dignitatis aut status existat, in aquis alicuius nisi propriis piscari,
aut siluas alicuius nisi proprias succidere faciat sine veri possessoris voluntate et con-
sensu. Item rex non offendatur alicui pro eo, quod pro jure terre et vtilitate regni 34.
loquatur, nec ob hoc ipsum aut suos persequatur [3]. Item non ponatur aduocatus in 35.
aliqua terra siue capitaneus, nisi illius terre indigena, et idem aduocatus siue capita-
neus in quolibet hæræth vnum bondonem illius hæræth bona sufficiencia habentem ad
emendandum, si deliquerit, substituat officialem. idem vero aduocatus siue capitaneus
et suus officialis, si contra jura et leges processerint et alicui iniurias intulerint, sicut
ceteri bondones conuincantur et vnicuique de eis conquerenti satisfaciant, prout exigit
ordo juris. Item cum rex placitum suum justiciarium teneri jusserit in aliqua terra, 36.
auditores sui placiti siue justiciarios, leges et jura ipsius terre scientes, de eadem terra
constituat et incausandi et agendi vtantur legibus terre supradicte, nec quisquam
quacumque de causa ad placitum justiciarium citetur extra limites sue terre. Item 37.
bona sacerdotum vel clericorum testatorum siue intestatorum decedencium per aduo-
catos seu officiales regis vel episcoporum seu alterius cuiuscumque vllatenus [4] impe-
diantur, sed heredibus suis veris libere conseruentur. Item omnia grauamina et sin- 38.
gula nouiter imposita, videlicet haffnægyæld, ploghpenning, theolonia, saltagyald, staffn-
gyald aut alia quecumque post mortem regis Waldemari inuenta, amodo non petantur.
Item in nundinis quibuscumque per aduocatos regis vel aliquos alios nullatenus inhi- 39.
beatur [5] quisquam, emat vel vendat ea, que ibi [6] emenda vel vendenda fuerint. Item 40.
ciues Lundenses ceterique villani villarum forensium plenam habeant facultatem et
liberam licenciam ciuitatem et villas eorum planctis, fossatis, muris [7], propugnaculis pro
totius regni et ipsorum vtilitate et defensione secundum suam facultatem, prout melius
poterint, muniendi. Item nulli infra regni limites predia [8] et possessiones habentes in 41.
Skanör vel aliis nundinis quibuscumque per aduocatos seu alios quoscumque aliquibus
de causis impediantur, nisi docere poterint, quod in placito sui hæreth vel generali
prius [9] legaliter sint [10] conuicti vel ibidem manifesto facinore fuerint deprehensi. Item 42.
omnes litere patentes siue obligatorie siue alie, a quibuscumque personis per violen-

---

[1] B: nulla. [2] B: gratum. [3] B: prosequatur. [4] B: nullatenus. [5] B addit: ne. [6] B: „ibi" deest.
[7] B addit: et. [8] B: predi. [9] B: prius deest. [10] B: sunt.

ciam, metum vel coactionem per regem vel suo nomine extorte, vires nullas omnino
43. habeant et annichilentur penitus et cassentur. Item arfköp de cetero non soluatur
44. nec[1] ab aliquibus per aduocatos exigatur. Item expedicio naualis nullatenus edicetur,
nisi vrgens et euidens necessitas ingruerit, et hoc de consilio episcoporum et meliorum
45. regni fuerit ordinatum. Item militibus, clericis, armigeris ceterisque regni incolis nunquam inhibeatur, ne bona sua ducant infra regnum vel extra, prout eis videbitur ex-
46. pedire. Item non inueniantur noue leges, nisi de consensu totius regni in parlamento generali proxime celebrando, in quo videlicet parlamento liceat regi de consensu prelatorum et meliorum regni supradictos articulos mutare, diminuere vel augere[2], grauare vel eciam alleuiare, secundum quod profectui et honori corone et regni et vtilitati reipublice viderit expedire. Nos igitur Waldemarus dei gracia[3] Danorum Sclauorumque rex et Gherardus eadem gracia comes Holsacie et Stormarie per fidem nostram firmiter promittimus et nos ad hoc[4] per presentes stabiliter obligamus, quod nos Waldemarus rex predictus premissa omnia et quodlibet premissorum nec non et omnes et singulos articulos, quos dominus Cristophorus quondam rex Danorum in generali placito Wibergensi promisit tempore, quo in regem Danorum fuit electus, prout in literis suis patentibus sub suo sigillo et meliorum regni super hoc confectis continetur, debemus[5] firmiter et inuiolabiliter perpetuis temporibus obseruare. Insuper nos Waldemarus rex et G. comes supradicti promittimus bona fide, quod pro promissis[6] omnibus firmiter, ut premittitur, obseruandis in parlamento generali proximo celebrando ampliorem faciemus caucionem secundum meliorum regni consilium, prout eis videbitur expedire. In cuius rei testimonium et euidenciam firmiorem sigilla nostra vna cum sigillis venerabilium patrum dominorum Nicolai Burglanensis, Petri Ottoniensis, Johannis Ripensis et Tukonis Wibergensis episcoporum, Swenonis electi Arusiensis confirmati, Laurencii Jönsson quondam dapiferi, Alberti Albrictson, Lodouici Albrictson, Nicolai Brock senioris, Nicolai Scaning marskalci, Erici, Abel, Waldemari, Augonis Yuerson, Pauli Petherson, Jacobi Grubbe, Jacobi Rostath[7], Pauli Magnusson, Petri Pethersson, Nicolai Brock junioris, Augonis Eskilson, Laurencii Lafrinsson, Ebbonis Galt, Petri Rusticus, Thorkilli Ebbysson, Petri Grubbe, Strangonis Esgeson, Pethri Wæther, Petri Gödheson et Jacobi Niclesson presentibus literis sunt appensa. Actum et datum loco, anno et die supradictis.

---

[1] Pro „nec" B: per. [2] B: augere vel minuere. [3] B: dei gracia, deest. [4] B: ad hoc, deest. [5] B: debebimus. [6] B: premissis. [7] B: Rotstath.

5.

Litteræ obligatoriæ Valdemari IV, 1341 die 6 Januarii datæ[1].

Omnibus presens etc. Woldemarus dei gracia Danorum Slauorumque rex salutem jn dño sempiternam. Notum facimus vniuersis presentibus et futuris firmiter promittere et ad infrascripta omnia et singula presentibus litteris nos jnuiolabiliter obseruare. Jn primis quod omnem iram, rancorem et inimicicias, quas quacunque ex causa ad Dacos quoscunque clericos vel laicos ex parte patris nostri dñi Cristofori quondam regis Danorum, bone memorie, fratrum nostrorum seu amicorum quorumcunque hucusque habueramus vel habere possemus, ex toto corde et animo ipsis indulsimus et presentibus indulgemus, firmiter promittentes, quod ipsas scilicet iram, rancorem et inimicicias nullatenus ad animum quolibet inperpetuum reuocemus. Jtem quod episcopi, prelati ac ecclesiastice persone, milites et militares, mercatores, bundones et rustici, cuiuscunque condicionis ac status existant, jurisdiccionibus, juribus videlicet ac libertatibus suis, quoad subditos suos, bona sua et familiam suam, vbilibet gaudere debeant, prout liberius consueuerant habere ex antiquo, libertates, gracias et priuilegia jpsis a patre nostro, progenitoribus et antecessoribus graciose indultas et indulta ratificantes, presentibus litteris jrrefragabiliter confirmantes approbamus. Jn cuius rei testimonium sigillum nostrum vna cum sigillis venerabilium in Cristo patrum Suenonis dei gracia Arusiensis et fratris Johannis Roskildensis episcoporum, dñorum Offonis Nicolai, Petri Wendelbo, Reymonis Skarpenbergh, Johannis de Plesse et Frederici de Lokgen nostri marskalci, militum, Assonis de Wædhlæ, Erici Nicolai, Nicolai Jnguari, Pauli Glopp, Esgeri Ebbessun et Strangonis Ebbessun fratrum, Petri Laurencii et Laurencii fratrum, Johannis Kaas, Petri Munk seruitoris[2], Sueningi Iuerssun et Palnonis Niclessun, fratrum, presentibus est apensum. Datum Rosk. anno dñi M°ccc°xl° primo die epiphanie dñi.

Gammel Dansk Oversættelse[3].

Alle mæn etc. Waldemar met guds nadæ Danmarcks oc Wændæs koningh ewindelig helssen met gud. Wij göræ witherlicth alle næruærændes oc kommæscullændes, at wii iættæ stadeligh at holde wsmittelig met thessæ næruærændes breff alle

[1] Ex codice chartaceo Magnæano in 4to No. 21, circa 1480 scripto. [2] sic. (Lapsus calami pro: senioris?) [3] Trykt efter Codex Magnæanus in 4to No. 22, Papir og Pergament, fra sidste Halvdeel af 15de Aarhundrede, men ret god. Varianter ere meddeelte af Magnæana 4to No. 3, en elegant, men ukorrekt Membran fra c. 1500 (B); Magnæana 8vo No. 24, af hvilken denne Part er skreven paa Papir og Pergament 1472 (C); Gl. Kgl 4to No. 3132, Papirscodex fra 1500 eller för (D), og Hvitfeld (E). Andre Codices, f. Ex. Magn. 28 in 4to, levere en forskjellig Oversættelse.

thissæ efftherscreffnæ articlæ. Fförst ath wii forlodæ oc forladæ met thette[1] breff al then wredæ, ildskæ oc wuenskap, huilkæt wii hauæ hafft hær tiil eller mattæ hauæ for noget sag tiil nogræ Danæ, lærd eller legh, pa vor fader[2] her Cristoffers ffordom Danæ konningh, huæs siæl gud hauæ, woræ bröders[3] eller andræ, huilkæ som[4] hælst woræ, pa woræ wægnæ aff alt hiartæ oc hugh, oc iættæ stadelig, at wii scullæ aldrig nogerledes ewindelig[5] kalle igen tiil wor hugh then wredæ, ildskæ ellær owænskapp. Item at biscoppæ, prelather, kirkæns personær, ridderæ, riddermæns mæn, köpmæn, böndær oc bokarla, e huad wilkor eller skickelsæ the æræ, skullæ glædæs huær stad aff theræ ræt oc frihed[6] with theræs wnderdanæ theræs gots oc theræs hion, som the waræ wanæ at hauæ friligt[7] aff fordom tymæ, oc wi stadfestæ oc gildæ göræ met thessæ næruærændes breff wbrideligæ[8] alle the frihed nader oc fordelæ, som them æræ natheligæ wnthæ aff wor father, forældræ oc forfædræ. Tiil huæs witnæs bird wort indciglæ ær foræ hængd thette breff met hederlig fæthræs met Christo indciglæ, som æræ Suend met gudz nadæ aff Arus. broder[9] aff Roskilde, biscoppæ. oc herrær Offæ Nielssön. Peder Wændelbo. Remær[10] Skarpenberg. Jens aff Plessæ oc Frederick aff Ukgæn[11] wor marskalk, som æræ ridderæ. Asse[12] aff Wetlæ. Erick Nielssön. Niels Ingworssön[13]. Pouæl Glob. Esgæ Æbbæssön oc Strangæ Æbbæssön[14] brödre. Peder Lauressön oc Laurens[15] brödræ. Iens Laas[16]. Per Mwnck. Swenning Nielssön. oc Palne Nielssön brödræ aff wapn[17]. Giuæt i Roskildæ ar effther guds bird tusændæ trihondræde firæ ti pa thet förstæ the helgæ tre koning dagh. Amen.

6.

Constitutio Valdemari IVti, 1360 die 24 Maji data[18].

In nomine dñi amen. Nos Waldemarus, dei gracia Danorum Sclauorumque rex, et Cristoforus filius noster dilectus, dux Lalandie, propter ingentem penuriam et innumera exorti discriminis incomoda, regno nostro Dacie hucusque prochdolor illata, subuenienda salubrius et delenda, quoddam perlamentum sub anno dñi millesimo triscentesimo sexagesimo die pentecostes cum dilectis hominibus et vasallis nostris,

---

[1] C tilföjer: wort. [2] C: wor fathers wegnæ. [3] B: wor brothers. [4] B og D tilföje: the. [5] D: ewindelig mangler. [6] C: fredh. [7] B, C, D & E: friligst. [8] C tilföjer: at holdhæ. [9] E: broder Johannis Nyborg. [10] B og C: Reymer, D: Reimer. [11] B: Vrgen, D: Vtgen, E: Wgen. [12] E: Askes. [13] Jurgarssz (Skrivfejl). [14] E: „oc Strangæ Æbbæssön brödre" mangler. [15] B og D tilföje: Laurenssön. E: „oc Laurens brödre" mangler. Ordenen af de fölgende er ogsaa i E noget forskjellig. [16] B og D: Lass. [17] B, C og D: aff wapn mangler.

[18] Ex membrana originali in Archivo Regio asseruata, cui duodeuiginti sigilla filis sericeis rubris et viridibus alternantibus adhuc adpendent. A tergo manu recentiore inscriptum est: K. Woldemars beseglet hantfestning, som then staar y lowbogen. 1360. Huius constitutionis etiam alterum cum illo conforme et de verbo ad verbum consonans exemplar membranaceum adest, cui sigilla viginti quatuor adpendent.

jnclitis principibus dñis Waldemaro eadem gracia et Hinrico filio suo ducibus Iu-
cie, venerabilibus patribus ac dñis episcopis, militibus, militaribus ceterisque regni
nostri Dacie communitate et incolis infrascriptis specialiter in Kalundeborgh celebra-
uimus, vt regnum nostrum Dacie vigori et reformacioni meliori subsistat, cooperante
gracia spiritus septiformis, quia ipsius spiritus sancti festo huiusmodi statuta, handfest-
nyngh et decreta composita sunt et sanccita. Jn primis promittimus sub fide nostra
regia et filius noster Cristoforus predictus omnes articulos infrascriptos firmos et in-
uiolabiles obseruare. Primo omnes terre, regno Dacie nunc adiacentes siue imposte- 1.
rum, deo dante, acquirende, legibus et iuribus suis, prout in veris antiquis libris legali-
bus continetur, libere vti debeant, prout a tempore regis Waldemari et aliorum pro-
genitorum nostrorum, felicis recordacionis, liberius et melius perfrui consueuerunt. Jtem 2.
dñi Waldemarus et Hinricus filius suus predicti duces Iucie ac eorum heredes omni-
bus iuribus suis libere et bene vti debeant, prout aliquis ducum Iucie eis vsi liberius
et melius fuerant ab antiquo. Jtem jidem dñi duces promittunt bona fide, vt per- 3.
mittant, homines suos et incolas sui dominij vniuersos libere et bene omnibus suis
iuribus vti, sicut aliquis progenitorum suorum hominibus suis et incolis liberius et me-
lius vti permiserat et gaudere, ac homines eorundem ducum ad hoc sint coadiutores
efficaces, quod jidem duces ac eorum heredes suis iuribus libere et bene gaudeant, sic-
uti progenitores eorundem ducum melius et vberius vti consueuerant ab antiquo. Jtem 4.
quilibet episcoporum in regno Dacie iuribus et libertatibus suis libere et bene gaude-
bit, prout eorum predecessores suis iuribus et libertatibus vsi liberius et melius fuerant
ab antiquo. Jtem si aliquis episcoporum regni Dacie pronunc non presens huiusmodi 5.
statutis et libertatibus vti voluerint, jpsa statuta et handfestnyngh ratificare debeat et
suo sigillo vna nobiscum roborare. Jtem si alique terre seu dominia regno et corone 6.
Dacie acquiri imposterum poterint quoquomodo, et si ipsarum terrarum et dominiorum
incole ipsis statutis et handfestnyngh, iuribus et libertatibus libere et perfecte vti de-
creuerint, extunc ipsa statuta et handfestnyngh vna nobiscum suorum sigillorum appo-
sicione roborabunt. Jtem capitula, monasteria, ecclesie, ecclesiastice persone, ad sacros 7.
ordines tam maiores quam minores ordinate, iuribus et libertatibus suis libere et bene
gaudebunt, prout liberius et melius vti consueuerant. ab antiquo. Jtem milites, mili- 8.
tares, domine, virgines, mercatores, hospites, bondones, et rustici antiquis suis iuribus
libere et bene vtantur, sicuti liberius et melius vsi fuerant ab antiquo. Jtem nullus in regno 9.
nostro Dacie captiuabitur nisi in recenti facinore repertus vel super hoc legaliter sit
conuictus. Jtem de concordi consilio et vnanimi consensu pociorum regni nostri Dacie 10.
ordinauimus, quod perlamentum, quod danehof dicitur, in primis tribus annis proximis
et continue subsequentibus in Kalundborgh celebretur, et illis tribus annis elapsis ipsum
perlamentum in Nyborgh annuatim in die natiuitatis beati Johannis baptiste celebretur,
prout antiquitus est consuetum. Jtem si quis aliquem in ipso perlamento danehof con- 11.

uenire vel incausare voluerit, eum prius in placito prouinciali sui herreth premoneat et
legaliter citet, vt ad ipsum perlamentum veniat pro se ad obicienda legittime respon-
12. surus, nisi se legittimis impedimentis fuisse docuerit impeditum. Nos duces, episcopi,
milites, militares totaque communitas Dacie et quilibet pro se propter magnam graciam
et internam beniuolenciam, nobis per dilectum dominum nostrum regem Waldemarum
predictum quamtociens et pluries antea, sed nunc specialiter impensam, eciam decetero,
vt speramus, per dei graciam impendendam, vnanimiter conuenimus et nos et quem-
libet nostrum pro se ad tenendum omnia statuta, handfestnyngh et articulos infrascrip-
tos sub fide nostra promittimus et firmiter obligamus, recognoscentes hoc speciali spi-
ritus sancti gracia, cuius festo hec acta sunt, nobis accidisse. Primo quicumque infra-
scriptorum hiis statutis, handfestnyngh, iuribus et libertatibus vti et gaudere voluerint,
has presentes litteras suorum sigillorum apposicione roborabunt, et si apponere sigilla
13. sua noluerint, hiis handfestnyngh et iuribus nobiscum non vtantur. Jtem si aliquis
infrascriptorum vel quicumque alius in regno Dacie existens huiusmodi statutis et hand-
festnyngh contraire voluerit vel oppositum fecerit, ad hoc nos omnes cooperari effica-
citer debemus, vt huiusmodi transgressor statutorum secundum exigenciam legis terre
iudicetur et debite punietur. specialiter contra illos qui infra regnum Dacie rapinam,
incendium et captiuacionem faciunt ac auxilio vel consilio dominos et homines extraneos
inducunt, qui regno Dacie officere poterint quomodolibet vel nocere, quicumque autem
huiusmodi statuti transgressor vel in recenti facinore deprehensus vel legaliter con-
14. uictus fuerit pace, bonis priuabitur atque vita. Jtem quicumque subscriptorum vel
aliorum, cuiuscumque status aut condicionis existat, contra dominum nostrum regem,
filium suum coronam que Dacie notabiliter deliquerit, secundum exigenciam legis terre
iudicetur et debite punietur et ad hoc omnes communiter et singulariter cooperabimur
15. toto posse. Jtem promittimus omnes et singuli et quilibet pro se sub fide bona sicut
prius, ne quis nostrum apud aliquem sine libera licencia hospitis iniuste et irracionabi-
liter hospitetur. si quis autem nostrum infrascriptorum vel alij quicumque in regno
Dacie, quod absit, oppositum fecerint et si in recenti facinore deprehensi vel legaliter
conuicti fuerint, tamquam publici latrones iudicentur et secundum leges terre debite
16. punientur, et ad hoc coadiuuare debemus toto posse. Jtem perlamentum quod danehof
dicitur quolibet anno jn die natiuitatis beati Johannis baptiste jn tribus quidem primis
annis proximis et continuis in Kalundborgh et illis tribus annis elapsis ipsum perla-
mentum predicto die beati Johannis annuatim jn Nyborgh celebretur, prout antiquitus
est consuetum. si autem aliquis ipsum perlamentum visitare voluerit, mera, perfecta et
bona securitate ad quindenam ante et ad quindenam post dictum diem beati Johannis plenarie
perfruatur, quam quidem securitatem infringere nolumus. et si aliquis nostrum vel alter
ipsam securitatem aliqualiter infregerit, eo ipso penam orbodemaal sciat se passurum. siquis
autem ipsam penam orbodemaal inciderit, per dominum nostrum regem, aduocatum et

officiales suos secundum leges terre debite punietur et ad hoc cooperabimur toto nisu.
Jtem nullus cuiuscumque status aut condicionis existat alium inferiorem se vel minus 17.
potentem supprimat vel compellat ad hoc, quod ius suum in placitis vel iudiciis prosequi non valeat. quod si fecerit et hoc contra eum racionabiliter edoctum vel probatum fuerit, illud pro quo agitur primo perdat et postea domino regi, tamquam in lite legaliter succubuisset, secundum leges terre penitus emendabit. Jtem quicumque aliquem 18.
verbis malis et contumeliosis, que manyngh dicuntur, coram predicto domino nostro rege vel in curia sua seu coram dapifero aut marscalco jn iudiciis existentibus in perlamentis et placitis iusticiarijs et generalibus terrarum Dacie alloqutus fuerit vel infestauerit, super quibus et pro quibus loquitur, primo perdat et cum hoc secundum leges terre emendabit. Jtem si dominus noster rex prefatus, aduocati et officiales sui 19.
super aliquo forefacto iuste secundum leges terre vindicauerint sibi vel suis, a nemine per modum inimicicie vel odij aliqualiter imputetur. Jtem siquis iniuriam ex domino 20.
nostro rege, suis aduocatis vel officialibus passus fuerit, quod absit, et si super hoc iuste conquestus et prosequtus fuerit, a domino nostro rege vel suis propter hoc nullam vindictam paciatur. Jtem nos infrascripti et quilibet nostrum pro se totaque com- 21.
munitas regni Dacie promittimus, vt prius, bona fide, quod dominus noster rex, filius suus Cristoforus coronaque Dacie omnibus iuribus suis perfecte vti debeant, et ad hoc communiter et singulariter coadiuuare et fideliter cooperari debemus, secundum quod leges terre requirunt, toto conamine atque posse. Jnsuper ecclesie, monasteria, virgines, vidue, puppilli et orphani ac alij tutores legittimos non habentes, villani, ciuitatenses, bondones, mercatores, hospites, rustici, homines trium marcharum, tota familia regia et omnes, pro quibus dominus rex respondere habet et tenetur, omni iure suo, legibus terre et libertatibus vti liberius et melius permittantur et ad hoc omnes et singuli infrascripti et quilibet pro se cooperari debemus consilio, auxilio et toto posse. Et nos 22.
Waldemarus rex prefatus et filius noster Cristoforus omnibus hominibus nostris subscriptis et cuilibet subscriptorum ceteris que regni nostri incolis hec statuta et handfestnyngh et omnia alia in melius vertere volumus et debemus. et nos duces, episcopi, milites, militares subscripti tota que communitas regni Dacie domino nostro regi Waldemaro, filio suo Cristoforo et corone Dacie omnia statuta et handfestnyngh suprascripta et omnia alia in melius vertere volumus et debemus. Vt autem hec omnia et singula premissa perpetui roboris optineant firmitatem et pleniorem sorciantur effectum, necnon et per nos omnes et singulos infrascriptos et per quemlibet nostrum firmius teneantur, Nos Waldemarus dei gracia rex, Cristoforus dux Lalandie, Waldemarus et Hinricus duces Iucie, prefati, Nicholaus Otthoniensis, Petrus Wybergensis, Petrus Ripensis, Hjnricus Roskildensis, Paulus Arusiensis et Magnus Burglanensis diuina miseracione ecclesiarum episcopi, Styghotus Andersson, Nicholaus Lembek, Hennyngus Podbuz, Ericus Barnum son, Benedictus Aneuelt senior, Boecius Falk, Ericus Niclæsson, Petrus Lau-

rensson, Palno Iōnsson, Efrardus Moltyke, Fykko Moltyke, Petrus Grubbe, Nicholaus Knuthson, Jacobus Bekere, Petrus Bekere, Olauus Iōnsson, Petrus Niclesson, Andreas Frost, Esgerus Krook, Jacobus Olefson, Johannes Hummersbytlen, Heyno Kabolt, Benedictus Aneuelt iunior, Otto de Hoo, Vffo Petersson, Petrus Lodewiikson, Arnoldus Moltyke, Cristiernus Kyle, Lyderus Lembek, Johannes Niclesson, Nicholaus Offoson, Erlandus Kalf, Petrus Munk, Nicholaus Gloop, Augho Steek, Johannes Absalon son, Petrus Albrict son, Jacobus Spliitaaf, Laurencius Hwas, Johannes Wendelboo, Nicholaus Hase et Nicholaus Wynd, milites, Nicholaus Erik son de Lynde, Johannes Laurensson, Nicholaus Iönsson de Keldebek, Kanutus Bugge, Paulus Gloop, Nicholaus Ey son, Waldemarus Sappy, Johannes Kaas, Nicholaus Tuuesson, Strango Ebbeson, Boecius Höök, Thomas Niclesson, Lagho Offe son, Petrus Ywer son, Cristiernus Kaas, Olauus Petersson de Nythorp, Olauus Petersson Lunge, Olauus Olefson Lunge, Mathias Falster, Nicholaus Karl son, Petrus Hwiith et Kanutus Hæringh, armigeri, presentibus litteris sigilla nostra duximus apponenda. Datum anno, die et loco supra dictis.

7.

Constitutio Olaui, 3 Maji 1376 data[1].

Jn nomine sancte et indiuidue trinitatis amen. Anno domini millesimo ccc° septuagesimo sexto, die inuencionis sancte crucis, conuenientibus Slaulosie regni Dacie pocioribus cum popularibus ad eleccionem noui regis, placitatum fuit et concorditer
1. ordinatum. jn primis quod episcopi, capitula, monasteria ac omnes ecclesiastice persone regni Dacie omnibus libertatibus, graciis, juribus, jurisdicionibus, legibus et priuilegiis, quibus vmquam liberius et vtilius fruebantur, congaudebunt et ab omnibus sint oneribus
2. regiis, quocumque nomine censeantur, liberi pariter et exempti. Jtem quilibet presbiter habeat vnam curiam principaliorem in parochia sua pro residencia sua liberam et exemptam de omnibus oneribus regiis vna cum familia in dicta curia commorante.
3. Jtem decime ecclesiarum non petantur nec recipiantur per regem vel eius officiales
4. quouis modo. Jtem nullus extraneus ignote lingue vel inperfecte etatis ad aliquam
5. ecclesiam presentetur. Jtem nullus, cuiuscumque status extiterit, se de bonis et possessionibus monasteriorum, ipsorum abbatibus, prioribus et prouisoribus aliqualiter intromittat, sed ipsi abbates, priores et prouisores monasteriorum dominis suis, episcopis tamquam suis veris dominis in temporalibus et spiritualibus per omnia integre respon-
6. debunt. Jtem nullum clericum ad aliquam ecclesiam quis presentet, nisi in qua merum
7. ius habuerit patronatus, nec potencior inferiori preiudicium faciat in presentando. Jtem

[1] Ex membrana originali, cui sigilla quatuor residua appendent, a tergo manu coæua signata: Handfestning Olaui regis Danorum.

nullus episcopus seu aliqua alia persona ecclesiastica capiatur, exulet vel bonis suis
priuetur, nisi per suum iudicem ecclesiasticum fuerit canonice conuictus. Jtem non 8.
grauentur monasteria vel ecclesiastice persone per equos et canes pascendos. Jtem 9.
nullus intromittat se de bonis clericorum decedencium sine suorum heredum voluntate
vel ordinarij. Jtem vt omnes milites et militares armigeri de propria familia emendam 10.
trium marcharum vel nouem, secundum consuetudinem cuiuslibet terre, jn quocumque
placito seculari conuincantur, percipient libere et vltra, si ad hoc extiterint priuilegiati.
Jtem non cogantur ire in excercitum extra regnum, et quandocumque ad mandatum 11.
regis, siue intra regnum siue extra, bellandi causa iuerint, rex ipsos, si capti fuerint,
de captiuitate redimat expedite, saltem infra annum, et supra perditis satisfaciat, ante-
quam secundario secum ire in excercitum iubeantur, libertatibus suis pristinis, eciam
si non iuerint, eis nichilominus conseruatis. Jtem vt guerras contra aliquem rex incho- 12.
are non debeat nisi cum consilio et consensu prelatorum ac regni pociorum. Jtem 13.
quicumque terras suas iniuste amiserat per coronam regni, illas rehabere debeat, et si
aliquis ex parte regis terram sic resumptam et rehabitam jmpecierit, hoc duodecim
discreti et autentici viri per episcopum illius dyocesis nominandi sub juramento suo
terminabunt. Jtem nullus infra sacros ordines constitutus admittatur per regem ad 14.
aliquam aduocaciam temporalem, sed instituat laicos ydoneos et discretos pro talibus
officiis excercendis. jn quibus officiis si notabiliter deliquerint, pro excessibus suis emendent
et numquam decetero ad talia officia admittantur. Jtem jnimicicias et dissensiones quascum- 15.
que rex et officiales sui inter regnicolas pro toto posse cedare debeant et sopire. Jtem nullus 16
captiuetur nisi sponte confessus in iure aut legittime conuictus vel in manifesto facinore
deprehensus fuerit, pro quo secundum leges terre vita carere debeat siue menbris. sed
conuictus legittime inducias fugiendi habeat extra regnum, que in libris legalibus con-
tinentur. pro quacumque eciam causa vltra id, quod in legibus expressum est, pena
pecuniaria vel alia puniatur nullus, nec multetur aliquis, nisi prius legittime sit conuic-
tus. Jtem quod omnes leges regis Woldemarj legis latoris bone memorie, prout in 17.
suis libris legalibus continentur, nisi aliter per priuilegia et handfestning reperiantur
modificate et declarate, inuiolabiter obseruentur. Jtem omnes abusiones et dissuetudi- 18.
nes contra leges terre introducte per quoscumque penitus in irritum reuocentur et pre-
cipue infrascripte, quarum prima est quod victualia regis, vxoris sue, puerorum suorum
et dapiferi plaustrare non debent bundones regis vltra limites sui hæræth, et quicum-
que bundo regis in plaustrando defecerit, officialis regis conducet plaustrum, deficiens
que soluat precium cum tribus marchis. Jtem quod bundones non debent compelli ad 19.
reedificandum vel reparandum curias regias, molendina nec eciam castra, nisi cum
consilio et consensu regni pociorum. Jtem noua grauamina nouiter inducta, videlicet 20.
tindæ skaat, ammodo non petantur nec recipiantur per quemcumque. Jtem licitum sit 21.
bundonibus proprias terras habentibus villicacionem aliorum sumere, jta tamen quod

22. de suis terris propriis regia iura soluant. Jtem non debet rex in fundo alieno edificare
preter consensum et voluntatem possessoris et hucusque edificata penitus destruantur.
23. Jtem villici et coloni quorumcumque, si bona, in quibus resident, vlterius inhabitare
noluerint, secundum leges terre dominis suis predicent et resignent, satisfaciant et
24. liberi recedent secundum leges terre ab eisdem. Jtem officiales regis non debent ali-
25. quem citare nisi ad iusta placita, nec coram se conuenire. Jtem nullus debet pro
delicto aliquo terram suam ammittere, nisi pro crimine lese maiestatis quis conuictus
fuerit per denominacionem dictam orthelde næfnd cum juramento, excepto casu de litte-
26. ris regiis expedito. Jtem nullus apud claustra, clericos vel laicos hospitetur indiscrete,
sed contentus sit hiis, que domesticus habuerit et voluerit sibi dare. si vero vlterius
attemptauerit aliqua violenter rapiendo, liberam habeat potestatem, si clericus fuerit,
violenciam huiusmodi per causam herwirke, rapine vel excommunicacionis prosequi, si
27. vero laicus, per viam herwirke vel rapine. Jtem vt mercatores et burgenses in regno
Dacie habitantes libere vtantur suis mercaturis absque aliquibus grauaminibus et thelo-
niis nouis imponendis, et absque quacumque quota mercimoniorum suorum ducant extra
regnum que vendenda habuerint vel emenda, nisi ex racionabili causa et vrgente
necessitate rex de communi consensu meliorum super aliquibus non deducendis inhibi-
28. cionem duxerit faciendam. Jtem bundones non grauentur per aduocatos regis contra
29. leges et iura terre. Jtem quolibet anno die beati Johannis baptiste in Nyburgh cele-
bretur perlamentum Danorum, prout antiquitus est consuetum. si autem ipsum perla-
mentum aliquis visitare voluerit, mera, perfecta et integra securitate ad quindenam ante
et ad quindenam post dictum diem plenarie perfruatur, que quidem securitas infringi
non debeat per quoscumque, et si quis ipsam securitatem aliqualiter infregerit, eo ipso
penam dictam orbodæmaal se nouiter[1] incursurum. si quis vero ipsam penam orbodæ-
maal incurrerit legittime conuictus, per dominum regem, aduocatos et officiales secundum
30. leges terre debite puniatur. Jtem nullus citetur extra terminum sue hæræth per regem
31. vel officiales suos. Jtem nullus, cuiuscumque status aut condicionis existat, aliquem
clericum vel laicum inferiorem se vel minus potentem supprimat vel compellat ad hoc,
quod ius suum in placitis vel judiciis prosequi non valeat, et si hoc contra eum racio-
nabiliter edoctum et probatum fuerit, illud pro quo agitur primo perdat, et postea
domino regi, si laicus fuerit, et episcopo, si clericus, tamquam in lite legaliter succu-
32. buisset, secundum legum exigenciam emendabit. Jtem si quis iniuriam a rege, suis
aduocatis vel officialibus passus fuerit, quod absit, et si hoc iuste conquestus et prose-
qutus fuerit, a predicto rege vel suis propter hoc nullam vindictam vel odium paciatur.
33. Jtem quicumque aliquem verbis malis et contumeliosis, que maning dicuntur, coram
rege vel in curia sua, coram episcopo et in curia sua, seu coram dapifero jn judiciis

---

[1] Sic. Lapsus calami pro *nouerit*.

existentibus jn perlamentis et placitis iusticiariis et generalibus terrarum Dacie alloqutus fuerit vel infestauerit, ea super quibus et pro quibus loquitur, primo perdat et cum hoc secundum leges terre emendabit. Jtem vt aduocatus vndecumque oriundus bun- 34.
donem vel villicum autenticum illius hæræth suum substituat officialem. Vt autem hec omnia et singula premissa perpetui roboris obtineant firmitatem et pleniorem sorciantur effectum ac per nos omnes et singulos infra scriptos et quemlibet nostrum firmius teneantur, nos Nicholaus archiepiscopus Lundensis Suecie primas, Johannes Ripensis, Olauus Arusiensis, Nicholaus Roskildensis, frater Jacobus Wibergensis, Sweno Burglanensis et Woldemarus Othoniensis dei gracia ecclesiarum episcopi, Henningus de Pudbuzke dapifer, Efrardus Moltike marscalcus, Two Galen prefectus Scanie, Petrus Munk, Petrus Grubbæ, Cristiernus Vendelbo, Johannes Andersson, Johannes Niclesson, Andreas Vffonis, Jacobus Olaui, Olauus Byörnson, Andreas Jacobi et Holmgerus milites, Conradus Moltike, Ericus Niclesson de Hyrningsholm, Thorkillus Niclesson et Andreas Petri de Swansæholm, armigeri, presentibus litteris sigilla nostra duximus apponenda. Actum et datum anno die et loco supradictis. Nos igitur Olauus dei gracia Danorum Sclauorum Gothorum que rex omnes predictos articulos secundum modum pretactum inuiolabiliter nos bona fide promittimus obseruaturos, ratificantes, approbantes et confirmantes omnes leges, jura, priuilegia, statuta, handfestning et libertates per predecessores nostros reges Dacie quibuscumque ipsius regni jncolis, clericis et laicis data et concessa. Nos quoque Haquinus dei gracia rex Suecie et Norwegie et Margareta eadem gracia regina ibidem vna cum dicto domino Olauo rege Dacie filio nostro karissimo pro jnuiolabili obseruacione omnium premissorum promittimus bona fide, sigilla nostra vna cum suo presentibus litteris in euidens testimonium et cautelam firmiorem de certa nostra sciencia apponentes.

8.

Altera constitutio Olaui regis, die prima Julii (?) 1377 data[1].

Omnibus presens scriptum cernentibus Olauus dei gracia Danorum Slauorum Gothorumque rex, Margareta eadem gracia Swecie et Norwegie regina, Nicolaus miseracione diuina archiepiscopus Lwndensis Swecie primas, Johannes Ripensis, frater Jacobus Vibergensis, Olauus Arusiensis, Nicolaus Roskyldensis, Sweno Burglanensis et

---

[1] Ex codice membranaceo Magnæano in 8vo no. 16, eleganti et accurato, legem Juticam cum versione Latina et glossa Kanuti episcopi continente, quibus sub finem articuli Thordonis et collectio constitutionum regiarum subiunguntur. Variantes lectiones ex codice Magnæano chartaceo no. 21 in 4to, circa 1475 scripto (B), et codice membranaceo Collectionis Regiæ antiquioris in 4to no. 3135, eadem quæ Magnæanus no. 16 continente (C), afferuntur. Et hic codex C (quem a Johanne Friis cancellario regi electo Frederico 1550 esse datum, Fredericus sua ipsius manu notauit), et Magnæanus ille no. 16, vt cætera exemplaria glossæ Kanutianæ, anno mcdlxxxviii feria sexta ante dominicam Esto Michi se scripta esse aiunt, et eos reuera huius eiusdem esse ætatis ex scriptura patet.

Voldemarus Ottoniensis eadem gracia ecclesiarum episcopi, et dñi Henningi[1] de Podebusk dapifer, Efrardus Möltingh dapifer[2], Thuo Galen prefectus Scanie, Petrus Mwnck, Boecius Högh, Nicolaus Torstannj, Nicolaus Eisæsson, Cristiernus Vendelbo, Andreas Offeson, Laurentius Offeson, Nicolaus Erici, Johannes Andree, Cristiernus Kaas, Petrus Alberti, Lago Johannis, Nicolaus Lycke, Erlandus Kalff[3], Petrus Grubbe, Olauus Biörnson, Jacobus Olaui, Olauus Johannis, Olauus Petri, Thuro[4] Kanuti, Olauus Lwnge, Henricus Johannis, Bo Dyre, Barnum Erici, Ficko Mölthingh de Liwse[5], Manno Basse, Steno Basse, Benedictus Biugh, Andreas Jacobi, Holgerus Gregorij, Torbernus Petri, Lodwicus Andree, Andreas Pepp[6], Nicolaus Thweson, Johannes Nielson, Jahannes Absolonis, Deynerus[7] Bugge haffn[8], Johannes Stawerskow[9], Ebbo Piigh, Johannes Petri de Bellinge, milites, Albertus Andree, Jacobus Anchelson[10], Johannes Rwudh, Ywarus Lycke, Nicolaus Ywari, Lodwicus Yuari, Johannes Offeson, Andreas Offeson[11], Nicolaus Bratze, Thuro Boson, Johannes Esskilli, Ago Ostradi, Johannes Gloob, Petrus Gloob, Andreas Gloob, Elauus Elefson[12], Ywarus Trane, Themo Limbeck, Cristiernus Kaas, Esgerus Frost, Kanutus Erici, Marquardus Wnsteen[13], Lago Dws, Jacobus Lagheson, Gothscalcus Nielson, Johannes Friis, Nicolaus Erici de Awensbergh, Johannes Pele, Johannes Mws, Temo Nielson, Ericus Nielson, Acho Pudher, Cristiernus Puddher, Magnus Johannis, Yuarus Petri, Petrus Hwas, Ywarus Nielson de Truheltorp, Nicolaus Ebbeson, Gerlw[14] Thwn, Nicolaus Sleth, Nicolaus Been wabn dictus Nicolaus Mölthingson[15], Conradus Möltike senior, Ericus Nielson de Hernigherholm[16], Andreas Petri de Swaneholm, Esskillus Falk de Vallöff, Boecius Falk, Petrus Falk, Hennickinus Möltike[17], Kort Möltike junior, Petrus Basse, Ericus Pileman, Petrus Offeson, Johannes Offeson, Andreas Swenson[18], Hemmingus de Lanken, Torgillus Nielson, Jacobus Absolonis, Henricus Josepson, Nicolaus[19] Josepson, Esgy Brock, Petrus Brandh, Johannes Hansson[20], Nicolaus Hack, Andreas Dauidson, Nicolaus Andree, Henricus Andree, Nicolaus Gagge, Andreas Johannis, Bosso Paris, Tuko Puddher, Ericus Geed[21], Absolon Ketilli, Petrus Nielson de Skioldenes, Thuo Nielson, Johannes Petri, Petrus Bæier[22], Nicolaus Matisson, Johannes Johannis, Otto Strangonis, Josep Falsther, Nicolaus Thome[23], Nicolaus Johannis de Vdstorph[24], Rickmannus de Lanken, Agho Staar[25] et Petrus Asselson[26] dictus Rebingh armigeri eternam in dño salutem. Quoniam ab omnibus et singulis prelatis nobilibus militibus militaribus ceterisque aliis regni Dacie incolis, pro nunc in perlamento Danorum Nyburgh celebrato conuenientibus, communi voto et voluntate concordi

---

[1] B: Hemmingus. [2] B: marskalcus. [3] B: Kaal. [4] B: Tuo. [5] B rectius: Kiwsæ. [6] B: Pæp. C: Peph. [7] C: Dyenerus. [8] B: Burgenhaghen. [9] B addit: Nicolaus Sturæ. [10] B: Niclesson. [11] B: Andreas Offeson deest. [12] C pro illo: Olauus Offesson. [13] B: Marquardus Wnstem. [14] C: Gerbo. [15] B: Mathisson, C: Mölthing. [16] B: Hyrningholm. [17] B addit: Effrardus Möltike. [18] B: Sinnesson. [19] B: Jacobus. [20] B pro illo affert: Trwæt Has. [21] C: Geeg. [22] B: Bæisæræ. [23] B addit: Absolon Magni. [24] B: Wnzstorp. [25] B: Star. [26] B: Axelsson.

omnium statutum est et iuramentis singulorum salubriter ordinatum, quod omnes et singuli ipsius regni Dacie incole in quacunque terra regnj commorantes pace firma fruantur, juriumque legum ac libertatum suarum inuiolabiliter[1] gaudeant firmitate, nos statuto tam salubri assensu[2] toto prebentes animo promittimus firmiter in hiis scriptis sub nostris fide et honore omnia iura leges libertates et consuetudines licitas et honestas a dño Voldemaro legifero recolende memorie condam rege Danorum ceterisque aliis regibus Dacie clericis et laycis quibuscunque in hunc diem datas et concessas firmiter tenere et inuiolabiliter inperpetuum obseruare. Insuper obligamus nos sub obseruacione fidei nostre et honoris, quod si contingat aliquos clericos uel laicos contra leges terre per quoscunque iniuste opprimi uel grauari, et ad huiusmodi iniurias uel grauamina repellandas[3] atque emendandas iuxta consilium conciliariorum iuratorum regni in illa terra regni[4] commorancium, in qua nos requiri contingat, per dños dapiferum et marscalcum seu prefectum requisiti fuerimus, ex tunc sine omni dilacione et contradiccione quacunque ad hoc conuenire et vita pariter atque bonis ad hoc nos efficaciter exponere debemus[5]. Pro quorum omnium firma et inuiolabili premissorum obseruacione nos omnes et singuli supra scripti sigilla nostra presentibus litteris duximus apponenda. Actum et datum ut supra anno dñi mccclxxvij infra octauas Johannis baptiste[6].

Gammel Dansk Oversættelse[7].

Alle mæn etc. Oluff met guds nade Danmarcks Wændes oc Godes konnigh, Margrettæ met then sammæ nadæ Suæriges oc Norges drotning, Nis met gudz miscund ærchibiscop i Lund oc Sueriges förstæ, Iens aff Ripæ, Brother[8] aff Wiborg, Oluff aff Arus, Niels aff Roskilde, Swæn aff Borlom oc Waldemar aff Othæns met then sammæ nadæ kirkæns biscoppæ, Henning Podbusk kögemæsteræ, Æuært Möltickæ marskalk, Tuæ Galæn aff Skanæ, Pæther Munch, Bo Högh, Niels Torstænsön, Niels Eiæsön, Cristiærn Wendelbo, Lasse Offesön, Niels Erichsön, Iens Andersön, Cristiern Kas, Pæder Albrictsön, Lagæ Iönsön, Niels Lickæ, Ærland Kaal[9], Pædær Grubbæ, Oluff Biörnsön, Iep Olussön, Oluff Iönsön, Oluff Pædersön, Tuæ Knutsön, Oluff Longæ, Henrich Jensön, Boo Dyræ, Sten Bassæ, Beint Biugh[10], Holger Gerdsön, Torbern Persön, Loduigh Andersön, Niels Tuessön, Iens Axelsön, Iens Stauærskow, Niels Sturæ, Iens Pedersön aff Bærlingæ ridderæ, Albrit Andersön, Iens Rut, Iwer Lickæ,

---

[1] B melius: inuiolabili. [2] B melius: assensum. [3] B & C recte: repellendas. [4] B: regni deest. [5] B: debeamus. [6] B: Anno dñi M° CCC° septuagesimo septimo octaua sancti Johannis baptiste. [7] Efter Codex Magnæanus in 4to No. 22, Papir og Pergament mellem hverandre, skreven circa 1475. Varianterne ere af Codex Magnæanus in 8vo No. 24 (B), hvoraf denne Part er skreven 1472 paa Papir. [8] B: brodher Jeep. [9] B: Kall. [10] B: Piik.

Niels Iwersön, Loduid Iwersön, Iens Ælskælsön, Iens Glop, Per Glop, Anders Glop, Tymmæ Lembech, Cristiern Kas, Æsgæ Frost, Knut Ericsön, Lagæ Dws, Gotskalk Nielsön, Jens Fris, Niels Ericsön aff Awænsberg, Timmæ Nielsön, Per Huas, Truels Twn[1], Niels Slæt, Niels Mattissön, Kort Möltickæ, Erich Nielsön, Eskæl Falk aff Wallöff, Bo Falk, Hennickæ Möltickæ, Per Bassæ, Erich Pileman, Peder Offæssön, Iens Offæsön, Anders Findsön, Hennickæ[2], Torkel Nielsön, Iep Axelsön, Henrick Iepsön[3], Niels Hak, Anders Dauitsön, Niels Andersön, Henrich Andersön[4], Niels Gagge, Anders Iænsön, Byssæ Paro, Tigæ Puder, Erich Geed, Axel Kældsön, Per Nielsön aff Skioldenæs, Tuæ Nielsön, Niels Mattissön, Iens Iönsön, Iosep Falster, Iens Tymmæ[5], Axel Maghenssön, Rickman aff Lanckæn, Agæ Star oc Peder Axelsön som kalles Rebbing aff wapn ewindelig helsön met wor hærræ. Forti at thet ær giort aff alle oc huert særdelæs welburdugæ mænd prelaters, ridderæ, riddermæns mæn oc alle Danmarcks rigæs indbigdes mæn, som nu woræ samen kompnæ i Danæhoff, som holdet wor i Nyborgh, almenlig iæt oc ændræcthelig wiliæ oc helsamelig sanckæt[6] met huær theræ eth, at alle oc huær[7] Danmarcks riges inbigdes mæn, i huad som hælst rigens land the i bo, scullæ nydæ stadigt frid oc glædes aff ræt logh oc theræ frihed[8] wsmitteligh stadughed, som wii samtickæ aff al hugh tiil so helsomelig gerning[9] oc iættæ stadeligen i thenne scrifft pa wor tro oc æræ at holdæ stadeligæ oc gömæ wsmittæligæn ewindelig al ræt, log, frihed, logligæ oc höwæskæ wanæ, som æræ giffnæ alle tiil thenne dagh, klærcke oc legmæn, ho the hælst æræ, aff her Waldemar logförær, huæs siæl gud hauæ, fordum Danmarcks konningh oc aff andræ Danmarchs koningæ. Ther iwer bindæ wi os tiil, at vm thet hendær nogræ klærckæ ællær legmæn at nethertrickæs eller tuingæs wrætuisæligh mod landz log aff nogræ, e hwo the hælst æræ, oc wordæ wi tiil sagdæ aff kögemæsteræn eller marskalkæn eller fogetæn, tha sculle wii ther om tiil samen kommæ wten biutelssæ eller noger mot sigelssæ oc settæ os wt fulkommelig ther tiil met liiff oc gots at bort köræ oc bedræ so dan twang oc wræt effther theræ rat, som æræ rigens swornæ rodgiuæræ, som bo i thet land som[10] wordæ tiil sadgæ. Tiil alle thessæ forscreffnæ stadug oc wsmittælig foruarælsæ wii alle forscreffnæ hauæ hængd woræ indciglæ for thette nærueærændes breff. Giort oc giuæt then stæt[11], som screffuæt stor, ar effther gudz bird m trihondræt sywti pa thet siuændæ ottændæ dag effther sancti Iohannis baptistæ dagh[12]. amen.

---

[1] B: Twij. [2] B: Hennicke mangler. [3] B: Henrik Josepsön, Josep Josepsön. [4] B tilföjer: Henning Andersön. [5] B: Thommesön. [6] B: skicket. [7] B tilföjer: serdelis. [8] B tilföjer: oc. [9] B: wij giffue samtykke til aff all hugh j helsameligh gerningh. [10] Istedetfor „som" har B: om the. [11] B: then dagh. [12] B tilföjer: gudh til loff oc hans werdighæ modher jomfrw Maria. Amen.

9.

Unionsakten af 1397, 13 eller 20 Juli[1].

Allæ the thettæ breff höræ eller se eller höræ, suo wel thom ther nw æræ som hær efter komme sculæ, scal thet witerlict wåræ, at efter thet at allæ thisse thry rike Danmarc, Suerike oc Norghe met en ræt endrecht oc sæmyæ oc kerlich oc gothwilghæ huars rikesens om sich oc met radh oc fulbordh oc samthykke höghbörne förstynne wor nadighe fru drotning Margretæ oc met allæ thryggiæ rikesens gothwilghæ oc fulkomlicæ samcthyct biscope oc klerkæ ridderæ oc swenæ oc ganze oc menæ rikesens almughæ j huort riket om sich war höghboren oc werdich förste wor nadighe herræ koning Eric til en ræt herræ oc koning taken, walder oc wnfongen ouer alle thisse thry ryken, sidhen wpa sancte trinitatis söndach nw war j nafn fadhers oc söns oc then helghe andz hær j Kalmarn efter allæ rikesens gotho manne samthyct oc radh, bothe klerkæ oc leeghmen, krunether oc j koningxlich stol setter ouer thisse thry koningxrike met then werdichet, som bothe j andelich oc j wæriltzlich stykke en ræt krunith koning til bör at besidiæ oc wæræ ouer thisse thry koningxrike Danmarc, Suerike oc Norghe, tha war her j forde tymma oc stadh en stadhelich oc wbrydelich sæmye, fridh oc forbindning halneth, deythingeth oc ænd met radh oc samthykke then forde wor herres koning Erics oc then forde wor fru drotning Margretes oc met en ræt endrecht oc samthykke alle rikesens radhgeuere oc men aff alle thry koningxriken fulbordhet j thenne modsæ, som her efter fölgher. Först at nw scule thisse thry riken hafue thenne ko- 1.
ning som ær koning Eric j hans lifdaghæ oc sidhen ewinnelicæ scule thisse thry riken en koning hafue oc ey flere ouer alle thry riken, suo at riken aldre at scilias meer, om gudh wil. sidhan efter thenne koningxens lifdaghæ scal en koning ouer al thry riken weliæs oc takes oc ey flere, oc scal engte et riket en koning takæ eller welghæ her efter wtan met fulborlich samthykke oc endrecht allæ thrygge rikenæ. gifuer oc gudh thenne koning sön, eller thom efter hanom kommæ en sön eller flere, tha scal en til koning weliæs oc takas ouer al thry riken oc ey flere, the andre bröthræ worthe met annet herscap belente oc bethenkte j riken, oc dötre, om han thom faar, tha göre ther om efter thy som laghen wt wiser, oc jo en aff koningxsöner, om gudh wil, at tha noken til ær, at thisse thry riken hanom weliæ oc han blifue koning oc ey flere, som fore er sacht. kan oc koningen barnlös frafalle, thet gudh forbyudhe, at tha rikesens radhgeuere oc men en annen weliæ oc takæ, then thom gudh gifuer til nadhe, ther the

---

[1] Original paa Papir med Spor af 10 paatrykte Segl. Bagpaa er der med ældre Hænder skrevet: „Huru thet war talet j Kalmarn" og: „En dechthingen at thesse iij rike skole ewinnen bliue vnder en koning, som giordh war j Calmaren, ther koning Erich bleff kronitt till konge wdj Suerrig 1397".

efter theræ bestæ samwit oc the witæ for gudh rætist oc skellixt oc riken nyttest wæræ met en ræt samdrecht alle thrygge rikenæ, oc at engin sich her amot setter
2. eller annet j dragher wtan som fore screfuit star. Oc sculæ alle thry koningxriken j en samdrett oc kerlich blifue oc wæræ, suo at engte et scal sich fran thet annet draghe met noken twædrect eller syndran, wtan huat thet enæ wpa gar entich met orlogh eller met andre wtlensche manne afæktan, thet scal thom wpa ga alle thry oc huort thera annet behelpelicht wæræ met al troscap oc al macht, thoc suo at huort riket blifuer widh syn lagh oc ræt oc koningen efter thy hanom bör at hafue. Fram-
3. deles scal koningen styræ oc radhæ met sit rike j Danmarc om hws oc festelagh oc dom, efter thy som ther ær lagh oc ræt oc koning ægher oc bör at göræ, suo oc j Suerike oc j Norghe efter theræ lagh oc ræt oc koning ther ægher oc bör at göræ, oc draghes engin lagh eller ræt wt aff eet riket oc wt j annet, the ther ey för hafuæ warit logh eller ræt, wtan koningen oc huort riket blifue widh syn lagh oc ræt som
4. fore er sact oc huort bör at blifue. Kan thet oc suo wortha at a noket et aff thisse rike orlogh eller hærscyold wpa styrter, huilket et thorræ thet helzt kan worthe, tha scule the andre tw riken, nar koningen eller hans embitzmen wpa hans wegen thom til sigher, met macht oc al troscap thet riket til hielp oc werghe komme, huart thom worther til sact, entich til land eller watn, oc scal huort et riket thet annet til hielpe kommæ oc waræ som ther til bör wtan alt arct, thoc suo at huor et riket eller bathe tw thet enæ til hielp komme, tha scal man j thet riket thom met spisan oc kost oc fodher aff rikesens embitzmen thera nöthorf forese oc bæring, oc scipe, at landet oc almughen ey forderuet worther. en om thorræ thienisto lön, scadhe oc fenxel eller annet, thet suo til rörir, ther stonde koningen thom fore, oc ey rikesens embitzmen eller almughe ther om quelisæ eller a talæ then tidh. oc ther riken al eller noket theræ orlogh a styrter aff wtlensc hær, tha scal sich ther engin met hielparæthe take eller werghæ, at han engin thiænist plictigh ær wtan til syt eghit landemære, thet hafuom wi alle ouer gifuet oc samthyct, at en woræ scal then annen hielpe oc fölghe j huilket rike thet nödh görs for then sculd, at al thry riken æræ nw oc worthe scule wnder
5. en koning oc herræ oc blifuæ ens som et rike. Hær met scule alle feydhe oc twædrecht, som mellom riken her til aff longe forlidhnæ tymæ warit hafue, næther legges oc aldre mer wppas eller wp draghes oc aldre mer et rike orloghe wpa thet annet oc engte thet wp draghe, ther orlogh eller wsæmye ma aff komme, wtan blifue alle som eet rike wnder en koning som fore er sact, oc scal huor man högher oc lagher widh ræt oc lagh blifue oc sich nöghe lade j lagh oc ræt, oc met engin döthfeydhe eller annen wræt eller höghmod noken then annen forthrykke eller wforrætæ then, ther mindræ formæ, wtan alle scule ræthes gudh oc wor herra koningen oc alle stonde hans budh efter thy som til bör, oc hans embitzmen, the han til setter wpa synæ
6. wegne, oc ræte ouer thom, som her amot bryde. Worther oc noken j noket riket

fridhlös eller biltogher eller forflicthoger j annet rike for syn rætæ brut, tha scal han
suo wel j thet enæ rike wara fridhlös som j thet andræ, oc scal hanom engin heyne
eller forsuaræ, wtan huor han worther a talæther oc a kerther, ther scal man ouer
hanom rætæ efter thy som han brut hafuer oc ræten til sigher. Jtem om nokræ 7.
deythingen eller ærende worthe wpedhe eller om talit met fræmmethe herræ eller
stædher eller thorræ budh til wor herræ konigen, j huilket rike han tha ær stedder,
tha hafue han oc hans radh, the tha nær æræ stedde, jo nokra aff huort riket, thes
macht, huat han oc the ther om göre oc ende wpa thisse thry rikes wegnæ, huat
guthelixt oc skellixt oc nyttelixt ær til wor herra konigens oc thisse thry rikes gagn.
Jtem scal man al thisse forscrefne stykke oc article suo göre oc holde som fore 8.
screfuet star oc thom suo wt thydhe oc menæ, at thet wardher gudh til hedher oc wor
herra koningen oc riken til gagn oc gotho oc fridh, oc at huor lade sich nöghe j lach
oc ræt, oc wore thet suo at noken wore, som her amot wilde göre, at alle the aff
thisse rike hielpe wor herra koningen oc hans embitzmen, som han ther til setter, met
goth tro oc al macht thet at styræ oc ther ouer at rætæ, efter thy som ræt ær oc ther
widher bör. Framdeles scal vor fru drotning Margretæ styra oc besidiæ, radhe oc 9.
beholde j henne lifdaghe whindrit met al koningxlich ræt engte wnden taket efter
henne vilghe alt thet som henne fadher oc henne sön henne wnte oc gafue j thorræ
lifuende liff oc j thorræ testament, oc suo j Suerike henne morghengaue oc annet, thet
rikesens men j Suerike hafue met henne ouer enæ dræghet oc samthyct at hwn be-
holde scal, suo oc henne morghengaue j Norghe oc thet henne herræ koning Hakon
oc henne sön koning Oleff henne ther wnt oc gifuet hafue bothe j thorre lifuende liff
oc j thorræ testament, oc et mughelict testament at göræ efter sich oc thet at holde,
thoc suo at landen oc slotten komme igen frij oc wmbeuoren til koningen, nar hwn
dör, wtan sua mange pæninge oc gotz, som hwn mughelica bort gifuer j syt testament,
som fore er sact, aff thetta forscrefne som henne ær botho gifuet oc wnt, at thet
stadicht oc fast blifuer oc holdes, oc huat hwn hafuer alle redho til foren fran sich
antworthet eller gifuet eller bort guldet eller lent j thisse thry koningxrike j gudz
hedher oc henne wene oc thienere, at thet oc blifuer stadicht oc fast efter thy som
thet er giort, oc at koningen oc rikesens men j thisse thry koningxrike hielpe henne
thetta forscrefne at besidiæ oc beholde oc beskyrme oc werghe oc at heynæ j goth
tro j henne lifdaghe wtan arct, om thet nödh görs. wille oc nokræ henne j thisse for-
screfne stykke wforrætæ eller henne her j amot at göre arghæ eller hindræ j nokræ
modæ, tha wille j j goth tro met al macht wære henne ther j behelpelike at scipe
henne ræt ouer thom som thet göre, oc wnne wi henne at hwn ma takæ gudh til hielp
oc thom henne hielpe wilghæ at sta ther amot oc werghæ sich wforwit. Til mere
beuaring alle thisse forscrefne stykke at the scule stadighe faste oc wbrydelicæ blifue
ewinnelica met gudz hielp oc j alle mode oc met alle article, som fore screfuet star,

oc at breff sculæ gifues wppa perkman screfne, tw aff huart rike, suosom ær Danmarc, Suerike oc Norghe, ludende j alla modæ oc met allæ artikele som hær fore screfuet star, oc sculæ incigles met wor herræ koningens oc wor fru drotningens oc rikesens radz oc mens oc köpstæthes jncigle aff huort aff thisse thry rike Danmarc Suerike oc Norghe, oc at alle thisse stykke æræ suo talædhe oc ende oc at the j alle modæ suo fuldraghes oc fulkommes oc blifue sculæ, som fore screfuet star, tha hafuom wi Jæcop oc Hinric aff Gudz nadh erchebiscope j Lund oc j Wpsalæ, Pæther oc Knut met samma nadh j Roskilde oc j Lyncopunk biscopæ, Karl aff Toftæ, Jönes Anderssön, Sten Beyntssön, Jönes Rut, Thure Beyntssön, Folmar Jacopssön, Erengisl, Pæther Nielssön aff Agarth oc Algut Magnussön riddere, Arent prouest j Oslo, Amund Bolt, Alff Harilssön oc Goute Ericssön riddere ladit wora jncigle met goth wilghæ henges for thettæ breff. Scriptum Kalmarn anno domini m° ccc° xc° septimo die beate Margarete virginis etc.

10.

Den fornyede Unionsakt (af 1436) [1].

Wij Hans Laxman i Lundh, Oluff vdi Opsale, Aslack i Nydrosze met gudz nade erchebescoppe, Axel Pethersön righens radh vdi Danmarck, Cristiern Nielsön righens raadh vdi Swerighe, Endreat Erlandsön righens radh [2] i Norge, swo skulle alle staa som thette fulbyrdhe [3] och ther til kommendes wordhe [4]. Först at fordrages skal. tha dragher [5] en stoor deel aff oss alle [6] wel [7] til myndhe [8] oc alle wel sanneleghe wordhe [9], thet högboren förstinne drotningh Margareta Valdemar Dane konnings [10] dather kom tesse [11] thry righenne sammen [12] met hennes fornwmst met hielp alwoldighe gudz och tillaght [13] alle [14] till freedh, leyelighedh och semye [15] och endrecht athaffwe, och

---

[1] Efter Codex Magnæanus No. 23 in quarto, en Papirscodex af Valdemars Sjælandske Lov, skreven omtrent 1500 (A), fol. 88—93. Ved Begyndelsen er i Margen skrevet: forma in eleccionibus regum pro tribus regnis. Varianter ere meddeelte efter 1) en lidt ældre Papirscodex af Skaanske Lov, Gl. Kgl. Saml. 4to No. 3124 (B), hvor dette Stykke næsten aldeles ligner Recensionen i A, kun at i A ere Skrivfeilene rettede med en anden samtidig Haand, 2) Hadorphs Rimkröniker vol. 2, pag. 117 sqq. (C), 3) Gl. Kgl. Saml. fol. No. 836 (D), en i sidste Halvdeel af det 16de Aarhundrede skreven Samling af Aktstykker til Danmarks Historie fra Erik af Pommerns Tid til Kong Hans's, der begynder med dette Stykke med fölgende Overskrift: Denn thidt Margareta, som war konning Waldemars datter, wanndt Swerrige och greb konning Albrit och bleff dronning offuer Danmarc, Suerige och Norge, wdwalde hindis naade hertug Erich aff Pommeren thil sinn sön och konning offuer samme thre riger, och tha bleff thet effterneffndt forbundt bewilgitt, og endelig efter 4) Aftrykket hos Hvitfeld pag. 797 sqq. (E). [2] C: righens radh mangler. [3] E tilföjer: Dette skulle alle forstaa oc kundt vorde, som nu ere. [4] Istedetfor Först — sanneleghe wordhe har E: at os alle dragis til minde oc det fast sandeligen vide. [5] B: fordragher. [6] C: alle mangler. [7] B: wel mangler. [8] wel til myndhe mangler i D. [9] Istedetfor wordhe har C: weta. D: och will sandeligen wiide. [10] Dane konnings mangler i D oc E. [11] kom tesse mangler i D og E. [12] E: try riger sammenbandt. [13] Istedetfor tillaght har C: tillade. [14] tillagt alle mangler i C. [15] D har ladt aaben Plads til och semye.

forti[1] haffwe wii alle[2] rett atbedhe for hennes siel, som wij och gerne göre, och bethe wij almegtighe gudh[3] nadhe hennes siel[4], taghe henne til sin nade och myskwndh. och kom hwn thet aff stedh och fuldreff met hennes ydmywghe böön[5] och godhe gerningher modh[6] almwen och righet[7], thet konningh Erick wor nadighe herre, som nw er wort[8] indhentt, valdher och keesdher til fuldmegtigh konningh[9] til alle try rigenne vppa alle the stædhe, ther man pleyer atkese konningh och gammel sedwane haffwer wærit, och war kronit her[10] vdi Calmarn til alle thry rigenne, swo wele wij hanum och gerne holdhe och haffwe for fulmegtigh konningh til atbrwghe alle konninglighe rette[11] i hans liffdaghe[12] och atholdhe[13] och haffwe oss alle och hwer wedh segh wedlogh och rett som konningh[14] böör och met[15], som her effther screffwit staar. Swo findher wor nadighe herre konningh och wij alle noghre beceglde breff och scriffther och eett forram[16] och eett begriff aff then samme edle förstinne och aff the bæste men som tha i righit[17] ware, thet[18] the keesde tha for thet bæste, hwn met them och the met henne, thet tesse try righe skulle altidh bliffwe sammen til ewigh tidh[19] en konningh athaffwe ower[20] alle try rigenn, och skedhe thet[21] swo[22] vdi then samme[23] tidh, ther[24] wor nadighe herre konning[25] war kronit vdi Calmaren. nw[26] wor nadighe herre[27] konning[28] forscreffwen och wij alle ther om eens wordhet och samtöcke[29] och[30] for thet bæste keesdhe, han[31] met oss och wij met hanum, menighedhen til bestandh och almwen til fredh och nadhe, och kwnne ey[32] bæthre kendhe een fölghe thet samme sindh och for then menighe bestandhe och nyttelighedh, som alle try[33] righenn til godhe komme maa, och forbiindhe och for[p]lichte oss alle sammen[34] stadelighe til ewigh tidh sammen[35] atbliffwe wndher en konningh bodhe for oss the nw ære och fremdelis til kommendes wordhe, som wij och[36] nw göre vdi Ihesu Christi naffn: fförst swo, thet thoog[37] hwert righe[38] bliffwe wedher sin logh och rett, priuilegia och frihedher och goodh gammel sedwane och weed therre naffn. Om koningx macht[39]. Enghen koning haffwer nogher macht annen logh eller rett in ath[40] draghe

---

[1] forti mangler i C. [2] alle mangler i C. [3] E tilföjer: hand. [4] E tilföjer: oc vil. [5] D og E: hindis böenn, ydmygelighed. [6] D og E: med. [7] Istedetfor och riiget har C: alla rijksens; D og E: alle rigernis. [8] D og E: wor istedetfor wort. [9] Istedetfor: til fuldmegtigh konningh har D: konning, fuldmechtig; E: konning, fuldmectig bleff. [10] her mangler i D og E. [11] E: konnings ret. [12] D og E: liiffs thidt. [13] C: handhalla istedetfor holdhe. [14] Istedetfor konningh har C: honom. [15] Istedetfor met har E: vedtagen er. [16] Istedetfor eett forram har E: en form. [17] C: rijken, D og E: riigernne. [18] C og D: ther. [19] C, D og E tilföje: altijdh. [20] B har: till istedetfor ower. A har ligeledes först havt: till. [21] thet mangler i B. [22] Istedetfor thet swo har C: the. [23] C: samme mangler. [24] E: det. [25] konning mangler i B. [26] C tilföjer: ær. [27] E tilföjer: oc. [28] konning mangler i B. [29] C: samtyckt. D (og E): worde oc samthychte. [30] och mangler i C. [31] D: hanom. [32] Istedetfor ey har C ved en Skrivfejl: wij. [33] try mangler i D. [34] D: forkynnde och forligge och allesammen, E: forkynde oc forlige allesammen. [35] D og E tilföje: stadeligenn. [36] och mangler i C. [37] Istedetfor swo thet thoog har C: doch swa att; D: for thet tog; E: for det. [38] E tilföjer: maa. [39] Om konnings macht mangler i D og E. [40] Istedetfor in ath har B: macht (Skrivfejl).

eller sette i noghit thöre[1] wthen met menighe[2] indbyggeres samtycke och goodh willie vdi hwert thöre wedher sig. och scal alle konninghe sedh och rett wære her effter[3] tilkommendes tidh vdi alle try rigenn athaffwe droszedh och marsk i hwert righe, som ther er tha[4] bæst fallen til effther righens radtz[5] raadh, och[6] ladhe och haffue them[7] wedh swodan macht som them[8] bör athaffwe och[9] som her effter fölgher. Jtem[10] droszen skal haffue swodan macht, som konninghen sielffwer nerware vdi alle dome ower alle andhre dommere atstyre[11] wold och vrett, styrcke och hielpe them som vrett owerganger. och[12] bör alle indbyggere hanum troligbe[13] tilhielpe, nar droszen tilsigher, ligherwiist som konninghen sielffwer ner ware och sielffuer paakallidhe och badhe[14]. Jtem[15] marskens embidhe er swa, at han er serdeles pligtugher til athielpe droszen til atstyre[16] logh och rett vdi konninghs stedh och rette ower them, som vrett haffwe och wele ey ladhe them nöghe i rette[17]. och er hans embidhe een mere, om kriigh och orloff fulle[18] vppa righit[19], som gudh styræ, tha skal han tha[20] wære forman til[21] alle the, som tha[22] wtskickes til righens wern, och styre och radhe ther fore[23] effter[24] godhe mentz raadh, som ther ære ner stedde[25], och rette ower them met konninghens och gode mentz hielp, som vliwdighe ære och ey wele göre[26], som them böör och til sagdhe wordhe. Jtem[27] skal ock konninghen haffwe hoffmestere vdi hwert righe for synderligh sagh[28] skyldh. fförst forti förste[29] konningh kommer i thet righe, som hanum bör atwære vdi, tha fölgher thet bæst skeel, at hans hoffmestere aff thet[30] samme righe mödher hanum oc righerer[31] konningx gardh, som hans embidhe er, effther righens seedh och goodh sedwane, forti at[32] han maa widhe bæthre leyeligheed til atstaa thet embithe fore effter righens leyligheedh, och kenner han bæthre alt folck æn then, ther komme aff andher landh. Jtem[33] andhre embitzmen, som konningx gardh til hörer, maa konninghen wel[34] haffwe aff alle thry righenne, the som han kan kenne ther[35] ære faldhne til. tha er thet radh, at han haffwer[36] them aff alle sinæ[37] thry righe, serdelis forti at eett righe[38] torff ey sighe, at thet enæ[39] righe elskes fore thet[40] andhre. Jtem[41] skal och konninghen haffwe en owerste cantzeler vdi

---

[1] Istedetfor i noghit thöre have D og E: nogenn herre. C har istedetfor thöre: rijke. [2] C tilföjer: rijkene. [3] C og E tilföje: i. [4] tha mangler i D og E. [5] radtz mangler i B. [6] C: och mangler. [7] Istedetfor them har B: och. [8] them mangler i B. [9] Istedetfor och har C: epter. [10] Jtem mangler i C, D og E. [11] at mangler i C. [12] C, D og E tilföje: ther. [13] troligbe mangler i C. [14] och sielffuer — badhe mangler i C. [15] Jtem mangler i C, D og E. [16] D og E: att schicke. [17] D og E: med rette. [18] D: schulle istedetfor fulle. [19] C: rijkena. [20] tha mangler i C, D og E. [21] C: för. [22] tha mangler i D og E. [23] ther fore mangler i C. [24] C tilföjer: rijkesens och. [25] D: stedtze istedetfor stedde. [26] göre mangler i D og E. [27] Jtem mangler i D og E. [28] D og E: besönnderlige aarsage. [29] Istedetfor förste har C när. [30] thet mangler i C. [31] D og C: riider i istedetfor righerer. [32] at mangler i D og E. Istedetfor forti at har C: ty. [33] Jtem mangler i C, D og E. [34] Istedetfor wel har C: om han wil. [35] E: det. [36] Istedetfor tha — haffwer har C: och är thet rätt att hafwe. [37] C: sinæ mangler. [38] serdelis — righe er glemt i B. [39] Istedetfor thet enæ har E: it. [40] E: it. C: öfwer the. [41] Jtem mangler i C, D og E.

hwert siit righe met righens indcegle til sagher, som ther tilhörer, och skal han en gardz[1] cantzeler haffwe i hwert siitt righe for[2] sagh skyld. ffőrst at han wedh leyelighedh, maalit[3] och andhre stycke, som ther til thiene, och thet fölgher skellighedh. Jtem[4] skal och alle konninghe seedh oc ræt wære[5] atsöghe alle thry sinæ[6] righenne vdi[7] hwert aar atbrwghe oc[8] righere oc fuldfölghe siit konninglighe[9] embidhe, thet er atstyre oc radhe siitt land och folck til rett och skell och[10] styrcke retwise och fortrycke the, som ære imodh skel och rett, och hielpe them, som wold och wrett owergangher for wthen sagh. Jtem och[11] then tidh[12], swo hwert[13] righe atsöghe[14], haffwe wii swo owerweyt. effter thet at tesse righe ære thry och aar er ok[15] regnit vdi xii maanidhe, tha stille konninghen segh swaa, at han er iiij[16] manidhe vdi hwert righe, mindhre eller mere effter leyelighedh, som tha paa ferdwm er, oc hanum thet sielffwer tycker oc owerweye kan, hwilkelunde[17] han i thet righe effter leyelighed komme kan, vinther eller sommer, at han joo[18] swo stadelighe holdher, vthen nogher merckeligh sagh hanum thet fortagher aff righenn eller andhit andfaldh[19], swo at man wel wndherstoor[20], at thet ey forsömmes for hans wild eller forsömelse skyld vdi nogher modhe. Jtem och[21] tha han wil swo wt aff ett[22] righe fare til thet andhre, tha skal han met sigh haffwe aff hwert righe two aff siitt radh for[23] sagh skyld. ffőrst forti at[24] om hanum effterkomme nogher[25] the thiendhe[26] aff the tw righenne, mædhen han ware vdi thet tredye, och serdelis om noghre andhre[27] paa komme, som alle thry righenne anrörindis ware, eller fremmedhe herrer eller theres bwdh, tha kwnne han tess bæthre swar giffue[28] them som ner ware. Jtem[29] nar swo skeer at kriigh och orloff skyudher[30] vppaa noghit righe aff tesse thry, thet gudh forbiwde, eller nogher anfectingh[31] aff noghre wtlendis herrer, tha skal thet ene righe thet andhit tilhielp komme, alleledis[32] som thet ware eet righe, effterthi[33] som tha er saghen beleyeligh[34] och macht er stoor, som them imodh ære. Jtem och[35] nar thet[36] swo tilkommer, tha skulle alle righens raadh owerweye, hwat macht och hielp ther til böör imodh atstaa, och som[37] the tha therom til eens wordhe, at the tha[38] stadelighe holdhe sammen. Jtem[39] och righit,

---

[1] D og E: guod (god) istedetfor gardz. [2] E tilföjer: den. [3] D og E have mageligħed istedetfor maalit. [4] Jtem mangler i C, D og E. [5] Istedetfor seed oc ræt wære har B: haffwe for seedh. [6] sinæ mangler i B. [7] E: vdi mangler. [8] oc mangler i C og D. [9] C: konunga. Ligesaa i D og E. [10] och mangler i C. [11] Jtem och mangler i C, Jtem i D og E. [12] C tilföjer: han. [13] D og E: hwer itt. [14] C: atsöker. [15] ok mangler i C og E. [16] E: tre. [17] C, D og E: hwilken tijd. [18] Istedetfor joo have C, D og E: sig. [19] C: annor förfall. [20] D og E: wnnderstaaennde kannd. [21] Jtem och mangler i C, Jtem i D og E. [22] ett mangler i D og E. [23] E tilföjer: den. [24] at mangler i C, D og E. [25] D og E tilföje: aff. [26] E: ting. [27] C: ärande istedetfor andhre. D og E: noget istedetfor noghre andhre. [28] D og E: da haffde hand disz bedre svar at giffve. [29] Jtem mangler i C, D og E. [30] C: skynder sigh. D og E: scheer. [31] E: anfectis. [32] D og E: aldiellis. [33] E: effter istedetfor effterthi. [34] E: sagens beleylighed. [35] Jtem och mangler i C, Jtem i D og E. [36] D og E: thend. [37] Istedetfor som har D: om, E: at. [38] B: tho. therom — the tha mangler i D og E. [39] Jtem mangler i D og E.

som swo skal thet andhit til hielp komme, spise[1] sigh sielffuer til tess, at thet kommer til thet righe, som hielpen wedhertörff, och konninghen met the godhe men i thet righe, som hielpen behöffwer, owerweye om kaast och andhit them[2] fore atstaa[3], swolenghe som[4] the theres hielp behöffwe, och konninghen standher them for scadhe som[5] wedher böör. Jtem[6] och ey at[7] konninghen eller eett[8] righe scal sla vppaa kriigh eller orloff vtlendis[9] vdhen met[10] samtycke alle thry rigens, oc hwat the saa begribe met samtöcke[11], at[12] the[13] tha holdhe stadelighe[14] hwer andhre, som the tha[15] ther om til[16] eens wordhe[17]. Jtem[18] nar gudh forseer och tilladher, at konningh skal wellies, tha skal thet swo tilgaa, som her effter följgher: Fförst skal swo at joo[19] hwilkit righe konninghen affgaar aff dodzens weghne[20], tha skal droszen och marsken vdi samme righe forkyndhe thet[21] the thu righenn, forbyndhe[22] och bidhe hordelighe the[23] som her effter screffne staa atmödis i Halmstædhe. Jtem[24] swa[25] aff[26] Swerighe skulle wære the som mödhe skulle. ffÖrst erchebiscopen af Vpsale och taghe til[27] sigh bescopen aff Lincköpingh, biscopen aff Scare, droszen och laghmen[28] aff Oplandh, marsken, aff[29] sydhen lagmenne aff Sudermanlandh, aff Östher Göllandh[30], aff Findlandh och en riddere mestockes[31] man met forne laghmen, och laghmen[32] aff Gudlandh, och aff[33] alle tesse stædher, som ære Stockholm, Viisby, Aaboo, Calmarn, Sudherköpingh[34] och Lödöse[35] tilkalles een[36] bwrgemestere til forne kaar, och aff hwer logh söghen[37] i Swerige two vdilböndher[38]. Jtem[39] aff Danmarck erchebescopen aff Lundh, bescopen aff Roskilde, bescopen aff Ribe, drosen och marsken och alle landzdommere swo wiitt som Danmarck er, swo[40] som ære först aff Jwtlandh, aff Scone, aff Sielandh, aff Ffyen, aff Lollandh och iiij riddere mestockes[41] men, two aff Jwtlandh, two aff Sielandh, two aff Scone, two aff Ffyen och een[42] aff Lollandh. aff köbstederne en aff Ribe, en aff Viborgh, en aff Aars, en aff Randhers, en aff Aaleborgh och[43] en aff Othens och[43] en aff Roskilde, en aff Kiöbendehaffn, en aff Kalundeborgh, en aff Lundh, en aff Malmöö,

---

[1] Istedetfor spise har D: spörger; E: forsörge. [2] D og E: thennd. [3] Istedetfor them fore atstaa har C: och them föresta. [4] som mangler i D og E. [5] D og E tilföje: ther. [6] Jtem mangler i C, D og E. [7] C, D og E: att ey. [8] eett mangler i C. [9] Istedetfor vtlendis har C: wetandes, D: raadtzenns. Ordet mangler i E. [10] E tilföjer: raadsens. [11] alle thry — samtöcke mangler i B, D og E. [12] Istedetfor at har E: oc. [13] Istedetfor at the har D: och. [14] D og E tilföje: med. [15] holdhe — the tha er glemt i B. [16] til mangler i C. [17] som the — wordhe mangler i D. [18] Jtem mangler i C, D og E. [19] Istedetfor joo har C: i. D og E istedetfor at joo: althid holdis. [20] aff dodzens weghne mangler i C. [21] thet mangler i D og E. [22] B: forbyrdhe. C: och förkunna. forbyndhe mangler i E. [23] D: och forbiude de hordeligenn thennom. [24] Jtem mangler i C, D og E. [25] C, D og E tilföje: att. [26] D: aff mangler. [27] C: medh. [28] C: laghmannen. [29] C, D og E: och istedetfor aff. [30] C: laghman aff Södermanneland och Östergötland. [31] C: medhalders. [32] Istedetfor och lagmen har C: laghmannen. [33] aff mangler i C. [34] D: Suinkiöbinng. [35] B: Lödelse; D og E: Nyelösze. [36] B: een mangler. D: tilkaldenn en. E: tilkalle dem en. [37] C: laghsagu. D og E: lanndtz sogenn. [38] B: volböndher. [39] Jtem mangler i D og E. [40] swo mangler i C og E. [41] C: medhalders. D: mestöchsmennd. [42] B: two. [43] och mangler i C, D og E.

en aff Naxskow tilkallis en bwrgemestere til forne kaar och two odelböndher aff Jwtlandh, two aff Skone, two aff Sielandh[1] och two aff Fyen. Jtem[2] aff Norighe erchebescopen aff Nidross, bescopen aff Opslo[3], bescopen aff Berghen, drosen och marsken, prowisten aff Marie[4] kircke, laghmen aff Trondelagh[5], aff Berghen, aff Twnsbergh, aff[6] Oslo, aff Borghesysle[7], aff Wighen, och xij ridders menske men[8], slighe som drosen och marsken tycker ther til falne wære, aff köbstæderne, som ære Trondhiem, Opslo, Berghen och Twnsbergh, en radhman aff hwer stædh til forne kaar, two odelböndher aff Trondelagh, two aff Beghern[9] bescops dömme[10], two aff Staffanghers bescops dömme och[11] two aff Borgesysle[12] och two aff Wighen. Jtem[13] swo er swmmen xl[14] aff hwert righe, andhelighe och werdzelighe, tha er swmmen aff[15] alle thry righenne tiwge och hwndrithe. Jtem[16] thet er kest for thet bæste, at tesse forne jcxx skulle haffwe fuld macht oc. al[17] atkese konninghen i al tilkommendes tidh vthen nogher mantz[18] gensigelse, som nw er eller[19] tilkommendes wordher. Jtem[20] hwem tesse[21] endrachtelighe keese, then skal konningh wære ower alle tesse thry righe, och then som[22] wordher waldher, at han kommer[23] vdi hwert righe[24], göre[25] them som loghen vtwiser och som konningh böör atgöre, och righens men hanum ighen vfortöwret vppa bodhe sidher. Jtem[26] om konningh haffwer ecthe sön, nar[27] han döör, tha skal han[28] wære nest i waal, swo frampt[29] the kwnne[30] kenne emellom gudh och them, at han er swo fallen til, at thet[31] kan wære wthen righens och righens[32] indbyggeres scadhe och[33] forderwelse. Jtem haffwer han och[34] fleræ sönner æn en, tha bliffwer then konningh, the wele[35], hwat heller han er wnghre[36] eller eldh(re), och thet man the andhre börn foreseer met andhit herskab och leen vdi righit[37], som thet sigh bör, ther mwæ sette aff[38] konninghen och righit til theneste, och hwar met[39] man skal them forse, ther skal man swo om holdhe, som the samme thet skicke och therom sighe, om konninghen

---

[1] two aff Sielandh mangler i D og E. [2] Jtem mangler i C, D og E. [3] bescopen aff Opslo mangler i E. D: Opsaell. [4] D: Norge istedetfor Marie. [5] D: Thronndelösze. E: Trandelöse. [6] Istedetfor aff have D og E: och. [7] D: Bergesysle. [8] C: tolff Norske riddere. [9] C: Bergen. [10] two aff Bergen bescops dömme mangler i D. [11] C, D og E tilföje: twa aff Hammars biskopzdöme. [12] Istedetfor Borgesysle har D: Biiggefylle; E: Ryfylcke. [13] Jtem mangler i C, D og E. [14] xl mangler i C. [15] Istedetfor tha — aff har C: och summan öfwer. [16] Jtem mangler i C, D og E. [17] Istedetfor oc al har E: alle, B: oc till. oc al mangler i C. [18] Istedetfor mantz har C: annor, D og E: anndens. [19] B tilföjer: her effther. [20] Jtem mangler i C, D og E. [21] D og E tilföje: forne. [22] Istedetfor som have C, D og E: swa. [23] Istedetfor han kommer have D og E: komme. [24] C tilföjer: at han, E: oc. [25] D: giör. [26] Jtem mangler i C, D og E. [27] C: tha. [28] Istedetfor tha skal han har C: han skal honom. [29] Istedetfor swo frampt har C: om. [30] kwnne mangler i D og E. [31] C: är ther til fallen och thet. [32] C, D og E tilföje: mäns och. [33] scadhe och mangler i C, D og E. [34] Istedetfor Jtem — och har C: Hafwer och konunger. Jtem og och mangle i D og E. [35] C: the wilia hafwa. D: the welle. E: de velge. [36] Istedetfor wnghre har D: ydmyggere. [37] D og E: rigernne. [38] C: ther the mage hafwa säte aff. D og E: effther som mange sette thett. [39] „och hwar met — om konninghen wil. Jtem" mangler i C.

wil. Jtem[1] haffwer och konninghen echte daather, tha scal man henne en man forse ther om, som[2] skellicht[3] wedherböör. Jtem[4] nar thet[5] swo skeer, at konninghen döör wthen ecthe sön, tha skal kaarit staa til tesse j^{c}xx[6]. tycker the samme, som kaarit haffwe, thet nyttelicht[7] wære atkese nogher til konningh indriges en[8] nogher wtlendes herre, therom skal thet swo holdhe, som her effther fölgher. Man skal ther om[9] loddhe[10], aff hwilkit righe man skal konningh wellie. jtem[11] om laadhen[12] attaghe ther scall swo om holdes, som her effter fölgher, thet man scriffwer hwert riges naffn vppa en sedula, och alle sedule lighe store, och legge them wthen al fordell for eett barn siw aar gammelt[13], hwilkit thet barn tha vptagher, ther i bliffwer kaarit aff thet righe at[14] thet sindhe. Jtem[15] och thet er forti swo vttrycht, at thet enæ righe scal ey siwnes[16] atwære mere for smaatt for[17] the andhre. och for then sagh skyld, som her effter fölgher, er kaarit satt paa tesse tiwghe och hwndrithe[18] aff alle try rigenn, som hwer man haffuer sindh och kan forstandhe: sculle man ey för konningh haffwe, för æn man finghe forsamblidh[19] hwer man vdi[20] alle try rigenne ære[21], tha finghe man seentt konningh. Jtem[22] nar tesse[23] j^{c}xx tilsammen[24] komme til swodant waall, som forescreffuit staar, tha skulle först erchebescope aff hwer righe göre theres eedh ther vppaa, at the wellie wele wthen al wildh och fordeel effter theres bæste samwidh[25] til rigennes och indbyggeres torff och bestandh, och nar tesse for^{ne} erchebescope haffwe swarit, tha skulle the siden[26] staffwe och anamme edhen[27] aff the andhre alle, som wellie skulle, hwer aff siitt[28], sammeledes atswerye[29]. Jtem[30] ware thet swo[31], at them jcke semdhes[32] om kaarit och kwnne ey ower[33] eens wordhe, tha moo man toogh ey[34] möste konningh. tha skal ther[35] fremdelis swo om holdes, at the xl aff hwert righe neffne wt fyre aff them, two aandelighe och two werdzelighe, the wisiste och fornwmstigxste[36] the kwnne kenne aff the xx och hwndrithe, swo at the wordhe twolff, och the xii göre strax theres eed[37] vppa ny oc komme sammen vdi eett hwss och skyllies icke aff thet[38],

---

[1] „och therom sighe — wil. Jtem" mangler i D og E. [2] Istedetfor ther om som har C: som ther om. [3] Istedetfor ther om som skellicht har D: som ther till om schickeligt; E: som der til er skickelig oc. [4] Jtem mangler i C, D og E. [5] thet mangler i C. D og E have och istedetfor thet. [6] C, D og E tilföje: män. [7] C: nytteligare. [8] E: eller istedetfor en. [9] C til istedetfor om. [10] B og D: leedhe. [11] jtem mangler i C, D og E. [12] B: leedhe. [13] Istedetfor siw aar gammelt have D og E: som aar gammelt er. [14] at mangler i C, D og E. [15] Jtem mangler i C, D og E. [16] D og E: finndis istedetfor siwnes. [17] D og E: forsömbt end. [18] C, D og E tilföje: män. [19] Istedetfor finghe forsamblidh har C: förskrefwe, D og E: forsamblede. [20] C, D og E: aff istedetfor vdi. [21] ære mangler i C, D og E. [22] C, D og E: och istedetfor Jtem. [23] C, D og E tilföje: för^{de}. j^{c}xx mangler i E. [24] til mangler i C, D og E. [25] D og E: sannidt. [26] siden mangler i C. [27] C: stafwa eeden och anamme ordet. E og D: staa og anamme ordet. [28] C, D og E tilföje: rijke. [29] B tilföjer: skulle. [30] Jtem mangler i C, D og E. [31] D og E: Naar saa er. [32] D og E: sambdraffues. [33] ower mangler i C, D og E. [34] C: ändaa ey. D og E: ey tha. [35] E: oc skal da. [36] C tilföjer: som, D og E: ehrre. [37] eed mangler i B. [38] C: ey skillias ath.

för æn the wordhe eens, och som the tha eens wordhe, swaa scal thet tha[1] bliffwe. Jtem[2] hwo[3] som biltogher wordher vdi Swerighe, fredlöss i Danmarck och vlagherdher[4] vdi Norghe, han scal inghenstædes fredh haffwe vdi tesse try[5] righe. Jtem[6] om toldh, myntt och andhre swodanne ærindhe, som righenne vppa rörer, som langht ware aff atscriffwe i thenne scrifft, oc ey kan settes her vdi, forti the wordhe serdelis atregnes[7], swo[8] som tidhen ther om wtkreffwer, thet sette wii til konninghen och hans raadh i hwert righe, at the[9] thet[10] saa styre och raadhe, som[11] rigenne ther om bestandendes[12] wordhe, effterthii the kwnne kenne nyttelicht atwære[13] effter theres bæste samwidh, som the wele for gudh andsware etc[14]. Amen[15].

Thettæ ær gioert aff drotning Margrethes raad oc alle thry righens oc stadfest[16] wdj koning Ericks tiid, som forscreffuit staar.

11.

Den fornyede Unionsakt af 1438, 9 Juli[17].

In nomine dñi amen. Aar effter gudz byrdh mcdxxxoctauo ottende dagh effter wor frue dagh visitacionis worom wi Johannes Laxman meth gudz nathe erkibiscop j Lund, Niels aff same nathe biscop j Wexio, Cristiern Nielsson drotzste j Swerighe, Karl Knutsson marsk, Erik Krumedike, Mortin Jensson, Niels Eringeslasson laghman j Sudermanneland, Laurentz Wlffson, Beyent Stensson laghman j Nerke, Boo Stensson riddere, Niels Jensson aff Hammar, Beynt Jensson, Olaff Axilsson, Karl Cristiernsson, Beynt Gotskalksson, Maghens Green, Niels Stensson, Jon Karlsson, Clawes Plade, Birghe Trulle, Harald Stensson, Raghwald Puke, Anders Ysaacsson ok Eric Thursson awapn forsamlethe j Calmaran j wor nathughe herres konungs Erics ok rigenss ærende at forhandle ok meth vm then forbinding mellom righen, vm huilkit wi ære her nw swo enss worthne at thenne tidh holdesculendes som her effter screwith stander, gudh til hether ok alle rigenss jnbyggere til fridh, sæmmie, endrecht, kerlichet ok bestand. Fförst swo at wi wele holde ok hawe wor nathughe herre konung Eric for fulmechtughen koning til all hanss koningelighe rett ok werthughet, som hanom aff rette bör at hawe. Jtem scule righen samen bliue til ewich tidh, swo at enchte et

---

[1] tha mangler i C, D og E. [2] Jtem mangler i C, D og E. [3] C: then istedetfor hwo. [4] C: vthlagder. D og E: vdsleg. [5] try mangler i D og E. [6] Jtem mangler i C, D og E. [7] Istedetfor atregnes har C: vpräcknet. [8] swo mangler i E. [9] the mangler i D. [10] thet mangler i C og E. [11] E: saa. [12] E: bistandig. [13] D og E: effthertj the kunde nöttelige were. [14] Det følgende mangler i E. [15] Amen mangler i C og D. Resten mangler i B. [16] C: och aff alla try ryken stadfäst. [17] Orig. paa Pergament i det Kgl. Geh. Archiv, bagpaa med en nyere Haand mærket: Calmars deything om then forbindelse som giordh er mellom Danmarck oc Swerige 1438. Af de 24 hængende Segl mangle No. 11, 15, 20 og 22.

scall sich frann thet andre draghe meth noghur twedracht eller söndren, vden hwat thet ene paagaar, entighen meth orlogh eller meth andre vtlensche eller wrangwise manne aafichten, thet scall them alle pagaa, ok hwert there annet behielpelicht ware meth all troscap ok meth all macht. ok at hwert righe bliue with sit naffn, lagh, rett, priuilegia, friheth ok godhe gamble sedhwane bathe andelighe ok werildzlighe hwer effter siin rett. Jtem scheer thet ok swo, thet nogher aff thesse righe krigh eller orlogh pa kommer, huilket et there thet helzt kan worthe, tha scule the andre righe meth all macht ok troscap thet righit til hielp ok werie komme ehwor them worther tilsawth, allelethess som thet wore et righe, entighen til land eller watn, effter leyelicheth som tha pa ferthe eer ok machten er stoor, som them j modh ere, som man tha kan kenne at man maa thet tha meth vmothstaa, thoc swo at thet righet, som then hielpen behöwer, see them fore som them vt aff thet andre righe til hielpe kommer, meth kost spisning ok fother, ok koningen ok rigenss men sta them for scadhe, eemen the there hielp wetherthörffue ok wele hawe fran then tidh, som the j thet righe komme, som then hielp behöwer, ok methen the ther ære ok swo lenge som the there hielp hawe wele. Jtem worther ok noghur j noghitt righe frithlöss, biltugher eller forflyctugher j annet righe for siin rette bröde schuld, tha scall han swo uel j the andre righe frithloss ware som j thet ene, ok scall hanom engin hwerken heyne eller holde, men hwor som han worther aatalether, ther scall man ouer hanom rette som rettelighen tilbör, vm thenne samme, som aakerer, hawer rette ok skellighe bewisning meth sich, at han er skellighen frithlöss worthen, ok ey hellder schule noghre righens men j noghre righe nogher man vntholde andre vdethess men, swosom ere forradhere, mordhbrennere, thiuwe, röwere ok woltaghere. swodane men them ok there lighe schall man ouer rette hwor the pa kerdhe worthe som rettelighen wetherbör. Jtem wore thet ok swo, thet noghen man wore j noghit af thesse righe ok wilde göre modh noghitt aff the andre righen, swo at righen motte at skillies ok komme til twedracht fore, for thy at han wore hoyt besidden eller ok j andre made, thet schule koning ok righens men som han aff ær, strax förste thet forkerdh ok forkyndughet worther, forstyre ok vt auer rette, bathe ouer liff ok godhz, som ouer een forræthere ok vden all nathe. Jtem som wi finne j thet gamble forbund righen [righen] vnder een konung at ware etc., ther kunne wi ey nw ydermere ens vm atworthe, at thenne tidh serdelis, for thy at oss aff Swerige ær ey nw then fulmacht meth giuen ok engin aff Norges radh er her hoss, ok er thet ey swo leyelicht meth them aff Norges righe, som thet er meth oss vm the stiicke som man ma uel vndersta. thoc forplichte wi oss nw ok til samen forbinde samelethes, som fore ok effter screwith staar, at holde meth hwer anner vden alt swigh ok arghelist, som thenne forbind kan komme til scadhe eller til forfang. Naar ok swo worther, thet man koning wil wellie ok thet thorffs, at tha enchte et righe konung kese eller wellie, för en the hawe warith samen, the som ther ere best falne til ok tilskickethe worthe meth ful macht aff

righen, huilket righe först behoff görs eller begerer koning at wellie, at thet forbudhe the andre righe pa leyeligh stadh ok time, som tha leyeligst ok nyttugst kan ware, ok ther tha ouer at weye ok eens at worthe effter leyelighethen som tha aferdom er, hwat som tha er nyttughere, at hawe een koning eller flere, ok som the tha kunne ens worthe, at the thet tha swo holde ok samelethes bliue til all tilkomende tidh, naar swo kommer thet behoff görs at wellie konung. Vm the nw at första tidh enss worthe at bliue vnder een koning, ok vm the tha for thet beste kese at hawe flere koninge en een effter swo dan leyeligheth som tha er a ferdhom, er thet thok tha hwert riges men holde ok hawe theres koning swo at engen skilnath worther mellom righen, thet the jo samen bliue with frith kerligheth ok endrach ok with hwers anners hielp som forescrewith staar. Till ytermere forwaring ok wisse at alle thesse forscreffne article ok stycke, hwert there serdelis vm sich, sculė swo vbrödelighen holdes, j alle made fuldraghess, fulkomes ok fastelighen bliue schule, som forescrewith staar, tha hawe wi alle forde ladet wore jnsigle meth godh willie hengis for thette breff, som giueth er aar dagh ok stadh som forescrewith staar.

12.

Juramentum Christophori Bauari, d. d. 9 Aprilis 1440[1].

Vniuersis sancte matris ecclesie filiis, ad quorum visum vel auditum peruenerit presens scriptum, Johannes dei gracia archiepiscopus Lundensis, Swecie primas apostolice sedisque legatus, salutem et sinceram in domino caritatem necnon infrascriptis fidem indubiam adhibere. Facta temporalia absorberet vetustatis obliuio, nisi litterarum vallata fuerint munimento. proinde per hec scripta ad noticiam deducimus singulorum presencium et futurorum, quod nos sub anno domini m° cd° xl° sabbato proximo ante dominicam qua cantatur officium misericordia domini, jn placito generali Wibergensi terre Iucie, vna cum venerabilibus in Christo confratribus nostris suffraganeis, videlicet dominis Cristierno Ripensis, Vlrico Arusiensis, Gerardo Burglanensis et Thorlauo Wibergensis eadem gracia ecclesiarum episcopis, necnon militibus et militaribus regni Dacie pocioribus, ciuibus, burgensibus, bundonibus, rusticis atque colonis predicti regni tunc presentibus, jn serenissimi principis et domini nostri domini Cristofferi, simili gracia Danorum, Sclauorum Gothorumque regis, comitispalatini Reni et ducis Bauarie, presencia personaliter constituti, quandam formam juramenti conscriptam et per reges Dacie prestari consuetam, memorato domino regi Cristoffero exposuimus faciendam et prestandam secundum dicti regni consuetudinem approbatam, cujus quidem juramenti for-

[1] Ex membrana originali in archiuo regio asseruata, signo notarii signata, cui a tergo manu antiqua inscriptum est: „Juramentum regis Cristoferi", et cui adhuc appendent sigillum Johannis archiepiscopi fere integrum et frustulum sigilli Vlrici episcopi.

mam de verbo ad verbum, prout infra scribitur, jpse dominus rex, recte racionis compos, de sana consciencia, certa sciencia diuinoque tactus consilio, prestitit atque, prout jurando promisit, sub sui quo tunc vsus erat sigilli munimine jn apertas litteras, quas post diligentem examinacionem jnuenimus omni vicio et suspicione carentes, redactam fecit huiusmodi sub tenore[1].

J gudhz naffn amen. Wy Cristoffer meth gudhs naadhe Danmarcs, Wendis oc Godis koning, palantzgreue paa Rein oc hertugh i Beyeren, laauæ oc swerie for gudh oc alle hans helghene oss at wele elsche gudhs rætwiisheyt oc then helghe cristne tro, oc at wi wele werne oc beskerme then helghe kirke, hennes formæn, biscope, prelater oc alle then helghe kirkis personer, riddere, swene, borghere, köpmen, bönder oc bokarle, swo wiit som Danmark recker, i alle theris retticheyt, oc wele wi beware oc holde thöm wedh fridh, lagh oc ræt oc wedh all theris friihet, rætighet oc priuilegia, som thöm aff wore forfæthre koninge i Danmarc giffne ære, oc beskerme viduer, modherlöse oc fadherlöse börn, pilegrime oc ælende, oc thöm, som frethen bryde oc fritlöse ære eller æn worthe, wdh aff righit forstöre, rætte domme at sidhie oc rette ouer the, som frethen krencke oc brydhe, righens rætichet oc kronens stat oc ære wskadde atholde. oc skule wi oc wele beseyle meth wort större koningelighe maiestatis jnceyle i förste danehooff meth the ypperste gothe mæntz jnceyle aff Danmark andre opne breff, i hwilke som wor handfestning skall stande meth swo dane article, som biscope, abbate, righens raadh, riddere, swene oc andre gothe mæn i righit kunne kenne, at then helghe kirke oc righit best meth bestande kan, oss till een erligh aminnelsse oc till ydermere forwaring. Swo sant hielpe oss gudh oc thesse helghe gudhs ewangelia, som wi alle thesse for^ne^ article swo effter wor macht oc formwe vden archt gerne holde wele, hwilke som giordhe oc giffne ære aff oss for^de^ koning Cristoffer vpa Wiborghs landzthing anno domini mcdxl^o^ sabbato ante dominicam qua cantatur officium misericordia domini etc. Nostro sub secreto quo vtimur pro presenti.

Vnde nos jn perpetuam rei memoriam facte que rei euidenciam prescriptam juramenti formam, quam nostris tam metropolitana quam legacionis apostolice auctoritatibus, quibus deo auctore fungimur, fuisse et esse licitam, equam, justam, juri congruam et consonam racioni jn hiis scriptis pronunciamus, declaramus pariter et diffinimus, in hanc publicam formam per notarium jnfrascriptum transsumi, exemplari et redigi fecimus atque decreto earundem auctoritatum nostrarum interposito, vt huiusmodi transsumpto jn judicijs et extra tamquam originalibus litteris, ex certa causa nunc productis, quas in archiuo Roskildensis ecclesie seruari volumus, fides plenaria adhiberi

---

[1] Quum huius iuramenti membrana originalis in Archiuo Regio asseruetur, ad istam ipsum hic typis excudendum esse putauimus. Cui membranæ sigillum Christophori appendet, ceræ rubræ impressum, et a tergo manu sæculi decimi sexti ineuntis inscriptum est: Juramentum regis Cristofori de obseruanda iusticia.

possit, has presentes litteras nostro sigillo vna cum sigillis memoratorum venerabilium coepiscoporum nostrorum duximus roborandas, presentibus ibidem honorabilibus et nobilibus viris dominis Johanne Nicolai preposito Burglanensi et Michaele Spen archidiacono Wibergensi necnon Juaro Jwl et Magno Johannis armigeris diocesis Wibergensis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis sub anno die et loco quibus supra.

Et ego Petrus Johannis publicus auctoritate imperiali notarius, clericus Wybergensis, quia huiusmodi presticioni juramenti et promissioni confirmacionis priuilegiorum et omnibus aliis vt prenarratur presens interfui et ea sic fieri vidi et audiui, jdeo presens publicum instrumentum exinde confeci et in hanc publicam formam redegi signoque nomine meis solitis ac consuetis signaui requisitus et rogatus in fidem et testimonium omnium premissorum.

Jnfrascriptus processus obseruandus est in regno electiuo et catholico jpso rege illius defuncto, antequam alius rex et successor in regno assumatur[1].

Primo et ante omnia diuino auxilio solenniter jnuocato, antequam aliquid tractabitur de nouo rege, in remedium salutare anime ipsius regis defuncti necnon in preclarum exemplum illius successoris, debent omnia et singula statuta, juramento regis defuncti, antequam in regem assumptus fuit, vallata et munita, diligentissime examinari per electores et consiliarios regni. Et vbi aliquid contra juramentum regis defuncti alicui ablatum fuerit per regem vel illius officiales, statim restituatur per consiliarios.

Jtem dampna illata alicui regnicularum per jpsum regem vel ipsius officiales contra juramentum regis defuncti per consiliarios regni de fructibus corone resartiantur.

Jtem vbi rex defunctus specialiter contra suum juramentum remissus et negligens fuit in ministrando regnicolis iustitiam, illius remissionem et negligentiam supplere debeant consiliarii per eundem actum, ad quem rex obligatus fuit medio suo juramento prestito.

Jtem non est dubium de auctoritate consiliariorum, quia ipsi et regnicole alicuius regni electiui et catholici sunt veri et indubitati domini et proprietarii ipsius regni, quia ipsius regni dominium directum et vera proprietas est indubie apud ipsos predictos.

---

[1] „Processus" hice nonnisi in codice chartaceo Magnæano No. 28 in 4to manu sæculi xvimi ineuntis scriptus superest, ad quem ipsum iam Kofod Ancher typis excudi fecit. Constitutionibus regni annumerari nequit, nedum actorum publicorum præ se fert speciem, sed simpliciter se præceptum iurisconsulti esse dicit; attamen, quoniam tantum vigoris obtinuisse dicitur, vt apud ecclesias cathedrales (quasi lex fundamentalis) asseruatus sit, nos ipsum excludendum esse non putauimus, et quum de eo, quo primum valuit, tempore nihil certi constet, sententiam Johannis E. Larsen (Nordisk Tidsskrift IV) secuti hic eum inseruimus.

Jtem rex assumptus seu electus in aliquo regno per juramenta sua est solum rex statutarius, vsufructuarius et administrator regni et non rerum dominus. jgitur solum de fructibus ipsius reipublice seu fisci debeat esse contentus, quia dominia rerum nullomodo sunt apud eum, sed apud consiliarios, electores et regnicolas, vt premittitur. vnde lucide claret, quod libera et integra dispositio omnium rerum regni vacantis spectat et pertinet ad illius consiliarios et regnicolas, et quidquid dispositum et ordinatum fuerit per eos regno vacante, viribus subsistat et per regem statuarium assumendum nullo modo reuocabile. et si aliquid fisco regio detraheretur per eosdem, stabit irreuocabiliter, quia illius et soluere cuius est condere.

Hiis tribus punctis premissis et diligenter examinatis atque debite exequutioni demandatis trachtandum est de rege nouo ipsi regno prefitiendo.

Jtem primo animaattendendum[1] est, quam cauti et vigiles et attenti debeant esse consiliarii et regnicole in regno electiuo, quod per incuriam et negligentiam non patiantur neque sustineant eorum regnum electiuum fieri alicui regi hereditarium et successorium, quia tunc ipsi consiliarii et regnicole amittunt dominium directum ipsius regni et ipsi regi hereditario acquiritur pro se et suis posteris, et sic libertas consiliariorum et regnicolarum conuertitur in seruitutem. et ad euitandum talem seruitutem longa linea directa regum in regno electiuo fugienda est. si quarta linea directa dat successionem, tunc tercia, que est immediata via ad quartam, periculosa est, nisi cautelis pregnantibus adhibitis, si saltem sufficienter adhiberi possint.

Exerptum notabile ex dict. Bart. et idem in effectu reperitur apud ecclesiam Lundensem et apud alias ecclesias cathedrales prouincie Dacie etc., quia sic prius processum est in regno Dacie illius vacationis tempore. Jmmo Mathias quondam Vngarorum rex in extremis agens, postquam loquelam perdidit, mandauit per pollicem suum, eundem processum fieri per consiliarios suos eo defuncto. Quo processu sic facto et per sedem apostolicam approbato, jpsi Vngari elegerunt regem Bohemie prefitiendo eum eciam regno Vngarie contra Maximilianum tunc regem Romanorum pretendentem se tanquam ducem Austrie jus successorium habere in regno Vngarie predicto.

13.

Christiern Is forelöbige Haandfæstning, dat. Haderslev 1 Septbr. 1448[2].

Wy Cristiern, meth gudhs nathe greue j Oldenborgh och Delmenhorst, hielsse alle men nerwerindes och kommeschulendes kærlighe meth wor herre, och kungöre och kennes meth thette wort opne breff, at wyære swo ouerens wordne meth ærlighe

[1] aiaattendū vel aiaadtendū. [2] Original paa Pergament med alle 14 Segl (No. 1-3 i rödt, 4-14 i grönt Vox, de fleste vel bevarede) hængende derunder i Pergamentsremme, bagpaa med en samtidig Haand mærket: Littera dñj Cristiernj Dacie etc. moderni et ducis Slesuicensis super articulis conseruatiuis vtilitatum et punctis necessarijs regnj Dacie.

ryghens radh aff Danmark vpa alle ryghens jnbyggeres weghne, som nw ære och
komme schule, at wy wele och schule holde stadighe, faste och wbrödelighe alle thesse
efftersereffue article, om gudh thet swo forseet hauer, at wy worde koning i Danmark.
Fförst at Danmarks righe schall beholde och haue syt frii koor effter wor dödh at kese 1.
koning, effter thy at thet ær et frii korerighe. Jtem skedet swo, at wy affginge vden 2
æchte baarn, thet gudh forbiudhe, tha skule wore aruinghe enghen arff, rörende eller
vrörende, kreffue aff ryghet. Jtem schule wy enghe vdlendesche herre eller andre 3.
jndraghe i ryghet vden mestedelen righens radhs radh, och icke forscriffue noger
vdlensche noger righens rænte. Jtem schule wy enghen vdlendsche fange slot, land 4.
eller leen i Danmark och enghen vdlendsche haue vdi righens radh. Jtem schule wy 5.
ænghen kriig vpa sla meth noger vden meth mene ryghens radhs fulbord och wilghe.
Jtem schule wy enghen merkeligh ærende foretaghe och fuldraghe, som kronen vpa 6.
röre, vden meth mestendelen aff righens radhs fulbordh och tilladelsse, och ænghn slot
forantworde vden effter righens radhs radh. Jtem schule wy ey burt före eller burt 7.
lade komme vdh aff righet righens clenodia eller breff, som wy ther fore oss fynne.
Jtem schule wy ey forpantte eller affhende righens slot, læn eller rænte, vden, thet 8.
gudh forbiudhe, at righet swodant anfald fynghe, at thet nödh och behoff giordes. tha
schule wy thet göre effter wort radhs radh. Jtem schule wy holde och regere wor 9.
gardh och staat effter righens radhs radh. Jtem schule wy enghen landskat legge 10.
vpa righens jnbiggere vden meth menæ righens radhs fulbord och wilghe. Jtem 11.
schule wy ey gieste eller stedhe at geste closter eller andersteder eller almwe
till vskellighed. Jtem schal enghen vdlensk keses till werghe aff noger i Dan- 12.
mark vden thet faller hanum till aff laghen. Jtem alle the breffue, som koning 13
Cristoffer vdhgaff i hans tiidh Danmarks righes jnfödde men och jnwonere vpa
slot, læn, rænte, preuileger eller friihedh, och the forde læn eller rænte i theres
hauende wære fynghe fore hans dödh, the breff schule wy holde wydh full-
macht effter theres liudh. men the breff som han gaff vpa slot, læn eller rænte effter
noger mans dödh, som tha leffuede, eller effter noger mans tiidh, som ey tha war om-
komne, the bliffue döde och machtlöse. Thesse forne article loffue och sighe wy faste
och wbrodelighe at holde vden all hielperedhe. och wy Alff meth gudhs nathe hertugh
i Sleszwiig, greue i Holsten Stormeren och Schowemborgh och alt wort elskelig radh,
som nw nerwerendes ære och her efftersereffne staa, loffue thette samme meth forde
wor sösterssön, at thet swo i alle madhe holdes schal som forescreffuit staar wden
alt argt. Och nar wy Cristiern koning worden ære i Danmark, tha wele wy och
schule jnnen et aar ther effter slicht samme breff ordh fran ordh giffue och beseghle
meth wort maiestatis jncighle Danmarks jnbyggere. Til ydhermere forwaring oc
wydne her om, tha haue wy Cristiern greue i Oldenborgh etc. och wy Alff hertugh i
Slesszwiig forde etc. meth wort elskelighe radh, som ære werdugh father meth gudh

biscop Claues aff Slesszwiig, her Johan van Aneuelde, her Jachim Breyde, her Otte Seestede, ryddere, Breydeke Rantzow, Hans Poggewissch, Jurges van Quale, Jachim Kuren, Gotzick van Aneuelde, Wulff van der Wisch, Benedictus van Aneuelde herre Benedittus sön, Otte Spliit, ladyt henghe wore incighle for thette breff meth wilghe och wydschab, som giffuet ær i Hadersløff vpa sancti Egidij abbatis dagh effter wors herres födelsse tiidh thusenne fyrehundrede fyretywe vpa thet ottende aar.

14.

Christiern Is Kroningsed 28 October 1449 [1].

Juramentum regis Cristierni.

J gudz naffn amen. Wij Cristiern meth gudz nathe Danmarks Wændis oc Gothes koning, grewe j Oldenborg oc Delmenhorst, lowe oc swærie for gudh oc alle hans hælgene oss at wele ælske gudz rætwisheth oc then hælge cristne troo oc at wij wele wærne oc beskærme then hælge kirke, hænnes formæn, biscope, prelater oc alle the hælge kirkis personer, riddere, swæne, borgere, köpmæn, bönder oc bokarlle, swo wiit som Danmark ræcker, j alle therres rættichet, oc wele wij beware oc holde them wiit freth, low oc rætth oc with alle therres frihet, rættichet[2] och preuilegia, som them aff wore for fæthre koninge j Danmark giffne ære, oc beskærme moderlöse oc fatherlöse börn, widduer[3], pelegrime oc ælænde, oc them, som frethen[4] brythe oc fretlöse ære eller en wordhe, vth[5] aff rigit forstöre, rætte dome at siidhe oc[6] rætte ower them, som frethen kræncke oc brythe, righens rættichet oc kronens staet oc ære wskadde at[7] holde. oc skulle wij oc wele besegle meth wort store koninglige maiestatis jncegle jnnen eet aar effter thenne dagh eet obet breff[8] meth the öperste gode mentz jncegle aff Danmark[9], j hwilke wor handfæstning skall stande[10] swo dane article, som biscope, prelater[11], abbetter, righens radh, riddere oc swæne oc andre gothe men j righit kunne kænnit[12], at then hælge kirke oc rigit bæst meth bestande kan, oss till een ærlig amminilsse oc till ythermer forwarningh. oc[13] wele wij oc skulle holde[14] dane hoff effter wort radz rath. Swo sant hiælpe oss gudh oc thesse hælge gudz ewangelia, som wij alle thesse forde[15] article swo æffter wor macht oc formwe wthen archt gerne

---

[1] Efter Codex Magnæanus No. 37 in quarto, en Pergamenscodex af Anders Sunesens leges prouinciales terræ Scaniæ, hvori dette Stykke er indfört med en Haand fra 15de Aarhundrede. Kong Christierns Ed, som han tidligere svor ved sin Hylding paa Viborg Landsting den 28de Sept. 1448, er næsten ordret ligelydende med denne og derfor her ikke aftrykt in extenso, men blot Varianterne deraf ere her meddeelte efter Codex Magnæanus in quarto No. 28 (B), en Afskrift i Langebeks Diplomatarium „ex registro membr. eccl. Lund. lit. A. p. 20" (C) og Aftrykket hos Hvitfeld (D). [2] oc wele wij beware — rættichet er glemt i B og C. [3] B og C: viduer, faderlöse oc moderlösæ börn. [4] D tilföjer: krencke oc. [5] vth mangler i B. [6] oc mangler i B. [7] D tilföjer: lade. [8] Istedetfor thenne dagh eet obet breff have B, C og D: wii woerde kronet j Danmarck. [9] Her tilföje B, C og D: andræ obne breff. [10] B, C og D tilföje: met. [11] prelater mangler i B, C og D. [12] B, C og D: kennæ. [13] oc mangler i D. [14] holde er glemt i B. [15] forde mangler i D.

holde wele, hwilke som giorde oc giffne ære aff oss koningh Cristiern forde[1] j Köbenhaffn anno domini mcdxlix⁰ die beatorum apostolorum Symonis et Iude etc.

15.

Kong Hans's Haandfæstning, dat. Halmstad 1 Februar 1483[2].

J[3] gudz naffn, amen, ære wij nw her vdj Halmstade forsamblede, Jens met gudz nade erchebiscop i Lund Sweriges förste oc pawens legate, Oleff i Roskilde, Karl i Othensse aff samme nade biscoppe, Eric Otssön, Claus Rönnow, Strange Nielssön, Johan Oxe, Knud Trwetssön, Werner Partzperger, Axell Lagessön, Dauid Hack, Jens Dwe, Eric Aghessön, Eskild Göye, riddere, Per Nielssön landzdomere i Skone oc Beynt Bilde wepnere, Danmarcks raad, fuldmechtige pa alle Danmarcks riges oc thess inbyggeres weygne, oc Gude aff gudz forsyn erchebiscop i Trondhem pawens sædes legate, Hans i Berghen, Carl i Hammer, aff samme nade biscoppe, Jon Smör, Bo Flemming, Gude Kane, Swen Galle, riddere, Anders van Bergen oc Otte Matssön, wepnere, Norges raad, fuldmechtige pa Norges riges oc thess inbyggeres weygne, effther then kerlig bebindning, som tiit oc offte forrammet oc begrebet er mellum alle try rigene them atbliffue vdi en ewig friid oc sambindning till sammen wnder en herre oc konning till ewig tiid, besynderlige nw sist vdi thet mode i Calmaren war giort wor frwe dagh assumpcionis, oc tha frem wort sæt högboren förstes konning Cristierns

---

[1] B og C: vppaa Viburgis landtzting anno domini millesimoquadringentesimoquadragesimooctauo jn profesto beati Michaelis archangelj nostro sub secreto quo vtimur pro presentj. D: oppaa Viborg landsting 1448. [2] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament (A), bagpaa med en samtidig Haand mærket: XII. En recess giord i Halmstede, at kong Hanss skulle vere konge offuer Danmarck, Suerige oc Norge. 1483. ρ. ꝗ. De fleste Segl findes endnu derunder, og de hænge eller have hængt i fölgende Orden: 1) Den udvalgte Konges, 2) Erkebispens af Lund, 3) Erkebispens af Throndhjem, Biskoppernes af 4) Roskilde (1—4 mangle), 5) Bergen, 6) Odense og 7) Hammer, 8) Hr. Erik Ottessöns (mangler), 9) Hr. Strange Nielssöns, 10) Hr. Claus Rönnovs, 11) Hr. Jon Smörs, 12) Hr. Johan Oxes, 13) Hr. Knud Truedssöns, 14) Hr. Bo Flemmings, 15) Hr. Gavte Kanes, 16) Hr. David Haks, 17) Hr. Jens Dues, 18) Hr. Verner Parsbergs (har ikke forseglet med sit eget Segl, men med et fremmed: et paa skraa tilhöjre opadspringende Dyr i Skjoldet, et halvt lignende fra Hjelmen), 19) Hr. Axel Lagessöns, 20) Hr. Erik Aagessöns, 21) Hr. Eskil (Munssön) Göyes, 22) Hr. Sven Galles, 23) Per Nielssöns, 24) Bent Billes, 25) Anders van Bergens (mangler) og 26) Otte Matssöns. No. 5—7 ere trykte i rödt, No. 9, 11, 13, 15, 20 og 26 i grönt, og No. 10, 12, 14, 16—19 og 21—24 i ufarvet Vox; No. 1 hængende i grönne og hvide, No. 2 i röde og blaae, No. 3 i grönne og graae (violette?), No. 4—7 i graae (violette?) Silketraade, No. 9—18 i röde og No. 19—26 i hvide og blaae Silkesnore. — Varianter ere meddeelte efter en anden sammesteds opbevaret Original (B), bagpaa med en noget senere Haand mærket: Koning Hanszes recess och handfestning 1483. XV. No. 6. Under denne hænge Seglene i fölgende Orden: No. 1 (Slesvigs, Holstens, Stormarns og Oldenborgs Vaaben med Omskrift: s. iohan̄is dei gr̄a ad regn̄v dat̄ swēt norw̄e elc̄ti regis duc̄ slesvicen̄ coltis holsatis (sic)* stormarie oldēbor̄ et delmēhorst) —7, 10—14, 20, 15, 18, 17, 19, 22 23, 24 og 26; Udstyrelsen er som A's, blot med Undtagelse af at alle Ridderes og Svendes Segl hænge i blaae og hvide Silkesnore. [3] I Initialen er der tegnet en Seddel, hvorpaa der staaer: frit glæder verden.

wor kære nathige herres elste sön Hans met gudz nade etc. till en herre oc konning atanamme ower tesse try rige, oc war tha forrammet thette mode athaffue xx dag jwle her i Halmstade, oc siden ther effter i Köbendehaffn besluttet war i nærwærelsse werdugste werduge herrer Sweriges riges raadz sendebud oc thesliges siden fuldburdet aff Norges riges raad i Nylöse otte dage fore sancti Michels dag nestforleden hiid atkomme then kerlig bebindning fult atgöre oc en herre oc konning her ath samtycke, oc ære wii nw hiid pa the samme ærende kompne oc haffue forbiit the werdugste werduge fæthrer, herrer oc gothe men Sweriges riges raad till thenne tiid, oc komme pa therres weygne thesse efftherne therres sendebud welbyrdige men her Thwre Thwrsön, her Aghe Ienssön, riddere, Karl Beyntssön oc Lindorm Biörnssön wepnere ey för othensdagen nest fore kyndelsmösse dag met swodan macht pa Sweriges riges weygne atforramme eet fremmermere mode nw i sommer nestkommendes, oc nw stadfeste oc fulburde then ewige friid oc kerlig bebindning, som tilforen giorde ære mellum alle try rigene, oc ey naget konninge wal eller kor ingonge met oss pa thenne tiid, hwad oss techtes ther vdi atgöre, sette the till oss. Thii fore thesse two riges Danmarcks oc Norges mangfoldelig leylighet oc bröst skyld oc effther menige forne two rigens inbyggeres begering stor oss ey lenger swo atsidie wden en herre oc konning, oc at wii fult göre then kerlig bebindelsse, som forrammet ær mellum rigene, tha ære wii alle, som her ære aff Danmarck oc Norge fuldmechtige, swo eens wordne, at wii met frii wilge oc kor i then helge andz naffn haffue samtycth oc fuldburd oc met thette wort obne breff samtycke oc fulburde forne högborne förstes konning Cristierns eltste sön Hans met gudz nade etc. till en fuldmechtig herre oc konning athaffue ower Danmarcks oc Norges riige. Ther vpa haffuer han loffuit oss pa thesse twenne riges oc therres inbyggeres weygne oc hwert rige wid sigh vpa sin konningslige eed, ære oc gode tro alle thesse efftherne article fuldkommelige fast oc wbrodelige atholde i alle made, som the inneholde, oc ære wii swo ower eens met hans nade oc han met oss, at nar gud thet föyer, at forde werdugste werduge fæthre, herrer oc gothe men Sweriges riges raad teckes atfuldburde oc samtycke hans nade met oss fore en fuldmechtig herre oc konning ower Sweriges rige, tha wil han ligerwiiss loffue, swerie oc becegle them oc therres riges inbyggere alle thesse efftherne article i alle made vbrödelige oc fuldkommelige atholde effther bebindelsses ludelsse, then ewig friid oc kerlig bebindelsse mellum rigene ther met i alle made vforkrentte. Och wii Hans met gudz nade Danmarcks, Norges, Wendes oc Gothes konning, vdwalder konning till Sweriges rige, hertug i Sleszuigh, oc i Holsten, Stormaren oc Ditmarschen hertugh, greffue i Oldenborg oc Delmenhorst fore swodane kerlig oc godh wilie, forne thesse two rige oss nw bewisd haffue, loffue oc swerie thesse efftherne stycke oc article stadiigt, fast

1. oc wbrödelicht atholde wiid wor konninglige eed, ære, sanningen oc gode tro: Fförst at wii wele oc skulle elske gud ower all ting oc then helge kyrke oc hennes thieneres

ret styrke oc alles therres preuilegia, frihether, statutæ, handfestninge oc gode gamle sidwenie, som the friest nyth haffue aff then helge Romerske kyrke, pawen, helge fæthre framfarne[1], cristne konninge, förste oc förstinner i alle sine article stadfeste oc vbrodelicht atholde. Jtem skulle wii styre, rade oc regere alle thesse try rige, slot, 2.
stædher, land oc læn effther hwert riges bescreffne logh, handfestninger, statuter, frihether, preuilegier oc gode gamle sidwane, som wor konninxlige eed vtwiser oc som[2] her effterscreffuit star. Jtem skulle wii engen vdlendsker anamme vdi wort raad oc 3.
ey heldher antworde them slot, land eller læn, men styre, rade oc regere wore rige oc wor gard met gothe indlendske men aff oc i hwert rige oc ey drage them noget wanbyrding ower howedet i noger made oc engen antworde slotten eller læn eller affsette, vden met the ypperste oc beste rigens raadz raad i then landz ende, som slottene beleyendes ære, oc göre them witherlicht, fore hwat sag noghen affsettes, oc the tha sie oc rade ther vpa, som the wele sware fore thess riges menige raadz raad. Jtem skulle wij ey her effther pantsette rigens slot, köpsteder, land eller læn eller 4.
affhende wden effter menige thess riges raadz raad, fulburd oc samtycke oc till rigens store nytte oc behoff. Jtem wele wii oc skulle holde wore leyde, ehwem wij them 5.
giffue, swo at alle mwe söge wore land oc ströme met friid, wor told oc rettighet vforsömet. Jtem wele wii ey eller skulle, eller tilste[de na]gre[3] andre pa wore 6.
weygne, hindre eller beware oss met nagre biscoppers eller andre prelates wall innen landz eller vden landz met scriffuelse eller bud till Rom eller naghen indtrenge till kyrkens ingeld i nagre made mod kyrkens ret oc frihed, vden hwer kyrke oc closth[er bli]ffue[3] vdi siit frii wall. wore thet oc swo, at nagre breffue eller preuilegia ther vpa ære impetrerede eller impetreret worde, skulle the[4] engen macht haffue oc ey bruges effther thenne dagh, toch wndentagne the geld, som wij oc kronen haffue iuspatronatus till, oc ey skall nagher haffue kyrkene læn eller geld, wden the ære rigenes infödde men i hwert rige oc ther till bequemme ære. Jtem skulle wij engen 7.
macht haffue kronen i noget rige at formynske pa land, læn, steder, slot, garde, jordegotz, kronens landbo eller arlige rente. Jtem hwat som Norges rige nw i thesse for- 8.
ledne aar, sönderlige i högborens förstes konning Cristierns wor kære faders tiid, frangonget er, land, slot, stæder, geld, rente eller hwat thet helst ware kan, skulle wii vpa gud oc wor konninxlige eed met altroschab oc macht tilhielpe oc besörge, at thet friit oc qwit igen kommer till Norges krone met thet aldre förste effther rigens raadz raad. tesliges oc Sweriges rige til rette stæde oc hielpe om Gotland, Skordall oc Sworte querne, nar the i Swerige oss anammende worde fore herre oc konning, swo oc thesliges om Danmarcks oc Norges rige, om the noget tiltall haffue om noger

---

[1] Interpunctionen er saadan baade i A og B. [2] som mangler i B. [3] Her er et lille Hul i A, som er udfyldt efter B. [4] the er glemt i B.

eyedeell till Sweriges rige, som er then told fore Bahus oc andre rigens rettighet.
2. Jtem om gud thet swo föyer, at werdugste werduge fæthre, herrer oc gothe men, Sweriges riges raad anamme oss fore en herre oc konningh ower Sweriges rige, tha wele wii loffue oc swerie, at wii, wor brother, wore barn, arffuinge eller andre effterkommere wenner, indlendske eller wdlendske, till ewig tiid aldrii skulle haffue macht met nagher ret eller i nagre made atsaghe eller tiltale, arghe eller feyde welbyrdige oc strenge riddere her Sten Stwre, Sweriges riges forstandere, her Niels Stwre, her Ywer Axelssön eller nagher therres arffuinge eller nagre andre Sweriges riges inbyggere eller methielpere, andelige eller werdzslige, fore nagen then skade forne högboren förste wor kære fadher eller hans skeet ær pa slott, stæder, land oc læn fore folk, roff, draff, brånd eller nagre skade, som skeet er till land oc watn. oc ey heldher skulle wij eller högboren förstinne drotning Dorothea wor kære modher haffue macht atkræffue eller pa thale nagen then vpbyrd till thenne dagh om hennes morgen gaffwe, som Sweriges riges inbyggere, andelige eller werdzslige, haffue vpborit aff Sweriges riges rente, siden then twedracht begyntes mellum wor kære father oc riget, vden skall ware en fuldkommelig afftalen sagh pa alle sider till ewig tiid, tesliges skall oc ware en afftalen sagh till en fuldkommelig ende om thet band, som forne högborne förstinne etc. begynt oc forwerffuet haffde mod forde[1] her Sten oc Sweriges riges inbyggere, om swo skeer, at forne wergdugste[2] werduge herrer etc. Sweriges riges raad oss anammende oc fuldburdende worde i forne Sweriges rige fore en fuldmechtig herre oc konning effther bebindelsses ludelsse innen wor frwe dag natiuitatis nw nestkommendes. kan thet oc swo icke skee, thet gud forbywte, tha ware hennes nades ret ther udi oc i alle andre thesse article hennes nade anrörendes vforsömet i alle made, tesliges wij i wore lyffte oc becegling, som wij haffue giort i forne article Sweriges rige anrörendes, then ewigh friid oc kerlig bebindelsse mellum rigene ther met i alle made vforkrencket. Oc skall oc thesliges ware en fuldkommelig afftalen sagh i alle made mellum alle try rigens inbyggere pa alle sidher, ehwes methielpere the haffue wærit oc hwat skade the haffue giort ind vppa hwert annen i thenne twedracht. tesliges skall ware en fuldkommelig afftalen sagh vpa alle sidher oc i alle mode, hwat nw skeet oc forlubit er mellum oss oc Norges riges inbyggere effther forne wor nathige herre[3] faders död till thenne tiid. Thet gud forbywte at wij eller nogre andre dyrffues her omod atgöre eller göre lade, tha skall alle try rigssens raad, biscoppe, prelater, riddere oc swenne, köpstede men oc mene almoge ware plichtuge till atware then omod, som thette ey holde will, som forscreffuit staer, wid therres ære oc eed, oc enchtet forbruddet[4] ther met mod oss, kronen eller nagre andre i nogher made.

---

[1] forde mangler i B. [2] B tilföjer: oc. [3] B: kære istedetfor nathige herre. [4] B: forbryde.

oc ther met skall alle fonge wære quitte oc löse pa alle sidher. Jtem skede thet 10.
swo som gud forbywte, thet nogher, en eller flere, giorde vpresningh eller sette sigh
mod oss eller noget rige eller then, som endrachtelig waldher worder aff rigens raad
atsta riget fore, nar herre oc[1] konning aff falder, tha skulle wij oc alle rigens inbyg-
gere, rige oc fattigge, wid therres ære, liiff oc gotz trolige tilhielpe thet atforstöre oc
affwerie oc rette ower then eller them, som swodan vpresning göre, effther thii som
loghen wtuiser. kwnde oc swo skee, at thess riges inbyggere kwnde eller formotte thet
icke affwerie, tha skulle thee andre rige wid therres ære trolige tilhielpe effther therres
yterste macht swodant forderff styre oc affwerie. Thesliges skulle wij oc engen vfor-
rette eller owerwold göre, andelige eller werdzlige, rige eller fattigge, vpa liiff, hel-
bregde eller gotz och engen vdi torn eller hechtilsse sette, vden han swo laglige for-
wunen er vdi thet rige gerningen görs, oc at the rigens men, ther swodant skeer
vdi, wære them till ære oc ret fuldmechtige, som wij haffue till atsie, oc ey tilstæde, at
wij ther ower vforrette hannum eller them mod lagh oc ret. göre wij ther amod, tha
ware alle the gode men i thesse try rige forplichtuge till atwnderuise oss ther vdi, oc
wele wij tha engelunde lade oss wnderuise, som gud forbywte, tha skulle alle try
rigens inbyggere wid therres ære trolige tilhielpe thet aff atwerie oc enchtet forbryde
ther met vdi eller amod then eed oc manschab, som the oss giort haffue, fore then
skyld, om wij swodanne owerwald oc wret giorde, tha ware thet omod wor konninx-
lige eed, oc som wij plichtuge ære alle ret atskicke, swo wære oc plichtuge alle ret
atplege fore oss oc fore wore rigens raad, om nager haffuer oss noget met rette till
atsige[2]. Thesse efftherne article loffue wij vbrödelige atholde met[3] breff oc incegle[4]
effther wor yterste macht: Fförst at wij skulle holde wort raad oc ridderscab oc gothe 11.
men, andelige oc werdzlige, i werdighet oc wordning effther tilbörlighet oc ey tilstæde
them eller nager, hwer effther sin skickelsse oc staat, modh lagh oc ret vforrettes oc
engen segn tro pa nager, wden then, som sier, will tilstaa, oc then sagh rettes fore
rigens raad. Jtem skulle wij ey pa legge noger landeskat pa almogen eller köpstæder 12.
i naghet rige wden effther mene rigens raadz raad oc biscoppes, prelaters oc ridderschabs
tilladelsse oc nagher almogens samtycke effther loghen. Jtem skall all told i Swerige 13.
legges effther sölff told oc legges till atholde mynten oppe met, ehware thet tilforen
wærit haffuer, oc engen foget eller embitzman haffue macht attaghe fore told klæde,
salt eller humble eller nagre andre ware eller lösen wden sölff jo till myntens behoff,
oc skulle wij ey haffue macht thet[5] atformynske eller forwandle wden met mene
rigens raadz raad i thet rige. Jtem wele wii oc tillade effther mene raadz raad i 14.
Norge atmyntes skall oc penninge slaes i Trondhiem effther Nidross domkyrkes preui-

---

[1] oc mangler i B. [2] B tilföjer: Jtem. [3] B tilföjer: wort. [4] oc incegle mangler i B.
[5] B tilföjer: noget.

legier oc thesliges i Bergen oc Oslo effther rigens leylighet, i alle thesse[1] tre stæder
15. iaffngod mynt wid Danske penninge. Jtem skulle wij enchtet forbud göre i nagot
rige wden met meste delen thess riges raadz raad, oc nar forbud er giort, tha skall
thet ey vpgiffues igen wden met meste delen thess riges raadz raad, oc skulle wij ey
selffue eller nagre andre lade vtföre eller nagre andre loff giffue vth atföre vdi for-
bud, oc nar forbud icke er, tha ma alle frii ferdes therres ærende effter therres bier-
16. ningh. Jtem skall engen drages fran landzlogen, herresting, landzting eller rigens
17. cancelære met wore breff fore the sagher, som ther bör athdelis. Jtem skulle wii
eller nogher wærildzdommere engen macht haffue atdömme eller rette ower nagre
the sager, ther kyrken, hennes personer, hion eller gotz effther then helge kyrkes ret,
statuter, preuilegier, frihethe oc gode gamle sidwane vparörendes[2], wden rettes fore
kyrkens dom, som thet sig bör, oc ey kirkens personer beware sig met nagen werd-
18. sens dom ytermere en som kyrkelogen oc therres preuilegier vtuiser. Jtem skulle wii
effter wore raadz raad tilskicke gode men aff wort raad, helst the retwiseste oc klo-
geste, atlade holde rettertingh ower alle rigene, oc the samme skulle haffue fuld macht
atransage oc döme om alle kronene, kyrkene oc ridderschabs gotz oc eyedeel, oc
ther skall hwer biscop i siit biscobs döme en ware aff the samme gode men eller en
eller two hans kyrkes prelate till atdöme kyrkene eller hennes persone noget till eller
19. fra effter logen. Jtem skulle wij engen krii eller orloff pasla wden met alle rigens
mene raadz raad oc samtycke oc ey drage nager vtlendsk macht ind vdi noget rige
vden swo storlige behoff görs rigene, thog[3] effther thess rigens raadz raad oc sam-
20. tycke. Jtem skall enchte rige sigh fran thet annet drage met nogen twedracht eller
syndringh, wden hwat thet ene pa gaar antigh met orlogh eller met andre wdlendske
eller indlendske wrangwise manne antfecten, thet skall them alle vpagaa, oc hwer
then annen behelpelig wære met all troschab oc all macht, tog i swo mode, at hwert
rige skall ware thet annet fuldmechtigt till ære oc reth, oc enchtet rige skall haffue
macht noget orlogh eller kryg vpa atslaa[4] pa thenne forbindningh, wden thet skeer
met alle rigenes[5] fuldburd oc samtycke oc hwilket rige som hielp begerer aff the
andre, thet skall forestaa them, som thet rige till hielp kommæ, om therres wedher-
torfft till kost oc spisningh oc hestefodher, oc wij stande them fore skade, fenxell,
skib, heste oc haffwe, swolenge the komme i therres rige igen. giffuer gud them nade
at the witne nogre land, læn, slot eller stædher, tha skulle the bliffue wid thet samme
rige. gribes ther oc nagre fonge, tha skulle the bliffue wid oss. en hwat ther annet[6]
wintz, antig skib, heste eller haffwe oc allehande andre rörendes gotz, thet skall alt
21. skiptes effter mantallet vpa bode sidher. Jtem skulle wij ey eller wor hustru eller

---

[1] Istedetfor i alle thesse har B: vdi the. [2] Istedetfor vparörendes har B: paarörer. [3] Istedetfor thog har B: oc tha. [4] Istedetfor vpa atslaa har B: paa slaa. [5] B tilföjer: rad. [6] Istedetfor annet har B: ellers.

wore affödhe köbe eller pante noget jordegotz fran ridderschabit eller frælsesmen, oc
ey heldher vfrii man pante eller köbe nogit friit gotz. Jtem skulle wij ey eller wore 22.
embitzmen noget beware oss met noget kyrkenes eller klerkeriis gotz, landbo eller
thienere, anten vdi eller vtaff atsette, en togh at[1] wij haffue juspatronatus till then
kyrke. oc skulle wij ey tilstede wore fogethe oc embitzmen eller nagre andre aalegger,
skat eller beskatning, hestestader, gestning, skydferde eller annen tynge, ehwat thet
helst kan wære, pa kyrker, closther, klerkerii, ridderskab, therres hion eller land eller
læn vpalegge eller affkreffue i nogher made, wden wij selffue eller wore merkelige
raad eller sendebud ferde[2] igennom landene i rigens ærende. Jtem engen vtlendsker 23.
man skall ware borgermestere, radman, toldere, byfoget, kemmenere, byskriffuere i
nagre köpstæd, men skulle wære rigenes indfödde men, oc engen ware lagman i Norge
vden rigens indfödde men. Jtem skall engen anammes eller komme i rigens raad, 24.
vden the ære rigens ædlinge, indfödde men aff riddere oc swenne, oc the skulle
thages effther mene rigens raadz raad oc swerie then eed som ther tilhörer. vilde oc
nager i rigens raad i noget rige drage sigh fran sine metbrödre oc göre sigh god fore
oss, eller fore nogre andre wden raadit berobe, hwat i raadz wise sigs oc görs wden
alle therres samtycke, tha skall han met blyelsse wises aff radet oc komme ther aldrig
mere ind igen. Jtem skall rigens træsell oc breffue i Danmarck bliffue pa Kalunde- 25.
borg, oc two andelige oc two werdzlige skulle haffue nögelin ther til met kammer-
mesteren, oc han skall wære en aff the firæ oc skall göre oss oc rigens raad i thet
rige regenschab en tiid om aarit fore all vpbyrd oc wtgiift oc thesliges i Norge pa
konnings garden i Bergen oc i Swerige pa Stocholms slott. Jtem skulle wij ey bort 26.
före eller bort lade komme rigens clenodia eller breff eller rigens rente aff noget rige,
men swo meget som ower löber aff kronens skat, rente oc indgeld vtower wor kon-
ninxlige ærlige stad oc vppeholdelsse i hwert rige, thet skall bliffue oc inlegges i træ-
selin i hwert rige till wore oc rigens nytte oc engenstedz vtföres vden effther mene
rigens raadz raad. Jtem beplichte wij oss atholde wore breff wid fuld macht oc ey 27.
giffue breff mod breff. thesliges atholde wor forfaders breff oc bethale oc fornöge
hans ret witherlig geld i hwert rige aff hwert riges rente pa mwelige tider effter
rigens raadz raad. oc er[3] nager geld vden landz plichtigh eller breff giffne, them
wele wij holde rigene och rigenes inbyggere wden skade oc feyde. Jtem skulle wij 28.
eller wore embitzmen eller nagre andre i thesse try rige engeledes bekymre oss yter-
mere met noget strand wrag, en som logen wtuiser. Jtem hwat jordeskyffte eller 29.
mageskyffte mellum kyrken oc kronen eller kronen oc ridderskabit till thenne dag lag-
lige giort er i thesse try rigene, thet skall bliffue wid sin fulle macht, oc wij skulle

[1] at mangler i B. [2] B: fare. [3] B tilföjer: han.

30. swo holde, stadfeste oc fuldburde met wort breff hwo thet aff oss begerer. Jtem skulle
wij haffue inlendske hoffmestere, cancelære oc alle andre embitzmen oc hoffuesinder,
som wor gard daglige forestaa oc efftherfölge, swolenge wij vdi thet rige bliffue,
teckes oss oc, tha ma wij haffue met oss tolff hoffuesinder oc swomange smasinde[1],
31. som oss behoff görs, aff the andre rige. Jtem nar wij anammes i Sweriges rige fore
herre oc konning, tha skulle wii ware eet aar i Swerige, eet annet i Danmarck[2], thet
tredie i Norge, vden swo merkelige behoff kwnde göres, at wij lenger eller offtere
32. ther bliffue skulde, oc thet skee met thess riges raadz raad. Jtem nar wij kommende
worde vdi eet rige vtaff thet annet, tha skulle nagre aff thes riges raad, ther wii till
kommendes worde, embitzmen oc hoffuesinder möde oss wde wid landemerket oc swo
oss fölgachtige wære ind i riget met grwd oc gislæ effther thess riges lagh oc gode
gamle sidwanne, oc nar wii aff thet rige ferdes wele, skulle the oss fölge intill lande-
33. merket igen i swo made som foresereffuit staer. Jtem wele wij ey naghre wore hoffue-
sinder eller smasinde[3] legge indtill biscoppe, closther eller nagre wore gode men, som
wore slot oc læn haffue vpa thieniste eller i pant, vden holde them wid wore slott oc
i the læn, som ligge till wort fadebur, wore Danske hoffuesinder till wore slott oc læn
i Danmarck, the Swenske i Swerige oc the Norsche i Norge. ey skulle wii oc
scriffue wore smasinde[4] till the gode men, som slottene oc lænen haffue pa thieniste,
atferde them, wden lade wor cammermestere i hwert rige them vpferde eller for-
34. scriffue[5] them till wore foghete, som wore slot oc læn haffue pa regenskab. Jtem
thenne[6] try rige till hether oc werdighet skulle wij besörge, at thesse vniuersitates i
Köbendehaffn oc i[7] Vpsale bliffue wid fulle macht till ewig tiid effther rigens raadz
35. raad. Jtem skulle wij enge preuilegia eller frihether stadfeste eller vpa ny giffue
nagre wdlendsker stede eller köpmen i nogre thesse try rige wden thess riges menige
36. raadz raad, som the preuilegia vpa röre. Jtem hwer godman vdi wore rige nyde
sine pant effther sine breffs ludelsse wden thieniste oc tynge, wden hwes wij kunne
37. haffue met therres mynne. Jtem wele wii oc skulle anamme alle slotzlower aff wore
elskelige Danmarcks oc Norges raad i Danmarcks oc Norges rige oc beplichte oss
them ath antworde fran oss wore gothe men oc thienere i forne wore two rige till wor
hand oc till forne ware two rigens handz[8] hand igen, nar oss forstackit worder. skeer
thet swo at nagher slotzlow anderledes forantwordes[9], tha skall thet engen macht
38. haffue. Jtem nar oss hender atdrage aff naget rige ind vdi eet annet, tha wele wij oc
skulle tilskicke firæ aff rigens raad i thet rige, som skulle ware mechtuge atskicke
alle i thet rige lagh oc ret i wor frawære hwo som thet begerer, thog ther met engen
39. dragen fran siit herresting, landzting eller rigens cancelære. Jtem alle thesse try riges

---

[1] B: smaaswene. [2] B tilföjer: oc. [3] B: smaswene. [4] B: smaswene. [5] B: eller oc scriffue.
[6] B: thesse. [7] B: i mangler. [8] Istedetfor handz har B rigtigere: radz. [9] B: foranwordedes.

inbyggere, hwat rige the vdi boo, andelige eller werdzlige, som therres gotz oc eyedeel vrettelige haffue myst oc ey en nw igen haffue fongit, the skulle thet igen fonge, anamme oc beholde effther therres breffs ludelsse, ehwat thet helst er, arffue gotz, köbe gotz, leye gotz eller kronens pant. oc effter then artikell, som forescreffuit staer, at konning, drotning eller therres afföde mwe ey köbe eller pante aff ridderskabit etc., tha skall jomfru Beritte Oleffs dotter nw strax frii oc qwit vden alt hinder oc hielperæde haffue, nyde oc beholde Wallö oc alle the garde oc gotz, köpstede gotz, pantegotz, möller oc landbo, ehwat thet helst er, som hennes fader oc modher thet nogher tiid aldrefriest i wære haffde, met sine tilliggelse som forescreffuit staer, oc thesliges the breff ludendes pa köb, pant eller införelsse skulle aldri komme forne jomfru Beritte eller hennes arffuinge til skade eller forfong i nagre made, oc fru Beritte i Hammersted wedherlegge forde wor kære frue modher igen[1] werd eller penninge, tog i swo mode, at hauer forne fru Beritte nager ret eller arffuedeel inne met forde iomfrw Beritte i forne gotz, ther hun ey hauer fonget fyllest eller wedherlegning fore, ther gonge om, som lagen vtwiser. Jtem wele wii oc skulle trolige tilhielpe, at ther skeer 40.
tilbörlig bood oc wandell fore then vlydelige oc vgudelige gerning, som skede i Berghen aff the Tyske paa biskob Torleff, her Oleff Nielssön, her Per Nielssön, therres börn oc mange flere, bode klerke oc leegmen, kyrke oc closther met roff, mord oc brand. Jtem skulle wii oc rigens raad aff hwert rige pa Sweriges riges raadz behaff 41.
sende tre aff radit, en biscop oc two aff ridderskabit, hwert aar till mode, swo at the ny aff alle try rigene komme eet aar sammen i Konninxbacke, thet annet i Nylöse oc thet tredie i Konningelle. swo skall thet hwert aar omkring skyfftes, oc tiden skall wære om sancti Oleffs konnings dagh, ther atforhandle oc owerwege om ther finnes nagre ærende, som kan drage till wuilge oc wbestand mellum rigene eller i rigene, thet aff atlegge, ramme oc stadfeste the ærende, som kunne komme rigene till semye oc bestand. Jtem wordher noger i noget righe friitlöss, biltugher eller vtslegher i eet 42.
righe fore sine rette bröde, tha skall han swo well friitlöss wære i[2] two andre rige, oc skall hanum engen heygne eller forsware, wden hwar hanum wordher aa thalende[3] eller vpa kerd, ther skall man ower hanum rette effther thess riges bescreffne logh, som gerning giordes vdi. thesliges ma oc skall engen holde eller forsware nager then annen till hoffmod, som met vmynne oc vskell er[4] skylder fran sin hosbonde, wære innen rigens eller annerstedz i thesse try rige. Jtem skulle wij engen macht haffue 43.
forhindre eller formene nagre gode men andelige eller werdzlige i noget rige atbeste[5] oc bygge sine garde them oc riget till nytte oc gaffn. Jtem wnne wii oc tillade, at 44.
köpmen aff alle land mwe felige oc leydede segle till Bergen oc andre köbstedher i

---

[1] B tilföjer: eller. [2] B tilföjer: the. [3] B: paatalet. [4] Istedetfor er har B ved en Skrivfejl: eller.
[5] sic. B rigtigere: at befeste.

Norge met therres köpmanskab, Norges rige till nytte oc bestand, wor oc kronens told
vforsömet, oc hwar the helst till riget komme, ware wnder the gamle preuilegier, som
wore forfæthre konninge i Norge them tilforen giffuit haffde, oc the köbmen i Bergen
eller anderstedz i Norge ey skulle beware sig met nagre embethes men i köbstæderne
eller noget annet regemente, som kronen eller kyrken tilhörer, oc ey pante eller sla
wnder sig nogre garde eller landzsens eygner, oc Hollender segle effther therres sid-
45. wane. Jtem wele wij oc tillade, at rigens raad i Norge en tiid i hwerie two aar sam-
men komme till mode oc owerwege rigens ærende, ehwat wij ære innen eller vden
riges, oc thet mode skall holdes eth sinne i Oslo oc annen i Bergen, oc ther tha ret-
tes oc affthales alle skyldninger oc sagher, som ey ellers rettes kunne, oc hwat the[1]
ther tha laglige döme oc affsige fore rette[2], wele wij wbrödelige holde oc stadfeste,
oc erchebispen i Trondhiem skall haffue befaling[3] atsteffne radit till sammen till thet
46. forne[4] mode. Jtem skulle wij skicket swo, at naget aff rigens rente i rigene legges till
kronens slot oc garde till bygning oc forbætring, som nw forfaldne ære, oc[5] thet behoff
47. görs. Jtem wele wii ey tilstede at nogre köbmen aff Hense stæderne segle till Iisland,
48. og ey wele wij[6] sette ther nogen wtlensker höwitzman[7]. Jtem engen god man i
thesse try rige skall wære plichtug till[8] atfare vden riges oss till thieniste, vden storlige
49. behoff giordes oss eller oc thet rige[9], som han tilkalles, ellers[10] alle try rigene. Jtem
engen skall ware plichtig atsteffnes eller kalles aff naget rige fore noger dommere vden
landz, men stande till rette fore oss oc thess riges raad oc tilbörlige dommere innen
50. landz. Jtem skulle wii ey beware oss met noget læn i Norges rige eller them foran-
51. dre, för wii ære kronet konning i Norge, men bliffue som the nw skicket ære. Jtem
wele wii ey eller skulle nogen rente eller affgyfft atkreffue[11] eller eske, som faldne
ære aff lænene i Norges rige, siden wor kære fader döde k. C.[12], intill thess gud thet
föyer wii kronet worde j Norges rige, oc tha skicke om alle slot oc læn atsette pa
affgifft oc thieniste effther rigens raadz raad etc. Wii forde Danmarckis oc Norges
rigens raad fuldmechtige her nw till stæde loffue oc sige hwer annen innenbyrdz vpa
wore ære, gode tro oc sanningen, at wij aff all troskab wele tilhielpe hwer annen i
hwert riige, at thesse forne article mwe oc skulle vbrodelige holdes i alle made. thes-
liges wele wii forne Danmarckis oc Norges raad vpa wor tro, ære oc sanningen met
all troskab tilhielpe, at forne article skulle fuldkommelige holdes werdugste[13] werduge
fæthre herrer oc gothe men Sweriges riges raad oc inbyggere, nar the haffue fuld-
burdet oc annammet thenne forne wor nathige herre Hans met gudz nade Danmarckis

---

[1] the mangler i B. [2] B: dömes oc affsiges met rette. [3] B tilföjer: oc magt. [4] forne mangler i B. [5] Istedetfor som nu forfaldne ære oc har B blot: hwar. [6] B: oc wele wii ey. [7] B: noger vdlendzske men til höuitzmen. [8] till mangler i B. [9] Istedetfor thet rige har B: riget. [10] Istedetfor ellers har B rigtigere: eller. [11] at mangler i B. [12] B: wor kære fader C. k. döde. [13] B tilföjer: oc.

Norges konning etc. met oss fore en fuldmechtige herre oc konning ower Sweriges rige, oc göre oss thet samme igen. Till alles thessz styckes oc articles fuldkammelig stadfestelsse, fulburd oc ytermere forwaring wii forne Hans met gudz nade etc. oc forne werdugste[1] werduge fæthres herrer oc gothe men Danmarckis oc Norges riges raad met widschab oc wilie lade henge wore secrete oc jncegle neden fore thette breff. Datum Halmstadis anno domini millesimoquadringentesimooctuagesimotercio jn profesto purificacionis gloriose virginis Marie.

16.

Christiern IIs Haandfæstning, dat. 22 Juli 1513[2].

J gudz naffnn amen. Wii efftirschreffne Birge met gudz nade erchibiscop i Lwnd, Swerigis förste oc pawens legate, Erick aff same nade erchibiscop vti Trwndhiem[3], pawens legate, Lago Vrne vti Roskildh, Niels Stygge i Burglom, Niels Clawssön i Aarhss, Iwer Mwnck i Riibe, Iens Anderssön i Othenss, Anders Mws i Osloo, Andorus i Bergen, Erick Kaas[4] i Wiborg, Magnus vti Hammer aff same nade biscoper, Henrick abbet vti Soor, Cristiernn prouest vti Bergen, Eschilld prior vti Andwordskowg, Antonius prouest i Burglom, Sten Bille, Niels Erickssön, Niels Hög, Niels Henrickssön, Pretbiörnn Podbusk, Tönne Parsperger, Henrick Krummedigh, Moghins Göye, Tygi Krabbe, Tommes Nielssön, Albrect Ieipssön, riddere, Iens Holgerdtssön, Hans Bille, Iacop Anderssön, Henrick Aagessön, Iörgen Marswin, Knut Knutssön, Iachim Lycke, Peder Lycke, Aage Anderssön oc Mattis Erickssön, Danmarckis oc Norighes riiges raadh, giöre alle wittherligt met thette wort obnebreff, at aar efftir gudsbyrd tusendfæmhundret posæ thet trættende sancte Marie Magdalene dag wore wii forsambléde vti Kiöpnehaffn oc besögte thet mode, som berammit wor emellom thesse tree riighe ther atstande sancti Hans baptiste dag mydtsommer nestforleden, oc efftir thii at hogboren furste herr Hans met gudz nade Danmarckis Suerigis Norigis etc koning, hwes siæl gud nade, som same mode berammit haffde, nw dödh oc affgangen er, ware wii forne Danmarckis oc Noriges riighens raadt till ordz oc sambtale met werdiige fædre strenge ridder oc godemenn, som er her Mattis vti Strengeness, her Otte i Westeraars, biscoper, her Erick Trolle, her Twre Jenssön, her Peder Thurissön, her

---

[1] B tilföjer: oc. [2] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament in forma patenti, under hvilken alle 37 Segl velbevarede hænge i Pergamentsremme, No. 1—15 i rödt Vox, Resten i grönt. Den er med en samtidig Haand bagpaa mærket: Handfestning Cristiernj regis modernj, men dette modernj er med en lidt nyere Haand rettet til secundj, og samme nyere Haand har yderligere ovenover givet den Paaskriften: Koning Christians koning Hansis sön recesz. Varianter ere meddeelte efter Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie, IV B., pag. 363—377, hvor samme Haandfæstning af G. Munthe er udgiven efter en Original i det Norske Rigsarchiv (Münchenske Saml. No. 11). [3] B tilföjer: oc. [4] Kaas mangler i B.

Cristiern Bentssön, her Holgert Karllssön, riddere, Johan Arendssön[1] oc Bendt Abiörnssön, Suerigis riiges raadtz fulmechtuge sendebud, om at fulbörde oc sambtycke en herr oc koning offuer thesse tree riige efftir then kierligh bebindelse riigenn emellom giordt er. oc som Swerigis riighes raadh strax efftir forne koning Hanszs död aff oss forne Danmarckis riiges raadh met wor breff oc schriffuelse ther om atwarit oc poæ æskedt bleffue, hwilkit the ingeledis poæ thenne tiidt indgange wille, oc sagde them ther till inghen macht at haffue. thii haffue wii forne Danmarckis oc Noriges riiges raadt offuerweigt forne riighenis leylighedt oc menige theres indbyggers beste oc bestandt oc ere wii alle swo[2] endrechtligen offuer eens worden, at wii nw poæ thet ny met wor frii willie oc koor i the helligetrefoldighedtz naffn haffue sambtyckt oc fulbordt oc met thette wort obnebreff sambtycke oc fulbyrde hogborenn furste her Cristiernn met gudz nade etc., forne koning Hanszs sön, en fulldmechtug herr och koning at bliffue oc wære offuer allt Danmarckis oc Noriges riige, oc haffuer hans nade ther poæ loffuit oc tillsagt oss poæ menige forne[3] riighenis indbyggers wegne poæ sin koninglig eedh oc gode troo alle thesse efftirne puncte oc artickle fast, fulkommelige och vbrödelig at hollde i alle made, som her efftir fölger, och wii Cristiernn met gudz nade Danmarckis, Noriges, Wendis oc Gottes koningh, vdwaldt koning till Suerig, hertug vti Slesuig, i[4] Holsten, Stormarenn oc Dytmerschen, greffue i Oldenborg oc Delmenhorst, giöre alle witttherligt, at wii haffue annamit thesse forberörde oc efftirne puncter oc artickle aff oss elskelig Danmarkis oc Noriges riighenis raadh oc beplicte oss vnder wor koninglig eedh, som wii swære skulle, oc christeligh troo, at wii skulle thöm fast oc vbrödeligh hollde Danmarckis oc Noriges riighins raadh oc indbygger i alle made.

1. Först skulle wii ælske gud oc then hellige kirki oc hennes tieneres rætth styrcke oc alle theris priuilegier, friiheder, statuter oc gamble sedwannie, som them friiest giffuit oc vndt er aff then hellige Romsche kirki oc hellige framfarne fædre oc christene koninger, furster, furstinner oc forstander i alle sin article stadfest vbrödeligen atholde.

2. Item hwer biscop oc prelate skall oc moo bruge then hellige kirkins ræætt oc theris[5]

3. jurisdictienn swo frii som the aff arildz tiidt nödt oc brwgt haffue. Item skulle wii holde erchibiscoper i Lundh oc Trwndhiem, biscoper, prelater, ridder oc riddermendzmen, Danmarckis oc Norighis riighins raadt i ære, hwer efftir sin stadt oc hielpe thöm aff kronens læen hwer efftir sin leylighedt, at thee skulle icke besöge herredage oc

4. bære andre riighins tynge aldelis poæ theris egne kost oc thæring. Item skulle wii aldrig forbywde nogher mandz tiener, andelig eller werdzlig, anthen met breff ellir bud at sware theris rætthe hwsbonde anthen till landgilld ellir andit, mæn hwo ther tilltal haffuer till then anden, han tale met logen, andeligh ellir werdzlig, som thet seg

---

[1] B: Arildsson. [2] B: swa alle. [3] B: forne menige. [4] B: i mangler. [5] B: theris mangler.

bör, ehuadt læen thet er, andelig ellir werdzligh. Item skulle wii aldrig hindre ellir 5.
hindre lade noghir capitels ellir clostirs waal oc koor oc wii skulle aldrig trænge noghir prelater ellir formænd ind met vrætte emodt capitels oc conuentiis wilie ellir sambtycke. Item skulle wii aldrig beswære noghre[1] clostir i Danmarck anthen met 6.
borgeleye ellir anden koninglige tynge ythermer end wii kunde haffue i formændhens minde oc hworledis wii kunde bliffue forenth met formænden ther om, tha skall thet wære for en wilie oc ey for noghen rætt ellir sedwanne at bliffue i forne clostir i noghir made. Item skulle wii ellir wore fogder inthet befatte oss met kirki tiener, 7.
clærkeries tiener, clostirens tiener, ridderskabs tiener offuer allt Danmarckis riighe, ehwor the helst liggendis ere, anthen i eth land ellir i eth andit anthen met echt, skydsfærd, giesterii, i at sætte ellir aff atsætte ellir met nogre andre[2] tynge ellir trældom. men the skulle wære frii for oss oc wore fogder efftir forne koning Hanszs wor kiære herfaders recesszs lydelse, endog at kronen haffuer selff iuspatronatus till then kirki, som noghir tiener kunde tilligge, dog vndirtagen at före oss oc wort fadeburd, nær wii personligen drage egönnem landit, oc wele wii for then tynge, som[3] almwen met swodan echt er offuergangen, giöre met thet aller[4] förste en redelig schickelse ther om, swo[5] same echt skall mwlig wære oc rett om kring gaa vden wild. Item the 8.
kirki tiener, som kronen haffuer haffd i forswar v ildt oc v kiærdt i fyrty aar, the bliffue vnder kronens forswar. dog at the kirki tiener, som ere kommen vnder kronens forswar vti koning Hanszs tiidt oc i[6] koning Cristierns tiidt ellir ther wedt met vrætte, the skullæ komme igien vnder prelaterns oc kirkierns forswar, oc the kirki tiener som prelater oc kirken[7] haffue haffd i trety aar v ildt oc v kiærdt, the skulle bliffue vnder prelaterns oc kirkierns forswar, oc er ther noghen kommen frann kronens forswar met vminde her for inden eller ther wedt oc vnder prelaterns forswar, tha skulle the[8] komme i gien vnder kronens forswar. skall oc ridderskabit haffue oc nyde forswar aff the kirki tiener, som theris for ælder till kirken giffuit haffue, oc fundatienn indholder at them bör at haffue, oc the i wære haffdt haffue. ere them oc nogen fran kommen met vrette, tha skulle the them i gien haffue. haffuer oc ridderskabit noghen tiener[9] fran kirken met vrætt, tha skulle the komme till kirkin i gien. Item skulle wii forne 9.
Cristiernñ met gudz nade etc.[10], wor fogder ellir nogir poæ wore wegne wære vbewardt met iacht oc fiskerii vti then hellige kirkins oc ridderskabs enmærcke skowge oc fiskewatn, oc them moo biscoper, prelater, kirkin[11] oc ridderskabit selff vbehindret brwge met iacht oc fiskerii i Skaane, Hallandh, Bleging, Liister, Siæland, Judland, Fywn, Laland, Langeland oc all Danmarck offuer, met hwat dywr ther fallde kunde, store

---

[1] B: noget. [2] nogen anden. [3] B tilföjer: menige. [4] B: aller mangler. [5] B: swaa att. [6] B: oc i mangler. [7] B: oc kirken mangler. [8] Istedetfor tha skulle the har B: the skulle. [9] B: kircke tiænere. [10] B tilföier: oc. [11] B: kircker.

ellir smaa, oc moo the thesligest, andelig oc werdzlig, bruge theris iacht oc fiskerii vti
theris fællige skowge, marck oc fiskewatn vbehindret. dog swo at posæ the fællig skowge
i Falster liggendis, som kronen haffuer lodh oc deel vti, skall inghen slaa stoert wild
vden wii, wor fogder oc embitzmen ellir andere posæ wor wegne. oc skall kirkin oc
ridderskabit bruge oc nyde her efftir i Falster theris iacht met store dywr oc smaa
vti theris enmercke, oc skulle wii ellir wore fogder inghen iacht brwge ther i kirkins
ellir ridderskabs enmærke, vden wii haffue ther till theris besynderlige wilie oc loff,
oc thesligest theris fiskerii vti theris fælligs syöer [1] oc watñ, efftir som the haffue deel
10. oc lod [2] i thöm, oc er ey andit tilbörligt. Item skulle kirkin oc ridderskabit nyde
theris fællig oldenskowg, efftir som the haffue lodh oc deel [3] i thöm, all Danmarck oc
Norige offuer, oc skulle wii ellir wore fogder ey lade bruge kirkins, clostirns [4] ellir
ridderskabs enmærke skowge anthen met oldenswin, tymmerhwg ellir nogit andit hwg
ellir brwgelse [5] oc ey hellir bruge fælligs skowg ythirmer en som kronens deel oc
11. lodh kan tole. Item hwer biscop skall selffiærde met godemenn, som hanum worder
tillschickit aff oss oc riighins raadt, sidde rættherting twenne tiider om aarit i hanss
stickt oc höre oc rætthe the sager oc bryster, som ther posæ færde ære, dog wore oc
kronens rætt, som ther eblandt fallde kan, vforkrænckt, oc skulle the fullmacht haffue
at döme om alle the sager, thöm kommer for, vden wii ære ther selff personlig tillstæde.
dogh at the inghen drage frann herritzting, landzting ellir riighins [6] canceller, vden the
wille selff welwillige giffue thöm i rette for thöm. oc komer ther noghen sag, som
noghen aff the fiire anrörendis er, tha skulle the tage en anden i hans stedt igien oc
12. schicke rætt i sagen. Item skulle wii ellir wore fogder inghen giöre vrætt, griibe
ellir griibe lade noghir indbygger, vden the ere först logligen forwunden ellir tagis [7]
i the færske gierninger, som the moo griibes oc sættis for efftir logen, oc hwilken wor
13. foggedt ther giör emodt, han skall liide loghen ther for. Item skulle wor fogder oc
læntzmenn [8], prelater oc [9] godemen inghen man feyde ellir feyde lade [10]. haffue the till-
14. tall till noghen, tha skulle the thet forfölge met rættgangh. Item skulle wore lænsmænn
schicke dannemenn till herritzfogder, som schicke hwer man logh oc rætth vden
wild. giör herritzfoget noghen vrætt, tha skall han affsættis, oc sware selff till sin gier-
15. ningh. Item skulle godemenn, som aff oss læen haffue posæ tieniste ellir vti pantt, sætte
16. thöm selff herritzfogder oc herritzschriffuer. Item skulle wii inthet forminske the læen,
17. som noghre godemenn haffue i pantt för en the bliffue i gien löst. Item skulle wii
icki giffue noghir herritzfogedt ellir herritzschriffuer wor breff posæ lang ellir stackit
18. tiidt posæ theris foggedii oc schriffuerii. Item haffue wii noghen tilltal till noger bi-

---

[1] B: söö. [2] B: lodt oc deell. [3] B: deel oc lodt. [4] B: closters. [5] B: brwghe.
[6] B: riighins mangler. [7] B: tagen. [8] B tilföjer: thesligeste. [9] Istedetfor oc har B: eller.
[10] Istedetfor man feyde ellir feyde lade har B: mandz feyde lade.

scoper ellir andre then hellige kirkins prelater ellir clærcke, tha skulle wii thöm tilltale for theris tilbörlighe dommer her vti riighene, ehwadt som helst sag thet er vden iord deel. Item haffue wii ellir wore fogder nogher tilltal till nogher godmann, som 19.
i riigens raadh er ellir vden raadh, tha skulle wii tale then till for allth raadht, ehwadt sag thet er, ænthen iord ellir andit, om thet er poæ wor oc kronens wegne. Item som 20.
wii ere plictug alle rætt atschicke, swo skulle wii oc wære plictug for riighenis raadh rætt at pleige, om noghir haffuer oss nogit till atsiige, oc giöre theris dom fyllest oc ey tage thet till vwillie, at noghir tall om sin tarff. Item skulle wii alltiidt dömme 21.
vden wild oc ey tage gunst ellir gaffwe for noghen rætt ellir rætthgang i noghir made, mæn wære liige wellwillige till at hielpe oc styrcke thöm till theris rætt, wære seg ænthen indlændisk ellir vdlændisk folk, fattugh ellir riige, som hænder for oss at komme, som en Christenn koning bör atgiöre. Item skulle wii inghen kriig ellir orloff 22.
poæ slaa oc ey drage noghen vdlændiske macht ind vti riighen vden menige riighens raadtz raad oc sambtycke. Item skulle wii hollde wor breff wedt fullmacht oc ey 23.
giffue breff[1] emodt breff. thesligest hollde wor kiære herrfaders koning Hansis breff oc betale hans rette wittherligh giæld. Item skulle wii oc wor embitzmen aldrig be- 24.
fatte oss met nogit strandwrag, ythermer end som wor schreffne log indhollder, oc om wii nogit her emodt giöre, tha er thet imodt wor koninglig eedh. oc om noghen indbygger fanger ther skade for, tha skall then wore fogedt, som befatter seg met thet wrag modt logen, rette indbyggern then skade vp igien ellir then, som skaden fanger oc strandwragit[2] tillhör, oc er wor foggit icke wederhættig, tha skulle wii selff rette skaden vp igien, om wii tage wragit till oss. oc skall lænsmann, ehwor wragit kommer till land, swo wiit som lænit ær, anname wragit oc giöre ther schickelse poæ efftir logen oc giöre ther oc regneskab poæ, swo mögit som vnder hans schickelse er kommen. oc skulle oc kirkins prelater schicke om strandwrag, ehwor the haffue forstrand, som foruit staar. Item skulle wii inghen vdlændske priuilegier stadfæste ellir poæ thet 25.
ny giffue vden menige riigen raadz raadh. Item skulle wii anname alle slottzloger i 26.
Danmarckis oc Noriges riige aff oss elske Danmarkis oc Noriges riiges raadh oc beplicte oss at antworde thöm frann oss forne riigen eddelinge oc indfödde godemenn atbollde till wore hand oc till erchibiscoper i Lwnd oc Trwndhiem oc alle Danmarckis oc Noriges riigens raadh i gien, nær oss forstackit worder, oc om noghir slotzlog worder anderledis forwandelt, tha er thet modt wor koninglig eedh oc skall thet ingen macht haffue. oc skulle wii icke begere aff riigen raadh ellir thess indbygger, at nogre wor sön ellir andre i wor tiidt skall vdwælis till koning efftir wor död at bliffue, mæn Danmarckis oc Noriges riighins raadh oc indbyggere skulle nyde theris frii koor, nær

---

[1] B tilföjer: vth. [2] B: strandwrag.

wii affgaa, vden wii kunde haffue thet i theris minde. giöres her nogit emodt, tha skal
27. thet inghen macht haffue. Item skulle wii inghen vdlændske anname i riigeñ raad oc
ey hellir antworde thöm slott, land ellir læen, mæn styre, rade oc reghere Danmark
oc Norige met gode riighins[1] eddelinge, som födder ere aff ridder oc swænne, oc
antworde thöm slott oc læen oc inghen andre, oc om nogen wanbyrding, ellir icki
eddeling födde ere, haffue nw i Danmark ellir Norige ænthen slott, læen ellir landz-
ting, tha skulle the met thet första affsættis oc gode indfödde riigens eddeling i theris
28. stedt igien. dog i Noriges riige schickes efftir riighins leylighedt. Item skulle wii icki
giffue noghen vfrii mand then friihed oc frælse, som ridder oc swænne haffue, vden
all riighins raadz sambtycke, vden nogen forwerffuer thet swo erligh posæ marken, at
29. han er thet wærdt. Item döör then mann, som vfrii er födder oc haffuer dog fangit
friihed, oc lader efftir seg frælst godtz oc haffuer ey frii ellir frælse arffuing, tha skall
thet godtz ey fallde till kronen ellir i noghen vfriihed ther for, mæn thet skal fallde
till thenss nest arffuinge, en dog at the ere vfrii, oc the skulle thet icki behollde,
mæn sælgie thöm thet[2], som frii ere, som ere ridder oc swænne, inden aar oc dag
30. efftir thet fallden er, ehwor the kunde for redeligt wærdt. Item skulle wii ey posæ
lægge noghen landtskatt posæ allmwen ellir kiöpsteder vden efftir menige[3] riighins
raadz raad oc prelaters oc ridderskabs tilladelse oc noghre[4] allmwens sambtycke.
31. Item skulle kiöpstæder[5] nyde theris friiheder[6] oc preuilegier oc ey ther emodt beswares
32. i noghir made. Item skulle wii ingen godmann formene at befæste sin gard i Danmark
33. oc Norige seg selff oc riighene till gaffn. Item skulle wii ellir wor fogder i Danmarck
icki bruge riighins indsegell posæ kronens wegne emodt kirkin ellir ridderskabit efftir
thenne dag i nogir made, mæn godemenn andelig oc werdzlig skulle tilltagis posæ bode
siider at skilie at emellom kronen oc kirkin oc emellom kronen oc ridderskabit efftir
34. thenne dag bode om eygedele oc[7] andit. Item skulle wii met wor breff icki drage
35. noghen fran siit herritzting, landzting ellir riighens canceller efftir thenne dag. Item
skall riigens canceller icki bruge riighens indsegell i[8] sine egne sager, mæn wii skulle
tillschicke en anden godmann i riighens cancellers sager, oc han giffuer the breff vdt
36. vnder riighens indsegell oc sætter siit indsegell oc siit naffn till withnesbyrd. Item
sandemenn skulle icki swærge om eygdom oc markiskiel efftir thenne dag, men hwo
ther will dele om eygdom, han thet forfölger som eygdom bör at delis indfor riighens
canceller.[9] markeskiell atgiöre skulle wii tillschicke riddermendzmen oc iordegne
vwildughe. Item i Siæland oc Skaane skulle riddermenzmen oc iordegne bönder
37. granske om[10] markiskiell oc eygdom efftir thenne dag. Item skulle wii oc wore fog-

---

[1] B: rigens gode. [2] B: selge thet them. [3] efftir menige mangler i B. [4] B: nogen.
[5] B: kjöpstederne. [6] B: friihedt. [7] B tilföjer: om. [8] B: vm. [9] B tilföjer: Jtem. [10] om mangler i B.

der inghen binder giöre kirkin ellir ridderskabit posæ thet godtz oc eygdele[1], the haffue
hæffd posæ efftir logen. Item hwat mageskifft som till thess kronen oc kirken oc kro- 38.
nen oc ridderskabit ellir met bönder efftir konings tilladelse giordt er, skulle wii icki
drage tilbage igien. Item skulle wii, wor husfro ellir wor affkomme, om gud oss 39.
them föger, ellir nogre andre posæ wore wegne icki kiöbe ellir pantte oss ellir kronen
till nogit friidt ellir frælst godtz. Item skulle wii ellir wore fogder ellir noghre andre 40.
posæ wore wegne icki giöre prelater ellir kirkins menn ellir ridderskabit hinder, at the
moo ey handle friidt[2] met vdlændske kiöbmen, oc skulle wii icki[3] giffue nogir vdlænd-
ske kiöbmen wore breff at giöre landtkiöb met. Item hwat som myntes efftir thenne 41.
dag i Danmark oc Norige skall myntes swo, at two mark giöre fyllest for en rinsk-
gylden. Item skulle wii, wor husfrow, om gud oss then fögendes worder, ellir wore 42.
fogder icki tage oss werimael till posæ[4] ridderskabs godtz, som faderlös börn tilhör.
Item ingen wor fogder ellir andre frimen skulle tage thöm efftirmael till efftir nogen 43.
bonde ther slagen er, oc ey trænge thenss wænner, som for sagen er, noghen vrædlig
bod aff modt logen, oc then ther v ærligen oc forrædligh slaær then anden i hiell,
han myste sin halls. Item skulle wii antworde kirken oc ridderskabit theris godtz 44.
igien, som thöm er frann kommit met vrætte, ellir staa thöm till rette ther om for
menige riigeñ raad om wii haffue ther noghit emodt atsiige, som oss bör. Item inghen 45.
riddermandzman i Danmark skall forbryde siit iordgodz oc eygdom modt oss ellir
kronen, vden han förer affwendskiolld emodt riighit. Item giffuis noghen friiborn 46.
qwinne ellir ionfrw her aff riigit ind i Slesuig ellir Landtoholstens[5] hertugdom ellir
anderstedz ind i Tyskland, tha skall theris wærge met neste frænders raadh giffue met
thöm till met gaffue en rædelig swm̄ pendinge oc inthet friidt iordgodtz, for thii at
inghen godman i Danmark fanger iordgodtz met noghen qwinne ellir ionfrw i forne
furstendom ellir anderstedtz i Tyskland. Item skulle wii inghen saffn troo posæ 47.
noghir wor raadh ellir ridderskabt[6] ellir nogre andre, vden then[7], thet siiger, will thet
obenbarlig tillstaa oc bewise, oc findes han tha for löghner, at han tha straffis for sin
löghñ som en anden for sin bröde. Item bliffuer en riddermandzman friidtlös giordt 48.
noghenstedt i Danmark for ærlig gierning, tha skall han giffue koning tywge löde
mark for sin fredt, nær sagwolderns minde er talit. Item thet som biscoper oc byg- 49.
demend fælde ellir rese, thet skall wære loghens ende, som wor schreffne log siiger.
Item skulle wii inthet forbud giöre vden menige riighins raadz sambtycke, oc skulle 50.
wii inghen ænthen indlændsk ellir vdlændsk giffue loff i swodant forbud, emeden thet
staær, oc nær thet giöris, tha skall thet oc besluttis, hworlengi thet staa skal oc swo
vpgiffuis igien met menige riigenis raadz sambtycke oc ikki ellers. Item wille wii met 51.

---

[1] B: the godz oc eygedom. [2] friidt mangler i B. [3] B: jche wij. [4] B: fore. [5] B: lante Holstens. [6] B: riddeskab. [7] B tilföjer: som.

tiiden vnde oc forlæne Danmarckis oc Noriges indfödde eddeling aff thee læen, som
godemen pleige at haffue i forlæning oc nw ligge till reghneskab slotte, poæ thet at
riighens indfödde godemen skulle bliffue wedt macht oc redeboen till at affwærge
52. riighens skade. Item skulle inghen godmen andelig ellir werdzlig wære plictug atgiöre
oss nogir tieniste vden riighet, vden menige riigeñ raadh thet beslutte oc skulle wii
53. tha holde thöm then reyse aldelis vden skade. Item hwo som trængis ellir fæydis
frann sin rætt i Danmark ellir Norige met offuerwold oc bliffuer ther for forsömmit i
sin rætt oc fanger ther skade offuer, nær han thet kan giöre wittherligt for oss oc
riighens raadh, tha skulle wii oc riighens raad hielpe hanum till sin rætth igien oc
54. vprætning for sin skade. Item skulle wii icki giffue opresnings breff poæ wold, oc om
wold ey wordir forfuld inden sex vger, tha moo thet fald vddelis met hörings dele ellir
lagdags dele aff then, som wold giorde, inden aar oc dag efftir gierningen er skeed.
55. Item efftir thenne dag skall inghen böde for woldförsel efftir marckiskiæl tall, som her
56. till giordt er, oc bliffuer thet eth wold for hwer, som hannum woldför. Item the ther
ere i flock ellir[1] fölge met ellir giöre handgierning poæ then, ther draben worder, oc
swærges[2] till atböde efftir logen, thet er icki mandbod, the skulle böde, mæn
the skulle böde efftir logen hwer for sin gierning[3]. then ther saarer, han böder
57. saar. Item inghen skall giöre tingfredt, vden han giöre then gierning, i logen staer.
58. Item hwo som haffuer fiskeboder poæ sin eghen grwnd, tha skulle the fiskere inghen
sware om fiskeriiet vden then, som grwnden tilhör, oc skulle wor fogder ellir tolldere
59. inghen hinder giöre i swo made poæ then deel, som wonlig er swo vd atgiffuis. Item
hwo som kommer till oss poæ wor schriffuelse oc breff oc worder ther offuer i wor
nærwerilse slagen i hiel[4], tha er thet erlös gierning, om thet giöris met raadit raad.
60. Item hwo som will fæyde nogen riddermandzman, tha skal han giöre hanum ærlig for-
waring met hans obne beseglet breff oc sende hanum thet met two riddermendzmen.
then som fæyden kyndes, skall wære fælig for then anden, som forwaring giör, natt oc
61. dag nest efftir at hanum er kyndt fæyde. Item bliffuer noghen bonde ellir vfriiman
friidtlös giordt vnder Iudlans log for manslæt, böde tii löde mark for sin fredt oc tale
först sagwolderens minde. oc for herwærk oc andre friidtlöse mael bode först modt
62. sagwolderen oc fæm löde marck for sin fredt. Item skulle alle biscopir, prelatir, dom-
kirkir oc ridderskabit, Danmarkis riighens raad, som nw ere oc her efftirkomendis
worde, nyde, bruge oc beholde all koninglig rætt, rættichedt, friidtkiöb oc falld met
theris egne tienere oc vndersate. skall oc allt ridderskabit, som icki ere i raadhit,
offuer allt Danmarkis riige nyde bruge oc beholde alle fyrtywgmark sager oc friidt
63. kiöb oc hwat sager ther for neden er met theris egne tiener oc vndersate. Item the

---

[1] Istedetfor ellir har B: oc. [2] B: swærie. [3] B: effter syne gerninger. [4] B: ehyell slagen.

som theris pantt myste haffue[1] oc ey fangit theris pending, thöm skall skee skiæll
efftir riighens raadz raadh. Item haffue wii tillsagt werdugste werduge fædre prelater 64.
oc godemen, Noriges riiges raadh, at wele met thet förste met theris raadh oc menige
Noriges riiges[2] indbyggers hielp oc tröst indlöse Orchanöe oc Hetland till Noriges
riiges krone i gien. Item wille wii oc skulle fuldgiöre then artickel vti wor kiære 65.
herfaders recessz swa lydendis. skall ionfrw Birgitte Oluffdatther nw strax frii oc qwit
vden all hinder ellir hielperede haffue, nytte oc beholde Wallöffgard oc alle the garde
oc godtz, kiöpstæd godtz, möller oc landbo, ehwad thet helst er, som hennes fader oc
moder thet friiest wti wære noghen tiidt haffde[3], oc thesligest the breff lydendis poæ
kiöb, pantt ellir indförsel skulle alldrig komme ionfrw Birgitte ellir hennes arffuing till
skade ellir forfang i nogir made, oc frwe Birgitte i Hammerstadt wederlegge wor
kiære frwe moder i gien wærd ellir pending etc. Item skulle wii ellir wore fogder 66.
icki hinder ellir hindre lade noghir the, som wedt stranden boo, at the moo ioo then
bruge met fiskerii, som the haffue giordt aff arildz tiidt oc som nw seed er, ehwad
fiskerii thet er, vden all ny affgifft. Item skall thet studium vti Kiöpnehaffn[4] wedt 67.
macht bliffue, som thet fundærit er. Item haffuer noghir prelater, kirkir ellir godmeñ, 68.
andelig ellir werdzlig, ythermer priuelegier ellir friiheder[5] aff framfarne koninger och
riighens forstænder, tha skulle swodan preuilegier oc friiheder[6] icki met thenne forne
recessz forminskes ellir forkrænkes[7] i noghir made. Item beplicte wii forne Cristiernn
met gudz nade etc. oss at holde thenne wor[8] recessz, som wii Danmarkis oc Noriges
indbyggere swærge skulle, nær wii kronit worde, swo well som indbygger skulle wære
plictug at holde oss huldscab oc mandskab, oc giöre wii emodt forne wor recessz oc
wele ingelunde lade oss vnderwise ther vti aff riighens radh, thet gud forbywde, tha
skulle alle riighens indbyggere wedt theris ere troligen till hielpe thet at affwærge oc
inthet ther met forbryde[9] emodt then eedh oc mandskab, som the oss giöre skulle.
Item ere wii forne Danmarkis oc Noriges riiges raad swo offuer eens worden met
forne hogboren furste her Cristierñ etc., ath nær werdugste werduge fædre strenge
riddere oc godmeñ, Suerigis riigis raadh, tæckes at fulbörde, sambtycke oc inname hans
nade for fullmæchtig herr oc koning offuer allt Sueriges riige, tha will hans nade loffue
oc besegle thöm tilbörlighe statuter oc recesser, som herrer oc koninger vti Suerig
for hans nade giordt haffue. Till alle thesse forschreffne artickles ythermer stadfæstilse
oc forwaring haffue wii forne Cristiernn met gudz nade etc. oc wii Birge vti Lund oc
Erick Walkendorff vti Trwndhiem erchibiscoper etc. oc alle forne Danmarkis oc Norigis
riighenis raadh met wor willie oc widtskabh ladit henge alles wore secreter indzegell

[1] B: som haffue möst theres pant. [2] B: riiges mangler. [3] B: haffde nogen tiidt. [4] B tilföjer: er. [5] B: friihed. [6] B: friihedt. [7] forminske eller forkrencke. [8] wor mangler i B. [9] B: atforbride.

oc signeter neden for thette wort obnebreff. Giffuit aar dag oc stædt, som forschreffuit staær.

17.

Frederik Is Haandfæstning af 3 August 1523 [1].

Vthij thett helligetrefoldigheds naffnn amen. Wij [2] Lago Vrnæ tiill Roschilde, Niels Stygge tiill Borgloñ, Niels Clawszenn tiill Aarss, Jwor Munck tiill Ribe, Jenns Andherszenn tiill Otthense, Stygge Krwmpen tiill Borgloñ, Offue Bille tiill Aarss, Jörgenn Friis tiill Viborg mett gudz nade biscoper, Oghe Jepszenn electus tiill Lwnnd, Henrick abbett i Szore, Eskild prior i Anndtworskow, Knwd Henrickszenn proffwest i Wiborg, Maghens Giöe Danmarckis rigis hoffmesther, Thyge Krabbe Danmarck righis marsk, Niels Hög, Prebiörnn Podebwsk, Henrick Ogheszenn, Henrick K[r]wmmedige, Hanns Bille, Albrett Jepszenn, Mattis Ericszenn, Pedher Lycke, Jachim Lycke, Otte Krwmpenn, Jehann Oxe, Jehann Vrnæ, Wincentius Longe, Andhers Bille, Thyge

---

[1] Denne Haandfæstning findes i Geheimearchivet i tvende Originaler, begge paa Pergament. Den er her aftrykt efter det ene Exemplar (A), som bagpaa med en samtidig Haand er mærket: Handfestning Frederichi regis Danorum anno etc. mdxxiij. IIII. d., og hvorunder der endnu hænge 22 Segl (No. 1, 2, 7, 8 og 11 i rödt og No. 14—17, 19—23, 26, 29, 35—37, 39, 44 og 48 i ufarvet Vox); dog ere enkelte Udeladelser, der öjensynlig hidröre fra Skrivfejl, rettede efter det andet Exemplar (B), og det saaledes Tilföjede er trykt mellem Hager. Ligeledes ere i Noterne Varianter meddeelte efter dette andet Exemplar (B), som bagpaa med en samtidig Haand er mærket: Kong Fredericks recess giort i Roskilde mondagen fore S. Peders dag ad vincula aar md xxiij. XX. b., og hvorunder der endnu af de 70 Segl findes 53, nemlig No. 1, 2, 4—12 i rödt og 13—26, 29, 31—50 (No. 50, Abbed Sören i Vitsköl, har beseglet med Eske Billes Segl), 54, 57—60, 62 og 70 i ufarvet Vox; og at dömme efter Seglremmene, som endnu hænge ved, synes de manglende 17 aldrig at være hængte for Brevet.

I Archivet findes ligeledes en Transsumpt af den forelöbige Haandfæstning, som Frederik I udstedte til den jydske Adel ved Hyldingen i Viborg den 26 Marts 1523 (C), men da den næsten allevegne er ordret ligelydende med den senere, er den her ikke aftrykt in extenso, men kun Varianterne ere anförte i Noterne. Transsumpten er skreven paa eet Læg Papir (elleve Ark) in folio med Pergamentsomslag, og Kongens Segl, som nu er borte, har hængt derunder i sorte Silketraade. Paa det forreste Blad er der med en samtidig Haand skrevet: Anno dñj mdxxiij fferia quinta que fuit in crastino anuntiationis Ffredericus dux Holsatie electus est in regeñ Datie Vibergis, og den til Slutningen tilföjede Videmering lyder saaledes: Til wintnesbyrdt ath thenne forscr^e recessz luder ligewedt then, som wii for^{de} Frederick vduoldt koningk til Dannemark haffuer beseglet oc giffuit wort elsk^e Dannemarkis rigis radt pa mene landzens jndbyggers vegne, haffue wii met wilie oc widskap ladet henge wort secrett nethen for thenne copie. Datum vtsupra.

[2] B tilföjer: effthirschreffne. C: Wii Niels Stygge aff Börglum, Niels Clauszenñ aff Aarss, Jwer Munck aff Riibæ, Stygge Krompenn aff Börglum, Offue Biille aff Aarss, Jörgenn Friiss aff Wiiborg biscoper, Magnus Göye Dannmarckis riigis marsk, Niels Höög, Pretbiörnn Padebusk, Jachim Lycke, Tyghe Krabbe, Peder Lyckæ, riddere, Magnus Munnck, landzdommer i Nöriutlannd, Offue Wincenntz Dannmarckis riigis raadt, abbet Seuerenn aff Wiskiell, abbet Ieib aff Ömclosther, Niels Bodillszenn prouest aff Westerwigh, Jens prouest aff Twiloñ, Knud Henricszenn prouest i Wiiborg, Eric Stygge tiill Mattrup, Axell Nielszenn tiill Langtinndt, Lucas Krabbe tiill Östergaardt, Otthe Hollgerdszeñn tiill Boller, Eric Erickszenñ tiill Askedall, Oluff Nielszenn tiill Skiernæ, Niels Lodwigszenñ tiill Pallsgaardt, Eyler Brusk tiill Dallunndt, Thomes Iwerszenñ tiill Lunndt, Christiernn Anderszenñ tiill Quelstrup, Jens Hwass tiill Kaass, wepnere, wt aff aadellenn wti Nöriutlandt besiddendis, giöre alle wittherligt.

Brae, Axell Brae, Holgher Greerszenn, riddere, Maghens Mwnnck landzdommere i Nörre-iwdtlannd, Offue Vicentij, Erick Ericszenn, Olwff Nielszenn, Otte Holgherszenn, Knwd Vrnæ, Jehann Biörnszen, Lawritz Skenckell, Niels Bild, Henning Valkendrwp, Eiler Ericszenn, Hanns Kraffze, Niels Vincentii, Mawritz Jepszenn, Knwd Bille, Esghe Bille, Trwidt Greerszenn, Danmarck rigis raadtt, abbett Sewerin aff Viskiild, abbett Jep aff Emclosther, Niels Bodelszenn prowest i[1] Vestherwig, Jens prowest i Twilwm̄, abbett Jenns i[2] Esszerom, abbett Hanns i[3] Ringstede, abbett Rasmus aff Skowgclosther, abbett Jenns i Knarderop, aabbett Jep i Hæridtzwodtt, Henrick prowest i Dalby, Jacob Trolle, Oghe Brae, Clawss Bille, riddere, Erick Stygge, Axell Nielszenn, Lucas Krabbe, Niels Lodwigszenn, Eiler Brwske, Christiern Andherszenn, Jens Huass, Jens Torbernszenn, vepnere[4], giöre alle vittherligtt, att epther thij att Danmarckis rige haffuer aldtiid væridtt vdtaff arildz tiid oc er ennd nw ett friitt kore rige, saa att danske mennd aff förste begynnelsze haffuer aldtiid hafftt theres[5] kor att hylle, kiesse oc anname, huilckenn herre oc fyrste ther thennom selff teckes for en herre oc konning, som thennom skwlle ville rode oc regere epther theres eghen landz screffuen lowg oc goede gamble sidtwaner ock holle then hellige kircke mett menige landzenns indbyggere, andhelig oc verdzelig, vett theres preuilegher oc frihedher. ther for[6] haffue framfarne konningher aff Danmarck jen epther then andhen vthy theres hyllinge oc kronninghe[7] aldtiid geffuett, giortt oc[8] sworidtt oc beselgtt[9] Danmarck rigis raad paa menige landz inndbygghers vegnæ hanndfestningher oc recesser, szom̄ oc hogboren fyrstæ konning Chrestiernn epter samme gode sidwaner nw siidst giorde, forplictendis seg paa sin Christelig troe oc konninglig eed sin recess oc hanndfesting att skwlle vbrödeligenn holde vett alle the ord oc article, the indeholdher. ther som̄ hanns nade, thett gudtt forbiwde, giorde ther nogitt emod, tha skwlle menige landzenns indbyggere vedtt theres ære være forplicthett thett att affuerge oc ther mett eÿ nogitt forbrydhe emod then eed, manndskaffb oc hyldskaffb, the hanns nade sworitt haffwer, som̄ hanns nadis beseglitt recessz oc eed klarligenn vdtwiszer oc indeholdher. Effther sliig swore forplictelsze[10] oc paa thett alle herrer oc fyrster oc huertt redeligtt meniske skall vide oc i sanninnghe bekende, att wy forne righens raadtt, adelenn, ridderskaffb oc menige righens inndbyggere var obenbarlig nöd oc trengtt ther tiill[11] emod ald vor vilgæ oc sinnd, thett gud sie forkiertt, att giffue oss fra[12] hogboren fyrstæ koning Christiernn oc att[13] opsiæ hanns nade[14] hwldskaffb, manndskaffb, eed, forplicthelsze oc traa tiennistæ for thesse epterscreffne oc mange andre fleere merckelige sagher, bröster oc skyllingher, for huilckett vy for gudtt eller verdenn ey skyllige eller plictwge waare att

---

[1] B: aff. [2] B: aff. [3] B: aff. [4] B: vempnere. [5] C tilföjer: ffrij. [6] C: ther paa. [7] B: kroninger. [8] C: oc mangler. [9] B: beszeglett. [10] C: beplictellsze. [11] B: nödhe tiill oc trengdt tiill. [12] C tilföjer: wor. [13] C: att mangler. [14] hanns nade er ved en Skrivfejl gjentaget i A.

wære hanns nade vndergiffnne eller noghen som̄ sadann vchrestelig, vskellige oc vmilde gerningher giöre oc bedriffue ville moed gwdtt oc then hellige kircke, rigszenns raad, ridder, riddermendzmennd oc menige righens inndbyggere[1], som thesse tre righens inndbyggere her tiill vedherfarett er i[2] the mode oc andre fleræ szom̄ her epterfylgher: Först haffuer forne konning Chrestiernn den hemmelske gud tiill fortörnelsze oc mange simpell[3] oc endfoldig vndersatte tiill vildfarelsze tiillstedt oc oppeholdett nogher forlidtnæ aar obenbarlig kietthere vthy hanns nadis koninglig stad Köffwehaffnn, som̄ haffuer predeckett[4] oc leertt then menige mannd emod then hellige Chrestelige troe oc hellige Romske kircke, alle Chrestne menniskes andelige modher, then vy oc wore foreldernæ haffue aldtiid wæritt vndergeffuen paa then hellige Chrestelig troffs vegnæ, then vy oc wore epterkommere hörighe oc lydighe i[5] the mode gerne bliffue ville, som̄ rett Chrestne menniske bör attgiöre[6]. Jtem̄ haffuer hanns nade laditt gribe oc fangett consecrerett bescoper oc prelather, ther tiill riddere oc godemennd, oc ladett thennom halszhwgge, affliffuett oc ligge paa stredhe[7] for hwnde oc swinn oc sidenn brende for vdhen skyld, bröde, dom̄, nade oc rett, som̄ kom̄ tiill hanns nade i goed troo oc loffue paa hanns nadis breff oc scriffuelsze. Jtem haffwer hanns nade[8] tagett en consecrerett abbett oc vedhe mwncke samme thime, som̄ the ginge fra altherett, oc loed thennom strax sencke oc ihiell sloo vthen ald skyld, bröde, domm, nade oc rett. Szo haffwer hanns nade framdragitt then persone, ther thesse forne vchrestelige gerningher giortt haffwer aff hanns nadis befalningher vthy hanns nadis eghen nerwærelsze, oc giortt hannem tiill höffwidzmannd for lannd oc folck vthy ett gandske konning rige oc ther offuer[9] indtrengtt hannem for en erchebiscop vthy Lwnnd oc en biscop vthy Skare att skwlle bliffue, huilckenn samme personæ hanns nade oc sidenn, then hellige Romske kircke oc menlig gesligh stadtt tiill ydermere foracthelsze, loed henge oc brenne vthen[10] ald dom̄. Jtem loed hanns nade fange oc gribe biscop Karll aff Hammer oc holtt hannem fangenn syn liiffs tiid vthen all dom̄ oc rett. Jtem[11] loed hanns nade fange oc gribe biscop Jenns[12] aff Otthenssze, som̄ kom tiill hanns nade i gode tro oc loffue paa hanns nadis breff oc scriffuelssze, oc haffwer nw holde hannem szo lanng tiid vthy torn oc fengszell for vthen ald dom̄, nade oc rett. Jtem haffuer hanns nade i[13] medell tiid, szom̄[14] forne biscop Jenns[15] szo[16] fangenn waar, ladett seg inndföre vthy hanns biscops gord vthy Otthensze oc tagett fra hannem oc sticthett mett[17] fleræ sticthens slott, gorde oc

---

[1] Istedetfor then hellige kircke — inndbyggere har C: theris wndersaatthe. [2] i mangler i C. [3] C tilföjer: menniske. [4] C: prediceret. [5] Istedetfor hörighe oc lydighe i har C: hörighghe. [6] C: wære. [7] B afflybhett oc leyett paa streder. [8] C tilföjer: oc. [9] B og C: ther wdt offuer. [10] C: for wthen. [11] C: Jtem tesliigest. [12] C: griibe oc fange Jens Andersenn. [13] B og C tilföje: samme. [14] szom̄ mangler i C. [15] C: Jenns mangler. [16] B: szo mangler. [17] C: mett mangler.

goedz oc klenodea oc holdtt thett[1] mett macth oc vold. Jtem haffuer hanns nade[2] nöedtt oc trengtt Lwnne capittell, som kom tiill hanns nade i goed troe paa hanns nadis breff oc scriffuelsze, mett tornn oc fengszell att anndtworde seg theres domkirckes slott oc lannd Borrenholm oc[3] thesligest oc Aawss mett fleræ samme kirckenns gorde, goedtz oc eendom, szom hanns nade ey tiillforne kwnne vinne eller fange fra samme kircke med noghen rettis ganng. Jtem szo haffwer hanns nade beplawett oc beskattett then hellige kircke, bescoper[4], prelather oc andre hennes personer, ther hanns nade besynderlig burde att fordagtinnge oc beskerme, oc veldelig tagett fra thennom theres preuelegher oc frihedher, som the aff förste begyndelsze oc epter kirckeloffuen noett oc brwgtt haffue emod sin konninglig eed, loffuitt, sworitt oc beseglitt recess. Jtem for thessze[5] oc andre fleræ hanns nadis vchristelige gerninger oc vskellige regemenntt tha er ther icke nw en erchebiscop vthy thesse trenne rige Danmarck Suerige oc Norge, oc mange andre bescoper afliffuett, dödett[6] oc foriagett, som er vdtaff Fynn, Strengeness, Skare, Vestheraarss, Aabaa, Opsloo, Bergenn oc[7] Staffangher, thesse tre righers indbyggere tiill staaer bryst, skade ock forderffue. Jtem haffuer hanns nade sammeledis offuerfallit adellen oc ridderskaffbett, besynderligenn hanns nadis raatt her Knwd Knwdtszenn ridder, som hanns nade loed halsshwgge emod hanns nadis raadz rad oc dom. sidenn tog hanns nade[8] alle hanns arffuegoedz vnder kronenn. Jtem thesligeste mod hanns nadis rodz dom loed halsshwgge velbwrdwg swennd Torbernn Oxe, thesligeste jwnncker Hanns oc Staffen Weffuersteenn[9] hanns nadis oc righens tro tiennere. Jtem sameledis mod dom oc rett loed hanns nade ighen opgraffue vdtaff swarthebrödhre kircke i Arss velbyrdwg mannd Moghens Thamesszenn, som döde mett sine skell og sacramentt som en Chrestenn mannd bwrde att giöre, og loed hannem siden henge szom en tiwff vdhen ald dom oc rett oc tog aldtt hanns goedz oc hanns hwssfrwes goedz[10] vndher kronenn. Jtem haffuer hannd[11] sameledis moed hanns nadis breff[12], indsegell, tro oc loffue vdhen ald nade dom oc rett gandske jammerligenn vthen skell oc skriffthemoel[13] halsszhwgge erlige oc[14] velbyrdwge strenge riddere, Swerigis rigis raad, adelenn, ridderskaffb oc gode mennd vthij Stockholm, som hanns nade for en herre oc konning vnndfangett[15], keest oc kronett haffde. sameledis tog hannd oc aldtt theres goedz vndher kronen oc en partt aff[16] theres hwssfrwer oc börn fangett[17]. Jtem haffuer hanns nade sammeledis beskattett hanns nadis raadtt, riddere, adelenn, godemennd, frwer oc jomfrwer, szom andre böndher oc treler, oc thagett thennom fra theres eghen[18] preuelegher oc frihedher, som theres foreldernæ aff arildz

---

[1] C: hollder thet end nw. [2] C tilföjer: oc. [3] oc mangler i C. [4] C tilföjer: oc. [5] C tilföjer: for^ae. [6] C: dööde. [7] oc mangler i B. [8] Istedetfor siden — nade har C: oc tog siidenn. [9] B: Sthephen Weffuerstedt. C: Steffenn Webersteenn. [10] C: goedz mangler. [11] C: haffuer hand mangler. [12] C tilföjer: oc. [13] C tilföjer: lod hans nade. [14] oc mangler i C. [15] C: vndfangede. [16] aff mangler i C. [17] C tilföjer: oc end nw i fengszell ære. [18] B: eygett.

tiid for thennom haffuer hafftt emod hanns nadis konninlig eed oc beseglitt recess. Jtem haffuer hanns nade foractt[1] oc forsmoed then hellige kirckes prelather, ridder ock godemennd, ther hanns nade bwrde att elske[2], oc dragett vdtoffwer thennom then skendelig oc forsmeelig[3] qwinnæ Cibrett, som̄ aldtiid haffwer værett aarsage oc hanns nadis radtgiffwer tiill alle thesse forne oc epterscreffne vchristelige oc vmille gerningher, hanns nade[4], oss oc menige righens inndbyggere tiill ewig skade oc forderffwe. Jtem sammeledis haffuer hanns nade effther samme forgeffthelig onde[5] qwinnæs radh elskett oc framdragetth hennes lighe, trelle oc skalcke, vdtoffuer hanns nadis raad, ridder oc gode mennd oc andtwordett thennom slott oc leenn i hende, ther mett adelen oc ridderskaffbitt forhadett, fortrengtt oc forsmoett wærett haffwer. Jtem[6] haffwer hanns nadhe forwanndlitt sloedtz loffuenn indtiill hanns hwssfrw oc börnn[7] emod hanns koninglig eed oc recessz. Jtem haffwer hanns nade oc[8] for hanns[9] vloffactighett oc vskellige regementt mett Swerrige, the Vendiske stedher oc andre omliggendis landhe moed hanns nadis raadz raad, villiæ oc samtycke paafört oss oc rigett en stoer feide[10] oc inddragett her vthj landett vdtlendsk mactt tiill theres oc righens inndbygghers skade oc forderffue. Jtem haffuer hans nade oc gandske önckelige vdtoffuer ald skell oc effne beskattet oc besworett köpstemennd, bönder oc almwe mett skatt vdtoffuer skatt, told, cisze, forbwd, ny lowg oc andre flere vtollige besworinge, som̄ langtt vor aff[11] att scriffue, ther mett then menighe mannd forarmett oc skött aldelis forderffuett. Huilckett forne hanns nadis[12] vchristelige regementt[13], vmille gerningher[13], vtollige besuoringe oss oc landzenns indbyggere ey lenger for gwd eller verdenn stander att lide, oc haffuer hanns nade ther vdtoffwer offthe wærett paa minntt oc inghen bedring verett förde[14]. Ther for (thett gud kende, epter szom̄ forscreffuett standher, oss sore emod) haffue vy[15] opscreffuett oc opsagtt[16] hanns nade hwldskaffb, manndskaffb, eed oc tro tienneste vortt frj federnæ lannd ewige preuelegia oc frehedher att ville fordagtinnge oc beskermæ for hanns nadis ydhermere offuerwold oc alle andhres, oc paa thett att landett ey lengher so standhe skall vdhen herrer, höffdingher oc regererre[17], tha eræ vy szo endregteligenn offwer eenns vordhen mett[18] adelens ridderskaffbs, köpstemendz, böndher oc menige landz inndbygghers samtycke, attwy i forne konning Christierns steed haffue nw igenn vthy thett[19] hellige trefoldighedz naffnn mett vor frij villiæ oc kor keest[20], foldbwrdtt oc samtyckett hogboren fyrstæ her[21] Frederick, mett gudz nade rett arffue[22] tiill Norge, hertwg tiill[23] Sleszuig, Holdstenn, Stormarnn oc Ditmerskenn, greffue tiill[24] Oldenborg oc Delmenhorst, for en fwld-

[1] B: forachtigtt. [2] C tilföjer: oc ære. [3] C: forderffuelig. [4] C tilföjer: siellffue. [5] C: wnde forgiiftelige. [6] C: Sameledis. [7] C: barnn. [8] B: oc mangler. [9] C: syn. [10] paaført — feide mangler i C, vistnok ved en Skrivfejl. [11] aff mangler i C. [12] B: Huilkett hans nadis forne. [13] C tilföjer: oc. [14] B: engenn bedryng wedt fördt. Ligesaa i C. [15] C tilföjer: nw. [16] C: affsagd. [17] C: herre, höffdinge oc regere. [18] B har at istedetfor mett. [19] B og C: the. [20] C tilföjer: oc. [21] C: hertug istedetfor her. [22] B og C: arffwing. [23] B: i. [24] B: i.

mectwg herre ock konning offwer ald Danmarck att bliffue, icke anseendis thett hanns nade er en indföd konningsön vthy Danmarck, medhen thett fyrstelige ord oc Christelige regementt, hanns nade fylgher oc aldtiid hollitt haffwer. szo haffwer hanns fyrstelig nade[1], szom̄ framfarne konningher i Danmarck for hanns nade giortt haffuer, loffuett suorett oc[2] tiillsagtt oss paa menige landzenns indbygghers vegnæ thenne epterscreffne recessz oc hanndfestninng paa sin fyrstelige æræ, Christelig eed oc gode troe vbrödelige att holde vthy alle sinæ artickler ock pwnncther, som̄ her efftherfylgher[3]: Wy Frederick mett gudz nade wdtwoldtt konning tiill Danmarck, rett arffwing tiill Norge, hertwg tiill[4] Slesszuig, Holdstenn, Stormaren ock Ditmerskenn, greffue tiill[4] Oldenborg oc Delmenhorst[5], giöre alle vittherligtt, attwy haffue hörtt[6], spwrtt oc sandelig[7] forfarett, huorledis forbeneffnnd hogboren fyrstæ konning Christiernn, wor kiæræ herre brodherss sön, emod synn konninglig eed sworett oc beseglett recess ett vcristeligtt oc vtolligtt regemenntt vdtoffwer then hellige kircke, then hellige kirckes personer, biscoper oc prelather, ridder[8], riddermendzmennd, köpstemennd, böndher oc almwe, menige righens inndbyggere vthy[9] forne artickle oc mange andre vtollige offweruold oc besworinge, szom̄ langtt vor att scriffue, holdett haffwer, ther icke eniste oss vell[10] vittherligtt er, medhen oc andre flere[11] herrer, fyrsther, stedher oc andre[12] omliggendis lande, ther mett forne Danmarckis rigis raad, ridderskaffb, köpstemennd, bönder oc menige landzenns inndbyggere ganske hordelig nöd oc tiilltrengtt wore att opscriffue[13] oc affsie forne koning Christiernn hwldskaffb[14], manndskab oc att besöge hielp, tröst oc bestannd aff oss eller andre herrer oc förste[15] theres federnæ lannd, preuilegia, frihedher, liiff, halss oc goedz for slig[16] konning Christiernss offweruold att fordagtinge oc beskerme, saa haffue vij offweruegitt oc ansedtt then gwnnst, villiæ, troskaffb oc manndskab, szom̄ Danske mennd wor kiæræ herre fadher oc[17] brodher, huess sielæ gud nade, giortt oc bewiist haffwer, sammeledis oc[18] attwij selffwer eræ en indfod konning sönn vthij Danmarck, saa attwij[19] thessydermere forplictige eræ Danske mennd att elske[20], theres bedste oc bestanndighetth[21] att wide, saa haffue [wij][22] oc metöckeligenn andsett thett thiranske vold oc mangefold besworinnge, thet mett the aff forne konning Christiernn beladett eræ[23], ther vdtaff vij thennom mett gudz hielp, herrer oc fyrsthers, venners oc tillhenghers, hielpe oc frelsse ville, jicke sparendis ther offwer vor eghen persone, land, folck oc ald vor vellferdtt, ther paa vij oc nw beloffuett, fwldbwrd oc samtyckett haffwer theres kore, ther the oss for en herre oc konning keest oc

---

[1] C tilföjer: ther emodt effther. [2] B: oc mangler. [3] C tilföjer: oc. [4] B: i. [5] C: met gudz nade reet arffwinge tiill Norge, hertug wdi Sletszuig Hollstenn etc., wdwolldt konnynng tiill Danmarck. [6] C tilföjer: oc. [7] B: i sandingenn. [8] C tilföjer: oc. [9] C tilföjer: the. [10] vell mangler i C. [11] flere mangler i C. [12] andre mangler i C. [13] B ved en Skrivfejl vschriffue. [14] C tilföjer: oc. [15] B og C: förster. [16] C tilföjer: forne. [17] C tilföjer: herre. [18] oc mangler i C. [19] att mangles i C. [20] C tilföjer: oc. [21] C: bestandinge. [22] wij mangler i A. [23] B: wore. C: belagdt ære.

korett haffue, ther paa vij oc nw, ligherwiiss som̄ wore forfedhre framfarne konningher
vthij Danmarck forhenn giortt haffwer, loffuer oc tiillsier forne oss elske Danmarckis
rigis raad paa menige righens inndbygghers vegne att ville oc skwlle thennom [1] vor
recessz oc hanndfestning forberördtt [2] oc epterscreffne puncthe oc artickle paa wor
fyrstelig eræ, Christelig troe oc konninglig [3] eed vbrödeligenn oc wdhen ald arge-
1. liist att holle ligherwiissz som her nw [4] efftherfölgher: Jtem skwlle vij först [5] elske
offuer aldtt [6] then hemelske gud oc then hellige kircke oc hennes tienere rett [7] styrcke,
fordagtinge oc beskerme, oc alle theris preuelegher, friihedher, stathwther oc gode
gamble sidtwaner, som̄ thennom först [8] vnndt oc giffuet eræ aff then hellige Romske
kircke oc [9] hellige framfarne fedhre, Christne konningher, fyrsther, fyrstindher oc for-
stanner, vthij alle sine artickler stadfeste vij thennom saa vbrödelig att skwlle [10] then-
2. nom nyde, brwge oc beholde. Jtem [11] ville eller skwlle vij aldrij tiillstæde noghen
kietther, Lutters discipler eller andre, att predecke eller leræ lönlig eller obenbarlig
emod then hemelske gud, then hellige kirckes troe [12], helligstæ fader paffuen eller
Rommer kircke, medhen huor the findis vthij vortt rige, ville vij oc skwlle lade
3. straffe thennom vedtt theris liiff oc goedz. Jtem skwlle vij aldtiid döme vthen vild
oc ey tage gwnnst eller gaffue for nogher rett eller retthergang i nogher mode,
medhen være lige velluillige tiill att hielpe oc styrcke thennom tiill theres rett, være
seg andthen [13] inndlendsk eller vdtlensk folck, fattige eller rige, som hender for oss
att komme, som en Chrestenn [14] konning bör att giöre oc vij ville andtsware [15] for gwdtt.
4. Jtem ville eller skwlle vij aldrij epter thenne dag tiillstede, att noghen skall elegeris
eller vdtwellis tiill noghen biscopsdöm her vthij rigett vthen then, som̄ indföd er i
Danmarck aff riddere oc swennæ, eller [16] tiill nogitt prelathedom̄ vthen righens indföd-
demennd aff riddere oc swenne eller oc doctores vthij then hellige scriifftt eller kircke-
loffuen eller verdwge lerde [17] mennd, som ther tiill dwelige oc nyttige eræ, som̄ dog
Danske föd eræ, vdhen vij kwnne thett haffue mett Danmarck rigis raadz raad [18],
5. villiæ oc samtycke, rigett tiill nötte oc gaffnn. Jtem skall vij icke nominere, presen-
tere eller tiillstede noghen vdtlendske tiill nogidtt prelathedom̄, kircke eller kirckenns
leenn [19] vtj Danmarck, ey heller tiillstede [20] epther wor formwe nogher korthesaner eller
andre ther vdtoffuer Danske mennd att [21] molestere, som̄ her tiill offthe skeedt er.
6. Jtem skulle vij aldrij hindre eller hindre lade nogher capittels electioenn oc kor, ther

[1] C: thenne. [2] B ved en Skrivfejl: forberödt. [3] konninglig mangler i C. [4] nw mangler i C. [5] C: Fförst skulle wii. [6] B: altiing. [7] C: hennes oc hennes tienestis rett. [8] C har ffriiest istedetfor först. [9] oc er ved en Skrivfejl gjentaget i B. [10] Istedetfor att skulle har C: skulle the. [11] Jtem mangler i C. [12] C: then hellige Cristelige troo. [13] B: enthiigenn. [14] B: herre oc. [15] C: swaræ. [16] C: ey heller. [17] B: .wirde oc lerde. C: heller ander werde oc lærde. [18] raad mangler i C. [19] B: eller kirckelenn. [20] B: stede tiill. [21] B: att mangler.

som the elegere[1] epter thesse forne articklæs lydelsze, oc skall vij aldrij trenge
noghen prelate eller formannd innd emod[2] capittels samtycke, dog adt wij beholde
nominationem tiill two eller tree aff thett capittell, so͞m[3] bispenn er vdtaff död, eller
oc[4] vij nominere then, so͞m kirckenn er nöttig, mett Danmarck rigis raadz raadtt, dog
attwij beholde juspatronatus tiill the leen, szo͞m vore forfederne framfarne konningher
i Danmarck her tiill haffuer hafftt. Jtem skall oc mo huer biscop oc prelate nyde oc 7.
bruge then hellige kirckes rett oc jurisdicks[5] friitt, so͞m the then aff arildz tiid brwgett
haffwer, dog att the sagher, so͞m bör att hanndles tiill landzting oc heritzting, skwlle
handtheris tiill forne tinghe. Jtem skall vij ey tiillstede mett righens raad[s] hielp oc 8.
tröst, att noger sagher, andelig eller verdzelige, skall kalles elles drages[6] inndtiill
Rom, för ennd the eræ förat hanndtherett for righenns prelater epter righens preue-
leghers lydelse. Jtem skulle vij holde verduge fedre[7] oc prelather, strenge riddere 9.
oc riddermenndzmennd, Danmarcks rigis edtlinge, vthij staedtt oc eræ oc hielpe then-
nom aff kronens leen huer epter vor oc theres leilighett, villig[8] oc tro tienneste, szo
the ey skwlle söge herredage eller ey holde andre koninglig tynnge aldelis aff [theris
eygett][9]. Jtem skwlle vij aldrij nogitt closther i Da[n]marck besuore[10] mett borgeleie 10.
eller mett andre konninglig tynge, ydermere ennd vij kwne haffue i formandzens[11]
minde eller vortt elske raadz raad, dog ey ydermere eund thett wor vthij vor kiære
herrebrodhers tiid, szo gudz tienniste ey[12] ther offwer skall formindskes eller neder-
legges. Jtem skwlle vij aldrij forbywde noger mandz tiennere, a[n]delig eller verdze- 11.
lig, att sware theres hosbonde tiill landgille eller ander vdtgefftt eller tienneste, medhen
huem som sidder sin hosbonde offwerhörig fore i[13] the mode eller andre, then skall
lide synn hosbondis tiilbörlig straff ther for epter loffuen. Jtem skulle vij eller vore 12.
fogeter ey[14] befatte oss mett nogher manndz tiennere, andelig eller verdzelig, then
vthij att sette eller aff att sette eller then at besuore mett gesterij, egtt, arbedhe,
skwdferd, boeiacth[15] eller noghen andenn tynge eller[16] treldo͞m ydermere so͞m veritt
haffwer i wor kiære herre faders oc herre brodhers tiid, vndertagenn aldso͞meniste att
före[17] vortt fadebwr, naer vij personligenn drage egemmen landitt, dog att then egtt
bliffwer modelig oc gangher rett[18] omkring vthen ald vild. Jtem skwlle vij ey heller[19] 13.
giffue nogher mandz tiennere, andelig eller verdzelig, vortt breff paa the gorde the
sidder vthij, medhen jordeerenn[20], andelig eller verdzelig, skall haffue fwld magtt sin
thiennere vthij oc aff[21] sette epter landzenns sidtwonn oc epter logenn, oc hues breffue

---

[1] B har ved en Skrivfejl erlige istedetfor elegere. [2] C tilföjer: noghen. [3] B: som mangler. [4] B tilföjer: at. [5] C tilföjer: szaa. [6] B og C: draffues eller kallis. [7] C tilföjer: biscopere. [8] B: viilge. C: oc willige. [9] theris eygett mangler i A. [10] C: besware nogenn closter wdi Danmarck. [11] B og C: formændzs. [12] ey mangler i C. [13] C: i mangler. [14] C: inthet istedetfor ey. [15] B: bowiagt. C: bogeiacht. [16] B og C: oc istedetfor eller. [17] B: att førde. [18] C: rett mangler. [19] B: heller mangler. [20] C: huer iordegeræ, andelige oc werdzliige. [21] C tilföjer: at.

koning Christiernn ther imod vdtgiffuett haffwer, skall ingenn magtt haffue epter thenne
14. dag. Jtem skwlle vij eller wore fogether eller nogher paa vore vegne ey befatte oss
mett noger jactt eller fiskerij vthij then hellige kirckes eller riddherskaffs enemercke
skowe eller fiskewann, ey heller ther, soñ vij eller[1] kronen haffue nogher felligskoffue[2],
15. brwge ydermere ennd soñ vortt fellig kannd tolle. Jtem skulle vij eller vore fogèther
ey heller lade brwge kirckenns eller[3] closthers eller ridderskaffbs enemercke skoffue
entenn mett oldenswin, tömmerhwg eller nogher ander brwgelsze, ey heller brwge
16. fellig skowg ydermere, ennd soñ kronenns lod oc deell kannd tollij. Jtem skall vij
eller vore fogether ey formene nogher mannd att dele tiill rebs skowg, marck eller
fiskewannd epther konning Voldemars lowgs lydelsze, ennd dog vij haffue ther lod oc
17. deell vthij. Jtem skwlle vij eller vore fogeter enghenn gribe eller gribe lade, vthen
the eræ[4] lofflig forwundenn eller oc the thages vthij ferske gerningher, soñ the mwe
18. gribes fore epter loghen. Jtem skall ingenn mannd feide then andenn, medhen huer
19. thale then andenn tiill mett[5] loghen. Jtem huelckenn hæritzfogitt soñ for gwnnst
eller[6] gaffue eller vild formener noghen manud, fattig eller rig, lowg eller rett[7] oc
giffuer nogher vrett[8] doñ, tha skall hannd skammelige affsettis oc aldrig igenn sidde i
20. dommers sted. Jtem skulle gode mennd, soñ aff oss haffue leen paa tienniste eller i
21. pantt, sette then selffwer theris[9] fogeter[10] oc[11] hæretz scriffuer. Jtem skwlle vij
endtett formindske the leenn, som nogher goed mannd i pantt haffwer, för ennd the
22. bliffue loglig igen löste. Jtem skwlle vij icke giffue hæretzfogether eller hæretzscriffuer
vortt breff paa lang eller stackett tiid paa theris fogedthij eller scriffuerj. dog skwlle
the icke aff settis, then stwnnd the skicke huer mannd log oc rett for vdhen vild.
23. Jtem haffue vij noghen tilltall tiill nogher biscop[12] eller andre kirckenns prelather
eller klercker[13], tha skulle vij thennom tiilltale for theris tiilbörlig dommere her vthij
rigett, ehuatt som heldst sag thett er vdhen jorde delæ, köpstegoedz eller verdzelige
24. sager, som bör att hanndtheris for verdzelige dommere. Jtem haffue vij eller vore
fogether noghen tiilltall tiill nogher gode mennd, som eræ vthj righens raad[14] eller
vden raad, tha skulle vij tale thennom tiill for righens raad, ehuatt sag thett er,
25. andten[15] jord eller andett, oñ thett er paa vor eller kronens vegnæ[16]. Jtem soñ vij
eræ plictwge [alle][17] rett att skicke, so skwlle vij oc være plictwge for righens raad
rett att plege, oñ noger haffwer oss nogitt tiill att sie, oc giöre theris doñ fyllest oc
26. ey tage tiill mistycke oc[18] vuille, om nogher taler oñ sin tarffue. Jtem skall vij

---

[1] C har oc istedetfor eller. [2] Istedetfor felligskoffue har C: fellige, skulle. [3] eller mangler i C. [4] C tilföjer: först. [5] C: effther istedetfor mett. [6] eller mangler i C. [7] eller rett er ved en Skrivfejl gjentaget i B. C tilföjer\ eller. [8] C: wretwiiss. [9] B og C: theris mangler. [10] C: herritz foggetther. [11] B tilföjer: theris. [12] B og C: biscoper. [13] C: clerckery. [14] B og C: wtij riigens raadt ære. [15] B: enthigenn. [16] B: vegner. C: om thet war paa kronene wegnne. [17] alle mangler i A. [18] mistycke oc mangler i C.

ingenn krij eller aarloff paaslo, ey heller drage vdtlenndske mactt innd i rigett vdhen
mett menighe righens raadz raad oc samtycke. Jtem skwlle vij holle vore breff vett 27.
fwld magtt oc ey giffue breff emod breffue, thesligist oc holde wor forfedres oc[1] fram-
farne konningher vthij Danmarck theris breffue[2] ved magtt, som ved[3] magtt er holled
vtj vore kiære herre brodhers tiid. Jtem skulle vij eller[4] vore embedzmennd, biscoper, 28.
ridder[5], riddermenndzmennd, som eghen[6] forstrannd haffuer, aldrij befatte oss mett[7]
stranndwrag, ydermere ennd som[8] konning Voldemarss lowg indeholler. Jtem skwlle 29.
vij inghen vdtlendske preuelegia stadfestæ eller paa thett ny giffue vthen mett menige[9]
righens radz rod oc samtycke[10]. Jtem skulle vij anname alle slottzloffue vtj Dan- 30.
marck aff oss elske Da[n]marckis rigis raad oc beplicte vij oss paa vor konninlig eed
oc eræ att anndtuorde thennom fra oss forne righens rad, edlinghe och inndfödde gode
mennd oc inghen andenn att holle tiill vor hannd oc Danmarckis rigis raad ighenn,
nar oss forstackett vorder. oc om nogher slotzloffwer[11] vorder anderledis[12] forwanndlid,
tha skall thett ingen magtt haffue vthen mett menige Danmarckis rigis[13] raadz
raad, ville[14] oc samtycke. Jtem epter[15] Danmarckis rige haffuer væritt aff arildz tiid 31.
oc[16] förste begynnelsze ett frij kore rige, skall vij icke begere aff righens rad eller
righens inndbyggere, att noger wor sönn eller andenn skall vtwelles tiill konning epter
vor död att bliffue, medhen Danmarckis rigis raad oc inndbyggere skulle nyde theris
frij kor, naer wij affgange. giörs her nogitt emod, tha skall thett inghen magtt haffue,
vthen vij kwnne thett haffue i theris mynne. Jtem skulle vij ingen vtlendske anname 32.
vthij righens radh eller anndtuorde thennom slott eller leenn eller lannd[17], medhen
styre, rade oc regere Danmarck mett righens edtlinge, gode[18] mennd, som födde eræ
aff riddere oc swennæ, oc anndtuorde thennom slott oc[19] leenn oc landztinng oc ingenn
andenn vthen mett menige Danmarckis rigis radz radtt[20], ville oc samtycke. Jtem 33.
skall vij icke giffue noghen[21] mannd then friihed oc frelsze, som ridder oc suenne
haffue, vthen mett menige righens radz raad, ville oc samtycke[22], vthen noger for-
werffuer thett szo erligen paa marckenn, att hannd er thett verd. Jtem döer then 34.
mannd, som vfrij er föd oc haffuer dog fangett friihett, oc ladher epter seg freldst
goedz oc haffuer ey frij eller frelsze arffwinge, tha skall thett goedz ey falle tiill
kronen eller i nogher vfriihedtt ther fore, medhen thett skall falle tiill hanns neste
arffuinnge, end dog att the eræ vfrij, oc the skulle thett icke beholde, meden selge

---

[1] oc mangler i B og C. [2] theris breffue mangler i C. [3] B og C: i. [4] B og C: oc. [5] B og C tilföje: oc. ridder mangler i C. [6] C har ved en Skrivfejl: ingenn. [7] B og C tilföje: nogett. [8] som mangler i B og C. [9] menige mangler i B og C. [10] B og C: oc samtycke mangler. [11] B og C: nogett slotz log. [12] anderledis mangler i C. [13] rigis mangler i C. [14] ville mangler i B og C. [15] B: effther thij at. C: effther the. [16] C har aff istedetfor oc. [17] C: slott, lanndt eller lænn. [18] gode mangler i C. [19] oc mangler i B. [20] radtt mangler i C. [21] C tilföjer wffriidt. [22] C: wthen all riigens raadt oc samtycke.

thennom thett, ther frij eræ, soſñ er riddere oc swenne, indenn aar oc dag epter thett
35. fallitt er, i huare the kwnne for redeligtt[1] verdtt. Jtem skulle vij ey paalegge noghenn
lanndskatt po almwen eller köpstederne vten epter menige righens rodz rod, prela-
36. therns oc riddersk[a]bs tiilladelsze oc noghens almwens samtycke. Jtem sculle köpste-
mend oc köpstedernæ nyde theris friheder oc preuilegher oc ther offwer ey[2] beswö-
ris i nogher mode mett ny told, cidtze eller andhenn besuorinnge, dog att then gamble
told skall[3] vdtgiffues vthij then mynnt, som geffue oc genghe eræ her[4] vtj rigett.
37. Jtem skulle [wii][5] ingenn gode mennd formene att befæste sine gorde vtj Danmarck,
38. seg selff oc rigett tiill gaffnn. Jtem skulle vij eller vore fogether icke bruge righens
indsegell paa kronens vegne emod kirckenn eller ridderskaffbitt epter thenne dag i
noger mode, meden gode mennd, andelige oc verdzelige, skulle tiiltagis paa bode
sider[6] melloſñ kronen oc kirckenn paa bode sider[7], bode oſñ egedeell[8] oc oſñ[9] ann-
39. dett. Jtem skulle vij mett vore breffue icke drage noghen mannd[10] fra sitt hæridz-
40. tinng, landztinng eller righens canceller epther thenne dag. Jtem skall righens can-
celler icke bruge righens indsegell i sinæ eghen sagher, medhen vij skall tillskicke
en andenn goed mannd vthij righens cancellers sagher, att[11] hannd giffuer the breff vdtt
41. vndher righens inndsegell oc sitt inndsegell oc siitt naffnn tiill vidtnisbyrd. Jtem san-
nemennd skwlle icke suerre oſñ eidoſñ epther thenne dag, meden hwo ther viill delæ
oſñ eidoſñ, hannd thett forfölgher, soſñ egendom bör att delis, innd for righens canceller,
42. vndertagen heridzskell oc marcke skell. Jtem huilckenn aff righens rad eller ridder-
mendzmennd oc andre, [12]sidste konning Christiernn haffuer tagett oc thwongett theris
panntt eller[13] forlening fra emod theris opne beseglitt breffue oc vthen doſñ, the skullé
43. thennom igenn fange oc thennom nyde epther theris breffs lydelsæ. Jtem att sanne-
mennd, raffnns neffning oc andre neffninng ey skulle her epter suerre mod lawhedtt
eller nogher loghe, soſñ giffuen eræ, i meden forne laffheffd oc loffue stander vett mactt
44. oc[14] vryggett. Jtem skwlle sannemennd, huelcke[15] soſñ giöre vrett toff oc felles for
biscop oc bymennd epter loffwen, [16]aldher fange opresninng igenn, szo the skwlle
45. wære sannemennd. Jtem skwlle vij eller vore fogether ingenn hinder giöre kirckenn
eller ridderskaffbett paa thett goedz oc eyedoſñ, the haffue heffd paa epter konning
Voldemarss log. huelcken oc ther emoed siitt goedz eller eyedoſñ myst haffuer vthij
then sidste konning Christierns tiid, tha skall the thett igenn haffue. thesligest skall
oc wære oſñ kirckenns tiennere, hwo thennom vtj szo mode vtj[17] forsuor hafftt haffwer,

---

[1] C: kunde fange redeligeste. [2] B og C: ey ther wdtoffuer. [3] skall mangler i C. [4] her mangler i C. [5] wii mangler i A. [6] B og C tilföje: at skilie att. [7] paa bode sider mangler i B og C. [8] C: egendom. [9] om mangler i C. [10] mannd mangler i C. [11] C: oc. [12] B og C tilföje: som then. [13] B: oc. [14] C tilföjer: ær. [15] B oc C: Jtem huilke sandemennd. [16] Her indföre B og C: the schulle. [17] vtj mangler i C.

end dog noghen andenn haffuer juspatronatus tiill then kircke, same tiennere kwnne
tiillige. Jtem huatt mageskiffthe, szom tiill thess mellom kronen oc kirckenn [1], kronen 46.
oc ridderskaffbitt eller mett bönder epther konningenns tiilladelsze giortt er, skwlle
vij icke drage tiilbage igenn. Jtem skulle vij, vor hwstrw eller vor affkomme eller 47.
nogher andre paa vaare vegne icke köffue eller panthe oss eller kronen [tiill] [2] nogher
friett eller freldst goedz, vthen thett skeer mett menige righens [3] raadz villie oc sam-
tycke. Jtem hues gammell fortiidzbreff, som kronen haffwer paa thett goedz oc eye- 48.
dom, ther kirckenns prelather, ridder eller goede mennd nw vthij være haffwer, thi
skwlle være aldelis döde oc magtlösse oc aldri epter thenne dag komme then hellige
[kircke] [4], hennes prelather, ridder oc godemend eller noghen andenn tiill skade.
Jtem epter gud thett szo fögett haffuer, thett vij vnder vortt vold oc magtt fangett 49.
haffwer [5] Fywnn, Langelannd [6], Sielannd, Skone, Falsther, Bleginng, Lolannd, Möenn oc
alle andre [7] omliggendis lande, Danmarck rigis ledemoed, tha beplicte vij oss [8] ighen
att andtuorde then hellige kircke, hennes prelater oc ridderskabett hues slotthe, gorde
oc goedtz thennom vthi forne lande fra tagett er mett vrette, besynderlig tiill Lwnde
stigtt thett kirckens slott Hammershuess oc Bordenholm oc aldt andett huatt thett
heldst er som [9] neffnis kannd, som konning Christiernn samme kircke oc stigtt fra
tagett haffwer, thett skall forne stigtt, kirckenn, prelather [10], ridder oc godemennd
[11] strax igenn nyde, bruge oc beholde theris slott, goedz oc gorde [12] oc eidom szo friitt,
som the [13] noger tiid friisth tiifornn nött oc brwgtt haffwer. skeer thett oc szo, att
noger aff Danmarckis rigis prelather, riddher eller ridderskaffbitt bliffuer fratagett eller
forb[r]enntt theris breffue paa theris slott, gorde eller goedz thenne feide offuer [14], tha
ville vij giffue thennom vortt loesze breff paa samme goedz, oss oc kronen vforfenge-
lig paa same [15] thett goedz, som nw tiill kronen mett rette liggher [16], oc paa thett [17]
pante goedz, som kronen tii[l]höer, naer vij thett lösendis vorder. Jtem huad ther 50.
skall myntis epther thenne dag i Danmarck, skall myntis ligegoett ved Lybsck, Ham-
borgh oc Lantheholdstenn [18]. Jtem skulle vii anndtuorde kirckenn oc ridderskaffbett 51.
theris goedz igenn, som thennom fra tagett er [19] i then sidste konning Christiernns
tiid eller stanne [20] tiill rette ther fore [21] for menige righens rad, om vij haffue ther

---

[1] B og C tilföje: oc. [2] tiill mangler i A. [3] B og C: Danmarcks riiges. [4] kircke mangler i A. [5] C: Jtem haffuer gud tiillföget at wii nogenn tiidt wnder wort wolldt oc macht fangendis worder. [6] B: Lawffwennd. C.: Lawinndt. [7] B: andre alle. [8] C tilföjer: strax. [9] Istedetfor som har C: oc. [10] Istedetfor thett skall forne stigtt, kirckenn, prelather har C: tesliigeste tiill Othens stiifft Othens bispgaardt met alle the slotte, gaarde oc gotzs, som forne konnynng Christiernn ther frann tagett haffuer, huilcke forne slotte, gaarde oc gotzs skall forne two stiiffte, kirkins prelater. [11] C tilföjer: tha. [12] C: gaarde oc gotz. [13] C tilföjer: thet. [14] thenne feide offuer mangler i C. [15] samme mangler i C. [16] liggher mangler i B og C. [17] thett mangler i C. [18] B har ved en Skrivfejl: Lantheholtheholsten. [19] Istedetfor fra tagett er har C: er frann kommet. [20] C tilföjer: them. [21] Istedetfor fore har C: om.

52. nogitt emod att sie, som oss bör. Jtem inghen riddermendzmennd i Danmarck skall
forbryde sitt jorde goedz oc egedom̄ imod oss eller kronen, vthen hannd föer affwendz-
skiold emod rigett eller for merckelige oc skellige sagher bliffwer tiildömdt aff menige[1]
53. Danmarckis rigis raad oc haffue[2] thett forbrwtt. Jtem skulle vij ingenn saffwenn tro
po nogitt vortt raad eller ridderskab eller noger andenn, vthen then thett sier vill
thett obenbarlig tiillsto oc bewisze, oc findes hannd tha for lögnn, att hannd tha straffes
54. for sin lögenn som en andenn for sin brödhe. Jtem bliffuer en riddermandzmand
fridlöss giortt noger steed i Danmarck for erlig gerningher, tha skall hannd giffue
55. konninghen tiwffue lödemarck for sin frid, naer sagwoldherens mynne er thalett. Jtem
56. thett som̄ biscop oc bymennd felle oc reisze, thett skall wære loghens ende. Jtem
skwlle vij endthett forbwd göre vthen med menige Danmarck rigis raadz[3] raad sam-
tycke[4], oc skulle vij inghen andenn[5] indlensk eller vdtlendsk giffue loff i sadantt for-
bud, emedenn thett stoer, oc naer thet giöris, tha skall thett[6] besluttes, huor lenghe
thett staa skall, oc szo opgiffues mett menige righens rodz samtycke oc icke ellers.
57. Jtem ville vij vnde oc forlenæ Danmarckis rigis[7] edlinnge the leenn, som godemennd
plege att haffue i forlæninng vtj vor kiære herre brodhers tiid, oc nw ligge tiill
reghenskaffbs slott, paa thett att righens infödde gode mennd skulle bliffue vett magtt
58. och redeboen att wære[8] att affuerge vor oc righens skade. Jtem skulle inghen gode-
mend, andelig eller verdzelig, være plictwge att giöre oss noghen tienniste vthen
rigett, vthen righens rad thett so beslutther[9], vndertaghen[10] aldsomeniste[11] vthij
Slesszuig, Holdstenn[12], Stormar̄ hertwgdomme, oc skulle vij tha holde thennom then
59. reise vdhen skade, ligherwiiss[13] som̄ vij giöre adelenn vtj forne hertugdom̄. Jtem
skulle vij icke giffue opreisning breffue paa vold, oc om̄ vold icke forfwldt vordher
indhen sex vgher, tha maa thett fald vdtdelis mett hörings delæ eller lawdags dele
60. indhen aar oc dag, epter geringenn er skeedt. Jtem epther thenne dag skall ingenn
böde for voldförsell epter marckeskells tall, som̄ her tiill giortt er, oc bliffuer thett ett
61. vold for huer[14], hannem voldföer. Jtem ingenn skall giöre tingfrid, vthen hannd giör
62. then gerning, i loffuen staaer. Jtem hwo som haffwer fiskerij paa sin egen grwnnd,
tha skulle the fisker ingen suare om̄ fiskerij vdhen then grwndenn[15] tiilhöer, oc skulle
vore fogether eller toller ingen hinder giöre i szo mode paa then deell, som vonligt
63. er saa vd att giffues. Jtem huo som kommer tiill oss paa vor scriffuelsze oc breff oc
vordher ther offwer[16] i vor neruærelsze slaghen i hiell, tha er thett erlöss gerninng,

---

[1] menige mangler i C. [2] B: haffuer. C: at haffue. [3] C: wthen menige riigis raadz. [4] B tilföjer: oc raadt. [5] C: anthen. [6] B og C tilföje: oc. [7] Istedetfor rigis har C: indfödt. [8] att wære mangler i C. [9] C: wthen menige riigens raadt thet beslutthe. [10] B: vdentagett. [11] aldsomeniste mangler i C. [12] C tilföjer: oc. [13] B: ligherwiiss mangler. [14] B tilföjer: som. [15] Istedetfor grwndenn har C: gaardenn. [16] B oc C: wdtoffuer.

om̄ thett giörs mett rodett rodt[1]. Jtem huo som vill feide en[2] riddermandzmand, tha skall 64.
hannd giöre hannem erlig forwaring mett hanns[3] opne beseglitt breff[4] oc sænde han-
nem thett[5] mett two riddermendzmennd. then som feidenn köndis, skall være feilig for
then andhen, som foruarinng giör, natt oc dag nest epter att[6] hannem feide köntt er[7].
Jtem bliffuer noger bonde eller vfrj mannd fridlöss giortt for mandslett, böde thij 65.
lödemarck for sin frid, om hannd slo hannem[8] redelig, oc thale först saguoldhers mynne,
oc for herreuerck oc ander fridtlöss moll, oc thale[9] först saguolderns mynne, oc fem
lödemarck for sin friid. Jtem skall kirckenns prelater oc ridderskaffbitt nyde, brwge 66.
oc beholde sagefald med theris eghen tiennere, ligerwiiss som̄ adelenn haffuer i hertwg-
rigett tiill Slesszuig. Jtem the som theris panntt myst haffuer vtj then sidste[10] konning 67.
Christierns tiid oc ey fangett theris penninghe, thennom skall skee rett[11] epther
righens raadz raad. Jtem skall frwe Beritte Olwffs dotther haffue sitt goedz igen oc 68.
nyde thett[12] epter vor kiære herre brodhers recessis lydelsze. Jtem skall vij eller 69.
wore fogether icke hindre eller hindrelade[13] the, som ved stranden boer, atthe mwe
jo brwge then met fiskerij, som the haffue giortt aff arildz tiid vthen ald ny affgifftt.
thesligest skall oc Limfiord bliiffue ett friitt fiskewannd mett aldehanne fiskerij, som
thett haffwer værett vthj vor kiære herre faders oc[14] brodhers tiid. Jtem skall thett 70.
studium i Köpenhaffnn vett magtt bliffue, som thett funderett er. Jtem haffuer noger 71.
prelather, kircker eller gode mennd, andelig eller verdzelige, ydermere preuelegher
eller friheder aff framfarne konningher eller righens forstannere, som ved[15] magtt hol-
lett bleff i vor kiære herre brodhers tiid, tha skulle the icke mett thenne recess for-
mindskes eller forkrenckes i noger modhe. Jtem skall selffeyere böndher nyde theris 72.
gorde oc gotz, som thennom mett rett tiilhöer, so fridt som the giorde i vor kiære
herre brodhers tiid. Jtem skwlle vij aldrij polegge giöre eller giffue nogher ny log, 73.
skick eller ordenans vden met vort elske Danmarckis rigis[16] raadz rad oc landett vill
ther vedtage. oc ald then ny log, som̄[17] konning Christiernn giorde, skall være aldelis
död oc macthelöss oc inghen mannd tiill skade[18] komme epter thenne dag. Jtem 74.
loffue vij forne hertwg Frederick paa vor Christelig eræ[19], attwij aldrij ville eller skulle
lade drage oss mett noghen hanndlinng[20] eller i noger andhen mode fra forne Dan-
marckis rigis[21] raad oc[22] inndbyggers anthen for skade eller fromme, medhen fast oc
troligenn[23] bliffue hoess thennom vtj löst oc nöd, oc aldrj vij eller wore arffwinnge oc

---

[1] B: raadigt raadt. [2] B og C: noger. [3] hanns mangler i C. [4] B: mett opne breff beszeglitt. [5] thett mangler i C. [6] att mangler i B. [7] C: er kyndet feyde. [8] Istedetfor hannem har C: then. [9] Istedetfor thale har C: böde. [10] then sidste mangler i C. [11] Istedetfor rett har C: skeell. [12] Istedetfor haffue sitt goedz igen oc nyde thett har C: nyde syt gotz. [13] C tilföjer: nogre. [14] B og C tilföje: herre. [15] B og C: i. [16] Danmarckis rigis mangler i C. [17] som̄ mangler i B. [18] C tilföjer: at. [19] C: fforne Frederick hertug etc. paa wor Cristelige eed oc ære. [20] B: hertug Frederich etc., at wii aldrig vele eller schulle paa wor Christelighe ædt ære at lade drage oss mett nogenn handell. [21] rigis mangler i C. [22] B: eller. [23] B tilföjer: at.

epter kommere noger tiid att arge eller arge lade paa [1] Danmarckis raad eller inndbyggere eller [2] theris arffuinghe eller epterkomere, for the thennom fra hogboren fyrstæ konning Christiernn giffuett haffuer. sammeledis beplicte vij oss [3] forne righens rad, [4] indbyggere oc vore arffuinge oss [5] att bliffue hoess [6] hogboren fyrste hertwg Frederick oc hanns nadis arffwinge vtj ald then skade oc feide, som aff samme sag komme oc
75. reise [7] kannd [8]. Jtem skall [9] menige righens raad haffue mett oss fuldmagtt thenne
76. recess att formere oc [10] formindre epther huer landz leilighedtt. Jtem beplicte vij oss att holde thenne recess ved alle the ord oc alle [11] articklæ, som then indeholler, som vij nw oss elske Danmarckis rigis [12] rad paa [13] menige righens indbygghers vegne suorett haffuer oc ydermere i vor kronning, om gudtt oss thett tiillfögett haffwer, suerre ville, oc giöre vij ther nogitt [14] emod oc ey ville lade oss vnderwisze [15] aff vortt elske raad, thett gud forbiwde, tha skall alle righens inndbyggere ey ydermere være oss hyldskaffb [16], eed eller tro tienniste plictige, meden the skall være forplictige ved theris eed [17] thett att affwerge oc ther mett indthet forbryde moed then eed, hyldskab, mandskaffb oc tro tienniste, som the oss nw sworett haffwer. Thiill alle thessze forne artickles ydermere stadfestelsze oc forwarning haffue vij forne Frederick vdett [18] gudz nade vdtwoldtt konning tiill Danmarck oc vij forne righens rad oc gode mennd mett vor vilge oc vidtskab ladett henge alle wore indszegell [19], secreter oc signether nedhen for thette vortt opne breff. Giffuitt i vor stad Roschilde mandagen nest epther sanctj Petrj apostolj ad vincula dag [20] aar epter gudz byrd thwsindefemhwndritthiwffue paa thett tridiæ [21].

18.

Christian IIIs Forsikkringsbrev til Danmarks Riges Adel og Indbyggere ved hans Hylding den 18 August 1534 [22].

Wii Christiernn mett guttzs naade wduoldt konningh till Danmarck, rett arffwingh till Norge, hertug i Sleswig, Holstenn, Stormarnn och Dittmerschenn, greffue wdi

---

[1] C tilföjer: forne. [2] B: eller mangler. [3] B og C: oss mangler. [4] B tilföjer: oss oc. [5] B: oss mangler. [6] C tilföjer: forne. [7] C: feyde oc skade, som aff samme sag reigsze oc komme. [8] C tilföjer her: Jtem alle riigens raadt oc indbyggere wdi Sielandt, Skane, Fyenn, Laalandt oc Falster oc anderstede wti all Danmarckis riige skulle wære indtaget wdi thenne forne recessz, nar the weluillige wille giiffue them wnder oss oc ind tiill forne Danmarckis riigis raadt. [9] C tilföjer: oc. [10] B: eller. C: formere, formyndere oc forbedere. [11] C: alle mangler. [12] rigis mangler i C. [13] Istedetfor paa har B ved en Skrivfejl: saa. [14] nogitt mangler i C. [15] B: vnderwise oss. [16] B tilföjer: manndskab; C: oc mandskab. [17] Istedetfor eed har C: ære. [18] B og C have rigtigere: mett. [19] C: wore intzegelle alle. [20] dag mangler i B. [21] Dateringen lyder i C: Giiffuit wdi wor stadt Wiiborg aar effther gudz byrdt twsindefemhundredetywffwe paa thet tridhie, torsdagenn nest effther wor ffrwe dag annunciationis. [22] Efter en i Geheime-Archivet opbevaret Original paa Pergament, forseglet med Christian IIIs större hertugelige Secret i rödt Vox og

Oldennborg och Dellmennhorsth, giör alle witherligth, att effther wi nu ere komenn hidth ind wdi riigett wdi helligetreffoldighedtzs naffnn att lade oss hylle for herre och

---

med en samtidig Haand mærket: koning Christians koning Fredericks sons forplictelse at hand loued adelen alle theres preueleger, ther hand bleff furst hyllith vdj Horsens. Varianter ere meddeelte efter en anden lignende sammesteds opbevaret Original.

Foruden dette ved Hyldingen udstedte Forsikkringsbrev havde Hertug Christian allerede tidligere i Haderslev og i Preetz givet andre. Af den hidtil utrykte Preetziske Revers existerer der, saavidt vides, ingen Original, men i Geh. Archivet findes et paa de tre Sider beskrevet, stærkt beskadiget Ark Papir, der rimeligviis indeholder en Afskrift deraf, som her meddeles:

. . . .

. . . . Oldemborch [vnnd Delmenhorst doen] wytlich [dath na]chdem dath ryke tho Dennemargken js vnnd hefft geweszen van older tydtt her eyn frig koer ryke, szo dath Den[ne]margkes rykes rede mitt des rykes jnwaneren hebben alletydtt van oldinges heer eren frygen koer gehatt na ehres koninges dode vnd affgange wedder tokeszende vnnd tohuldigende eynen anderen heren vnnd koningk, welker ehnen szuluest duchte, Darumme ock andere vorgangene koninge tho Dennemargken eyner na deme anderen szyn alletydtt plichtich geweszenn togeuende vnnd todonde den rykes reden tho Dennemargken van der gemeynen rykes jnwanere wegen hanndtfestinge vnnd recessze vppe ere vnnd des rykes frygheyde vnnd priuilegien etc., gelyck alsze vnnsze leue her vader koningk Frederich, deme gott gnedich szy, deme ryke lest gedaen vnnd gegeuen hefft, Darumme vnnd nachdeme vnnsze leuen getruwenn de hochwerdigen gestrengen vnnd ernvehstenn hernn Stygo Krumpen bischopp tho Borlum, Oleff Munck electus tho Rypen, Magnus Göye Dennemarckes rykes hoffmeyster, Oue Lunge tho Dyrszebeke ri[ttere] Johan Frysz tho Hasszelackergarden mitt fulm[acht] der gemeyn[en ry]kes red[en a]dells vnnd jnwanere. . . . . landtschapp . . . . , . . . v . . . . . ne szy . . . . er persszon. . . . . . dath sze vnns w[olt]en keszen vnnd hul[digen vor] erer aller koningk vnnd heren, vorho[pende de] rykes rede vnnd jnwanere jn Selande, ... vnnd anderen jnszulen dergelyck ock do[en werden], vmme welkere ere gudtwillicheitt vnnd [wolme]ninge wy ehn allen vnnd eynem jszlich[en be]szunderenn hochlich bedancken, vnnd w[ollens] alletydtt mitt allen gunsten vnnd gnade[n gne]dichlich beschulden, Darumme wy ock gelyck [wie vnnsze] vorfaren, heren vnnd koningen, des plichtich [szyn] todonde vnnd togeuende handtfestinge vnnd [recessze]. Worumme wy vns jn crafft vnnd machtt [desses] vnnszes breues vorplichten vnnd vppe vnnsz[en] guden furstlichen louen vnnd truwen lauen [vn]nd toszeggen vpgedachten rykes reden vnnd fulmechtigenn, ytzunder by vnns erschynende, van ehrer vnnd aller gemeynen rykes rede, adels, burger vnnd jnwaner wegen des vorgeszechten rykes tho Dennemarcken, alszo wenner wy dar jn dat ryke kamen werden vnnd de rykes rede jn Judtlandt vnnd Ffuene edder ock de gemeynen rykes rede ouer dath ganntze ryke tho D[enne]margken vnns szamptlich darumme anlangen, Szo willen wy vnnd scholen doen ge[u]en . . . . vn . . . . ling . . . . de . . . . vnnsze . . . . llinge . . . . gegeuen . . . . gegelte . . hefft . . . . ch szo w[ere dath etlich puncte] edder [art]ykelle jn deme vorberorden recessze gef[unden] wurden, de vnns vnnd des rykes jnwaneren tho Dennemargken vnlydtlich szyn, So scholen [wy] mitt den gemeynen rykes reden vnnd de gemeynen rykes rede mitt vnns ffulmachtt hebbenn deszuluen puncte vnnd artykelle tomiddelende vnnd vorwandellende, alsze vnns vnnd ehnenn szamptlich lyderlich weszen kan, vnnd darjnne scholen wy vnns vnnd dergelyck scholen szich ock de rykes rede na allem gebore gudtwillich handellen vnnd fynden lathen. Deszgelyken vorplichten wy vnns ock by vnnszen furstlichen truwen vnnd guden gelouen alsze wenner wy mitler tydt effte darna wynnen effte bekrefftigenn jenige lande stede effte flecke deme vorgeschreuen ryke tho Dennemargken effte der kronen tohorich, szo scholen de vorbenomeden lande stede vnnd flecken weszen vnnd blyuen by deme vorgenomeden ryke vnnd der kronen [tho] Dennemargken szunder vnnszer, vnnszer eruen vnn[d sun]st aller anderen w[edd]ersprake. Des tho mehrer tuchnissze vnnd [vhe]ster vorwaringe hebben wy laten hengen [vnnsze] furstliche jngeszegell nedden an dessen [vnnszen] apenen breff vnnd den mitt vnn[szer eyg]en handtt vndergeschreuen. Ge[geuen] tho [Pretze am suna]u[ende?] vor [sunte Marie Magdalenen anno dñi mdxxxiiij?].

Bagpaa: Copi des recesses den Denschen rethen vnd geschickten gegeben.

konningh her i Danmarck, szom werdige ffedere biscoper, strennge riddere och godemenndth, Danmarckis riigis raadt wdi Juttlandt och Fywnn, haffue oss till wdualdt, keist och koretth, och wi nu fore szamme vor hölning giernne weluilligenn wille giöre, giffue, bebreffue och beszegle Danmarcks riigis raadth, adell och indbyggere szaadann recesz och handfestninge, szom szedwonne haffuer werett her wdi riigett aff gammell tidt, nar koning keiszis, koris och hyllis, och szom wor kiere her ffader, hues seell gud naade, och andere herrer och förster, framferne konninger i Danmarck for oss giortt haffue, szom wi och oss haffue mett wortt opnne breff och indzegell till forpligtedt, szom wdgiffuit er wdi Prettze, tha befinde wi nu att Danmarcks riigis prelatther och adell[1] icke kunde paa thenne tidt szamdragis om szamme receszis liudelsze, och efftherthii att thennd store och höye nöe thedt nu forförder[2], att szamme wor hölningh icke lennger kand fordragis och forlenngis, tha kand szamme recess paa thenne tidt icke giöris, bebreffuis och förszeglis, och paa thedt att szamme vor hölninngh paa thenne tidt icke ther for schall forhindris, tha loffue och tilsiige wii Danmarcks riigis raadt och adell[3] wedt wor förstelige och Christelige tro, loffue och ære, att nar gud aldmegtugiste thedt szaa föyer, att wi mett hans hielp faa kommett riigett wdi enn godt bestand igenn, att wi tha wille swerie, giöre, giffue, beszegle och bebreffue Danmarcks riigis raadth, adell och indthbyggere szaadann enn recesz och handfestninngh, szom wor kiere her ffader haffuer thennom giffuit for oss, dog szaa att hues szom ther wtinden findis kandth, szom ossz, riigens raadt och menige adell icke lidelickth kand were, wille wi remediere och ther aff och tilsette effther Danmarcks raadtzs och nogle aff adelen[4] raadth, effther szom oss, Danmarcks riigis raadt, adell, menige riigett och thesz indbyggere kand were nötteligiste och gaffuenligiste. Och haffue wi aff wor szönderlige gunsth och naade szaa forhandlett thedth emellom̄ oss elskelighe werdige ffedere[5], biscoper, prelatther och menige adell her wdi Nörre Iuttlandt om thend twedregt, szom thennom emellom ere om troenn och alle ceremonier, wdi szaa maade, att hues gottzs och andenn deell, szom biscoper, prelatther och kyrckenn nu haffue wdi theris besidning och szom the nu bruge mett meszer, daglige thiere[6] och andere ceremonier, thedt schulle the framdelis holle, huilke szom thed giöre ville, till szaa lenge att wi komme till itt roligt regimentt och fo kommett riigett i enn bestand igenn̄, och wi tha mett Danmarcks riigis raadt och adell fo giortt ther om enn Christelig godt skickelsze wdi alle maade, szammeledis hues gottzs adelenn haffuer nu wdhi heffdth och were, schulle the och beholle her forindenn, och her emellom schall ingenn nödige eller trenge nogenn ther frann, szom wille were widt thend gam̄le skick och ceremo-

---

[1] B: adelenn̄. [2] B: ther nu forfyrderer. [3] B: adelenn̄. [4] „och nogle aff adelen" er senere tilföjet i begge Exemplarer. [5] B: fæderne. [6] B: dageligher tiidher.

nier, och huilke szom wille were wedt thendt ny skickelze, schall thennom her forindenn och till thesz icke heller formenes, och huer schicke szeg wdi troenn, szom hand sielff wille antsware for gudt. Och paa thedt att huer mandt, fattig och rig, her forindenn mo thesz bedre wederfaris loff, skell och retth, tha haffue wi tilskickett trey godemendt, som ere Jep Friis, Jenns Huasz och Jens Thomszen, szom schulle sidde dom mett landtzdomere till landtztingh, och schulle the haffue fuldmagth att dömme paa alle szager, szom er iordgottzs anrörindis. Och schall adelenn nyde och bruge koning Woldemordtzs loff szaa wiitt och brett, szom thend kand brugis till herritzting och landtzting och icke ytthermere. Och hues iordgottzs szom adelenn, theris foreldere, bönder eller andere haffue giffuit till szognne kyrcker, thett schall szamme kircker nyde och beholle renntten aff, och herlighedenn bliffuer hosz thenndt, szom hun hoss werett haffuer aff arildtz tidt och indt till nu. Och nar szaa skeer, att gud aldmegtugiste föffuer thedt szaa, att wii faa bekregtigett riigett Sielindt, Skone, Fywnn, Lalandt, Ffalster och Möenn wnder oss och friett thedt aff fiendernes woldt, tha ville wi tilhielpe, att alle geistlige och wertzlige schulle fange theris gottzs igenn, hues thennom nu frann tagett er eller her forinden fran tagett bliffuer aff fienderne, och ther mett schulle the fordrages och foreenes wenligenn, kierligenn och well och giöre och beuisze huer andere willie, wennschab och kierlighedth, szom riigens indfödde tro menndth, ther enndregteligenn wille giöre etth mett huer anndere och affwerge wortt, theres egett och menige riigens skade och ewige forderff, szom tro Dansche menndt bör att giöre. Och ther offuer bepligte wi oss wedt eedth, ære, Christelige tro och loffue, szom forschreffuit star, att wille schicke och fly huer mandt, fattig och righ, loff, skell och rett och icke tilstede, att nogenn schall wforrettes emod logenn wdi noger maade. Giffuit wdi wor kiöpstedt Horszenns tysdagh nest effther wor ffrue dag assumptionis aar etc. tuszindth femhundrede paa thedt fiorttanñ till tiwge [1], wnndher wortth indzegle [2] hength her nedhenn for thette wortt opne breff.

19.

Christian IIIs Haandfæstning af 30 October 1536 [3].

Wij Christiann met gudtzs naade vdualdt konnyng tiill Danmarck och Norge, hertug vdj Sleszuig Holstenn Stormarenn oc Ditmersken, greffue vdj Oldenborig och Delmenhorsth giöre alle vittherligt, att effther som vij tiilfornñ thend tiidt Danmarcks

---

[1] B: mdxxxiiij. [2] Resten mangler i B. [3] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament, som bagpaa med en samtidig Haand er mærket: koning Christiern k. Fredericks söns hand-

riigis raadt effther hogborne furstis och herris her Fredericks mett guds naade Danmarcks Vendes och Gottes koning etc. vor kiere herre faders dödt oss vdualde, keystæ, kaarede och samptickede for herre och konnyng offuer Danmarcks riige, thennom loffuett och tilsagdt haffue, att naar gud aldmegtiste ville vndnæ, att vij kunde komme menige Danmarcks riige jgienn vnder ænn[1] ændregtig hörszom̄, tha ville och skulle wij veere forplictuge att swerie, bebreffue, forsegle och forscriffwe menige Danmarcks riigis raadt, adell och jndbiggere alle vprichtige Christelige och tilbörlig friidheder och priuilegier, som̄ vore forfedre, framfarnne konnynger i Danmarck, Danmarcks riigis raadt, aadell och jndbiggere thennom tilfornn forscreffuett, sworett, bebreffuett och forseiglett haffwe, och effthertbij att gud aldmegtiste haffuer nw aff synn ewiige godhedtt[2] och besönnerlig naade vndtt oss lycke, seyer och victorij offuer vore och Danmarcks riigis fiender, saa att wij nw haffue bekrefftigett och jndfangett alle befestnynger[3] och slotte heer vdj riigett vnder Danmarcks krone och wor hörsom̄[4], tha haffue vij vdj thett hellige trefoldigheds naffnn loffuet sworett och tilsagdt och nw i[5] thette vortt obne breffs krafftt loffue och tilsige Danmarcks riigis raadt thesse effthern{e} priuilegier och friidheder paa theres egne och menige Danmarcks riigis aadels och jndbiggeres vegne
1. fasth och wbrödeligenn̄ att holde som̄ heer effther fölger: Försth ville vij och skulle offuer aldtingiste elske och dyrcke thenn aldmegtiste gud och hans hellige ordt och læere att styrcke, formeræ, framdrage, handthaffue, beskyddæ och beskerme tiill guds
2. ære och tiill thenn hellige Christelige troes forögellsze. Ther nesth ville och skulle wij weere forplictuge Danmarcks riige att formere, forfordre och forhöige aff vore yttherste magktt och formwge, och om̄ gud aldmegtiste thet saa haffuer forszeett, att vij yttbermere lanndt heer effther mett Danmarcks riigis jndbiggeres hielp och trösth wyndhe kunde met rettergang, bekreffthe mett swerdt eller anderledis bekomme, tha schulle
3. the hööræ tiill Danmarcks riige och weere och bliffue wnder Danmarcks krone. Och efftherthij att Norgis riige nw saa forringget er bode aff magtt och formwæ, och Norgis riigis jndbiggere jcke aldene formwæ att vnderholde thennom̄ ænn herre och konnyng, och samme riige er dog forbundet att bliffue hoes Danmarcks krone till ewiig tiidt, och fleste parthenn aff Norgis riigis raadt, besönnerligenn erchebiscop

---

ffestningh. Af de tyve Segl ere de 19 vel bevarede, No. 1 i rödt, Resten i grönt Vox; No. 14 (Hr. Knud Ruds) er faldet af. Varianter ere meddeelte efter et andet sammesteds bevaret Exemplar, her citeret som B, der er skrevet paa Papir (4 Ark, sammenlagte i Qvart) med Pergamentsomslag, bagpaa med en samtidig Haand mærket: koning Christian koningh Fredericks söns recess och handffestning. Dette Exemplar er vel kun en Transsumpt, hvilket kan sees af, at det istedetfor med Kongens Secret fra 1536 og Rigsraadernes Segl kun er beseglet med Kongens mindre Signet fra 1538 (slet afbildet i Krags Christian IIIs Hist., Vol. II), som endnu hænger derved i en röd Silkesnor, men det er afskrevet efter en anden Original, og dets Varianter kunne saaledes flere Steder tjene til at rette A.

[1] ænn mangler i B. [2] B: gode. [3] B tilföjer: steder. [4] och wor hörsom̄ mangler i B. [5] Istedetfor i har B met.

Oluff, som̃ nw er thet störste[1] hoffuett ther vdj riiget, nw vdj ænn kortte tiidtt er
twendne gange mett meste partenñ aff Norgis riigis raadt falldne frann Danmarcks
riige emodt theres egene forplictellsze, tha haffue vij therfore loffuett och tilsagdt Dan-
marcks riigis raadt och aadell, att thersom̃ gudt aldmegtiste[2] thet saa forsiett haffuer,
att vij samme Norgis riige eller nogre the ledmode, slotte, lande eller[3] sysszell, som̃
ther tiill hörer, kunde bekrefftige eller bekomme vnder vortt hörszom̃, tha skall thet
heer effther weere och bliffwe vnder Danmarcks krone, liige som̃ eth aff the andre
lande, Jutland, Fyenn, Sielandt eller Skonæ eere[4], och her effther jcke weere eller
hede jngtet koninge[5] riige for seg, menn eth ledemodt aff Danmarcks riige och vnder
Danmarcks krone till ewiige tiidt. dog hues feigde ther aff kand komme, schulle
Dan. riigis raadt och jndbiggere wære plictuge[6] mett oss troligenn att hielppe vddra-
ghe. Sammeledis ville vij och skulle elske och framdrage Dan. riigis raadt och aadell 4.
och mett thennom styræ och regere Danmarcks riige och besorge Dan. riigis raadt
mett kronens leenn, saa the jcke schulle haffue behoff att besöge herredage eller
andenn besweringe paa theres egne kosth och theringe. Sammeledis ville vij och[7] 5.
jngenn vdlendiske mendt tage vdj Dan. riigis raadt eller forlenæ mett Danmarcks
krones slotte eller leenn, wdenn thet skeer mett menige[8] Danmarcks riigis raads
raadt, williæ, fuldbyrdtt och sampticke. Wille och skulle vij holdhe menige Dan. riigis 6.
raadt, aadell, kiöpstedsmendt, bönder och menige riigens jndbiggere viid loug, skeell
och rett och jngenn aff thennom att wforrette vdj nogre maade, doch huer landt eptter
synn lowg. Sammeledis schulle Dan. riigis aadell nyde, brwge och behollde theres 7.
jordegoeds och thienere frij till ewiige tiidt mett hals, handt och ald andenn herlighedt
och rettighedt, saa att vij eller vore fogder och embitzmendt skulle aldeles jngtet be-
waare oss mett theres thienere, goeds, ænemercke, skowff, fiskewandt eller nogenn
andenn herlighedt, æntthenn mett sagefaldt, gesterrie, æchtt, arbedtt eller andenn be-
sweringe, wdenn hues vij kunde haffue mett adellens, som̃ godtzsett och thienernæ
tilhöræ, gode villiæ och sampticke, vdenn aldene att the aaghe vortt och vor förstyn-
des fadeburdt, naar wij personligenn drage egennom̃ landet, som̃ sedwonne haffuer
weerett aff gammell tiidt, wdenn saa skeer att nogenn obenbaare feigde kommer paa
riigett. tha ville vij dog jngenn besweringe legge paa adellens thienere, vdenn thett
skeer mett Danmarcks riiges raads sampticke, som̃ tha hoss oss tilstede eere. Huar 8.
nogersteds saa findes att kronenn haffuer mett adellenn fellett, ænttig vdj skowff,
marck eller fyskewandt, tha skulle vij eller wore fogder jcke yttermere brwge ther
vdj, ænttig mett fiskeriæ, oldenswynn, skowffhug eller andenn brwgelsze, end som̃

[1] B: förste. [2] B: alsom̃megtiste. [3] eller mangler i B. [4] Istedetfor ere har B ved en Skrivfejl ene. [5] B: konningliige. [6] B: forplictige. [7] B har att istedetfor och. [8] menige mangler i B.

kronens lodt och diell kand thoele, dog saa att paa the felledsskoffue vdj Faalster och
Langlandt liggendis, som̃ kronenn haffuer lodt och deell vdj, skall jngenn̄ slaae stoertt
wyldtt vdenn vij eller andre paa vore vegnne, wdenn̄ thett skeer mett wor tilladelsze.
9. Icke skulle vij heller mett vortt breff biwde eller forbiude nogenn̄ mands arff tienere,
som̃ hand vdj pantth eller[1] weere haffuer, att swaræ samme synn hosbunde. haffuer
nogenn tilthall tiill nogenn̄ ænttig om̃ goedtzs eller thienere, tha schall hand thet for-
10. fölge mett rett och effther logenn̄. Icke ville eller skulle vij begeere eller paalegge[2]
nogenn landschatt paa aadellens thienere, vdenn thet skeer mett menige Danmarcks
11. riigis raads raadt, effthersom̃ gamble sedwann̄e weerett haffuer. Sammeledis mwæ och
schulle Dan. riigis raadt och aadell nyude theres frij fiskerrij fore theres egenn̄ grwndt,
som̃ the heer till aff aariilds tiid mett retthe haffdt haffue, och besönderligenn[3] the i
koning Hanszes tiid haffue hagdt. eer nogenn heer offuer skeedtt wretth, wille vij, naar
vij forfaare leilighedenn̄, hielppe huer mandt tiill thend dieell hand haffuer rett tiill,
och skall besönnerligenn huer mwæ nyde alle gaarde for theres ægenn̄ grwndt, wnder-
taget vdj fioerde, som̃ kronenn och thend[4] menige manndtt haffuer schade aff, dog
12. schulle the fyskegaarde[5] bliffue viidt magtt, som̃ haffue weerett aff aariilds tiidt. Icke
schulle vij, wore fogder eller embitzmendt lade griibe, basthe, byndæ eller i fengsell
settæ nogenn riddermands mandt, forwdenn hand tilfornn er forwundenn effther logenn̄,
wdenn the tages vdj the ferske gerninger, som the mwæ griibes och settes fore effther
logenn. dog schall huer weere plictug attstande till retthe for oss och Dan. riigis
13. raadt, for hues nogenn haffuer thennom[6] till at thale mett rettæ. Icke schulle vij heller
tilstedhe, att wore fogder eller embitzmendt feigde nogenn riddermands mandt eller
thieres thienere. haffue vore fogder och lænsmendt tilthalle tiill nogenn̄, tha schulle
14. the thale thennom till mett rettergang effther logenn̄. Jtem schulle vij jcke[7] heller
jngenn kriig begynde eller paaslaa, wdenn thet skeer mett menige Danmarcks riigis
15. raads raadt, villiæ, fuldbyrdtt och sampticke. Jcke schulle Danskemendt heller[8] weere
forplictugett att lade thennom̃ brwge vdj kriig eller andenn̄ thieneste andersteds end
vdj the lande, som̃ höörsæ vnder Danmarcks kronæ, effther som̃ gamble sedwonnæ
weerett haffuer, wdenn vij thet kunde[9] haffue mett theres willige och mynde, wdenn
vij personligenn̄ nogersteds drage wdenn̄ riigett, tha schulle the weere plictuge att
fölge oss effther gamble sedwonnæ, och tha[10] schulle wij weere forplictighet att holde
thennom̃ vdenn̄ theres schade, thet forbund wforkrenckett, som er giordt emellom Dan-
16. marcks riige och wore forstendommæ. Jtem att jngenn riddermandsmandt schall for-
bryde sytt jordegoeds, wdenn̄ hand förer awendzskioldt emodt konn̄yngenn och riigett,

---

[1] B har vdj istedetfor eller. [2] B: Jcke wille wii eller skulle wii paa legge eller begere. [3] B tilföjer: som̃. [4] thend mangler i B. [5] B tilföjer: maa. [6] B: hannom. [7] B: jcke mangler. [8] B: Jtem sculle Danske menn̄dt jcke heller. [9] B: kunde thett. [10] B har ther istedetfor tha.

soñ logenñ wdwiiser. Jtem schulle vij altiid dömmæ wdenñ ald wildt och ey tage 17.
gunsth eller gaffue for nogenn rett eller rettergang vdj nogre maade, meenn weere liige
weluillige till att hielpe och styrcke thennoñ till[1] theres retth, weere seg ænttig jnd-
lendiske eller vdlendiske folck, fattuge eller riige, wenne eller wwænnæ, eddelle eller
wædell, jndenn raads eller vdenñ, soñ hendner for oss att kommæ, soñ ænn Christenñ
konnyng böör att giöre. Jtem schulle vij jngenñ vdlendiske priuilegier[2] stadfeste 18.
eller paa thet nye giffue wdenn mett menige riigens raads raadt, dog hues priuilegier,
soñ the Lypske eere tilsagdt vdj Hamborrig, vndertagett. Jtem schulle vij jcke giffue 19.
nogenn wfrij mandt thend friidhed och frellsze, soñ riddere och swennæ[3] haffue
wdenn ald riigsens raads sampticke, wdenn nogenn forhuerffwer thet saa ærligh paa
marckenñ, att hand er thet werdt. Jtem huad mageskiffter, pantt eller kiööb, soñ till 20.
thennæ dag emelloñ kronenn och ridderschabet eller emelloñ kirckenñ, clostere och
ridderschabett[4] giördt er, schulle viidt fuldmagtt bliffue och ey jgienn kalldis. eere
och nogre mageskiffter giordt mett bönderre effther koningens tilladelsze, schulle och
viid magtt bliffwæ. Jtem schulle vij jcke[5], wor förstynde eller wore affkommæ eller 21
nogenñ andenn paa vore vegne kiöbe eller panthe oss eller kronenn till nogett friitt
eller frellsze gods heer vdj riigett vdj nogre maade, soñ aff gammell tiid weerett
haffuer. Jtem huilke riddermends menndt[6], soñ haffue hagdtt friitt fyskerriæ for theres 22.
ægenñ grwndt eller frij fiskeboder wdj konnyng Hanses tiidt mett rettæ, skulle then-
nom mwæ nyde nw[7] saa friiett, soñ the thennoñ haffue[8] haffdt vdj forne konnyng Han-
ses tiidt. huilke sidenñ ere biggett, skulle jgienn affbriides eller bliffwe hoes kronenn.
Jtem huo soñ kommer tiill oss vdj godt tro och loffue paa wore scriffuelsze och breffue, 23.
tha schall hand for oss och fore alle the, soñ[9] for oss giöre och lade ville och skulle,
frij, fellige och vbehindrett komme hieñ tiill sytt eigett jgienn, dog att hand skall
weere plictuge for oss och Danmarcks riigis raadtt att stande till rette. [10]Huo soñ will 24.
feigde nogenn riddermandsmandt, tha skall hand giöre hannom ærlig forwaring mett
hans obett beseiglett breff och sende hannoñ thett mett two riddermendsmendt. thend
soñ feigdenn kynndes, schall weere felig for thend, soñ hannoñ forwaring giörer, natt
och dag nesth effther att hand och kiendes feigdenñ. [10]Skulle vij och weere forplictig 25.
mett vore vndersattis hielp, thett förste vij kunde thett bekommæ, att jndlösze Örekenöö
och Hethlandt till kronenn jgienn. Jtem ville vij eller skulle[11] jcke eller mwæ drage 26.
nogenn frann sytt herridsting eller landsting mett wore breffue, jcke heller frann riigens
canceller effther logenñ. jcke skall heller nogenñ maa skyude seg frann synn herrids-
ting eller landsting, förend doñ[12] er gangenn. Jtem ther soñ sandmendt eller neffninge 27.

---

[1] Istedetfor styrcke thennoñ till har B: skicke thennom. [2] B tilföjer: soñ gelde paa riigett. [3] B tilföjer: the. [4] Istedetfor clostere och ridderschabett har B: oc klosterett. [5] B: jcke wii. [6] B: huilckenñ riddermaandtz manñdt. [7] B: nu maa nyde. [8] B: haffue thennom. [9] som mangler i B. [10] B tilföjer: Jtem. [11] B: wille eller sculle wii. [12] B: doññmenñ.

swerisæ nogenn mandt till skade mett wrett, saa wiiet som̄ Judzske log recker, thaa skall landzdommere haffue magtt, om̄ thett aff hannom begeres[1], att vpsteffne beste
28. bigdemendt och thennom maa feldæ, om̄ the haffue giordtt wrett. Sameledis skall och
29. holdes om̄ log och lageheffdt. Skulle och jcke sandmendt eller neffnynge swerisæ emodt log eller lagheffdt, emedenn the ere viid fuldmagtt och wfeldæ effther logen̄.
30. Jtem huilkenn dommere som̄ findes att haffue giffuett wrett dom̄ effther the bewiiseninge, som̄ fore hannom̄ kommer, siddhe aldriig vdj dommeres stedt ther effther, om̄
31. hand dömmer for wildt, gunsth eller gaffue. Jtem jngenn forbudt schulle vij heller giöre paa öxne, kornn, smör, sildt eller andenn waare att vdfööræ her aff riiget wdenn met menige Dan. riigis raads[2] wiliæ och samtycke. jcke schulle vij heller nogett forbudt, som giördt er, jgien vpgiffue, vdenn thet skeer met menige Dan. riiges raads raadt, vilige och samtycke, som gammell sedwanne weerett haffuer. medenn och om̄ noget saa hastigenn paakom̄[3], att wij jcke saa jligendis kunde forscriffue Dan. riigis
32. raadt, tha schulle vij dog forscriffue thennom, som̄ nest wiid handenn ere. Jtem effterthij att Dan. riigis raadt, adell och jndbiggere schulle plictuge weere att stande huer mand tiill rette for oss och Dan. riigis raadt, tha ville vij weere plietige i liige maade att stande huer mand till rette for Dann. riigis raadt, och thet vdj jngenn
33. wgunsth anname till nogenn och fuldgiöre theris dom̄. Jtem epther thenne dagh skall jngenn bödæ for woldförsell epther marcke skiell tall, menn schall eth vold for huer som̄ voldföris regnes och jcke meere, lige som̄ thet haffuer aff gammell tiid weerett.
34. Jtem godemendt, som̄ aff oss leenn haffue paa thieneste eller i pantt, schulle setthe
35. thennom selff herridsfogder och herridsscriffwere. Jtem schulle vore lænsmendt skicke dan̄emenndt till herridsfogder, szom skicke hwer mandt lag och rett vden̄ wildt. giör herridsfogden̄ nogenn wrett, tha schall hand afsettes och swaare sielff tiill syne
36. gerninger. Jtem att aadellenn skall jcke forbiudes skowff, marck eller eyendom̄ effther logen̄ att kalde tiill rebs, enddog att kronenn eller kirckenn haffuer ther diell vdj.
37. Jtem skall ald adellen̄ haffue theres egne hoffuittgaarde qwiitt och frij fore tyende, som̄ the selffue boæ vdj eller holde theres fogiidt och brwge theres awell vdj, paa
38. thet the schulle holde thieres thienære tiill retferdelige rette och tyendæ[4]. Jtem schulle och aadellenn och ridderschabet nyde och beholde jus patronatus tiill the kircker och geistlige læen̄, som̄ the haffue rett tiill och mett breffue och segle bewiise kunde och the her till haffdt haffue, dog saa, att the personer, som̄ ther mett nw forlæntth eere, mwe thennom nyde theres liiffs tiidt.[5] naar the personer ere döde och affgangne, som nogre vicariiæ vdj forlening haffue, tha maa hwer riddermandsmand och aadell her vdj riigedt komme tiill thet gods jgien̄, som̄ the mett nögachtige breffue och szegle

---

[1] Istedetfor om̄ — begeres har B: oc — begere. [2] B tilföjer: raadt. [3] B: paa kom̄mer. [4] B: tyenden̄. [5] B tilföjer: oc.

bewiisze kunde, att the ere rett arffwinge ther till. Jtem skulle vij jcke formyndskæ 39.
the leenñ, soñ gode mend haffue vdj pantt, förend theres breff bliffuer logligenñ jgienn
lösth och fuldtgiördt. och schulle the jcke heller kunde forbryde sliig theres leenn,
szoñ the vdj pantth haffue, mett nogre theres gerninger, wdenn mett the gernynger,
soñ the forbryde theres arffwe och eyæ mett. end thersoñ the forsee thennom emod
oss eller andre riigens jndbiggere, tha skulle the stande till rette effther logenñ.
Sammeledis wille[1] och schulle vij lade huer riddermandsmandt nyde the forlæninger, 40.
soñ the nw vdj weere haffue effther the forleningx breffues lydellsze, soñ the ther
paa haffue. medenn naar the riddermends mendt, soñ nw haffue nogre[2] kronens læenn
vdj weere och haffue ther liiffs breff paa, eere döde och affgangne, skulle the fallde
frij till oss och kronenn jgienn, enddog theres breffue lyde paa theres hustrwer,
börnñ och arffwinge effther theres dödt. dog huilke leenñ soñ vdj pantth stande, tha
schulle vij eller wore efftherkommere koninger vdj Danmarck weere plictuge att giffwe
theres arffwinge theres pendinge eller andett, hues the fore vdj pantt stande. Jtem 41.
schulle vij jcke giffue breffue emodt breffue. Jtem döör nogenñ wfrij mand, soñ wfrij 42.
vor födt och haffuer dog fanget friidhedt, och lader effther seg frellszgoeds och haffuer
jngenn frelszearffwinghe, tha skall thet goeds jcke falde tiill kronenn eller vdj nogenñ
wfriidhedt, medenn schall dog komme tiill hans rette arffwinge jgienn, dog the erre
wfrij, och thet skulle the dog jcke beholde, menn selisæ thet aadellenn jgienn jndenn
aaer och dag for fultth werdt. dog oñ ther er wfriitt gods, thet hand hagde förend
hand bleff frij, thet faller jgienn till retthe arffwinge. Jtem att riigens cancellere ey 43.
skall brwge riigens jndszegell y synn ægenñ sag, medenn vij schulle skicke ther ænn
andenñ godmand till, soñ sidder vdj hans stedtth y hans sag, vnder riigsens och sytt
jndtzegell och naffnñ. Jtem att sandmend jcke schulle sweriæ oñ eyendoñ effther 44.
thenne dag, medenn huo ther vill diele oñ eyendoñ, hand thet forfölger[3], soñ eyen-
doñ böör att dieles till herritzting och[4] landstyng och fore riigens cancellere, wndertaget
herridsskeell och marckeskeel. Jtem naar gud vill thet saa föge, att vij och Dan- 45.
marcks riige kunde komme tiill ænn bestandelige fredt, tha ville vij lade vprette ænn
myntt, soñ riigens jndbiggere lidelig och gaffnlig weere skall, liige viid förstendomens
myntt. Jtem bliffuer nogenn godemanndt forfördt eller belöugenñ for oss, tha schulle 46.
vij thet jngenn tro eller loffue giffwæ, mett myndæ att hand will thet tiilstaa y vortt
och Danmarcks riigens raads nerwerellsze och vdj thend andens paahörellse, och
findes hand tha fore lögenñ, tha straffes hand tha fore lögenñ soñ viidböör. Jtem 47.
bliffuer nogenn riddermands mandt fredlöss for ærlige gernynger, tha skall hand böde
tiwge löde marck for synn friidt, vndertaget oñ nogenn slaaer andenn ehieell mett

---

[1] B tilföjer: wii. [2] nogre mangler i B. [3] B: forfölge. [4] och mangler i B.

raadend raadt och forsaett, eller slaar nogenn, som̃ haffuer wortt beskermelsze breff.
48. Jtem huo som̃ haffuer wortt beskermellsze breff, hand skall weere forplictugett att lade
49. thet openbaare forkynde och læsze till herridsting och landsting. Jtem schulle wij
weere forplictuget alle slotzloffuer vnder Danmarcks kronæ vdj saa maade fraa oss ath antworde att holle till wor söns hand effther vor dödt och affgang, och om̃ vij döde och affginge, förre vor söenn waar fuldmyndige, tha schulle the holles thennom̃ tiill troer handt, som̃ aff oss och Danmarcks riigis raadt worder forordinerett tiill wor sööns regenttere och formyndere, och samme regenttere och formyndere[1] schulle mwæ sammæ slotzloffue forandre wor söenñ tiill bestæ, tiill saa lenge hand fuldmynduge bliffuer, och om̃ samme wor söem döde och affginge, tha schulle the slotzloffue foranderes paa ænn andenn wor söenñ, om̃ vij thend haffue, och thersom̃ vij jngenñ söenn effther lade, tha schulle slotzsloffwene forwandles tiill thend handt, som̃ vij oss om̃ forlighe mett Danmarcks riigis raadt attweere koning effther vor dödt. skiede thet seg saa, att gud forbiude, att vij döde och affginge vdenn slig forligellszæ, tha schullæ alle slotzsloffuene bliffwe holdene tiill Danmarcks riigis raadt[2] handt. och skall Danmarcks riige weere och bliffue eth friit kaare riige, som̃ thet aff ariilds tiidt weerett haffuer, dog thesse forne article lydendes om̃ wor söenñ och thend forligellsze vdj alle maade wforkrenckeligenñ. Alle thesse forschne article oc huer serdeles beplictæ vij oss Christianñ mett guds naade vduald koning till Danmarck och Norge[3] etc. viid vor konninglig ædt och Christelig tro och loffue wbrödeligenn och fasth att hollæ viid alle punchter och ordt, som̃ the vduise och jndholde, vdenñ ald argelisth i nogre maade, och haffue tiill thetzs ytthermere vintnesbyrdtt och bedre forwaaring, att sliig[4] vdj alle maade, som̃ forscreffuett staar, holdes schall[5], ladet henge[6] wortt jndsegell nedenn fore thenne forschne recessze, som̃ er vortt obne breff, mett vort elske Danmarcks riiges raads jndtzegle, som̃ er her Mogens Göye ridder wor och Danmarcks riiges hoffmester, her Tiige Krabbe ridder[7] wor och Danmarcks riiges marsk, her Prebiörnn Podebusk, her Offue Lunge, her Axell Bragde, riddere, Jehanñ Friis till Heselagger, Mogens Mwnck vor landsdommere vdj Nörreiutlandt, Erick Banner, her Oluff Rosenkrands, her Holgerd Wlffstandt, her Knud Bylde, her Trwdt Vlffstanndt, her Knud Rudt, her Claues Bylde, her Axell Vggerup, her Claues Podebusk, riddere, Erick Krwmdige, her Mogens Gyldenstiernn ridder och Knud Gyldenstiernn till Tyem̃. Giffuett paa wortt slott Kiöpnehaffnñ mandagenn nest effther sanctorum Symonis et Jude dag aaer mdxxxvj.

---

[1] och samme — formyndere er glemt i B. [2] B: raadtz. [3] och Norge mangler i B. [4] B: sliigtt.
[5] B: hollis scall som̃ forscreffuitt staar. [6] Istedetfor ladet henge har B: hengtt. [7] ridder mangler i B.

20.

Christian IIIs og Dronning Dorotheas Revers paa deres Sön Frederiks Vegne i Anledning af dennes Hylding paa Viborg Landsting, dat. 4 Juni 1542.[1]

Wir Christian vnnd Dorothea, von gotts gnadenn zu Dennemargken, Norwegenn, der Wendenn vnd Gothenn konnig vnd konnigin, hertzog vnd herzogin zu Schleswig, Holstein etc., auch von Sachssenn, Engern vnd Westphalenn, graue vnnd grefin vonn Oldenburg vnd Delmanhorst etc., eheliche gemhaheln, bekennen hirmit sambt vnd sonderlichen fur vns, vnsere nachkommen vnd menniglichen vffentlichen: Als die gestrengenn, ernuhesten vnd erbarn vnsere lieben getrewenn reichs rethe, ritterschafft, adell, stedte, stende vnd jnwoner vnserer konnigreiche Dennemarken vnd Norwegenn sambt jren zugehorendenn jnsulen vnd lendern denn hochgebornnen fursten, vnsernn freuntlichen lieben eldesten sohn, hertzogenn Fridrichenn, printz zu Dennemarkenn, vf vnser konnig Christians als des vatters thodtlichen abgangk, das jn des almechtigen gottes handen stehet vnd nach seinem gnedigenn willen lange gefriesten, schaffen vnd machenn wolle, zu vnserm nachfolger vnnd konnige zu Dennemarken vnd Norwegenn anzunhemen sich vorschrieben, vorbriefft vndt vorsiegelt, jnhalt aufgerichter vnd vorfaszter recesz vnd vortrege, vnd dan darauf anheut dato die gestrenngen ernuhesten erbarn ersamen vnd weysen reichs rethe, ritterschafft, adell, stedte, stende vnd gemeine jnwhoner vnnsers reichs Dennemarkenn. jn beyder vnser gegenwerth zu vffenem landtsdinge alhir jnn vnser koniglichenn stadt Wyburg gemeltenn vnsern eldestenn lieben sohn herzogen Fridrichen, printzenn zu Dennemarken, vf vnsern konnig Christians todtlichen hinfall vnd abgang (das jn der gnedigenn handt des almechtigen stehet) zu jrem konnige vnd herrn an vnnser stadt gantz vndterthaniglichen gerne angenhomen jhme als die gehorsamenn vnterthan getrewe, holdt, gehorsam vnd gewertigk, wie dann dasselbige ehrliebendenn vnterthanenn getziemenn will, zusein gehuldigett gelobtt vndt geschworen, vonn derowegen sich widder geburet, dasz gerurter vnser lieber eldester sohnn hertzog Fridrich, printz zu Dennemarken, den gemelten reichs rethen, ritterschafft, adell, stendenn, stedtenn vnd jnwhonnern der reich Dennemargkenn vnd Norwegen widderumb gnugsame brieff vnd siegell gebenn hette, das er vnsern vfgerichten recessen, brieffen vnnd siegelnn, so wir wie gemelt denn reichs rethen vnd gemeinem adell, ritterschafft, stenden, stedtenn vnd jnwhonern vnser reiche zu Dennemarken vnd Norwegenn sambt

---

[1] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament med Kongens Underskrift og hans og Dronningens Segl. Sammesteds opbevares endnu tre andre Exemplarer paa Pergament af samme Aktstykke, der dog neppe nogensinde ere udstedte, eftersom de ikke blot mangle Seglene, men ogsaa Kongens Underskrift.

vnd sondern gegeben vnd zugestelt, vestigklichen nachsetzenn, bey jren priuilegien vnd freyhaitenn lassen vnd darnebenn bey gleich vnd recht schutzen vnd handt habenn wolte etc., vnd aber vnser geliebter sohn noch vast jungk vnmundigk vnd zu seinem vorstande nit kommen, so vorpflichten wir konnig vnd konnigin von gemeltes vnsers liebenn sohns wegenn bey vnsern kon wirdenn, ehren, trewen, guten glauben vnd dem wortt der warhait jnn crafft vnd macht diesses brieffs, das er, wan er zu verstande vnd seinen mundigen jaren kompt, vnsere recesse, briefe vnd siegell vnnd anderst, so wir jngangs vnser regirunge vnnd seither den reichs rethenn, adell, ritterschafft, stedten, stenden vnd gemeinen jnwhonern vnserer reiche gegeben, zugestelt, vorbriefft vnnd vorsiegelt, vnd hirnachmals vorschreiben, vorbrieffen, vffrichten, ordnen vnd beschliessen werden, dieselben nit allein zuuolntziehen, bey macht zuhaben vnd ein jedern bey seinen recessen vnd priuilegien, so wir jnen gegebenn, bleyben zu lassen vnd bey gleich vnd recht zu handthaben, wie wir gethan vnd noch zuthun loben vnnd schweren, sonder auch mit seinen aignen brieff vnd siegeln sonder einiche ausflucht, vorhinderung oder beschwerunge ratificiren, becrefftigen vnd bestettigen vnd sich des keynes weges weygern soll noch wirdt, vnd ob wir konnig Christian, eher vnser geliebter sohn zu seinen mundigen jaren vnd seiner regierunge keme, jn gott den herrn vorstorben vnd wir Dorothea konnigin vnsers herrn vnd gemahels, wie gemelt, thodt, das der allmechtige gott gnediglichen abwenden vnd keren wolte, erleptenn, als dan sollen vnd wollen wir sambt vnsern zugeordenten regenten schuldig vnd pflichtig sein, die dinge bey vnserm sohn dahien zuschaffenn, das er diesser vnser vorschreybunge allenntheyll folge vnd volntziehung thun soll. Vnd wo, da gott der allmechtige doch mit seinem gnedigen willen vorsey, die sachenn sich aber also zutrugen, das wir konnig vnd konnigin, eher vnd zuuor vnser sohn zu seynen mundigen jaren vnd zu seiner regirung komme, mit thodt abgehen wurdenn, alsdan sollen widderumb dj regenten, so wir bey zeitten vnsers lebens vnserm sohn zuordnen werdenn, vnd sunst adell, ritterschafft, stedte, stende vnd gemeine jnwhoner schuldigk vnd pflichtig sein vnsern sohn bey den vfgerichten recessen, so wir jhnen vnd sie vnnsz widderumb gegeben, zuhandthaben, auch demselbigen, souiele sie belangende thun, selbs nachzukommen vnd jn deme kein newrunge ader beschwerung suchen, jnmassen sie sich des widderumb gegen vns vnd vnserm sohn vorschriebenn, vorbrieft vnd vorsiegelt haben etc., alles bey sambtlichenn vnsern kon wirden, ehren, trewen vnd guten glauben, dem wortt der warhait vnd sonder einiche argeliest ader geferde. Des zu vrkundt habenn wir konnig vnd konnigin vor vns vnd vnser nachkommen vnser jnsiegel vnd pitzschafft an dieszen brieff wissentlich hangen lassen vnd mit vnser konnig Christians eigenn handt vnderschrieben. Geben jn vnser kon stadt Wyburg nach Christj vnsers herrnn geburtt funfftzehenhundert jm tzwey vnd viertzigsten jahr am sonntage trinitatis.

Christian.

21.

Den udvalgte Kong Frederik IIs Revers, dat. 1 Juni 1557 [1].

Wir Friderich vonn gotts gnaden erwölter konnig vnd printz zu Dennemarcken, Norwegen, der Wenden vnnd Gottenn, hertzogk zu Schleszwig, Holstein, Stormarn vnd der Dithmarschen, graff zu Oldenburg vnnd Delmenhorst, bekennenn vnd thun kundt mit disem vnnserm offnen brieff vor vnns, vnser nachkommen vnnd allermennigclich: Nachdem der durchleuchtigst groszmechtigst vnnd hochgeborner furst herr Christian der dritt, zu Dennemarken, Norwegen, der Wenden vnd Gotten könig, hertzog zu Schleswig, Holstein, Stormarn vnd der Dithmarschen, graff zu Oldenburg vnd Delmennhorst, vnnser gnediger freuntlicher vnd hertzliebster herr vatter, sambt vnser freuntlichen vnd hertzliebsten frawen mutter, frawen Dorotheen, konigin der bemeltten reyche, geborne zu Sachssen etc. vnd hertzogin zu Schleszwig, Holstein, Stormarn vnd der Ditmarschen, grefin zu Oldenburg vnd Delmenhorst, jn vnsern vnmundigen vnd jungen jahren denn edlen, gestrengen, ernuhesten, erbarn, ersamen vnd weysen vnsern getrewen vnd lieben reychs rethen, ritterschafft, adell, stedten vnnd stende diser reyche Dennemarken vnd Norwegen vnd derselben zugehörenden jnsulen vnd lande koniglich zugesagtt, vorsprochen vnd stadtlich vorbrifft vnnd vorsigeltt, das wir denselbigenn, wenn wir durch götlich gnad zu vnsern mundigenn jaren gelangt, hochgedachts vnsers gnedigen vnd hertzliebsten herrn vatters könig Christian des dritten etc. recesz, brieff vnd sigell, gegeben priuilegia vnnd freyheitten confirmiren vnnd bestedtigen soltten, jnhaltt des buchstabenn vorgemelter brieff vnd sigell von hochgedachtem vnserm gnedigen vnnd hertzliebsten herrn vatter vnnd fraw mutter auszgegeben, wie wir dann dahmals zuthun schuldig vnd vorpflicht gewesenn, so vnser vnmundige vnd junge jahr vnns daran nicht verhindert hetten, als wir durch gotlich vorsehung zum könige, printz vnd nachuolger diser reyche vff den vhall hochgedachts vnnsers gnedigenn hertzliebsten herrn vatters, welchen der almechtig zu langen zeitten gnedigclich wölle vorhutenn, jn jrer könig[n] wirde vnnd des reichs stadt Wyburg ordentlich erwelett vnd beruffen vnnd vns von allen stenden nach gebuhr gehuldiget, geschworn vnd eydtspflicht gethan worden zu gehorsamen, wie eynem konige getzympt, des wir jegenn den reychs rethen, ritterschafften, adel, stedten, eynwohnern vnnd stenden diser reyche jnsulen vnd lande mit gnaden danckbar vnnd soll auch bey vnns jnn allem gutten jegen mennigclich zubeschulden vnuorgessen sein. Weill dann durch wolgedachte vnsere getrewen vnnd lieben reichs rethe, die diser zeit alhier vff gehalttenem reichs-

---

[1] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament med den udvalgte Konges Underskrift og hans Secret (fra 1548), som velbevaret hænger derunder i røde, blaae, gule og hvide Silketraade.

tage beysammen gewesenn, mit, jm nahmen vnd vonn wegen der ritterschafft, adels, stedt, stende vnnd eynwohner dieser reyche vnns vff hochgedachter vnser hertzliebstenn gnedigen herrn vatters vnnd fraw mutter vorgemeltte königcliche zusag vnnd auszgegeben brieff vnd sigell, die vnns erzeigtt vnd vohrbracht worden, am dato jn vnnsers gnedigenn vnd hertzliebsten herrn vatters vnd des reichs stadt Wyburg der wenniger zal nach Christi vnsers lieben herrn vnnd seeligmachers geburth jm zwey vnd viertzigsten jahr vndertheniglich vnd pitlich angesuchtt, das wir jhnen vnd denn stenden diser reiche zu gnaden die confirmation vnd bestedtigung vorgemeltt gnedigclich geben vnd thun woltten, welche suchung vnd bitt der wolgedachten reichs rethen vonn vns rechttmessig vnd billig eracht vnnd befundenn, so habenn wir vnns auch auff hochgedachts vnnsers hertzliebsten freuntlichen vnd gnedigen herrn vatters vnd fraw mutter konigcliche zusag vnnd vorgemelte vorschreibung, brieff vnnd sigel darzu vorpflicht befundenn vnnd sind auch sonst ausz gnedigem willen, als wir zu disen reychen vnd vnsern reichs rethen, ritterschafft, adell, stedten, stenden vnd gemeynen jnwohnern tragen, dennselbigen zu gnaden zu willfarn gneigtt vnd gewilligtt, demnach haben wir Friderich erwölter konig vnnd printz dieser reiche Dennemarken vnd Norwegen mit freuntlichem gnedigenn rath vnnd vorwissen hochgedachts vnsers hertzliebsten vnd gnedigenn herrn vatters jm namen der heiligenn vnd vnzerteylten dreyfaltigkeit vnnd in bester form vnd masz, wie solchs vffs bestendigst geschehen sollen vnd mugen, vnsern getrewen vnnd lieben reichs rethen, ritterschafft, adell, stedten, jnwohnern vnd stenden diser reiche alle recesz, brieff vnd sigel, als hochgedachter vnnser gnediger vnd hertzliebster herr vatter den wolgedachten stenden diser reiche gnedigst gegeben, vorbrifft vnd vorsigeltt hatt, confirmirt vnd bestedtigett vnnd thun auch solchs jegenwertigclich vnd krafft dises vnsers offnen brieffs. Vnd gereden, geloben vnd vorsprechen hirmit jn aller masz, wie hochgedachter vnser gnediger hertzliebster herr vatter vnd fraw mutter jn vorberurtter vorschreibung jnn vnsern jungen vnmundigenn jaren zur zeit vnser erwhelung zum reych vnnd als vns gehuldigt worden, wie vorgemelt, an vnser stadt gnedigst zugesagtt, vorschryben vnd vorbrifft, bey vnsern königclichen wirden, ehren, trawen vnd guttem glauben vnd im wortt der warheit hochgedachts vnnsers gnedigen vnd hertzliebsten herrn vatters recesze, eff, sigell vnnd anders, so jhr königcl. wirde jngangs jrer königclichen regirung vnnd seithero denn reichs rethen, ritterschafft, adell, stedten, stenden vnd gemeynen jnwohnerñ diser jhrer königcl. wirden reichenn gegebenn, zugestaltt, vorbrifft vnnd vorsigeltt vnd hernachmals vorbriffen, vorsigeln, verordnen vnd beschliessen werden, alles inhaltt des buchstaben der gemeltten vffgerichten recesz vnnd gegeben briff vnd sigel vestiglich vnnd wol zuhalttenn. Wir Friderich erwelter konig etc. wollen vnnd sollen auch solche recesz, brif vnd sigell vonn hochgedachtem vnserm gnedigenn hertzliebsten herrn vatter auszgeben wirgklich vollziehen vnd bey macht

haben vnnd eynen yden jn disen reichen bey seynen recessen vnd priuilegien, die von hochstgedachtem vnserm gnedigen hertzliebsten herrn vatter auszgegeben vnd noch kunfftigclich auszgegebenn werden mugen, eynen jederen bleyben lassenn vnd bey gleich vnd rechtt mit gnaden handthaben, das wir also vestiglich zuhalttenn auch hirmit loben vnnd schweren ahne geuherdt. Vnd sollenn vnd werden ahn allen zweyfell jegen diese vnnser gnedige vorpflichtung, confirmation vnd bestettigung vnsere getrewen vnd lieben reichs rethe, ritterschafft, adel, stedte, stende vnnd gemeyne eynwohner diser reiche Dennemarken vnd Norwegen, wie sie schuldig vnd pflichtig, bey vnsers gnedigen vnd hertzliebsten herrn vatters recesz vnd was herwiderumb von denselbigen hochgedachtem vnserm gnedigen vnd hertzliebsten herrn vatter vnd vns vorbrifft vnd vorsigeltt worden, ruhen, bleyben vnd handthaben helffen vnd solchen recessen vnd gegeben jren briefen vnd sigeln vor sich selbs getrewlich nachkommen vnd in dem allem kein newrung suchen oder furnhemen. Alles bey vnser konigcl. wirden, ehren, trawen vnd guttem glauben, dem wort der warheit vnd sonder eynig argelist vnd gefehrde. Des jn vrkundt habenn wir Friderich, erwelter konig vnnd printz der reiche Dennemarcken vnd Norwegen etc. vor vns vnd vnser nachkommen vnser secret an disen vnsern offen briff wissentlich hangen lassen, der gegeben ist in vnsers hertzliebsten vnd gnedigen herrn vatters vnd des reichs stadt Coppenhageñ dinstags nach dem sontage exaudj, welchs der erste monatstag Junij nach Christj vnnsers liebenn herrn geburth jm tausent funffhundert vnnd siebenn vnnd funfftzigstenn jahre.

Friderich E. K. zu dennemarck vnd norwegen.

22.

Kong Frederik IIs Haandfæstning af 12 August 1559[1].

Wij Frederich then anden mett gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wenndis och Gottis vdwaald konninng, hertog vdj Sleswijg, Holstenn, Stormarnn oc Dytmerskenn,

---

[1] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original, bagpaa med en samtidig Haand mærket: koning Frederichs thend anndens handfestning vdgiffuitt i Kiöpnnehaffnñ vdj hans koñ. mttis kröning anno etc. mdlix. Varianter ere meddeelte efter en anden sammesteds bevaret Original (B), bagpaa hvilken der staaer skrevet med Johan Friis's Haand: „findis hoss Danmarkis riigis raad slig en same recess beseglit och vnderscreffuen met k. matls eghen hand. Johan Friis tiil Heselagger myn handth", og med en anden samtidig Haand: Aar 1559 thend anden söndag nest epther sanctj Larentij martiris dag tha bleff konning Frederick thend andenñ krönett vdj Kiöbenhafn aff Danmarckis riges raad, oc för hans koñ. matt. bleff krönett, tha sor oc beseglede hans kon. matt. Danmarck rigis raad thene recess at holle; hvilket Exemplar 1721 af Axel Rosenkrands indsendtes til Kongen som fundet paa Damsbo paa et gammelt Loft i en gammel sönderbrudt Kiste sammen med „en deel andre gamle breefve af skiöder og eyendoms-breefve, bemelte Damsboe

greffue vdj Oldenboriig och Delmennhorst, giöre alle witterliigtt, att effterthij wore elskelige, erlige och welbiurdige mennige Danmarckis rijges raad haffue vdj stormegtigste hogbornne förstes oc herres, her Christian then tredie, Danmarckis, Norges, Wendis och Gottis koning, wor kiere herrefaders, hoglofflige vdihugkommelses, tijd keist, korett, vdwald, bewilget och sammbtycktt oss fore herre och konning att were offuer Danmarckes oc Norges rijger effter wor kiere herrefaders död oc affgang, oc the oc mett menige adell, kiöbstedtzmend, bönder oc menige almue, rigens jnndbyggere thett bewilgett, sammbtycktt, hyldett oc sworett haffue oss fore theris rethe herre oc konning, tha effterthij thett er och haffuer werett aff begyndelsen, att naar nogen herre oc konning skall annamme sinn konninglig kröning, skulle thee tilforne bebreffue, foresegle och swerge menige Danmarckes rijges raad paa theris egne oc menige adellenn oc rijgens indbyggers wegne att holde thennom alle oc hwer serdelis wed loug, skiell oc rætt oc forschriffue oc forsegle thennom frijheder oc priwelegier, thij haffue wij nu ther fore vdj the helligetrefoldighedtzs naffnn mett wore elsk^e menige Danmarckis rijges raad, som ere Eyller Hardenberg tiill Mattrup wor oc Danmarckis rijges hoffmester, Johan Frijs tiill Hesleagger wor canceller, her Otte Krwmpen tiill Trwdtzholm marsk vdj wortt rijge Danmarck, her Magnus Gyldenstiernne tiill Stiernnholm, her Peder Skram tiill Vrwp, riddere, Byrge Trolle tiill Lillöe, Erich Böller till Therslöse, Olwff Munnck tiill Twisell, Erich Krabbe tiill Bwstrup, Anthonius Bryske till Langsöe rigens canceller, Jörgen Lycke tiill Offuergaard, Thage Tott tiill Ericksholm, Eyller Rönnow tiill Hwitkield, Claws Vrne tiill Belteberg, Werner Parsberg tiill Harrestedgaard, Niels Lange tiill Kiergaard, Holger Rosenkrandtzs tiill Boller, her Lawge Brade tiill Krogholm ridder, Jffuer Krabbe tiil Östergaard, Peder Bijlde tiill Swanholm, Herloff Trolde tiill Hilderödtzholm oc Corwitzs Vlfeld tiill Koxböll, oss mett
1. thennom ther om saa forenntt, forligt oc fordraget, som her effterfölgier: Förat wille oc schulle wij ofuer altingest elske oc dyrcke then alsomegtigste[1] Gud oc hans hellige ord oc lere och styrcke, formere, fremdrage, hanthafue, beskytte oc beskierme til Gudtzs ære oc then hellige Christelige troes forögelse oc religionens forbedring aff wor magt oc formue, oc thes tilbehoff ville wij thet saa bestille, at alle sognekircker oc

---

gaard og godtz andgaaende, af hvilche de fleeste vare foraadnede, muulne og af rotter og muus sönderskaarne og beskadigede, saa det var kjendelig at see og troe, at de i mange aar hafver saaledis væred henkastede og iche fundene eller seetis" (efter Axel Rosenkrands's vedlagte Brev, dat. Spötterup 6 August 1721). Med Hensyn til Udstyrelsen ere begge Exemplarer aldeles eens, blot at Kongens egenhændige Underskrift ikke findes i B. De bestaae hver af 2 Ark Pergament, sammenlagte i Folio og sammenholdte med röde, hvide, gule og blaae Silkesnore, hvori Seglene hænge heelt langs ned med Ryggen. Paa begge Exemplarer ere alle Seglene vel bevarede (Kongens er i rödt Vox, Hr. Otto Krumpens i grönt og Resten i ufarvet), og bag paa Ryggen er ud for hver af Rigsraadernes Segl vedkommendes Navn skrevet med samme Haand, som har skrevet Haandfæstningen selv. I begge Exemplarer er der en Udgang ved Slutningen af hver Artikel. [1] B. allmegtigste.

skoler ofuer begge riger blifue besörget oc forset met Christelige fromme lerde mend oc mett nödtörftige oc erlige vphold oc vnderholding, hwess thet icke tilforne sked er vdj hogmelte wor kiere herrefaders tijd.
Sammeledis skulle wij holde menige rigens 2.
raad, adell, kiöbstedtzmend; bönnder och mennige rigenns indtbygere oc hwer serdelis wed loug, skiell oc ræt, frijheder oc priwelegier oc ingenn aff thennom ther.emod att vforrette vdj nogenn maade, och skulle wij alle och hwer besynnderliig aff wor konninglig emmbede fore offuerwold och vrætt beskytte, beskierme och hanthaffue.
Ther 3.
næst wille oc skulle wij were forpligtett Danmarcks rige at formere, forfödre oc forhöge aff wor yderste magt oc formue, oc om Gud alsommegtigste[1] thet saa hafuer forseet, att wij ydermere land her efter met Danmarckis rigis indbyggers hielp oc tröst winde kunde met retergang, bekreftige met swerd eller anderledis bekomme, tha skulle the höre till Danmarcks rige oc were oc blifue vnder Danmarckis krone. Meden ther som saa skede (thett Gud forbiude), at nogen feide oc indfald skede ind paa riged, oc nogen dell aff riged kom vnder nogen fremmed potentatt oc siden bleff egien tiill Danmarcks rige bekrefftigedt vdj noger maade, tha efterthj rigens indbyggere selff skulle tilhielpe thet at bekrefftige, maa oc skall hwer Danmarcks riges indbyggere quijt oc frij nyde oc bekomme hwes gods oc eiendom hand tilforn vdj samme ord landts haffd haffuer.
Sammeledis wille oc skulle wij elske oc frembdrage Dan- 4.
marckis rijges raad oc adell oc metth thennom styre och regiere Danmarckis rige oc besörge Danmarckes rijges raad mett kronens leen, saa att the icke skulle haffue behoff at besöge herredage eller anden beswerring paa theris egen kaast och terinng.
Thesligeste wille wij oc jngen vdlenndiske mennd tage vdj Danmarckis rijges raad 5.
eller forlenne mett Danmarckis kronis slotte eller leenn, vdenn thett skieer mett menige Danmarckes rijges raadtzs[2] wiilge, fuldbyrd och samınbtycke.
Sammeledis 6.
skulle Danmarckis rijges adell nyde, bruge oc beholde theris jordegodtzs oc tienere frij tiill ewigtijd mett halss, hannd, alle konninglige sager oc all andenn herlighed oc rettighed, som wij oc wore forefedre konninger vdj Danmarck offuer wore oc kronenns tienere oc godtzs haffuer oc friest haffd haffuer, saa att wij eller wore fogeder oc embitzmend skulle aldelis ingtett beware oss mett theris tiennere, godtzs och ennemercke, skowff[3], fiskewand eller nogenn andenn herlighed, enthenn mett sagefald, giesterij, egtt, arbeid eller andenn beswering, vden hwess wij kunde haffue mett adellenns, som godtzett oc tiennerne tiilhöre, gode wiilge oc sambtycke, vdenn aliene att the age wortt och wor förstindes fadebur, hwor wij personligenn drage egiennemm lanndetth, som sedwann haffuer werett aff gambell tijd, vden saa skieer, att nogen obenbare feigde kommer paa landett eller rigedt. tha wille wij dog ingen beswerring

[1] B: allmegtigste.   [2] Istedetfor raadtzs har B raadt.   [3] B tilföjer oc.

legge paa adellenns tienere, vdenn thett skier mett mennige Danmarckis rijges raadtzs[1]
7. sammbtycke. Hwor nogennstedtzs saa findes, att kronenn haffuer mett adellen fellett
enten vdj skowff, marck eller fiskewand, tha skulle wij eller wore fogeder icke yder-
mere bruge ther vdj, enthen mett fiskerij, oldenswijn, skouffhug, iagtt eller andenn
brugelse, end som kronens lod och deell kannd tole, dog saa paa the fellids skowffwe
vdj Falster oc Langeland liggendis, som kronen haffuer lod oc dell vdj, skall ingenn
slaa stortt wijld vden wij eller anndre paa wore wegne, vden thett skieer mett wor
8. tilladelse. Jcke skulle wij helder mett wortt breff biude eller forbiude nogen mandtzs
arffuetienere eller thennom, somm the vdj pantt eller were haffue, att sware samme sin
hosbonde. haffuer nogen tiiltale tiill nogen, enthen om godts eller tiennere, tha skall
9. hand thett forfölge mett rethe oc efter lougen oc recessens liudelsse. Jcke wille eller
skulle wij paalegge eller begiere nogen landeskatt paa adelens tiennere, vden thett
skieer mett mennige Danmarckis rijges raadtzs raad, effter som gambell sedwane
10. werett haffuer. Sammeledis maa oc skulle Danmarckes riiges raad oc adell nyde
theris frij fiskerij fore theris egen grund, som the her tiil aff arrildtzs tid haffd hafue
oc besynderlig vdj konning Hanses tijdth. — Och skall besönderligen hwer maa nyde
aalegaarde fore theris egen grundt, vndertagett vdj the fiorde, som kronnen oc then
menige mannd haffuer skade aff. dog skulle thee fiske gaarde mue bliffue wed
11. magtt, som haffwe weritt aff arrildtzs tijd. Vijll oc nogen aff adellen besöge sijlde
fiskende oc ther bruge sin nering, tha skall thett oc vere adelen vforholdett, eftertij
thett tillades fremmede oc vdlendiske att mue bruge theris fordeell ther att salte. —
Skall thett oc were adelen vforbudet oc frijt fore att kiöbe oc selgie saa mange öxnne
at stalle, som huer kand stalle paa sitt egett foder, eller hand kand lade fore hoss
sine egne tiennere, som ere pligtige atth holde foernöd, dog ther mett konuingens och
12. kronens told vforkrennckett. Skall thett oc were Danmarckis rijges raad oc adell frijtt
fore att kiöbe och selgie mett vdlendske kiöbmenndth, somm her tiill werett haffuer.
13. Jcke skulle wij, wore fogeder eller embitzmennd lade grijbe, baste, bijnnde eller vdj
fenngsell sette nogen riddermandtzmand, forudenn hand tiilfornn er forwundenn effter
lougenn, vdenn thee tages vdj thee ferske gierninger, ther thee mue gribes och settis
fore effter lougen. Dog skall hwer mannd were pligtig att stande tiill rette fore oss
oc Danmarckis riiges raad fore hwess nogenn haffuer thennomm tiill att tale mett
14. retthe. Jtem skulle wij icke helder tiilstede wore fogeder eller embitzmendth att feide
noger riddermandtzmand eller theris tiennere. haffue wore fogeder eller lennsmend
15. tiiltalle tiill nogen, tha skulle thee tale thennom till met rettergang. Jtem skulle wij
heller ingenn krij begynnde eller paaslaa, vdenn thett skieer mett mennige Danmarckis

[1] Istedetfor raadtzs har B: raadt.

riges raadtzs wiilge, fuldbyrd och sammbtycke. Jtem ingenn riddermandtzmand skall 16.
forbryde sijtt jordegodtzs, vdenn hannd förer affuend skiold emod konningenn och
riiged, somm lougenn vdwiser. Jtem skulle wij altijd dömme vdenn all wild oc ey 17.
tage gunnst eller gaffue fore nogenn rætt eller retterganng vdi noger maade, medenn
were lige velwillig tiill att hielpe oc skicke thennom theris rætt, were seg enthenn
inndlendiske eller vdlenndiske folck, fattige eller rijge, venner eller vwenner, eddell
eller véddell, indenn raadtzs eller vdenn, somm hennder for oss att komme, somm en
Chrestenn koning bör att giöre. Jtem skulle wij ingenn vdlendiske prewilegier, som 18.
gielder paa riged, stadfeste eller paa thett nye giffue vdenn mett mennige Danmarckis
riges raadtzs raadth. Jtem skulle wij icke giffue nogenn vfrij mand thenn frijhed och 19.
frelse, somm ridder och swenne the haffue, vden ald Danmarcks rijges raadtzs sammb-
tycke, vdenn nogenn forhwerffuer thett saa erligenn paa marckenn, att haund er thett
werd. Jtem skulle icke wij, wor förstinnde eller wor affkomme eller nogenn andenn 20.
paa wore wegnne kiöbe eller pannte oss eller kronenn tiill noged frijtt och frelse
godtzs her vdj riged vdj noger maade, somm aff gammbell tijd werett haffuer. Jcke 21.
skulle helder Danmarcks riges raad oc adell mue kiöbe eller pannte nogett frijtt
bondegods effter thenne dag, vdenn thett skieer mett konningenns tilladelse. Jtem 22.
hwo somm kommer tiill oss vdj god troo oc loffue paa wor schriffuelse oc breffue, tha
skall hand fore oss och fore alle the, som fore oss giöre och lade wille, frij, secker
och vbehindrett komme hiem tiill sitt egett egien. dog att hand skall were pligteg
fore oss oc Danmarckis rijges raad att stannde tiill retthe. Jtem hwo somm wiill 23.
feide nogenn riddermandtzmand, tha skall hannd giöre hannom erlig forwarinng mett
hanns obnne besegled breff oc sennde hannom thett mett thwo riddermenndtzsmennd.
then som feidenn kyndis, skall were felig fore thennom, somm hannom forwaring giör,
natt och dag effter hannom kynndis feidenn. Skulle wij och were forpligtett mett 24.
wore vnndersottis hielp, thett förste wij kunnde thett bekomme, att inndlöse Orckenöö
och Hetlannd tiill kronenn egienn. Jtem wille eller skulle wij icke helder mue drage 25.
nogenn frann sitt herridtztinng eller lanndtztinng mett wore breffue, icke helder fraa
rigenns canceller effter lougen. icke skall helder nogen mue skiude seg fraa sitt
herridtzting eller landtzting, för ennd dom er ganngenn. Jtem ther som sandemend 26.
eller neffninge swergie nogenn mannd tiill skade mett vrette, saa wijtt som Judtske
loug recker, tha skall landtzdomere haffue magtt, om thett aff hannom begieris, att
opsteffnne beste bygde mend oc thennom mue felde, omm thee haffue giortt vrætt.
vdj lige maade skall holdis vdj Siellandt, Skone oc andre lannde, saa wijtt som Siel-
lanndtzs och Skonske loug recker, om oldinge och neffnn. Sammeledis skall oc holdis 27.
omm loug och laugheffd, medenn paa the louge oc laugheffder, som nogre aff addellenn
haffue giffuett oc giortt, skulle icke dömmis vdenn fore konningenn oc menige Dan-
mmarckis riges raadth. Sandemend, rannsneffninge oc andre neffninge schulle ey her 28.

effter swergie emod laugheffd eller emod nogenn loug, somm giffuenn er, emeden the
29. stannde wed magtt oc ere vryggett. Jtem ingenn forbud skulle wij helder giöre paa
öxnne, kornn, smör, sijld eller noged anndett att vdföre her aff riget vdenn mett men-
nige Danmarckis riiges raadtzs raad, wilge oc sammbtycke. jcke skulle wij helder
nogett forbud, somm er giortt, egienn vpgiffue, vdenn thett skier mett mennige Dan-
marckis riges raadz wilge oc sambtycke, som gambell sedwane werett haffuer.
medenn oc omm nogenn feide saa hasteligenn paakommer paa riiget, att wij icke saa
iligenn kunnde forschriffue mennige Danmarckis riges raad, tha skulle wij dog fore-
30. schriffue thennomm, somm nest wed handenn ere. Jtem effterttij Danmarckis riiges
raad, adell och indbygere skulle were pliigtiig att stannde hwer mand tiill retthe fore
oss och Danmarckis riiges raad, tha wille wij vdj lige maade were pliigtiig att stande
hwer mannd tiill retthe fore Danmarckis riiges raad oc thett vdj ingenn vgunst an-
31. namme tiill nogenn, oc fuldgiöre theris domm. Jtem skall ingenn effter thenne dag
böde fore woldförsell effter marcke skiell, medenn skall ett wold fore hwer, som vold-
32. föris, regnnis oc icke mere, lige som thet haffuer aff gambell tijd werett. Jtem skulle
wore lennsmennd skicke dannemennd tiill herridtzfogeder, somm skicke hwer mannd
loug och ræth vdenn wild. giör herridtzfogedenn nogenn vrætt, tha skall hannd
33. affsettis oc swore selloff sinne gierninnger. Jtem skall inngenn forebiudes skowff,
marck eller eyendomm effter lougenn att kalde tiill reebs, enndog att kronnenn eller
34. kirckenn haffuer ther lod och deell vdj. Jtem skall all adellenn haffue theris egnne
hoffuidgaarde quitt oc frij fore tiennde, somm the selffuer booe vdj, eller holde theris
foged, somm bruge theris affuell, paa thett thee skulle holde theris tiennere tiill ret-
35. ferdeligenn att thiennde. Jtem skulle oc adellenn oc ridderskabedt nyde oc beholde
jus patronatus tiill the kircker och geistlige leen, som the kunde bewise mett breff och
segell, att the haffue ræt tiill, dog saa att the personner, somm ther mett nu forlenntt
ere, mue thett nyde theris liiffs tijd, oc naar the personner ere döde och affganngne,
somm nogne vicarier vdj forlenning haffue, tha mue hwer riddermandtzmannd oc
addell her vdtj rigett komme tiill thett godtzs egienn, somm the mett nögagtige breffue
36. och segell bewise kunnde, att the ere rætt arffwinnge tiill. Och skulle alle closter,
prælatwr, digniteter, cannickedomm och anndre geistlige leenn, somm nu icke be-
neffnnde ere, weed theris magtt bliffue tiill saa lennge, att konningenn och Danmarckis
riges raadt ther omm mett flere vise och lerde mennd, somm thee tiill thennomm
tagenndis worder, enn andenn skickelse giöre, dog hwer manndtzs ræt och rette tiltale
ther mett vskad oc vforkrennckedt vdtj alle maade, effther hogmelthe wor kiere herre-
37. faders recessis liudelsze. Jtem skulle wij icke forminndske thee leenn, somm gode-
mennd haffue vdj panntt, före theris breffue bliffue lougligenn egienn löst och fuld-
giortt. och schulle the icke helder kunnde forebryde sliig theris leenn, somm the vdj
panntt haffue, mett nogne theris gierninnger vdenn mett the gierninger, somm thee

forbryde theris arffue och eigenndomm mett. ennd ther somm thee forsee thennom emod oss oc anndre rigenns inndbyggere, tha skulle thee stannde tiill retthe effter lougenn. Jtem skulle wij icke giffue breffue emod breffwe. Och skulle wij holde 38.39.
wore breffue wed fuldmagtt, thesligeste oc holde wore forefedris fremfarnne konninngers vdj Danmarck breffue wedt magtt. Jtem dör nogenn vfrij mannd, somm vfrij waar 40.
föder och haffuer dog fannged frijhed, och haffuer ingen frelse arffwinnge, tha skall thett godtzs icke falde tiill kronnenn eller vdj nogenn vfrijhed, medenn skall dog komme tiill hanns retthe arffwinnge egienn, dog thee ere vfrij. och thett skulle thee dog icke beholde, medenn selgie thett adellenn egienn indenn aar oc dag for fuld werd. dog omm ther er vfrijtt godtzs, thett hand hagde, före ennd hannd bleff frij, thett falder egienn tiill retthe arffwinnge. Jtem att riigenns canceller ey skall bruge riigenns 41.
jnndtzegell vdj synn egenn sag, medenn wij schulle skicke ther enn anndenn god mannd tiill, somm sidder vdj hanns sted vdj hanns sag vnder riigenns och sijtt jnndtzegell och naffnn. Jtem att sanndemenndth icke skulle swergie omm eyenndomm effter 42.
thenne dag, medenn hwo ther wiill deele om eygenndomm, hannd thett forfölgie, somm eigendomm bör att deelis, tiill herridtztinng, landtztinnng och fore rigenns cannceller, wnndertagett herridtzskiell och marckeskiell. Jtem bliffuer nogenn god manndth 43.
forförtt eller beliuffuett fore oss, tha skulle wij thett inngenn troo eller loffue giffue, mett minndre ennd thenn, somm oss sliigtt sagdt haffuer, hannd wiill thett tiilstaa vdtj wor och Danmarckis riiges raadtzs nerwerelse och vdj thenn andenns paahörelse. och finndes hannd tha att före lögnn, tha straffis hannd fore lögnn, somm wedbör. Jtem 44.
bliffuer nogenn riddermandtzmannd fredlöss fore erlige giernninnger, tha skall hanndth böde tiuge lödde marc fore synn fredth. Och effterthtij att thett högeste regimennte 45.
vdj[1] riigedt hennger mest paa konningenns personne, huilchett regimenntt konningenn allienne icke före kannd, ther fore skall konningenn altijd haffue enn rigens hoffmestere, enn cannceller oc enn rijgenns marsk, somm ere födde Dannske mennd aff adell, huilcke somm konningenn och anndre rijgenns raad vdj rijgenns erennde och sager tiill hanns konninnglige regimentes vpholdelse skulle were behielpelige. oc omm konningenn wille beswerge nogen, vere seg eddell eller väddell, ther mett nogre kunde forenemme, att konningenn giorde hannomm vrætt, tha skall thett were hwer frijt och obett fore att giffue thett rijgenns hoffmester, koningens cannceller och riigenns marsk tiilkiennde oc foremanne lade konninngenn, att hannd forelader saadann hanns foretegtt, oc ther somm konningenn icke tha wiill lade seg vnnderwise (hwilckett wij dog for oss well giöre wille), tha skall konninngenn strax vdlegge oc opneffnne thenn somm klager en beneffnnd rettis dag och tha plege annklagerenn[2] rætt fore rijgenns

---

[1] B: y. [2] B: anklager.

raad och nognne aff addellenn, somm konningenn och ther tiill skall lade kalde och forschriffue, och fore thennomm stannde hwer mand tiill retthe och hende oc giffue,
46. hwad beschreffnne lanndtzloug vdwiser oc giffuer. Jtem skulle wij annamme alle slottzlouge vdj Danmarck och Norge aff wortt elske Danmarckis riiges raadth och bepligte wij oss paa wor konninnglige eed att anntworde thennom frann oss rijgenns raad, eddelinnge och inndföde gode mennd och ingenn anndenn att holde tiill wor hannd och Danmarckis rijges raadtzs egienn, naar oss forestackett worder, och omm noger slotzloffue vorder annderledis forewanndlett, tha skall thett inngenn magtt haffue
47. vdenn mett mennige Danmarckis riiges raadtzs raadt oc sammbtycke. Och skall Danmarckis rijge were och bliiffue ett frijtt kore rijge, somm thett er och aff arrildtzs
48. tijdth werett haffuer. Alle thesse foreschreffnne artickle och hwer serdelis bepligte wij oss, Frederich thenn anndenn, metth gudtzs naade vdwaald konninng tiill Danmarck och Norge etc., weed wor konninglige eedt och Christelige troo och loffue vbrödeligenn och fast att holde weed alle punncter, ord och article, som the vdwiser och jnndeholder, vdenn all argelijst vdj nogenn maade, och haffue tiill thess ydermere wienndisbyrd och bedre forwarinng, att sliigtt vdj alle maade holdis skall, somm foreschreffwitt staar, henngd wortt inndtzegle nedenn fore thenne[1] wor recessz, somm er wortt obne breff, mett forne wore elske Danmarckis rijges raadtzs inndtzegle. Gijffwett paa wortt slott Kiöpnehaffnn löffuerdagenn nest effter sanctj Laurentij martiris dag, somm er then xij dag Augustj aar etc. M. D. L. paa thett niennde.

Friderich[2].

23.

Frederik IIs Revers til Rigsraadet og Adelen paa hans Sön Prinds Christians Vegne, dat. 24 April 1580[3].

Wij Frederich thend andenn mett Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis koning, hertug vdi Sleszuig, Hollstenn, Stormarnn och Dytmerschenn, greffue wdj Oldenborg och Dellmenhorst, giöre alle witterligt, att eptherdj menige Danmarckis riigis raad haffuer nu vdj thenne herredag her vdj Ottensse wdwald keist och kaarit hogborne förste her Christian wor kiere sönn till koning offuer thesze thuende riger Danmarck och Norge, och menige addell och ridderschab, som nu her vdj Ottensse tillstede ere, haffue mett theris breff och segell beuilgit och samtyckt hogbete wor kiere sönn

---

[1] B tilföjer: forne. [2] Denne Underskrift findes ikke i B. [3] Efter Originalen paa Perg. i Geh. Arch., under hvilken Kongens Segl (det af 1576) i rödt Vox hænger i röde, hvide, gule og blaae Silkesnore.

vdj tilbörlig tiid att wille hylde och suerge till koning offuer forne thisze thuende riger att schulle were och bliffue, om Gud almechtigste thet saa forsehett haffuer, att hand wor död offuerleffuendis worder, epther thet breffs liudelsze, the oss ther paa giffuit haffue, tha haffue wj nu ther emod paa wor kongelige thro och ehre loffuit och tillsagdt, att saadan theris beuilling icke schall komme thenum eller theris eptherkommere till nogen forkrenckelsze paa menige Danmarckis adels priuilegier och friheder, men Danmarckis rige att bliffue och were, epther som thet altiid werit haffuer och end nu er, ett friit kaare rige. Sammeledis schall hogbete wor kiere sön were forplicht, nar hand opwoxer, att lade sig hylde till alle landtztingene och laug thingit vdj Opslo vdj Norge; och nar hand epther wor död och affgang bliffuer konning her vdj rigerne, tha schall hand were forplicht att giffue och besegle menige Danmarckis rigis raad och adell handfestning paa theris friheder och priuilegier, epther som sedwonlig haffuer werit och fremfarene konninger for hanum giortt haffuer. Till thesz bedre forwaring och widnisbyrd, att saa fast och wryggeligen vdj alle maade holdis schall, epther som foruit staar, haffue wj ladit henge wortt kongelige secrett her neden for och mett egen hand vnderschreffuit. Giffuit och schreffuit paa wor gaard vdj Ottensze thend 24 dag Aprilis aar etc. mdlxxx.

Friderich.

24.

Christian den Fjerdes Haandfæstning af 17 August 1596 [1].

Wii Christian thendt fierde medt Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis vdualde konning, hertug wdi Sleszuigh, Holstenn, Stormarn och Dyttmarsken, greffue wdj Oldenborg och Delmenhorst, giöre alle witterligtt, att effterdj wore elske erlige och welbiurdige menige Danmarckis riigis raadt haffue wdj stormechtige, högborne [2] förstis och herris, her Friderich thendt anden, Danmarckis, Norgis, Vendis och Gottis koning etc., wor kiere herre faders, höiglofflig ihukommelszis, thiidt keist, kaarett, vduoldt, beuilgitt och sambtycktt osz for herre och koning att were offuer Danmarckis och Norgis riiger effter wor kiere herre faders dödt och affgang,

---

[1] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament (2 Ark sammenlagte i folio), bagpaa med en omtrent samtidig Haand mærket: Christianj 4U handfestning. Seglene, der alle ere i rödt Vox, hænge derved i röde, hvide, gule og blaae Silkesnore, först Kongens alene i een dobbelt Snor og derpaa Resten i fire dobbelte Snore (fem i hver af de tre förste, sex i den fjerde). Varianter ere meddeelte efter to andre i Geh. Arch. bevarede Originaler, her citerede som B og C, der ere udstyrede ganske som hiin, blot at B bestaaer af tre Ark istedetfor to. I alle Exemplarerne findes der en Udgang ved Slutningen af hver Artikel. [2] C: högborne mangler.

och de och medt menige adell, kiöbstedtzmendt, bönder och menige almue, riigens indbyggere, dett beuilgitt, sambtycktt, hyldett och suoritt haffue osz for deris rette herre och koning, tha efflerdj dett er och haffuer weritt aff begyndelszen, att naar nogen herre och koning skall annamme sin kongelige kröning, skulle de thillforne bebreffue, forszegle och suerge menige Danmarckis riigis raadtt paa deris egne och menige adelens och riigens indbyggeris vegne att holde dennom alle och huer seerdelis viidtt loug, skiell och rett och forschriffue och forszegle dennom friiheder och priuilegier. thj haffue vij nu therfore wdj den hellige threfoldighedtz naffn medt vore elske menige Danmarckis riigis raadt, som ere Christoffer Valckendorff thill Glorup, wor och Danmarckis riigis hoffmester, Christian Friis thill Borrebye vor cantzler, Peder Munck thill Estuadtgaardt marsk vdj wortt riige Danmarck, Steen Brahe thill Knudtstrup, Manderup Parszberg thill Hagiszholm, Erick Hardenberg thill Matterup, Hendrich Below thill Spötterup, Axell Gyldenstiern thill Liungbygaardt stadtholder wdj wortt riige Norge, Abszolon Giöe thill Kielstrup, Jacob Söefeldt thill Viszborrig, Breide Rantzow thill Randtzousholm, Albritt Friis thill Harritzkier, Arrildt Huittfeldt thill Oderszbierg riigens canttzler, Hendrich Ramell thill Beckeskouff, Jörgen Friis thill Krastrup landtzdommer vdj wortt landtt Nörrejuttlandtt, Preben Gyldenstiern thill Voszborg, Axell Brahe thill Eluidt, Hendrich Löcke thill Offuergaardtt, Oluff Roszenspar thill Skarholdt, Eske Brock thill Vemetofft och Christen Holck thill Höygaardt, osz medt dennom der om saa foreentt, forligtt och fordragett, som her effter följer:
1. Först wille och skulle wy offuer allting elske och dyrcke den allsommechtigste Gudt och hans hellige ordt och lære och styrcke, formere, fremdrage, handthaffue, beskytte och beskerme thill Gudtz ehre och den hellige Christelige throis forögelsze och religionens forbedring aff vor machtt och formue, och thes thill behouff wille wy dett saa bestille, att alle sognekircker och scholer offuer begge riigerne bliffuer beszörgett[1] och forszeett medt Christelige, fromme, lærde mendt och medt nöttörfftige och erlige opholdt och vnderholdning, huis dett icke thillforn skeedt er vdj höybete wor kiere herre
2. faders thiidtt. Sammeledis skulle vy holde menige riigens raadt, adell, kiöbstedtzmendt, bönder och menige riigens jndbyggere och huer seerdelis vedt loug, skiell och rett, friiheder och priuilegier och jngen aff dennom der emod att wforrette vdj nogen maade, och schulle wy alle och huer beszynderlige aff wortt kongelige embede for
3. offuerwoldt och wrett beskytte, beskerme och handthaffue. Dernest wille och skulle wy were forplichttett Danmarckis riige att formere, forbedre och forhöye aff wor yderste machtt och formue, och om Gudt alsommechtigste dett saa haffuer forszeett, att wy ydermere landt her effter medt Danmarckis riigis jndbyggeris hielp och tröst

[1] C: forszörgett.

winde kunde medt rettergang, bekrefftige medt suerdt eller anderledis bekomme, tha skulle de höre thill Danmarckis riige och were och bliffue vnder Danmarckis krone. meden thersom saa skede (thett Gudt forbiude), att nogen feide och jndfaldt skeede jndt paa riigett och nogen deell aff riigett kom wnder nogen fremmede potentate och siiden bleffue egien thill Danmarckis riige bekrefftigett wdj nogen maade, da effterdj riigens jndbyggere skulle sielff thillhielpe dett att bekrefftige, maa och skall huer Danmarckis riigis jndbyggere quitt och frij niude och bekomme huis goudtz och eyendomb, handt thillforn wdj samme ortz landt hafft haffuer. Sammeledis wille och skulle wy 4.
elske och fremdrage Danmarckis riigis raadt och adell och medt dennom styre och regere Danmarckis riige och beszörge Danmarckis riigis raad medt chronens lehen, saa the icke skulle haffue behouff att beszöge herredag eller anden beszuering paa deris egen kaast och thering. Deszligiste wille wy och jngen wdlendiske mendt thage 5.
wdj Danmarckis riigis raadt eller forleene medt Danmarckis krones slott eller lehen, wden dett skeer medt menige Danmarckis riigis raadtz wilge, fuldbyrdt och sambtycke. Sammeledis skulle Danmarckis riigis adell niude, bruge och beholde theris 6.
jordegoudtz och thiennere frij thill euig thiidt medt hals, haandt, alle kongelige sager och ald anden herlighedt och rettighedt, som wy och wore forfedre konger wdj Danmarck offuer wore och chronens thiennere och goudtz haffuer och friitt hafft haffuer, saa att wy eller wore fougitter och embitzmendt skulle aldelis jnthet beuare osz medt theris thiennere, goudtz och enemercke, skouff, fiskeuandt eller nogen anden herlighedt, enten medt sagefaldt, giesterij, egtt, arbeidt eller anden beszuering, wden huis wy kunde haffue medt adelens, som goudtzitt och thiennerne thillhörer, gode wilge och sambtycke. wden aldene att de age wortt och wor förstindis fadebur, huor wy perszonlige drage egiennom landett, som seduane haffuer werett aff gammell thiidt, wden saa skeer, att nogen aabenbare feide kommer paa landett eller riigett, da wille wy dog jngen beszuering legge paa adelens thiennere, wden dett skeer medt menige Danmarckis riigis raadtz sambtycke. Huor nogennstedtz saa findis, att kronen haffuer 7.
medt adelen fellig, enten wdj skouff, marck eller fiskewandt, da skulle wy eller vore fougitter icke ydermere bruge der vdj enten medt fiskerij, oldensuin, skouffhug, jagtt eller anden brugelsze, endt som kronens laad och deell kandt taale, dog saa paa de felligschouffue vdj Falster och Langelandt liggendis, som kronen haffuer laadt och deel wdj, skall jngen slaa stortt vildt wden wy selff eller andre paa wore vegne, wden dett skeer medt wor thilladelsze. Jcke skulle wy heller medt wortt breff biude eller 8.
forbiude nogen mandtz arffuethiennere eller dennom, som the vdj pantt eller verre haffuer, att suare samme sin hoszbunde. haffuer nogen thillthalle thill nogen enten om goudtz eller thiennere, da skall handt dett forfölge medtt rette och effter lougens och recessens liudelsze. Jicke wille eller skulle wy paalegge eller begiere nogen 9.
landeskatt paa adelens thiennere, wden dett skeer medt menige Danmarckis riigis

10 raadtz raadt, effthersom gammell seduane weritt haffuer. Sammeledis mue och skulle
Danmarckis riigis raadt och adell niude theris frij fiskerij for theris egen grundt, som
de her thill aff arrildtz thiidt hafft haffue och beszynderlige wdj kong Hanszis thiidt.
Och skall beszynderlige huer mue niude aalegaarde for theris egen grundt, vnder-
thagitt vdj the fiorde, som kronen och den menige mandt haffuer skade aff. dog
skulle de fiskegaarde mue bliffue wedt magtt, som haffue weritt aff arrildtz thiidtt.
11. Will och nogen aff adelen beszöge sildefiskende och der bruge sin nering, da skall
dett were adelen wforholdett, effterdj dett thilladis fremmede och wdlendiske att mue
bruge theris fordeell der att salte. Skall dett och were adelen wforbudett och friitt
for att kiöbe och selge saa mange öxen att staalde, som huer kandt staalde paa sitt
egitt foder eller handt lader[1] foore hoes sine egne thiennere, som ere plichtige att
12. holde fodernödt, dog der medt kongens och kronens toldt wforkrenckidt. Skall dett
och were Danmarckis riigis raadt och adell friitt fore att kiöbe och selge medt vd-
13. lendiske kiöbmendt, som her till weritt haffuer. Jcke schulle wy, wore fougder eller
embitzmendt lade griibe, baste, binde eller wdj fengszell sette nogen riddermandtzmandt,
foruden handt thillforn er foruunden effter lowen, vden de thagis vdj the ferske gier-
ninger, ther the mue griibis och settis for effter lougen. dog skall huer mandt were
plichtig att stande thill rette for osz och Danmarckis riigis raadtt for hues nogen
14. haffuer hannom thill att thalle medt rette. Jtem skulle vy icke heller thillstede wore
fougitter eller embitzmendt att feide nogen riddermandtzmandt eller theris thiennere.
haffue wore fougitter eller leenszmendt thillthalle thill nogen, da skulle de thalle dennom
15. thill medt rettergang. Jtem skulle wy och jngen kriig begynde eller paaszlae, vden
dett skeer medt menige Danmarckis riigis raadtz wilge, fuldbyrrdt och sambtycke.
16. Jtem jngen riddermandtzmandt skall forbryde sitt jordegoudtz, wden handt förer
17. affuindskioldt jmodt koningen och riigitt, som lowen wduiiszer. Jtem skulle wy althiidt
dömme vden aldt willdt och ey thage gunst eller gaffue for nogen rett eller rettergang
wdj nogen maade, men were liige wellwillig thill att hielpe och skicke dennom deris
rett, were sig enten jndlendiske eller vdlendiske folck[2], fattige eller riige, wenner eller
vuenner, eddell eller weddell, jnden raadt eller wden, som hender for osz att komme,
18. som en Christen koning bör att giöre. Jtem skulle wy ingen vdlendiske priuilegier,
som gielder paa riigett, stadtfeste eller paa dett ny giffue vden medt menige Dan-
19. marckis riigis raadtz raadt. Jtem skulle wy icke giffue nogen vfrij mandt den friihedt
och frelsze, som riddere och suenne de haffue, vden aldt Danmarckis riigis raadtz
sambtycke, wden nogen forhuerffuer dett paa marcken saa erligen[3], att handt er dett
20. werdt. Jtem skulle icke wy, wor förstinde eller wore affkomme eller nogen anden

---

[1] B og C: hand kand lade. [2] folck mangler i B. [3] B og C: saa erlig (C: erlige) paa marcken.

paa wore vegne kiöbe eller pante osz eller kronen thill nogett friitt och frelsze goudtz her wdj riigett wdj nogen maade, som aff gammell thiid weritt haffuer. Jcke skulle 21.
heller Danmarckis riigis raadt och adell mue kiöbe eller pante nogitt friitt bondegoudtz effter denne dag, wden dett skeer medt kongens thilladelsze. Jtem huem som kommer 22.
thill osz vdj god thro och loffue paa wor schriffuelsze och breffue, da skall den for osz och for alle de, som for osz giöre och lade wille, frij, secker och vbehindritt komme hiem thill sitt egitt egien, dog att handt skall were plichtig for osz och Danmarckis riigis raadt att stande thill rette. Jtem huem som will feide nogen ridder- 23.
mandtzmandt, da skall handt giöre hannom erlig foruaring medt hans obne beszeglede breff och sende hannom dett med tho riddermendtzmendt. den som feiden kyndis, skall were felig for dennom, som hannom foruaring giör, natt och dag effter att hannom kyndis feyden. Skulle wy och were forplichtett medt vnderszottens[1] hielp, 24.
dett förste wy kunde dett bekomme, att jndlösze Orckenöör och Hettlandt thill kronen egien. Jtem wille eller skulle vy icke heller mue drage nogen fraa sitt herritzthing 25.
eller landtzthing medt wore breffue, jcke heller fraa riigens cantzeller effter lowen. jcke skall heller nogen mue skiude sig fraa sitt herritzthing eller landtzthing, förend dom er gangen. Jtem derszom sandemend eller næffninge suere nogen mandt thill 26.
skade medt wrette, saa wiitt som Jydsk loug recker, da skall landtzdomeren haffue machtt, om dett aff hannom begieris, att opsteffne beste bygdemendt och dennom mue felde, om de haffue giortt wrett. wdj liige maade skall holdis wdj Siellandt, Skaane och andre lande, saa wiitt som Siellandtz och Skaansk low recker, om oldinge och næffn. Sammeledis skall och holdis om loug och laugheffdt. men paa de lowe och 27.
laugheffder, som nogen aff adelen haffue giffuitt och giortt, skall jcke dömmis wden for kongen och menige Danmarckis riigis raadtt. Sandemendt, ransznæffninge och 28.
andre næffninge skulle ey her effter mue suere jmodt laugheffdt eller jmodt nogen low, som giffuen er, emeden de stande wedt machtt och ere vryggede. Jtem jngen 29.
forbudt skulle wy heller giöre paa öxen, korn, smör, sildt eller nogett andett att wdföre her aff riigitt wden medt menige Danmarckis riigis raadtz raadt, willie och sambtöcke. jcke skulle vy heller nogett forbudt, som er giortt, egien opgiffue, wden dett skeer med menige Danmarckis riigis raadtz raadt, willie och sambtöcke, som gammell seduane weritt haffuer. men om nogen feide saa hastelige paakomme paa riigett, och wy jcke saa jligen kunde forschriffue menige Danmarckis riigis raadt, da skulle wy dog forschriffue dennom, som næst wedtt handen ere. Jtem effterdj Dan- 30.
marckis riigis raadt, adell och jndbyggere skulle were plichtige att stande huer mandt thill rette for osz och Danmarckis riigis raadt, da wille wy wdj liige maade were

[1] C: vnderszottis.

plichtig att stande huer mandt thill rette for Danmarckis riigis raadt och der wdj jngen
31. vgunst anamme thill nogen och fuldgiöre deris domb. Jtem skall jngen effter denne
dag böde for woldförszell effter markeskiell, men skall jtt woldt for huer, som wold-
32. föris, regnis ock icke mere, liige som dett haffuer aff gammell thiidt weritt. Jtem
skulle wore lehensmendt skicke dannemendt thill herritzfougder, som skicke huer
mandt loug och rett wden wildt. giör herritzfougden nogen vrett, da skall handt
33. affszettis och suare selff sine gierninger. Jtem skall jngen forbiudis skouff, marck eller
eyendomb effter lowen att kalde thill reebs, endog att kronen eller kircken haffuer
34. der laadt och dell vdj. Jtem skall och adelen haffue deris egne hoffuittgaarde quitt
och frij for thiende, som de sielff bo vdj eller holde deris fogeder, som bruge theris
auffll, paa dett att the skulle holde theris thiennere thill rettferdeligen att thiende.
35. Jtem skulle och adelen och ridderskabett niude och beholde ius patronatus thill de
kircker och geistlige lehen, som de kunde beuiisze medt breff och segell, att de haffue
rett thill, dog saa att de perszonner, som der nu medt forleentt ere, mue thennom
niude theris liiffs thiid, och naar de perszoner ere döde och affgangne, som nogle
vicarj wdj forleening haffue, daa maa huer riddermandtzmandt och adell her wdj
riigett komme thill dett goudtz egien, som de medt nöyachtige breff och segell beuiisze
36. kunde, att de ere rette arffuinge thill. Och skulle alle clostere, prælaturæ, digniteter,
cannickedömme och andre geistlige lehen, som nu icke beneffnde ere, wed deris magtt
bliffue, thill saa lenge att kongen och Danmarckis riigis raadt der om medt flere wiisze
och lerde mendt, som the thill dennom tagendis worder, en anden skickelsze giöre.
dog huer mandtz rett och rette thillthalle der medt wskadt och wforckrenckitt wdj alle
maade effter wor kiere herre farfaders koning Christian thendt thredie recessis liu-
37. delsze. Jtem skulle wy jcke[1] formindske the leen, som gode mend haffue wdj pant,
förend deris breffue bliffue louligen jndlöste och fuldgiorde, och skulle de icke heller
kunde forbryde sliig deris leen, som de wdj pant haffue, med nogen theris gierninger
vden medt the gierninger, som de forbryde deris arff och eyendomb medt. end der-
szom de forszee dennom emoedt osz och andre riigens jndbyggere, da skulle de
38. stande thill rette effter louwen. Jtem skulle wy icke giffue breffue emoedt breffue.
39. Jtem skulle wy holde wore breffue wedt fuldmagtt, diszligiste och holde wore forfedris
40. fremfarne koningers wdj Danmarck breffue wedt magtt. Jtem döer nogen wfrij mandt,
som wfrij war födt och haffuer dog fangitt friihedt, och haffuer jngen frelsze arffuinge,
da skall dett goudtz icke falde thill kronen eller wdj nogen wfriihedt, men skall dog
komme thill hans rette arffuinge egien, dog de ere wfrij, och dett skulle de dog icke
beholde, men sellie dett adelen egien jnden aar och dag for fuld werdt. dog om dett

[1] B: icke heller.

er wfriitt goudtz, dett handt haffde, för hand bleff frij, dett falder egien thill rette arffuinge. Jtem att riigens cantzller ey skall bruge riigens indszegell wdj sin egen 41.
sag, men wy skulle skicke der en anden godt mandt thill, som sidder wdj hans stedt wdj hans sag vnder riigens och sitt jndszegell och naffn. Jtem att sandemendt jcke 42.
skulle suere om eyendomb effter denne dag, men huo der will deele om eyendomb, handt dett förfölge, som eyendom bör att deelis, thill herritzthing[1], landtzthing och for riigens cantzeller, vnderthagitt herritzskiell och marckeskiell. Jtem bliffuer nogen goud 43.
mandt forfördt eller belöyett for osz, da skulle wy dett jngen thro eller loffue giffue, med mindre en den, som osz sliigtt sagtt haffuer, handt will dett thillstaa wdj wor och Danmarckis riigis raadtz neruerelsze och vdj den andens paahörelsze. och findis hand da att före lögn, da straffis handt for lögn som wedt bör. Jtem bliffuer nogen ridder- 44.
mandtzmandt fredlösz for erlige gierninger, da skall handt böde thiuffue lödie marck for sin fredt. Och effterdj dett[2] höyeste regimente wdj riigitt henger mest paa kon- 45.
gens perszon, huilckid regimente kongen aldene icke före kandt, derfor skall kongen althiid haffue en riigens hoffmester, en cantzeller och en riigens marsk, som ere födde Danske mendt aff adell, huilcke som kongen och andre riigens raadt vdj riigens ehrinde och sager thill hans kongelige regimentis opholdelsze skulle were behielpelige. om kongen wilde beszuere nogen, were sig eddell eller weddell, der medt nogen kunde formeene, att kongen giorde hannom vrett, da skall dett were huer friitt och aabett fore att giffue dett riigens hoffmester, kongens cantzeller och riigens marsk thillkiende och lade formane kongen, att handt forlader saadan hans forethegtt, och derszom koningen icke da will lade sig vnderuiisze (huilckidt wy dog for osz well giöre wille), da skall kongen strax vdlegge och opneffne den, som klager, en beneffndt rettisdag och da pleye anklageren rett for riigens raadt och nogle aff adelen, som kongen och der thill skall lade kalde och forschriffue, och for dennom stande huer mandt thill rette och hende och giffue, huadt beschreffne landtzloug wduiiszer och giffuer. Jtem skulle wy annamme alle slottz lowe wdj Danmarck och Norge aff wortt[3] 46.
elske Danmarckis riigis raadtt, och beplichte wy osz paa wor kongelige eedt att andtuorde dennom fraa osz riigens raadt, eddelinge och jndfödde goude mendt och jngen anden att holde thill wor haandt och Danmarckis riigis raadtz egien, naar osz forstackett worder. och om nogen slottzloug worder anderledis foruandlett, da skall dett jngen machtt haffue wden medt menige Danmarckis riigis raadtz raadt och sambtycke. Och skall Danmarckis riige were och bliiffue ett friitt kaare riige, som dett er och aff 47.
arrildtz thiid weritt haffuer. Alle disse forschreffne artickle och huer seerdelis beplichte 48.
wy osz Christian den fierde wduoldt koning thill Danmarck och Norge etc. wedt wor

[1] C tilföjer: och. [2] B: thennd. [3] C: wore.

kongelige eedt och Christelige thro och loffue wbrödelige och fast att holde wedt alle puncter, ordt och artickle, som de wduiisze och jndeholde, wden aldt argelist vdj nogen maade; och haffue thill des ydermere vidniszbyrdt och bedre foruaring, att sligtt wdj alle maade holdis skall, som forschreffuitt staar, hengdt wortt jndszegll neden for denne forne wor haandtfestning, som er wortt obne breff, medt forne wore elske Danmarckis riigis raadtz indszegle. Giffuitt paa wortt slott Kiöpnehaffn thendtt 17 Augustj anno[1] 1596.

Christian ssz.

Christoffer Valckenndorff egenn hanndt.	Christian Friisz egen hand.	Peder Munck egenn handtt.	Sten Brahe egen handt.
Manderup Parsberg egen handt.	Erich Hardenberg egen hand.	Henrich Below egen handt.	Axell Gyldenstern med eghen handth.
Absolon Göye egen handt.	Jacob Seffeldtt egen handtt.	Breide Rantzow egen handtt.	Albrett Friis egen hand.
Arrilld Huittfelldt egen handt sstt.	Heinrich Ramell manu propria.	Jörgenn Friis egenn hand.	Preben Gyllenstyern med egen hand.

Axell Brahe eg. hannd.	Hennrick Löke egenn handt.	Oluff Rosenspar egenn handt.	Eske Brock min haandssz.	Christian Holck med egen handtt.

25.

Christian IVs Revers til Rigsraadet og Adelen i Anledning af hans Sön Prinds Christians Valg, dat. 25 Maj 1608[2].

Wij Christiann denn fierde medt Guds naade Dannmarckis, Norgis, Wenndis och Gotis konninngh, hertugh vdj Sleszwijgh, Holstenn, Stormarnn och Ditmerschenn, greffue vdj Oldenborgh och Delmenhorst, giöre alle witterligt, adt epfftersom osz elsche menige Danmarckis rigis raad sampt menige adell och ridderschab nu til denne alminddeligh herredagh herudj wor kiöbstedtt Kiöbenhaffnn wed deris afferdigte fuldmegtige och vdschud, enn huer provinze wed een wisze ahntall aff deris middel, nu samptligen haffuer eligerit och vdwaldt denn höigborne förste och herre herr Christiann, arffuingh til Norge, hertugh vdj Sleszwigh, Holstenn, Stormarnn och Dittmerschen,

---

[1] B: aar. [2] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament med Kongens Underskrift, men uden Segl, bagpaa med en samtidig Haand mærket: koning Kristian den 4 forplectelsz breff paa den vnge printtzis vegnne.

greffue vdj Oldenborgh ocb Delmenhorst, woris elsche kierre söhnn, thil disze konngerigers Danmarck och Norgis sampt des vnderliggendis provinciers regieringh, dersom Gud aldmechtigste det saa haffde forseet, adt hanns ktt wor dödt offwerleffwendis worder, epffter dett breffs och zegels lydelse, dj osz vnderdanigst derpaa gijffuit haffuer; da haffue wij nu derimodt paa wor konngeligh thro och ehre loffuit och thilsagdtt och nu medt dette wortt obne breff loffue och thilsige, adtt saadann deris bewillinngh och wahll icke schal komme dennem eller deris epffterkommere thil nogenn forkrenckelse paa menige Danmarchis adels privilegier och frijheder, menn Danmarckis rige adt bliffue och were hereplfter, som det endnu er, jtt frijtt kaarerige. Sammeledis schal höibete wor elsche kiere söhnu were forpligtt, naar hans ktt opwoxer, adt lade sigh hylde paa beleilige steder herudj riget, saa wel som och vdj wortt rige Norge, och naar hans ktt epffter woris dödt och affgangh jndtræder vdj een fuldkommen regieringh, da schal hans ktt vdj lige maade were forpligtt thilforne att giffue och beseigle menige Danmarckis rigis raad och adell handfestninger paa deris frijheder och privilegier, epfftersom herudj rigitt haffuer weritt seedwanligtt och frembfahrne konninnger for hans ktt giortt haffuer. Des thil bedre forwahrinngh, adtt saa fast och vbrödeligenn holdis schall vdj alle maade, effthersom forschreffuitt staar, haffue wij ladit hennge wortt kongeligh secréét her nedenfore och medt egenn haannd wnderschreffuitt. Gijffuitt och schreffuit paa wort slaat Kiöbenhaffnn denn 25 May anno 1608.

Christian ssz.

26.

Den udvalgte Prinds Frederik IIIs forelöbige Revers af 8 Maj 1648[1].

Wii Friderich den tredie med Guds naade Danmarkis, Norgis, Wendis och Gottisz wdualde prindtz och herre, hertug vdj Sleszuig, Holsten, Stormarn och Dytmersken, greffue wdj Oldenborig och Delmenhorst, giörre alle witerligt, at effthersom os elschel. Danmarkes riges raad sampt meenige adel och rihderschab aff wores elschelig kierre her fader koning Chrestian den fierde, Danmarckes, Norges, Wendes och Gotes koning, hertug udj Sleszuig, Holsten, Stormarnn och Dytmersken, greffue wdj Oldenborig och Delmenhorst, höyloufflig jhukommelssze, haffuer werit hid forskreffuet til at deliberere och raadslaa om worres election och wdúelgelsze til dessze riger och lande effter höyest

[1] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament, under hvilken det i sort Vox trykte Segl (i en Trækapsel) hænger i sorte Silkesnore. Seglet er som det af Resen i Frederik IIs Historie under Nr. 66 afbildede, blot at Omskriften lyder: ⊕ FREDERICK: III: ⊕ DANM: NORG: VEND: OC: GOT: VDVALDE: PRINTZ: OC: HERRE ⊕

bemelte hans mayt[tt] dödelig affgang, och forbemelte rigens raad paa cronnensz weigne sampt ridderschabbet wed derres afferdigte fuldmechtige och vdskud aff huer provindtz nu paa derres och meeninge Danmarckesz riges adel och rihderschabs sampt derres arffuingers och effterkommeres weigne effter den fuldmacht, dennem aff de andre aff derres midel giffuet ehr, samptligge haffuer keist, kaaret och wdualdt ossz til Danmarkesz, Norges, Vendes och Gotes koning och herre at worde effter det breff och segels lydelsze, de os der paa giffuet haffuer, da haffue wj nu der imod paa wor förstelig troe och ære loffuidt och tilsagt och nu med dette wort obene breff loffue och tilsige, at saadan derris election och wald icke skall komme dennem eller derres effterkommere til nogen forkrenckelsze paa Danmarckes cronesz sampt meeninge Danmarckes adelesz riderskabs privilegier och frjheder, mensz Danmarckes rige at bliffue och werre der effter, som det endnu ehr, ett friet kaarre rige. Sammeledis skal wj och forplicht werre med furderligste at lade os hylde her wdj rigett saauel som och til lougtinget wdj Opslou, och da skal wj wdj lige maader forpliecht werre at giffue, wnderskriffue och beseigle meenige Danmarkes riges raad och adel handfestningen paa derres frjheder och priuilegier, efflerdj det her udj riget haffuer weret seduanligt, fremfarne konger det och for ossz giort och som wj nu selff den wnderschreffuet haffuer. Des til bedere foruaring, at saa fast och wbrödeligen holdes skal wdj alle maader, efftersom forskreffuet staar, haffue wj ladit henge wort secret her neden for och med egen haand wnderskreffuet. Giffuedt paa Kiöbenhaffuens slot den 8 May anno 1648.

Wnder vort siignet.
Friderich.

27.

Frederik IIIs forelöbige Haandfæstning af 8 Maj 1648[1].

Wii Fridrich den tredie med Gudz naade Danmarchis, Norgis, Wendis och Gottis vdwalde prindz och herre, hertug till Sledzwig, Holsten, Stormarn och Dytmerschen, greffue vdi Oldennborg och Delmenhorst, giöre witterligt, at effterdi wores elskelige erlige och welbyrdige Danmarkes riges raad paa cronens vegne och menige ridderskab ved deres fuldmegtige her vdi riget osz haffuer keist, kaaret och vdwalt, och geistligheden och borgerskabett vdi ligemaade bevilgett och samtyct haffuer osz

---

[1] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament (to Ark sammenlagte in folio), under hvilken Seglet (som ved Nr. 26) hænger i sorte Silkesnore. Ved Slutningen af hver Artikel findes der i Originalen en Udgang.

til herre och konning offuer Danmarkes och Norges riger at worde, da haffue wi hermed loffuet och tilsagt och hermed loffuer och tilsiger denne effterskreffne handfestning och reces vdi wores forestaaende hylding fuldkommeligen at ratificere och stadfeste, som effterfölger[1]: I. Först wille och skulle wi offuer aldting elske och dyrke den aldsommegtigste Gud och hans hellige ord[2] lære och styrcke, formere, fremdrage, hantheffue, beskytte och beskerme til Guds ære och den hellige Christelige troes forögelse och religions forbedring af vor magt och formuffue, och des til behoff wille wi det saa bestille, at alle sognekierker och skoler offuer begge rigerne bliffue forsörget och forseet med Christelige fromme lærde mend och med nödtörfftig och ærlig ophold och vnderholding, huis dett icke tilforne skeed er vdi höybete vores kiere her faders tid, och icke tilstede, at nogen, som sig her i rigerne at bygge och boe nedsetter, maa haffue frihed til anden religions exercitium at bruge end den, som nu vdi rigerne brugelig er. II. Sameledes skulde wi holde menige rigens raad, adel, kiöbstedmend, bönder och menige rigens indbygere och huer serdeles wed loug skiel och ret, friheder och privilegier och ingen af dennom der imod at forvrette i noger maade, och skulle wi alle och huer besynderligen af vor kongelig embede for offuervold och v-rett beskytte, beskierme och hantheffue. III. Dernest wille och skulle wi were forpligtet Danmarkes rige at formere, forbedre och forhöye af wor yderste magt och formuffue, och om Gud allermegtigste dett saa haffuer forseet, at wi ydermere land hereffter med Danmarkes riges indbygeres hielp och tröst winde kunde med rettergang, bekrefftige med suerd eller anderledes bekomme, da skulle de höre til Danmarkes rige och were och bliffue vnder Danmarkes crone, men dersom saa skeede (dett Gud forbyde), at nogen feide och indfald skede paa riget och nogen deel af riget kom vnder nogen fremmede potentat, och siden blef igien til Danmarkes rige bekrefftiget i nogen maade, da effterdi rigens indbygere skulle self til hielpe det at bekrefftige, maa och skal huer Danmarkes riges indbyggere[3] qvit och fri nyde och bekomme, huis godz och eyendom hand tilforne vdi same orts land hafft haffuer. IV. Sammeledes wille och skulle wi elske och fremdrage Danmarkes riges raad och adel och med dennom styre och regere Danmarkes rige och besörge Danmarkes riges raad med cronens lehne, saa de icke skulle haffue behof at besöge herredage eller anden besuering paa deres egen kost och tæring. wille wi och i lige maade vdi vores kongelig hoff rigernes indfödde adel bruge och befordre. V. Desligeste wille wi och ingen vdlendiske mend tage vdi Danmarkes riges raad eller forlehne med Danmarkes crones slotte och lehne, vden dett skeer med menige Danmarkes riges raads willie, fuldbyrd och samtycke. VI. Same-

---

[1] Varianterne i Artikel 1—54 ere meddeelte efter Exemplarerne af Kongens egentlige Haandfæstning af 6 Juli samme Aar, jvfr. næste Nummer. [2] B og C tilföje: och. [3] skulle self — indbyggere er ved en Skrivfejl gjentaget i C.

ledes skulle Danmarkes riges adel nyde, bruge och beholde deres iordegodz och tienere frie til evig tid med hals, haand[1], alle kongelige sager och ald anden herlighed och rettighed, som wi och wore forfædre konninger vdi Danmark offuer wore och cronens tienere och godz haffuer och friest hafft haffuer, saa att wi eller wore fogeder och embedzmend skulle alddelis intett bevare osz med deres tienere, godz och enemercke, skouff, fiskevand eller nogen anden herlighed, enten med sagefald, giesteri, egt, arbeide eller anden besuering, vden huis wi kunde haffue med adelens, som godzett och tienerne tilhörer, gode wille och samtycke, vden allene at de age vort och vor förstindes fadeburd, huor wi personlig drage igiennom landett, som sædvane haffuer werett af gammel tid, vden saa skeer, at nogen obenbare feide kommer paa landet eller rigett. da wille wi dog ingen besuering ligge paa adelens tienere, vden det skeer med menige Danmarkes riges raads samtycke. VII. Huor nogenstedz saa findes, at cronen haffuer med adelen fellig enten vdi skouff, mark eller fiskevand, da skulle wi eller wore fogeder icke ydermere bruge dervdi enten med fiskerie, olden suin, skouffhug, iagt eller anden brugelse, end som cronens lod och deel kand taale, dog saa, paa dee felledtz skoffue vdi Falster och Langeland liggendes, som cronen haffuer lod och deel vdi, skal ingen sla stoer wilt, vden wi self eller andre paa wore wegne, vden det skeer med vores tilladelse. VIII. Jcke skulle wi heller med vort bref byde eller forbyde nogen mands arffuetienere eller dennom, som de vdi pant eller verie haffuer, at suare same sin hosbond. haffuer nogen tiltale til nogen, enten om godz eller tienere, da skal hand det forfölge med rette effter lougens och recessens lydelse. IX. Jcke wille eller skulle wi paalegge eller begere nogen landeskatt paa adelens tienere, vden dett skeer med menige Danmarkes riges raads raad, efftersom gammel sedvane haffuer werett, och naar nogen skatt bevilges, saa bliffuer dog adelens vgedags tienere derfore forskaanet, som af arilds tid veret haffuer. jcke heller skal nogen adelsmand vere pligtig for osz eller cronen at reise vden rigerne, vden wi holde dennom deres reise frie. X. Sameledes maa och skulle Danmarkes riges raad och adel nyde deres fri fiskeri for deres egen grund, som de hertil af arilds tid hafft haffuer och besynderlig i kong Hanses tid, och skal besynderlig huer maa nyde aalegaarde[2] for deres egen grund, vndertaget vdi de fiorde, som cronen och den menige mand haffuer skade af. dog skulle de fiske gaarde maa bliffue wed magt, som haffuer weret af arilds tid, och skulle adelen her vdi riget nyde wrag for deres egen grund, vden huor de sig derfra self haffuer forskreffuett. XI. Wille och nogen af adelen besöge sildefiskinde och der bruge sin næring, da skal dett were adelen v-forholdet, effterdi det tillades fremmede och vdlendiske at maa bruge deres fordeel der[3] at salte. skal det och were adelen

---

[1] B og C tilföje: och. [2] B: aalegaard. [3] eller: den. B og C: dend.

v-forbudet och friet fore at kiöbe och[1] selge och saa mange öxen at stalde, som huer kand stalde paa sitt eget foder, heller hand kand lade fore hos sine egne tienere, som ere plictige at holde fodernöd, dog dermed kongens och cronens told v-forkrenckett. XII. Skal dett och were Danmarkes riges raad och adel friet for at kiöbe och selge med vdlendiske kiöbmend, som her til veret haffuer. XIII. Jngen adelsmand, frue eller jomfrue skulde wed osz, vore fogeder, embedzmend, tienere eller andre maa fengsligen anholdes eller paa-gribes, förend de ere tilforn forvundne effter lougen, vden de tages vdi de ferske gierninger, som de effter lowen maa for anholdes, eller begaar nogen v-redelig drab eller mord eller witterlig forrederi. men findes nogen for anden misgierning beskylt, som lif eller ære angaar, da bör en adelsmand at recke haand fra sig at bliffue tilstede, och frue eller jomfrue at sette borgen eller lade en af sine venner, som vederhefftige ere, recke haand fra sig at bliffue tilstede, huis icke da[2] at borge for sig self. giffues her imod nogen ordre eller befaling til nogen, da skal den icke were pligtig at rette sig der effter, med mindre den self wil suare der til, naar paa tales. dog skal alle were pligtige at stande til rette for osz och Danmarkes riges raad for huis nogen haffuer dennom til at tale. XIV. Jtem skulle wi iche heller tilstede vore embidzmend eller fogeder att feide nogen riddermands mand eller deres tienere. haffuer wore lensmend eller fogeder tiltale til nogen, da skulle de tale dennom til med rettergang. XV. Jtem skulle wi och ingen krig begynde eller paasla eller nogen fremmed magt indföre vdi riget, vden det skeer med menige Danmarkes riges raads willie, fuldbyrd och samtycke, ey heller vdryste rigens flode, heel eller half der af, eller sende floden nogen stedz bort eller rigens rostieneste opbyde eller samle vden med menige rigens raads samtycke. munstringen, som ordinarie pleyer at skee, hermed icke meent, eller om riget noget fientligt saa hastig paa kom, at effter rigens raads forsamli[n]g icke kunde fortöffues. och naar nogen opbud skeer eller noget imod rigens fiender skal foretages, da skal der[3] ingen commendere rigens marsk vden wi self allene eller samptlige rigens raad i vores fraverelse. XVI. Jtem ingen riddermands mand skal forbryde sitt iordegodz, vden hand förer affuind skiold imod kongen och riget, som lougen vdviser. XVII. Jtem skulle wi aldtid dömme vden ald wild och ey tage gunst eller gaffue for nogen rett eller rettergang vdi nogen maade, mens were lige wel willige til at hielpe och skicke dennom deres rett, were sig enten indlendisk eller vdlendisk folck, fattig eller rige, wenner eller v-wenner, adel eller v-adel, inden raad eller vden, som hender for osz at komme, som en Christen konge bör at giöre. XVIII. Jtem skulle wi ingen vdlendiske eller indlendiske privilegier, som gielder paa riget, stadfeste eller paa ny giffue eller nogen monopolier

---

[1] och mangler i B og C. [2] da mangler i C. [3] der mangler i B og C.

bewilge vden med menige Danmarkes riges raads raad. XIX. Jtem skulle wi icke giffue nogen, som icke er af adel, den frihed och frelse, som riddere och suenne de haffue, vden ald Danmarkes riges raads samtycke, vden nogen forhuerffuer dett saa ærligen paa marken, at hand er det verd. icke heller skal nogen vdlendiske adelsmand, som sig her vdi riget agter at boesette, nyde Danske adelige privilegier, med mindre den med menige Danmarkes riges raads samtycke naturaliseres och for en Danske herremand[1] kiendes, antages och ansees och inden aar och dag der effter tages vdi æd. XX. Jtem skulle wi icke, wor fyrstinde eller wor afkomme eller nogen anden paa vore wegne kiöbe eller pante osz eller cronen til noget friet och frelse godz her vdi rigett eller vdi nogen anden maade wed nogen middel bevilge, at dett bringes eller annammes vnder cronen. XXI. Jcke skulle heller Danmarkes riges raad och adel maa kiöbe eller pante noget friet boende godz effter denne dag, vden det skeer med kongens tilladelse. XXII. Jtem huem som kommer til osz vdi god troe och loffue paa vor skriffuelse och breffue, da skal den for osz och for alle de, som for osz giöre och lade wille, frie, sicker och v-behindrett komme hiem til sitt eget igien, dog at hand skal were plictig for osz och Danmarkes riges raad at stande til rette. XXIII. Jtem huo som wil feide nogen riddermandsmand, da skal hand giöre hannom ærlig forvaring med hans obne beseglede bref och sende hannom det med tu riddermends mend. den som feiden kyndes, skal were fellig for dennom, som hannom forvaring giörer, nat och dag effter at hannom kyndes feiden. XXIV. Skulle wi och were forpligtet med vndersaatternes hielp, det förste wi kunde dett bekomme, at indlösze Örkenör och Hetland til cronen igien. XXV. Jtem wille eller skulle wi icke heller maa drage nogen fra sitt herredzting eller landsting med wore breffue, icke heller fra rigens canceler effter lougen. jcke heller skal nogen maa skyde sig fra sitt herredzting eller landsting, förend dom er gangett. XXVI. Jtem dersom sandmend eller nefninger suerge nogen mand til skade med v-rette, saawiit som Jydske loug recker, da skal landsdommer haffue magt, om det af hannom begeres, att opstefne beste bygde mend och dennom maa felde, om de haffue giort v-rett. vdi lige maade skal holdes vdi Selland, Skaane och andre lande, saa wiit som Sellandske och Skaanske loug recker, om olding och nefn. XXVII. Sameledes skal och holdes om loug och laughæfd, mens paa de loug och laughæfder, som nogen af adelen haffuer giffuet och giort[2], skal icke dömmes vden for kongen och menige Danmarckes riges raad. XXVIII. Sandemend, ransnefninge och andre nefninger skulle ey hereffter maa suerge imod laughæfd eller imod nogen loug, som giffuen er, mens de stande wed magt och ere v-ryggelige[3]. XXIX. Jtem ingen forbud skulle wi heller giöre paa öxen, korn,

---

[1] B: her mand. [2] C: giort och giffuet. [3] B og C: v-ryggede.

smör, sild eller noget andet at vdföre her af riget vden med menige Danmarkes riges raads raad, willie och samtycke, och naar nogen forbud saaledes giort er, da skal och icke nogen særdeles bewilling eller privilegie derimod vdgiffues vden deres samtycke. jcke skulle wi heller noget forbud, som er giort, igien opgiffue, vden det skeer med Danmarkes riges raadz raad, willie och samtycke, som gammel sædvane weret haffuer[1]. men om nogen feide saa hastig paa kom riget, at wi icke saa iligen kunde forskriffue Danmarkes riges raad, da skulle wi dog forskriffue dennom, som nest wed haanden ere. XXX. Jtem effterdi Danmarkes riges raad, adel och indbyggere skulle were pligtige at stande huer mand til rette for osz och Danmarkes riges raad, da wille wi vdi lige maade were pligtige at stande huer mand til rette for Danmarkes riges raad och der vdi ingen vgunst annamme til nogen och fuldgiöre deres dom. XXXI. Jtem skal ingen effter denne dag böde for voldförsel effter markeskiel, mens skal et wold for huer, som woldföres, regnes och icke mere, ligesom det haffuer af gammel tid verett. XXXII. Jtem skulle wore lensmend skicke dannemend til herredzfogeder, som skicke huer mand loug och rett vden wild. giör herredzfogden nogen vret, da skal hand afsettes och suare self sine gierninger. XXXIII. Jtem skal ingen forbyde[2] skouff, marck eller eyendom effter lougen at kalde til rebs, enddog att cronen eller kierken haffuer der lod och deel vdi. XXXIV. Jtem skal och adelen haffue deres egne hoffuet gaarde qvit och frie for tiende, som de self boe vdi eller holde deres fogeder, som bruge deres affuel, paa det at de skulle holde deres tienere til retferdeligen at tiende. XXXV. Jtem skulle[3] adelen och ridderskabet nyde och beholde ius patronatus til de kierker och geistlige lehne, som de kunde bevise med bref och segel, at de haffue ret til, dog saa at de personer, som der nu med forleent ere, maa dennom nyde deres lifs tid, och naar de personer ere döde och afgangne, som vicarie vdi forlehning haffue, da maa huer riddermands mand och adel her vdi riget komme til det godz igien, som de med nöiagtig bref och segel bevise kunde, at de ere ret arffuinge til. XXXVI. Och skulle alle clostere, prælaturer, digniteter, canikedomme och andre geistlige lehne, som nu icke benefnt ere, wed deres magt bliffue, ey heller nogen dermed hereffter[4] forlehnes end de, som enten vdi clericiet, staten eller militien riget nogen god och merkelig tieneste giöre kunde, dog huer mands rett och rette tiltale der med v-skad och wforkrenket i alle maader effter höyst bete[5] wores kiere her faders recesses lydelse. XXXVII. Jtem skulle wi icke formindske de lehne, som gode mend haffue i pant, förend deres breffue bliffue louligen igienlöst och fuldgiorde, och skulle de icke heller kunde forbryde slig deres lehn, som de i pant haffuer, med

---

[1] B og C: haffuer werret. [2] B og C: forbiudes. [3] B og C tilföje: och. [4] hereffter mangler i C.
[5] B og C: höy bemelte.

nogen deres gierninger vden mod de gierninger, som de forbryde deres arff och eyendom med. end dersom de forseer dennom mod osz och andre rigens indbygere, da stande til rette effter lougen. XXXVIII. Jtem skulle wi icke giffue breffue imod breffue. XXXIX. Jtem skulle wi holde wore breffue wed fuld magt, desligeste ochsaa wore forfædres fremfarne konningers vdi Danmark breffue wed magt. XXXX. Jtem döer nogen, som icke er af[1] adel föed och haffuer dog fanget adelig frihed, och haffue ingen frelse arffuinger, da skal det godz icke falde til cronen eller vdi nogen v-frihed, mens skal dog komme til hans rette arffuinger igien, dog de icke ere adel, och det skulle de dog icke beholde, mens pligtig were at selge det adelen effter landkiöb igien inden aar och dag. dog om det er v-friet godz, det hand hafde, för hand blef adelett, det falder igien til rette arffuinger. XLI. Jtem at rigens cantzeler ey skulle bruge rigens indsegel vdi sin egen sag, mens wi skulle skicke der en anden god mand til, som sidder vdi hans sted vdi hans sag vnder rigens och sit indsegel och nafn. XLII. Jtem at sandemend icke skulle suerge om eyendom effter denne dag, mens huo der wil deele om eyendom, hand det forfölge, som eyendom bör at forfölges och delis til herredzting, landsting och for rigens cantzeler, vndertaget herretz skiel och markeskiel. XLIII. Jtem bliffuer nogen goed mand forföert eller belöyet for osz, da skulle wi det ingen troe eller loffue giffue, med mindre end den som osz sligt sagt haffuer, hand wil det tilstaa vdi vor och Danmarkes riges raads nerverelse och vdi den andens paa hörelse, och findes hand da at före lögen, da straffes hand for lögen som wed bör. XLIIII. Jtem bliffuer nogen riddersmands mand fredlösz for ærlige gierninger, da skal hand böde tiuge lödie marck for sin fred. XLV. Och effterdi det höyeste regimente vdi riget henger meest paa kongens persone, huilkett regimente kongen allene icke före kand, derfore skal kongen aldtid haffue en rigens hofmester, en cantzeler och en rigens marsk, som ere födde Danske mend af adel, huilke som kongen och andre rigens raad vdi rigens erende och sager til hans kongelig regimentes opholdelse skulle were behielpelige. om kongen wille besuerge nogen, were sig ædel eller v-ædel, dermed nogen kunde formeene, at kongen giorde hannom v-rett, da skal det were huer friet och obett for at giffue det rigens hofmester, kongens cantzeler och rigens marsk tilkiende och lade formane kongen, at hand forlader saadan hans foretegt, och dersom konningen icke da wil lade sig vnderwiise, huilket wi dog for osz wel giöre wille, da skal kongen strax vdlegge och opnefne den, som klager, en benefnt rettes dag, och da pleiye anklageren rett for rigens raad och nogle af adelen, som kongen och der til skal lade kalde och forskriffue, och for dennom stande huer mand til rette och hende och giffue, huad beskreffuen lands loug vdviser och giffuer. och skal rigens raad vdi tal[2]

[1] af mangler i B og C. [2] B og C tilföje: altid.

were trei och tiuge, och naar nogen af dennom ved döden afgaar, da skulle rigens raad och adel effter den anno 1645 gifne bewilling vdi den provincie, huor den död er, magt haffue sex eller otte at nafngiffue, huoraf samptlige rigens raad siden trei til osz skulle præsentere, och der af skulle wi en sette i rigens raad och ingen anden. mens naar nogen rigens hofmester, cantzeler, rigens marsk, rigens admiral, rigens cantzeler eller statholder vdi Norge bort döer, da maa rigens raad osz trei foreslaa, som same platz kunde betiene, huoraf wi en wille forordne och ingen anden den af dödes sted och embede at betiene, och alt dette til förste dannehoff eller herredage stille vdi werck, effter at nogen rigens raad er wed döden afgangen. XLVI. Jtem skulle wi annamme alle slotslouger och lehne vdi Danmark och Norge af wores elskelige Danmarkes riges raad, och bepligte wi osz paa wores kongelig eed at antvorde dennom fra osz, rigens raad, ædelinge och indföde gode mend i Danmark och Norge och ingen anden at holde til wor och Danmarkes riges raads haand igien, naar osz forstackett worder, och om nogen slots loug worder anderledes for wandlett, da skal det ingen magt haffue vden med menige Danmarkes riges raads raad och samtycke. ey heller wille wi afgifften paa same eller nogen anden lehne wed nogen nye paaleg forhöye eller genanterne forringe lehnsmendene eller almuen til besuering och afbrech, icke heller lehnene vdi rigerne ligge tilhaabe eller geistlig godz och lehne andre nogen end rigernes indfödde, canceliet vndtagen, forlehne, vden det skeer med menige rigens raads samtycke. skulle och ingen fra sitt lehn affsettes vden med de raads raad, som i den lands ende, huor lehnene ere beliggende, det samtycke, och gióres dennom witterligt, for huad sag den afsettes, och de raad da att sige och raade der paa, som de for menige rigens raad wille were bekient. XLVII. Ooch skulle Danmarkes rige were och bliffue et friet kaare rige, som dett er och aff arilds tid weret haffuer. XLVIII. Skal och icke nogen forandring eller forordning skee med mynten, vden det skeer med samptlige rigens raads[1] willie och samtycke. XLIX. Wi wille och haffue vores ordinarie hoffhaltung och residentz vdi Danmark och icke i fremmede herrers lande forreise vden med samptlig rigens raads raad, willie och samtycke. L. Wi wille och ingen commission enten inden eller vden riget giffue til nogen, som rigerne eller deszen indbygere kunde were til skade, ey heller nogen forbund med nogen oprette, bryde eller forandre vden med menige rigens raads fuldbyrd och samtycke, mens alt saadant rigernes welstand angaaende effter menige rigens raads raad och samtycke slutte och forrette. LI. Cronens regalier skulle wi icke vden samptlige Danmarkes riges raads raad, willie och samtycke lade vdföre, pantsette, afhende eller forandre, ey heller indkomsten til andet end rigernes nötte och gafn och vores

---

[1] C tilföjer: raad.

vnderholding och hofhaltning, huor wi ere, anvende och anvende lade, meget mindre vden riget vdföre, vden det ligerwiisz med menige rigens raads raad, willie och samtycke skeer och bevilges. LII. Herredage eller dannehof wille wi aarligen en gang otte dage effter pintze dag ved wores obne bref lade paabyde och siden holde, med mindre[1] rigens raad for wigtige aarsager anderledes got befinder. LIII. Bliffuer nogen adelsmand fangen i wores eller rigetz ærende enten i[2] krigs eller fredz tid, da skal hand löses igien af rigens middel. LIV. Jngen told, accise eller anden paaleg, i huad nafn det haffue kand, maa forvden samptlige Danmarkes riges raads samtycke paa bydes eller forandres, ey heller noger repressalier vdstedes. LV. Alle disze forbenefnte articler och huer særdeles, beplicte wi osz Frederich den tridie med Guds naade Danmarkes, Norges, Wendes och Gottes vdwalde printz och herre v-forbrodeligen och fast at holde wed alle puncter, ord och articler, som de vdviser och inde holder vden ald argelist i nogen maade, och dersom noget kunde forefalde, som kunde were imod denne wores handfestning, loug eller rett, och wi af de nerverende rigens raad icke skulle wille lade osz raade och sige, som wi nest Guds hielp icke formode, da skulle wi effter deres erindring pligtig were alle rigens raad at forskriffue och deres betenckende fornemme. giöre wi dett icke, naar det af osz begeres, da skal de tilstede verendes rigens raad pligtig were och self magt haffue at forskriffue deres medbrödre de andre rigens raad paa en beleilig sted til at bevege osz til det, som de eracte billigt och rette at were. lade wi osz enda icke vnderrette och raade, som icke er at formode, da stande rigens raad friet fore effter lands loug och rett at statuere och forordne det, som rett och billigt er, huor med wi osz skulle lade nöye. Och naar wi hyldet worder, skulle wi giffue denne handfestning fra osz beskreffuett med menige Danmarkes riges raads hender och forsegling bekrefftet och osz dervdi wed wores kongelig æd, Christelige troe och loffue forpligte same handfestning och andre ridderskabets och alle stenders offuer begge rigerne welherbragte privilegier, friheder, louge och statuter vdi vores croning tilbörligen at suerge, som sædwanligt werett haffuer. Och haffue wi til des ydermere vidnesbyrd och bedre forvaring, at sligt vdi alle maader holdes skal, som forskreffuet staar, hengt wores indsegel neden for denne handfestning, som er vort obne bref. Giffuet paa Kiöbenhafns slott den 8 May aar 1648.

Vnder vort signett.
Friderich.

---

[1] B tilföjer: mienige. [2] i mangler i B.

28.

Frederik IIIs Haandfæstning af 6 Juli 1648[1].

Wii Friderich den tridie med Gudz naade Danmarchis, Norgis, Wendis och Gottis vdwalde konning, hertug vdi Sleiszuig, Holstein, Stormaren och Dytmerschen, greffue wdj Oldenborg och Delmenhorst, giöere alle witterligt, at efftersom wore elschelige Danmarchis rigisz raadt paa cronensz weigne och mienige riderschab wed dierisz dertil fuldmegtige her wdj riget effter dend stormegtigste och höybaarne förstisz och herris her Christian dend fierdis, Danmarchisz, Norgisz, Wendis och Gottis konning wor elschelig kiere her fadersz höyløfflige jhukommelszis dödelige affgang haffuer kiest, kaaret och vdualdt osz for herre och konning at wære offuer Danmarchis och Norgis riger, och menige giestlighed sampt kiöbstedmend det och beuilget och sambtöcht, huorjmod wj osz da haffuer forpligtet til worisz hyldning at giffue denne handfestning med worisz' och mienige rigetz raadsz hender bekreffted fra osz beschreffuen, efftersom wj osz da derom med welbemelte rigetz raad haffde forenit, saa efftérdj Danmarchisz rigisz raad och mienige riderschab sampt giestlighed, borgerschab, bönder och mienige jndbygere osz nu for dierisz herre och konning hyldet och suoret haffuer, da haffue wj nu derfore wdj dend hellig trefoldighedsz naffn med welbemelte worisz elschelige mienige Danmarchisz rigisz raad, som ehre her Corfidtz Wlfeld til Saltöe rider rigensz hoffmester, her Christian Thommesen till Stougaard rider wor canceler, Andersz Bille til Damszboe rigensz marsk, Offue Giedde til Thommerup rigensz admiral, her Christoffer Wrne til Aasmarck rider rigens canceler, Hanibal Sehested til Nöraggergaard stadtholder wdj wort rige Norge, her Mogensz Kaas til Stöffringgaard rider, her Thage Tott til Erichszhollmb ridder, her Christoffer Wlfeld til Suenstrup ridder, her Olluff Parszbierg til Jerned ridder, Jörgen Seefeld Christoffersen til Reffsz landzdommer wdj wort land Sielland, Gregersz Krabbe til Thostelund, Hansz Lindenou til Jffuersznis, Jffuer Wind til Nörhollmb, her Jörgen Brahe til Huedhollm ridder, her Frederich Ridsz thil Thygestrup ridder och Nielsz Throlle til Throldhollmb rigensz vice admiral effter bemelte worisz löffte, som til worisz

---

[1] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament (tre Ark sammenlagte in folio), her citeret som B, under hvilken Seglene, alle i sort Vox, hænge eller have hængt i sorte Silkesnore, först Kongens alene i een dobbelt Snor og derpaa Rigsraadernes i fire dobbelte Snore (fire i hver af de tre förste, fem i den fjerde). Seglene Nr. 2 (Hr. Corfits Ulfelds), 5 (Ove Geddes), 6 (Hr. Christoffer Urnes) og 14 (Hans Lindenows) have aldrig været paatrykte; derimod have, med Undtagelse af Corfits Ulfeld, Alle underskrevet. Varianter ere meddeelte efter en anden sammesteds bevaret Original paa Pergament, her citeret som C, der kun bestaaer af to Ark in folio, men iövrigt ganske har lignet B, blot at Ove Gedde har paatrykt sit Segl. Fra begge Exemplarer er Kongens Segl senere borttaget og hans Underskrift udskaaren eller gjennemskaaren.

wduelgelse och election schied ehr, giffuet denne forhen afftalde och besluttede handfestning beschreffuen, som efterfölger.[1]

55. Och dersom noget kunde forefalde, som kunde were jmoed denne worisz handfestning, loug eller rett, och wj aff de neruerende rigensz raad jche schulle wilde lade osz raade och sige, som wj nest Gudsz hielp jche formoede, da schulle wj effter dieris errindring pligtig werre alle rigensz raad att forschriffue och dierisz betenckende fornemme. giöre wj det jche, naar det aff osz begierisz, da schal de tillstede werrende rigensz raad pligtig werre och sielff magt haffue at forschriffue dierisz medbröedere de andre rigensz raad paa en beleilig sted til at beuege osz til det, som de eragte billigt och ret at werre. lader wi osz enda jche wnderrette och raade, som jche ehr at formoede, da stande rigensz raad friet forre effter landsz loug och rett at statuere och forordne det, som ret och billigt ehr, huor med wj osz schulle lade nöye.

Alle disze forne articler och huer serdelisz saauelsom alle andre stendernisz offuer begge rigerne welherbragte privilegier, friheder, louge och statuter bepligte wj osz Frederich dend thridie, med Gudsz naade Danmarchisz, Norgisz, Wendisz och Gottisz wdualde konning, wed worisz kongelig eed och Christelig troe och loffue w-bröedeligen och fast at holde wed alle disz ord[2], punchter, som de wduiser och jndholde, wden ald argelist i nogen maade, huorpaa wj till forrestaaende croning tilbörligen wilde suerge, som seduanligt werret och wore forfedre for osz giort haffue. och haffue wj til disz ydermiere windiszbyrd och bedre foruaring, at sligt i alle maader holdisz schal, som forschreffuet staar, henget worisz jndsegel neden for denne forne recess, som er vort obet breff, med welbemelte woris elschelige Danmarchisz rigisz raadsz jndsegel. Giffuet paa wort slot Kiöbenhaffn dend 6 Julij anno 1648.

Vnder wort signett.

Friderich.[3]

Christian Thomesen mpp. — Anders Bille mppria. — Offue Gedde mpp. — Christoph. Vrne.

Hanniball Sehestett. — MogensKaas ehandt. — ThageThott eh. — O. Christoff. Vlfeld egh. — OlluffParszberiigh eh. — JörgenSeefeldt Christofferszen mpp.

GregersKrabbe mppa. — HannsLindenow mppria. — IffuerWind eh. — JürgenBrahe mpp. — FrederichRedtz egen hand. — NielsTrolle mppria.[4]

---

[1] Artiklerne 1—54, der ere ligelydende med de tilsvarende Artikler i det foregaaende Nummer, ere ikke igjen aftrykte her, men blot Varianterne af denne Haandfæstning ere der anförte i Noter. [2] C tilföjer: och. [3] Kongens Underskrift er næsten helt udskaaren i B, gjennemskaaren i C. [4] Den fölgende Cassation findes blot i C.

Efftersom den rette handfestning[1], huoreffter in archivis flitig er bleffuen sögt, icke der er att finde, saa vilde wj samblige rigensz raad, adell, och deputerede aff geistlige och werslige stand hermed forneffte original sambt alle andre genparter haffue annulleret, till intett giort, dödit och mactelösz holdett och hansz ko. mtt. fra sin derpaa giort och afflagde æd udj alle maader uden nogen exception quit och frit erklerit. Till witterlighed under worisz egne hænder, Kiöbenff den 16 Octobris anno 1660.

J. Gerstorff mppria. O. Gedde mpp. Christoph. Vrne. Olluff Parszberiigh ehd. Jörgen Seefeldt Christopherszen mpp. Niels Trolle mpp. Mogens Höeg mppria. Henrich Rantzow mpp. Gunde Rosenkrandtz ehandt. Otthe Kragh mpa. Axel Vrop mp. P. Reetz. H Bielcke mp. Siwerdt Vrne. Hansz Schack mp. Jörgen Krusse egen handt. Jffuer Krabbe Tagesz. Nielsz Lycke mppria. Jörgen Rosenkrandtz egenhandt. Ch. Skell Jörgensön. Oluff Brockenhuusz. Erick Rosenkrantz ehhdt. Otto Powisch mppria. H. Friisz mp. Johann Brochenhus eghandt. Steen Brahe ehandtt. Kield Kragh mpp. Offue Juel mpp. Axel Sehested. J. Seefeldt. Jörgen Kaas mpp. Erich Banner. Mogens Friis mp. Christian Vrne Jörgensz. Jörrgen Lycke mppria. E. Kragh mp. Niels Banner mppria. Henning Powisch min egen handt. Johann Christoff von Körbitz ma. propria. H. Quitzow. Jurgen Reedtz mppa. P. J. Barstorff. Hans Oldelandt mpp. Hendrich Juel. Sten Hondorff mpp. Anders Sandberg mpp. Erich Sehsted ehandt. Hugo Lützow. Niels Juell. Marckuor Roedtstehn mpp. Jensz Juell egenhandt. Offue Brockenhus egenhandt. Sten Bille mpp. Tage Krabbe Jffuersz. S. Höegh Justszön. Jacob Rosencrans. Otte Skiel Christensönn. Hans Detlof Stensen. Othe Skeel Osön. Otto Bilde mpp. Mogens Kragh. Jens Rodstehn egen hand. L. Roedtstehn mppria. Niels Kruse mpp. Albret Skeell. Corfitz Trolle m. propria. Jörgen Skeell. Martinus Tancken mpp. Nicolas Günthelberg mpp.

Hans Svane paa sin egen och superintendenten af Aarhuus hands vegne. Anders Anderszön s. A. — Paa academiæ Hauniensis vegne haffuer jeg dette vnderschreffuet: Willem Lange. — Paa D. Peder Kraglunds vegne udi Ribe: Jens Skytte m. m. — Paa Riber capitelsz vegne: Ludwigh Pouch e. h. — Paa capitulits och ministerii vegne i Viborg: Johan Dirichson ehandth. — Paa Roeskild capitels vegne: Thomas Michaelson H. mpp. — Paa Aarhuus capitels vegne: Hans Rhumand m. t. — Paa ministerii vegne i Seeland: Ericus Olai. Christian Madtzön Tausen e. h. Peder Willadtzön mpp. Jenns Sörensszen Kaalundt. — Paa ministerij vegne af Vendelboe stigt: Jacob Hansen egh. Anders Anderszen. — Paa ministerij vegne j Aarhus stict: Jeszper Hanszön m. m. Christen Pederszön ehandt. — Paa ministerii vegne udi Riber stifft: Jens Skytte m. m.

---

[1] Herved maa menes Rigsraadets Exemplar; thi C, hvorpaa det er skrevet, er en virkelig Original; efter Holberg synes den at være det i Sjællands Stifts Landekiste nedlagte Exemplar.

Paa Kiöbenhaffns stads wegne: Hans Nansen eh. Christoffer Hansön. Fredrich Thuriszen mp. H. P. Klein mp. — Paa Riberbyis vegne: Carsten Thönniszen mppria. — Paa Christianszhaffns stadz weigne: Hans Seurensz. Hans Johanssz. — Paa Ottense byes wegne: Knud Jacobsz eh. — Paa Helszingörs byis weigne: Johann Hansz mppr. Hans Jenszen mpp. — Paa Kiöege byes weigene: Christenn Caspersz mpp. Detleff Bertram. — Roeskilde: Christen Stensz. — Nestedt bye: Peder Seierssz. — Slagelse by: Clemend Pederssz. Jens Knudsön. — Paa Kallundborg byesz wegne: Peder Trellundt. — Holbechs bye: Niellsz Nielszen. — Ringsted byes vegne: Claus Paulsz. — Slangerop byesz veigne: Hans Atke eg. h. — Wordingborg: Anders Koch eg. h. — Pröstö: Laues Skytte. — Store Hedding bye: Thileman Knudszöns e. haandt. — Stege by: Madtz Hansenn mpp. — Paa Nyekiöbings i Odtzherritt wegne: Dinis Anderszön eg. h. — Paa Olborig byesz vengne: Clausz Tommesz. Hansz Söffrensz. — Paa Aarhus byes wegne: A. Lydichsen mppria. Madtz Wærn egen handt. — Paa Wiborg byes wegne: Claus Christensz mppria. Peder Jensen Biering mppria. — Paa Randers byes veigne: Mickell Thyggeszen e. haand. Michell Söffrenszen. — Paa Colding byes vegne: Morten Nielsz Panck mpp. Baltzer Nielszenn mppria. — Paa Horszens byes weghne: Olluff Hansz ehandt. — Anders Nols aff Hiöring. — Aff Hobro: Christen Bering mpp. — Paa Ebeltofft byes wegne: Peder Jenszen Basze. — Paa Schagensz veigne: Clausz Tommesen. — Fyen. Paa Nyborgs byes wegne: Knud Wulff mpp. — Paa Medelfardtz byesz wegne: Hermand Friis. — Paa Bogensze byesz weigne: Hans Jörgenssz mppria. — Ex Assens: J. Mouritzön. — Langeland. Paa Rudkiöbings byes wegne: Morten Panck mpp. — Laalland. Paa Nackschoff byes wegne: Peder Mortenssszen mppria. — Falster. Paa Nykiöbingsz byesz vegne: Jörgen Lauridtzen Lunt mpp. Hilarius Heine egh. — Stubkiöbing bysz wegne: Hans Wolszon mppria.

29.

Frederik IIIs Revers til Gejstligheden paa den udvalgte Prinds Christians Vegne, dat. 18 Juni 1650.[1]

Wii Fridrich den tridie med Guds naade Danmarchis, Norgis, Wendis och Gottis koningh, hertug udj Sledsuig, Holsten, Stormarn och Dytmerschen, greffue vdj Oldenborg och Delmenhorst, Giör alle witterligt, at eptersom rector och meeninge

[1] Efter en i Geheimearchivet opbevaret Original paa Pergament med Kongens Underskrift, med Huller til Seglsnore. Sammesteds bevares et ogsaa paa Pergament skrevet, men aldrig undertegnet eller beseglet Exemplar af den til Borgerstanden udstedte Revers (B), af hvilken Varianterne her meddeles.

professores vdj vniuersitetet her udj wor kiöbsted Kiöbenhaffn, disszligeste decanus och meeninge professores udj det kongellig adellig accademie Soröe, saa och biszperne sampt prouster och præster udj alle stiffterne, saa vell som prælater, canicher och meeninge capitel hosz alle domb kiercherne her udj riget till dend almindellig herredagh her vdj wor kiöbsted Kiöbenhauffnn ved deris afferdigte fuldmegtige och vdschued af huer accademie, stifft och capitul[1] nu samptligen haffuer eligerit och sambtycht dend höyborne förste och herre her Christian arffuing till Norge, hertug udj[2] Sledtzuig, Holsten, Stormarn och[3] Dytmerschen, greffue udj Oldenborg och Delmenhorst, woris elschellig kierre sön, till regementet[4], dersom Gud allermegtigste det saa haffuer forszeet, at hanns kierlighed wor döed offuerleffuendis worder[5], da haffue wij nu[6] der i muod paa wor kongellig trou och æhre loffuidt och till sagt och nu med dette wort obenne breff loffue[7] och till sige, at saadan deris beuilgning och sambtyche iche schall komme forne vniuersiteter, biszper och capituler eller nogen aff dend gandsche geistlig orden eller clericie eller deris epterkommere till nogen forkrenchelsze paa deris statuter, frjheder och priuilegier i nogen made, medens[8] effterdj höybemelte worris elschellig kierre sön formedelst hanns kierlighedsz minorenitet och ringe alder nu iche, som i slig till fald fornödenhed vd kreffuer, med priuilegiers confirmation forne geystlig stand[9] kand forsiuffne, saa schall hanns kierlighed dog verre forplicht, förend hanns kierlighed intræder udj een fuldkommen regiering, at confirmere och besegle dend forne geistlig stand och orden, en huer udj synderlighed, deris statuter, priuilegier och frjheder, som[10] dennom aff ossz och frembfahrne koninger udj Danmarch naadigste vndt och[11] giffuene ere, saa vell som ochsza dend geistlige ordinandtze, som om religionen ehr vdgangenn[12], eptersom her udj riget haffuer verit sæduanligt, och frembfahrne koninger for hanns kierlighed giordt haffuer. Dissz till ydermehre windisbiurd och bedre foruaringh haffuer wj ladet hennge wort kongellig secret her neden forre och med egen hand vnderschreffuitt. Giffuet paa wort slot Kiöbenhaffn dend 18 Juny anno 1650.

Vnder wort zignet.
Friderich.

---

[1] Istedetfor „rector och meennige professores — stifft och capitul" B har: meennige borgerschabet udi kiöbstederne her udj wort rigge Danmarch nu till denne almindellig herre dag her udj wor kiöbsted Kiöbenhaffn ved deris afferdigte fuldmegtige och vdschued vdaff en huer bye ved en wisz ahntall aff deris middell. [2] B: till. [3] och mangler i B. [4] Istedetfor „till regementet" har B: till dissze kongerigers Danmarkis och Norgis regiering. [5] B tilföjer: effter det breffs och segels lydelssze de ossz wnderdanigst derpaa giffuet haffuer. [6] nu mangler i B. [7] loffue er ved en Skrivfejl gjentaget i A. [8] Istedetfor „vniuersiteter, biszper — medens" har B: dennom eller deris effterkommere till nogenn forkrenkelsze paa deris kiöbsteds priuilegier och frjheder j nogen mader, och. [9] B: forbemelte borgerschab. [10] Istedetfor „dend forne geistlig stand — frjheder som" har B: meennige borgerschabet udi kiöbstederne her vdj riget alle huis priuilegier och frjheder. [11] „vndt och" mangler i B. [12] „saa vell som — vdgangenn" mangler i B.

30.

Arvehyldingseden af 18 Oktober 1660 [1].

Arffuehyldingens æd.

Jeg N. N. loffuer och tillsiger att werre dend stormegtigste höjbaarne förste och herre, kong Friderich den tredie, Danmarkis, Norgisz, Wendisz och Gothersz konning, hertug vdj Schleszwig, Holsten, Stormarn och Ditmerschen, greffue vdj Oldenborg och Delmenhorst, min allernaadigste arffue konning och herre, saa well som hansz kongl. majtts kongl. huusz paa manlig och qvinde linie huld och troe, wiide och ramme hansz kongl. majtt och dett kongelige huuszis gaffn och beste, skade och forderff aff yderste formue att affwerge òch trolig tiene hansz kongl. majtt, som en erlig mand och arffue vndersaatte well eyner och anstaar, saa sant hielpe mig Gud och hans hellige evangelium.

At dette er rictig effter den æd, som her vdi Danmarckes riige aff vndersaatterne till arfue hyldingen giort er, bekrefftes.

E. Kragh m. p.

31 a.

Souverainitetsakterne for Danmark, datt. Kjöbenhavn 1661 d. 10 Januar [2].

Wii vnderschreffne dend stormectigste höybaarne konning och herre, herr Friderich dend triedie, Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konning, hertug vdi Sleszwig, Hollsten, Stormarn och Dyttmersken, greffue vdi Olldenborg och Dellmenhorst etc., vor allernaadigste konning och herre, hans tiennere och vndersaater, meenige kongel. rigens raad och adell [3], bekiende och giöre hermed [4] vitterligt for osz, vorisz arffuinger och posteritæt [5], att efftersom hans kongel. mayt udi denne forgangene beswerlige krigs-tiid iche alleniste hans kongel. maytz arffue lande och förstendomme, mens endochsaa hans kongel. maytz kongel. huusz, familie och egen kongelige

---

[1] Efter en af Kongens överste Secretair Erik Krag verificeret Transsumpt. [2] Trykt efter den af Rigsraadet og Adelen udstedte Akt (A), et Pergamentshefte in folio med Underskrifter og Segl i rödt Lak. Som Varianter meddeles de Afvigelser, der findes i de af Gejstligheden (B) og Borgerskabet (C) udstedte Akter af samme Slags, hvilke vel tidligere ere udgivne i Suhms Nye Samlinger I. 253—275, men efter tildels unöjagtige Afskrifter, og derfor her ere meddelte efter Originalerne, der begge ere udstyrede som A. [3] Istedetfor „meenige kongel. rigens raad och adell" har B: erche bischop, rector och professores vdj academierne, superintendenter, capitulares, prouster och prester vdj Danmarcks rige; C: præsident, borgermester och raad samt menige borgerskabs fuldmechtige vdj den kongele residentz- och hoffuit statt Kiöbenhaffn, saa vel som menige borgemester och raad samt fuldmechtige udaf alle kiöbstedernis jndbyggere vdj Danmarcks rige. [4] „hermed" mangler i B og C. [5] B og C: arffuinger och effterkommere.

person wed denne crone haffuer woffuet och opsat, till med vdj samme fiendlige hastig offuerfald formedelst kongel. omsorig och tapperhed med gudz krafftige bistand samme crone, der den siuntis for menniskens öyene saa got som gandske at vere tabt, aff fiendens gewalt reddet och erholdet och osz omsider bragt vdj enn sicher och fredelig velstand, haffue wj, betrachtende de inconvenientzer, som aff forige waal-rettighed sig hid indtill haffuer tildraget och hereffter tilldrage kunde, jsierdelished at der wed god fortroelighed och sambdrectighed indbyrdes kunde til weye bringis, regieringen aff it hoffuit vdj fredz och feyde tiid bliffue administreret, sambt rigets beschiermelsze och securitæt aff wisze successorer detz bedre i act tagis och mainteneres, da haffue wj underskreffne alle och en huer, tillige med de andre dette rigets stender och ledemade, w-twungen och vden nogen hans kongel. maytz tilskyndelsze, anmoedning eller begiering, aff egen frie villie och goede betenchende, woris tilforn wd-walt och nue arffue konge, konningh Friderich dend tredie, Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konning, hertug udj Sleszwig, Holsten, Stormarn och Dyttmersken, greffue vdj Olldenborg och Dellmenhorst &c. arffue rettighed till Danmarckes och Norgis riger sambt alle jura majestatis, absolut regiering och alle regalia for hans kongl. mayt och hans kongel. maytz æcte liffs-arffuinger och deres æcte descendenter och effterkommere, saa lenge nogen aff dennem till ere, paa mandelig och quindelig linie, som een absolut souverain arffue herre hyldet, sworet och becrafftet, saa som wii och saa confirmerer och stadfester med dette woris obene breff alle de acta, huilchen baade for denne forbemelte arffue-hylding eller och der effter ere passerede, sauit de denne arff-hylding angar, lige som de ord fraa ord her vdj ware ind fört. Och renuncierer for osz, woris arffuinger och effter kommere hans kongel. maytz sambtlige kongel. rigets raad och adell[1] dend handfestning, huilchen hans kongel. mayt anno 1648 den 8 Maji osz giffuet, och siden der effter den 6 Julij paa hans kongel. maytz hylding med da sambtlig rigets raad confirmeret haffuer, saa att dend hereffter skall were gandske dödet och mactislösz med alle sine gien parter, articuler, puncter och clausuler annulleret, som och saa allerede vdj sidst forleden 16 Octobris och 17 Novembris anno 1660 aff osz och sambtliche stenders fuldmectige annulleret er. I lige maader renuncierer wj dend aff hans kongel. mayt paa hans kongel. höyhed wor naadigste arffue printzes weigne udgiffne reverser[2], dateret Kiöbenhaffn den 18 Junij anno 1650, sawell som dend provisional-disposition, som anno 1651 den 9 Junij till Kiöbenhaffn er udgiffuen och alle det samme, som vdj recessen och ordinantzen strider imoed jura majestatis och huad ellers handfestningen gemesz i nogen tid ere slutet och publiceret, som kand billigen hentydis at vere imod denne arffue rettighed, souverainitæt och absolut regiering. Herforuden

---

[1] „hans kongel. maytz sambtlige — adell" mangler i B og C. [2] B og C: revers.

loffuer och tilsiger wj effter woris giort arffuehyldinngs æd och plict for osz, woris arffuinger och efflerkommere hans kongel. may[t] saawell som hans kongel. may[tz] æcte liffs-arffuinger och deres æcte efflerkommende descendenter, mandelig och quindelig linie, wed denne dennem offuerdragen arffue rettighed imoed en huer at maintenere och forsware, liff, ære, godz och bloed med det kongel. huusz opsette och fra dette woris forsett udj beste form wed æd hans kongel. may[t] och hans kongel. may[tz] æct liffs-arffuinger och deres æcte descendenter offuerdragen arffue-rettighed ej i nogen maader at wige, langt mindre under nogen prætext eller prætension, huad nauffn det oc haffue kand, at anfecte eller forurolige, jche heller udj nogen raad eller forsammling at vere, vdj huilcken herimod skulle tallis eller handelis, mens langt meere, naar imod forhabning sligt sig skulle til drage, saadant vden nogen persons anseelse voris allernaadigste herre och konge troeligen at abenbaare. Jligemaader efftersom hans kongel. may[t] udaff synderlig kongel. gunst och naade sig haffuer erkleret, at jus primogenituræ hernest her i rigerne wed den kongel. arff-succession skall oprettes och disze konge riger hereffter ingen lunde deelis, mens de andre hans kongel. may[tz] æcte liffsarffuinger och descendenter aarligen med en visze summa penge till deris reputerlich underhold afflegges, och saa Danmarckis och Norgis rigets securitæt och forsuar hans kongel. may[t] och hans kongel. may[tz] æcte liffs-arffuinger och efflerkommere æcte descendenters naadigst disposition allene er offuerdragen, saa stiller wi vdj hans kongel. may[tz] egen naadigste willie, iche alleniste huorledis regieringen hereffter skall anstillis, mend end och saa successionen sa vell paa mandelig som quindelig linie effter dödelig affgang (huilchen Gud allermechtigste naadigst lenge vill forbyde) bequemligst kand forsiunis, saa och saa huorledes det skall forholdes, naar nogen minorennitæt aff hans kongel. may[tz] æcte liffs-arffuinger och descendenter i fremtide vdj regieringen sig skulde till drage, huilchen sidste villie skall være osz, voris arffuinger och posteritæt sambtl. kongel. rigens raad och adell[1] som enn fundamental-low och offentl. forordning, och aff osz vdj all vnderdanighed med all sine clausuler formedelst tillforn wed æd bekrefftit arffue hylding bliffuer efflerkommed, saa at hans kongel. may[t] och hans kongel. may[tz] æcte liffs-arffuinger och efflerkommere descendenter vdj ingen maader enten hemlig eller aabenbarlig vdj deris arffue regierings-possession aff osz, woris arffuinger och posteritæt skall bliffue turberet, mens langt meere imoed alle och en huer, huem det vere kunde, vdlendisch eller jndlendisch, som imod hans kongel. may[t], hans kongel. may[tz] æcte arffuinger och descendenter saa vell som voris nue bevilligede arffue-rettighed skulle handele eller talle, med liff och leffnit, godz och bloed trolig hanthaffue och forsuare, fraa huilchen skyldighed osz, voris arffuinger och

---

[1] „sambtl. kongel. rigens raad och adell" mangler i B og C.

effterkommere ingen venschab, ej heller fientskab, fryct och fare, gauffn och skaade, had, affwind eller nogen mennischl. list och aarsag vdj ringste maader skall affwende. Att dette forskreffne aff osz alle och huer saa vell som voris arffuinger och effterkommere vden alt swig och argelist vdj alle sine puncter och articuler holdes och efftèrkommes skall, detz till vitterlighed och ydermere forsichring, haffuer wj dette med egen hender vnderschreffuit och med woris adlige[1] signeter bekrefftit. Scheet vdi Kiöbenhaffn dend tiende Januarij anno eet tusend sexhundrede een och tredie-sindstyge.

Joachim Gerstorff m. mea. Hansz Schack mp. Hanniball Sehestett. Peter Reetz. Christian g. z. Rantzov. Christoph. Vrne. Olluff Parszberiigh egen haanndt. Jörgen Seefeldt Christopherszen mpp. Niels Trolle mpria. Henrich Rantzow mpp. Gunde Rosenkrandtz e. hand. Otthe Kragh mppa. Axel Vrop mp. H. Bielcke mp. Henning Powisch min egen handt. Jörgen Bielche mpp. J. Chr. v. Körbitz manu propria. Offe Schade.

Peder Langhe eg. hd. Jffuer Krabbe Tagesz. Erik Lunov egenn haandt. Jörgen Krusse egen handt. Niells Parsbergh eg. hanndt. Maltte Clasen Seestedt egen handt. Sthen Bilde. Nielsz Lycke mpp. Jörgen Marsuin egen handt. Henrick Tott e. handt. Hans Bille mppria. Erich Grubbe m. p. Offue Blick. Jörgen Rosenkrandtz. J. Seefeldt. P. Seefeldtt. Offue Juel mpp. Otto Powisch mppria. Mogens Friis mpp. Jurgen Reedtz mpp. H. Wind mpp. Erich Banner. Axel Sehested. Morten Schinckell mppria. Corfitz Trolle mpria. Erich Quitzow mpp. Erick Rosenkrantz eghdt. Claues Dyre egen handt. Jennsz Bildt Ottoszön egen handt. Chlaus Juell mp. Lauritz Powisch. Marckuor Roedtstehn mp. Siffuert Brockenhuus mppia. Niels Juell. Præben Banner. Eyller Effuertt Banner mppria. Hans Oldelandt mpp. Woldemar Skram. Hendrik Mund egen hand. H. Giöe eghd. Thönne Jull ehd. Corffitz Wlffeldt mm. Hans Arenfeldt Nielszen egen haand. Anders Sandberg mpp. Otthe Friis egen hand. Hening Quitzow. Werner Parsberg mpp. Anthonij Reedtzs mpp. Kieldh Kragh mpp. Niels Kaasz mpp. Nielsz Sehested. Otte Skiel Christensen. Hanns Juell mppria. Jacob Seefel mppria. Jffuer Krabbe Jacobsz mpp. Woldemer Daa manu mea. Lauritz Below mpp. Magnus Rosenkrantz eghd. Ebbe Gyldenstiern e. handt. Mogens Kragh. Knud Vrne Jörg. mm. Christian Vrne Jörgensen. Hansz Wolff Mulheim. Mogens Kaasz Jffuersen ma. pp. Jacob Sparre mpp. Envold Kaasz egen haandth. Hertvig Kaasz Jffuersen mp. Jörgen Skeell. Frantz Rantzouw egen handt. Christen Skell Jörgensen. Marc. Rothsthein P. mppa. Kaje Lycke mpp. Hans Rostroup mppria. Hack Vind mapp. Erick Blick. Albret Skeell. Erich Kruse. S. Höegh Justszön. Erich Kaasz. Mogens Kruse.

---

[1] „adlige" mangler i B og C.

Christopher Bilde. Egert Abildgaardt. Erich Hoegen egen handtt. Hendrich Juell. Axell Juell Nielsen. Peder Juell mpp. Bernt Due. H. Friisz mpp. Christen Skiel. Georg Due. Offue Brockenhus egenhandt. Hans Detlof Stensen. Wldrich Sandberg mpp. Friedrich Sass egen handt. Christen Lange Hendrichsen mppria. Jesper Wognsen mp. Gior Galtt egen hand. Jörgen Harttuig min egen hand. Tyge Below egen hand. C. Wind Jvr. mppa. H. Gyldenstiern ehaandtt. Niels Banner mppria. Henrich Dettleff G. v. Holcken. Ottho Krauffsze egen handtt. Christian Vrne mp. Henrich Marchdanir mppria. Erich Sehsted ehand. Tage Krabbe. Erich Bilde mppria. Christian Christopher G. v. Holk. Jochiim Frederick Steno. Otto Bilde mppria. Laurittz Skinkell egen handtt. Steen Brahe egen handtt. Knud Bille ehdt. Peder Brockenhusz min egen handt. Preben Brahe mmppria. Rudolph Abraham von Puttbusch. Erick Brochenhus egen handth. Knud Vrne Siffuerszen mppria. Hanns Wrne mppria. Henning Valckendorff mpp. Hugo Lützow. B. Rosenkrantz. Henrich Lindenow mpp. Johann Dippold von Dehn Rottfelser. Erich Kaasz mpp. Sten Hondorff mp. P. J. Barstorff mppria. E. Kragh mpp. Oluff Rosenkrandtz. Enwold Paszberch. Ebbe Rosenkrandtz. Knud Gedde mppria. Otto Rantzou. Marcus Giöe Falcksen egen hand. Niels Rosenkrantz. Hendrich Rantzov. Christian Lindenow. Jensz Juell. Joachim Friderich Wind m. m. Mons Giöe. Christopher Orning mp. Hans Wind mm. Niels Kruse egen haand. Erich Rothsteen mpp. Christopher Parsberg mpp. Brostrop Gedde mppa. Ch. Lindenau. Matthias Budde mppria. Hans Arenfeld Mogensön. Othe Skeel Osön mppria. Jacob Grubbe mpp. J. Friis. Christoffer Sehestedt. N. Parsberg. Christian Daa egen handtt. Eiller Holck. Burge Trolle. Holger Trolle. Herluff Trolle. Henr. Willemsen Rosenvinge mppa. Jens Gagge egen hand. Jens Rothsteen Knudson m. m. Alexander Grubbe mpria.

I B lyde Underskrifterne:

Hans Svane. Johan Wandall acad. Hafn. rector. Albertus Mejerus p. t. acad. Soranæ decanus. Georgius Witzlebius. Thomas Banng m. m. Anders Andersen d. Lauritz Jacobszen s. F. Peder Jensen Kraglund. Johannes Brochmand. Johannes Müller. P. Scavenius. Petrus Resenius. Thomas Bartholinus. Christianus Ostenfeld. Erasmius Bartholinus. Erasmus Joh. Brochmand. Erasmus Envaldus Brochmand. Jacobus Finck. Peder Spormand. Biorno Sever. Drachardus. Johannes Zoëga. Bartolus Bartholinus. Erasmus Poulsön Vinding. Willem Lange. Jörgen Eilerszön. Christian Stenbuch. Janus Birkerodius. Daniel Matras. Envaldus Nic. Randulffus. Thomas Michael Hein. Johann. Petræus Calundan. Simen Wibe. Joannes Francisci Trojel. Ludovicus Pouchius d. cap. Rip. can. notar. & p. t. proc. m. m. Nicolaus Georgii Serupius. Nicolaus Joannis scholæ Viburg. rector et canon. Petrus Vilhelmi Paludanus ss. theol. lector et canonicus. Laurentius Bordingius ss. th. lector et can. Aarh. Christianus Nicolaj Frisius pastor ad ædem d. v. et can. Aarh. Johannes Rhumannus

pastor ad ædem d. Clem. et canonicus Aarh. Nicolaus Nicolai Krog sch. Arh. rector et ibm canonicus. Johannes Johannis Lonburgius ad d. Clementis comminister et canonicus Arhus.

Ministerium udj Siælands Stifft.

Ericus Olaj. Andreas Johannis. Michael Henrici. Nicolaus Spend. Daniel Pfeiffius. Joannes Justi. Erasmus Büsing. Georgius Harder. Nicolaus Severinj: Johannes Claudij. Valentinus Merchell. Georgius Laurentij Amnisylvius. Michael Severinj L. Benedictus Olaj. Matthias Hildebrandus. Erasmus Olaj Hafn. Erasmus Munchius. Henricus Henrici G. Petrus Christ. Henricus Thomæ Ger. Matthias Magni. Petrus Hopon. Johann. Matth. Chiusius. Jens Jenszön. Johannes Canuti ehd. Olaus Laurentii Holb. Henricus Martini Everd. Axelius Joännis Grove. Severinus Arnoldi Snand. Laurentius Georgii N. Christianus Danielis. Franciscus Laurentii. Nicolaus Francisci. Nicolaus Kruse. Andreas Canuti. Nicolaus Severini Qvistinus. Petrus Petri Chornæus. Severinus Pauli Jud. Gotl. Petrus Jacobi Birck. Byrgerus Johannis. Chilianus Magni Norholmius. Petrus Johannis Howius. Christiernus Sev. Seröe. Nicolaus Severini Baner. Johannes Johannis Windef. Nicolaus Joan. Bang. Petrus Petræus. Henricus Bucchius. Christophorus Johannis. Nicolaus Francisci. Vagnerus Sueno. Petrus Joannis B. Severinus Sev. Gl. Andreas Gregorius. Petrus Michaëlis Schelderup. Henricus Goïsmannus. Christianus Matthiæ Tavsanus. Claudius Johannis. Frandzts Hanszen. Nicolaus Torm. Nicolaus Andreæ. Jvarus Ennevaldi Broch. Andreas Clem. Neob. Joännes Sev. Kaalund. Nicolaus Laurentii G. Johannes Andreas L. Paulus Jacobi R. Laurentius Jacobj. Ericus Joan. Nicol. Pet. Hiöring. Andreas Johannis. Joannes Chr. A. Johannes Paulinus N. Pors Munch. Laurent. Vinter. Michaël Nicolai. Christ. Sev. L. Matth. Eras. Nicolaus Petrj. Laurentius F. Cervinns. Casper Erici. Petrus Thomæ. Petrus Andreæ. Johannes Rostorp. Achilles Toxotius. Petrus Erasmj. Oluff Christensönn. Simon Nicolaj. Johannes Thom. Nicolaus Petri. Thomas Rariis. Martinus Vindingius. Janus Runchelius. Bernhardus Henricj. Matthz Hanszön. Johannes Petræus. Nicolaus Nicolai. Johannes Johannis. Johannes Petri. Andreas Nicolai. Biörno Andreæ. Ericus Andreæ. Ericus Magni. Johannes Olai Slang. Matthias Michaëlis. Severinus May. Fridericus C. Drejer. Nicolaus Laurentj. Christianus Friderici. Nicolaus Petræus. Nicolaus Petri Ag. Jacobus Johannis. Joh. Ca. Lundius. Erasmus Petrj Holbech. Christiernus Martini. Jacobus C. Helw. Matthias Jacobi. Christiernus Nicola. Andreas Th. Scotus. Th. Lyngbye. Oliger Andreas Boeg. Joannes Tranius. Christianus Nicolai. Madtz Hansön. Eschillus Bartholinus. Nicolaus Bögv. Johannes Erasmi. J. Barchm. Petr. Chr. Wiv. Joh. Chris. Viw. Franciscus Petri. Johannes Nicolaj. Janus Danielis. Petrus Severini B. Conradus Petri H. Andreas Richardi. Olaus Matthiæ. Johannes Petri. Ludovicus Herfurt. Michael Matthiæ. Christiernus Svenonis. Niels

Lauritsen. Johannes Cl. Rosing. Erasmus Ivari. Franciscus Andreæ. Casparus Henrici R. Laurentius Martini. Severinus Jani. Fridericus Eisenbergius. Nicolaus Nicolai. Peder Willadtzsen. Jacobus Jani. Casparus Hammerm. Thomas Georgii. Jffuer Hansen. Madtz Sörrenszön Lembvig. Andreas Matthiæ. Chilianus Martini. Ebbe Jensön B. Johan. Corvin. Martin. Chæitum. Michael...... Augustinus Joh. Christophorus Johannis. Matthias Hofdingius. Matthias Prommus. Johannes Motzfeldius. Severinus Nicolai. Jacobus Koefod. Johannes Georgij. Jacobus Lynge. Gregorius Michaëlis. Petrus Andr. Janus Petri. Petrus Sven. Christ. Farsovius. Andreas Ericius. Nicolaus Christiani. Petrus Jacobi Wormius. Jens Due. Jens Pedersen Thodberg. Johannes Tavsanus. Johan. Sever. Matthias Sever. Ericus N. Lyndius. Andreas Georgii. Henricus Tychius. Joannes Paulinus. Wilhelmus Damiani. Petrus J. Faxe. Nicolaus Wrang. Laurentius Hammer. Nicol. Hier. Knopf. Daniel H. Knopf. Johannes Povchius. Jonas Schonwig. Joannes Johannis. Matthias Georgius H. Johannes Sigvardi. Andreas Nicolaj T. Hilarius Petri Gad. Joannes Andreæ H. Paulus Hallerius. Laurentius Petri. Johannes Bacher. Georgius Laurentii. Johannes Christophori. Thomas Clavdii Jeger. Axelius Jacobi Sandb. Laurentius Christophori Wgerlosius. Michaël Petri. Joännes Spend. Georgius Erasmi. Jacobus Johannis. Johannes Vilhadi. Albertus Samuelis. Arnoldus Andreæ. Severinus Torchilli H. Carolus Torchillius. Matthias Georgij. Petrus Petri Hiennius. Martinus Joannis Rönnebechius. Christianus Spend. Nicolaus Petræus. Petrus Nicolai Calwndanus. Franciscus Andreæ f. Erasmus Matthias Foburg. Everhardus Andreæ. Johannes Claudius. Lydichius Hilarii. Albertus Christiani. Erasmus Johannis. Johannes Nicolaj. Johannes Jani Wiburg. Nicolaus Francisci Br. Johannes Sagittarius. Petrus Olaj Hafn. Christianus Rossædallinus.

Falster.

Johannes Theophilus. Georgius Matthiæ. Matthias Johannis P. Balthazar Masqvedelius. Jessæus Jessæi. Christianus Jacobi Falst. Nicolaus P. Bredalinus. Laurentius Nicolai. Michaël Joh. Vindingius. Casparus Jacobæus. Petrus Christierni. Georgius J. Crusius. Christophorus Joh. Bech. Georgius Laurentij. Franciscus Bruun. Janus Petri. Johannes Stephani Fal. Nicol. Munchius Hafn. Janus Olaj. Matthias Escheldorp. Erasmus Petri Scarvinus. Claudius Heiche.

Lolland.

Canutus Lerche pr. Claudius Janæus. August. P. Schandorph. Olaus Christiani. Richardus Johannis Suenop. Petrus Erasmius. Georgius Canuti Ellegaar. Jacobus Christierni. Andreas Grönnebechius. Johannes Bredallinus. F. F. Franzius. Severinus Morsinus. Erasmus Simonis A. Jacobus Claudius pr. Bertramus Bertrami. Matthias Lerche p. f. m. m. Christiernus Arröensis. Canutus Christ. Brun. David Stigelius. Johannes Johannis. Andreas Canuti Krag. Johannes Johannis Hammerus.

Joh. Johan. Schelschorensis. Laurentius Johannis Capellinus. Laurentius Johannis Langlandus. Severinus Joannides. Canutus Ericius Pontopp. Laurentius Martini. Paulus Pauli. Johannes Justini. Jacobus Cuningham. Lavrentius Horbelovius. Christianus Canuti. Johannes Johannis. Gregorius Erasmi. Laurentius Mich. Acilius Johan. pr. Henricus A. Brunovius. Bartolus Nicolaj. Johannes Laurentij. Johannes Johannis. Petrus Petræus. Johannes Clavdius. Matthias Lerche. Johannes Ovenius.

Langeland.

Torchillus Christierni pr. Johannes Francisci. Paulus Andreæ. Gotofredus Johannis. Dionysius Joannis pr. Jacobus Petræus. Ericus Christiani Humblius. Petrus Canutius. Justinus Christiani Humblius.

Errõe.

Otto Jacobi pr. Erich Rasmusen. Philippus Dominici. Johannes Torsenius.

Als.

Petrus Conradus. Andreas Brandius. Petrus Nicolai. Laurentius Pauli. Andreas Beyrholmius. Georgius Crucovius. Johannes Gentzmerus. Johannes Monrad mp. Steno Rhodius. Christianus Laurentii. Johannes Canuti Kragius.

Fyen.

Petrus Nicolaj S. Janus Severini. Joannes Jonæ. Laurentius Nicol. Nicolaus Christophorj. Andreas Erasmi. Joannes Magni. Magnus Jani. Petrus Jani. Matthias Gregorii. Matthias Canutj. Johannes Frisius pr. Johannes Mulenius. Henricus Christiernius. Lavrentius Erasmius. Johannes Nicolaj. Johannes Jacobj. Petrus Canutius. Erasmus Erasmius. Nicolaus Martini. Johannes Olavius. Petrus Christianus pr. Johannes Severini Leth. Johannes Nicolai. Broderus Bröderi. Matthæus Reutze Pomer. Johannes Matthiæ. Tycho Laurentii. Fridericus Brand. Nicolaus Matthiæ. Nicolaus Petri Brun. Laurentius Christierni Vellejus. Hermannus Beckius. Nicolaus Bangius. Andreas Christierni Rip. m. m. Laurentius Benedictus. Clavdius Lavrentii. Alexander Jacobi Hirtznach. Petrus Petri. Jacobus Ericius. Henningius Achthonius. Georgius Jacobj. Petrus Georgius. Erasmus Johannis. Severinus Joannis. Laurentius Andreæ. Jacobus Johannis. Nicolaus Canutius. Petrus Buchelmannus. G. . . . . Canuti Kragius. Johannes Gregorii Neoburgensis. Jacobus Ludovicius Soranus. Justinus Ludovicius Soranus. Joannes Erasmi. Johannes Jacobj pr. Aegidius Johannis. Georgius Nicolaj. Laurentius Henrici. Andreas Erasmi. Bartholus Wichman pr. Laurentius Matthiæ. Andreas Thomæus. Johannes Sperlingius. Petrus Nicolai. Johannes Olai. Nicolaus Kragius. Claudius Petri pr. Johannes Christiernj. Nicolaus Christianus. Otto Erasmj. Claudius Barfodius. Michael Petri. Pouell Bagger pst. Olaus Thestrup. Petrus Erasmi. Andreas Paulinus. Lauritz Jensön T. Cornelius Olai. Claudius Nicolai. Johannes Petri. Georgius Johannis pr.

Lauritz Christ. Canutus Petrj Goesius. Erasmus Svitzerus. Carolus Petri. Nicolaus Petri. Nicolaus Sassius præpos. Andreas Eschillj. Henningius Clavdij. Johannes Georgii. Joannes Pauli. Petrus Jani. Gregorius Petri. Johannes Andreæ. Dethloff Monrad. Canutus Pauli. Johannes Christierni. Christiernus Laurentij. Johannes Christierni Naur. Georgius Bangius. Andreas Bartholi. Nicolaus Erasmi. Johan Henrichszen Goszman. Hansz Hanszen Aalborg. Jesper Lauridtzön Schmidtt. Hans Berthelsön. Povel Jörgensön. Andersz Hansszen Fabritius. Jacob Erichson. Lave Pedersszen eg. handt. Laurentius Georgius Rön. Söffren Thomeszön. Peder Rasmusszön Thestrup. Fredrich Alexanderszen.

Riber-stifft.

Ansgarius Severini P. C. Janus Jani. Albertus Jacobi. Nicolaus N. Bögwad. Christianus Matthiæ A. Ansgarius Magni. Johannes Lagonius Vellejus P. R. Nicolaus Petri Kraglund. Ansgarius Bucchius. Matthias Pauli Bucchius. Joannes Bucchius. Petrus Georgii. Christianus Olavius. Petrus Georgii R. Nicolaus Christierni Wardensis. Nicolaus Laurentij. Holigerus Severini. Erasmus Joannid. Matthias Nicolaj. Georgius Petri pr. Matthias Andreæ Bredallinus. Magnus Joannis. Paulus Georgii Astrupius. Gregorius Petri. Severinus Svenstrup. Petrus Christiani pr. Cornelius Georgij. Olaus Bangius. Severinus Jani. Georgius Joh. Arpius. Nicolaus Petri. Joannes Gregorii. Nicolaus G. Frisius. Simon Johannis. Joannes Andreæ Bendstrup. Johannes Jeremiæ Wolff. Severinus Justi Horsdalinus. Joannes Christierni Wandel. Ottho Sev. Wrold. Georgius Laurentij Fogius. Claudius Claudii pr. Lago Johannis. Ægidius Nicolai Bröns. M. Ingvardus Nicolai pr. Janus Michaelis. Broderus Petri. Fridericus Koch. Nicolaus Petri. Nicolaus Johannis pr. Petrus Claudij. Nicol. Laur. Rind. Jac. Petr. Oporinus. Michaël Johannis. Paulus Christ. Petr. Petri. Johannes Enevaldi. Severinus Petri. Joannes Severini. Laurentius Canuti Cart. pr. Canutus Cl. Barfodius. Olaus Christiani Tofft. Matthias Martini Morsinus. Andreas Joh. Rostenius. Benedictus Jacobi War. Petrus Jani Grönholtt. Andreas Erasmi Spandeth. Jacobus Simonis Seirupius pr. Gregorius Christierni G. Christiernus Heennius. Johannes Jacobj Distelberg. Johannes Sthenius pr. Johannes Laurentij. Christiernus Nicolai Bredstrup. Christianus Olai Lönneus. Paulus Christierni. Joannes Severini pr. Petrus Joannis. Lambertus Pauli. Martinus Christiani. Janus Schytte pr. Christianus Claudij. Lago Envaldi. Augustinus Miller. Jvarus Gregorij Hemmetthæus pr. m... Petrus Georgij Jellingius. Petrus And. Hierm: Johannes Nicolai. Christianus Petri. Joannes Albinus. Gregorius Joannis. Nicolaus Paulinus pr. Severinus Christianj. Christianus Petri B. Severus Severini. Escherus Eliæ. Canutus Paulj Colding. Canutus. Olai. Christian. Petri. Andreas Christiani pr. Paulus Nicolai Grummius m. m. Jens Thomisen. Laurtz Christensen. Nicolaus Nicolaj. Christ. Christ. Laurentius Thommissen. Janus Nic. Dybech. Severinus Petri Winding. Joannes Mich. Findius.

Jens Christensön pr. Christianus Petri. Severinus Joannis. Nicolaus Severinj. Ericus Nicolai. Canutus Georgii Cold. Christianus Hortulanus pr. Jens Madtzsön. Claudius Olaj. Jens Oleszen. Laurentius Gregorii. Jngvarus Abrah. Hendrich Frich. Peder Söffrensen Bhie pr. Godsche Berthelsen. Peder Christensszen m. m. Matz Simonszön m. m. Christ. Christ. N. Daniel Dallhoff. Thomas Petri. Joannes Martini. Jens Christenssen Jegind. Jens Christenszön pr. Bertell Henrichszen. Laurentius Jani. Christianus Joannis. Joannes Andreæ. Nicolaus Christiernj. Janus Olai. Nielsz Nielszen V. Laurent. Bording Ch. f. pr. Niels Christensön. Matthias Andreæ. Petrus Christianj. Andr. Jac. Hegelund. Sveno Petri Oporinus. Matth. Christ. Brun.

Wiborig-stifft.

Laurentius Trane pr. Joannes Ostenfeld. Anders Christensen. Chilianus Schevius. Jacobus Uldenius. Jens Sörenssen Lund. Jurgen Matthiszön. Niels Michelszön. Knudt Nielszön Adrup. Jens Nielsön pr. . . . . . . handt. Svend Pederszön Farstrup. Christen Anderszön. Madtz Pederszön Farstrup. Anders Jensen. Jens Pallesen. Jensz Lauridtzen. Christen Pederszön pr. Christopher Jesperszön. Jens Christensön. Niels Christenszön. Dithleff Hanszön. Olluff Tornsön. Amdj Pallesen. Jesper Pedersön Lindholt pr. Hans Jacobszön. Thomes Lauritzön. Anders Lauritzsön Aag. Eiler Munch. Söffren Hanszen Wiborg pr. Jörgen Jensön. Thomas Witisön. Niels Lauridtzön. Lavridtz Thomæsön. Jacob Hansön. Andersz Hansszön. Paulus Christiani. Hans Thomiszön pr. Jens Pederszön. Jens Pederszön Farstrup. Jsaac Christensön. Hans Poffuelszön. Jens Olleszön. Gabriel Christoph. L. præp. Nicolaus Martini. Peder Anderszön. Christen Anderszön H. B. Just Nielsön. Peder Pederszön Bay. Jacobus Faber pr. Canutus Erici. Martinus Matthiæ. Nicolaus Strangius R. Joannes Holdst. Petrus Turni Ryæus. Nicolaus Andreæ. Andreas Petri. Jens Lauridzön. Melchior Michelszön pr. Henrik Detloffsönn. Christen Söffrensön. Jacob Christenssön. Bertram From. Petrus Christiani. Daniel Joannis. Christianus Nicolaj. Christianus Laurentij. Martinus Theochari. Franciscus Christianj pr. Lavrentius Joannis Ostedio. Olaus Canutius. Petrus Bering. Nicolaus A. Lundsgaardus. Ole And: Bras: Andreas N. Paschatius. Peder Jenszön pr. Mauridtz Jensön. Christen Christensön. Anders Christensen. Peder Jörgensszen pr. Jens Jenssön Sörslöff. Michell Jenszön. Nielsz Pederszön. Niels Eschisön. Joen Jenssön. Peder Mogenszön Curj. Claus Christenszön. Peder Laszön pr. Peder Byreszön. Niels Christenszön K. Jens Christenszön. Erich Martensszen Kier. Bertel Anderssön Skött. Anders Nielszön pr. Anders Christenszön Kaae. Söffren Knudszön. Madtz Mortensön. Matz Johansen T. Gudde Hansszönn.

Aalborg-stifft.

Joannes Jvarj pr. Canutus Joannis. Anders Perszön Sterm. Jens Mickelsön. Claus Christophersön. Olluff Jenssön. Knud Oluffsön. Christen Graffuerszön pr.

Michel Nielszön. Jffuer Pederszen. Madtz Knudszönn Solb. Christen Jensön. Madtz Schytte. Jffuer Jacobszön. Anders Anderszen mpp. pr. Niels Skytte. Anders Jensön. Christen Christophersön. Jens Nielson Lundsgaardt. Peder Mortenszen pr. Jens Hegelund. Hans Nielsön Resen. Peder Jacobsön. Jens Anderszön. Niels Andersön. Jensz Kieldsön. Povil Christensön Paasche pr. Anders Nielsön Hieboe. Anders Nielszen. Jens Christenszen. Berthell Christensen. Povel Jensön. Nielsz Oluffsen Hillersleff pr. Olluf Jacobsz. Oluff Adzersz. Peder Christensen. Christen Nielszön. Hansz Nielsön. Anders Kieldsön. Anders Anderszön Vadom pr. Niels Anderszön Aslovius. Thyge Clauszönn T. Peder Kieldsön. Hansz Josteszen Biere. Lauers Nielszen pr. Jens Jenssön M. Peder Nielsen. Anders Olluffsön. Hendrich Pederszen. Nicolaus Laurentius pr. Michael Christiani. Theocharus Nicolaj. Severinus Lamb. Hans Lauritzön Lunde. Hans Tancke. Petrus Christiani. Andreas Nicolaj. Otthe Jacobsön pr. Rubecus Christiani Humblius. Axelius Joannis Ursinus. Petrus Petri Hosbondius. Jacob Thomsön Mum. Niels Mortens. Biörn Andersön. Hans Eriksön pr. Nathanael Pederson. Axell Jacobszen. Effuert Röring. Claus Hansön Bang. Christen Pederssön Skagen. Christen Jensön. Madtz Jensön. Christen Giertszön pr. Michell Pedersön. Lauridtz Jensön Biörn. Peder Andersen R. mpp. Rasmus Rasmussön. Oluff Jensszön. Hansz Lucaszön pr. Jacob Söffrensz: Bj. Lauritz Poulszen. Jacob Otthesön. Anders Hansön pr. Bent Hansszen. Hans Christensz. Thomis Henrichsz. Jörgenn Jacobsön. Gregers Davidzönn. Jacob Hansen. Jacob Pouelsön.

Aarhuus-stifft.

Thor Jensen pr. Peder Christensen s. m. Sören Poffvels. Niels Christenszön. Daniel Severini. Peder Berntzen. Willatz Nielsön mpp. Pouel Jensön. Geert Christensön. Henrich Oluffszön. Jens Nielsön. Oluff Oluffsön Wordingborg. Sören Hansen Benzon. Jens Bloch. Jörgen Christensen. Jens Klog. Berthell Frandtzönn. Hans Lauritzön pr. Nielsz Knudszen, Peder Jensön Brasch. Söffren Pedersen Asferg. Jens Johansön Kall. Jffuer Hansön Abelln. Peder Lauritzen B. pr. Hans Hansön Aarsleb. Jensz Hanszön Trige. Peder Jacobszon. H. Hanssen Ölgod ehandt. Peder Nielsön. Christen Oluffszen. Esche Mattzön. Esche Lauritzön. Peder Knudszön. Christen Jensön pr. Jens Matszön. Rasmus Nielsön. Jörgenn Söffrensönn. Jacob Thomeszönn. Hans Pederszön Capel. Söfren Sörnszön Nadtzen. Lauridtz Raszmuszön Ledemarck. Niels Christenszön. Jacob Hanssön Brun. Lauritz N. Fog pr. Söffren Chieldsön. Peder Söffrenszen Qvist. Sven Söfrensen Leth. Niels Rasmussön. Olluff Christensen. Christen Lucason. Rasmus Rytter pr. Peder Sommer. Jens Christenszen. Knud Eskesön. Niels Mogenszön. Jacob Söffrensszön. Albert Jenssön. Jens Niellssz. Christen Rasmuszön. Christen Christensön. Jens Pedersen Hadsteen. Sören Albretzön. Niells Nielsönn. Rasmus Fris. Frantz Nielszön. Jenns Lauritzön

præp. Jens Pedersszön. Rasmus Nielsön. Raszmus Christensön. Peder Jensszön. Nielzs Sörensen Örsted. Hans Nielsön. Jensz Nielszön. Clemend Nielsön. Christopher Nielsön. Thöger Nielsön. Christen Olluffsön. Otthe Thomeszön pr. Niels Pederszön M. Lauridtz Anderszön Laurberig. Christen Pederszön Viffuildh. Peder Simonszön Q. Knud Jensen Smerop. Christopher Danielszen pr. Christen Nielszen. Sörenn Ollesszön. Anders Anderszen. Söffren Mortensön. Niels Jenszen. Thomas Jenszön. Niels Poulszön pr. Severinus Mattzsön. Frandtz Henrichsszen. Jacob Bunisön pr. Lauritz Söffrensön. Carl Nielszön Friis. Peder Jensön Saxe. Nielsz Matzön Fog. Palli Pederssen pr. Jens Sörenszön Klimp. Knud Wogensön. Hans Jensön. Jens Oluffszön Waarde. Niels Christenszön Friis. Casparus Johannis Othon. pr. Petrus Petræus Mariagrius mpp. Petrus Fabiani W. Bredal: Peder Nielszen Rönning. Espen Rasmuszen Malling. Erich Holgerszön pr. Niels Jörgensz. Kattrup. Lucius Pederssön Græsse. Paulus Nicolai Brantzonius. Bartholus Petri Baidius. Christen Pederszön pr. Anders Nielszön Kare. Peder Mortensön. Erick Clemendssön. Jens Jenszön Holmb. Christen Jensön Snepdrup. Niels Holgerson. Hans Lauritzön pr. Melchior Jenszön. Olaus Canuti. Christen Nielszön. Jost Lauritzens. Söffren Pederszön Fabr. Hans Rasmusön. Christen Oluffszön. Peder Olluffszen. Peder Simensön. Laurittz Jenszen H. pr. Madtz Andersen. Anders Anderszen Viborg mpp. Manderup Christopherszön. Christen Erichsön pr. Berthell Jacobsön. Niels Christenszen. Poffuel Christensön. Anders Pederszen. Christen Jenson. Thöger Thomesön. Peder Söffrenszen Ö. pr. Söffren Hanssön. Jens Bredal. Jacob Holm. Niels Pedersen Alling. Sören Anderszen præp. Raszmus Sörennssön. Söffren Pedersz. Hans Anthoniiszön. Jens Matzön. Dinis Söffrenssön. Lauridtz Ernstsön. Kej Jenssön. Jens Jensön. Christen Sommer pr. Anders Mortenszön. Bernt Falenkamp. Christen Jacobszön. Jörgen Jörgensön. Oluff Jensön Jerlösz. Claus Christenszen Huering pr. Peder Rytter. Suend Christensön Niim.

Samszöe.

M. Hansz Svane præpositus in Samo Balt. Jens Bertelsen. Nielsz Jensön Bryde. Knud Friis.

I C lyde Underskrifterne:

Paa Kiöbenhaffn stads wegne:

Hans Nansen. Christoffer Hansön. Find Nielsenn. Peder Pedersen min hand. Niels Hanszen egen hand. Peder Pedersszen. Jacop Anderszen. Morten Michelszen. Bartholomæus Pedersen mpp. Claues Rauffn mppria. Henrich Jacobs. Wilhelm Fuirenn. Fredrich Thureszen. H. Pederszen Klein mp. Hans Therckelszen mp. Christen Jenszen Beck. Lauridtz Pederszön Hesselberich. Neellsz Auchsen. Casper Grote. Albrecht Jtzen. Jörgen Hansen Raff. Johan Lehn. Peder Jacobszen Flenszborg. Johan Böeffke mp. Steffen von Eszen mp. Cordt Hinrich Mercker mp. Rasmus

Munch eghhdt. Detmer Böfeke. Peder Juell. Albrecht Duisseldorff. Johan Adolph Ernst. Strange Tröner. Seuerin Pedersen mp. Johan Stichman. Paul Förster. Augustinus Otte. Peder Riber. Claus Webo.

Paa Riibe stads wegne:

Carsten Thönnissen mppria. Jesper Hanszen mppria. Bagge Baggesen eh. Jörgen Hanszen. Carsten Sörenszen mpria. Jens Jespersön. Nielsz Pederszen Terphager. Jens Pedersen eghd. Jb Friisz.

Paa Christianshaffn stads wegne:

Hans Seurenszen. Hanns Johannszen. Hanns Jenszen. Madtz Sörensen egenhandt.

Paa Ottensee stads wegne:

Thomas Broderssen. Knud Jacobssen eh. Mads Hanszen egh. Peder Pedersön mpp. Clausz Frederichsszen. Erich Nielszen eghd. Jörgen Wichman mppria. Anton Ottesen. Mogens Jörgenszen ma. propria. Niels Christensen egen hand.

Paa Kiöge byes wegne:

Christenn Casperszenn mp. Detleff Bertram mppria. Erich Helmers. Oluff Sanderszen ehandt. Johan Katterbergh mpria. Jacob Pomeyer. Chrestenn Frandszen eghd.

Paa Helsingiör byes wegne:

Ewerdt Wiltfang. Johann Hannszen. Jacob Holgersön. Rasmus Regelsszen. Johann Krus. Hans Hansszön ehdt. Jörgen van Veelen. Dauid Meluin. Hans Jenszen mp. Gallasz Clauszenn.

Paa Nested byes wegne:

Peder Seyersszen mppa. Jens Aalborg egen handt. Rasmus Christenszen egen handt. Hanns Horneman mp. Oluff Christenszen eghd. Karsten Koch egen handt. Claus Jörgenszen Maller eghandth. Cordt Spemann egen haand.

Paa Slagelsze byes wegne:

Laursz Nielszen. Clemend Pedersszen. Heinrich Beyerstorff. Jens Knutzön. Hendrich Oluffszenn. Biörn Andersön. Anndersz Nielszen mp.

Paa Kallundborg byes wegne:

Anders Bendtzen eghd. J(ens) P(er) S(en). Jennsz Bonum mp. P. Madtzens eg. haandt. Stehen Hansszön ehandt. Olluff Jespersszön. Peder Trellundt. Gabriell Sandro. Christopher Braasch.

Paa Store Heding byes wegne:

Reinholt thor Schmede mppa. Christen Nielszen egen handt. Jensz Jenszen egen haandt. Petter Jörgensen egen haandt. Rasmus Andersen Mörck egen hand.

Paa Holbech byes wegne:

Herman Eggerszen. Peder Joenszen. Niellsz Niellszen. Erich Bagger mp. H. Lauridtzen mppria. Thames Christensen egen handtt. Claus Hansen egen hand. Niels Jörrensszen eghtt.

Paa Roeschild byes wegne:

Christen Steenszen. Herman Schröder mppria. Samuel Samuelszen egen handt. Hansz Richortsön egen handt. Hans Jenszen eh. Hans Jörgenszen eg. hand. Mogens Oszen egen haand. Jörgen Damianszen eghdt. Anders Andersen.

Paa Ringsted byes wegne:

Claus Paulszen eigen hanndt. Madtz Michelsen egen haandt. Mortten Hansszen egen haandt. Aaggæ Jensen egen hantt. Lauridz Pedersszen egen haand. Laurids Pouelsen egen haand.

Paa Corsöer byes wegne:

Casper Brand mpp. Jffuer Jffuerszen mpp. Hans Hanszen eghdt. Hans Jörgensszen eghd. Berndt Schnabell eigen handt. Hansz Erichszen eghdt.

Paa Slangerup byes wegne:

Hans Atke eghd. Lauridz Effuertsön egen hanndt. Christen Thornsen eg. hanndt. Hans Madszen egen handt. Hemming Rasmuszen egen haandt.

Paa Wordingborg byes wegne:

Baltzer Mathieszen egen haand. Andres Koch eghd. Rasmus Pedersen egen hanndt. Peder Nielsen egen handt. Hans Raszmuszen egen handt. Lauritz Jensen egen haandt.

Paa Prestöe byes wegne:

Christoffer Pedersen egenn handt. Niells Jörgenszen eegen handt. HHAB. Jörgen Erlandtzen egen handt. Lauers Skytte egen hand. Jacob Pedersen egen haandt.

Paa Stege byes wegne:

Madtz Hansenn mpr. Peder Christenszen ehdt. Giordt Træschomager mpp. Jens Hansen Hage eghd. Jens Clausszen eh.

Paa Skelschör byes wegne:

Annders Magenszen e. hannd. Hans Pouelsön eg. hand. Morten Pederszen egen handt. Peder Tausen egen hand. Daniel Clausen egen hand.

Paa Nyekiöbing i Aads herrit:

Dinus Anndersszönn eg. handt. Peder Hemmingsen egen handt. Andersz

Niellszen egen handt. Nichlads Gibson mppria. Niels Zanderszen eg. handt. Jens Hegelund eg. hand. Otte Nielszen mpp.

Paa Aalborg byes wegne:

Daniel Calou mppa. Henrich de Hemer. Chresten van Ginckell. Jacob Janssen van Dijstell mp. Peder Jesperszen. Marten Jenszen. Jens Chrestenszön. Hans Sehusenn. Bagge Lauridtzen.

Paa Wiiborg byes wegne:

Henrich Jenszen egen haandt. Christen Jacobszen egen hand. Niels Pedersszen Nipgardt eg. handt. Jensz Jbsszen eg. haandt. Jens Jörgensen e. hant. Hendrich Jörgenszen eg. handtt. Jens Anderszenn Bering eg. hand. Peder Jensen Biering mpa.

Paa Aarhuusz byes wegne:

Anders Lydichsen mppria. Chresten Jenssens eg. handt. Jens Hanszen e. hanndt. Andres Thomessen egen handt. Peder Söffrensen egen handt. Söffren Sörenszen egen handh. Madtz Wærn egen hand.

Paa Rannders byes wegne:

Madtzs Pauellsen eh. Jensz Bai egen hand. Mickell Thyggeszenn e. haandt. Madtz Hanszen egen haand. Nelsz Andersszen Vinter e. handt. Michell Söffrenszen eg. haandt.

Paa Horszenns byes wegne:

Jacheim Rodenborch e. handth. Knud Simenszen. Hansz Hanszen egien hand. Anders Nielszen Kollemort mpp. Johan Anderszen egen handt. Madtz Erichszen egen haandt. Gyde Pedersszen eghd.

Paa Wedel byes wegne:

Peder Jenszen egen hannd. Söffren Pedersen egen hand. Hinnrich Grotte e. handt. Lauridtz Nielsszen egen haand. Öldrich Hermandszen eg. haandt.

Paa Lemwig byes wegne:

Peder Lang egen handt. Peder Trans egen handt. Jens Thrans egen handt. Bertel Martensen egen haandt. Mogens Berthilsszön egen handt. Peder Ylloffszen eg. handt. Christen Matzsen egen hand. Matz Gregerszen egen handt.

Paa Kolding byes wegne:

Morten Nielszen Panck mp. Niels Pedersen egen haandt. Hans Morthensszen egen haandt. Simen Andersön eg. haandt. Jensz Pederszen egen handt. Baltzer Nielszen mppria. Just Martenszen egh. Jens Nielszen Bögwad mp. Madtz Nielsen egen hand.

Paa Waarde byes wegne:

Lasz Jenssönn mppria. Christen Tarp. Therchell Thureszen mppria. Ennewold Jensen egen handt. Johan Busch. Jens M. R. mppria.

Paa Ringkiöbing:

Mogensz Olluffszön egen haand. Marten Pedersszön egen handt. Johann Vesselingk. Hansz Jensen mpp. Andersz Lauritzen mppa. Peder Jesperszen mpp. Jep Jepszen Therm ebandt. Jens Pederszen egen haant.

Paa Tidsted byes wegne:

Thomas Madsen egen handt. Michel Söffrenszen egen haandt. Peder Madzsen egen hand. Simen Jenszön egen handt. Morten Andersszön egen haand. Nielsz Jenszen egen hd. Dirich Willomssön egh. haand. Jens Pant egen hand. Mogens Nielsen egen handt. Jes Mattisen egen hand.

Paa Hiöring byes wegne:

Jacob Christensen eigen hand. Matz Chrestenszen egen handt. Peeder Nielszen eh. Tomesz Andersön mpp. Hans Andersen egen haandt. Peder Jensen Frost egen hand.

Paa Skiffue byes wegne:

Christen Thomeszen egen haandt. Wincke Gerdtszen egen handt. Erich Oelsszen eg. haand. Falk Jenssen egen hand. Peder Anderszen eghd. Peder Pederszen egen hand. Mikell Mikellsen eg. haand. Sören Jensen egen hand. Niels Nielszen egen handt.

Paa Grindaas byes wegne:

Peder Pedersszen e. haandt. Sören Lyckj e. hand. Jens Christenszen egen hand. Mads Madtsen egen handt. Pouell Simonszen e. haandh. Sören Nielsön Lund egen haand.

Paa Mariager byes wegne:

Hansz Nielszen Drostrup mp. Johan Kals eg. hand. Peder Bay. Nielsz Rasmusszen egen haandt. Hans Ottszen e. haandt.

Paa Holstebroe byes wegne:

Niels Söffrensen. Simen Skiötte egen handt. Jacob Fromb mppria. Jb Lasszen Rib egenn handt. Niels Milterszen egen haandtt.

Paa Skauffuen byes wegne:

Jörgen Laursen egen haandt. R. Niels Christensön Mus egen haand. Chresten Niellszen egen haand. Jensz Mickelszen egen haand.

Paa Hobroe byes wegne:

Christen Bering mpp. Jens Nielszen Bigum egen handt. Madz Nielsen egen handt. Christen Thordszen egen haandt. Lauridtz Anderszen egen haanndtt. Mortten Nielszen egen hand.

Paa Sæbye byes wegne:

Lauridtz Niellsön Ruus eg. hd. Andres Giedzmandt egen handt. Peder Anderszen egen haandt. Peder Christensen e. haand. Niels Söffrensön egen handt. Madtz Nielszen egen haandtt. Madtz Lauridsön egen haandt. Niels Gregerszön e. haandt.

Paa Nyekiöbing i Mors wegne:

Knudt Berentsen egen haandt. Hans Jenssen min egen handt. Lauridtz Christenszen eg. haand. Jacob Jenszen egen haandt. Hans Nielssön Waröe eghd. N. M. Sören Mortensön egen haand. Nielsz Nielszön Ersleff egen hand.

Paa Ebeltofft byes wegne:

Pouel Christensen egen hand. Lauridtz Rasmuszen eg. handt. Söffren Raszmuszön mappr. Jacob Nielszön Rentz mppra. Söffren Knudszen egen haand. Sören Sörensön egen hand.

Paa Nybors byes wegne:

Lamberdt Jensszen eg. haandt. Jens Madtzen mppria. Knud Wulff. Söffren Thomsen eg. hand. Niels Diensszen eg. hand. Hans Lercke mppria.

Paa Suenborg byes wegne:

Peder Lauritzen egen hand. Matz Lucaszen egen handt. Pouell Raszmuszen egen hand. Lauridtz Clauszen mppria. Peter Ballser Tollytz egen hantt.

Paa Bogense byes wegne:

Hans Jörgensszen. Christen Mickelszen mpria. Jensz Jenszen eghdt. Jens Rasmusön eg. haand.

Paa Medelfar byes wegne:

Hermandt Friis. Jörgen Vest eghd. Johan Borchefeldt mppria. Staffen Staffenszen egen haandt. Loerendtz Clauszen Bang mp. Hans Christenszen egen hand. Thomas Nielszen mp. Christen Madsen egen hand. Morten Poffuelsen egen hanndt.

Paa Rudkiöbing:

Jöeren Rasmussen egen handt. Olluff Nielszen egen hand. Jörgen Jörgensen eg. hand. Hans Niellszen eg. handt. Arent Franszen egen handt.

Paa Faaborg byes wegne:

Laueridtz Hansszen ehandtt. Lauridtz Hanszen eigen haandt. Jffuer Nielsen

egen haand. Jensz Söffrensen egen hanndt. A. P. Niells Thygeszen e. hand. Jurgen Pederszen egen handt.

Paa Aszens byes wegne:

Jens Clauszen egen haanndt. Jurgen Bang egen handt. Jens Nielsen mppria. Lauridtz Kyllingh egen handt. Christoffer Nielszen eghdt. J. Mouritzöņ. Anders Bangh egen handt.

Paa Kierteminde byes wegne:

Otto Poufuelsen eghd. Niels Hansen eghd. Lauridtz Hansszen B. e. hand. Hans Nielszen eghdt. Nielsz Wagenberg mpr. Hans Jakopsen egen hand.

Paa Nachschouff byes wegne:

Niels Nielsön egin handt. Peder Mortensszen mppria. Peder Oluffsszen. Thomasz Kruckauw. Jenns Jacobsszen. Hans Horn. Hans Jenszen egen hand. Anders Hamer. Peder Hansen. Diderich van Essen. Hans Pederszen egh. Hans Roesze mp. Samuell Clausön eg. handt. Rasmus Pederszen Blohm. Jensz Hanszen. Marcus Lauritzön mm. Hans Ollszen egen hand. Christoffer Scheffer.

Paa Mariboe byes wegne:

Jacob Jenszen e. haandt. Peder Hendrichszen egen haandh. Hillebrandt Hillebrandtzen eghd. Michell Jffuersen egen hand. Madtz Rasmuszen eg. handt.

Paa Rödbye byes wegne:

Michell Suendsen Winter ehandt. Jens Chrestensen eghd. Jenns Jenszen egen hand. Mads Pouelszön e. handh.

Paa Nysted byes wegne:

Mickell Pederszen eg. hanndt. Adtzer Risz eg. handt. Christen Thuszen egh. Matthias von Westen. Jffuer Nilszens eg. hand. Valentin Jostszen egen handt. Peder Christenszen egen haand.

Paa Saxkiöbing byes wegne:

Hendrich Hillebrandtz. Niells Mortenszen. Erick Hanszen egen hand. Morten Hillebransen.

Paa Nyekiöbing i Falster wegne:

Jörgen Lauridtzen Lunt mppria. Johan Hegerfeldt ehandt. Hanns Lange mppria. Casper Kieszewetter egen handt. Hilarius Heine egh.

Paa Stubkiöbing byes wegne:

Lauris Pedersen egen handt. Hans Andersön mpria. Hans Wolszen mpra. Jörgen Nielsön eghdt. Niels Monsen e. handt.

Paa Fredrichsodde byes wegne:

Olluff Hellesen eg. haandt. Jens Nielszen egenn haandt. Bunne Enuolsen egen haand. Jffuer Hanszen egen haandh. Jennsz Hannsszen Jull eghd.

31 b.

Souverainitetsakterne for Norge, Island og Færöerne, datt. 1661 7 August og 1662 28 Juli og 14 August[1].

Wii vnderskreffne dend stormegtigste höybaarne koning och herre her Friderich dend tredie Danmarchis, Norgis, Wendisz och Gottis koning, hertug vdi Sleszuig, Holsten, Stormarn och Dytmerschen, greffue vdi Oldenborg och Delmenhorst, woris allernaadigste herre och koning, hans tiennere och vndersaatter aff dend adelige[2] stand vdi Norgisz riige bekiender och giöre witterligtt for osz, woris arffuinger och effterkommere, at saasom woris medbrödre dend adelige[3] stand i Danmarck haffuer wed een sær acte foruden deris arffuehyldings[4] eed fuldkommeligen[5] forklarit och stadfest hans kongl. may^{ts} arffue rettighed paa manlig och quinde linien[6] sampt des absolut souverainitet, saa haffue wj, som de der erkiende, at hans ko. ma. ey mindre for Norgis end for Danmarckis rige at bescherme[7] sine arffue fyrstendomme och lande, ja sit heele kongelig huusz, familie och kongelig person med störste tapperhed och forsictig omhue haffuer woffuit och opsat, osz ochsaa for dend welstand och conservation, wj nest Gud derwed haffuer erlangit och nyder, ey mindre hans kongl. may. forplichtet at were befunden end nogen anden des vndersaatter och derfore vnderdanigst eragtet det ey noch at were, at wj med störste glæde och fornöyelsze fornemme samme acte hans kongl. ma. i saa maader at were offererit och giffuit, mens end och for woris höyeste plict och schyldighed holdet det samme vdi ald vnderdanighed at præstere. Thj stadfeste oc bekreffte wj alle och een huer tillige med de andre dette riges stender[8] med dette woris obne breff höystbem^{te} hans kongl. may.

---

[1] Trykt efter den af Norges Adel udstedte Akt (A), et Pergamentshefte in folio med Underskrifter og Segl i rödt Lak. Som Varianter meddeles de Afvigelser, som findes i de af Norges Gejstlighed (B), Norges Borgerskab og Almue (C), Island (D) og Færöerne (E) udstedte Akter af samme Slags, hvilke alle ere udstyrede som A, blot at C er indbunden i blaat Flöjelsbind. [2] B: geislige; C: borgelige. [3] B: geislige; C: borgelige. [4] C: arffuings hyldings. [5] D og E: hans tiennere indbyggere och vndersaatter paa Jisland (E: Feröe) giöre witterligt for os woris arffuinger och efflterkommere at saasom höistbemelte hans may^{t} aff sambtlige Danmarckis och Norgis riiges stender wed een sær acte foruden deris arffue hyldings eed hafuer fuldkommeligen. [6] C og E: linie. [7] D og E: saa haffue wj som höystbemelte hans may. troe och lydige vndersaatte och som de der erkiende, at höistbem^{te} hans may^{t} iche mindre for os end andre sine vndersaatte at beschierme. [8] D og E: tillige med de andre hans may^{ts} troe vndersaatter.

som en absolut souverain och arffueherre hans arffuerettighed til Norgis rige[1] sampt alle iura majestatis, absolut regiering och alle regalia, som hans ko. may. och hans may. egte liffs arffuinger och deris[2] egte descendenter och effterkommere, saa lenge nogen deraff til er, paa manlige eller quinde[3] linien[4] er, vdi forbeneffnte acte[5] aff samptlige Danmarckis[6] riges stender er giffuit och offuerdragen. Herhoes renuncerer wj for osz, woris arffuinger och effterkommere alt det, som i woris forrige privilegier, landslowen, recessen och ordinantzen kand befindes at stride imoed jura majestatis eller billigen hentydes at were imoed bem^te^ arffue rettighed, souverainitet och absolut regierinng, och loffue och tilsige wj for osz, woris arffuinger och effterkommere, at wj effter woris giorte arffuehyldings eed och plict hans kongl. may. saauelsom och hans kongl. may^ts^ egte liffs arffuinger och deris egte effterkommende descendenter paa mandelig och quinde linien[7] wed denne denuem offuerdragne arffuerettighed imod en huer at maintenere och forsuare, liff, ære, goeds och blod med det kongelig huusz at wilde opsette och fra dette woris forset ey i nogen maader at wiige[8], langt mindre vnder nogen prætext eller prætention, huad naffn det och haffue kand, denne vdi beste form hans kongl. ma. och hans kongl. may^ts^[9] egte liffs arffuinger sampt deris egte descendenter[10] wed eed offuerdragne rettighed at anfecte eller turbere heller vdj nogen forsambling at were, vdi huilchen herimoed schulle tallisz eller handlis, mens langt meere, naar imod forhaabning sligt sig schulle tildrage, saadant vden nogen persons anseelsze woris allernaadigste herre och koning at obenbare. Efftersom och hans kongl. may. aff synderlig kongelig gunst och naade sig naadigst haffuer erklerit, at jus primogenituræ her[11] i Norge saauelsom i Danmarck wed dend kongelig arff-succession schal[12] oprettis och begge kongerigerne hereffter ingenlunde deelis eller nogit deraff dismembreris, mens de andre hans ko. ma. egte liffs arffuinger och descendenter aarligen med en wisze summa penge til deris reputerlig vnderhold affleggis, och Norgis tillige med Danmarckis riges securitet och forsuar er til hans kongl. may^t^ och hans kongl. may^ts^ egte liffs arffuinger och effterkommere egte descendenter derisz naadigste disposition alleene hensat och offuerdragen, saa stille wj i hans kongl. may. egen[13] naadigste willie icke alleeniste, huorledisz regieringen hereffter schal anstillis, mens end ochsaa successionen saauel paa manlige som quinde[14] linie effter dödelig affgang (huilchen Gud allermegtigste naadeligen lenge wilde forbyde) bequemmeligst kand forsiunes, saa ochsaa huorledisz det schal forholdis, naar nogen

---

[1] D og E: hans arffuerettighed til Jiszland (E: Feröe) och des vnderliggendisz insuler och öer. [2] deris mangler i B. [3] D og E: quindlige. [4] C og E: linie. [5] E: pacta. [6] D og E tilföjer: och Norgis. [7] C: linie. [8] C ved en Skrivfejl: wille. [9] „hans kongl. may^ts^" mangler i D. [10] E: hans kongl. ma. samt egte lifs arfuinger och egte descendenter. [11] her mangler i D og E. [12] D: schulle. [13] hans og egen mangler i B. [14] B, C, D og E: quindelig.

minorennitet aff hans ko. mayts egte liffs arffuinger och descendenter i fremtiden vdi regieringen sig schulle tildrage, huilchen disposition och sidste willie schal were osz[1], woris arffuinger och posteritet som een fundamental low och offentlig forordning och aff osz i ald vnderdanighed med alle sine clausuler, formedelst dend wed eed aff osz allereede bekrefftet arffuehylding, blifue effterkommet, saa at hans kongl. ma. och hans kongl. mayts egte liffs arffuinger och effterkommere egte descendenter vdi ingen[2] maader enten himmelig eller obenbarlig vdi deris arffueregierings possession aff osz, woris arffuinger och posteritet schal bliffue turberit, mens langt meere imod alle och een huer, huem det och were kunde, vdlendisch och indlendisch, som imod hans kongl. mayt, hans kongl. mayts egte liffs arffuinger och descendenter, saauelsom denne offtbemelte arffuerettighed schulle handle eller talle, med liff och leffnit, goeds och blod troeligen handtheffue och forsuare, fra huilchen schyldighed osz, woris arffuinger och effterkommere ingen wenschab, ey heller[3] findschaff, fryct och fare, gaffn och schade, had, affuind eller nogen mennischelig list och aarsage vdi ringeste maader schal affwende. At dette forschreffne aff osz ale och een huer saauelsom woris arffuinger och effterkommere vden ald suig och argelist vdi alle sine puncter och artichler holdisz och effterkommis skal, desz til witterlighed och ydermeere forsichring haffuer wj dette med egne hender vnderschreffuit och med woris signeter bekrefftet. Skeed vdi Christiania dend 7 Augustj anno 1661[4].

Offue Bielcke.

Preben vonn Ahnen eh. H. Belov. Paa min egen och velb. Oluff Rytters veigne Reichwein mp. H. W. Rosenvinge mppria. Otte Schade mpp. C. Fridrich von Gerstorff mpp. Johan Friedrich Marschalck. Brostrop Gedde mppa. Knud Schinckell egen handt. Tönne Huitfeld mp. Hans Bilcke egen hand. Peder Bagge mppa. Knudt von Hadelln mpp. Johann Richardt von Buchwaldt. Offue Kragh egen handt. Ennewolldt Skachtauell.

Istedetfor disse Underskrifter har B fölgende:

Ehrich Andersön Bredal superintendent ofver Trundhiems stift. Henning Stochflet superintendent offer Christiania stigt mp. Jens Pederszön Schelderup superintendent offuer Bergen stifft mm. Christen P. Schioldborg ss. theol. lect. oc cantor capituli Nidrosiensis. Christianus Nicolai ss. th. lect. in gymn. Christianiensi et canonicus. Arnoldus Johannis de Fine rector et canonicus Bergensis, pastor Hammer et vice

[1] B og D tilföje: och. [2] D og E: ey vdi nogen. [3] Istedetfor ey heller har C: eller. [4] D: vdi Jszland paa Koppewogs tingstad dend 28 Julij anno 1662. E: vdi Feröe i Thoershauffn paa een sat laugting dend 14 Avgusti anno 1662.

præpos. Joannes Hiermannus ss. th. lector et canonicus Stavangriensis. Oluff Christophersön canonicus et diaconus div. virg. Nidros. mppria. Severinus Udbinæus sch. rector et canonicus. Abraham Jörgensen Tysnensis pastor et præp. Salvinus Thomæ Odrenes: pastor Öyestadiensis et præpositus Nedenesensis. Steen Hansen pastor j Örckedal præpositus. Chilianus L. Stubæus super. Romerigij præpositus. Petrus Finde Fördensis pastor et præposit. Zacharias Jonæ Scanchius pastor Sillegiord et præpositus Skatlandiæ. Steen Evens. pastor till Meldall. Jessenus Matthiæ eccl. Schienensis past. et præpositus. Johannes Johannis pastor ecclesiæ Wigörensis vice præp. Hardangriensis. Christiernus Benedicti pastor Agvoldznæs et præpositus Carmsundensis. P. Albertinus mm. Guds ords tiener paa Strinden. Jvarus Petr. Adolphus eccles. Fronensis pastor et relig. præpositus. Joannes Samuelis Buggæus pastor Legangriensis vice-præp. Sognensis. Samuel Olaï Mandalinus, Hellelandensis pastoris vicarius, ephorus verbi divini apud Hefskestadenses. Hans Oluffsön Breier pastor Acheröens: et præpositus Rumsdalens: Janus Andreæ pastor Enebachensium et præpositus. Johannes Petri comminister till Ousz gielld. Paulus Petri Windius pastor Hierdalinus in Thilemarchia superiori. Claus Bennedictz Fris pastor Gryttensis. Severinus Nicolai pastor Rachestadiensis et præpositus. Lytychius Joh: Ovensted pastor Lindaas: Benedictus Petri Arndalinus Crestadensium pastor. Jens Mogensön Heedal pastor till Aafiord och præpositus Fossensis. Augustinus Ambrosii pastor Waalensis et præpositus prov: Twns: Christophorus P. Hjermannus pastor Borgensis et vice præpos. Sudmariæ. Biorno Christiernj pastor Reinesöensis et vice-præp. tractus Stavangr. Petrus Martinj Blanche pastor in Örieland. Niels Thomeszön pastor paa Tofften oc præpositus offuer Hadelands proustie. Absolon Jörgenssön pastor Invig: et vice-præp: Nordfiordensis. Esaias Johannis Bussus pastor Sættersdallensis et vice præpositus Raabygdelav. Raphael Matzen Lund pastor til Skogn oc vice-præpositus offuer Indherrit. Evenus Borderi past. Leuthensium et præp. in Hedemarchia. Petrus Olai Svegnius pastor Storensis. Theophilus Jonæ Scanchius pastor ecclesiæ Egersundensis et vice præpositus mm. Jffver Oluffsön pastor till Lexvigen. Niels Trugelsön pastor ecclesiæ Fridericistadnesis præpositus udi Nedre Borgesyssels prouffstie. Andreas Johannis Grytten pastor Holmedal. Laurentius Samuelis L. pastor Böensis. Jacob Olufsen vice præpositus Nordmörensis och vice pastor Qværnesius. Thue Auhesszön pastor paa Wang och præpositus offuer Wallers och Hallingdalens proffusti. Johannes Andreæ H. K. v. pastor Hæröensis. Andreas Nicolaj pastor Christiansand: mm. Johannes N. Tausanus pastor Tingvoldensis. Christopher Trugelszön pastor ecclesiæ Hedrumensis vice præpositus Brunlaugensis et Nummedalensis. Petrus Ananiæ Bairus past: Sellöens: Laurentius Bernhardi Sysenvindius pastor Timensis et vice præpos. Jatriensis. Niels Michelsön Arctander vice

præpositus et pastor Neröensis j Nummedall. Lauritz Carelsen pastor thill Hoffs præstegielld i Thönsberg lhen. Joannes Paulinus Alstrupius vice-pastor Ourschogiensis. Ptolemæus Olaj Fuglang comminister Byglandensis. Jon Nielson Todàl vice præpositus ofver Helgeland oc pastor til Rödöen. Johann. Stochmand pastor Stochiensis. Jonas Erasmius pastor Lærdalensis mm. Joannes Simonis Morsinus pastor eccles. Hielmelandiensis et vice-præpositus districtus Rygefylcke ssem. Oluf Augustinisön vice-præpositus ofver Salten oc vice-pastor til Lödingenn. Hans Lauritzön Pastor till Töndsett i Österdallen. Olaus Georgij Meselius pastor in Laurdal. Nielsz Jörgensön vice præpositus offuer Loffoden och vester Aalen och pastor paa Anden: Claus Borch pastor in Elverumb. Christen Laursön vice-præpositus i Tromsöen och Senien. Niels Gram pastor i Land. Oloff Christoph: pastor Skifftvedens: Andreas P. Hejde ecclesiarum Strömensium pastor. Oluff Evenszön pastor paa Gierdrum. Anders Hammer pastor paa Gran. Bastian Clausön Stab: pastor ecclesiar: Skitzmoens: Brede Hammer pastor Aggersh: Nicolaus Mussænius pastor paa Trögstadt. Oluff Nielszön Krog pastor paa Hvaleröe. Madtz Berthelszön Giszell vice-pastor till Gudtzdael i Guldbrandtzdalen. Jsaacus Abrahami pastor paa Adsche. Canutus Georgii Winttherus pastor Rollogiensis apud Naumedalinos. Claudius Georgii pastor till Drangedall. Anders Madtzönn pastor i Öjer vdj Gulbr: Michell Pederszön Escholt pastor udi Vaaler sogn udi Mosze fogderj. Christopher Jensszön pastor ecclesiæ Fættensium. Nomine dn. Nicolai Halvardi pastoris Gierpensis subscribit Jessenus Matthiæ ecclesiæ Schienenis pastor et inferioris Tellemarchiæ et agri Bamlensis præpositus.

I C lyde Underskrifterne saaledes:

Peder Lauridtzen laugmand vdj Tunsberg. Hans Hanszen laugm: i Bergen. Nellsz Ebbeszen lowmand j Stauanger. Vittikind Hus laugmand j Christiania. Lauridtz Andersszen laugmand paa Augdesiiden. Rasmus Anderssön laugmand j Schien. Hansz Mortenszen Weszling lau man i Trundhiem. Abszalon Beyer lagmand i Fredrichstad. J. Bang laugmand i Opland.

Paa Christianiæ byes wegne:

Hans Eggertsszen borgemester eghandt. Niels Lauritzön borgemester. Mortten Lauridtzen raadmand ehaandt. Olluff Benzön egenn handt.

Paa Bergen byes wegne:

Offue Jenszen borgemester wdj Bergen. Herman Garman raadmand ibd. eghd. Christen Hanszen raadmand i Bergen mp. Hans Zielingk. Hendrich Vesszel egen handth.

Paa Trundhiems byes wegne:

Lauridtz Bastianszen borgemester vdj Thrundhiemb eghd. Jörgen Nielszen raadtmandt ibd. Mortenn Lauridtzen raad: ehd. Peder Lauridtzönn Schiffue eghd. Marcus Jacobsen Angell mpria.

Paa Tönszberg byesz weigne:

Anders Madszen burgemester vdi Tönsberg mm. Mogens Henrichsszen raadm: eghd. Jffuer Madtsen raadmand eghdt. Kiell Erichszen egen hanndt. Mattis Lauritzszen egen handt.

Paa Stavanger byess weigne:

Severin Perszen G. burgemester vdj Staffangher eghdt. Bentt Suendsen raadmand eghd. Jacob Thommeszen Huas raadmandt ehaandt. Mickell Christofferszenn eegenn hanndt.

Paa Frederichstad byes vegne:

Offue Anderszön raadmandt. Thommes Olluffsen raadmandt. Niels Nielsszen eg. hanndt.

Paa Skeen byes vegne:

Peder Jenszen borgemester. Offue Anderszen raadmand mppria. Olluff Niellszön raadmand. Jacob Jacobszen ehdt. Marcusz Helmersz mp.

Paa Christianszandz biudz vegne:

Lauritz Christenszen borgemester j Christiansand. Söffrenn Nielsszen raadmandt. Andersz Thönnesszön raadmand. Lauridtz Laueszen eghd. Werner Nielszen eghaandh.

Dend. souverain och absolut arffue regiering, som offuenskrefne acte indeholder och om formelder, loffuer och tilsiger wj sambtlige almuens deputerte i Norgis riige for osz sielff sambt dend meenige almue, effter huis fuldmagt wj arffue hyldings eden afflagt haffue, saa och for woris fellis efftерkommere och arffuinger i alle maader at schulle och wildę were och euindeligen forblifue vndergifuen, huilchet wj och derfore bekreffte med woris vnderschrifuelsze, boemercher och zigneter. Datum Christiania utsupra.

Herefter fölge 408 Underskrifter og Segl af Almuens Fuldmægtige (144 fra Aggershus Len med underliggende Smaalen, 9 fra Brunlaug Len, 14 fra Tönsberg Len, 20 fra Bradsberg Len, 20 fra Augdesidens Len, 23 fra Stavanger Len, 88 fra Bergenhus Len, 70 fra Throndhjems Len, 20 fra Nordlandene).

I D lyde Underskrifterne:

Brunolfus Svenonius R. episc. Scalholtinus mppria. Sigurdus Ottonis mp. Jonas Jonæ mp. Thorleifus Jonæ mppria. Trebonius Jonas mpp. Einarus Illugius mpp. Theodorus Jonas mpp. Jonas David mpp. Arnas Halthorius mpp. Sigurður Jonszon med eiginn hende. Alfuerus Jonas mpp. Thorkel Arngrimszonn Widal mpp. Halldor Jonszon ehd. Grimerus Bergsuein manu propria. Hallgrimus Petræus mpp. Jonas Olaus. Paulus Gunnarius. Gislaus Bardi. Magnus Jonæ. Asgeirus Eneri mp. Magnus Pavli mp. Joseph Lopterus mpp. Gudmundus Biarnæ mppia. Trebonius Jonæ mpp. Biornus Stephani mpp. Hallkelus Stephani mppa. Sniolfus Einarij manu propria. Bernhardus Svenonjus manu propria. Ketellus Heliodori mppria. Eirecus Wigfusonius mppria. Helgo Grimi mpp.

Gislaus Thorlacius dioecesis Holensis superattendens mpria. Olaus Hallsonjus mp. Sculo Thorlacius mm. Erlendus Olavius mm. Gunlogus Sigvarthus mm. Gislaus Brynulfi. Einhardus Thorstenius mp. Schulo Magni mp. Bernhardus Hallerus mp. Thorlacus Olaus mp. Thorareñ Jonszon mpp. Gunnar Biornzson mpp. Thorwardur Olaffs son med eiginn hendi.

Arne Oddzsz meh. Benedicht Halldörszon meh. Bjarne Peturszön eh. Gysle Magnuszon eh. Haakon Thorsteinszon eh. Thorsteinn Thorleiffszon eh. Thorkell Gudmundszon eh. Magnus Jonson eh. Dade Jonszon mp. Thorfi Erlendz son. Hallgrymur Magnvs son meh. Oláfur Jonsson meh. Thorleiffur Kortszon eh. Eggert Bjornszon meh. Sigurdur Jönszon eh. Biorn Palszon eh. Einar Thorsteinnsson eh. Hrolfur Sugurdsson eh. Biorn Magnuson. Jon Runolffszon ehi. Marchus Snæbjörnszön eh. Paal Gijslaszon meh. Nichulas Thormodszon meh. Jsleyfur Magnessz meh. Gudmundur Torfaszon meh. Bárdur Gysla son med eiginn hd. Magnus Kortsson eh. Einar Oddsz. Þórdar Ormsson meh. Jón Sigurds-son meh. Wigfus Jónszon meh. Thomas Biarnason meh. Magnus Olafz son meh. Jon Jon son med eigin hñdj. Sigurdur Arnason meh. Kári Eirekz son meh. Magnus Jonsz. Sigurdur Jonszon eh. Teitvr Þordar son meh. Petur Einarszon eh. Magnus Einarszon eh. Benedict Thortssz meh. Ormur Jonszon meh. Jón Steiinþórson ehand. Jon Biorns son meh. Gudmundur Gyslaszon eh. Olafur Eyolfssz eh. Jon Halldorssz meh. Jon Þorkielzson meh. Þordur Ellenndsson meh. Marchus Olafszon meh. Jon Jonszon eh. Arne Dadason eh. Gudmundur Arnason meh. Oddur Þorleiffzson meh. Finnur Jónsson meh. Jon Gunlaugszon meh. Thorlákur Þordarson meh. Sigurdur Jonsson meh. Palne Hinrikson eh. Hakon Arnason eh. Biarne Eyrikszon meh. Jon Arnason meh. Biarnj Tyrfingson meh. Arnj Olafsszon meh.

I E lyde Underskrifterne:

Hans Gabrielsz Miteus provist paa Ferrö. Oluff Botelfsz sogneprest vdi Wogö eh. Peder Heliszön Vib: sogneprest udi Österöe. Jonas Mickelssz Feröe sogneprest udi Qvievig. Lucas Jacobsön Debes sognepræst udi Thorshauffn. Daniell Michelsen Feroe medtienere udi ordet udi Norderöe. Joen Pauelszön laugmand paa Ferröe. Niels Jacobsz suoren landtz skriffuer paa Feröe. Samuel Mickelsszön sysszelmand j Österöe. Augustinisz Lydersen sysszel mand i Strömö. Tohmas Joenssön sisel man j Sanö. Joen Heinesön sysszelmand j Vagöe. Berendt Jacobsön. Jacob Zacariasön. Peder Simensön. Andersz Simonsszön. Nijlls Anttonijszön. Ole Pedersön. Hendrick Justiniiszon. Joen Heinesen. Torluff Joensön. Lyder Augustinisen. Christopher Affsalonsön. Hans Hansön. Johenns Justinsön. Thomas Poffuelszen. Joen Simenszen. Joen Jszachszen. Johannesz Jacobsön. Antonius Jonsszen. Joen Joenszön. Soffren Rasmuson. Joen Joenson. Joen Pederszön. Dauid Nielszen. Joen Pederson. Zacharies Jacobszen. Jacop Danielsen. Abram Abramszen. Jorgen Hansön egen handt. Joen Josepsön egen h.

II.

INSTRUXER

FOR COLLEGIER OG HÖJERE STATS-EMBEDSMÆND UMIDDELBART EFTER SOUVERAINETETEN.

1.

Instrux for Kammer-Collegium, dat. 8 Nov. 1660 [1].

Særdelis naadigste Ordre och Instrux, huor effter osz elschelig Herr Hannibahl Sehested, Ridder, wor Mannd, Raad, Rigenns Schatmester och Præsident udj worisz Cammer Collegio med de andre hannem thil forordnede Assessores och Betiennte, enn huer effter sin Æed och Charge sampt naadigste meddeelte schrifftlig Bestallung, thill wore Rigers Jnndkomsters bedre Forwaltung och rigtigere Forklaring sig haffuer at rette och forholde. 1. Dette woris konngelig Cammer Collegium schall bestaa wdj effterschreffne Officianter och Betiente: Præsidenten selff, som schall were wore Rigers Schatmester och haffuer thill Assessorer thrennde vdaff Adell och fire anndre, som wj selff naadigst will forordne och bestille, effter som wj enn huer thill saadann Charge befinder dögtig och qualificerit. Der forudenn schulle were wed dette Cammer Collegio enn General Procurator med enn Fiscal, en General Bogholder med enn Vnnder Bogholder, thuende Secreterer, fire Casserer, fire Contrarouleurer, sex Rennteschriffuere med threj Copiister, och enn Fyrböder, effter enn huer deris Bestallung och Æd paa huis dennem wed kommer, huor aff enn Deell schall were wdj det Thydsche saa well som Dannsche eller anndre fremmede Sprog bedreffne. 2. Schulle de samptlige were osz lydige, hulde och throe, woris och worisz kongelig Husis Höyhed och Reputation, Gaffnn, Beste och Fordeell med yderste Flid och Jffuer fremme och befordre, ald Schade och Nachdeel derimod hindre och affuerge, och fornehmlig were tiltencht enn huer effter sin Æed och Pligt at holde forborgen och secret alt huis befallis, schriffuis

---

[1] Efter en i Geheimearchivet (Reg. 10, Souveraineteten Nr. 16 e) opbevaret verificeret Copi. Foruden de specielle Instruxer for Collegierne havde Frederik III allerede 4 Novbr. 1660 givet sin hos Holberg trykte Provisionalordning for de fem store Statscollegier. Den sammesteds citerede Tydske Concept dertil (af Gabel?) haves i Geheimearchivet, Souveraineteten Nr. 16 k. Holbergs Aftryk stemmer i alt Væsentligt med denne Concept, dog at de i denne foretagne Rettelser ikke findes hos ham.

och forrettis wdj bemelte Cammer Collegio, som iche bör at divulgeris eller aabenbarisz. 3. Rigenns Schatmester schall huer Dag, naar hannd iche wdj Collegio Status som worisz forordnede Assessor eller udj andre worisz særdelis Ærender kannd were occuperet, möde sine Assessorer paa woris kongl. Cammer Collegio och der med dennem deliberere om alt, huis woris Rigers Jndkomster sampt deszen thro och fligtig Administration udj alle Maader kannd och bör wedkomme, och huis hannd der wdaff formeener thill Jnndkombstenns Forbedring att were gaffnnlig och fornödenn, det schall hand effter fligtig Examination och deris samptlige Vota strax schrifftlig lade forfatte wnder allis deris Hender och osz saadannt thilkiennde giffue thill worisz egenn naadigste widere Betenchennde och Resolution. 4. Huorfore schall holdis daglig rigtig Bog och Protocol offuer alt, huis som udj saa Maader proponeris, voteris eller beslutis, at det der effter rigtigenn vnder woris konngelig Haannd och Segll, saa wj selff eragter billigt, thill endelig Execution kannd worde thilbörlig expederit, och de som udj dis Forretning forsömmelig befindis, schulle först aff Rigens Schatmester derom alworligen formahnisz eller osz saadannt omsider wden nogen Vndseelsze, Wild eller Wenschab wnnderdannigst at thilkiende giffuis. 5. Och schulle alle wore Rigers Jndkomster, som allerede ere eller her effter kunde worde paafundne, det were sig aff Lehnnene, Tholde, Accisse, Consumption, Kopgelt, Fæ, Kornn eller andre Schatter saawelsom och Rostieniste Pennge, Bergwerchers, Saugers, Möllers eller Thiennders, huad Naffn de haffuer eller haffue kunde, Tholden udj Sundet alleene vnndtagen, som wj osz selffuer naadigst will haffue fore beholdenn, jche alleene thill wissze och bestembte Thider och Terminer rigtig och vden nogenn Affkortning jndleffueris paa worisz Rente-Cammer och effter woris naadigste Befalning thilbörligenn jgen distribueris, menns end och, saa wit meest mueligt er och med god Maneer schee kand, effter huer Stetz Wilkor och Beschaffennhed aarligen forbedris och föris thil Bogs. 6. Huor effter woris Rigers Schatmester med sine thillforordnede Assessorer schulle holde saadan daglig Rigtighed offuer ald Jndtegt, Wdgifft, Restands og Forraad, at saa offte wj paa escher, kand haffuis en rigtig Balançe och fuldkommen Vnderretning om wore Rigers Jndkomst och ald disz Beschaffenhed och en huer alworligenn thilholde, at alle derisz Regennschaber aarligen for worisz Cammer Collegio rigtig forklaris och affleggis, eller de, som der udj findis forsömmelig och worisz naad. Befallning motwillig offuersidder med huis de ere pligtige thill wissze Thider at clarere och affbetalle, General Procuratoren och Fiscalen at forstenndigisz thill enndelig Rigtighed och Betalling. 7. Ligerwiisz schall Rigenns Schattmester selff med alle sine Assessorer udj be^te^ woris Cammer Collegio were pligtig aarlig Aar engang for osz eller woris Deputerde at indleffuere it rigtigt Offuerslag for det forgangen Aar paa ald Jnndtegtt, Wdgifft, Gield och Forraad, saa wit Cammeret wed kommer, paa det at begge Rigers Thilstannd wdj de Wilkor derudaff kunde seeiis och erfarisz och sig for alle Wdgiffter thilbörlig lade

quitere. 8. Och paa det alle forschreffne Jnndkombster och Oppebörseler desto bedre kunde fordeelis thil huer Slax Vdgifft, were sig woris egen kongelig Hoff Stat, Droningens, Printzens och den anden vnge Herschabs daglige Fornödenhed, disligeste thill Militien, Flodenn, Guarnisoner, Magaziner, Thöghusz och anden Wdgifft, sampt dennd resterennde Rigenns Gield effterhaanden at afflegge och noget at holde i Forraad thill extraordinarie Wdgifft, da schulle forordnis och bestillis atschillige welbeslagne Kister med threnndе deferente Nögler och Laasze till huer Kiste, som Penngene schulle forwarisz udj effter huer Slax Jnndkomst, huor thill wj selff dennd eene och worisz Rigis Schatmester den anden, och den öffuerste Assessor udj be^te^ Cammer Collegio den thredie Nögel schulle beholde at brugis thillige, naar behöffuis. 9. Med alle de Betiennte, som wj udj samme Cammer Collegio naadigst forordnendis worder, were sig Bogholdere, Secreterere, Contrarouleurer, Casserer, Schriffuere, Copiister eller anndre, som nogen Register eller andit, Cammeret wedkommende, kunde were betroed, schall woris Rigis Schatmester saa well som Assessorerne en huer effter Thid och Leiglighed haffue nöye och fligtig Paasiun, at de deris Embede och Bestilling med ald Troschab och Flid daglig forretter, saa at wed deris Forsömmelsze eller udj anndre Maader osz ingen Nachdeel eller Schade worder tilföyet, menns en huer alworlig at thilholdisz saadan Flid och Throschab at anuende udj sin betrode Bestilling, som hannd wnder des Fortabelsze och andenn thilbörlig Straff will wide at suare och staa thill Rette. 10. Alt huis thill Rigitz Nödtörfft enndelig behöffuisz at indkiöbis, schall udj woris Cammer Collegio betingis det beste och nöyeste mueligt, och det till saadanne Terminer, som mand eragter dis Betalling best at kunde fölge, dersom rede Pennge iche er udj Forraad, saadanne straxen at betalle, huoroffuer schulle holdis rigtig Contract Bögger wed Dag och Datum. 11. Och schall woris Rigis Schatmester derforuden vehre betencht at holde saadann Correspondentz paa andre fremmede Steder, huor nogen Vahre som behöffuis monne frakomme, at wide udj Thide, huad Prisen er, at mand med en eller anden Kiöbmand kannd bestille och betinnge for lideligste och billigste Prisz, huis iche wdj Riget er at bekomme. och dersom saadanne fremmede Ware wed Om Wexsling aff Landsens Vahre bedre och beleigligere kand erholdis ennd wed daglig Redepennge, da haffuer woris Rigis Schatmester med sine thilforordnede Assessorer thill woris Gaffnn och Fordeel sig der udj (at) bewerbe. 12. Med Embedsfolch, som paa Lanndbögninger her och der arbeider, schulle de fortinge eller lade fortinge wed Biugmesterne, huisz de eragter billigst och fornöden, och Sparsomhed fornehmlig saawelsom got och fligtigt Arbeide alle weigne thilbörlig att thagis udj Agt, och deroffuer ligeruisz at holde rigtig Bog paa alle Slax Materialier, som saadanne Bögningers Bekostning dagligenn kunde wedkomme. 13. Alt de Ware, som leffueris paa Bremmerholmb, Thöghuset eller Magazinet, der paa schall strax, effterat saadann Leffuerantz er scheed, jndleffueris paa Renntecammeret nöyagtig Quitanntz baade paa Warenis Quantitet saa well som derisz

Dögtighed, at Quitantzen strax kannd förisz thil Bogs, och schall aldelisz inted annammis, were sig aff alle Slax Ammunition, Kornn, Klede, Victualier eller Materialier, med mindre at Rigenns Schatmester dertill forordner saadanne Personner, som paa samme Vahrisz Dögtighed sig fuldkommelig forstaar och det vnder derisz Hennder thillbörlig wille giffue beschreffuenn. 14. Der schall udj Cammer Collegio huer Maanet holdis rigtig Fortegnelsze och Register paa ald Indtegtt och Vdgifft, extractwiisz forfattet, saa well paa Pennge som paa Warene, offuer alle forschreffne Orter, paa det at saadanne Maanetz Registere strax kunde frembwiszis for osz selff, saa offte wj det naadigst anbefaller. 15. Med Kiöbmend, som daglig leffuerer Wahrer, schall j det ringeste engang huer Aar holdis rigtig Affreigning, ej nogen Betalling fölge eller giffuis denn ringste Jndwiszning nogenstetz, med mindre det straxenn paa samme hans Fordring och Affregning bliffuer rigtig affschreffuenn, och naar nogen saadann Affregning scheer, da schal dennd særdelis indtegnis udj sin wissze Bog paa Rentecammeret med rigtig Forklaring, huor for det er och huor meget det sig monne bedrage. 16. Huad sig belannger Tholde och Tholdruller sampt anndet Tholdwesenet wedkommende, deroffuer schall Rigenns Schatmester med alle General Thold Forwaltere fligtig lade correspondere, at de wdj woris Cammer Collegium fligtig aduiserer och jndleffuerer alt, huis som de eragter Tholdwæsenit och worisz Tienniste at komme thil gode och effter fligtig Offuerwejelsze wed samptlige Assessorer udj be^te^ Cammer Collegio osz derom vnderdanigst informere, paa det ald Wndersleff udj Tholdenn och anden schadelig Miszforstannd udj Traficquen och Commercierne jdelig motte forekommis, och schulle thillige med Tholdernis aarlige Regennschaber jndleffueris rigtig Forklaring paa alle Confiscationer och Arrester aff Schibe eller Vahre och effter rigtige Domme paa Renntecammeret föris thilbogs. 17. Der schall huer Maanetzdag haffuis fligtig Jndseennde med Mönntenn, at den effter rigtige Pröffuer och worisz naadigste Anordning befindis giiltig, ej nogen Slax Pennge at annammis paa worisz Renntecammer, were sig in Specie eller Mönnt, som jo befinndis goed och dögtig, och schall Möntemestern were forpligt at indleffuere Maanitz Registere paa huis hannd udj Specie aff Guld eller Sölff, sampt huis hannd udj Payement lader mönnte, at deroffuer ochsaa paa Renntecammeret kand holdis Bog. 18. Fornehmlig schal worisz Rigis Schatmester nu straxen were thiltenncht med sine thilforordnede Assessorer udj woris Cammer-Collegio at offuerslaa och redigere alle denne Provinces Sælands wissze Jndkomster wdaff Lehnne, Tholde, Accisser, Consumption, Kopgelt, Rostienniste, Thiender, sampt ald anden Oppebörsell, huad Naffnn det haffuer eller haffue kannd, som thil worisz aarlige wissze Jnndkomst udj en samblet Summa och uden ringeste Affkortning rigtig kunde beregnis och thill wissze Terminer her paa Renntecammeret jndleffueris, at wj derpaa sampt des Wddelling thil de daglige och nödwenndigste Wdgiffter, woris egen kongelig Hoffstat, sampt andit her in loco kunde giöre nogenn wissze Facit, huor effter det och siden paa lige Maneer och Maade

udj huer Provintz her udj Rigett effter huer Stetz Leilighed och Beschaffennhed wdenn nogen widere Omdrag kunde rettis och forfattis thill woris egenn naadigste nermere och bedre Wnnderretning. 19. Det samme schall ochsaa foretagis med alle Slax Indkombster wdj Norge at redigere udj wissze Schich thill wissze Thider och Terminer vden nogen Affkortning eller Omdrag, det were sig aff Lehnne, Tholde, Schatter, Bergwercher, Thiender, Schouffue, Sauger, Möller, Querner, Fæ, Fisch eller andet effter samme Rigis serdelis Wilkor och Beschaffennhed, effterdj det udj meget, fornemblig Consumptionen, iche kannd aldelis confirmeris (sic), effter huis her udj Rigett kannd were practicable, och huis worisz Rigisz Schatmester med sine Assessorer befinder udj saa Maader thil worisz Indkombstis Forbedring at were gaffnlig och fornödenn, derom haffuer de vnderdanigst osz stöchwisz at berette. 20. Och paa det alting her effter maa holdis udj bedre Rigtighed med alle de Breffue och Ordres, som wore Rigers Inndkomster och huis derwdaff kand dependere eigenntlig wedkommer, foruden widere Confusion jmellem worisz kongl. Cammer Collegio och Cantzelie, da haffuer wj naadigst anbefallet, at jndted her effter, som Cammeret och Rigernis Jntrader kand och bör wedkomme, were sig Bestallunger, Forpagtninger, Affgiffter, Forlehninger, Donationer, Affreigninger, Restantzer, Quitantzer, Mageschiffter, Assignationer, Contracter och anndet dislige, som angaar Jndtegt och Vdgifft, udj Canntzeliet maa expederis, menns udj woris Cammer Collegio, huor alt saadannt hennhörer, först at forfattisz och effter woris egen naadigste Willie wnnder woris konngl. Haannd och Seigll det sidenn at vdferdigis. 21. Och efftersom wj naadigst haffuer erfaret atschillige store Restanntzer endnu at findis wed Rentecammeret, fast offuer 30 Aar, aldelisz w-clarrede, da schall worisz Rigis Schatmester nu straxen giöre dennd Anordning, at alle saadanne gamble Restanntzer thill A° 1648, som wj thilthrede Regimented, med ald Flid efflerseeis och paafordris, specificerendis huad Slax Jndkomst det haffuer weret, huor meget det sig bedrager och huo der med resterer. 22. Och effterdj saadann Arbeid behöffuer nogen Thid, at det med Flid kannd worde forrettet, da schall Rigenns Schatmester lade beregne alle de anndre Restanntzer, som fra woris förste Regierings Thid indtill neruerennde Aar endnu befindis wclarerede, ligeruis specificerendisz huer Slax Restanntz och desszen Summa och huo der med resterer, ej nogen, som der paa bliffuer schyldige, at lade quiteris paa noget Nyt, som de her effter schulle clarere, förend alle de forige gamble Restanntzer med paalöbende aarlig Rente thilbörligen klareris och affbetallis. 23. Vdj ligemaader haffuer Rigenns Schatmester med sine thilforordnede Assessorer straxen at giöre den Annordning wdj worisz Cammer Collegio, at der forfattis rigtig Extracter offuer alle de Assignationer och Jnduiszninger, som nogensteds udj wore Rigers Jndkomster, det were sig Lehnne, Tholde, Schater eller andet hid indtil er scheet, med deszen rigtig Summarum specificerendis, huor de ere, som der udj haffuer Jnndwiszning, och for huad Forstrechning eller Thienniste, at mand sidenn effter Billighed wdj mod

Rentens Erleggelsze kunde hanndle med en huer om nogen Forhall aff Capitalet, effterdj wj ingen anden Middel thill woris daglig Fornödennhed saa snart kunde finde och bringe thill weye, med mindre at mand nogensteds wden Riget udj mod en vissze Summa thil Rentens aarlig Erleggelsze skulle kunde optage jt Capitall thill woris daglig Fornödenhed och womgengelig Vdgifft, jndtill at wore Rigers Indkomst kunde bringis udj nogenn wisszere Schich thill rette Thider at leffueris, huilchet ochsaa med ald Flid will andriffuis och effterkommis. 24. Ligeruisz schall göris jt summarisch rigtigt Offuerslaug och Specification paa alt det Goeds sampt Godsis Herlighed och Jndkomst, som wore Rigers Vndersaater aff alle Stennder wdaff osz och Cronenn haffuer bekommet och for huad Summer och Forstrechning eller Thienniste, och om nogen wissze Conditioner om des Indfrielsze der hosz meldis. 25. Ydermeere schall göris enn Extract offuer wore Rigers resterennde Gield, were sig til Adelenn eller Kiöbmennd, Officerer eller huo de vere kunde inden eller vdenn worisz Riger, at wj om desen rette Beschaffennhed effter rigtige Breffue och Affregninger wed Dag och Dato motte worde det snareste mueligt wdförlig informerede. 26. Alt huis udj worisz Cammer Collegio enten mellem Rigenns Schatmester eller[1] Assessorerne eller Assessorerne selff wdj deris felletz Vota thuistigt schulle forefalde, eller huis nogenn udj wore Riger noget haffuer at solicitere, som Indkombsten och Regennschaber wedkommer, det were sig Forpagtninger, Affgiffter, Forlehnninger, Donationer, Affregninger, Restantzer, Quitanntzer, Mageschiffter, Assignationer, Contracter och andet dislige, der om schall woris Rigis Schatmester med samptlige Assessores och deris thilforordnede Secretario, huer Wge thuennde Gange, giöre osz wnderd. wdförlig Wnderretning och Relation, huor effter det aff osz selff thill widere naadigste Expedition wnder worisz kongl. Haand och Seigell straxen schall worde resolverit, och schulle alle saadanne Expeditioner strax rigtig föris thill Bogs. 27. Och paa det alting desto rigtiger her effter motte holdis udj alle saadanne Hendelszer, fornemlig wdj worisz egen Frawerelsze, saa at huisz paa Cammeret schulle forrettis, iche deroffuer schulle bliffue liggenndis och foraarsage nogen Confusion, och wj iche desto mindre om alle Sagers Rigtighed maa worde gruntlig informeret, da schall dennd eene vdaff Cammerits thilforordnede Secreterere fölge med paa samme Reigsze at giöre vnnderd. Relation om alt, huis udj woris Frawerelsze paa Cammerit forefalder och vnnder worisz kongelig Haannd och Seigl nödwenndigt er at expederis. Ellers haffuer sig Rigenns Schatmester med sine Assessorer och anndre Betiennte, enn huer effter sin Æed og Charge sampt naadigste meddeelte schrifftlig Bestallung och særdelis Instrux, wdj worisz Neruerelsze eller Affweszennt vnderdannigst at rette och forholde. 28. Och effterdj dissze Thiders

---

[1] Sic. corr: och.

Coniungturer iche wille permittere den Forhal, at mand nu strax udj denne Instrux for woris Cammer Collegio haffuer kundet betenche och indföre alle de der til behöffuende Ordres och Omstendigheder, da wille wj dog her effter huis widere kunde forefalde effter Thidernis och Sagernis daglige Beschaffenhed och Wilkor worisz Rigis Schatmester wdj sær saauelsom det samptlige Collegium wdj alle Thilfelde instruere, authorisere och med worisz kong. Magt och Mönndighed wdj mod alle och en huer thilbörlig maintenere, forsuare och protegere. Giffuet paa wor kongl. Residentz udj Kiöbenhaffn denn 8 November Anno 1660.

Dette er een richtige Copie aff Originalen.

Hanniball Sehested.
L. S.

2a.

Instrux for Stats-Collegium, dat. 18 Nov. 1660[1].

Jnstruction giffet vores Stats Collegio, hvoreffter alle de dertil hörer, sig underdanigst skal hafue at rette oc forholde.

Fridericus 3tius. Wores Riges Drost skal udj dette af osz indstifftede Stats Collegio være Præsident oc Formand oc detz Colleguer oc Membra, naar noget forefalder, som derudj forhandlis bör, lade tilsammen kalde. Bemeldte Collegii Forsamlinger skulle skee udj Raadstuen for vort Slott Kiöbenhafn, vdj huilcke Præsidenten Propositionerne skal giöre, saa oc osz vnderd. Relation om huis derudj delibererit oc behandlet vorder. Den af osz i dette Collegio forordnede Stats Secreterer skal holde Protocol ofuer huis derudj forefalder oc behandles, saa oc alle samme Collegii Resolutioner con-

---

[1] Efter en i det Store kgl. Bibl.s Nye Kongl. Samling Nr. 1028 in 4to opbevaret Afskrift. — I Rostgaardiana Nr. 13 in 4to (Bibl. Un. Haun.) findes der et Tydsk Project til en anden Instrux for Statscollegiet fra Frederik IIIs Tid. I det til Geheimearchivet afleverede gamle Cancelliarchiv (Skab 8 Pakke 131) findes et Tydsk Project, fra Tiden umiddelbart efter Statsforandringen, til i Analogi med de nys indrettede Krigs- og Kammer-Cancellier at oprette et eget Stats-Cancelli, „worinnen die Sachen, so zum Collegio Status gehören, in guter Richtigkeit vnd Ordnung könten gehalten werden, bisz sie endlich in dasz allgemeine Archivum gebracht vnd daselbsten beygeleget werden solten". Er egentlig Project til en Instrux for dette Cancellis Secretair (eller Præsident) og giver interessante Oplysninger med Hensyn til Forretningsgangen etc. Det sees bl. A. deraf, at der i Statscollegiet dengang aldeles ikke holdtes Copiböger, o. s. v. — Ligeledes findes i Geheimearchivets gamle Samlinger (Danske Kongers Historie Nr. 148b) en Pakke indeholdende 30 i Collegiet foretagne Sager, for Störstedelen fra Aaret 1661. Nr. 28 af disse er Projecter til Ordning af selve Collegiets og dets Embedsmænds Functioner, nemlig a—b) to Concepter til et fra Statscollegiet selv udgaaet og der den 28 April 1662 foretaget Tydsk Project til en Omorganisation af hele Statsmaskineriet, hvorved Alt underlægges Consilium Status; c) Rationes, warumb die Expeditiones der Affairen, so jm Collegio Status consultiret worden, von den Consiliis nicht können separiret werden; og d) Ansögning fra Secretairen ved Collegium Status om at faae sig adjungeret en Notarius.

cipere, huilke Resolutioner, förend de os præsenterit vorder, skulle af Præsidenten reviderit oc igiennem seet vere. Wores Stats Collegium skal i alle Consultationer i höjeste Act hafue, at voris Souverainitet, kongelig Authoritet oc Reputation, saavelsom vores gandske kongl. Huses Jnteresse oc Welfert, i Særdelished voris Arfve Rettighed oc alle andre Regalia, erholdes oc maintineris i sin Viguer oc Krafft, aff ald Forstand oc Mact affverge, huis noget deraf kunde turbere eller vere imod. Naar Sager af stor Vigtighed i dette voris Stats Collegio forefalder, da skal de der en eller tvende Gange reassumeris oc meget vel oc grundeligen offuerveyes, förend Consilium oc Beslut derom forfattes. Samme vores Collegium skal tage udj vnderdanigst oc flittig Act, paa hvad Maade god Correspondence med vores Naboer kand underholdes, tienlige Forbund giöres, forbedres oc vedligeholdes, med alt andet, huis vores oc vore Rigers oc Landes Interesse med fremmede Potentater oc Republiquer kand vedkomme. Alle Consultationer, som udj vores Stats Collegio forefalder, skal holdes hemmelig oc udj störste Secretezza. Jndtet af huis derudj consulterit er, skal opsettes til nogen Execution, förend det af os selff vorder approberit oc naadigst befalet. Dette vi saaledes interimsviisz til videre oc udförligere Forklaring, som med forderligste skee skal, hafuer ladet forfatte. Gifuet etc. Hafniæ d. 18 Novbr. 1660.

2b.

Her Jochum Gerszdorff Bestalling til att vere Rigens Raad oc Drost[1].

Fridericus 3 G. A. W. att vj naadigst haffuer antaget oc bestillet, saa oc hermed antager oc bestiller osz elsch. Her Jochum Gerszdorph til Tundbyholm, Ridder, vor Mand oc Tiener, til att vere vorisz Rigens Raad oc Drost, och skal hand i samme Bestilling vere osz huld oc troe, vijde oc ramme woris oc woris gandske kong. Huses sampt Rigers oc Landers Gaffn oc Beste, dessen Schade oc Forderff aff yderste Krafft oc Formue affwerge oc jsynderlighed sine Consilia der hen att dirigere, att woris oc woris Arffuingers Souverainitet oc Arffue-Rettighed offuer disse Kongeriger Danmarch och Norge v-foranderligen kand conserveris; huis vj hannem anbefalet[2] worder enten mundlig eller skrifftlig saavel fremmede Gesandter som ocsaa indvortis Stenderne att proponere, skal hand med ald Flijd oc Troeskab forrette; oc som vj hannem naad. hermed bestillet oc betroet haffuer til att præsidere udj voris Stats Collegio, saa skall hand aff yderste Mact oc Forstand lade sig vnderd. vere angelegen att betencke oc

[1] Efter Sjæl. Reg. Nr. 25 Fol. 2—3. [2] sic.

osz troligen angiffue alt, huis som kand tiene til woris oc woris Rigers oc Landesz Floer, Fremvext oc Bestyrckelse saa vel i Rijget med goed Politie oc tienlige Anordninger att giöre, som uden Riget med gaffnligt Venskab, Correspondence oc Forbund med fremmede Stater, Herrer oc Potentater att stiffte, slutte oc vnderholde. Hand skal oc goed Jndseende dermed haffue, at alle oc en huer, som vj beskicke til att vere oc tiene osz i bem[te] Collegio Status, dieris Kald oc Embede med tilbörlig Flijd oc Troskab forretter oc sig ellers i alle Maader vnderd. rette oc foreholde effter den Instruction, som vj samme Collegio naadigst giffuendis oc huis vj der vdj effter Tidernis oc Sagernis Beskaffenhed forandrendis worder, som en oprictig woris Rigens Raad oc Drost vel egner oc anstaaer. Och haffuer vj for samme Rigesz Raadtz, Drostes oc Præsidentes Bestilling tilsagt att ville lade giffue hannem til aarlig Besolding sex tusinde Rixdaler, som hannem aarligen aff voris Skattkammer skal erliggis oc angaa fra denne hands Bestallings Dato oc siden saaledis aarligen continuere, saa lenge hand samme Bestillinger betienendis worder. Huor effter alle oc enhuer, som vedkommer, sig med Betallingen haffuer att forholde, ladendis det ingenlunde. Haffn. 26 Octobr. 1660.

2c.

Peter Reedtz att vere Rigens Raad oc kong. May[ts] Canceller[1].

F 3. G. A. V. att vj naad. haffuer antaget oc bestillet saasom vj oc hermed antager oc bestiller osz elsch. Peiter Redtz til Thygestrup wor Mand oc Tiener til att vere worisz Rigesz Raad oc Canceller, thi schal hand udj samme Bestilling vere osz som sin rette Arffue-Konning oc Herre huld oc troe, woris oc det gandske kong. Huses Gaffn oc Beste vide oc ramme, Skade oc Forderffue aff yderste Formue hindre oc affwerge oc i Synderlighed sine Consilia derhen dirigere, att woris oc woris Arffvingers Souuerainitet oc Arffve-Rettighed offuer disse Kongeriger Danmarch oc Norge vforanderlig conserveris; huisz oc vj hannem anbefalendis worder enten mundtlig eller skrifftlig, saa vel fremmede Gesandter som jndwortis Stenderne att proponere, skal hand med ald Flijd oc Troskab forrette. Oc efftersom vj ocsaa bemelte woris Riges Raad oc Canceller haffuer tilbetroet att vere Præsident vdj Cancellj Collegio oc Assessor vdj Collegio Status, daa skal hand sig i alle Maader der udj skicke oc forholde effter den Eed, som hand osz derpaa giort haffuer, som det en oprictig Canceller egner oc anstaaer. [Oc haffuer] vj for samme Bestillinger, som forskreffuet staaer, naad. tilsagt

---

[1] Sjæl. Reg. Nr. 25 Fol. 3—4.

att vilde lade giffue hannem til aarlig Besolding sex tusinde Rixdaler, nemlig for Rigens Raadtz Bestilling 3000 Rixdaler, for Præsidentes Bestilling udj Cancellj Collegio 2000 Rixdaler oc for Assessoris Bestilling udi Collegio Status 1000 Rixdaler, som hannem aarligen aff woris Skat-Cammer skal erligges oc betalis, oc begynde fra denne hans Bestillings Dato oc siden saaledis aarligen continuere, saa lenge hand samme Bestillinger betienendis worder. Huor effter alle oc en huer, som vedkommer, sig med Betalingen haffuer att forholde, ladendis det ingenlunde. Haffn. 26 Octobr. 1660.

3.

Interims-Instruction for Krigs-Collegiet, dat. 1661 2 Januar.[1]

Jnterims-Jnstruction, wornach sich vnszer Friederich des Dritten von Gottes Gnaden zu Dennemarck, Norwegen, der Wenden und Gothen Königs, Hertzoges zu Schleszwigh, Hollstäin, Stormarn und der Dihtmarschen, Graffen zu Oldenburgh und Dellmenhorst etc. bestaltes Krieges Collegium ins gemein, bey seinen Verrichtungen zuachten.

Erstlich wollen wier allergnädigst, dasz vnszer Krieges Collegium ins gemein die Direction und Inspection in vnszeren Reichen und darunter liegenden Landen haben soll, über alles vnszer darein verhandenes Krieges Volck und Sorge für deszen Anschaffung, Theilungh, Conservation, Exercierungh, Ordinierung, Disciplinierung, Bekleidung und Unterhaltung tragen. Zum andern soll vnszer Krieges Collegium ins gemein die Direction und Inspection haben über alle Vestungen in vnszeren Reichen und darzu hörigen Landen, derogestalt vnd alszo, dasz sie vnsz zeitig, wasz an derselben Fortification, Gvarnison und Provision desiderieret, auch wasz sonst zu derselben Sicherheit und Bestem gereichen kan, erinneren, ihren Vorschlag darvon übergeben und fleisigh Achtungh geben, dasz vnszere darüber alszdan gemachte Verordnung gebührend effectuiret werden. Zum dritten soll vnszer Krieges Collegium Sorge tragen und Auffsicht haben über vnszeren Artillerie Stat, dar ausz vnszere Vestungen und Kriegeszvolck bewaffnet werden müszen, alsz da seyn vnsere Zeughäuszer, Magaziner, Rustkammer, Pulverthurm, Factorien, Ladenmacherey, Büchszenschmiederey, Salpeter Sieden vnd wasz dehm anhängigh.

[1] Efter den i Geheimearchivet (Krigsmin.'s Aflevering, Indkomne Sager) opbevarede originale Instrux paa Papir med Underskrift og Segl. Sammesteds (Krigsmin.'s Aflevering II. a. pag. 2) findes et af Krigscollegiet selv ifölge kgl. Ordre forfattet og under 14 Dec. 1660 til Kongen overgivet Tydsk Project til en meget vidtlöftig Instrux for dette Collegium, hvilket der imidlertid ved dennes endelige Udfærdigelse aldeles ikke er taget Hensyn til.

Vierdtens wollen wier, dasz dieses vnszer Collegium dasz Ober-Krieges Gericht halte vnd ohne Ansehen der Persohn und Standes Justitiam administrire über alle in vnszern Kriegesdiensten sich befindende Persohnen vnd in allen Krieges Sachen, so zu eines Ober-Krieges Gerichts Jurisdiction vel ex primâ jnstantiâ oder per appellationem gehören. Fünfftens soll dieses Collegium in stetigem Gange, Arbeit und Übung gehalten werden und seine ordentliche Sessiones dreymahl in der Wochen, alsz des Dingstages, Donnerstages und Sonnabens halten, jedoch in Sachen, welche den Vorzug nicht leyden können, sich so offt und so lange versamblen, bisz selbige ihre gäntzliche und abhelffliche Maasze erreichet. wie dan auch mit dem Præsidenten und Beysitzern, da etzliche derselben auff erhaltenen Uhrlaub oder durch rechtmeszige Entschuldigung bey dem Collegio nicht sich einfinden könten, esz alszo soll verfahren werden, dasz stets zum wenigsten vier Assessores zur Stelle verbleiben und der vorkommenden Verrichtung abwarten. Sechstens, ob woll alle Haupt Rahtschläge in Krieges Sachen wie die in vnszeren anderen Collegijs obhandene Deliberationes zu vnsz und dehnen, welchen wier ausz königlicher Macht und eigenen Gefallen Part darvon geben und in vnszeren gehäimen Raht admittieren wollen, gehören, vnd derselben Execution nur den Collegijs oblieget, so soll gleichwol vnszer Krieges Collegium solcher Gestalt offt und fleizsig nachdencken und mit einander überlegen, wasz Fehler sie im Kriegesweszen befinden und vnsz ihr Bedencken hierüber eröffnen, wie selbige gebeszert und es best angestellet werden solle, alszdan wier solches selber weiter überlegen vnd wasz von vnsz darüber geschloszen wirdt ihnen zur Execution übergeben wollen. Zum siebenden soll vnszer Krieges Collegium von nun alszo bald anfangen mit vnszern hohen vnd niedrigen Officirern, Commendanten und Krieges Bedienten in vnszern Reichen und darunter liegenden Landen zu correspondieren und dieselbe dahin halten, dasz ein Jeder seine Regiments und Compagnien Rolle und die Commendanten den Zustand vnszerer ihnen anvertrawten Vestungen monatlich ins Krieges Collegium einschicken, auch einen Jeden offt und fleisig errinneren, dasz er seynen Eydt und Pflicht beobachte, und wasz ihm jnsonderheit anvertrawet ist, verrichte, auch so er darwieder handlen würde, dasz er alszdan für dem Krieges Collegio Rechenschafft ablegen und die gebührende Straffe gewärtig seyn solle. Worbey dan vnsz dasz Krieges Collegium selbsten fleiszig referieren und von allen erhaltenen Nachricht zeitig Eröffnung thuen soll. Schlieszlich behalten wier vnsz vor, dasz wier vnd vnszere Nachkommen wollen Macht und Gewalt haben diese für vnszerem Krieges Collegio auffgerichtete Verordnung jederzeit nach Gelegenheit zu enderen, abzuschaffen, zu vermehren und zu verbeszeren. Vhrkundtlich vnszerer eigene Handes Subscription vnd vorgetrucktesz königl. secret Jnsiegel. Geben auff Vnszer Residentz zu Copenhagen d. 2 Januarij Anno 1661.

Friderich. ad mandatum

H. Mejer.

4.

Forordning om Enhuers Bestilling i Kammer-Collegio, dat. 24 Jan. 1661.[1]

Wi Friderich den Tredie med Guds Naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis Konning, Hertug udi Sleszwig, Holsten, Stormarn oc Dytmersken, Greffve udi Oldenborg oc Delmenhorst, giöre alle vitterligt, eftersom begge vore Rigers sampt Förstendommers oc Landers aarlige Intraders Restancer oc Regenskaber med alt, huis der udaff dependerer, naadigst er bleffven anbefalit udi voris forordnede Cammer-Collegio flitteligen at eftersees, indfordris oc holdis udi sin tilbörlig Skick, saa at wi, saa offte som behöffvis, kunde haffve fornöden Underretning om ald dessen Beskaffenhed til voris kongelig Hofstats, Flodens oc Militiens Vnderholdning sambt anden nödvendige daglige Vdgiffter oc dend store Gields Afleggelse det snariste mueligt oc nogit at holde udi Forraad, huilcket altsammen at forvalte, dirigere oc disponere saa flittig oc trolig, som det sig bör, effter derom atskillige vore Ordres oc serdelis meddeelte naadigste Instrux, til forbem. voris Cammer-Collegio udgiffven, behöffvis dend meeste Tjd om Dagen. da paa det saadant vitlöfftig Arbeid oc Besværing maatte falde en huer disz lettere, som dermed haffver at bestille, haffver wi naadigst for got anseet en visse Deeling at lade opsette oc naadigst confirmere, huad enhuer udi bemelte Cammer-Collegio her effter skal tage vare. Oc effterdi os icke ringe Mact paa ligger, at alle vore kiere Vndersaatter, aff huad Stand eller Condition de ere, som noget udi een eller andre Maader paa voris kongelig Skatkammer haffver at forrette oc forebringe, iligemaader maa vorde hört oc udi deris retmessige Fordring tilbörlig hiolpen, da paa det at alting ordentlig maa vorde hört oc expedierit oc huer Forretning maa haffve sin visse Tijd oc Skick, haffver wi til saadan Forebringende oc dets Forhör naadigst forordnet de tvende Efftermiddage om Vgen, nemlig Onszdagen oc Fredagen, paa huilcke Tider fra to til sex slet voris samptlig Cammer-Collegium udi voris Skat-Cammer skal være forsamblit oc enhuer, som i saa Maader nogit haffver at sollicitere, som Penge Sager oc nogen Slags Fordring eller andet voris Indkombst oc dessen Regenskaber vedkommer, offentlig forhöre oc uden Ophold expediere eller oc effter Sagernis Beskaffenhed os der om til videre naadigste Resolution vnderdanigst referere. Dersom ocsaa nogit skulle forekomme, som andre Collegiers Expedition angaar, det haffver de strax fra dennem did at henviise, paa det med alting rictigen uden Ophold eller Confusion maa tilgaa oc en huer effter disse Tiders Tilstand oc de ringe Middels Beskaffenhed tilbörligen kunde vorde expedierit, det snariste oc beste mueligt er, indtil wi udi Fremtjden kunde finde bedre Middel at hielpe oc contentere enhuer, som nogit

---

[1] Efter Gödes Udgave af Forordningerne Brr—Brrij.

haffver at fordre. Huor effter alle oc enhuer vedkommende dennem vnderdanigst kand vide at rette. Giffvet paa vor kongelig Residentz udi Kiöbenhaffn dend 24 Janua. Anno 1661.

Vnder vort Zignet.
Friderich.

5.

Forordning om dend höyeste Rettis Administration i Danmarck, dat. 1661, 14 Februar[1].

Wi Friderich den Tredie med Guds Naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis Konning, Hertug udi Sleszvig, Holsten, Stormarn oc Dytmersken, Greffve udi Oldenborg oc Delmenhorst, giöre alle vitterligt, at efftersom Justitien er nest dend sande Religions Öfvelse det fornemmeste oc rette Fundament, huor paa ald Regiering bör at grundfestis, da haffver wi naadigst strax udi Begyndelsen paa denne voris Regierings Forandring derhen voris kongelig Omhu villet rette, huorledis den höyeste Ret, hvorfra ingen Appellation bör at skee, gaufnligen her udi vort Rige Danmarck stifftis oc indrettis kunde, oc til den Ende nerværende voris naadigste Forordning til Effterretning for alle voris kiere tro Vndersaatter her sammesteds udgaa oc forkynde lade. Först ville wj, at beneffnte höyeste Ret hereffter skal siddis oc administreris aff it vist Antal Personer, huor aff den ene halffve Deel skal være aff adelig oc den anden halffve Deel aff lærd- oc borgelig Stand, som alle aff os selffver der til skal nefnit oc beskicket worde. Dernest ville wi hermed til forbeneffnte höyeste Rettis videre oc fuldkommen Betienelse haffve forordnet tvende Secretarios, en aff Adel oc en aff borgelig Stand, som stedse, naar Retten siddes, rictig Protocol holde skulle offver huis som forefalder oc antegnis bör, saa oc en Iustitzskriffver, som alle Acta oc Documenter for Retten oplæse skal. Oc som wi det for gaufnligt eracte, at en vis Tjd oc Sted nefnis, naar oc hvor en hver for mehrbemelte höyeste Ret sine Sager effter loulig foregaaende Stefning skal lade agere, da ville wi, at sligt hereffter skal skee ordinarie en Gang om Aaret, nemlig otte Dage effter Pintzedag i voris Residentz Stad Kiöbenhaffn, med mindre wi for sær Aarsager Skyld det sielffver anderledis paabydendis vorder. Huor effter alle oc enhver, som det vedkommer, sig haffve at rette oc forholde. Giffvet paa vort Slot Kiöbenhaffn den 14 Februarij Anno 1661.

Vnder vort Zignet.
Friderich.

---

[1] Efter Gödes Udgave af Forordningerne Ss.

6.

Samtidig Optegnelse om Statscollegiernes Besættelse 1661[1].

Collegia in Dennemarcken angeordnet.

In collegio status: 1. Der Herr Reichsdrost Gestorph President. 2. Der Feldt Herr Schach. 3. Der Cantzler[2] Peter Ritz. 4. Der Herr Reichs Schatzmeister Hanibal Sehested[3]. 5. Der Ertzbischoff Schwanningius. 6. Der Teutsche Cantzler Theodorus Lenthe. 7. Der Herr President und Burgemeister Hansz Nandsen. 8. Der Rentemeister Gabel. 9. Der Kammerrath Bulichius. 10. Der Herr Mathesius, undt dan 2 secretarij status, deren Jens Juel der eine, der ander Ms.[4]. II. In collegio des Kriegsraths: 1. Der Herr Reichs Rath und Feldtherr Schach President und hat sein Ganck negst dem Reichsdrosten. 2. Der Herr Reichs Rath Genr. Leut. Bielche wie Vidse President. 3. Der Herr Reichs Rath und Reichs Marschalck Corbitz[5]. 4. Genr. Leut. Clausz von Ahlefeldt. 5. Genr. Leut. Hansz von Ahlefeldt. 6. Genr. Commiss. Otto Pawist. 7. Genr. Maior Eggericht[6]. 8. Genr. Maior Tramph. 9. Genr. Maior Fredrich von Ahlefeldt[7]. Assessores huius collegij: 10. Genr. Auditor Tscherningh. 11. Statz Haubtmann Fredrich Turiszen. Der Secretarius Monsr. Metzler. III. Jn Cantzeley Rath[8]: 1. Herr Cantzler Ritz President. 2. Reichs Rath Offe Schade[9]. 3. Erich Krag[10]. 4. Theodorus Lenthe[11]. 5. D. Henricus Ernestius[12]. 6. M. Erasmus Winding[13]. 7. M. Langius[14]. IV. Jn Justitie Rath: Die Herrn alte Reichs Räthe nebenst den iungen[15]; dieselbe seind: 1. Herr Offe Schade[16]. 2. Herr Corbitz Reichs und Kriegs[17] Rath, auch Reichs Marschalch. 3. Genr. Leut. Jurgen Bielcke. 4. Henning Pawisch der auch Assessor ist in der Schatzkammer. 5. Herr Siefuert Vrne, der auch Reichsstalmeister ist[18]. Denselben sollen auch etzliche von der Bürgerschafft zugefügt werden. Der Genr. Procuröer ist Doct. Scavenius[19]. V. Jn collegio des Reichs Schatzkammer: 1. Hannibal Sehested President. 2. Henning Pawisch. 3. Magnus Friesz. 4. Sten

---

[1] Efter en i Geheimearchivet (Souveraineteten 16n) opbevaret Opskrift. Da endeel af de ældste Instruxer for Statscollegierne ikke haves, er dette Stykke, som indeholder adskillige Oplysninger om deres Sammensætning, her meddeelt, uagtet det, strengt taget, ikke hörer med til denne Række. Det maa være skrevet för 16 Febr. 1661, da Sivert Urne döde, og kan heller ikke være stort ældre, da Peder Scavenius först samme Dag fik sin Instrux som Generalprocureur. Varianter ere meddeelte efter en anden, sammesteds opbevaret, lignende samtidig (lidt ældre?) Optegnelse (B). [2] B: Dänischer Cantzler. [3] B indskyder mellem Sehested og Svane: 5. Mr Johan Christoff Cörbitz Reichs Marschall; og faaer saaledes 11 Medlemmer af dette Collegium. [4] Disse to Secretairer omtales ikke i B. [5] 2 og 3 mangle i B. [6] B: Eggerich Johan Lübbüsz. [7] Ved 4—9 tilföier B: alsz Kriegs Rähte. De övrige mangle i B. [8] B: Cantzley Rähte seindt noch zur Zeitt nicht mehr bestellet alsz: [9] B: Jhrer königl. Hochheitt gewesener Hoff Meister. [10] B: Ober Secretarius. [11] B: Teutscher Cantzler. 3 og 4 skifte der Plads. [12] B: gewesener Professor zue Sore. [13] B: Professor. [14] B: Professor. [15] B: newen. [16] B: Reichs vndt Cantzley Raht. [17] B: Estats. [18] 4 og 5 have skiftet Plads i B og ved begge tilföjes der: Reichs Raht. [19] Generalprocureuren anföres ikke i B.

Hundorff. 5. Christoffer Gabel (diese 3 Ober Rentemeistere). 6. Hendrich Muller[1]. 7. Johannes Muhle. 8. Vitus Bieringh. VI. Jn dem collegio consistoriali: D. Herr Bischoff Swanningius President. Hat 2 Reichs Räthe nebenst sich und die führnehmsten der Geistligkeit[2]. VII. Das Collegium der Admiraliteit[3] ist vohrhin besetz, und sollen demselbigen noch einige adjungiret werden.

Soweit ists gekommen.

7.

Instrux for Generalprocureuren d. 16 Februar 1661[4].

Wy Friderich den Tredie, Danmarckis, Norges, Wendes och Gothes Koning, Hertug vdj Slesuig, Holstein, Stormarn och Dittmarschen, Grefue vdj Oldenborg och Delmenhorst, giörre alle witterligt, att eftersomb wy fornemme den store V-rigtighed, som findisz med voris Rigers Jntrader paa woris Rentte Cammer, samt den ringe Observantz paa woris welmeente Louge och Forordninger at were en Deel foraarsagt aff Mangel af Execution och Misbrug af woris kongl. Clementz, huor vdofuer wy iche alleniste ere geraden vdj stor Fahre och en witlöftig Gield, medens och vore Riger och tro Vndersaater i störste Schade, da omb ald saadan Forsömmelse och Disordre endeligen at bort tage och forhindre, hafuer wy naadigst for got anseet at wille efter andre Landersz och Rigers berömmelige Maneer antage en Procureur General, och til dend Ende nu hermet antaget och bestillet osz elschelig Doctor Peder Scavenium, vdj huilken Bestilling hand schall först och fremmest vere osz lydig, huld oc troe, woris och voris kongelig Arffuehusis Gafn, Beste och Fordeel med ald Flid och Jfuer fremme och befordre och ald Schade dervdjmod aff yderste Magt forhindre och afwerge. Serdelisz schall hand sin störste och mueligste Flid anwende, at Restantzerne, som efter voris Cammer Collegij Fortegnelse och Specification hosz en och anden endnu eller her efter kunde findisz v-clarerede, blifuer rigtigen jndfordrit, och de, som dertill bör at suare oc ey efter voris foregaaende alworlig Anmahning sig i rette Tide med deris Regenschaber och Restantzer jndstille, wed schriftlig Citation for voris forordnede Cammer Collegio jndstefnisz, der at vndgielde, huisz efter Lougen och Billighed blifuer paa kiendt, saawelsom erstate osz ald dend Schade, wy ved saadan deris Nachlessighed hafuer liid, och derforvden erlegge en wisse Mulct, som wy sielf naadigst wille forordne,

---

[1] Henrik Müller mangler i B. [2] Efter B ialt 7, „deren Namen künfftig nacheinander specificiret werden sollen, sambt andern adjungendis. [3] B: vndt Seechargen. [4] Orig. paa Papir (Stpl. Papir. Bestallings-Breff. 1 pro cento.) med Segl i rödt Vox, opbevaret i Geheimearchivet (Dske Samll. Nr. 365).

for huer en Dag, de offuer den befahlede Tid med deris Restantzers Erleggelse och rigtige Regenschabers Clarering vdeblifuer heller och efter Stefning iche möder i Rette. Til huilken Ende wy naadigst hafuer anbefahlit osz elschelig Hening Powisch wor Mand, Raad och Assessor vdj Cammer Collegio, at haffue Jnspection med de gamble Restantzer at lade extrahere och colligere och hannem derom jnformere, saa och, paa det saadant desto bedre kand bliffue efterkommit och hand maa vorde vnderwiist om alle de Mangler och Restantzer, som vdj en eller andens Regenschaber ere fundne eller findisz kand, det were sig Lehensmend, Krigs eller Landt Commissarier, Borgemestere och Raad vdj Köbstederne, Consumptions Forwaltere, Forpagtere, Toldere, Stigtschrifuere, Byfogder, Kopschattens Oppebergere, Tiende Registere och andet Saadant, disligeste Hoffstatens, Holmens, Töighusets, Klede Cammerits, Provianthusets och Bröggersets samt andre Leffuerantzer eller nogen Slags Bögnings Regenschaber, jtem Mageschifter med Cronen, Afregninger paa Rentte Cammerit, Cronens Gotzis Vdleg, Assignationer, Köbmends Regenschaber for neruerende saavelsom forige Krigstiders Leffuerantzer och Betalninger, jn summa jndtet vndtagen vdaff alt, huisz osz kand were til Schade eller Nachdeel, da hafuer wy naadigst anbefahlit vore Renttemestere osz elschelig Stehen Hondorff, Mogens Friisz, Christoph Gabel och Henrich Möller att tilholde deris vnderhaffuende Rentteschrifuere at giöre fuldkommen Vnderretning om alt, huisz de i saa Maader formener mangelhaftigt och beuisligt, huor efter hand da schall i alle muelige Maader vden nogen Persohns Anseelse söge woris Jnteresse och ingenlunde wed nogen Gunst eller Gaffue directe eller indirecte lade sig derimod forhindre eller bewege. Huisz Processen angaar, schall hand efter andre Landers Sedwane giöre for voris Cammer Collegio, förind Parterne jndkommer, en kort och sandferdig Rapport om alle Sagernis Ombstendigheder och Processen saaledisz formêre, at Fiscalen dereffter kand strax söge Domb och giöre Execution. Och eftersom voris Schatt Camer icke en ringe Ting aarlig kand forbedrisz, naar huisz Penge Straffe effter Lougen jndkommer, da schall hand j lige Maade hafue flittig Jndseende, at huisz Mulcter i saa Maader enten allerede i Lougen eller Recessen findisz heller och wy naadigst hereffter anordne och specificere ville, blifuer ved hans Anmahning sögt och paatalt, huilket at hand det disbedre kand forwalte, schall hand jgiennem see alle Acta, förind Stefningerne vdstedisz heller Sagerne forekommer, och omb huisz der i findisz vorisz Jnteresse angaaende, giöre enten schriftlig Jndleg eller mundtlig Erindring til Dommerne, att voris Cammer Rettighed bliffuer der i, som det sig bör, beobagtet. Huisz ellers voris Höighed och Rettighed med Wrag, forlatte Arfue, confisquerit Goetz och deszlige mere angaar, jtem at jndleffuere Memorialer och voris naadigste Begieringer paa en och andre Steder mundtlig at foredrage, wille wy hannem, naar vy der vdj hans Tieniste behöfuer, særdelisz Jnstrux gifue, huor efter hand sig da schall vide at rette och der i saa wel som i alle offuenbemelte Poster söge woris Gafn og Beste, som det en erlig, tro och flittig Procureur General vell egner

och anstaar. For saadan Procureur Generals Bestilling wille wy hannem till aarlig Lön och Gage naadigst bevilge och forvnde itt tusinde Rixdaler, som hannem aff voris Schatt Cammer rigtig schall vorde affbetalt, och schall forne hans Besolding begynde och angaa fra Martini Daug sidst forleden och saaledisz aarlig continuere, saa lenge hand samme Charge betiener och forwalter, huor vdj wy hannem jmod en huer med voris kongelig Myndighed wille maintenere. Giffuit paa vor kongl. Residentz vdj Köbenhaffn den 16 Februarij Anno 1661.

Vnder wort Zignet.

Friderich.

Hannibal Sehested.

8.

Instrux for Statholderen i Norge, dat. 13 Nov. 1661[1].

Instruction huor effter osz elsch. Her Jffuer Krabbe till Jordbierg Ridder etc. Statholder udj vort Kongerige Norge, Assessor udj Collegio Status och Befallingszmand offuer Aggerszhuusz Lehn, sig underdanigst haffuer at rette och forholde.

1. Först schall hand sig lade vere angelegen effter yderste Formue, at dend absolute Regiering, Souverainitet och Arffue Rettighed offuer disse wore Kongeriger Danmarch och Norge, som samtlige vorisz kiere Undersaatter, ædle saavellsom vædle, geistlige och verdslige, osz och vorisz Arffuinger underdanigst haffuer offuerdraget, iche alleniste conserveris, mensz ochsaa propageris och fremsettisz. 2. Dernest schall hand altid beflitte sig derpaa, at vorisz kiere Undersaatter udj vort Rige Norge, Adelen, Geistligheden, Borgerschabet och Almuen udj tillbörlig och underdanigste Devotion, Hörsomhed och Lydighed imod osz och vorisz Arffuinger erholdisz och till all Assistentz och Hielp, som till vorisz och vorisz kongl. Arffuingersz Conservation och Nötte tienlig erachtisz kand, animeris. 3. Hand schall ochsaa haffue flittig Indseende med, at enhuer uden Forschiell holdisz ved samme Lov och Ret, som allerede giffuit er eller vj i Fremtiden giffuendisz vorder. 4. Huisz hand formercher, at nogen, vere sig huo det vere kand, imoed Forhaabning enten med Raad eller Daad sig schulle understaae at trachte effter eller giöre noget, som osz eller vorisz Interesse kand vere præjudicerligt och schadeligt, det schall hand uden Dyll och Forsömmelse osz strax till kiende giffue och udj midlertid saadant effter yderste Formuffue præcavere och affverge. 5. Alt huad hand ellersz erachter, som kunde geraade till vorisz Nötte och

[1] Norske Registre Nr. 11 fol. 119b sqq.

Gaffn, det vere sig med Indkomster eller anden Landsensz Politiers Forbedring, i Serdeliszhed huorledisz Fischeriet och Trælasten offuer det heele Rige kunde vorisz Undersaatter till Gaffn och vorisz Intrader till Formerelsze best benificeris, det schall hand osz effther flittig Deliberation med alle Fundamenter och Omstendigheder till vorisz naad: Resolution underd: avisere och tillkiende giffue. 6. De Ordinantzer, som allerede giort er, saa vit de iche vorisz absolute Regiering, Souverainitet och Arffue Rettighed contrarierer, saa vell som och de, vj hereffter giörendisz vorder, schall hand lade sig vere angelegen, at de med tillbörlig Observantz bliffuer holdet och efterkommet. 7. Med vore Land-Commissarier, Toldere och andre Civil Betiente udj vort Rige Norge schall vorisz Statholder haffue Indseende och Inspection, saa at enhuer sit Embede, som det sig bör, till vorisz Tieneste forretter. 8. Offuer worisz Bergvercher schall hand och haffue Oberinspectionen paa worisz Vegne, och huad som kand komme till derisz Befordring och Fremsettelse, med störste Flid promovere, saa och dennem, som till nogen ny Bergverchisz Optagelse kunde giffue nogen Anleding, udj alle Maader vere behielplig och osz om Bergverchernisz Tillstand flittig avisere. 9. Hand schall och altid beflitte sig paa god Kundschab inden Suerrigisz Grentzer at haffue och observere, om der nogen præjudicerligt mod osz eller vorisz Estat kunde practiceris, och naar hand noget sligt erfarer, det osz da uden Forsömmelse underdanigst till kiendegiffue, huorom hand ochsaa med vorisz General offuer Militien udj wort Rige Norge schall holde idelig och god Correspondentz och hannem alt saadant flittig notificere. 10. Huisz som vorisz Militar Estat sambt Festningerne udj Norge med derisz Fornödenhed udj Fredsztid er anlangendisz, derudj schall vorisz Statholder Generalen aff Militien effter Ansögning udj beste Maader vere behielplig, paa det samme Militair Estat och Festninger forsuarligen kunde holdisz ved lige och udj god Schich, till huilchen Ende vj ochsaa med forderligste ville giöre en viss Forordning och Reglement, huor sterch Militien udj Fredsztid schall vere, saa vell som och huad till Festningernisz Fornödenhed ungeferlig kand behöffuisz, och huor fra saadan Middell schall tagisz, paa det vorisz Statholder saa uell som Generalen och General Commissarius sig detsz bedre dereffter kand haffue at rette. 11. Mensz naar (det Gud forbiude) noget fiendlig schulle paakomme och samme ordinarie Middeler iche kunde tillstreche, da schall vorisz Statholder med alle mulige Midler, som till Veye bringisz kand (huorom hand da met vorisz Canceler, Generalen och huem vj ellersz dertill nominere kunde, schall flittigen consultere), vorisz General och Militien in genere, saa vell som enhuer Commendant och Festning in specie secundere, paa det iche alleniste all Schade och Forderff affvendisz, mensz endochsaa Fienden saauit muligt Affbrech tillföyisz kunde. 12. Paa det ochsaa vorisz Statholder huisz notable Sager, som udj vort Rige Norge passerer, desto flittigere och udj fornöden Secretesse kand avisere, da ville vj till desz Behoff saa vell som anden fornöden Brug en Secretaire naadigst bestille, som

iche alleniste alle Relationer, som vorisz Statholder till osz underd. giörendisz vorder (med mindre hand noget for sær Aarsagsz Schyld met egen Haand vill schriffue), mensz ochsaa alt huisz hand udj vorisz Ærinder schrifftlig vill lade forferdige och med egen Haand underschriffue, schall expedere. 13. Och ville vj denne Instruction effter Tidernisz Beschaffenhed och vorisz egen allernaadigst Behag udj Fremtiden forandre, formeere och formindsche, som vj det naad. got och gaffnligst befinder, huoreffter vorisz Statholder, saa lenge hand udj denne Bestilling forbliffuendisz vorder, sig underd. schall haffue at rette, och ville vj hannem udj saadan hansz Bestilling imod v-retmessig Gevalt och Tilltalle kongl. maintinere. Giffuet udj vor kongl. Residentz Kiöbenhaffn d. 13 Nov. 1661.

9.

Instrux for Fiscalen i Norge, dat. 1663 31 Marts[1].

Jnstruction huorefter voris forordnede Fiscal i vort Riige Norge osz elschl. Iacob Madtzen sig udi sin Bestillings Administration och Forretning indtil paa videre naad. Anordning hafuer at rette och forholde.

Efftersom vi haffue fornöden eractet att anordne en Fiscal vdi bete vort Rige Norge, da schall hans Embede haffue Henseende dertil, att hand schall vere och lade sig finde osz och voris kongl. Arfuehuus udi alle Maader huld och troe, ald Schade och Forderf, om hand det fornemmer, at tilkiende giffue och aff yderste Fliid och Formue att hindre och affuerge, saa som det hannem naad. giffuen Bestallings Bref videre tilholder, och i Synderlighed schall hand tage i Act effterschne Poster. 1. Skall hand med hans Vnderhaffuende paa det allerflittigste lade sig vere angelegen at erfare och fornemme, om nogen vformodelige Forsamblinger, Forrederj eller Oprör kunde vere forhaande eller bringis paa Baner, som mod osz, woris kongl. Arfuehuus saa och Riiger och Lande kunde vere anstillet eller och om nogen enten hemmelig eller aabenbare schulle vnderstaa sig, osz eller voris kongl. Arfuehuus med forsmedelig Bagtalelse att forvlempe, da schall bete Fiscal sligt ingenlunde dölge eller fortie, men for all Ting os det i Tide tilkiende giffue, huis det och iche osz saa snart kunde bliffue forrebragt, som vel fornöden kunde eractis, da schall hand det obenbare enten for voris Statholder sammestedtz eller for dend Stedtz Öffrighed, huor slige groffue och dumdristige Mennischer sig opholder, paa det de strax ved bete Öffrighed, om fornöden eractis, kand bliffue paagreben och fengszligen anholden, indtil vi sielf naad. forklarer,

---

[1] Norske Registre Nr. 11 fol. 300 sqq.

huorledis dermed videre schall forholdis. 2. Woris Forordninger, Mandater, Placater och Louger, som Justitien eller Politien angaar, schall Fiscalen haffue flittig Indseende med, att de aff een huer, som det wedkommer, med tilbörlig Skyldighed bliffuer holden och effterkommen, och de, som vtilbörligen och med forsetlig Modvillighed hermed handler, schall aff Fiscalen for deris rette Verneting tiltalis, huor da schall procederis effter Sagens Beschaffenthed och Delinquenternis Forseelse, saasom Dommerne effter Lougen acter at forsuare. 3. Fiscalen skall och flitteligen giffue Act paa och forfare, om nogen Miszbrug, Vndersleb eller anden Inconvenientier vdi Vdschrifningen sig kand tildrage och forregaa, saa at huis hannem i saa Maade kand forrekomme eller bliffue obenbaret, det schall hand strax igien tilkiende giffue paa tilbörlige Steder, saa de Skyldige tilbörligen effter Forseelsens Beschaffenthed kand bliffue straffit. 4. Dersom Fiscalen fornemmer och erfarer noget ydermere end som i denne Instruction er bleffuen meldet, som hand eracter enten osz, voris kongl. Huus, saaoch Riger och Lande att kunde vere til Prejudice och Nachdeel eller goed Politie til Hinder och Skade, da schall hand saadant ey mindre, end dette per expression herudi specificerit findis, paa tilbörligen Steder andrage och ald Flid anvende, att det i Tide kand afschaffis och raadis Bod paa, efftersom voris Tieniste och hans Schyldighed det fordrer och vdkreffuer. Giffuet paa vort Slott Kiöbenhaffn den 31 Martij Anno 1663.

Vnder vort Zignet.

10.

Instrux for Generalfiscalen i Norge d. 21 Januar 1664[1].

Instruction huoreffter wy Frederich dend Tredie med Guds etc. ville hafue, at voris Gen. Fiscal i vort Riige Norge osz elschl. Söffren Christensen Smidt sig udi sin Bestillings Administration och Forretning indtil paa videre naad. Anordning hafuer at rette och forholde.

Effter som vi bem[te] Söffren Christensen Smidt hafuer antaget och forordnet til Gen. Fiscal offuer alt vor Riige Norge, da schall hans Embede fornemmelig derhen haffue Henseende, at hand schall vere och lade sig finde osz och voris kongl. Arfuehuus udi alle Maader huld och troe, ald Schade och Forderf, om hand det fornemmer, at tilkiende giffue och af yderste Formue och Fliid at hindre och afuerge, saasom det hannem naad. giffuen Bestallings Bref videre tilholder och i Synderlighed schall hand tage udi Agt forsch[ne] Poster. 1. Med hans Vnder Fiscaler schall hand haffue tilbörlig

---

[1] Norske Reg. Nr. 11 fol. 387 sqq. Jvfr. ovenfor Nr. 9.

Indseende, at de ey andet giör, end huis billigt och forsuarligt eragtis. samme Vnder Fiscaler maa hand osz vnderd. forreslage, paa huad Steder de behöffuis, som siden schall söge voris egen Bestalling paa de Steder, huor det fornöden eragtis. 2. Woris Forordninger, Mandater, Placater och Louger, som Justitien eller Politien angaar, schall Gen. Fiscalen haffue flittig Indseende med, at de af en huer, som det vedkommer, med tilbörlig Schyldighed bliffuer holden och effterkommet, och de, som vtilbörligen och med forsetlig Modvillighed herimod handler, schall aff Gen. Fiscal. for deris rette Verneting tiltalis, huor da schal procederis effter Sagens Beschaffenhed och Delinquenternis Forseelse, saasom Dommerne effter Lougen agter at forsuare, til huilchen Ende hannem schall tilstillis rigtige vidimerte Copier af alle vore Forordninger, som enten af voris Skat- Cammer eller Cancelie ere vdgangne eller hereffter kand bliffue vdstedde. 3. Gen. Fiscalen skal och flitteligen giffue Act paa och forfare, om nogen Miszbrug, Vndersleb eller anden Inconvenientier udi Vdschrifningen sig kand tildrage och foregaa, saa at huis hannem i saa Maade kand forekomme eller bliffue aabenbaret, det schall hand strax tilkiende giffue paa tilbörlige Steder, saa de Schyldige tilbörligen effter Forseelsens Beschaffenthed kand bliffue strafet och haffuer de Vedkommende til bem^te Gen. Fiscal rigtige Lex Ruller, naar hand det begierer, vnder deris Hender at leffuere. 4. Huad Vret eller Vndersleb som kand vere scheed med Sagefald, Jordegods, Skouhug, Skatter, Told och alle andre voris Intrader, enten i Kiöbstederne eller paa Landet, schall af Gen. Fiscalen paatales och louligen hendis Domb paa. 5. Alle de som i bem^te vort Riige Norge paa vore Vegne noget hafuer at giöre och lade, saauelsom alle andre baade udi geiszlig och verdszlig Stand, schall vere bem^te voris Gen. Fiscal assisterlig i alle voris Sager, saa at hannem i ingen Sag, som osz angaar, for deris Schyld nogen Hinder eller Ophold schall schee, men at en huer lader hannem bekomme huis Documenter, enten in originalj eller vnder deris Hender vidimerte Copier, som hand udi en huer Sag til voris Tieniste kand behöffue. 6. Huis hand fornemmer nogen af dend menige Almue at kand finde sig graveret och besuerget, schall Gen. Fiscalen med Fliid det erfare, dog udi ald Stilhed, saa ingen Oprör derved bliffuer foraarsaget. 7. Dersom nogen Sag i Riiget fornemmis att bliffue fortauet til voris Skade, da schall Gen. Fiscalen derpaa tale, som for andet v-hiemmelt, huorfor bem^te Gen. Fiscal altid schall vere tilstede, naar dend höyeste Rett der i Riget bliffuer holdet. 8. Dersom Gen. Fiscalen kand erfare noget ydermere, end som i denne Instruction er bleffuen meldet, som hand erachter enten osz, voris kongl. Huus sambt Riiger och Lande at kunde vere til Prejudice och Nachdeel eller goede Politie til Hinder och Schade, da schall hand saadant ey mindre, end dette per expressum herudi specificerit findis, paa tilbörlige Steder andrage och ald Fliid anvende, at det i Tide kand afschaffis och raadis Boed paa, effttersom voris Tieniste och Skyldighed det fordrer och vdkreffuer. Giffuet paa vort etc. Hafn. d. 21 Jan. 1664.

11.

Special-Instrux for Ulrik Frederik Gyldenlöve som Statholder i Norge, dat. 1664 18 Marts[1].

Siær Instruction, huor effter osz elschl. Vldrich Frederich Gyldenlöve til Callöe, vor Mand, Stats Raad, Statholder vdi vort Rige Norge och Befallingsmand offuer vort Ambt Aggershuus, offuer dend hannem giffne Bestallings Bref sig vnderd. haffuer at rette och forholde.

Först schall hand altid beflitte sig derpaa, at alle vore kiere Vndersaatter udi vort Riige Norge, baade udi Almindelighed saa och en huer udi sær, udi tilbörlig och vnderd. Devotion, Hörsomhed och Liudighed imoed osz erholdis och til ald Assistentz och Hielp, som til voris och voris konningl. Arfuehuusis Conservation och Nytte tienlig eractis kand, animeris. Dernest huis hand formercher, at nogen, vere sig huo det vere kand, imod Forhaabning enten med Raad eller Daad sig schulle vnderstaa at tracte effter eller giöre noget, som osz eller voris Interesse kand vere prejudiceerligt och schadeligt, det schall hand uden Döl och Forsömmelse os straxen tilkiende giffue och udi midler saadant effter yderste Formue præcauere och affverge. Hand schall och altid beflitte sig paa goed Kundschab inden Suerriges Grendzer at haffue, och om der noget præjudiceerligt imod osz eller voris Estat kunde practiceris, eller huis de huer Gang med deris Milities Munstring, Fordeeling, Mouering eller udi andre Maader sier vdi Naboelavit kunde forretage, dette, och naar hand noget andet sligt erfarer, os da vden nogen Forhal och Mangel underd. advertere, huorom hand ochsaa med voris General offver Militien vdi vort Rige Norge schall holde idelig och god Correspondence och hannem alt saadant flitteligen notificere, saasom bem^te voris General i lige Maade er anbefalet hannem af alle forrefallende Sager, saa och udi forsch^ne och andre Maader paa det flittigste at communicere. Hand schall och iche alleniste effter sin Bestallings Liudelse bære flittig Omsorg, at Magazinerne och Thöyghuuse udi vore Festninger bliffuer vel forsiunet, mens ochsaa paaagte, at udi Freds Tiid deraff indtet uden voris egen eller hans Ordre (til huilchen hand da sielf haffuer at suare) bliffuer vdgiffuen. Dog dersom noget Korn, Proviant eller andet udi Magazinerne ville forderfuis och derfor nödvendig Forandring behöffuis, da maa vel saadant til Garnizoenen istedenfor Penge til billig Priis udi Betalling giffuis, dog at for de Penge, som dermed indbeholdis, Magazinen med nye Korn, Proviant eller andet, som saaledis er vedtaget, igien vorder forsiunet. Mens vdi Feyde Tider schall en huer Commendant sig derudi forholde, saasom dend hannem giffne Instruction udi alle Maader tilsiger. Paa det ochsaa voris Stadtholder flitteligen kunde paaagte, at huis med voris Allierte udi en eller andre Maader udi Commercien och Söefarten er bleffuen tracteret och sluttedt,

---

[1] Norske Reg. Nr. 11 fol. 423 sqq. Ældre Instrux af 13 Nov. 1661, se ovenfor Nr. 8.

saadant udi behörlige Observantz vorder holden, haffuer vi hannem derfor aff voris Cancellie ladet tilstille Copier aff de der af dependerende Tractater, huor effter hand sig kunde vide at rette, ligesom vi och til at haffue ald fornöden Notice aff huis hoes bem[te] voris Allierte och andre fremmede Potentater kunde passere och forrefalde, naad. haffuer anbefahlet voris Residenter och Ministris med hannem deraff huer Post flitteligen at correspondere. Och ville vi hannem baade til samme Correspondentzis Vedligeholdelse, saa vel som och paa det hand, huis notable Sager udi vort Rige Norge passerer, vgentlig eller huer Gang det vdkreffuis, desto flitteligere och udi fornöden Secretesse kand avisere, til des Behoff en Secreterer naad. bestille, som iche alleniste alle Relationer, som voris Stadtholder til osz underd. giörendis vorder, mens ochsaa alt, huis hand vdi voris Ærinder schrifftlig vill lade forferdige och med egen Haand vnderschriffue, schall expedere, med mindre bem[te] voris Stadtholder for siær Aarsag Schyld noget med egen Haand vil schriffue. Och schall hand ellers forsch[ne] vgentlig och andre saaledis frembschichede Relationer och Brefue til osz self vnderd. afflade och derpaa voris naad. Ville vnderd. fornemme. Vi vill och denne Instruction effter Tidens Beschaffenthed och voris egen aller naad. Behaug udi Frembtiden forandre, formeere och formindsche, som vii det naad. gott och gaffnligst befinder. Huoreffter voris Stadtholder, saalenge hand udi denne Bestilling forbliffuendis vorder, sig vnderd. schall haffue att rette, och ville vi hannem udi saadanne Forretninger imoed en huer kongl. maintenere och forsuare. Haf. d. 18. Martij Ao. 1664.

12a.

Forordning om den Norske Oberhofrets Indrettelse, dat. 14 Marts 1666[1].

Wii Friderich den Tredie, aff Guds Naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis Konning, Hertug udj Sleszvig, Holsten, Stormarn oc Dytmerschen, Grefue udj Oldenborg oc Delmenhorst, gjöre alle witterligt, at vii til wore kiere oc troe Vndersaatters udj vort Riige Norges desiderende Welstand jblant andet naadigst considererit Iustitiens Administrations beste Befordring oc richtige Fortsettelsze til Processernis Forkortning oc der af kommende bedre Sickerhed udj Sagers Vddrag, saauelsom oc anden Besuerlighedz Betagelse af dend faarige langwarende Tids V-belejlighed udj saadan Saisons Forandring, huo det Vndersaatterne uden merckelige Forhindring oc Forsömmelsze af derris Handtering oc Brug bequemmest falde kand, oc derfor naadigst for gaat anseet een Ober Hoff Rett til Paulj Conversiones Dag paa vort Slott Aggershuus at holde lade. Thj hafuer vj derom denne vorris naadigste Forordning hermed villet

[1] Samtidig Afskrift i Store kgl. Bibl., Gl. kgl. Mscr. Saml., Nr. 908b fol.

publicere oc paabiude, saa som wii hermed biuder oc befaller, at alle oc enhuer uden Vnderscheed, aff huad Condition oc Stand de være maa, som bygge, boe oc tilholder udj bet. vort Riige Norge oc worder foraarsagit nogen Rett at söge eller sig tilforn til vorris almindelig höyeste Rett deroppe huer thredje Aar addresseret oc appelerit hafuer, at de udj desz Sted schal være tilholden samme derris Rett her efter aarlig at söge ved obenbet. vorris anordnede Ober Hoff Rett paa vort Slott Aggershuus til bet. Paulj Conversionis Dag, som jndfalder dend 25 Ianvarij. Huorom vj oc naad. hafuer anbefallit osz elschel. erlig oc welb. Hr. Vldrich Friderick Gyldenlöw til Callöe, Ridder, vorris Stats Raad, Stadtholder udj bet. vort Riige Norge oc Befallingsmand ofuer vort Ambt Aggershuus, til samme Rettens Besiddelsze nogle wisze Persohner at forordne, huilcke samblig samme Rett paa vore Veigne saalædis schulle administrere oc udj de forekommende Sager uden nogen Ophold endelig Domb afsige, saa som vorris Lowe, Constitutioner oc Forordninger derudj Riiget effter huer Sags retmæszige Beschaffenhed tilbörligen vdkrefuer, oc schal af huis saalædis udi samme Ober Hof Rett dömmis oc afsiges, ingen wiidere Appelle eller Revision tilladis vden de Sager, huis Importantz ofuergaar femb hundrede Rixdaler, saa oc huis som angaar Ære oc Lif, der af at wehre tilladt hermed udj vort Riige Danmarck til vorris höyeste Rett at appellere oc derpaa endelig Domb at forwendte, oc paa det disz jmidler Tiid at nogen Sag udj Appelationen henger, de interesserende Parter for Sagens Vddrag deszbedre kunde være forsickret, da schal Appelanten der for være tilholden förend Appellations Tilladelse at stille nöyachtig Caution oc Borgen for Sagens Vddrag sambt desz paagaaende Schade oc Bekaastning, saasom siiden dend forlystige kunde tildömmis oc schal ellers med samme Ober Hof Rettens Administration udj alle Maader forholdis, saasom tilforn med dend höyeste Rett der oppe allereede er anordnit eller wii der om her effter forordnendis worder, huoreffter alle oc en huer vedkommende sig vnderdanigst hafuer at rette. Ladendis det ingenlunde. Gifuet paa vorisz kongl. Residentz udj Kiöbenhaffn d. 14 Martii Ao. 1666.

Under vort Zignet.

Friderich. (L. S.)

12 b.

Rescript om en Norsk Oberhofrets Oprettelse, dat. 14 Marts 1666[1].

Friderich dend Tredie, af Guds Naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottes Konning, Hertug udj Sleszvig, Holsten, Stormarn oc Dytmerschen, Greffue udj Olden-

[1] Samtidig Afskrift i St. kgl. Bibl., Gl. kgl. Mscr. Saml., Nr. 908 b fol.

borg oc Delmenhorst. Vor synderlige Gunst tilforn. Efftersom wj naadigst hafuer for gaat anseet, her efter udj vort Riige Norge een Ober Hoff Ret til Paulj Conversionis Dag paa vort Slodt Aggershuus at holde lade, saa er vorris naadigste Willie oc Befalling, at Du bemeldte Ober Hoff Rett til forschrefne Tied oc Sted tilbörligen indretter, oc der til forordner nie Persohner udj ald dend at holde oc besidde, nemblig af Dig som Præsident udj samme Ober Hoff Rett, dernest vorris Cantzeler Ofue Bielcke, General Kriigsz Commissarius Erich Banner, Ambtmand Johan Friderick Marschal oc til dennem nogle af de forfahrneste Laugmænd, som iche udj de forekommende Sager ere interesserit, eller oc andre vorre forhaandene Betjendter, saasom Du til vorris Tienniste oc Sagens befindende Beschaffenhed best erachte kand, oc det indtil forschrefne Thallis Completering, dog at det forrettis uden vorris ringeste Bekaastning, særdellis af dennem, som allereede udj vorris virckelige Tienniste befindes oc derfor derris Besolding eller Fordeel niuder. Om huilcken Ober Hoff Rets Anordning hafuer vii oc hoesföyede vorris naadigste Publication oc Forordning ladet vdgaa, som Du til enhuers Efftérretning paa tilbörlige Steder hafuer at lade forkynde oc derofuer holde, at desz Indhold tilbörligen worder efterkommit. Dermed scheer vor Villie. Befallendis Dig Gud. Schrefuit paa voris ko. Residentz vdj Kiöbenhafn dend 14 Martij Ao. 1666.

Vnder wort Zignet.

Friderich.

13.

Instrux for Cancelliet, dat. 23 Juni 1666[1].

Friderich den Tredie, aff Guds Naade Danmarckes, Norges, Wendes och Gottes Konning, Hertug udj Schleszvig, Holsten, Stormarn och Dythmarsken, Greffve udj Oldenborg och Delmenhorst. Wor synderlig Gunst tilforne. Woris naadigste Villie och Befalning er, at med alle Supplicationers och underdanigste Memorialers Expedition, szom voris Cantzelie vedkommer, skal hereffter oc indtil wii anderledis tilsigendis vorder, szaaledis forholdes: Först ville vii, at alle de Supplicationer oc underdanigste Memorialer, huorpaa Expedition i voris Cantzelie söges och der bör at skee, skulle aff Eder tillige med os elskl. Eric Kragh til Bramminge, voris Cantzelie Raad och Öff-

[1] Efter en Original paa Papir med Underskrift og Spor af Seglet, som opbevares i Geheimearchivet (det forrige Cancelliarchiv Skab 11 Pakke 1). I Rostgaardiana (Bibl. Un. Haun.) Nr. 13 4to findes et Tydsk Project til en tidligere Instrux for Cancelliet efter Souveraineteten. I Sjæl. Tegn. findes under 13 Dec. 1661 et kgl. Brev til Fr. v. Ahlefeld, Joh. Chph. v. Körbitz, Svane og Chph. Gabel at træde i Conference med Peter Reetz, Erik Krag og Theodor Lente for at udarbejde en Beretning om Cancelliets Tilstand og en Plan til dets Indretning, „efterdi det ej skal være saaledes beskikket, som Tjenestens Forretning udkræver". Jvfr. Nr. 2c (Bestalling for Kantsleren af 26 Okt. 1660) ovenf. S. 159—60.

verste Secretairer, saa oc Peter Schumacher, voris Kammer Secretairer, nöyacteligen igiennemlæszes, Extract deraff uden paa huer Supplication och aff huer Memorial opszettes oc at os dereffter ved des Exhibition in originali skal skee aff Eder tillige med bemeldte Secretairer underdanigst Relation. Dernest haffver I, naar I icke paa andre Steder er i vores Forretninger occuperet, i tilbörlig Act at haffve, at intet, som aff vort Cantzelie udgaar, os till Underskriffvelsze præsenteret vorder, at det jo tilforne effter den Eder allerede meddeelte Instrux och Bestalling er igiennemszeet oc, szaaszom vi det naadigst bevilget eller befalet haffver, ret forfattet. Oc paa det benæffnte Cantzelie Sager uden Forszömmelsze oc ordentligen maa forrettes, da skulle I til den Ende, nærværendes haffvende meerbemeldte tvende Secretairer, ugentlig huer Onsdag och Torsdag om Formiddagen, naar Klocken er otte, oc om Efftermiddagen, naar den er tu, iligemaade oc om Fredagen Efftermiddag Klocken tuszlet, Helligedage undtagen, szom paa bem^te^ Dage indfalde kunde, i vort Cantzelie flitteligen och uforszömmet tilstede være; mens naar voris höyeste Ret holdes, da skall sligt skee paa forbenæffnte Dage enten for eller effter den ordinarie Tiid, Retten holdes paa. Dermed skeer vor Villie. Befalendes Eder Gud. Skreffvet paa vort Slott Fridrichsborg den 23 Junij Aar 1666.

Under vort Kammerzignete.

Friderich.

Ad mandatum S^ae^ R^ae^ M^tis^ proprium.
P. Schumacher mp.

Udskrift:

Os elskl. erlig och velb. Her Peter Reetz til Thygestrup, Ridder, vor Mand, Rigsraad, Cantzeler, Præsident udj Cantzelie Collegio, Assessor udj Collegio Status och Befallingsmand offver Haddeland, Öffre Rummerige, Buskerud och Ringerigers Ampt.

14.

Tydsche Cantzelj anl. Sleszwigische Sager, 1669 29 December[1].

F. 3. W. N. T. Efftersom wi haffue for got anseet at lade hereffter vdferdige de Sleszwigische Sager i woris Dansche Cantzelie, da er woris allernaadigste Willie

---

[1] Sjælandske Tegnelser XXXVIII fol. 811. Denne Bestemmelse blev dog ikke meget længe overholdt. Vel udsteder strax efter Frederik IIIs Död det Tydske Cancelli blot de Holsten og Grevskaberne, ikke de Slesvig vedrörende Befalinger om den nye Kirkebön af Febr. 1670; men allerede 1 Marts 1670 udfærdiger det et fornyet Exspectancebrev paa Amtmandsposten i Haderslev, 5 Marts Ordre til Generalsuperintendent Rehefeldt at indsende sin egen og sin Gejstligheds edelige Reverser, 30 April Confirmation for Snedkerlavget i Flensborg paa dets Privilegier etc. etc. („Patente" og „Inländische Registraturen"), saa at Alt var ved det Gamle, endnu inden det fik et Slags Sanction ved den kgl. Instruction for det Tydske Cancelli, dat. 26 Juli 1670.

oc Befalning, at J vdj bemelte woris Cantzelie indleffuerer alle benefnte Sager, som endnu vexpederte ere, med dertill hörige Documenter, oc at J effter denne Dag icke enten antager eller expederer nogit, som wores Vndersaatter i Hertugdommet Sleszwig vedkommer. Dereffter etc. Hafn. 29 Decemb. 1669.

15.

Instrux for Danske Cancelli, dat. 21 April 1670[1].

Instruction og Anordning, huoreffter wii Christian dend Femte, af Guds Naade Konge till Danmarck og Norge, de Wenders og Gothers, Hertug udj Sleszwig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Grefue udj Oldenborg og Delmenhorst, allernaadigst ville, at voris danske Cantzelie skal, indtil vi anderledis tilsiigendis vorder, indrettis og des vedkommende Expeditioner bestilles og forfærdiges.

1. Woris Cantzeler skal hafue Direction ofuer Cantzeliet og flittig Indseende med de der til hörende Forretninger, saa at Enhuer derudj sit Embeds Pligt uforsömmet effterkommer og fyllistgiör. Hand skal og huer Vge paa de dertil bestemte Dage flittig lade holde Collegial Consultationer og Conferentzer om Cantzeliet vedkommende Sager og didhörende Expeditioner og derom lade de Vedkommende tilsiige at möde, saa og rigtig Protocoll ofuer samme Collegial Conferentzer holde lade ved Cantzelie Secretererne, som skulde skifftes til at protocollere huer udj sin Uge. 2. Woris Vice Cantzeler skal og tiltenkt wære Alt, huis i nest forregaaende Artickel om meldes, iligemaade med störste Fliid og Omhyggelighed at forrette og effterkomme, naar voris Cantzeler wed Siugdom, Frawærelse eller anden Tilfælde og Geskeffter derfra forhindris, og helles, dog altiid udj dee vgentlig forefaldende Collegial Consultationer, udj Cantzeliet flittig og uden Forsömmelse sig indstille og sin Meening og Betenckende om de der forefaldende Sager retsindeligen udsiige. 3. Begge voris nu værende Ober Secreterere skulle flittig aarle og silde udj voris Cantzelie lade sig finde, baade for at hafue goed Tilsziun med alle Cantzeliet vedkommende Forretninger, saa og saa for at være ved Haanden, om vi Noget hafue at befale, eller Nogen hos os supplicando hafuer Noget at andrage, at det da wed een af dennem til Expedition kand worde befordret. Og saasom til bemte voris tuende Ober Secreterere alleene og ingen anden skal offuerlefueris alle indkommende Supplicationer, og af dennem saa tilbörlig Relation til os giöris paa dend maade, som siiden wiidere skall ommeldes, saa skulle de og forpligtet wære Alle og Enhuers Anbringende uden nogen Persohns Anseelse os i tilbörlig Under-

---

[1] Efter en Original paa Papir med Underskrift og Segl i sort Vox, som opbevares i Geheimearchivet (det forrige Cancelliarchiv, Skab 11 Pakke 1). Jvfr. Nr. 2c, 13 og 14 (ovenf. S. 159—60 og 175—177).

danighed uforhalet at berette og Indtet derudj for os fortie eller fordölge i nogen Maade, wære sig imod huem det og være kunde, ja om endskiöndt det, som bleef indgifuet, end ogsaa kunde være imod dennem sielff. Dee skulle og Alt, huis som i Pennen skal forfattes, sielff concipere eller og, naar de det ved nogen af Cantzelie Secretererne lader opszette, da det dog först med Fliid igiennem szee og det, om behöfues, rette og bedre og i saadan goed Stiil og Skick före, som det os kand wære reputerlig, og de det agter at wære bekiendt, huorforre og bem[te] voris twende Ober Secreterere skulle, huis huer af dennem expederendis og os till Underskrifning præsenterendis vorder, huer sin Expedition og Forretning paraphere og med sin eygen Haands Paaskrifft testere Brefuet saaledis at vere opsatt, som det os sömmeligen bör og kand till Underskrifuelse forreleggis, og skall ingen Anden uden de noget af Alt, huis til Cantzeliets Expedition hörer, paraphere eller hos os underskrifue lade. Huad som nu i saa Maade af os er underskrefuit, det skal bem[te] voris Ober Secreterere huer sin Expedition med voris Zignete lade forszeygle, til huilken Ende wi og huer af dennem saawelsom Cantzeler og Vice Cantzeler en Nöygel til det felles Skab udj Cantzeliet, huor Cantzelie Zeiglet forwaris udj, gifuet og betroet hafuer, huorforre de og altiid skulle lade det udj Cantzeliet blifue, uden naar vi herfra reygszer, da tager dend af Ober Secretererne, som wj befaler os paa Reygsen at fölge, bem[te] Seygl med sig. 4. Cantzelie Secretererne ville vj altid i det Ringeste hafue otte, fire af Adel og fire som ey ere Adel, og skulle bem[te] Cantzelie Secreterere altid flitteligen Formiddag og Efftermiddag være tilstæde i Cantzeliet og der alle didhörende Breffue og Acter uforsömmet registere og til Bogs före, saa at altid Registrant Bögerne vorder rigtig og fuldkommen ved lige holden. Og enddog vel andre Maader kunde være, paa huilke Registrant Bögerne effter Materierne kunde afdeelis, saa lader vi det dog wed dend hiidindtil brugelige Maneer forblifue og ere derfor allernaadigst tilfredts, at fremdeelis sier Registrant Böger holdes ofuer Missiver og sier ofuer obne Breffue, og at baade Missiver saawelsom obne Breffue igien udj sier Clases og Böger der effter deelis, nemblig Siælandske (huorthen föris huis Siæland, Möen, Borringholm og der til hörende szmaa Öer saawelsom Riiget ofuer Alt i Aldmindelighed vedkommer), Jydske, Fyenske og Smaalandske (hvorudi registeris og indföris huis Fyen, Langeland, Laaland, Falster og des underliggende smaa Öer vedkommer) og endelig Norske. Dee udlændiske Sager vedkommende Acta skulle og i sier Böger registeres, saa og derforuden en Instructs Bog og Registrant holdis ofuer alle dee Instructioner eller Ordres, som gifuis til Geszandter og dem, som uden Lands forsendis eller forsendte ere, huorudj og deris Relationer anl. deris aflagde Wærff og Forretning og des liige flittig skulde indföris. Bemelte Cantzelie Secreterere skulle og med Fliid, Trôskab og Tauszheed protocollere udj Cantzelie Collegio og andre Collegiis, saawelsom for dend höyeste Rett, naar det dennem befalis, og helles ufortreden lade sig finde i at concipere og opsette, huis dennem af voris Ober Secreterere blifuer tilstillet udj Pennen at skulle forfattis.

5. Cantzelie Forwalteren skal om Morgenen betimelig obne Cantzeliet og det igien om Afftenen i rette Tiide sædwaanligen tillucke og helles alle Böger, Acta, Documenter og Brefue udj Cantzeliet under goed og sicker Laasz og Lyckelsze forware og giemme, saa deraf Indtet bortkommer eller forryckis i nogen Maade. Hand skal og holde rigtig Register og Forteygnelse paa alle Registranterne og de derudj indförde Acta, og Alting udj goed og skickelig Orden disponere og henlegge, saa at naar mand Noget vil effterszee og opleede, det da strax udj goed Rigtighed og uden al Forwirring og Confusion kan findes. Cantzelie Forwalteren skal og med Tausheed hosz sig sielf holde, huis forties og ey Andre communiceris bör, og eyheller udstedde nogen Copie udaf Cantzeliet uden sier Tilladelse. Hand skal og iligemaade forskaffe dygtige og duelige Skrifuere og Copiister og wære tiltenckt at suare til deris Forseelszer, om Noget af dennem enten med Copiers Udsteddelsze, eller i huad andre Maade det og være kunde, maatte vorde forszeet. Og hafuer hand helles Cantzeliebuddene at tilholde, at de flittig ved Dören opwarter og ey Enhuer uden Forskiel indlader; og skulle de voris Geheime Raad og deslige voris höye Betiendte alleene strax indlade, dee andre skulle först gifue tilkiende, med huem de hafuer at tâle, og da effter forrettet Ærinde sig strax igien af Cantzeliet forföye, paa det Enhuer med Rolighed og Stilhed sit Embedis vedkommende Forretning kand Fyllist giöre. 6. Paa det nu Alting skickeligen, ordentligen og rigtigen med Relationer og derpaa fölgende Expeditioner vdj alle forefaldende Cantzelie Sager kand til gaa, ville wi, at dermed hereffter saaledis skal forholdis, at nemmelig huer Vge om Onszdagen og om Torszdagen skal voris Cantzeler lade tilsiige Vice Cantzeler Christopher Parsberg, Geheime og Cantzelie Raad Erich Kragh, Ober Secreterer Dirich Schult og woris Ober og Geheime Kammer Secreterer Peter Schumacher, saa og dend af Cantzelie Secretererne, som Radden tilfalder at holde Protocollen, at möde udj Cantzeliet om Formiddagen fra Klocken siuff indtil nj, og dersom Fornöddenheden og Mengden af forrefaldende Sager det udkræufuer, da endogsaa om Efftermiddagen fra tu indtil fem, og skulle da begge Ober Secretererne alle Supplicationer oplæsze og for sambtlige Collegio alle indkommende Sager proponere, at der först vel kand ofuerweyes med alle Omstendigheder, huad Loffuen eller andre Forordninger i denne eller lige Tilfelde tilholder, om enten sier Privilegier eller andre udgangne Brefue kand være samme Sag med eller imod, eller om det mod de med andre Potentater oprettede Pacta og Forbund kunde striide, og huad Expedient best og billigst derpaa kunde siufnes at wære, paa det bem^te^ voris Secreterere sielff wel om Alting kand være underrettede og informerede, og om alle i Sagen forrefaldende Tuifl wiide grundeligen og fuldkommen Beskeed, förend de osz Relation derom giörer. Naar nu Alting udj Cantzelie Collegio, som bemelt er, först er igiennem seet, delibereret og offuerweyet, saa skulle de for osz opkomme, og skulle da bem^te^ voris tuende Ober Secreterere og ingen anden osz berette og referere, huis Sager huer af dem kunde hafue at propo-

nere, sambt Alt huad der kand siiges med eller imod, og det i bem[te] voris Cantzelers og Vice Cantzelers, saa velsom og andre voris Geheime Raads Paahör, om Sagen helles kunde være af dend Vigtighed, at Fleeris Meening og Betenkning derom at höre kunde behöfues, og huad wi da i saa Maade resoluerendis vorder, skulde bem[te] voris Secreterere i Pennen tilbörligen forfatte og forfærdige lade, og helles for dis meere Sickerhed Skyld, huis Brefue, som de af dend Vigtighed at wære eragter, förend de dennem os. til Underskriffuelsze forrelegger, först udj Collegio, naar de paa bem[te] tuende Dage der, som för er meldt, ere forsamblede, med Fliid igiennem szee, paa det at naar voris Haand og Segel eengang i saa Maade udj en Sag er udsteddet, wi da siiden for viidere Beszuæring og Offuerlob om samme Sag kand være umolesteret og det derwed endelig forblifue. 7. Wi wille og bem[te] voris Ober Secreterere til de Cantzeliet vedkommende Sagers Expedition dissze trende Dage, nemmelig Onszdagen, Torszdagen og Fredagen, om Formiddagen fra Klocken nj til ellufue, allernaadigst hafue bestemt og forordnet, paa huilke Tiider de endeligen hafuer at opwarte og i goed Beredskab at hafue, baade huis for os til Underskrifning skal indstillis, saawelsom og huis Sager os endnu skal refereris og berettis, saa vi de andre Dage icke med desliige Sager ville bemöyes wiidere, end huis wi sielff i sier dennem kunde befale at forrette, eller og formedelst paa trengende Nödwendighed ey lengere Forhaling kand liide. 8. Som og allereede er giort en Anordning, huor wiit Cantzeliets vedkommende Expeditioner skulle strecke sig, og huad af Skatkammeret skulde udfærdiges, saa ville vj og, at det fremdeelis derwed, indtil vj anderledis tilsiigendis vorder, skal forblifue, og derfor, saasom vi wille, at alle Supplicationer skulle til enten dend eene eller den anden af bem[te] voris tuende Ober Secreterere ofuerlefueris og af dennem os tilbörlig Relation skee, saa wille wi og, at naar noget Skatkammeret Vedkommende forrefalder, det da först til bem[te] Skatkammers Erklæring remitteris eller og udj voris Tilforordnede paa Skatkammeret deris Nærwærelse os proponeris, paa det de deris Betenckende og Underretning derom först kunde gifue, og om det da till Skatkammerets Expedition hörer, det da dennem ved voris skrifftlige Ordre og Missive af Cantzeliet worder befalet, huorledis og paa huad Maade wi det der til Endelighed ville hafue befordret. Huis og helles kunde forrefalde, som de andre Collegia kunde vedkomme, skal og deris Erklæring og Betenckende först der ofuer fornemmis, förend det af voris Cantzelie endeligen worder expederet. 9. Huis Sportuler som udj Cantzeliet saa uel for Cantzelie Expeditioner som for voris höyeste Rettis Domme kand falde, skulle hereffter huer Fierding Aar deelis udj fem liige Parter, huor af voris Cantzeler skall hafue een, Vice Cantzeler een, begge Ober Secretererne tu, huer een, og de tu eldste Cantzelie Secreterere begge tilsammen een, dog beholder Cantzelie Forwalteren og Iustis Skrifueren der for uden, huis de effter Sædwane hiidindtil niudt hafuer, huor imod Cantzelie Forwalteren sielff dygtige og ustraffelige Skrifuere og Copiister skal lönne og under-

holde, og Iustitsskriffueren Dommene tilbörligen paa sin eygen Bekostning forfærdige lade. Herofuer wille wi nu, at voris Cantzeler saasom Præsident udj voris Cantzelie Collegio alfwörligen og uforsömmeligen holde skall og helles sambtlige Vedkommende sig ufeylbarligen rette skulle. Ladendis det ingenlunde. Gifuet paa vort Slott Kiöbenhafn dend 21 April Anno 1670.

Under vort Cammer Zignet.

Christian.

Ad mandatum S^æ^ R^æ^ M^tis^ propr.

P. Schumacher.

16.

Instrux for Höjesteret, dat. 25 Juni 1670[1].

Jnstruction og Anordning, huoreffter wii Christian dend Fembte, af Guds Naade Konge til Danmarck og Norge, de Wenders og Gothers, Hertug udj Sleszwig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greffue udj Oldenborg og Delmenhorst, wille at woris höyeste Rett skal beskickes og jndrettes, og med des wedkommende Sager og Forretninger forholdes, indtil wi anderledis tilsiigendis worder.

1. Wille wj, at voris höyeste Rett af et lige Antal Adel og V-Adel skal bestaa, saa at lige mange af huer Stands Persohner Retten sidde[2], og huis Ulighed her udj nu kand wære, wille wj sielff effter Leyligheden, som os best siufnis, wed dygtige Persohner erstatte. 2. Og skall eengang huer Aar samme woris höyeste Rett holdis, nemlig otte Dage effter Pintzedage her udj denne voris kongl. Residents Stad Kiöbenhafn, med mindre wj for sær Aarsagers Skyld got befinde Tiden eller Stæden at forandre. 3. Steffninger skal gifues inden sex Vgers Tiid, förend woris höyeste Rett begyndis, og saa betimeligen for de Steufnede forkyndis, at de bequemmeligen til Tiiden kunde möde, som Recessen helles med wiidere Omstendigheder om melder. 4. Dee indsteufnede Sager skulle og effter dend Orden og Rad anslaes og forretagis, som i Recessen meldet er, og skal huer Gang saa mange anslaes, som mand formeener paa en Dag at kunde blifue forhört, huilke og effter dend Orden, som de paa Kortet szatt ere, forhöres skulle. Men huis de, som paa en Dag ere anslagne, samme Dag icke kunde blifue forretagen, da skal de staa först paa det Kort, som til neste Dag dereffter anslais, og först forhöris, effter dend Orden, som de forrige Dag waare anslagne, og

---

[1] Efter den i Geheimearchivet (det forrige Cancelliarchiv D. 46a) opbevarede Original paa Papir med Underskrift og Segl i sort Vox. Varianter ere meddeelte af to senere Instruxer, som ligeledes haves i Geheimearchivet: A, en af 1 Maj 1675 (den officielle Copibog over udfærdigede Instruxer 1670—1697 eller „Instructionsbog Nr. 1" pag. 128 sqq.), og B, en af 7 Maj 1677 (Orig. paa Papir, Danske Samlinger Nr. 365). Jvfr. Nr. 5 (ovenf. S. 163). [2] I A og B: wille wj, at worris höyeste Ret fornden de som af grefvelig-Friherre- eller Adelstand erre, oc saa af it lige Antal af schickelige oc udj Low oc Ret wel erfarne Personer, som icke af Adel ere, schal bestaa.

skulle Parterne saa endelig tiltenkt wære at möde i rette Tiide under fyrgetiuffue Rixdlr[s] Straff effter forrige derom udgangne Forordning. 5. Samptlige Assessores udj voris höyeste Rett[1] skulle tiltenkt wære at möde om Morgenen Klocken sex, saa at endeligen Retten i det seeniste Klocken siuff om Morgenen kand wære sat, og saa blifue siddende indtil Klocken tolff om Middagen, Freddagen undtagen, da de Klocken tolff skulde komme tilstæde og sidde indtil sex om Afftenen. 6. Parterne, som da anslagne ere og i saa Maade paa raabes, skulle saa indkomme og beskedenligen deris Sag enten sielff eller ved deris Advocater og Fuldmegtige agere og med störste Erbödighed for denne woris höyeste Rett sig tee og skicke og udj alle deris Indleg[2], sambt huis helles mundtligen der forhandles, altiid rette deris Tâle og Ord til osz alleene, huad heller wj sielff ere der tilstæde eller icke. Skicker Nogen sig usömmeligen, straffis effter Forordningen. 7. Naar nu Parterne fuldkommeligen ere hört og deris Breffue og Documenter af voris Iustitz Secretario tydeligen oplæst, skulle de udwiises, og da inden lugte Döre skal af de tou Referendariis een effter anden giöris een Recapitulation af all Sagen, om dend helles af dend Wigtighed er[3], förend wiidere derj voteris. 8. Dissze Referendarij skulle wære tuende, begge Assessores udj woris höyeste Rett[4], og skulle Parterne, som Klocken tolff Dagen tilforne til nestfölgende Dags Forhör ere anslagne, huer udj sier möde for huer af Referendariis i sier, om Efftermiddagen i det Szeeniste, förend deris Sager skulle forhöris, med deris Breffue og Documenter, som Referendarij skulle med Fliid igiennem szee, korte Extracter deraf forfatte og derhosz korteligen anmercke, huorwiit Sagen, Lowen, Recessen og andre udgangne Forordninger kand wære med eller imod, til samptlige de Voterendes, om de det behöfuer, bedre Underretning. 9. Naar nu saaledis huer af dissze twende Referendariis Sagen korteligen hafuer igientaget, saa skall derom voteris, dog saa at Enhuer udj sit Voto blot og bare fölger Bogstaffuen, remitterendis til osz alleene med deris allerunderdanigste Betenckende dens Rigueur at moderere, og huis for billigt skall eragtis, effter woris eygen Tycke at determinere. 10. Og efftersom Rett og Rettferdigheds tilbörlige Administration er nest Guds Frygt det fornemmeste Fundament, huorpaa all Regiering grundfæstis, saa wille wj og, at Enhuer med all Stillhed og Sindighed uden nogen Undseelse skall votere[5], Een effter Anden, og icke falde huer anden

[1] A og B: Sambtlige af os Tilforordnede udj dend höyeste Ret at sidde. [2] A og B tilföje: som aldtid schal være paa Dansche; B desuden: oc paa korteste Maade klarligen forfatted. [3] „om dend — er" mangler i A. 7—9 ere i B gjorte til een Artikel og lyde saaledes: Naar nu Parterne fuldkommeligen oc til Nöye ere hörte oc deris nödvendige Brefve oc Documenter af voris Iustitz Secreterer tydeligen oplæste, skulle de udviises oc dereffter inden lugte Dörre korteligen oc ordentligen udj Sagen voteris; dog saa at en hver udj sit Voto fölger Bogstafven alleene, remitterendis til os deris allerunderdanigste Betenckning Lovens Rigueur oc Strenghed at moderere oc Billigheden udi slige Sager effter voris egen Tycke allernaadigst at determinere. [4] A: begge af deris Tal som af os tilforordnede erre udj den höyeste Ret at sidde. [5] B tilföjer: oc det neden fra.

i Ordene, eller söge dend Eene at ofuertåle eller drage dend Anden i sin Meening, langt mindre med haarde Ord ofuer fare dend, som af anden Meening kunde være, mens enhuer uden nogen Persohns Anseelse, Willie eller Wenskab eller anden menniskelige Affecter med faa Ord uden unödig Wiitlöfftighed retsindeligen[1] at udsiige, saauiit hand forstaar og i sin Samwittighed siufnis at wære Low og Rett gemesz, huilket, saasom det med störste Frihed bör at skee, saa ville wj ogsaa og hermed alfworligen biude, at ingen enten af Assessorerne[2] eller af dee Cantzelie Secreterere, som Protocollen holder, til nogen Anden maa aabenbare, huad Enhuers Meening udj en Sag wærit hafuer, eller huad af Een eller Anden med eller imod Sagen hafuer wærit sagt og tålt, og det under deris Bestillings, Æris og Bôslods Fortabelse. Er og nogen af de udj voris höyeste Rett tilforordnede Assessorer[3] udj Sagen sielff i een eller anden Maade interesserede eller enten af Parterne saa nær som Sydskinde eller Sydskinde Börn beslegtede eller beszuogrede, skulle dee icke mue sidde Retten, medens der voteres, mens, saasnart Parterne udwiises, da ogsaa reyse sig og gaa ud[4]. 11. Dissze Vota skulle af tuende Cantzelie Secreterere, een af Adell og een som icke er Adell[5], rigtig protocolleris udj een dertil eygentlig giort, igiennem draget og med voris Cantzelers Seygl[6] forseyglet Protocoll, og Enhuers Votum saa for den, som voteret hafuer, igien oplæses, paa det hand kand höre, om det saaledis hans Meening og udsagde Voto gemesz er, og saaledis Protocollen altiid rigtig holdes og i god Forwaring udj woris Cantzelie henlegges. 12. Huad nu de fleeste Vota stemmer ofuer eens udj, dereffter skall voris Cantzeler[7], og i hans Frawærelse, Siugdom eller anden loulig Forfald[8] Vice Cantzeller[9], strax Dommen tilbörligen concipere og siiden Parterne igien indkalde lade og Dommen saa liudeligen for dennem afsiige og oplæsze, saaledis at udj voris Frawærelsze altid Dommen effter Pluralitatem Votorum uden Forhaling afsiiges skall[10], mens naar wj sielff ere tilstæde, wille wj effter eigen gode Tycke og Velbehag siige, huis Vota og Meening skal gielde, og huorledis wj wille, at Dommen maa forfattes. 13. Kunde det og hende sig, at, naar wj icke sielff waare tilstæde, nogen Sag af dend Wigtighed kunde forrekomme, saa at der skulle behöfuis woris eygen allernaadigste Willie og Befaling derom at fornemme, förend Dommen afsiiges, eller Vota waare liige, da skal woris

---

[1] B tilföier: hver paa sit Sted. [2] A og B: enten af de af os tilforordnede udj dend höyeste Ret at sidde. [3] A og B: Er oc nogen af de udj worris höyeste Ret tilforordnede at sidde. [4] B: da sig oc at absentere. [5] „een af Adell og een som icke er Adell" mangler i A og B. [6] A: voris Rigs Cancellers; B: voris Cancellers eller Vice Cancellers. [7] A: Rigs Canceller. [8] A og B: Frawærelsze oc Forfald. [9] A og B: vorris Justitiarius (B: Vice-Canceller) eller oc dend öfverste af de da tilstede værende Geheime Raad. [10] Derefter hedder det i B: da altid j det Allermindste ellefve af de til voris höyeste Ret allernaadigst forordnede skulle være tilstæde, derfra sig Ingen, hvo det oc være maa, skal entholde, med mindre det skeer effter voris egen allernaadigste Dispensation formedelst andre voris Forretningers Skyld, eller oc tilfaldende Svaghed deris Udeblifvelse kunde foraarsage, hvilcket da strax paa tilbörlige Steder skal tilkiende gifves. Mens naar vj self ere tilstede, ville vii effter egen allernaadigste Villie oc Velbehag sige hvis Vota oc Meening skal gielde oc hvorledis Dommen forfattes skal.

Cantzeler tillige med de tuende forbemte Referendariis og voris Procureur General[1] for osz allerunderd. sig indstille og bemte Referendarii[2] da Sagen, sampt huad alle de andre Assessorer udj voris höyeste Rett deris Vota og Meening derom værit hafuer[3], os allerunderdanigst referere, og effter huis wj da resoluerendis vorder, skal voris Cantzeler[4] strax Dommen i voris Nerwærelse[5] concipere og siiden offentligen, som för er sagt, afsiige. 14. Naar nu Dommen, saaledis som för er meldet, forfattede og afsagde ere, skulle de af woris Iustitz Secretario tilbörligen beskrefuen gifuis og, effter at de af voris Cantzeler med hans Haands Paaskrifft ere attesterede at ofuer eens komme med dend af hannem for Retten conciperede Slutning og med voris Seygl forszeyglede, til de Vedkommende wed bemte Iustitz Secretario af woris Cantzelie extraderes[6] og Parterne deris dem tilkommende Breffue og Documenter igien tilstillis, dog at de dem inden tou Maaneders Forlob, effter at voris höyeste Rett er endet, affordrer eller siiden tage Skade for Hiemgield, om dee forkommes, effter Forordningens viidere Formelding. 15. Bemelte woris Justitz Secretarius skall og iligemaade i een igiennem draget og med voris Cantzelers[7] Seygl forseyglet Protocoll rigtig lade tilbogs före Slutningen aff Dommene, ligesom de for Retten afsagde ere, og helles udj sier Böger Dommene Ord fra Ord, ligesom de ere gifne beskrefne og extraderede, indföre lade. 16. Saasom og tit og offte af dee, som trættekier ere, adskillige v-nödig Twistighed og Striid yppes till at forlenge Sager og Retten for sin Wederpart, om mueligt kunde wære, at fordreye, saa ville wj og, at dend, som taber[8], altiid blifuer tilkiendt at erstatte dend, som Sagen winder, sin paa Processen billig andwendte Bekostning, huorj skal reygnes Dompenge, Skrifuerpenge og huis hand til sin Procurator gifuit hafuer og med Billighed bör at gifue, saa og helles derforvden effter Sagens og Omstendighedernis Beskaffenhed vorder dömt til billig Kost og Tæring. Hereffter wille wj nu, at meenige Assessorer udj bemte vor höyeste Rett saa og helles samptlige Vedkommende sig, jndtil wij anderledis tilsiigendis herom worder, ufeilbarligen rette og holde skulle. Ladendis det ingenlunde[9]. Gifuit paa wort Slott Kiöbenhafn dend 25 Juny Anno 1670[10].

Vnder vort Zignet.

Christian.

P. Schumacher[11].

[1] A: worris Rigs Canceller tillige med Iustitiario, de tvende forbemte Referendariis oc worris Procureur General. B: voris Canceller eller Vice Canceller med tvende af höyeste Rettes Forordnede, saavel af Adel som af borgerlig Stand tilligemed voris Procureur General. [2] „bemte Referendarii" mangler i B. [3] A og B: Sagen sambt de derudj gangne Vota. [4] A: Rigs Cantzeller; B: Canceller eller Vice Canceller. [5] „i voris Nerwærelse" mangler i A og B. [6] A og B: schülle de aff vorris Iustitz Secretario (B: indtil paa videre allernaadigste Anordning) tilbörligen schrifves oc forferdiges oc de Wedkommende effter Begiering under worris Zignete oc worris Rigs Cancellers (B: Cancellers eller Vice Cancellers) Haand, som wj worris Seygl alleene betroet haffuer, beschrefven gifves. [7] A: Rigs Cancellers; B: Cancellers eller Vice Cancellers. [8] B: at dend som paa saadanne u-nödige oc u-tilbörlige Maader Sagen opholder oc fordreyer, oc dend siden taber. [9] „Hereffter wille wj — ingenlunde" mangler i A og B. [10] A: 1 May Anno 1675; B: 7 Maj Anno 1677. [11] A: Griffenfeld; B: D. Schult.

17.

Instrux for Admiralitets-Collegiet, dat. 25 Juni 1670[1].

Instruction och Anordning, huor effter wi Christian dend Fembte etc. allernaadigst wille, at voris Admiralitets Collegium schal indrettes oc med des vedkommende Forretninger, indtil vj anderledes tilsigendes vorder, forholdes.

1. Woris Rigs Admiral saa som Præsident udi dette Collegio, och udi hans Fraverelsze, Siugdom eller anden louglig Forfald, dend som nest hannem udi samme Collegio er (saa som nu voris General Admiral), schal tiltencht vere om Onszdagen och om Torsdagen huer Vge ordinarie, och hellers saa tit voris Tienniste ded vdkrefuer, at lade sammenkalde samptlige voris udi bem^te^ Collegio tilforordnede Raad och Assessorer flittig at deliberere om Alt, huis voris Floede och heelle Söe Estat kunde vedkomme oc deraf dependerer, oc ofuer slig deris Collegial Conferentzer, Consultationer och forefaldende Forretninger rigtig Protocoll ved Secretarium Collegij holde lade, huor effter da siden Collegij Erklering, Meening oc Betenckende om forrefaldende Sager, naar fornöeden giöris, udi Pennen kand forfattes och af Admiralitetet underschrefuen til vidre voris allernaad. Resolution indstilles, til huilcken deris aller vnderd. Rellation at höre vi dennem Fredagen om Formiddagen Klocken nj allernaadigst vilde hafue beuilged. Skal och Ingen fra bem^te^ Collegial Conferentzer maa vdeblifue, med mindre hand med Lægoms Suaghed eller anden deslige vforbigengelige Tilfald louligen er forhindret; huo ellers uden schellig Aarsager sig derfra vnddrager, skal doeg vedstaa oc suare til huis de andre udj hans Fraverelsze slutted og giort hafuer. 2. Woris Admiralitet schal idelig lade sig voris Floedes Conservation, Forbedring och Formeering wære angelegen oc fligtig derpaa Agt gifue, at baade aarlig noegle ny Schibe effter Midlernis Leylighed worder tilbyged, saa och at de Skibe, som wi nu hafuer, udi goed Stand och wel ved lige holdes, deszligeste ochsaa at voris Floede med ald Fornöedenhed effter Muelighed worder forsiufned med ald tilhörende Redschab saauelsom med Ammunition, Stöcker, Proviant, Officerer, Baadz Folck, Schibs Soldatter, Bösszeschöttere oc huad ellers dertil hör, intted vndertagen; och paa det her udi voris Tienniste des bedre kunde befordres, schal vore Officerer och Betiente paa woris Tyghuus (Obersten dersammesteds allenne vndtagen), saauelsom och woris Betiente paa Prouiant Huszet oc Brögerset, saauit voris Floede ved kommer (lige ved voris Holms Betientter), stande vnder woris Admiralitets Collegio, och der, saa offte som det dennem befalles, sig indstille, sampt voris Admiralitets Ordre udi alt voris Floede oc Söe Estat Vedkommende effterlefue oc rigtig Maanneds Seddeller udi voris Admiralitet huer Maanet vfeilbarligen lefuere ofuer

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 fol. 11 sqq.

de udi Midlertid annammede oc vdgifne Waare effter dend Anordning, som woris Admiralitet derom giörendes vorder. Huorfore, oc paa det ald Confussion kand forrekommes, alle voris Söe Estat vedkommende Regenschaber, som holdes paa woris Tyghuus, Provianthus oc Bröggers, schulle separeris oc adschillies fra de Regenschaber, som voris Hof eller Krigs Estat kunde angaa, och schal samme Regenschaber huer Aar udi voris Admiralitet til Conferering först lefueris oc saa der fra (inden 3 Maanneders Forlöb i ded Seeniste) til voris Skat Cammer til endelig Quitantzes Erlangelsze ofuer gifues. 3. Woris Admiralitet skal paa alle Indtegter och Vdgiffter, som ved woris Holm forefalder, huer Fierding Aar, eller saa offte wi det allernaadigst befaller, en rigtig Extract til osz och paa voris Skat Cammer lade lefuere. 4. Saa som wi och vissze Intrader til voris Söe Estat och Floedes Vnderhold aller naadigst hafuer destinerit och forordnet, saa wille vj och at voris Admiralitets Collegium fornöden Omsorg hafuer, at samme Intrader til rette Tider vfeilbarlig indkommer, oc da til voris Zahlmester ved Söe Estaten, som nu er eller her effter kommendes vorder, lefueris, som derfor hafuer tilbörlig at quittere och samme Quitterings Copie udi voris Skat Cammer til dend ved voris Söe Estat forordnede Renttemester ofuer gifue for des bedre Rigtigheds Schyld. 5. Ofuer samme til voris Söe Estat oc Floede lagte Middeler hafuer voris Admiralitets Collegium til voris Tienniste oc beste Profit forsuarlig at disponere, saa at de mindste Assignationer mueligt er derpaa giöris, och Intted der af vden voris sær Befalling eller oc samptlige Admiralitets Collegij Ordre vdgifues, ey heller noeged udi bemte voris Zahlmesters Regenschaber uden saadanne Ordre got giöris, oc schal alle Contracter, som voris Admiralitets Collegium slutter, Assignationer sampt alle Ordres, der paa Penge vdgifues (förend Zahlmestern der effter betaller), paa voris Skat Cammer til voris wed Söe Estaten forordnede Rentemester communiceris, der protocolleris, paa det derom altid kand hafues rigtig Effterretning, efftersom vj ville, at alle saavel Admiralitets som andre Regenschaber dog endeligen paa voris Skat Cammer schal indlefueris och der clareris. Oc efftersom Söe Farten offte ingen Forhael eller Ophold kand taalle, da hafuer voris Admiralitet tillige med den paa voris Skat Cammer ved Söe Estaten forordnede Rentemester samptligen deris Tancker oc störste Flid derudi at foreene, at voris Tienniste udi alle Maader uden Forhalling befordres, oc huis Tuistigheder och Deferentzer indfalde kunde, strax til voris eigen allernaadigste Decision indstilles. 6. Alt huis som til voris Floedes oc Söe Estats Fornöedenhed indkiöbes, schal först af voris heelle Admiralitets Collegio tilbörligen betinges och derved voris beste Profit och Fordeel uden noegen deris sær Interesse oc eigen Nötte effter deris Eed oc Pligt söges; oc schal de derhoes hafue i Agt, at alle kiöbte Waare udi tilbörlig Goedhed och til rette Tider effter Contracten lefuerit blifuer, saa oc at huis Quitteringer der paa gifues, udi voris Admirallitet först protocolleris och verificeris, förend noegen Betalling der effter scheer; och schal hellers, ald Vndersleb des bedre at forrekomme, ingen af voris

tilforordnede Raad eller Assessorer udi Admiralitets Collegio tilladt wære noegen Lefuerantze til voris Floede i en eller anden Maade, hemmelig eller aabenbare at giöre eller noegen saadan Traficq enten wed sig eller wed Andre at drifue under deris Bestillings, Æris oc Boes Loeds Fortabelsze. 7. Woris Admiralitet skal oc med Munstringen ofuer woris Söefolck tilbörlig Indseende hafue, at Alt dermed rigtig tilgaar, oc ey uden voris sær Ordre tilstede, at vor Baads Folck och andre til Holmen hörende Handverchs Folck til andet end ved woris Holm oc paa Floeden, med huis deraf eigentlig dependerer, blifuer brugt. 8. Dee schal oc hafue udi goed Agt, at alle Inventarij Böeger wed Holmen, ofuer voris Floede och heelle Söe Estat forfatted, udi tilbörlig Rigtighed föris och siden forsuarlig wed lige holdes, saa oc at tilholde woris Material, Tömmer oc Munster Schrifuer, sampt Weyer oc andre voris Holms Betientte, som osz Regenschab giöre, at de deris Maanned Seddeler huer Maanned oc deris Regenschaber aarlig, som forberört, udi woris Admiralitet rigtig indlefuerer, oc saa fremt de noegen Forsömmelsze der udi tager, da hafuer woris Admiralitet dennem derfor tilbörlig at sette til Rette. 9. Med Holmens Bygninger sampt Skipper Boederne oc de ny Boeder schal voris Admiralitet hafue goed Inspection, at de ey forfalder, men ved lige holdes och Tid effter anden saauit mueligt forbedris, och særdellis at samme Boeder af ingen Anden uden af woris Söe Betiendte, Officerer oc Baads Folck beboes, oc at blant dennem de Eldste oc best Meriterte dertil Fremgang nyder. 10. Woris Admiralitet schal med Haufnen oc Rehden fornöeden Inspection hafue, oc saa som voris Borgemester oc Raad her udi Staden en visz aarlig Penge af os niuder for at lade Tönderne herpaa Strömmen legge, saa schal och voris Admiralitet flittig oc goed Indseende dermed hafue, at Tönderne ofuer Alt paa woris Strömme tilbörligen oc rett blifuer lagde, saa att end och de störste Orlog Skibe ubehindret kunde passere, oc at Ingen i Særdellished her udi Haufnen indtager eller skyder Baglast, ey heller anden Vreenlighed af deris Skiberomme vdkaster vden paa de dertil forordnede Steder. 11. Alle Materialer af Tömmer, Iern oc alt andet deslige, som til woris Holm oc Floede forschaffes, maa ey uden wor sær Ordre til anden Brug anvendes. 12. Ey heller maa voris Admiralitet tilstede andre Skiberomme (end vore eigne), huem de och kunde tilhöre, ved woris Holm at anligge, der at kiölhalle, fortömre, reparere eller equipere, icke heller at noegen Master, Tömmer eller andre Materialer derfra til Fremmede selges uden voris derom tilforn naadigste gifne Special Ordre. 13. Alle woris Schiberomme oc Fahrtöyg ved Holmen maa ej uden voris sær Beuilling oc Tilladelsze til anden Brug end voris eigen anvendes. 14. Naar noeged nye Skib schal bygges, da hafuer voris Admiralitet os det tilforn aller vnderdannigst at tilkiende gifue, siden schal wdi voris Admiralitet en wisz Charter opsettes och til voris Skib Bygmester schrifftlig lefueris, naar och noeged capital Orloug Skib schal byges, schal end ocsaa tilforne en Model giöris, effter huilcken Skibet schal forferdiges, oc Intted siden der udi for andres, uden det heelle Admiralitets Collegium

effter forregaaende Deliberation det til voris Tienniste saaledes gaufnligt at være befinder. 15. Alle vore Skibe, Galioter, Iagter oc andet Fartöy, stoere eller smaa, som icke udi Esquadre eller Flaader vdgaae, men hellers enten til Kauffardje eller andre Forretninger fra woris Holm vdreedes, schal gifues schrifftlig Söe Paszer oc Instructioner under voris Admiralitets Collegij deris Hender och voris Admiralitets Seigel, effter huilcke voris Skibs Capitainer, Leutenanter, Skippere och Andre, som paa samme Fartöy commenderer, sig udi alle Maader schal rette oc strax effter fuldendte Reysze en rigtig Iournal anlangende deris Forretning oc de dennem medgifne Ordres Fyldestgiörelsze, saauelsom huad Weyr oc Vind de paa samme Reysze daglig hafuer hafft, udi voris Admiralitet lefuere, oc paa det om dets Beschaffenhed desto bedre Vnderretning kand hafues, ville vj woris Toldere, saauit fornöeden eragtes, Befalning gifue, at de oc rigtig Iournal holder ofuer, huad Weir oc Vind paa it huer Sted daglig er, och at de samme Iournaler her vdi voris Admiralitet huer Maanned vnder deris Hender vfeilbarlig indsender. Mens naar noegen Esquadre eller heel Floede effter voris allernaadigste Befalling schal vdseigle, da hafuer voris Admiralitet Forslaug om de dertil fornöden Instructioner at giöre och osz allervnderdannigst tilstille, at saa derpaa effter voris eigen allernaadigste Resolution siiden Instructionerne vnder voris eigen Haand oc Seigl kand forferdiges oc de Vedkommende tilstilles. 16. Alle Iustitz Sager, som angaar voris Söe Estat och alle de der af dependerende Persohner, som deris Betalling af de til voris Söe Estat lagde Mideler annammer, schal först forretages oc afhandles for voris Holms Rett, huor voris Holms Vice Admiral schal præsidere, oc derfra for voris Admiralitets Collegij appelleris, huor da udi samme Sag forsuarlig schal kiendes oc dömmes, oc derfra siden for voris höyeste Rett appelleris. Doeg dee Sager, som Commiss Fahrer, Confiscation oc andet Saadant eigentlig vedkommer, schal icke for bem^te^ Vnder Ret, mens prima instantia for voris Admiralitets Collegio citeris oc derudi dömmes, Parterne alligeuel forbeholden derfra for voris höyeste Rett at appellere, som forberört. Och effitersom saadanne Sager offte af dend Beschaffenhed er, at de ey lang Ophold kand taalle, saa ville wi, at de, som udi slig Sager fra voris Admiralitet for voris höyeste Rett appellere wil, inden trei Maanneder (om de voris eigne Vndersaater ere) och inden sex Maanneder (om de fremmede ere), fra voris Admiralitets afsagde Dombs Vdstedelsze at bereigne, Stefning tage schulle; huis det icke scheer, da Sagen at hafue sin Endelighed oc ey videre derpaa at talles. 17. Huor ofuer nu voris Riigs Admiral saasom Præsident udi samme Collegio oc helles samptlige Vedkommende sig, indtil vi anderledes tilsigendes vorder, vfeylbarligen rette oc forholde schulle. Ladendes det ingenlunde. Gifuen paa vor Slot Kiöbenhafn den 25 Junij Ao. 1670.

Under wort Zignet.

18.

Instrux for Krigscollegiet, dat. 25 Juni 1670[1].

Instruction och Anordning, huor effter wi Christian den Femte etc. ville, at voris Kriigs Collegium schal indrettes oc med des vedkommende Forretninger, indtil vi anderledes tilsigendes vorder, forholdes.

1. Woris Feldtherre schal saasom Præsident udi dette Collegio, oc udi hans Fraverelse, Siugdom eller anden loulig Forfald den nest hannem af voris der udi Krigs Collegio Tilforordnede, lade samptlige Krigs Raad oc Assessorer udi samme Collegio tilsiige at möede en Gang om Vgen, nemlig om Torsdagen oc helles saa tiit Fornöedenheden oc voris Tienniste det vdkrefuer, eller vi det i sær befallendes vorder, oc om alle forefaldende oc dennem vedkommende Sager Collegial Conferentz oc Consultation holde oc tilbörligen oc retsindeligen votere lade, saa at Vota fra dend Nederste begyndes at sambles, oc der ofuer ved Secretarium Collegij rigtig Protocoll holde lade, oc saa deris Erklering, Meening oc Betenckning skrifftlig, naar det behöfues, til vidre voris allernaadigste Resolution indstille. 2. Och schal bem^te^ voris Kriigs Collegium flittig Indseende oc Derection hafue ofuer ald voris baade udi Kongerigerne saauelsom udi Förstendommene oc Grefschaber værende Militie til Hest eller til Foeds, Ober oc Vnder Officerere, saauelsom Gemeyne, Indländische oc Vdschrefne, saauelsom Fremmede oc Wærbede, saa at samme woris Millitie os til Gaufn och Tienniste tilbörligen vorder forschaffet oc indretted, forlagt oc ordinerit paa behörige Steder, exercerit, disciplinerit, munstret, vel armerit, med Klæder tilbörligen effter voris oc voris elschel. kiere Her Faders sl. oc höylouflig Ihukommelsze derom tilforn udgangne Befallinger forsiufnet och i alle Maader sömmeligen vnderholden. 3. Naar oc noegen Officerers Pladtz ledig vorder, som Generalerne eller Öfuersterne sielf af os kunde være udi deris Patenter beuilget igien at forsiufne, schulde de uden noegen Persohns Anseelsze, Willie eller Venschab slig Pladtzer igien med dygtige Persohner effter en huers Fortienniste besette under samptlige Krigs Collegij Indseende, oc naar ellers noegen anden Officers Pladtz vaccerer, da schal bem^te^ Kriigs Collegium os ded strax tilkiende gifue oc derhos ingen Anden til samme Charge igien allervnderdannigst til os recommendere, vden dend som dertil kand vere wærd oc dygtig, at vj i saa Maader en huer effter sin Fortienniste oc voris eigen allernaadigste milde Behaug allernaadigst kand belönne och forfremme. 4. Woris Krigs Collegium schal oc flittig Indseende hafue med alle voris udi vore

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 17 sqq. Ældre Instrux for Krigscollegiet af 2 Januar 1661, se Nr. 3 (ovenfor S. 160—161). I Geheimearchivet (Dan. Saml. Nr. 365) findes ogsaa et Udkast til en Instrux for dette Collegium, dat. 28 Apr. 1670, parapheret af H. Mejer, men hverken forsynet med Kongens Underskrift eller Segl, altsaa neppe approberet.

Riger och Lande verende Festningers, Skandtzers oc Passzers Indrettelsze, Reperation, Conservation oc Vedligeholdelsze, deris Afredzninger oc Dannligheder troligen giemme oc beuare, saa at Intted deraf forkommes eller Fremmede commoniceris, oc os derhoes betimmeligen advare, huad de for raadeligst och tienligst eragter derpaa enten at lade byge, forbedre oc ved Magt holde eller at afschaffe och demollere, oc siden Agt derpaa gifue, at huis Anordning oc Anstalt dermed giort vorder, tilbörligen vorder i Werck sat oc effterkommed. 5. Til huilchen Ende voris Kriigs Collegium ocsaa flittig schal holde Corespondence med voris Stadtholdere, desligeste oc med voris Commendanter udi Festningerne, saauelsom andre her oc der udi voris Riger oc Lander liggende Krigs Betiente, at de om alle forbemte Festningers, Skandzers, Passzers saauelsom Magaziners, Rustkammers, Pulver Taarnes, Artilleriets, Guarnisoners oc ald Millitiens och dertilhörende Sagers Tilstand fuldkommen kand være informerede oc om Alting Bescheeden vide, naar paa esches, saauelsom oc helles tilbörlig Relation oc Vnderretning os giöre om forbemte Sager oc om huis de helles eragter voris Tiennistes Fornöedenhed effter Tidens oc Omstendernis Leylighed at kunde vdkrefue och derom voris allernaadigste vidre Resolution oc Villie fornemme. 6. Voris Krigs Collegium schal oc lade sig med Flid vere angelegen, at Skeffterier, Byszemagerier, Salpetter Vercker, Krud Möller och des lige Factorier tilbörligen oc til voris Tienniste oc Gaufn kand vorde anlagt. 7. Saa som vi nu ville, at voris Krigs Collegium med ald Millitien oc dertil hörrende höye oc nedrige Krigs Betienter tilbörlig Indseende schal hafue, saa at en huer sit Embedes Pligt forsuarligen effterkommer, saa ville wi dennem ochsaa allernaad. hafue forundt oc tillat Krigs Ret at holde, saaledes at huis til noegen Ober Kriigs Rets Iurisdiction enten ex prima instantia eller per appellationem henhörer, schal her dömmes, oc Retten i saa Maader uden noegen Persohns, Stands eller Wilkaars Anseelsze udi des lige Ober Krigs Rets Sager administreres, huor fra udi Freds Tid alenne til voris höyeste Ret maa appelere de vi ded allernaadigst beuilge ville. 8. Ofuer alt dette, som nu i forschrefne Maader udi voris Kriigs Collegio schal afhandles oc forrettes, schal bemte Collegij Secretarius rigtig Protocoll altid holde oc tilbörligen udi Pennen forfatte oc vdferdige, huis vnder Kriigs Collegij Seigl bör at vdferdiges. Oc saa som vi voris nu verende Krigs Secretario Herman Meyer effter aller vnderdannigste Ansöegning oc Begiering aller naadigst hafuer forvndt, at hand derforvden oc saa alle andre voris Millitie immediate vedkomende Brefve, som af os sielf schal vnderschrifues, maa vdfærdige oc expedere, oc især Capitulationer, Bestallinger, Instruxer, Patenter, Paszer oc Afscheeder for voris Generaler, Comendanter oc Öfuerster, saa schal hand oc tiltencht vere, saadant vdi tilbörlig oc sömmelig Stiil at sette, oc naar det saa af os er vnderschrefuen, da vdi voris Dansche Cantzelie indschicke, at ded der med voris Seigl, som der giemmes, kand vorde forseigled oc helles vgentlig rigtig Forteignelsze oc Copie af huis som expederit er udi voris Cantzelier indlefuere, paa det at der altid goed Effter-

retning kand hafues om, huis Millitien angaaende i saa Maade af hannem er vdferdiged. Her ofuer wille vi nu, at voris Feldtherre saasom Præsident udi voris Krigs Collegio alfuorligen òc v-forsömmeligen holde schal oc helles samptlige Vedkommende sig vfeylbarligen rette schulle. Ladendes det ingenlunde. Gifuet paa vort Slot Kiöbenhafn den 25 Junij Anno 1670.

Vnder wort Zignet.

19.

Instrux for Skatkammer-Collegiet, dat. 20 Juli 1670[1].

Jnstrvction och Anordning, huor effter wii Christian dend Fembte etc. ville, at voris Skatcammer Collegium schal indrettes oc med des vedkommende Forretninger, indtil vj anderledes tilsigendes vorder, forholdes.

1. Schal voris Skatmester eller Vice Skatmester, oc i deris Frauerelsze, Suaghed eller anden louglig Forfald den öfuerste Renttemester, lade tilsige samptlige Collegium, nemmeligen Renttemesterne (blant huilcke altid en schal være af dend anden Stand, som icke er Adel), saauelsom voris General Procureur oc de andre udi dette Collegio forordnede Raad eller Assessorer oc möede huer Mandag, Onszdag og Torszdag fra 7 til 9 om Formiddagen oc fra 2 til 5 om Efftermiddagen og helles saa tiit voris Tiennistes Fornöedenhed det vdkrefuer, oc der Collegial Conferentzer och Consultationer holde om, huis vi dennem ved woris skrifftlige Ordre af Cantzeliet befallendes worder deris Meenning oc Betenckende om at siige, oc saa skrifftlig vnder deris Hender til voris vidre allernaadigste Resolution indstille, saauelsom och helles om alle Skatcammerit vedkommende Sager oc Forretninger flittig deliberere oc med huer andre commonicere, saa at aldeellis Intted uden Samptliges Vidschab scheer. 2. Huis oc i saa Maade effter forregaaende tilbörlig Deliberation for got oc raadeligt oc woris Tienniste gemessz er befunden, deròm schal voris Renttemestere oc voris General Procureur, huer udi dend hannem tildeelte oc vedkommende Forretning, collegialiter os aller vnderdannigst Relation giöre udi Præsidentens eller Vice Præsidentens oc di andre udi Cammer Collegio Tilforordnede deris Ofuerverelsze, saauelsom oc i andre voris betroede Raads oc Tienneris Paahör, om Sagen helles af dend Vigtighed er, at Fleeris Raad oc Meening derom at vide kunde behöfues. 3. Saasom vi ocsaa voris Vice Skatmester saasom Vice Præsident udi samme Collegio dend ypperste Direction ofuer Skat Kammerits Sager nu betroed hafuer, saa wille vj ocsaa, at ingen Relation anlangende bem^{te} Skat

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 fol. 20 sqq. Ældre Instruxer for dette Collegium se Nr. 1 og 4 (ovenf. S. 151—157 og 162—163).

Cammerets Sager maa til os afleges, uden i hans Næruerelsze, naar hand tilstede er och icke ved anden louglig Forfald forhindret, paa det hand i saa Maader om alle voris Indteigter oc Vdgiffter udi voris Kongeriger, Förstendömme, Grefschaber oc Lande (saauit icke deraf til voris eigen Cammer reserverer och os forbeholden hafuer) fuldkommen Vnderretning oc Videnschab kand hafue, oc saaledes Alting collegialiter vnder hans Direction kand tilgaa. 4. Oc paa det en huer sin vedkommende Forretning vden Confussion oc Forwiring kand vide, saa ville wi, at voris förste Rendte Mester med voris til Landmilitien oc Festningerne tilforordnede Middeler schal hafue goed oc flittig Indseende oc til dend Ende baade flittig communicere med voris Kriigs Collegio, saa oc corespondere med voris General Krigs Commissarier, paa det hand goed Vnderretning kand hafue om huis baade til Militiens saauelsom Festningernis Fornöedenhed aarligen kunde vdkrefuis, oc huorledes de dertil lagde Middeler anvendes, huis Mangel oc Vrigtighed oc saa herudi kunde befindes, hafuer hand da dend, som den ypperste Derection ofuer Skatcammerets Sager hafuer, (saa som nu voris Vice Skatmester er), at tilkiende gifue, at hand da Collegium betimmelig kand sammenkalde lade, oc der saa der udi proponeris oc ofuerveyes oc os saa collegialiter (som för er meldet) refereres, til woris vidre allernaadigste Resolution. Hand schal oc flittig fordre paa, at voris Ammunition-, Material-, Bygning- oc Prouiantschrifuere, saauit Landmilitien oc Festningerne ved kommer, saa oc helles alle di, i hans Classe Regenschab at giöre bör, deris Regenschaber i rette Tider huer Aar tilbörligen aflegger, oc naar de af voris General Krigs Commissarier authoriserede ere, da flittigen igiennemsee, saauelsom ocsaa General Krigs Commissariernis eigne Regenschaber med Flid efftersee. Samme voris Renttemester schal oc flittig Agt paa gifue, at huis Printzessenstyr enten paabuden er eller paabiudes, i rette Tider indkommer, oc huis deraf endnu restere kunde, indfordret vorder. 5. Dend anden voris Renttemester schal med voris til Söestatten til forordnede Middeler hafue goed oc flittig Indseende oc til dend Ende med voris Admiralitets Collegio flittig communicere oc goed Corespondence holde, paa det fuldkommen Vnderretning af hannem hafues kand, huorledes voris Söe Stats Middeler (som vi Admiralitetet nu sielf i Hende oc vnder Forualting at maa hafue, allernaadigst beuilged hafuer) vorder administrerit oc anvendt, oc at dermed omgaaes effter woris til bem^te Admiralitets Collegio gifne Instruxes videre Formelding. Oc huis Mangel oc Urigtighed hand herudinden i en eller anden Maade kunde befinde, hafuer hand effter forregaaende Kammer Collegij Betenckning til os collegialiter paa samme Maade, som för er meldet, at referere, at vi derpaa betimmeligen kunde raade Boed. Hand schal oc flittig derpaa drifve, at alle Admiralitetet vedkommende Regenschaber i rette Tide paa voris Skat Cammer vorder indlefuerede oc endeligen der clarerede oc helles i ded Öfrige i Agt tage, huis vidre udi bem^te Admiralitets Instrux anlangende Söestattens Middeler oc des Forvaltnings Vedkommende fornöeden Communication med Skatcammerit ommeldes.

6. Dend tredie af voris Renttemestere schal de til woris Hofstat lagde Middeler oc des vedkommende Indtegter oc Vdgiffter forvalte oc huis Miszbrug derudi kunde forregaa tilbörligen oc betimmeligen erindre oc rette, saa at Alting end oc saa herudi collegialiter forrettes vnder voris Skatmester eller Viceskatmesters Direction paa dend Maade, som om de Andre tilforne er anordnet. Huis hand til voris Hoffes Fornöedenhed eller i andre Maader paa voris Weigne udi Kiöb oc Sal contraherer oc slutter, schal hand Altsammen med samptlige Collegij Betenckende giöre oc slutte, saa som ded os meest til Fordeel oc Gaufn være kand, oc paa voris widre allernaadigste Resolution oc Velbehaug. Tolderne schal hand tilholde præcisse deris Maanneds Extracter til Skatcammered at indsende, Köckenschrifueren huer Vge sine Seddeler af voris Ober Marschalck attesterede oc vnderschrefne oc saa der at indlefuere, som siden ved Kiöckenschrifuerens aarlige Regenschaber saauel i Quantiteten som udi Priszen schal confereris oc der effter got giöris. Huilcked oc med Vge Seddelerne af Wiinkielderen, saauelsom oc med huis til woris oc voris elschl. k. Gemahls Dronningens Ride oc Kudsche Stalde, saa oc Rust oc Postvogne med gaar, i lige Maade schal schee, at det nemmeligen Altsammen af voris Oberschienck oc Ober Staldmester ugentlig attesteris. Med voris ciuil Biugninger schal hand oc goed Indseende hafue, at ved woris Biugmestere betimmeligen vorder i Agt taged huis Bröstfeldighed derpaa findes, saa de vel ved Magt vorder holdet oc de dertil lagde Middeler vel oc tilbörligen med goed Forsiufnlighed os til Fordeel anvendt. Oc helles schal hand flittig derpaa Agt gifue, at samptlige voris forordnede Betiente her ved Hoffet, Toldstederne eller Ampterne oc Andre, som vi noegen sær Benaading eller Pension forundt hafuer, huis Besolding, Benaading eller Pension vi dennem effter voris nu giorde Reglement, eller som vi her effter giörendes vorder, aller naadigst tillagt hafuer, tilbörligen oc i rette Tide kand bekomme, oc der imoed de, som noegen voris Indkomst i saa Maader vnder Hender hafuer oc derfor billigen Regenschab giöre bör, udi rette Tide deris Regenschaber paa Skat Cammerit giör oc clarerer. 7. Wi ville oc at paa voris Toldsteders, Tienders eller Ampters reede Intrader Ingen her effter meere noegen Assignationer schal niude, uden huis wi til hendes May. voris elschel. kiere Fru Moeder eller til hans Kierl. voris elschel. kiere Broeder Prindz Georg assignerit hafuer, eller af voris eiged Kammer enten assigneret hafuer eller assignerendes worder, mens alle Midlerne paa voris Skat Kammer at indlefueris oc derfra igien til de Vedkommende at vddeelis, effter huis Ordre oc Befalling vi derom gifuendes vorder. Oc schal derfor her effter icke alleenne udi Holstein til Kiil Omslaget fremdellis ved voris Cammerirer i Holstein oc Omslags Forvalter forrettes, mens end oc saa her udi Riget i denne voris kongl. Ressidentz Stad Kiöbenhafn tvende Ganger om Aarit, som er dend 11 Juny och den 11 December, slig Betalling schee, at nemmeligen udi samptlige Collegio en Forteignelsze baade paa Indtegten saa oc paa de som Noeged til Betalling for Besolding, Benaading eller anden loulig Gields Krauf hoes osz hafuer at

fordre, opsettes oc til os saa indstilles, at vi da sielf allernaadigst kunde determinere huem oc huor meged en huer schal hafue, huor da oc saa i samme Forteignelsze Köckenschrifuerens oc deslige daglige Vdgiffter schal indföris oc bereignes, alligeuel de tilforne effter Haanden saasom Fornöedenheden vdkrefuet hafuer, ere betalt. Hermed doeg icke meent de til Land Militien eller Söestatten en Gang lagde Middeler med at schulle indmenges eller der under begribes, vden vi oc noegensinde anderledes derom kunde tilsigendes vorde. 8. Huad oc Fordringer angaar, som Noegen hos voris elschel. kiere Her Fader sl. oc höyloflig Ihukommelsze kunde hafue at prætendere, ville vi at samptlige Kammer Collegium alle de, som i forbemte Maader endnu Noeget kunde hafue at fordre, inden en wisz Tid for sig indstefner oc dem tilholder deris Fordrings Beschaffenhed oc Rigtighed at fremlege, oc saa med en huer handler paa dend billigste oc os gaufnligste Maade, oc til voris vidre aller naadigste Resolution indstiller, huo, naar, huad oc huor vit de billigt eragte at schulle betalles, huor effter vi da ingen vidre Fordringer eller Prætensioner siden ville vide af eller tilstede at schulle got giöris, end de som i saa Maade nu ere blefuen igiennemseet oc os til Fordeel med de Vedkommende derom handled, huilcked bemte Cammer Collegium oc saa med saadan Nidkierhed, Troschab oc Devotion til voris Tienniste hafuer at giöre, som de i sin Tid for os agter at forsuare oc bekiendt vere. 9. Oc paa det altid Rigtighed om Skat Cammerets Sager kand hafues oc ald Vitlöfftighed, ia V-endelighed forekommes, saa ville vi, at woris Skatcammer Collegium icke allenne sielf derpaa drifuer, at de i voris elschel. kiere Her Faders Regierings Tid passerede Skatcammers Forretninger till endelig Censur oc Revission for visze Commissarier, som vi allernaadigst dertil forordne ville, indkommer, medens end oc saa, at her effter huer Aars Forretninger, som i voris Skatcammer passerede ere, vorder inden det nest fölgende Aars Vdgang til endelig Revission oc Censur indstillet for vissze Commissarier, som vi dertil i sær forordne ville, huilcke da först os allervnderdannigst Relation hafuer at giöre, huorledes de samme Collegij Forretning oc de derudi værende Betientes Forhold befinder, förend de for deris Administration oc Forvaltning af os endelig quiteret vorder. 10. Som vi oc udi forregaaende siette Artickel hafue anordnet, at huis til voris Hofs Fornöedenhed eller i andre Maader paa vore Veigne udi Kiöb oc Sal contraheris oc sluttes schal, det altsammen collegialiter schee schal, oc at huis enten Land Militien angaaende eller i Admiralitetet, (som vi de dennem tillagde Midlers eigen Administration allernaadigst forundt hafuer), passerer, doeg endelig paa Skatcammerit ved rigtige Regenschabers Afleggelsze schal forklaris, saa ville vi oc, paa det herudi des skarpere oc nöyere maa forfaris oc ald Vndersleb forrekommes, at ingen af voris Renttemestere eller noegen af voris udi samme Collegio tilforordnede Raad eller Assessorer maa, vnder huad Skin eller Prætext ded vere kunde, enten ved sig eller ved Andre noegen Lefverantze giöre eller hemmelig eller aabenbare der udi være interesseret eller noegen Andens Fordring, som Noegen hoes osz

hafue kunde, sig tilforhandle, vnder deris Æris, Bestillings oc Boeslods Fortabelsze. 11. Saasom vi oc saa allerede vissze Anordninger oc Reglementer giort hafuer, huad Besolding oc Lön vi voris Hof, saauelsom helles alle, være sig ciuil eller militar Betienter, ville allernaadigst forunde, saa ville vi oc saa, at voris Skatcammer Collegium ved slig almindelige Anordninger oc Reglementer, som vi nu giort hafuer eller her effter giörendes vorder, v-foranderlig forblifuer, i huad andre special Ordrer sig helles Noegen til dennem forhuerfue kunde, med mindre det enten noegen sær Benaading kunde vere, eller oc vi wed noegen sær Ordre af voris eiget Kammer dennem anderledes befalle kunde. 12. Som oc v-mueligt er Alting tillige at begynde oc i Fuldkommenhed at bringe, Tiden oc Omstendighederne oc saa en Ting meged forandrer oc med Tid oc Stund dend giorde Anordning oc Reglement effter Omstendighedernis Leylighed vel noegen Forbedring i en oc andre Maader mueligt kunde behöfue, saa ville vi, at en Gang huer Aar i Begyndelszen paa Aaret schal voris Skat Kammer Collegium med voris Tilforordnede udi Krigs Collegio om Land Militiens Middeler, med voris Tilforordnede udi Admiralitets Collegio om Söestattens Middeler oc med Ober Marschalcken, Ober Schiencken oc Ober Stallmesteren om voris daglige Hofstats Fornöedenhed oc de dertil lagde Middeler flittig conferere oc med dennem da Ofuerslag giöre, huad ded Aar v-forbigengeligen kunde behöfues, oc huad v-nöedig Bekostning endnu videre kunde afskæris oc besparis, paa det icke allenne flittig kand udi Agt hafues, om giorde Anordninger och Reglementer tilbörligen vorder effterkommet, mens end oc saa om Noeged til voris Tiennistes Gaufn oc Fordeel endnu der udi til Forbedring kunde være at erindre. 13. Woris General Procureur schal flittig udi alle Collegial Conferentzer lade sig finde oc saa som Assessor der sammesteds sin Meening om alle forefaldende Sager retsindeligen vdsige oc it vaagendes Öye derpaa hafue, at voris Interesse udi Alting tilbörligen vorder i Agt taged, oc huis hand her udi mercker Noeget, som os til Skade eller Forfang vere kunde, hafuer hand ded uden noegen Persohns Anseelsze os uden Forhalling strax at gifue tilkiende oc her udi med Ingen noeged fortie, fordölge eller igiennem Fingre at see, under hans Æris, Bestillings oc Boeslods Fortabelsze. Hand schal oc flittig derpaa gifve Agt, at alle Regenschaberne til dend bestemte Tid vorder indlefuerit oc uden Forhalling quitterede, saa at icke de Vedkommende med största Tid oc Penge Spilde lenge vorder opholdt, inden de kand clareris; huis oc Noegen fra forige Aaringer endnu dermed kunde restere, schal hand med största Ifuer derpaa drifue, at derfore med Allerforderligste Rigtighed forschaffes, oc helles med ald Fliid derpaa arbeide oc legge Vind, at alle gamle Restantzer vorder indkrefued oc det Meste, deraf mueligt er at bekomme, indfordret. Herom nu, saauelsom huis Forslag En oc Anden til voris Intraders eller Interesses Forbedring indgifue kunde, oc fornemmeligen om alle Fiscals Sager schal hand effter forregaaende collegial Conferentz oc Deliberation giöre os allervnderdannigst Relation collegialiter udi voris Skatmesters eller

Vice Skattmesters Nærverelsze oc paa dend Maade, som för er meldet, til huilcken Ende oc alle voris General Fiscaller oc Andre, som med Fiscal Wæsenet hafuer at giöre, med hannem flittig hafuer at communicere oc hannem fornöeden Vnderretning om Alting giöre. 14. Saasom wi oc ville, at alle Sager oc Tuistigheder, som sig af voris Intraders Forvaltning oc Administration reyser, saauelsom oc saa huis Forseelsze noegen af woris Betientte i saa Maade med voris hannem under Hender gifne Middelers v-tilbörlige Administration kand hafue beganget, skulle vdi voris Skat Cammer Collegio saa som rette foro competentj forretages oc der dömmes, saa ville vi ocsaa, at bem[te] voris General Procureur baade Stefningerne dertil vnder Kammer Collegij Seigl vdgifue, saauelsom oc saa Dommene sielf tilbörligen conciperes oc vnder bem[te] Kammer Collegij Seigl vdferdiges oc vnder sin Haand beschrefuen gifues, oc da vidre paa samptl. Skatt Kammer Collegij Veigne gaar i Rette oc Dommen forsuarer, om bem[te] deris Dom af Noegen paaanckes oc til voris höyeste Ret til vidre Paakiendelsze indstefnis. 15. Secretarius Collegij, som oc saa tillige Assessor udi samme Collegijo schal vere, schal med störste Flid Protocolen holde ofuer alle der udi Collegio forefaldende Forretninger oc Collegial Consultationer oc udi Pennen forfatte Alt, huis af Skat Kammerit effter senniste voris elschel. k. Her Faders sl. oc höyloflig Ihukommelsze hans giorde Anordning bör at expederes oc os til Vnderschrifuelsze forrestilles, saauit voris Kongeriger Danmarck oc Norges Skat Cammerit vedkommende Sagers Expedition angaar, oc derofuer rigtige Böeger oc Registranter holde, saa Alting udi goed Rigtighed uden Forhalling kand findes, naar der effter spörges, oc helles sig flittig oc v-fortreden paa Skat Cammerit lade finde, oc huis ham af voris Skatmester eller Renttemestere til voris Tiennistes Befordring Tid effter anden i Pennen at forfatte vorder befallet, forrette. 16. Woris Kammerer oc Omslags Forvalter udi vore Fÿrstendomme Sletzuig, Holstein, som oc tillige Assessor udi voris Schat Kammer Collegio schal vere, schal med bem[te] voris Förstendommers oc Grefschaber Oldenborig oc Delmenhorst, saauelsom voris Ampt Pinnenbergs Intrader flittig oc goed Indseende hafue, flittig derpaa drifue, at Regenschaberne i rette Tide vorder af de Vedkommende aflagd, oc alle deslige af bem[te] voris Förstendomme, Grefschaber oc wort Ampt Pinnenberg indkommende Regenschaber nöye oc skarpt igiennemsee uden noegen Persohns Anseelsze, Villie eller Venschab. Huis Anteignelszer oc Mangelposte hand ocsaa der udi giörendes vorder, schal hand voris Skatmester eller Vice Schatmester tilbörligen anvisze, at de saa af hannem collegialiter kand resolueres oc Regenschaberne der effter til Rigtighed föris oc endelig clareres. Oc saasom woris elschel. k. Her Fader sl. oc höyloflig Ihukommelsze sin eigen Quittering altid paa de aflagde Regenschaber sielf gifuet hafuer, saa ville vi oc fremdellis indtil paa vidre Anordning det derued allernaadigst forblifue lade oc de Vedkommende paa samme Maade sielf quittere. Hand schal ocsaa, naar Tiden er, at Omslaget til Kiil forvaltes schal, sig i rette Tide derhen forföye oc voris Fordeel, Gaufn oc Beste udi

Pengenes Indteigt, Vdgifft oc Omsettelsze och helles i alle muelige Maade af yderste Efne söege oc vide, oc tilforne betimmeligen os en rigtig Forteignelsze paa alle de, som af Omslags Pengene schal betalles, tilstille, at vi da sielf allernaadigst Anordning giöre kunde, huem og huor meget en huer da betalles schal. Huis Brefue oc saa, vere sig Bestallinger eller Andet, som af os bem^te voris Fyrstendomme oc Grefschaber saauelsom wort Ampt Pinnenberg angaaende schal vnderschrifues, saauit deraf voris Schat Kammers Expedition kand vedkomme, schal bem^te voris Kamererer oc Omslags Forvalter iligemaade altsammen, Intted vndertagendes, ligesom helles Secretarius Collegij giör udi de Sager, som voris Kongeriger udi Schat Kammerets Sager angaar, udi Pennen forfatte oc til endelig Expedition forferdige, doeg at Alting baade med voris Schatmester eller Vice Schatmester tilbörligen tilforne commoniceris, oc helles Alting herudi end oc saa collegialiter scheer oc udi samptlige Kammer Collegio tilforne vel ofuerlegges, som tilforne om Schat Kammerets Forretninger vidre er ommeldet. 17. Och paa det Alting herudi med tilbörlig Communication oc forregaaende collegial Consultation kand tilgaa, da ville vi, at alle de Schat Cammerit vedkommende Expeditioner, som os til Vnderschrifuelsze forrestilles schulle, saauel de, huilcke af Secretario Collegij voris Kongeriger angaaende, som de, huilche af voris Cammererer oc Omslags Forvalter vdferdiges, schulle af voris Schatmester eller Vice Schatmester, oc i deris Fraverelsze eller loulig Forfald oc Forhindring af voris förste Rentemester parapheris oc paaschrifues, dermed at attestere Sagen oc des vedkommende Brefve oc Expeditioner udi Schat Kammer Collegio tilforne tilbörligen at vere igiennemseet oc ofuerveyet oc saaledes opsat, som ded os sömmeligen til Vnderschrifuelsze kand forrestilles, til huilcken Ende vi oc saa bem^te voris Skatmester eller Vice Schatmester oc i deris Fraverelsze eller loulig Forfald oc Forhindring samptlige Cammer Collegio jt voris kongl. Seigl allernaadigst betroed hafver, huormed bem^te voris Schatmester eller Vice Schatmester forbem^te Secretarj Collegij saauelsom voris Kammererer oc Omslags Forvalters Expeditioner, naar de af os vnderschrefne ere, uden Forhaling hafuer at forseigle. 18. Paa det oc bem^te Schat Kammer Collegium deris Sager vden Forhindring eller Forhalling hoes os allervnderdannigst anbringe oc forrette kunde, saa hafuer vi dennem allernaadigst dertil beschicked oc forordnet Mandagen oc Fredagen fra Klocken 9 indtil 11 om Formiddagen, da de schulde opkomme oc os collegialiter referere oc berette, huis de for os hafuer at andrage, oc iligemaade vnderschrifue lade. 19. Som oc allerede er giort en Anordning, huorvit Cantzeliets vedkommende Expeditioner schulle strecke sig, oc huad af Schat Cammerit schulle vdferdiges, saa ville vi oc, at det der ved, indtil vi anderledes tilsigendes vorder, schal forblifue, oc at baade al tilbörlig Communication imellom bem^te tuende Collegia holdes effter dend 8 Artickels udi Cantzelie Instrutzen widre Formelding, saa oc at om end schiönt vi ville, at voris Skatkammer Collegium altid schrifftlige Ordre af voris Cantzelie oc icke aff Cammer Collegio sielf til sig sielf

vdferdige schal hafue at fremvisze udi huis Sager, som noegen slig Ordre behöfues udi, saa ville vi doeg, at om Noeget udi slig til dennem af Cantzeliet vdferdigede Ordre kunde være forseet, det os först af voris Skat Kammer Collegio tilbörligen i ald Vnderdannighed vorder remonstreret oc erindret, efftersom det icke letteligen er at formoede, at vi noegen Ordre imod woris eigen Interesse schulde vilde vdgifue, om vi nöyagteligen oc fuldkommeligen tilforne om ald Sagens omstendlige Beschaffenhed hafde værit informerede. 20. Rentteschrifuerne schulde flittig aarle oc sildig lade sig finde paa Schat Kammerit oc der med ald V-fortredenhed forrette, huis dennem af voris Schatmester eller Vice Schatmester eller oc Renttemestere befallet vorder, Regenschaberne med Flid conferere imoed Beuiszerne, rigtig effterreigne oc flittig anteigne, huis de mangelagtig at vere befinder, oc saa huer vnder sin Haand attestere, at det Regenschab, hand hafuer effterreignet, er ret bereignet, confereret oc effterlagt, saasom en huer af dennem for saadan deris Forretning wille ansuare oc stande til Rette, om noegen Faute i deris Reigning eller Conferering dereffter noegen Tid befindes. De schal ey heller noegen med sine Reigenschaber opholde, mens naar dem noegen Regenschab med sine tilhörige Beuiszer oc Documenter tilstilles, da dem strax forretage oc saa vit dem vedkommer expedere oc fra sig til den Rentemester, i huis Classe det henhörer, til hans widre Censur oc Examen lefuere, huis dem oc befalles at effteraee oc Vnderretning om at giöre, schulde de oc med saadan Flid oc Troschab forrette, saa som de achter i Lengden dertil at suare. Naar saaledes Regenschaberne erre af Renteschrifuerne effterlagde oc beregnede oc med en huers Haand paateignede oc attesterede, at de ere rigtige, da ville vi, at vore Renttemestere schulle tiltencht være, alle de Regenschaber, som en huer i sin Classe vedkommer, strax at foretage, reuidere oc censurere, Materien, huad Indtegt och Vdgifft angaar, sampt huer Post, som til Fordring stilles, vel at examinere oc med Ordrer oc Beuiszer conferere oc paa huis deraf mangelagtig befindes, Anteignelsze vdstede oc en billig Termin effter Sagens oc Stedens Beschaffenhed determinere, inden huilcken Tid de Vedkommende schal suare eller siden deris Erklæringer icke at achtes. Naar da Erklæringerne paa Anteignelszerne frembkommer, da schal de af voris Skatmester eller Vice Schatmester collegialiter decideris. Huilcket altsammen schal saaledes af enhuer Wedkommende forrettes, at Ingen kand hafue billig Aarsag at klage, at hand osz til Schade formedelst sin Frauærelsze fra sin Bestilling oc hannem sielf til Ruin formedelst sin Forsömmelsze schulde opholdes, oc fornemmelig at Quitantzerne, som af samptlige oc tilstede wærende Renttemestere schal vnderschrifues, naar de af de wedkommende Renteschrifuere ere paaschrefuen oc rigtig til Boegs förte, kand were ferdige til at extraderis, naar de nest fölgende Aars Regenschaber indlefueris. 21. Særdellis ville wi at schal ved Regenschaberne i Agt tages, om Noeged woris Rentteschrifuere och siden woris Renttemestere forrekommer af dend Beschaffenhed, at derudi befindes enten Falschhed eller v-forsuarlig Miszreigning, da som saadanne handgribelige Forseelsze icke

anderledes kand hentydes end enten til en oend Intention osz at defraudere oc vore Betienter dermed at forleede, eller i det mindste gifues deris eigen Vankyndighed oc V-döchtighed tilkiende, da ville vi, at naar saadan vitterlig Forseelsze befindes, at noeget af deris Indteigter vdeluckes oc siden deris Hand derfor produceris, eller oc de med falsche Beuiszer ved deris Vdgiffter sig behielper, forkommer voris Intrader, eller dennem osz til Schade oc sig sielf til Nötte bruger, eller i andre Maader osz eller voris Vndersaatter forvretter, som til Falschhed kand henreignes, da ville wi, at saadan som en bar Mangels Post ey schal ansees eller vden sær Straf passere, mens af den, som saadant befinder, Kammer Collegio forebringes oc der paa kiendes, om saadan schyldig Persohn effter dend Dag bör at forblifue ved sin Bestilling eller oc en anseelig Penge Straf effter Sagens Beschaffenhed, Andre til Exempel, hannem at paalegges. Misreigninger belangende, da, naar det fortit scheer och osz til Schade, bör de första Gang aduaris bedre Tilsiufn at hafue, eller oc om tiere scheer, da enten som v-döchtige eller v-troe Tienere at casseris. 22. Alle Regenschaber schal med alle dertil hörende Beuiszer oc Documenter her effter aarligen indlefueris trei Maanneder effter de sluttes, nemblig alle Tholdernis, alle Commissariers, Byfogders, Holmens, Töyghuszets, Bröggerhusets, Hof Spiszningens oc alle andre deslige Regenschaber, som nu her effter alle schal sluttes med Aarets Vdgang, som er den 31 Decembris, oc Ampternis Regenschaber, som sluttes til huer Phillippj Jacobj Dag (doeg de Norsche Regenschaber Söndenfields 4 Maanneder oc de Nordenfieldsche 6 Maanneder effter). Huilcket vi wille v-foranderlig at schal holdes vden noegen vidre Vndschylding eller Forvending oc det vnder deris Bestillingers Fortabelsze, och derfor uden ingen Lön at maa got giöris Noegen for det Aar, hand ofuer denne bestemte Tid med sit Regenschab vdeblifuer. Skulle oc Noegen side inde med voris Middeler oc dem icke effter Ordre strax fra sig lefuere, da schal i Regenschaberne, saavit derom af Regenschaberne kand hafues vissze Effterretning, flittig efftersees, naar Indteigten er falden, oc fra dend Tid til de erlegger Pengene, oc schal dennem dobbelt Rentte tilreignes at betalle, oc derforuden med wedbörlig Straf anseeis. 23. Som vi oc allernaad. fornemmer, at det vilde falde en Deel af voris Betientte, som Byfogder oc Andre formedelst deris Löns Ringhed tungt for, aarligen sielf at hidreysze och forklare deris Regenschaber, da er vi allernaadigst tilfreds, at dermed forholdes effter dend gammel Maade, at de i Fyen oc Langeland betimelig tilstiller deris Regenschaber til dend ældste Borgemester eller Præsident i Nyborig, i Iylland til dend öfuerste Borgemester i Aarhusz, de i Smaalandene til dend ældste Borgemester i Nykiöbing, de i Norge til en huer Steds Amptmand eller Amptschrifuer, som dem tillige med alle tilhörige Beuiszer oc Documenter siden til Skat Kammerit inden forordnede Tid hafuer at fremschicke, doeg en huer v-formeent sielf at fremföre oc dem sielf her at forklare, om hand dem icke til ofuenbemeltte Persohner wil lefuere. 24. Til des ydermeere Forsickring oc Rigtighed i woris Intrader da ville vi, at alle, som os til

noegen Regenschab schal suare, strax schal schaffe Caution for sig, eller oc miste deris Bestillinger, med mindre vi sielf den naad. derfor wil hafue forschaanned, oc derforuden schal i huers Bestallung, som effter denne Daug entten confermeris eller af ny vdgifues, expresse jndföris, at de schulle, naar paa esches, producere Beuiszer fra Schat Kammerit, at Regenschaberne til dend bestemte Tid warre indlefuerede, saauelsom oc Quitantzer, naar de vare quitterede, nemblig Krigs oc Proviant Commissarier, Amptmend, Biszper, Cammererer oc andre diszlige i Norge for Her Stadtholder sammesteds, Tolderne for Told Forvalterne eller huer Steds Amptmend, Bygfogderne for Borgemestere oc Raad, Skrifuerne oc Ridefogderne paa Landet for Amptmendene etc. Huilcke Persohner oc schulle hafue tilbörlig Indseende med, at naar Noegen döer, deris Boe da iche forryckes eller forkommer, eller Schiffte vorder holdet, förend vi ere fornöyede oc tilfreds stilte, med mindre Arfuingerne ere saa vederhefftige, at de til voris Pretensioner nöyagtigen kand suare. 25. Som oc voris Tienniste stor Forfang derwed kunde schee, om Rentteschrifuerne schulde paa tage sig Regenschaber for Andre at forfatte oc concipere Suar paa deris Anteignelszer, da ville wi Saadant alfvorligen hermed hafve forbudet, oc schulle de Rentteschriffuere, som herimoed befindes at handle, strax af Skat Cammerit vdviszes oc fra deris Bestilling casseres, och helles end da vidre effter Sagens oc Omstendighedernis Beschaffenhed straffes. 26. Belangende Myntten, da paa det der om rigtig Vnderretning kand hafuis paa Skat Kammerit oc woris Interesse dermed tilbörligen kand beobachtes, schal Myntemesteren huer Maannet indlefuere en Extract paa alt, huis af Guld, Sölf eller Payement oc Andet, som af ham myndtet er, med Prober Sedler vnderschrefne af dend vi dertil ville constituere, huilcket altsammen schal af en sær Rentteschrifuer rigtig til Boegs föris oc siden af Cammer Collegio der ofuer jefnlig delibereris, om noegen Forandring i en eller anden Maade til voris Interessis Befordring oc voris Schades ved Myntvæszenet Forhindring kunde behöfues, da os derom betimmelig at erindre, at Mynten kand os oc det almindelige Beste vden Schade fremdellis holdes. 27. Wi wille oc, at huer halfue Aar rigtige af samptl. Kammer Collegio vnderschrefne Extracter woris Indteigter oc Vdgiffters Tilstand og Beschaffenhed angaaende til os indlefueris schal oc endelig, naar Aaret er omme, en fuldkommen Balance oc Ofuerslag ofuer ald bem^te^ Indtegt oc Vdgifft ved Credit og Debit opsatt forfattes och os allervnderdannigst tilstilles, at vi i saa Maade altid korteligen om voris Skatkammers Tilstand kunde være informerede. 28. Endeligen ville vi ocsaa, at voris Fougder, Toldere oc andre des lige Betienter, som noegen af voris Intrader vnder Hender hafver, aluorligen schulde tilholdes at erkyndige sig om Alt, huis til det almindelige Landszens Beste oc Fremtarf kunde tiene, oc derom aarligen goed Vnderretning oc tienlige Forslaug paa voris Schat Kamer til samptlige Collegij vidre Deliberation och Betenckning indgifue, i Særdellished paa huad Maade vor Indkomst kunde formeeris, være sig med ny Wercker, Rödninger, Fischerier, Schäfferier, Manufacturer, öde Iorde Goedses

Besettelsze oc alt Andet, som til voris Tienniste oc Gaufn geraade kunde, huilchet vi saa til voris Skat Kammer Collegij Dexteritet oc eigen widre Efftertenckende vilde hafue henstillet, om Noeged her, som os doeg til Tienniste være kunde, maatte vere vdeglemt. 29. Huad Sportuler der gifues, for huis som vdaf Schat Kammerit vdferdiges, ville vi, at Secretarius Collegij niuder, for saaviit voris Kongeriiger vedkommende Skat Kammer Expeditioner angaar, oc voris Kammerer oc Omslags Forvalter i Holstein, for huis voris Förstendomme, Grefschaber oc Herrschaber vedkommende Schat Kammers Expeditioner angaar, oc derimod dygtige Schrifuere oc Copiister paa deris eigen Bekostning dertil forschaffer; doeg schal voris Skatmester eller Vice Skatmester (som vi voris Seyl anbetroet hafuer) for Seylets Forsettelsze niude af bem[te] Sportuler dend halfue Part och derhos der ofuer holde, at for Brefuene paa Skat Kammerit icke vidre Sportuller fordris end effter dend Proportion, som i voris Dansche Cantzelie brugelig er. Herofuer ville vi nu, at voris Skatmester eller Vice Schatmester, saasom Præsident eller Vicepræsident udi dette Collegio alfvorligen holde schal, oc helles samptlige Vedkommende, indtil vi anderledes tilsigendes vorder, sig v-feilbarligen rette oc forholde schulle. Ladendes det ingenlunde. Gifvet etc. Kiöbenhafn d. 20 Jullj Anno 1670.

Under wort Zignet.

20.

Instrux for Tydske Cancelli, dat. 26 Juli 1670[1].

Jnstrvction och Anordning, huor effter wi Christian dend Fembte etc. allernaadigst ville, at voris Tydsche Cantzelie schal, indtil vi anderledes tilsigendes vorder, indrettes, och detz vedkommende Expeditioner bistilles oc forferdiges.

1. Saa lenge vi ingen Cantzeler eller Vice Cantzeler voris Tydsche Cantzelies Derection hafuer anbetroed, schal dend öfuerste Cantzeli Raad, saa som nu voris Hof oc Cantzeli Raad Conrad Reventlou er, ofver bem[te] Cantzelie Directorium förre oc flittig Indseende hafve med de dertil hörende Forretninger, saa at en huer der udi sit Embedes Pligt v-forsömmet efftterkommer och fyldestgiör. 2. Paa det Alting schickeligen, ordentligen oc rigtigen med Relationer oc derpaa fölgende Expeditioner udi alle forrefaldende Cantzelie Sager kand tilgaa, wille vi, at dermed her effter saaledes schal forholdes, at nemmelig huer Vge om Onszdagen oc om Torszdagen schal voris öfuerste Cantzelie Raad lade holde flittig Collegial Consultationer oc Conferentzer oc derom lade de Vedkommende tilsige at möede udi Cantzeliet fra Klocken 7 indtil 9 om For-

[1] Instructionsbog Nr. 1 fol. 34 sqq. Jvfr. Nr. 14 (ovenf. S. 176—177).

middagen oc, dersom Fornöedenheden oc Mengden af forrefaldende Sager det vdkrefver, da endocsaa om Efftermiddagen fra tou indtil fem oc ved Cantzelie Secretererne, som schulle schifftes til at protocollere huer sin Vge, rigtig Protocoll ofuer bem^te Collegial Conferentzer holde lade. Skulle oc de tuende til voris Tydsche Cantzelies Expeditioner Forordnede, som nu erre woris Hof oc Cantzelie Raad Conrad Hesse og voris Cantzelie Raad, Estats og Kammer Secreterer Conrad Bierman, alle Supplicationer, som en huer kand vere lefverit, oplæsze oc udi Collegio alle indkommende Sager proponere, at der först vel kand ofuerveyes med alle Omstendigheder, huad Lov oc Ret i denne eller lige Tilfelde tilholder, om enten sær Previlegier eller andre vdgangne Brefuer kand være samme Sag med eller imoed, eller om det moed de med andre Pottentater oprettede Pacta oc Forbund kunde stride, oc huad Expedient oc Vdwey best oc billigst derpaa kunde siufnes at være, paa det bem^te voris til Expeditionerne Forordnede sielf vel om Alting kand vere vnderrettede oc informerede oc om alle i Sagen forrefaldende Tuifl grundeligen oc fuldkommen Bescheed vide, förend de os Relation derom giörer. Schulde noeget Vigtigt forrefalde, huorudi de Andres Betenckning kunde behöfue, schal det med samptlige Tilforordnede udi voris Dansche Cantzeli Collegio communiceris oc da siden, om videre Vnderretning behöfves, ved voris kongl. Missiue til voris Cantzelie udi Gluchstad til deris omstendligere Erklering oc Betenckende remitteres. Naar saa udi Cantzelie Collegio och ellers, om fornöeden giöris, paa de andre Steder, som för er meldt, Alting er igiennemseet, delibereret oc ofverweyet, saa schulle de for os opkomme, och schulde da bem^te woris tuende til Expeditionerne Forordnede os berette oc referere, huis Sager huer af dem kunde hafue at proponere sampt Alt, huad der kand siges med eller imoed, oc ded collegialiter end oc udi andre voris Raads oc Betientes Paahör, om Sagen helles kunde være af dend Wigtighed, at Fleeris Meening oc Betenchning derom at höre kunde behöfues. Oc huad vi da i saa Maade resolverendes vorder, schulde de tilbörligen i Pennen forfatte oc forferdige lade oc alle Brefve, förend de dennem os til Vnderschrifuelsze forreleger, först collegialiter med Flid igienemsee, paa det at naar voris Hand oc Seigel engang i saa Maade udi en Sag er vdstedet, wi da siden for vidre Besuæring oc Ofuerlöb om samme Sag kand vere v-mollesterede oc det der wed endelig forblifue. 3. Forbem^te tuende, som til de Tydsche Sagers Expeditioner nu ere forordnede, schulle huis Brefve, som i saa Maade schal expederis, i saadan goed Stiil oc Schick före, som det os kand være reputerligt, oc de det agter at vere bekiendt, huorfore de oc schulle, huis huer af dennem expederendes vorder, huer sin Expedition oc Forretning paraphere oc med sin egen Haands Paaschrifft testere, Brefuet saaledes at vere opsat, som det os sömmelig bör oc kand til Vnderschrifuelsze forrelegges. 4. Cantzelie Secretererne schulle altid flitteligen Formiddag oc Efftermiddag vere tilstede i Cantzeliet oc der alle didhörende Brefue v-forsömmet registere och af Copiisterne til Boegs före lade, saa at altid Registrant Böegerne vorder rigtig oc fuld-

kommen ved lige holden; de schulle oc med Flid, Troschab oc Tauszhed protocollere udi Cantzelie Collegio oc helles v-fortreden lade sig finde i at concipere oc opsette, huis dennem blifuer tilstillet udi Pennen at schulle forfattes. Huis Böeger, Acta, Documenter oc Brefue, som udi Cantzeliet ere, schal de vnder goed Foruaring holde, saa deraf Intted bort kommer eller forryckes i noegen Maade, oc Alting udi goed oc schickelig Orden disponere och henlege, saa at naar mand Noeged vil efftersee och opleede, ded da strax udi goed Rigtighed och uden ald Forvirring oc Confussion kand findes, och schulle de med Tauszhed hoes sig sielf holde, huis forties oc ey Andre communiceris bör, oc ey heller vdstede noegen Copie af Cantzeliet vden sær Tilladelsze. 5. Schal bemte voris Tydsche Cantzelie aldeelis inted befatte sig med Schat Kammerets Sager oc didhörende Expeditioner, men naar noeget Skatkammerit Vedkommendes forrefalder, schal det strax til voris Skat Cammer remitteris, och helles i alle Maader v-brödeligen rette sig effter den Anordning, som af woris elschel. k. Hr. Fader sl. oc höylofl. Ihukommelsze, anlangende huad Expeditioner til Cantzeliet oc huad til Schatkammerit höre schall, allerede giort er. 6. Alle woris Förstendommer Holstein, Stormarn, Ditmarschen, saa oc til woris Grefschaber Oldenborig oc Delmenhorst oc wor Ampt Pinnenberg vedkommendė Cantzelie Sager schulle alle af voris Tydsche Cantzeli vdferdiges, saauelsom Alt huis paa Tydsch schal expederis, oc Schleszvigische Sager saauit gemeene Regiering eller noegen Iustitz Sag angaar, indtil vidre Anordning. 7. De schulle oc alle Sager, naar de ere expederede, forseigle lade vdi voris Dansche Cantzelie hoes dennem, som vi voris Seigel vdi Foruaring gifuet och betroed hafuer, men naar vi herfra reyszer, da det at lade forrette hoes huilcken af voris Ober Secreterere, som anbefalled vorder os paa Reyszen at fölge oc bemte Seigel med sig hafuer. 8. Til de Cantzeliet vedkommende Sagers Expedition wille vi disze tuende Dage, nemlig Onszdagen oc Torszdagen om Formiddagen fra Klocken nj til 11 aller naadigst hafue bestemt oc forordnet, paa huilcke Tider de endeligen hafuer at opuarte oc i goed Beredschab at hafue, baade huis for os til Vnderschrifning schal indstilles, saauelsom oc huis Sager os endnu schal refereris oc berettes, saa vi de andre Dager icke vidre med noegen diszlige Sager vil bemöyes, vden Noeget kunde forefalde, som formedelst paatrengende Nöeduendighed ey lengere Forhalling kunde lide, oc schal os paa Postdagene aldeelis Inted til Vnderschrifuelsze forrestilles eller præsenteris uden det, som eigentlig til Postbrefuenis Expedition henhörer eller endeligen strax med Posten schal fortsendes. 9. Huis Sportuler som udi Cantzeliet enten for Expeditioner eller Andet kand falde, schal imellom dend öfuerste, som Directorium förer, oc de tuende til Expeditionen forordnede Cantzelie Raad vdi lige Parter deellis oc schifftes. Her effter wille vi nu, at voris udi bemte Tydsche Cantzelie Tilforordnede sig, indtil vi anderledes tilsigendes vorder, v-feylbarligen rette oc forholde schulle. Ladendes det ingenlunde. Gifuet paa wort Slot Köbenhafn den 26 Julij Anno 1670.

Under wort Zignet.

21.

Instrux for Commerce-Collegiet, dat. 22 Sept. 1670[1].

Jnstrvction och Anordning, huor effter wi Christian dend Femte etc. wille, at woris Commercie Collegium schal indrettes oc med des vedkommende Forretninger, indtil wi anderledes tilsigendes vorder, forholdes.

1. Skal woris Commercie Collegium bestaa af en Præsident, een Vice Præsident, sex eller flerre (saasom vi det effter Tidens Leylighed fornöeden oc raadeligt at være eragter) Assessorer, som alle schulde vere udi Kiöbmandschab wel forfarne, vederhefftige oc udi denne voris kongl. Residentz Stad Kiöbenhafn boesatte, oc af en Secretario Collegij. 2. Præsidenten oc udi hans Fraværelsze eller loulig Forfald oc Forhindring Vice Præsidenten schal lade samptlige udi bemte Collegio Tilforordnede tilsige at möede huer Mandag fra Klocken 7 indtil 9 om Formiddagen oc, dersom Fornöedenheden det vdkrefuer, fra Klocken 2 til fem om Efftermiddagen, oc da om alle forrefaldende oc dennem vedkommende Sager, saauelsom huis helles af os til deris Betenckning oc Erklæring ved sær Befalling kand remitterit vorde. 3. Och ofuer alle deslige Collegial Conferentzer oc Consultationer schal af Secretario Collegij rigtig Protocol holdes, udi Pennen forfattes oc af samptlige voris udi samme Collegio forordnede Raad oc Assessorer vnderschrifues oc til voris widre aller naadigste Resolution indstilles. 4. Saasom oc dette Commercie Collegium stor Gemeenschab med voris Admiralitets Sager hafuer, och derfor goed Intelligence oc Communication mellem disze tuende Collegie behöfues, saa wille vi, at huad bemte voris Commercie Collegium for os allervnderdannigst kunde hafue at proponere, schal schee om Freddagen effter Prædicken Klocken 9, samme Tid som vi voris Admiralitets Collegio til aller naadigste Forhör forundt hafuer. 5. Och efftterdi alt dette til Commerciernis Fremtarf, Kiöbstedernis Flor oc Welstand oc deraf dependerende almindelig Gaufn oc Beste fornemmeligen er anrettet, saa wille vi oc, at bemte voris Commerci Collegium stedtze schal hafue deris Idræt oc Tancker derhen vendt oc derigerit, huorledes Manufacturer her udi Landene vel kand indrettes oc Landszens Frugter oc dend af Gud her udi Landene gifne Velsignelsze Indbygerne til Gaufn oc Beste vorde negotieret oc forhandled, saa at icke Fremmede sig med voris Schade schulde berige, mens voris Landes Indbygere effter Haanden komme ind igien med Traficquen, som omkringliggende endoeg ingenlunde saa bequem situerede Naboer os gandsche hafuer sat udaf Possession med. 6. Och schal de derfor flittig og v-fortreden os i ald Vnderdannighed erindre om, huis de til dette voris til det almindelige Beste henrettede Forset gaufnligt oc tienligt at være eragter, Commercierne saauel

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 39 sqq.

inden som uden Europam at fortsette, saauelsom om huis hid indtil derudi hinderlig kand hafue værit, være sig med schadelige Monopoliers oc deslige v-nyttige Previlegiers Beuilgning eller i andre Maader. 7. Och schal de til dend Ende med Borgemester oc Raad udi Kiöbstederne flittig Corespondence holde oc af dennem flittig Information tage om all Byernis Tilstand, huorved huer Sted er kommen udi Afgang oc huorved ded igien kand reyszes oc bringes paa Foede. 8. Saasom ocsaa med omkringliggende Naboer saauelsom angrendtzende Stater dagligen Dags Atschilligt indfalder, som Commercien oc Traficquen wedkommer, da ville vi, at bemte voris Commercie Collegium tilbörligen schal Erindring giöre om, huis Tid effter anden tienlig kunde være til Commercierne herudi Rigerne at beneficere oc flittig i Agt tage oc med ald Vnderdannighed remonstrere, at vi, udi huis Tractater her effter med Andre schal sluttes, icke herudinden schulde vorde forfordeellede, och dersom Noeget udi foregaaende Tractater til Commerciens her i Landene oc Traficquens Forfang kunde vere passeret, da det behörligen tilkiende gifue, at effter Leyligheden der kunde raades Boed paa oc med Tiden ved forefaldende favorable Conjoncturer bedres. 9. Och effterdi Penge er Siælen udaf Commercien oc Mynttens Goedhed Teygn til it florerende oc velbeschicked Regimente, saa ville vi oc, at voris Commercie Collegium flittig Indseende dermed hafuer, at Myntten udi tilbörlig Valeur och Goedhed effter fornöeden Proportion udi Commercien med omkringligende Naboer vorder slaget, oc huis herudi hidindtildags forsömmet eller forseet kunde vere, det tilbörligen udi ald Vnderdanighed erindre, oc herom oc saa med voris Schat Kammer flittig communicere. 10. Huorledes voris Tolde ocsaa med Limfeldighed kunde foröges, schulle de oc være betenckt paa derom med voris Schat Cammer Collegio tilbörligen at communicere oc helles dagligen lege Wind paa Alt, huis kand tienne til vore Intraders saauelsom det gandsche Lands Forbedring, wære sig med Agerdyrckning, Rydninger, ny Werckers Indrettelszer oc andet meere, som wi Tiden, Leyligheden oc deris eygen fornufftige vidre Effertenckende ville hafue henstillet. Her effter nu voris Commercie Collegium oc samptlige Vedkommende sig, indtil vi anderledes tilsigendes vorder, v-feylbarligen rette oc forholde schulle. Ladendes det ingenlunde. Gifuet paa vort Slott Kiöbenhafn den 22 September Anno 1670.

Vnder vort Zignet.

22.

Instrux for Statholderen i Slesvig og Holsten, dat. 4 Oct. 1670[1].

Jnstrvction och Anordning, huor effter vi Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at woris Stadtholder udi voris Förstendomme Schleszuig, Holstein, Stormarn oc

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 42 sqq.

Dytmarschen osz elschel. Her Fridrich von Ahlefeld, Ridder, Grefue til Ahlefeld och Rixingen, sig udi samme sit Statholderies vedkommende Forretning, indtil vi anderledes tilsigendes vorder, rette oc forholde schal.

1. Schal bem^{te} vor Statholder hafue flittig Indseende med alle Civil-Betiente saauel geistlige som verdszlige udi bem^{te} voris Förstendomme, at en huer sit Embedes Pligt tilbörligen oc uden Forsömmelsze effterkommer, oc huis her imoed af Een eller Anden schee kunde, hafver hand en huer herom tilbörligen at erindre, oc huis de sig icke da retter oc bedrer, da os Saadant betimmeligen tilkiende gifue. 2. Hand schal oc fornemmeligen flittig derpaa Agt gifue, at Iustitien tilbörlig saa vel i Vnder som Ofuer Retterne paa vore Weigne vorder administreret, oc i sær at ved Cantzeliet udi Gluchstad goed Rettens Befordring Alle oc en huer vedc.rfaris oc en huer uden Ophold till Endelighed oc Rette forhielpe. 3. Och schal derfore voris Statholder, saa tiit Fornöedenheden oc woris Tiennistes Nytte oc Befordring det vdkræfver, i vor Festning Gluchstad, huor Cantzeliet er hen forordnet, sig opholde, med mindre hand enten udi voris Ærinder andensteds hen vorder befallet, eller helles for sine eygne Magt paaliggende Forretninger forlöfuet at forreysze. 4. Hand schal oc med Politien saauel i Kiöbstederne som paa Landet goed Indseende hafue oc flittig Agt derpaa gifue, at huis Forordninger eller Befallinger allerede vdgangen er eller her effter vdstedes kunde, v-forsömmet vorder effterkommet. 5. Woris Intraders oc Indkomsters Forbedring oc Formeering schal hand oc saa flittig lade sig wære angelegen oc it vaagendes Öye derpaa hafue, at alle de udi bem^{te} voris Förstendomme, som bem^{te} voris Intraders Forvaltning i en eller anden Maade kunde være anbetroed, tilbörligen dermed omgaaes oc deris Embeders Pligt forsuarligen effterkommer, oc om huis bem^{te} voris Intraders Formeering at forfremme eller des Formindschelsze at afverge kunde vedkomme, betimeligen udi all Vnderdannighed os erindre. 6. Oc schal hand derfore ocsaa med voris Omslags Forvaltning Indseende hafue, at huis vi der at betalle befallendes vorder, effter huis Anordning oc sær Ordres vi derom kunde hafue giort, vorder effterkommed, oc om noegen Miszbrug derimoed forrefalde kunde, tilbörligen osz erindre oc udi al Vnderdanighed tilkiende gifue. 7. Och schal bem^{te} voris Stadtholder beflitte sig paa i alle Maader saa goed Kundschab oc Videnschab om voris Sagers Beschafenhed derudi voris Förstendomme at hafue, at naar wi noegen Supplication med Paaschrifft sig derpaa til voris vidre allernaadigste Resolution at erklære til hannem remitterendes vorder, være sig enten Cantzelie eller Schat Kammer Sager angaaende, wi da af hannem fuldkommen oc goed Vnderretning om Alting hafue kunde. Oc saa som hans Nafns Paaschrifft oc Erklæring paa samme Supplicationer oc Berretning paa, huis vi af hannem kunde hans Information være ombegierendes, schal være os it Teign, at Sagen effter fornöeden tagne Vnderretning af Amptmendene, om det er Ampterne, oc af Borgemester oc Raad, om ded er Kiöbstederne vedkommende, er vel ofuer veyet oc med voris Tilforordnede

udi Cantzeliet i Gluchstad deris Meening effter forregaaende tilbörlig Deliberation vdi de dennem vedkommende Sager oc Forretninger ofuer eens stemmende, saa ville vi oc, at hand dend Anordning giör, at alt huis, være sig enten Supplicationer eller Andet, til hans Erklæring effter woris Befalling remitteres, vorder af voris Tilforordnede udi Cantzeliet i Gluchstad, saauit dennem vedkommer, oc af Amptmendene huer udi sit anbetroede Ampt, udi hans effter voris Forlof beuilgede Frauærelsze, tilbörligen alligeuel besuaret oc til voris vidre allernaadigste Resolution v-forsömmeligen indstillet. 8. J det Öfrige hafuer hand sig effter dend Eed, hand osz giort oc aflagt hafuer, sampt huis vi hannem Tid effter anden kunde tilsinds vorde at lade befalle, v-feylbarligen oc v-bršdeligen at rette oc forholde. Ladendes det ingenlunde. Gifuet paa wort Slot Kiöbenhafn den 4 October Anno 1670.

Vnder vort Zignet.

23.

Instrux for Cancelliet i Norge, dat. 6 Oct. 1670[1].

Jnstruction och Anordning, huor effter wii Christian dend Fembte etc. allernaadigst ville, at Canceliet udi Norge indtil paa vidre Anordning schal indrettes oc de deraf hengende Expeditioner bestilles oc forrettes.

1. Schal alle Supplicationer eller Andragender, huorpaa voris Stadtholders eller udi hans Fraværelsze voris Vice Statholders Erklæring eller Resolution ansöeges, til ingen Anden af de Supplicerende end til voris udi voris Riige Norge forordnede Secreterer i Hende lefueris och af hannem allenne oc ingen Anden til Resolution oc Expedition befordres oc effter falden Expedition igien hoes hannem affordris, oc huis saaledes expederit vorder, schal hand effter en huers Expeditions Egenschab rigtig udi Protocollerne indföre. 2. Alle voris kongl. Befallinger, Mandater, Rescripta, Forordninger oc Paabud, som til voris Statholder eller Vice Statholder vdstedes, schal strax, naar de effterkommede ere, til Secretereren ofuerlefueris oc Dag oc Datum, naar det indlefverit oc annammet er, paateignes til desto bedre Orden oc Rigtighed oc af hannem i goed Forvaring holdes. 3. Schal hand Alt, huis som til voris Interesses Nötte oc Gaufn, Forfremmelsze oc Beste hannem af voris Statholder eller Vice Statholder paa voris Veigne anbefallet vorder, med yderste Flid oc Troeschab forrette och sig ellers effter hans Bestallings videre Indhold oc Formelding, sampt huis Ordre hannem ellers Tid effter anden effter woris Befalling kand vorde gifuet, flitteligen oc v-forsömmeligen rette oc forholde, som hand for os agter at forsuare oc vere bekiendt. Gifued paa wort Slot Kiöbenhafn dend 6 Octobr. Anno 1670.

Vnder vort Zignet.

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 44 sq.

24a.

Instrux for Admiralitets-Collegiet, dat. 17 April 1673[1].

Instruction, hvor effter woris Admiralitets Collegium sig udj deris wedkommende Forretninger, indtil wj anderledes tilsigendes vorder, forholde skal.

Om skiönt wj allernaadigst hafuer behaget een Forandring at giöre wed Söestattens Administration, saaledes at Floedens Equipering oc aarlig Underholding (som fornemmeligen derudj bestaar, at wissze Midler dertil forskaffes, oc effter Indtegtens Maade Udgifften proportioneris) her effter icke wed Collegial Consultationer oc Deliberationer, mens paa een kortere Maade effter voris til voris Riigs Admiral sær derom gifne Instrux schal forwaltes, da wille wj, at Admiralitets Collegii Forretning her effter alleene udj effterfölgende Poster schal bestaa, nemblig: 1. Naar Noget forefalde kunde, huorom sambtlige Admiralitets Collegij Meening oc Betenckende först at fornemme wj fornöden eragte kunde, skal voris Riigs Admiral som Præsident udj samme Collegio, oc udj hans Fraverelsze, Siugdom heller anden loulig Forfald dend, som nest ham udj same Collegio er (saa som nu voris General Admiral), sambtlige voris udj bemelte Admiralitets Collegio tilforordnede Raad oc Assessorer sammenkalde lade oc da flittig med huer andre deliberere om alt, huis wj i saa Maade effter sær kongl. Befalling wille wide deris Meening om, oc derofver deris Betenckende skrifftlig forfatte sambt oc rigtig Protocol wed Secretarium Collegij holde lade. 2. Schal bemelte Collegium huer Maanned een Gang om Löfverdagen Formiddag sambles oc da om, huis een huer til Söestattens eller Navigationens Forbedring formeener sig at hafue at erindre, delibereres oc, om det da af den Wærd eragtes at vere, schrifftlige Memorialer derom til os ofverlefueres. 3. Alle woris Skibbe, Galioter oc andet Fartöig, store eller smaa, som icke udj Esquadrer eller Flaade udgaar, mens dog helles paa Convoy eller anden Orlogs oc militaire Forretning fra voris Holm udredes, schal gifues skrifftlige Instructioner under voris Admiralitets Collegij deris Hender oc voris Admiralitets Zeigl, effter huilcke woris Skibs Capteiner, Leutenanter oc Andre, som paa same Fartöig commenderer, sig udj alle Maade schal rette oc strax effter fuldendte Reisze een rigtig Iournal anlangende deris Forretning oc de dennem medgifne Ordres Fyllestgiörelsze, saauelsom huad Weyr oc Wind de paa samme Reisze daglig hafuer hafft, udj woris Admiralitet lefuere. 4. Mens naar nogen Esquadre eller heel Floede effter woris allernaadigste Befalling schal udseigle, da hafuer woris Admiralitet Forslaug om de dertil fornöden Instructioner at giöre och os allerunderdannigst tilstille, at saa derpaa effter voris egen allernaadigste Resolution siden Instructionerne under voris egen Haand och Zeigl kand af Cantzeliet forferdiges oc

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 54 sqq. Jvfr. Nr. 17 (ovenf. S. 185—88).

de Vedkommende tilstilles. 5. Naar oc noget Skib schal bygges, da schal af Bygmesteren een Sarter, oc om det jt Capital Skib schal vere, endda der foruden it Model först giöris, som woris Admiralitets Collegium hafuer at efftersee och ofverweye, om det saaledes til woris Gaufn oc Tienniste kand oc bör at vere, oc det saa til woris allernaadigste vidre Resolution indstille, oc naar wj saa paa Sarten schrefuet hafuer, schal Skibet der effter u-foranderlig bygges, oc Ingen, i huem det oc vere kunde, fordriste sig til ringeste Forandring uden woris sær Tilladelsze eller Befalling at giöre eller giöre lade under Straf som wedbör. 6. Schal oc udj alle Iustitz Sager, udj huilcke fra Holmens Ret for woris Admiralitets Collegio appelleris, effter at af woris Rigs Admiral behörige Stefninger tilforn er udgifne, af dem tilbörlig kiendes oc dömmes. Diszligeste schal bemelte Admiralitets Collegium udj alle de Sager, som enten af os blifuer befallet, heller oc de, som Commiss Farer, Söe Confiscationer oc Priiszer oc andet Saadant eigentlig vedkommer oc strax in prima Instantia for voris Admiralitets Collegio citeris, Parterne forhöre, oc derudj endelig dömme som tilbörlig oc forsuarlig. Oc efftersom saadanne Sager offte af dend Beschaffenhed erre, at de ey lang Ophold kand taalle, saa ville wj, at de, som udj slig Sager fra bemte Admiralitet for voris höyeste Ret appellere wil, inden trej Maanneder fra voris Admiralitets Collegij afsagde Dombs Udstedelsze at bereigne Stefning tage schulde, huis det icke skeer, da Sagen at hafue sin Endelighed oc ey widre derpaa talles. 7. Och saa som Rettens Middels Embede end oc derudj bestaar, at for de U-myndige tilbörlig Omsorg drages, da schal voris Admiralitets Collegium end oc saa dermed Tilsiufn hafue, at dygtige Formyndere for U-myndige wed Söestatten forordnis, oc at de de U-myndiges Ret oc Lige giör, saa de ey worder for u-rettet i nogen Maade. Dette Forskrefne at forrette som tilbörlig schal voris i Admiralitetet Forordnede, saa tiit oc offte woris Riigs Admiral dennem effter voris special Ordre, heller oc ofvenbemelte Sager angaaende, lader tilsige, paa voris Admiralitet sig u-fortreden lade finde, oc sig helles her effter indtil paa widre Anordning rette oc forholde. Ladendes det ingenlunde. Gifvet paa vort Slot Kiöbenhafn dend 17 April Anno 1673.

Under vort Zignet.

24b.

Instrux for Rigsadmiralen, dat. 17 April 1673[1].

Jnstruction, hvor effter wii allernaadigst wille, at voris Rigs Admiral, som nu er eller her effter kommendes vorder, oc som Directionen oc öfverste Commando ofuer

[1] Instructionsbog Nr. 1 fol. 57 sqq.

voris Siöstat af os anbetroes, sig udj sine wedkommende Forretninger, indtil wj anderledes tilsigendes worder, forholde schal.

1. Efftersom wj ey er tilsinds, at voris Söstats Administration, Flaades Eqvipagie oc huis dertil hörer oc deraf dependere kand, lenger af Admiralitets Collegio, mens hereffter indtil paa vidre Anordning alleene under Riigs Admiralens Direction schal forwaltes, da saa som Vercket fornemmeligen derudj bestaar, at wissze Middeler dertil forskaffes, Udgifften der effter proportioneris oc det, som meest fornöden er, först oc helles Alting udj rette Tide indkiöbes oc til Weye bringes, oc til de fornödene Ordres herom at giöre oc udj Pennen at forfatte een Rentemester oc een Commissarius Rigs Admiralen ere tilforordnede, wille wj, at de huer Dag, hellige og Festedage undtagen, om Sommeren fra siuf til otte oc om Wintteren fra otte til nj paa Holmen hoes Riigs Admiralen tilstede er (som baade til bem^te^ Klockeslet saavelsom dog hellers, saa tiit oc offte voris Tienniste det udkrefuer oc fornöden giöris, self sig paa Holmen flittig hafuer at lade finde) der alt huis til Söestattens Fornödenhed kiöbes, contraheres eller i andre Maader forrettes oc sluttes schal, at forrette oc slutte, oc om Noget af Importantz da forrefalde kunde, osz det först ved schrifftlig Memorial at tilkiende gifue oc til voris widre Resolution indstille. 2. Woris Rigs Admiral schal idelig sig lade vere höist angelegen voris Flaades Conseruation, Forbedring oc Formeering oc flittig derpaa Agt gifue, at de Skibe, som wj nu hafuer heller her effter bekommendes worder, udj goed Stand oc wedlige holdes, deszligeste oc saa at voris Flaade med ald Fornödenhed effter Mueligħed worder forsiufnet med alt tilhörende Redskab, saavelsom med Amunition, Stycker, Proviant, Officerer, Baadsfolck, Böszeköttere oc huad hellers dertil hörer, Inttet undertagen, effter voris Reglement, som wj derom gifuendes worder, desz vidre Formelding oc Anleding. Oc paa det herudj voris Tienniste deszbedre kunde befordris, saa ville wj, at Ingen schal vorde betroet heller bestilt til Skibs Officerer, med mindre hand dend Bestilling wærdig kand were, som hand til fordret oc betroet blifuer. Til huilcken Ende oc naar nogen Skibs Captein i woris Tienniste schal antages, da schal det skee med voris Forrewidende oc allernaadigste Sambtycke oc schal wore Officerer oc Betiente paa voris Töyghuus (Obersten der sammesteds undertagen) saavelsom oc woris Betiente paa Provianthuuszet oc Bröggerhuuszet, saaviit voris Flaade wedkommer, lige wed voris Holms Betiente stande under woris Rigs Admirals Commando oc saa offte, som det dennem befallis, sig indstille, samt hans Ordre udj alt woris Flaade oc Söstat Wedkommende efflerlefue. 3. Alle Ordres til Zahlmesteren heller til andre forbem^te^ af Söstatten dependerende Betiente saauelsom til de Söstattens Middeler under Hende hafuer, schal af Rigs Admiralen gifues oc underschrifues, naar de af voris Rentemester oc Cammerraad osz elschel. Christian Gerszdorf (som wj til dend Ende paa forskrefne Tider allernaadigst hafuer instruerit paa Holmen at lade sig finde) paaskrefne ere, til it Teign, at hand paa

Skat Cammerets Weigne, saaviit hans Function saa som voris ofver Söestatten forordnede Rentemester wed kommer, om Alting fornöden Kundschab hafuer, oc af voris Commissario Albert Sckumacher iligemaade paaschrefne ere til wissze Efterretning, at bem^te Ordres af hannem tilbörligen i Pennen forfattede oc udj Skrifuerstuen paa Holmen tilbörligen registerede oc protocollerede erre, oc saaledes paa worris Skat Cammer siden i alle Maader u-rygeligen for gyldige eragtes. 4. Oc saa som wj woris Eqvipagemester hafuer anbefallet Seddeler paa huis Materialer, som nödvendig behöfuis, til Materialskrifueren (som alle Materialier, i huad Nafn det hafue kand, undtagen Tömmer, sig til Indtegt oc Udgifft skal bereigne) at udgifue oc derhoes rigtig Extracter ofuer bem^te Udgiffts Seddeler maannetlig til worris Commissarius at indlefuere, saa schal same Extracter af Rigs Admiralen authoriseris oc underskrifuis paa samme Maade, som udj nest forregaaende tredie Artickel er meldt, förend de ved Material Regenschaberne kand gyldig eragtes. Oc schal saa wed Aarszens Udgang for^ne authoriserede Extracter paa Skat Cammerit lefueres til widre Conferering imoed Regenskaberne. 5. Woris Riigs Admiral schal oc ydermeere bære flittig oc fornöden Omsorg, at huis Intrader wj til voris Söestats oc Flaades Underhold destinerit oc forordnet hafuer, til rette Tider u-feilbarlig ind kommer, huorfore woris Zahlmester ved Söestatten, som nu er heller her effter kommendes vorder, af Rigs Admiralen schal tilholdes med de Wedkommende ofuer for^ne Intrader flittig at correspondere, at de udj rette Tider sig dermed indstiller, oc ofuer alt huad ind kommer, hafuer Rigs Admiralen een Jndtegts Ordre at udgifue, underschrefuet oc udferdiget paa dend Maade, som för er meldt. Oc som wj for störe Rigtighed oc andre Aarsager Skyld helst saae, at wissze Betallings Registere, naar Besoldingerne qvartalwiis skulle betalles, blef giort oc os, naar Betalling schee schulde, præsenterit, at wj sielf derhoes anteigne kunde, huem, huad och huormeget schulle effter Midlernis Forraads Beschaffenhed betalles, huortil da best er rede Midler i Hende at hafue, saa wille wj, at de til Siöstattens Underholding deputerede Steder med Assignationer oc Indviiszninger ingenlunde schulde belades, uden den u-forbigiengelig Fornödenhed det udkrefuer, oc wj voris allernaadigste Consentz dertil gifuet hafuer, oc naar nogen Contract sluttes eller nogen Indkiöb schee schal, som ofuer 500 Rxdr sig belöbe kunde, det os da först til vidre allernaadigste Resolution schal tilkiende gifvis. Oc paa det ald Undersleb, saaviit mueligt er, des bedre kand forrekommes, saa schal huercken voris Rigs Admiral sielf eller woris ofuer Söestatten forordnede Renttemester oc Commissarius eller nogen af voris tilforordnede Raad eller Assessorer udj Admiralitets Collegio eller andre af Söestatten dependerende Betiente tillat were nogen Lefuerantze til woris Flaade i een eller anden Maade hemmelig eller aabenbare enten wed sig eller ved Andre at giöre, under tuszende Rxdlrs Straf til de Fattige, förste Gang de slig forböden Trafieq befindes at drifue, oc siden straffes som voris Mandaters Ofuertrædere, huorofver da voris Riigs Admiral alworligen holde schal. 6. Rigs Ad-

miralen schal oc med Münstringen ofuer voris Söefolck tilbörlig Indseende hafue, at Alt dermed rigtig tilgaar, oc ey uden voris sær Ordre tilstede, at voris Officerer oc Baadsfolck sambt andre til Holmen hörende Handtvercks Folck heller de fra Töighuuszet, Proviant- oc Brögerszet til Andet end ved woris Holm oc paa Flaaden saauelsom paa de andre forne Steder oc huis deraf eigentlig dependerer blifver brugt. 7. Med Holmens Biugninger sambt Skipperboederne oc de nye Boeder schal worris Rigs Admiral hafue goed Inspection, at de ey forfalder, mens ved Lige holdes oc Tid effter anden saauit mueligt effter forregaaende Deliberation forbedris, oc særdeellis at samme Boeder af ingen Anden uden af voris Söebetiente, Officerer oc Baadsfolck worder beboet, oc at iblant dennem de eldste og best meriterede dertil Forgang nyder. 8. Woris Rigs Admiral schal huer Aar een wisz oc velforfarne Officerer af voris Söe Estat forordne oc beordre, som med Haufnen oc Reeden fornöeden Inspection hafue kand. Oc saasom voris Præsident, Borgemestere oc Raad herudj Staden een wissze aarlig Penge af os niuder for at lade Tönderne herpaa Strömmen legge, saa schal oc same forbemte Officerer flittig oc goed Indseende dermed hafue, at Tönderne ofver Alt paa voris Strömme tilbörligen oc ret blifuer lagte, saa at end oc de störste Orlog Skibe u-behindret kunde passere, oc at Ingen i Særdeellished herudj Haufnen indtager heller skiuder Ballast, ey heller anden Ureenlighed af deris Skiberomme udkaster, mens at Saadant scheer paa de tilforordnede Steder. 9. Woris Rigs Admiral maa icke heller uden woris special schrifftlig Order oc sær allernaadigst Tilladelsze tilstede andre Skiberomme (end vore eygne), huem de oc kunde tilhöre, wed voris Holm, Töighuus, Provianthuus oc Brögers at anligge der at kiölhale, fortömre, reparere heller eqvipere, icke heller at nogen Materialier af Master, Tömmer, Plancker, Deller, Iern, Toug Werck eller noget Andet, af huad Nafn det oc mone vere, som til voris Holm og Söestats Fornödenheder worder ind kiöbt, til nogen Fremmede heller Andre selges eller bort laannes, mens alleene til voris egen Brug anwendes oc at ingen Ballast Pramme oc Baader wed Holmen indtager Ballast for nogen anden Skiberomme end voris eigne, i huem de oc monne tilhöre, med mindre at ved nogen Contract, som sluttes wed Siöstatten, Saadant betinget worder. 10. Alle voris Skibe, Galioter, Iagter oc andet Fartöig, store heller smaa, som icke udj Esqvadrer eller Flaade udgaar, mens hellers endten til Kauffardie eller andre Forretninger fra voris Holm udredes, skal gifues skrifftlige Söe Passer, som woris Riigs Admiral alleene schal underskrifue oc med woris til Admiralitetet gifne Seigel forseigle. Mens huis Instructioner de behöfve kunde saadan deris Koffardie oc anden deszlige oc ey Orlogs eller militar Forretninger angaaende, dermed forholdes saasom i forregaaende 3 Artickel om andre Ordres formeldet er. Effter huilcke voris Skibs Capitainer, Leutenanter, Schippere oc Andre, som paa same Fahrtöig commanderer, sig udj alle Maader schal rette oc forholde, oc strax effter fuldendte Reisze angaaende

saadan deris Forretning oc de dennem medgifne Instructioners Fyldistgiörelsze, saauelsom huad Weyr og Wind de paa samme Reisze daglig hafuer hafft, een rigtig Iournal udj voris Holmens Skrifuerstue indlefuere, mens naar nogen Esqvadre heller heel Flaade effter voris allernaadigste Befalling schal udseigle, da wil wj sielf derom widre allernaadigst Ordre gifue, oc naar enchele Orlogs Skibe, store eller smaa, paa Orlogs eller militair Forretning schal ud commanderis, forholdes dermed effter huis vidre udj woris nu til Admiralitets Collegio gifne Instrux derom formeldes. 11. Woris Rigs Admiral schal oc tilbörlig derofver holde, at ingen Capitainer, Leutenanter, Skippere, Styrmend, Baadsmend oc Böszeschiöttere indtager noget Goeds udj woris Skiberomme til woris Bekostning end wort eget Goeds, uden det scheer effter woris Befalling eller til vor Fordeel oc Beste. Huo derimoed handler, da schal voris Rigs Admiral samme Goeds, huis det were kand, lade annamme paa vore Weigne oc see, at det til voris Nytte kommer. Dersom Nogen det for Rigs Admiralen fordölger, da schal dend Officerer, som dölger med sine Underhafuende, saauelsom de med Officererne dölger, saa Meget, som Goedszet kand werdt were, kortes een huer, som det giör, udj sin Lön och Underholding. 12. Med Iustitiens Administration udj alle de Sager, som angaar voris Söe Estat oc alle de af Söe Statten dependerende Persohner, som deris Betalling af de til voris Söe Estat lagde Middeler annammer, dermed forholdes her effter, som tilforn oc som hid indtil sædvaanlig werit hafuer. 13. Dersom det schulle befindes, at Een heller Fleere giör Mytterie af Motvillighed paa Mad oc Öl eller oc i andre Maader uden billig Aarsag oc icke tilforne hafuer gifuet deris Mangel tilkiende, da schal Rigs Admiralen lade den Samme eller den, som det giör, fengszligen indsette oc effter ergangne Domb tilbörligen straffe. 14. Och efftersom wj Eqvipagiemesteren hafuer anbefallet altid at hafue goed Tilsiufn ofuer Dag oc Nattewagten paa woris Flaade, saa ville wj, at voris Rigs Admiral icke alleene herudinden bemelte Eqvipagiemester mens end oc hellers baade ham oc voris andre af Söstatten dependerende Betiente schal tilholde, udj huis een huer effter sin Instructions Formelding anbefallet er, sin Bestilling forsuarligen at betiene. Och schal Rigs Admiralen Omsorg bære, at de Wedkommende, som Wagten betroet er, effter voris allernaadigste giorde Anstalt Löszen gifues, oc i hans Frauerelsze schal hand det til woris General Admiral ofverdrage dette at forrette. 15. Hvad wj hellers her effter wille at ved worris Admiralitets Collegio schal forrettes, derom hafuer wj een sær Instruction bem^te^ Collegio gifuet, huor effter de sig indtil vidre schulle wide at forholde. Ladendes det ingenlunde. Gifuet paa vort Slot Kiöbenhafn dend 17 April Anno 1673.

Under vort Zignet.

24c.

Instrux for Rentemesteren, saavidt Söstaten vedkommer, dat. 17 April 1673[1].

Instruction, hvor effter wii Christian dend Fembte etc. wille allernaadigst, at voris Renttemester oc Kammer Raad, osz elschel. Christian Gersdorff til Sæbygaard, saauiit hans Söstatten vedkommende Forretning angaar, sig indtil wj anderledes tilsigeades worder, forholde skal.

1. Hand schal om Sommeren fra Klocken 7 til 8te oc om Winteren fra 8te til 9 om Morgenen huer Dag sig lade finde paa Holmen, oc hellers saa offte voris Tienniste det udfordrer, saa frembt hand ey formedelst Legoms Svaghed heller wed anden loulig Forfald er forhindret. 2. Hand schal med Rigs Admiralen oc voris Commissarius wed Söe Estaten flittig deliberere ofuer woris Flaades Conservation i Almindelighed, saavelsom i sær flittig Indseende hafue med de til Söestatten lagde Middeler oc derpaa drifue, at de præcisse og wel indkommer, de contante Middeler til voris Zahlmester lefueris, oc at det Öfrige, som Proviant oc deszlige, paa sine tilbörlige Steder henkommer. Til huilcken Ende wj allernaadigst ville, at wed de Steder, som voris Söstat deris Middeler assignerit er, de Wedkommende ligesaavelsom de af Söestatten dependerende Betiente, som Regenschab at giöre bör oc tilkommer, deris Regenskaber betimmelig effter voris sidste udgangne Forordning sub dato [2] paa Schat Cammerit til hans Revission directe indlefuerer, oc schal hoes deris Regenschaber ingen Indtegt eller Udgifft passere, uden derhoes fremviiszes rigtige Ordrer saauel paa Indtegt som paa Udgifft. 3. Och som wj for störe Rigtighed oc andre Aarsagers Schyld heldst saae, at wissze Betallings Registere, naar Besoldingerne qvartalwiisz schulle betalles, blef giort oc os, naar Betalling schee skulde, præsenteret, at wj sielf derhoes anteigne kunde, huem, huad oc huormeget schulle effter Middelernis Forraads Beskaffenhed betalles, huortil da best er rede Midler i Hende at hafue, saa wille vj, at de til Söestattens Underholding deputerede Steder med Assignationer oc Indviiszninger ingenlunde schulde belades, uden den u-forbigiengelig Fornödenhed det udkrefuer, oc wj voris allernaadigste Consentz dertil gifuet hafuer, oc naar nogen Contract med Nogen sluttes eller nogen Indkiöb schee skal, som ofver 500 Rxdlr sig belöbe kunde, det os da först til widre allernaadigste Resolution schal tilkiende gifues. Oc ville wj ald Undersleb des bedre at forrekomme saavel woris ofver Siöstatten forordnede Rentemester sielf som end oc gandsche voris Admiralitets Collegio oc samptlige voris af Siöstatten dependerende Betiente alvorligen forbudet hafue, nogen Lefverantz til voris Flaade i een eller anden Maade enten hemmelig eller aabenbare ved sig eller wed Andre at giöre, under be-

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 fol. 64 sqq. [2] Aaben Plads. Skal være 4 Sept. 1671.

hörlig Straf, som udj worris til Rigs Admiralen gifne Instruxes femte Artickel videre formeldes. 4. Alle Ordres, som til Zahlmesteren ofuer Söestatten saauelsom andre af Siöstatten dependerende Betiente, der Noget under Hende hafuer, udgifvis, schal hand tillige med Rigs Admiralen oc Commissarien underschrifue oc wed ald Betingning, Kiöb oc Contracters Slutning oc alt huad Siöstattens Indtegt oc Udgifft angaar, naar derom delibereris, som paa woris Holm oc ingen andensteds schee schal, were ofuerverende, paa det hand som dend ofuer voris Söestat forordnede Renttemester om Alting kand hafue Widenschab oc udj Alting worris Interesse det beste mueligt beobagte uden hans sær Nytte oc Interesse derunder at söege. 5. Dersom oc udj huis ved voris Söestat passerer oc for falde kand, nogen Difference kand forfalde, saaledes at voris Renttemesters Tancker med Rigs Admiralens og Commissariens Meeninger icke ofver eens kommer, da hafuer hand, förend Ordre udgifuet vorder, sin allerunderdannigste Betenckning wed skrifftlig Memorial osz at tilkiende gifue til widre voris allernaadigste Resolution. 6. Jmellem Ste Mortensdag oc Iuel schal woris Rentemester sig flittig paa Holmen lade finde oc der tillige med Commissa: effterse oc conferere Registere Böggerne oc Schippernis Regenschaber (naar de af Eqvipagiemesteren effter hans Instruxes Indhold ere efftersect oc vnderskrefne) imoed Inventarierne, huilcke da, effter at Saadant af dem efterkommet er, schal underskrifues til it Teign, at Inventarium rigtig det Aar sluttet er. Huorfore hand oc helles altid tillige med voris Commissario schal med Inventarieskrifueren goed oc flittig Indseende hafue, at Inventarierne rigtigen oc forsuarligen holdes. Dereffter wj nu wille at woris Rentemester sig indtil paa vidre Anordning rette oc forholde schal. Ladendes det ingenlunde. Gifuet paa wort Slot Kiöbenhafn dend 17 April Anno 1673.

Vnder vort Zignet.

24d.

Instrux for Commissarius ved Söstaten, dat. 17 April 1673[1].

Instruction, hvor effter wii Christian dend Fembte, af Guds Naade etc., wille allernaadigst, at voris Commissarius ved Siöstatten osz elschel. Albret Schumacher sig udj sine bemelte Bestilling wedkommende Forretninger, indtil wj anderledes tilsigendes vorder, forholde schal.

1. Hand schal til voris Tienniste sig flittig paa Holmen lade finde dageligen om Sommeren fra 7 til 10 om Morgenen oc om Efftermiddagen fra 2 til 5, om Wintteren

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 66 sqq.

fra 8 til 10 om Morgenen oc fra 2 til 4 om Efftermiddagen, oc helles saa offte oc lenge hand eragter voris Tienniste der kand vorde forrettet oc hand ey ved Legoms Svaghed heller anden loulig Forfald kand were forhindret. 2. Woris Flaades oc Söestats Conservation oc Forbedring schal hand sig höyeste lade vere angelegen, saa Alting, saauiit ham mueligt er, tilbörligen worder forsiufnet, oc huis ey imellem Rigs Admiralen, Rentemesteren oc ham til woris Tienniste kand fuldkommes oc sluttes, mens hans Meening derudj fra de Andres descrepere kunde, hafuer hand os ved schrifftlig Memorial sin allerunderdannigste Betenckende at tilkiende gifue til voris da vidre allernaadigste Resolution. 3. Alt huis som til voris Flaades oc Söestats Fornödenhed indkiöbes, schal hand tillige med voris Rigs Admiral oc Rentemester til voris Profiet oc Fordeel söge, paa beste Maader mueligt er, at betinge uden nogen sær Interesse oc egen Nytte oc derofuer een Resolution Bog holde. Hand schal oc i Agt hafue, at hand ingen Ordre paa huis som indkiöbes udsteder, förend Renttemester oc hand hafuer seet det Kiöbte wirckelig at vere tilstede, saa det strax kand lefveris. Alle Ordre, Missiver, Kiöbecontracter oc huad ved Söestatten til voris Tienniste forefalde kand, schal ved hannem udferdiges oc af Rigs Admiralen, Renttemesteren oc ham underschrifues, paa det udj Skrifuerstuen om Alting voris Söestat vedkommende tilbörlig oc fuldkommen Rigtighed oc Effterretning kand findes. 4. Ofuer alle voris Holmens oc Flaadens, Töighuus, Provianthuus oc Bryggershuus Betiente, Aar- oc Maannedstiennere samt oc ofuer alle Daglönnere af adtskillige Handtwercker schal hand lade holde rigtig Mandtal, huorudj ved Dag oc Datum schal annoteris oc indschrifues, naar enten Nogen antages, forlöfues heller oc wed Döden afgaar, paa det hand os altid, naar begieris, fornöden Underretning kand giöre, oc schal hand sielf, naar nogen general heller Maannedsmunstring scheer, persohnlig vere tilstede oc see at med Munstringen tilbörlig oc rigtig omgaaes, oc den Anordning giöre, at huem som ey möeder, naar general heller Hofued Munstring holdes, oc ey ved Siugdom eller anden u-omgiengelig Forfald oc loulig Aarsag derfra forhindres, dend Maanneds Kost mister. 5. Deszligeste hafuer hand at see til, at der worder holden een rigtig Münsterbog ofuer alle Daglönner ved Holmen, enten de ere Aars eller Maannedstiennere, huorudj rigtig schal i Agt tages, huis Forsömmelsze der scheer, at det dem kand kortes baade i Lön oc Kost. Dersom oc nogen af bemelte Daglönnere, vere sig Mestere heller andre, sig uden Rigs Admiralens Forlof heller hans Widenschab, effter at Munstringen er holden, fra Arbeidet begifuer, hand miste een Uges Kost oc Daglön. 6. Woris Commissarius hafuer oc rigtige Regenschaber huer fiorten Dage ofuer Tömmermendenis, Daglönnernis oc Handtverckafolckene deris Daglön at lade holde, effter huilcke Regenschaber oc derpaa af Rigs Admiralen, Rentemesteren oc ham schrefne Ordre af Zahlmesteren betalles schal, med huilcken saauelsom anden Betalling, der scheer, hand oc schal hafue Tilsiufn oc derfor effter Tidens Leilighed ofuerværende vere, j sær naar Qvartal Lön gifues, at Folckene da deris rigtig bekommer. Offuer

Tömmermendenis Arbeid schal hand oc maannedtlig rigtige Extracter lade forfatte oc udj Skrifuerstuen giemme, at deraf sees kand, huad de hafuer arbeidet, huilcke Extracters Summer schal vere conforme med tu fiortende Dags Betallings Regenschaber. 7. Jmoed Zahlmesteren schal hand oc holde een Register Bog oc Zahlmesteren tilholde, at hand ved huer Fierding Aars Udgang trende rigtige Extracter ofver Indtegt oc Udgifft til hannem lefverer, huoraf det eene, effter at de imoed Zahlmesterens Böger af Rigs Admiralen, Rentemesteren oc ham er efterseet oc underschrefuit, paa Skat Cammerit, det andet udj Skrifuerstuen giemmes oc det tredie til os sielf lefueris schal. 8. Jmoed alle Skrifuere wed Söestatten schal hand holde rigtige Registere Böger ofuer de Ordres, som til dennem vdgifuet worder, oc tilholde een huer rigtige Extracter præcisse wed huer Maanneds Udgang af de Ordres, som til dennem udgifuet er, i Schrifuerstuen at indlefuere, huor de af Rigs Admiralen schal authoriseris paa dend Maade, som udj bem^te Rigs Admiralens Instructions fierde Artickel widre formeldes, förend de ved Nogens Regenschab for gyldig paa Skat Cammerit schal eragtes. 9. Söestattens tillagde Middeler schal hand tillige med Rigs Admiralen oc Rentemesteren bære tilbörlig Omsorg for, at de til rette Tider rigtig oc vel indfordret, de rede Penger til Zahlmesteren oc de andre tillagde Middeler paa sine destinerede Steder, alt effter des Beschaffenhed, effter tilbörlig Indtegts Ordre lefuerit blifuer, oc tilsee, at der ofuer med goed Forsiufnlighed disponeris, oc at de til Söestattens Underholding deputerede Steder med Assignationer oc Indviisżninger ingenlunde belades, med mindre dend u-forbigiengelig Fornödenhed det udkrefuer, och wj woris allernaadigste Consens dertil gifuet hafuer. 10. Med Iustitiens oc Holmens Rettes Administration, som wj hannem anbetroet hafuer udj alle de Sager, som angaar voris Söestat oc alle de af Söestatten dependerende Persohner, som deris Betalling af de til voris Söe Estat lagde Middeler annammer, dermed forholdes her effter som tilforn oc som hid indtil sædwaanligt werit hafuer. 11. Wed alle Skiffter, Söe Estatens Betiente wedkommende, som virckelig udj Tienniste ere oc Lön af Söe Estatens Deputat nyder, der hafuer hand sielf eller hans Fuldmegtige udj hans Sted at vere tilstede oc derofuer hereffter som hid indtil lade holde goed Rigtighed, saa at Skiffte Registerne, effter at de wed hannem heller hans Fuldmegtig, huem hand dertil betroer, forrettet ere, icke alleeniste Arfuingerne til Effterretning, naar begieris, vorder meddeelt, mens oc derforuden udj een rigtig Registerbog indfört. 12. Anlangende Holmens Biugninger sambt Schipperboederne oc de nye Boeder, derom schal hand med Rigs Admiralen oc Rentemesteren conferere, paa huad Maade de föyligst och paa mindste Bekostning Tid efter anden kand vorde reparerit oc aarligen vedligeholdet, saa at de ey meere end som allereede forfalder, til huilcken Ende Bröstfeldigheden schal worde siufnet oc derhoes agtet, at huis Materialer til slig Reparations och Flicherietz Fornödenhed fra Holmen udlefueris, de ocsaa dertil maa blifue forbrugt oc anvendt. Oc schal ingen Seddeler til nogen Anden udgifues, Huuszene

at bewaanne, end til voris Officerer, Baadsfolck, Arckelimestere oc Böszeschiöttere, som wirckelig udj voris Tienniste under Söe Estaten ere, och at iblant dennem de eldste oc best meriterede Forgang nyder. 13. Hand schal oc icke tilstede, om det til hans Widenschab kommer, at noget Iern, Tömmer, Master, Tougwerck eller anden Materialer, af huad Nafn det oc vere kand, os til Schade uden voris sær special Ordre til anden Brug anwendes, heller til nogen Fremmede, i huem det oc mone vere, selges eller bortlaannes, icke heller at nogen Skiberomme, store heller smaa (uden vore eigne), huem de oc tilhörer, enten wed voris Holm, Töighuus, Provianthuus oc Bryggers anligger der at kiölhalle, fortömre, reparere heller eqvipere. 14. Med Eqvipagie Mesteren schal hand oc flittig hafue Indseende, at hand sin Bestilling effter Instructionens Formelding u-forsömmet effterkommer oc forretter, och at hand flittig sig hoes Arbeids Folckene aarle oc silde lader finde. 15. Med Inventarij Skrifueren schal hand tillige med Rentemesteren hafue goed Inspection, at Inventarium paa dend Maade, som Skrifuerens Instruction om formelder, rigtig holdes, oc det saaledes, at Inventarierne altid ere saa rigtige, at de fornemmelig inden huert Aars Udgang kand sluttes, effter at Skipperens Regenschaber af Eqvipagiemestern er effterseet oc observerit, huilcket imellem Ste. Mortens Dag oc Juel schee schal, uden nogen Forsömmelsze. 16. Schippere, Skibsschrifuere oc Andre, som for Spiisznings Reigenschab staar, schal, naar Kiöckenet paa Skibene er slucht, oc de ey lenger farer, deris Regenschaber til hannem indlefuere, effter at de med sig hafuer hoes deris Regenschaber rigtige Seddeler aff Proviant Skrifueren paa deris ofuerblefne Lefuerantze, som af Eqvipagiemesteren schal were underschrefuen, efftersom hand beordret er, naar Kiöckenet er slugt, derpaa at hafue goed Agt oc drifue paa, at Regenschaberne indkommer, huor da dend Anstalt giöris, at de imoed Mandtallerne oc Registerbogen ofuer saadanne Kost Seddeler confereres. 17. Hand schal oc hafue expræsse Indseende med, at ingen Kost Seddeler udstedes anderledes end paa effterfölgende Maader, nemblig at alle Giffte, som icke seigler, schal spiiszes effter dend gamble Bremmerholms Taxt, oc de som seigler oc i Boeden spiiszes, schal hafue Kost effter dend Middel Taxt, som voris forrige Capitain Dauid Dannell giort haffuer, Skipperne oc Officererne sambt Archelifolckene, effter som hid til sædwaanlig werit hafuer, deris Forbedrings Kaaster at niude. 18. Hand schal i alle Maader sig effter forschne Puncter allerunderdannigst rette oc forholde oc sig fornemmelig höyest lade were angelegen Alting med tilbörlig Flid oc Windschibelighed til vorris Tienniste at forrette oc alt huad ved Söe Estaten passerer oc udj denne woris hannem allernaadigst gifne Instruction meldes, oc huad hand helles self til voris Tienniste at vere eragter, idelig oc flittig sig lade vere angelegen, saa kier ham voris Naade er. Ladendes det ingenlunde. Gifuet paa wort Slot Kiöbenhafn den 17 April Ao. 1673.

Under vort Zignet.

24 e.

Instrux for Zahlmesteren ved Söstaten, dat. 31 Juli 1673[1].

Jnstruction, huor effter wii Christian dend Fembte etc. wille allernaadigst, at vorris Zahlmester, som nu er eller her effter kommendes worder, oc i sær worris nu wærende Zahlmester Lorentz Holmer sig udj sine wed kommende Forretninger, indtil wj anderledes tilsigendes worder, forholde schal.

1. Skal hand med alle dennem, som Söestattens deputerte Middeler under Hender hafuer, flittig effter Ordre correspondere, saa at derj ingen Forsömmelsze tages, at de ioe flittig oc wel blifuer indfordret, oc siden dermed, saaviit deraf til hannem lefueris, troligen oc oprigtigen omgaaes, oc med des Indtegt oc Udgifft sig rette oc forholde effter de schrifftlige Ordres, som hannem af voris Rigs Admiral gifues, oc af voris Rentemester och Commissario ofver Siöstatten tillige underschrefne ere. 2. Hand schal oc til Ingen, i huem det oc monne were, lidet heller meget af Söe Estatens indkommende reede Penges Middeler udlaanne, forstrecke heller betalle, icke heller til hans egen eller Andres Nytte oc Gafn bruge, mens alleene til worris Tienniste, oc det effter schrifftlig Ordre vnderschrefuit af voris Rigs Admiral, Renttemester oc Commissario. 3. Hand schal oc ofuer de til Söe Estaten destinerede Intrader rigtige Böger oc Reigenschaber holde saa oc derforuden een rigtig igiennumdragen Cassa Boeg, huor udj ald Söstattens Indtegt oc Udgifft schal rigtig wed Dag oc Dato indförris oc forklarris, sambt huorfra Midlerne indkommer, oc til huem oc huorforre de betalles oc udgifues, paa det aldtid deraf, naar begierris, eigentlig kand sees, huad Beschaffenhed det med Cassa Reigenschab hafver, saa aldtid Indtegt, Udgifft oc Beholding kand sees. Diszligeste naar Noget til Klæder indkiöbes, enten Ulden heller Linnen, Skoe heller Strömper, derofuer schal hand goed Rigtighed holde, saa at de, som det bekommer, tilbörligen worder udj deris Lön korttet effter dend Taxt, som derom anordnes, saa os huercken herudj eller i noget Andet skeer forkort. 4. Hand schal wed huer Fierding Aars Udgang præcisse, oc helles saa offte det begierris, udj Holmens Skrifuerstue indlefuere trende underschrefne rigtige Extracter, saasom een rigtig Ballance af hans Böger, saa at Extracterne aldtid med Böggerne ofuer eens kommer. 5. Hans Reigenschab schal hand aarligen udj betimmelig Tid effter vorris allernaadigste udgangne Forordning til vorris ofuer Söstatten forordnede Renttemester til Revision oc Afclarering indlefuere, saa der effter straxszen Qvitantzie kand udstedes. 6. Hand schal oc icke udj nogen Lefuerantz, som Söe Estaten wedkommer, udj een heller anden Maade hemmelig eller

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 115 sqq. Foruden de her meddeelte Instruxer for Söetatens Embedsmænd findes endnu sammesteds en Instrux af 22 April 1673 for Eqvipagemesteren, andre af 31 Juli s. A. for Proviantskriveren, Sötöjmesteren, Sötöjhuusskriveren, Bryggeren, Bryggerskriveren, Materialskriveren og Inventarieskriveren og Vejeren, og en af 2 August for Tömmerskriveren.

aabenbare participere, under Straf som vedbör oc som i worris Rigs Admirals Instructs widre formeldes. 7. Hand schal oc holde rigtig Bog ofuer alle Söe Estatens höye oc nedrige Betiente, Aars oc Maannets Tiennere oc derudj annotere een huers aarlige oc maannetlige Lön oc Besolding, Pension eller Deputat, oc huis til een huer efter Ordre betalt worder, det same tilbörlig, som för er meldt, til Udgifft oc Bogs före, samt oc aparte Bog ofuer Capitainers oc Leutenanters Kaastpenge holde, saa hand aldtid, naar begierris, derris saauelsom Aars oc Maannets Tienneris Afreigning rigtig kand udstedde, doeg ey uden efter Ordre, underschrefuet som för er melt. 8. Zahlmestern schal oc flittig i Agt tage, at hans Bog med Dag oc Dato forklarer, naar Nogen antages, forlöfues heller til anden Bestilling forfremmes eller oc ved Döden afgaar, som hand stedsze schal wide at gifue Underretning om, naar det begierris. 9. Hand schal sig daglig flittig paa Holmen lade finde hans Bestilling uden Forsömmelsze at opvarte, om Sommeren Formiddag fra 7 til 11, Efftermiddag fra 2 til 5, oc om Wintteren fra 8 til 11 om Formiddagen oc fra 2 til 4 Efftermiddagen, och hellers saa offte det hannem til vorris Tienniste kand anbefalles. 10. Worris Rigs Admiral, Rentemester oc Commissarius, huis de hannem til worris Tienniste befallendes worder, schal hand med ald Flid oc Troschab forrette oc Ingen, som det ey vedkommer, Noget deraf aabenbare, icke heller tilstede Nogen Noget enten at læsze eller Copier af Documenter udgifue uden effter Ordre underschrefvit som för er meldt. Der effter wj nu wille at vorris Zahlmester sig indtil paa widere Anordning rette oc forholde skal. Ladendes det ingenlunde. Gifuet paa vort Slot Kiöbenhafn dend 31 Julij Anno 1673.

Under vort Zignet.

25.

Instrux for Rigskantsleren, dat. 3 August 1674[1].

Instruction, hvoreffter wii Christian dend Femte af Guds Naade Konge til Danmarck oc Norge, de Wenders oc Gothers, Hertug udj Slesvig, Holsten, Stormarn oc Dytmersken, Grefve udj Oldenborg oc Delmenhorst, allernaad. ville, at os elschel. voris Rigs Canceller Grefven af Griffenfeld sig udj sine saavel Cancelliet, höyeste Ret som Stats Collegium vedkommende Forretninger, u-anseet hvis j forige Instructioner anderledis anordnet vere kand, rette oc forholde skal.

1. Saasom vj udj hans Person under Titul af voris Rigs Canceller combineret oc foreenet hafve alt hvad forige kongl. Cancelleres Embede tileignet veret hafver, saa-

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 125 sq. Jvfr. Nr. 2c (ovenf. S. 159—160).

velsom hvis hand helles self tilforn under Titul af Ober oc Geheime, Etats oc Kammer Secretairer forretted hafver, saa hafver hand det fuldkomne Directorium ofver voris Cantzelier oc dertil hörende Sager oc Expeditioner, saavel udj indlendiske som udlendiske Sager at före, oc til de ordinaire Expeditioner oc voris Undersatters Begieringer oc Supplicationer for os at andrage de sædvanlige Dage om Ugen, nemmelig Onszdagen, Torszdagen oc Fredagen, j Agt at tage oc ved sin Haands Paaskrifft attesterede oc contresignerede Brefve, som hand pleyer at giöre, os til Underskrifvelse allerunderdanigst forestille. 2. Voris Secretairere allesammen fra dend öfverste, som nu Titul af Ober Secreterer hafver (hvilcken Charge vj oc som ofverflödig supprimeret hafve ville, naar dend nu værende endten ved Döden afgaar eller j andre Maader accommoderet vorder), til dend nederste skulle være hannem udj alt, hvis hand dennem paa vore Vegne befalendis vorder, villige oc hörige oc Indted uden hans Villie oc Vidskab, langt mindre derimod foretage under Straf som vedbör. 3. Med Registranterne rigtig at holde maa hand saadan Anordning giöre, som hand self best oc raadeligst at være eragter, oc enten dennem Cantzeli Secretererne at imellomdeele, som hiidindtil sædvanligt, eller oc helles ved dertil betrode Copiister holde oc skrifve lade, ligesom hand det best gaufnligst oc practicabelst befinder, oc hafver hand magtpaaliggende Originaler oc Documenter udj voris eget kongl. Archivo, som vj ham oc særdelis anbetroed hafver, til Forvaring at henlegge. 4. Med Protocollerne ofver Vota for voris höyeste Ret at holde skal hand fornöden Anstalt giöre, at Saadant ved Cantzelj Secretererne, som dertil skifftes skulle, hereffter som hiid indtil sædvanligt været hafver, skeer, indtil nogen bedre oc rigtigere Anordning derom giort vorder. 5. Vota colligere oc Dommen concipere oc afsige giör hand self, naar hand tilstede er oc icke ved andre voris Forretninger derfra forhindres, helles lader hand det ved dend af os forordnede Iustitiarium giöre oc gifver dog altid self Dommen under vort Seyl oc sin Haand beskrefven; oc skal udj Indgangen af Dommene Ingens uden voris Nafn settes oc udj Slutningen, j Steden for de sædvanlige Ord: teste cancellario nostro dilecto, hans Titul af Rigs Canceller saaledis paa Latine exprimeris: teste Magno Regni Cancellario nostro dilecto. Hand skal oc hereffter udj Dommen, som hand self udj dend höyeste Ret conciperer eller ved Iustitiarium concipere lader, efftersom derfra ingen Appel eller Revision falder, icke allegere effter forige Sædvane nogen Aarsag, hvorfore saa eller saaledis dömmes, mens ickon at udj dend Sag mellem slige Parter kiendes saaledis, at det eller det skal skee eller icke skee. 6. Udj Collegio Status skal hand ad deliberandum proponere, hvis enten ved sær kongelige Missiver did remitteret vorder, eller vj hannem mundtlig befale kunde der at foredrage, eller oc hand self kunde raadeligt befinde der först at blef ventilered, förend det os til endelig Resolution skulle andrages. 7. Ved de tvende Cancelli Secreterere, som deris Contingent af Cantzelj Sportulerne nyder, skal hand Protocoll oc Registrant holde lade ofver de udj Collegio Status faldende Vota oc til os

indgifvende Betenckninger, hvilcke hand oc ved bem[te] tvende Secretairere (som til dissze Forretninger at giöre skifftes skulle), eller hvem hand helles dygtigst dertil befinder, kand concipere lade. 8. Hand skal sambtlige voris Geheime saavelsom États Raad oc Assessores udj bem[te] Collegio Status tilsige lade at möde ordentlig hver Mandag Formiddag, oc helles saa tiit hand det fornöden at være befinder; oc maa hand det da saa mage, at de med en ringe Penge Mulct vorder anseet, som enten silde kommer eller foruden lovlige Undskyldinger aldelis udeblifver. 9. Seyglene saa vel de store som det ordinarie oc voris Kammer Zignete ville vj hannem oc ingen Anden anbetrôde hafve, ei paatviflende, at bem[te] voris Rigs Cantzeler io dermed saaledis omgaais, saavelsom udj ofvenbem[te] hannem anbetrôde Forretninger sig saaledis skicher oc forholder, som det en erlig, tro oc oprigtig kongelig Rigs Cantzeler vel eigner oc anstaar, oc vj fremdelis Aarsag hafve kunde hannem med kongelig Naade bevaagen at forblifve. Gifvet paa vort Slot Kiöbenhafn dend 3 Augusti Anno 1674.

Under vort Cammer Zignet.

Christian.
L. S.

Ad mandatum S[æ] R[æ] Majestatis proprium
Griffenfeld.

26.

Instrux for Danske Cancelli, dat. 23 Maj 1676[1].

Jnstruction og Anordning, hvoreffter wii Christian dend Femte, af Guds Naade Konge til Danmarck oc Norge, de Venders oc Gothers, Hertug udj Sleszvig, Holsten, Stormarn oc Dytmersken, Grefve udi Oldenborg oc Delmenhorst, allernaadigst ville, at voris Danske Cancelli skal, indtil vi anderledis tilsigendes vorder, indrettes oc dets vedkommende Expeditioner bestilles oc forfærdiges.

1. Skal der være eet formel Cancelli-Collegium, som skal bestaa af voris egen Canceller os elskelige Hr. Friderich von Ahlefelt, Grefve til Langeland oc Rixingen etc., Vice Cancelleren, som nu er, Hr. Owe Juel, Ober Secreterer oc Cancelli-Raad Diderich Schult oc fiire Cancelli-Raad, Jens Rosenkrantz, Claus Krabbe, Erick Rodsteen, som tillige ocsaa skal være Secreterer udj Cancelliet, oc Gerhard Schröder; dernest af fire Assessorer, som skal være voris Ceremoni-Mester oc Secreterer af Orderne Bolle Lüxdorph, Mathias Moth, Dechiffrarius Povel Nielsen, som tillige skal være dend eldste Secreterer nest Erick Rodsteen, oc Friderich Mecklenborg. 2. Voris Canceller oc j hans Fraværelse voris Vice Canceller skal hafve Direction ofver Cancelliet oc

[1] Original paa Papir med Underskrift og Segl, opbevaret i Geheimearchivet (forrige Cancelliarchiv Skab 11 Pakke 1 C). Jfvr. Nr. 2c, 13—15 og 25 (ovenf. S. 159—160, 175—181 og 220—222).

flittig Indseende med de dertil hörende Forretninger, saavelsom ocsaa, naar vj det befalendis vorder, med udenlandske Sager oc Correspondencer oc med dennem, som affaires estrangeres anbefalede ere, saa at en hver derudj sit Embedes Pligt u-forsömmet effter kommer oc fyllestgiör. Hand skal oc hver Uge paa de dertil bestemte Dage flittig lade holde collegial Consultationer oc Conferentzer om Cancelliet vedkommende Sager oc didhörende Expeditioner oc derom de Vedkommende lade tilsige at möde, saaoc rigtig Protocol ofver samme collegial Conferentzer holde lade ved Cancelli-Secretererne, som skal skifftes til hver udj sin Uge at protocollere. Disligeste skal hand sin Meening oc Betenckende om de der forefaldende Sager retsindeligen udsige. 3. Voris til de indenlandske Danske Sager nu forordnede Ober Secreterer skal flittig aarle oc silde udj voris Cancelli lade sig finde, baade for at hafve god Tilsiun med alle Cancelliet vedkommende Forretninger, saa ocsaa for at være ved Haanden, om vj Noget hafver at befale eller Nogen hos os supplicando hafver Noget at andrage, at det da ved hannem til Expedition kand vorde befordret. Oc efftersom vj hafve for got befundet, at alle Supplicationer skal först til os self lefveris, da skal hand dennem udj dend Orden, som vj hannem dem allernaadigst tilskickendes vorder, naar de tilforn udj Collegio tilbörligen ere blefne examinerede, for os allerunderdanigst, naar vj det befalendis vorder, tilbörligen referere, oc Indted derudj for os fortie eller fordölge j nogen Maade, være sig imod hvem det oc være kunde, ja om endskiönt det, som blef indgifvet, end ocsaa kunde være imod hannem self. Hand skal oc alt hvis som j Pennen skal forfattes, enten self concipere eller oc, naar hand det ved nogen Cancelli-Secreterer lader opsette, da det dog först med Fliid igiennemsee oc det, om behöfvis, rette oc bedre oc i saadan god Stiil oc Skick före, som det os kand være reputerligt, oc hand det agter at vere bekiendt; hvorfore hand ocsaa alt, hvis udi Cancelliet skal expederis oc os til Underskrifning præsenteret vorder, skal alleene paraphére oc ingen Anden, uden hvad de Norske Correspondencer oc Ordrer til Floden sambt dets Vedkommende sig anbelanger, som vj allernaadigst hafve anordnet Gerhard Schröder til at forrette. Hvad nu j saa Maader af os allernaad. er underskrefvet, det skal bem^te voris Ober Secreterer med voris Zignete lade forseigle, oc skal alle Brefve udj Cancellerens Nerværelse, eller j hans Absentz udj Vice-Cancellerens, forseigles, oc om det sig skulde hende, at ingen af dennem kunde tilstede være, da skal voris Ober Secreterer tillige med dend eldste Cancelli-Raad Saadant forrette, hvorofver der it rigtigt Register til Underretning bör at holdes; til hvilcken Ende vj voris Canceller oc Vice Canceller en Nögel til det felleds Skab udj Cancelliet, hvor Cancelli-Zeglet forvaris udj, gifvet oc betroed hafver, hvor fore de oc altid skal lade det udj Cancelliet blifve, uden naar vj her fra reiser, da tager voris Ober Secreterer eller hvilcken af de andre Secreterere, som vj allernaad. befaler os paa Reisen at fölge, bem^te Zegel med sig. 4. Cancelli Secretererne ville vj altid j det Ringeste hafve sex, trej af Adel og trej som ej ere Adel, oc skal bem^te Cancelli-Secre-

terere altid flitteligen hver Formiddag, om Sommeren fra siuf til tolf, om Vinteren fra otte til tolf, oc hver Efftermiddag om Sommeren fra tu til fem, om Vinteren fra tu til fire, være tilstede j Cancelliet, oc der alle didhörende Brefve oc Acter uforsömmet oc correct registere oc til Bogs före, saa at altid Registrant Bögerne vorder rigtig oc fuldkommen ved lige holden. Oc enddog vel andre Maader kunde være, paa hvilcke Registrant Bögerne effter Materierne kunde afdeelis, saa lade vj det dog ved dend hiid indtil brugelige Maneer forblifve, oc ere derfor allernaadigst tilfreds, at fremdelis sær Registrant Böger holdes ofver Missiver saavelsom aabne Brefve, igien udj sær Classes oc Böger dereffter deelis, nemlig Siellandske, hvor hen föris hvis Sielland, Möen, Boringholm oc dertil hörende smaa Öer, saavelsom Riget ofver alt j Almindelighed vedkommer, Jydske, Fynske oc Smaalandske, hvorudj registeris oc indföris, hvis Fyen, Langeland, Lolland, Falster oc dets underliggende smaa Öer vedkommer, oc endelig Norske. Bemte Cancelli-Secreterere skulle oc med Fliid, Troskab oc Taushed protocollere udi Cancelli Collegio saavelsom for dend höyeste Ret oc ellers, naar det dennem befales, oc ufortreden oc villig lade sig finde j at concipere oc opsette, hvis dennem af voris Canceller, Vice Canceller eller Ober Secreterer blifver tilskicket udj Pennen at skulde forfattes. 5. Cancelli-Forvalterne, som hereffter skal være tvende, skulle om Morgenen betimelig aabne Cancelliet oc det igien om Afftenen j rette Tide sædvanligen oc vel tillucke oc helles alle Böger, Acta, Documenter oc Brefve udj Cancelliet under god oc sicker Laas oc Lyckelse forvare oc giemme, saa deraf Inted forryckes j nogen Maade. Ingen skal sig understaa nogle til Cancelliet henhörende Documenter hiem med sig at tage, förend de af Cancelli Forvalterne optegnede ere, ej heller de samme ofver trej Dage j det Lengste hos sig beholde, paa det mand kand vide, hvor de altid ere at finde, oc Inted deraf kand bortkomme. De skulle oc holde rigtig Register oc Fortegnelser paa alle Registranterne oc de derudj indförte Acta, oc Alting udi god oc skickelig Orden disponere oc henlegge, saa at naar mand vil Noget efftersee oc oplede, det da strax udj god Rigtighed oc uden ald Forvirring oc Confusion kand findes. Cancelli Forvalterne skulle oc med Tauszhed hos sig self holde, hvis at forties oc ej Andre communiceris bör, oc ej heller udstede nogen Copie udaf Cancelliet uden voris Cancellers, Vice Cancellers eller Ober-Secreterers sær Tilladelse. De skulle oc iligemaade forskaffe dygtige oc duelige Skrifvere oc Copiister oc være tiltenckt at svare til deris Forseelser, om Noget af dennem enten med Copiers Udstedelse eller i hvad andre Maader det oc være kunde, motte vorde forseet. Oc hafve de ellers Cancelli Buddene at tilholde, at de flittig ved Dörren opvarte oc ej en hver uden Forskiel indlader: oc skulle de voris Geheime Raad oc deslige voris Betiente alleene strax indlade, de Andre skulle först gifve tilkiende, med hvem de hafve at tale, oc da effter forretted Ærende sig strax igien af Cancelliet forföye, paa det enhver med Rolighed oc Stilhed sit Embedes vedkommende Forretning kand Fyllest giöre. 6. Paa det nu Alting skicke-

ligen, ordentligen oc rigtigen med Relationer oc derpaa fölgende Expeditioner udj alle Cancellisager kand tilgaa, ville vj at dermed hereffter saaledis skal forholdes, at nemmelig hver Uge om Onszdagen oc om Torszdagen skal voris Canceller eller j hans Fraværelse, naar hand ved andre Geskeffter er forhindret, Vice Canceller, oc naar hand ej er tilstede eller hafver lovlig Forfald, da skal voris Ober Secreterer lade tilsige det heele Cancelli-Collegium, saaoc dend af Cancelli-Secretererne, som det tilfalder at holde Protocollen, at möde udj Cancelliet om Formiddagen fra Klocken siuf til nj, oc dersom Fornödenhed oc Mengden af forefaldende Sager det udkrefver, da endocsaa om Efftermiddagen fra tu til fem, oc skal da voris Ober-Secreterer alle Supplicationer j dend Orden, som för er meldt, paadet Sollicitanterne icke for lenge skal opholdes eller j u-nödig Omkostning bringes, oplæse oc for Sambtlige j Collegio alle indkommende Sager proponere, at det först kand ofverveyes med alle Omstendigheder, hvad Loven eller andre Forördninger j denne eller lige Tilfelde tilholder, om enten sær Privilegier eller andre udgangne Brefve kand være samme Sag med eller imod, eller om det mod de med andre Potentater oprettede Pacta og Forbund kunde stride, oc hvad Expedient best oc billigst derpaa kunde siunes at være, paadet bem^te voris Ober Secreterer self vel om Alting kand være underretted oc informeret oc om alle j Sagen forefaldende Tvifl vide grundeligen oc fuldkommen Beskeed, förend hand os allerunderd. Relation derom giörer. Naar nu Alting j Cancelli Collegio, som bem^t er, först er igiennom seet, delibereret oc ofver veyet, saa skal voris Ober Secreterer tillige med Vice-Cancelleren, oc saa frembt Vice-Cancelleren ej er tilstede eller ved Svaghed forhindret, skal hand tvende Cancelli-Raad med sig tage oc for os opkomme, oc hand alleene os allerunderd. berette oc referere, hvis Sager hand hafver at proponere sambt alt, hvad der kand siges med eller imod oc det j voris Geheime Raad, oc hvad vj da j saa Maade allernaad. resolverendis eller hannem særdelis befalendis vorder, skal bem^te voris Ober Secreterer j Pennen tilbörligen forfatte oc forfærdige lade, oc helles for des mere Sickerheds Skyld hvis Brefve hand af dend Vigtighed at være eragter, förend hand dennem os til Underskrifvelse allerunderdanigst forelegger, först udj Collegio, naar de paa bem^te tvende Dage ere forsamlede, paa foromrörte Maade med Fliid igiennemsee, paa det at naar voris Haand oc Zeigl engang j saa Maade udj en Sag er udsteddet, vj da siden for videre Besværing oc Ofverlöb om samme Sag kand være u-molesteret oc det endelig der ved forblifve. 7. Hvad Sportulerne angaar, da hafve vj allernaad. bevilget, at for hvert obet Bref maa annammes saa Meget til Cancelli Gebyr, som der tagis for Stempled oc Zeiglet, nemlig for Exempel for it Bref paa fire Rixdaler Papiir skal tagis tj Rixdaler oc for en Missive trej Rixdaler; herforuden maa begge Cancelli Forvalterne tage for hvert obet Bref en Rixdaler oc for hver Missive en Sletdaler, som dennem skal imellem deeles j tvende lige Deele; hvorimod de self dygtige oc u-straffelige Skrifvere oc Copiister skal lönne oc underholde. Ofvenbem^te Cancelli-Gebyr saavelsom ocsaa

alle Dom oc Stefningspenge skal deelis j trende lige Deele, oc det hver Fierding Aar, hvor af (efftersom voris Canceller sig self hafver erkleret Inted deraf at vilde nyde) voris Vice Canceller skal hafve dend eene, voris Ober Secreterer dend anden oc de to eldste Cancelli-Secreterere, nemlig Erick Rodsteen oc Povel Nielsen, begge tilsammen dend tredie Deel. 8. Oc skal j det Öfrige alle voris til det Danske Cancelli Forordnede sig allerunderdanigst effter dend voris seenist om Skienck oc Gafve udgangne Forordning vide at skicke oc forholde. Hvor effter sambtlige Vedkommende sig allerunderdanigst hafver at rette. Ladendis det ingenlunde. Gifvet paa vort Slot Kiöbenhafn dend 23 May Ao. 1676.

Under vort Zignet.

Christian.

D. Schult.

Udenpaa:

Allerwnderdanigst publiceret och offentlig for alle Interesserte oplæst udj Cantzeliet dend 14 Decembris 1676.

27.

Instrux for Kantsleren, dat. 30 Maj 1676[1].

Jnstruction, hvoreffter vi Christian dend Fembte, aff Guds Naade Konge till Dannemarck og Norge, de Wenders og Gothers, Hertug udi Sleszvig, Holsten, Stormarn og Dithmärsken, Greffve udi Oldenborg og Delmenhorst, allernaadigst ville, at voris Cantzler og Geheime Raad osz elskl. höy- og well-baaren Herr Friderich aff Allefeld, Greffve till Langeland og Rixingen, Ridder, Gouverneur og Amptmand offver Steenborg i Synder-Dithmarsken, Herre till Morszborg, Söegaard, Graffvensteen og in der Wildtnüsz, sig skall, indtill vi anderledis tilsigendis vorder, udi sine Forretninger rätte og forholde.

1. Skal voris Cantzeler, naar vj det befalendis vorder, udi voris Geheime Raad tilstäde komme, der sit allerunderdanigste Betenckende om alt, hvad som proponeret bliffver, uden Vndseelse og Affecter at udsige og aabenbahre og udi Alting voris Respect og Interesse effter sin allerunderdanigste Eed og Pligt udi Agt tage. 2. Skall hand flittig Jndseende haffve, at alt det, som vi udi voris Geheime Raad resolverer voris udenlandske Ministrer paa deris indkommende Relationer at tillskriffve og beordre, aff voris Geheime-Estats- og Cammer-Secreterer osz elskl. Conrad Biermand vell og fyndigen opsatt bliffver, og serdeelis derhosz i Agt tage, at de Sager, som ey nogen

[1] Efter den i Geheimearchivet (Danske Samlinger Nr. 365) opbevärede Original paa Papir med Underskrift og Segl. Jvfr. Nr. 2e og 25 (ovenf. S. 159—160 og 220—222).

Ophold kånd taale, med samme Post depécherede vorder, og at de öffrige Sager vel notéris og nestfölgende Postdag paa offvenbemeldte Maade till Expedition forfremmes. 3. Skal hand udkaste eller ved voris Geheime- Estats- og Cammer- Secretérer udkaste lade alle Skriffvelser aff Importance, som vi till udenlandske Potentater og Republiqver skicker, deszligeste de Resolutioner, som vi deris hosz voris Hoff værende Ministrer skrifftligen meddeele, saaog alle Instructioner, som vi voris udenlandske Ministrer giffvendis vorder, og skall hand samme Concepter i voris Geheime Raad ved voris Geheime- Estats- og Cammer Secretérer forebringe lade, förend vi dennem underskriffver, og hvad vi for got befinder de fremmede Ministrer mundtlig at svare lade, skall tilforn aff voris Cantzeler eller voris Geheime- Estats- og Cammer-Secreterer skrifftlig forfattes og dernest i voris Geheime Raad til endelig Resolution foredragis. 4. Skall voris Canzeler i Agt tage, at Indtet, som imod voris Alliancer strider, i forskreffne Skriffvelser, Instructioner og Resolutioner indfört vorder, og skall hand ved voris Geheime-Estats- og Cammer Secreterer Extracter aff alle voris Alliancer forfatte lade, som altid ved Haanden kunde være, paa det Alting i saa Maader desz rigtigere og grundeligere forrettes kand. 5. Vi ville og, at de fremmede Ministrer, som sig hosz voris Hoff befinde, naar de noget Nyt at proponere haffve, skal först selff til os endten mundtligen eller ved en Memorial derom Underretning giöre, og naar vi dennem til voris Cantzeler til vijtlöfftigere Information henvijst haffve, da skall hand dennem omstendeligen forhöre og osz siden derom endten i voris Geheime Raad eller à part effter Sagernes Beskaffenhed vdförlig Rapport giffve, hvilcket voris Geheime-Estats- og Cammer-Secreterer bör at annotére og i voris Cantzelers Fraværelse alt Forskreffne tilbörligen forrette. 6. Vi ville og at voris Secreterer og Geheime Bogholder osz elskl. Caspar Schöller skall være tilstæde, naar Geheime Raad holdes, der extractviisz udi Protocol-Bögerne osz till grundelig Effterretning korteligen at indföre alt hvisz som vi der proponerer og resolverer. 7. Saasom voris Cantzeler i forskreffne og andre deszlige udenlandske Geskäffter er forhindred, da haffve vi for got eragted hannem for ordinaires Cantzelie-Forrettninger at befrie, dog skall hand Inspection udi voris Danske og Tydske Canzellier haffve, naar Noget aff synderlig Importance, som osz og voris Rigers og Landes Beste angaa kunde, derudinden forefalder. 8. Hvad som voris udenlandske Ministrer tilskriffves og beordres, det være sig hvor ringe det være kand, skal under voris egen Haand expederis, uden vi det for höynödvendigt eragte dennem Et eller Andet ved voris Cantzler effter voris Befaling at lade tilskriffve, dog dermed icke formeent voris Cantzler eller voris Geheime-États- og Cammer-Secreterer dennem at tillskriffve hvis in publicis og ellers veð Kriegs Actionerne forefalde kand og som dennem til Effterretning bör at tilkiendegiffves. 9. Naar Posten ankommer, skal voris Geheime-Estats- og Cammer-Secreterer Breffvene affordre lade og osz uden Ophold allerunderdanigst til-

stille og hvisz chiffrérte Relationer derunder findes, skal hand endten selff déchiffrére eller ved en anden dertil forordned og beëdiget Secreterer dechiffrére lade og osz endten udi voris Geheime Raad eller à part, saasom vi det befalendis vorder, igien offverlevére. 10. Voris Geheime-Estats- og Cammer Secreterer skall alle voris udenlandske resolvérte Expeditioner, de være sig i hvad Sprog de være kand, endten selff opsette eller ved en anden dertil udi Eed taget Secreterer, saasom det aff Importance findes, opsette lade, og förend de osz til Underskriffvelse forestilles, aff voris Cantzeler igiennemsees og aff voris Geheime-États- og Cammer-Secreterer parapheris og siden i voris Cantzlers Nerværelse forseigles. 11. Concepterne skal aff de dertil antagne og beëdigte Sécretérere og dend Geheime Copiist flittigen registréris, til Bogs föris og i god og skickelig Orden under Laasz og Lucke henlegges, paa det de aff Ingen uden de dertil Forordnede seis skal og de deszsnarere og föyeligere findes kand. Diszligeste haffver voris Geheime-Estats- og Cammer Secreterer alle Originales, udenlandske Documenter og Instrumenter, hvoraff Copie tagis skall og aff hannem i god Forvaring henlegges, ved voris Archivarium udi de dertil Forordnedes Nerværelse i voris Archiv paa voris Slott at opbringe lade. 12. Paa det voris Correspondence disz sickrere med voris udenlandske Ministrer kand ved lige holdes, skal voris Geheime-Estats- og Cammer Secreterer ny Chiffrer opsette, og naar de aff osz i voris Geheime Raad approberede ere, voris udenlandske Ministrer, som nu ere eller hereffter forordnede vorder, tilsende og ingenlunde Noget derudi uden voris sær Befaling forandre. 13. Efftersom alle Iustitz-Sager i voris Förstendomme, Greffskaber og Lande sampt deszlige effter Instructionen till det Glyckstadiske Cantzelie eygentlig henhörer, da skal voris Geheime-Estats og Cammer-Secreterer sig, hvad i dette voris Tydske Canzelie forefalder til at forrette, antage og sig effter dend Instruction, som vi dette voris Tydske Canzelie giffvendes vorder, allerunderdanigst vide at rette. Giffvet paa vort Slot Kiöbenhaffn den 30 May Anno 1676.

Vnder vort Zignet.

Christian.

D. Schult.

28.

Instrux for Oberzahlmesteren, dat. 4 Jan. 1680[1].

Instruction, hvor effter voris Ober Zahlmester osz elskel. Peter Brandt sig fra Nytaar 1680 oc indtil videre allernaadigste Anordning allerunderdanigst hafver at rette oc forholde.

[1] Efter den i Geheimearchivet (forrige Cancelliarchiv Skab 15 Pakke 35) opbevarede Originalconcept.

1. Efftersom voris General Commissariat er ophæfvet, effter hvis Ordres oc Regninger vii hannem tilforn allern. hafde befalet at betale, oc Hof Etatens Regnskab effter hans forige Instrux til Nytaar sidst forleden er aflagt, saa voris Told- oc andre Midler, som tilforn vaar destineret at leveris udj Zahl Cameret, hereffter tillige med alle andre voris Intrader under It af voris nu bestilte Land-Commissarier hver j sin District skal oppebæris oc leveris effter dend Instrux, som dennem derom er gifvet, hvor ved forige af os til hannem allernaadigst udgifne Bestalling oc Instrux er forandret oc udj voris Söe-États Deputerede deris Jnstruction indfört, at hand herefter skal betale oc assignere alt, hvis de effter det af os underskrefne Reglement eller oc effter voris Ordres til Rentemesteren til voris Tienniste ved Söe Étaten ordinerer oc assignerer paa hannem til Betaling, da hafver hand sig fremdelis dereffter allerunderdanigst at rette oc Saadant med hans Regnskaber tilbörligen at forklare. 2. Ofver alle voris Jntrader skal bem. voris Ober Zahlmester aarligen een Extract fra Rente Cameret til Effterretning leveris, at hand deraf kand vide, hvormeget af hver Steds Land Commissario eller Andre skal indfordris eller assigneris, oc hafver Rente Cameret icke alleene derudj at beviise hannem ald mulig Assistence, medens endoc at Restantzen effter forige Aaringers Regnskaber fra de Skyldige indkommer oc os til Regnskab föris, oc paa det Alting strictè oc rigtigen maa tilgaa oc hans Regnskabs Indtegter desto bedre kand efftersees oc confereris, da skal paa Rente Cameret holdes en à parte Tegnebog mod hannem ofver alt, hvis hand af voris Intrader annammer, som af hans Qvitteringer (hvilcke hand fremdelis som hidindtil for Alt, være sig lidet eller meget, hvis hannem blifver leveret, under hans Haand udgifver) kand extraheris, naar de ved Regnskaberne paa Rente Cameret indkommer. 3. Hvis voris Rentemester osz elschel. Henrich von Stöcken som General Commissarius til voris Tienniste effter Militiens Reglement eller effter andre voris Ordres til Betaling ordinerer, hafver voris Ober Zahlmester iligemaader at fölge, som udj hans Regnskab imod tilbörlig paategnede Quittering til Udgifft skal passére. 4. Oc saasom vj allernaad. hafver for got befunden it vist Reglement ofver voris Hof- Jagt- oc Stald-Etats Betiente oc deris Besoldinger at lade forfatte, foruden det Camer Reglement, som allerede underskrefven er (hvilcket, saa viit nest foregaaende tree Poster angaar, skal observeris), saa hafver voris Ober Zahlmester sig med Betalingen dereffter allerunderdanigst at rette. 5. Hvad paa voris kongl. Residence oc andre voris Husze oc Stalde effter Fornödenhed Tid effter anden skal repareris oc biuggis, samt ellers hvis Hofspiiszningen oc andre extra Udgiffter, som ved voris Hof-Etat kand forefalde, sig belanger, hafver hand effter voris Hof Deputerete samt Hof Marschalch oc Staldmesters Attester imod Qvittering at betale, som saaledis udj hans Regnskaber til Udgifft skal passére. 6. Paa alle voris Indtegter oc Udgiffter hafver voris Ober Zahlmester qvartalviis rigtige Extracter til os self allerunderdanigst at indlefvere, paa det deraf kunde fornemmis, hvortil Midlerne komme oc

hvad deraf beholden kand vere. 7. Voris Hof Deputerte, som Alting effter voris forige Befaling ved Hof Estaten oc voris beholdne Ampter til beste Mesnage skal forordne, hafver voris Ober Zahlmester oc hereffter som tilforn udj dette Verck flittigen at gaa til Haande, saa at Alting til voris Tienniste oc Gafn dirigeris. 8. Oc paa det ingen Misztancke af En eller Anden skulle fattes, formedelst bem. voris Rentemester von Stöcken er voris Ober Zahlmesters Svoger-Fader oc icke alleene, som forskrefvet staar, gifver Ordre til Betaling, mens end oc som Rentemester skal lade hans Regnskaber revidére, saa skal dermed saaledis her effter forholdes, at naar hans Regnskaber til hver Nytaars Dag ere sluttede oc med sine behörige Ordres oc Quitteringer paa Rentekammeret indleverede, ville vj tvende af voris Geheime Raad allernaadigst forordne, som same hans Regnskaber, saa snart Renteskrifverne dennem med Tegnebogen oc indkommende Regnskaber fra Ampterne hafver confereret oc ellers tilbörligen beregnet, skal efftersee 1. om alle Jndtegter oc Udgiffter ere ret beregnede, 2. om Ordres oc Quiteringer sig rigtig befinder, 3. om Antegnelsesposterne oc Rente Camerets Revision ere effter desszøn Beskaffenhed ret opsatte oc forfattede, oc endelig for det 4de decidere samme Antegnelsis Poster oc derpaa deris Betenckning skrifftligen at tegne, at da dereffter til forbemte voris Oberzahlmester aarligen Quittantz fra Rente Cameret for samme Regnskabers Clarering kand udferdiges. Hvor effter alle Vedkommende sig allerunderd. hafver at rette. Skrefvet paa vort Slot Kiöbenhafn dend 4 Ianuarij 1680.

29.

Instrux for Danske Cancelli, dat. 16 April 1680[1].

Jnstruction oc Anordning, hvoreffter wii Christian dend Femte af Guds Naade Konge til Danmarck oc Norge, de Venders oc Gothers, Hertug udj Slesvig, Holsten, Stormarn oc Dytmersken, Grefve udj Oldenborg oc Delmenhorst, allernaadigst ville, at voris Danske Cancelli skal, indtil vj anderledis derom tilsigendes vorder, indrettis oc dets vedkommende Expeditioner bestilles oc forferdiges.

1. Skal der være et formel Cancelli-Collegium, som skal bestaa aff Efftorskrefne, nemlig: voris Canceller Hr. Friderich von Ahlefelt, Grefve til Langeland oc Rixingen etc., voris Vice Canceller Hr. Holger Vind, voris Geheime oc Cancelli-Raad Diderich Schult, voris Cancelli-Raad Matthias Moht, voris Cancelli-Raad Erasmus Winding, voris Cancelli-Raad oc Camer-Secreterer Caspar Schöller, voris Cancelli-Raad oc Camer-Secreterer Bolle Luxdorf, voris Cancelli-Raad Friderich Mechlenburgh, Assessor oc

---

[1] Efter den i Geheimearchivet (forrige Cancelliarchiv, Skab 15 Pakke 36) opbevarede Original med Underskrift og Segl. Jvfr. Nr. 2c, 13—15 og 25—27 (ovenf. S. 159—160, 175—181 og 220—228).

Secreterer Povel Nielsen oc Assessor oc Secreterer Peder Hiort, oc dersom de alle formedelst lovlig Forfald icke altid skulle kunde möde tilstede, naar Collegium skal holdes, ville vj dog allernaadigst, paa det Sollicitanterne icke skal opholdes, at naar fem af dennem tilsammen kommer, de da Collegium maa holde. 2. Voris Canceller oc j hans Fraværelse voris Vice Canceller skal hafve Direction ofver Cancelliet oc flittig Indseende med de dertil hörende Forretninger, saavelsom ocsaa, naar vj det befalendis vorder, med udenlandske Sager oc Correspondencer oc med dennem, som affaires étrangeres anbefalede ere, saa at een hver derudj sit Embedes Pligt uforsömmet effterkommer oc fyllestgiör; hand skal oc hver Uge paa de dertil bestemte Dage, nemlig Mandag oc Torszdag, lade holde Collegial Consultationer oc Conferentzer om Cancelliets vedkommende Sager oc diidhörende Expeditioner oc derom lade bem[te] Tilforordnede tilsige at möde, saa oc rigtig Protocol ofver samme Collegial Conferencer lade holde ved Cancelli-Secretererne, som skal skifftes til hver udj sin Uge at protocollére. 3. Belangende de til Cancelliet henhörende Expeditioner, da ville vj det indtil paa viidere allernaadigste Anordning saaledis hereffter hafve forholdet, at voris Cancelli-Raad Matthias Moht skal expedére oc self paraphére alle Norske Sager, saa viit ej deraf henhörer til Secretereren af voris Ordener, effter dend hannem allernaadigst à parte gifne Instructions videre Formelding, oc voris Cancelli Raad Bolle Lüxdorf, som tillige med forblifver Secreterer af voris Ordener, alleene expedére oc i lige Maade self paraphére alle de Danske Sager, hvorfore de skal flittig aarle oc sildig udj voris Cancelli lade sig finde baade for at hafve god Tilsiun med alle Cancelliet vedkommende Forretninger, saa oc saa for at være ved Haanden, om vj hafver Noget at befale ved dennem at lade expedére. 4. Oc hafve vj allernaadigst for got befundet, at ingen Supplicationer, af hvad Indhold oc Natur de oc være kand, skal effter denne Dag maa annammis j Cancelliet til nogen Expedition, förend de for os self ere indkomne oc af voris Camer-Secreterer Caspar Schöller rigtigen ere blefne antegnede oc extraherede, hvor effter de med Liter og Numer af hannem j Orden bragt skal nedskickes j Cancelliet, de Norske til Moth oc de Danske til Lüxdorf, som dennem ved dend Cancelli-Secreterer, som er beskicket til at protocollére, udj dend Orden, som de ved Liter oc Numer forefindes, strax skal lade extrahére oc dereffter Canceller eller i hans Forfald Vice Canceller derom lade advare, at Collegium ufortöfvet kand forsamles. 5. Paa det nu Alting skickeligen, ordentligen oc rigtigen med Relationer oc derpaa fölgende Expeditioner udj alle Cancelli-Sager kand tilgaa, ville vj, at dermed hereffter saaledis skal forholdes, at hver Uge, nemlig om Mandagen oc om Torszdagen, skal voris Canceller eller i hans Fraværelse, naar hand ved andre Gescheffter er forhindret, Vice Canceller lade tilsige det heele Cancelli-Collegium at möde udj Cancelliet om Formiddagen fra Klocken otte til tolf, oc dersom Fornödenhed oc Mengden af forefaldende Sager det udkrefver, da end oc saa om Efftermiddagen fra tu til siuf, oc skal da dend Cancelli-Secreterer, som

protocollérer, alle Supplicationer oc indkommende Sager j dend Orden, som för er meldt, paa det Sollicitanterne icke for lenge skal opholdes eller j unödig Omkostning bringes, udj Collegio oplæse, at de först kand ofverveyis med alle Omstendigheder, hvad Loven eller andre Forordninger j denne eller lige Tilfelde tilholder, eller hvorviit derimod siunes effter Billighed at kunde dispensêris, saa oc om enten sær Privilegier eller andre udgangne Brefve kand være samme Sager med eller imod, eller om de imod de med andre Potentater oprettede Pacta og Forbund kunde stride, oc hvad Expedient best oc billigst derpaa kunde siunes at være, paa det os kand skee en fuldkommen Information om alle Sagers Beskaffenhed; mens skulle baade Canceller oc Vice Canceller formedelst lovlig Forfald være forhindret, da skal alligevel de andre udj Cancelli-Collegio Tilforordnede være tiltengte hver Uge paa de ordinaire Dage udj Cancelliet uadvaret at tilsammenkomme oc holde collegial Consultationer ofver hvis Supplicationer forefindes kand, paa det Sollicitanterne ingenlunde skal vorde opholdet. 6. Ofver alle Supplicationer oc ellers Andet, som nu saaledis fra os j Cancelliet nedskickes, skal af samptlige j Cancelli-Collegio Tilforordnede deliberêris, hvor da en hver effter sin Eed oc Pligt skal være tiltengt sin Meening oc Votum (som fra neden op skal skee), det Rettiste, hand Sagen til voris Tienniste samt Retten oc Billigheden gemes at være forstaar, at udsige; oc skal dend Cancelli-Secreterer, som er forordnet at protocollére, Collegij Betenckende oc Erklering ofver en hver Sag effter de Fleestes Vota forfatte, som dereffter af dennem samtlige j Collegio, saa mange af samme Meening været hafver, skal underskrifves; oc hvis da Sagen icke befindes at være af nogen Tvifiraadighed eller Difficultet, kand oc maa voris Brefve oc Befalinger effter samme Betenckende, de Norske ved Moht oc de Danske ved Lüxdorf, strax forfærdiges oc paraphéris oc osz til Underskrifvelse tillige med Cancelli-Collegij underskrefne Betenckende om en hver Sag foreleggis eller, hvis Sollicitanternis Begiering gandske ubillig at være befindes, strax i Collegio afslagis, paa det Ingen sig ofver ald for lang Ophold skal hafve at besværge, mens hvis Sagen befindes at være af större Vigtighed, saa dend tilforn for os med alle sine Omstendigheder bör at remonstréris, eller hvis de j Collegio Tilforordnede kunde være af ulige oc stridige Meeninger, da skal dend Sag endelig optagis ad referendum, oc da en hver, som kand være af nogen discrepant Meening, sit Betenckende særdelis under sin Haand os allerunderdanigst tilstille oc derforuden tillige med Cancelleren eller Vice Cancelleren oc dend af Secretererne, som hafver Expeditionerne, for os allerunderdanigst comparére og være tilstæde, om fornöden kunde eragtis nogen nærmere Forklaring derofver at skulle giöris. 7. Alle voris Brefve, som effter Cancelli-Collegij Betenckende j Cancelliet vorder opsat, skal, förend de os til Underskrifvelse foreleggis, först udj Collegio oplæses oc igiennemsees, om endnu Noget derudj til dend rette Meenings Forklaring kunde være at rette eller forbedre, saa oc paa det voris Brefve, som under voris Haand vorder udstede, altid j saadan god Skick

oc Stiil kand vorde forfattet, som det os reputérligt være kand, oc det dereffter ved samme voris Haand oc Seigl, som udj en Sag j saa Maade een Gang er udsted, endelig kand forblifve, oc vj for videre Ofverlöb om samme Sag kand være umolestéret, til hvilcken Ende oc en Fortegnelse paa alle vore Brefve, naar de j Collegio oplæsis, strax j Cancelli-Protocollen skal indföris, af hvad Indhold de ere, tillige med Personernis Nafne, som Brefvene angaar, saa at deraf altid kand fornemmis, om Alting j Collegio er vorden, efftersom forskrefvet staar, med Fliid ofverveyet oc efftersect. 8. Hvad nu j saa Maader af os allernaadigst er underskrefven, det skal med voris Zigneter forseiglis oc rigtig Fortegnelse derofver af Cancelli-Forvalterne holdes. 9. Voris Cancelli-Seigl skal altid forvaris i Cancelliet j det dertil forordnede Skab, hvortil voris Canceller, Vice Canceller oc de tvende til Expeditionerne Forordnede skal hafve hver sin Nögel, saa vel for hvis som under voris Haand skal expedéris samt for voris höyeste Rettis Stefninger oc Domme dermed at lade forseigle, mens til det store Seigl beholder voris Canceller alleene Nöglen, dog at det oc j Cancelliet forvaris. 10. Cancelli-Secretererne ville vj altid hafve fiire, oc skal bem[te] Cancelli-Secreterere med Fliid, Troskab oc Tauszhed protocollére j Cancelli-Collegio saa vel som for dend höyeste Ret oc ellers, naar det dennem befalis, ufortreden oc villig lade sig finde j at concipére oc opsette, hvis dennem af voris Canceller, Vice Canceller eller af de til Expeditionerne Anordnede blifver tilskicket udj Pennen at skulle forfattis, til hvilcken Ende de skal flittigen hver Formiddag, om Sommeren fra siuf til tolf, om Vinteren fra otte til tolf, oc hver Efftermiddag, om Sommeren fra tu til fem, om Vinteren fra tu til fire j Cancelliet være tilstede. 11. Cancelli Forvalterne, som skal være tvende, hafver om Morgenen betimeligen at aabne Cancelliet oc det igien om Afftenen j rette oc sædvanlig Tid at tillucke; oc skulle begge Cancelli Forvalterne alle de dennem udj Cancelliet vedkommende Sager være lige gode om at forrette, baade med de til Cancelliet henhörende Brefve oc Acta uforsömmet oc correct at lade registére oc til Bogs före, saa at altid Registrantbögerne paa dend Maade, som sædvanligt været hafver, vorder rigtig oc fuldkommen vedligeholdne, saa oc med Concepterne, Registerne oc Andet at holde j god Skick oc Orden, voris Brefve at lade reenskrifve oc forferdige oc til de Vedkommende at extradére samt voris oc Cancellirettighed at oppebære oc derfor Rigtighed til de Vedkommende under begge deris Hænder at gifve, saa at Intet af dend Eene dend Anden uafvidendis vorder forrettet, efftersom de begge skal være pligtige dertil at svare, oc om Noget vorder forseet eller forsömmet, derfor at stande til Rette. 12. Cancelli Forvalterne skal alle Böger, Acta, Documenter oc Brefve udj Cancelliet under god oc sicker Laasz oc Lyckelse forvare oc giemme, saa deraf Intet forryckis j nogen Maade. Ingen skal sig understaa nogle til Cancelliet henhörende Documenter hiem med sig at tage, förend de af Cancelli Forvalterne optegnede ere, ej heller de samme ofver tree Dage j det Lengste hos sig beholde, paa det

mand kand viide, hvor de altid ere at finde oc Intet deraf kand bort komme. De skulle oc holde rigtige Registere oc Fortegnelser paa alle Registranterne oc de derudj indförte Acta og Alting udj god oc skickelig Orden disponére oc henlegge, saa at naar mand vil Noget efftersee oc oplede, det da strax udj god Rigtighed oc uden ald Forvirring oc Confusion kand findes. 13. Cancelli Forvalterne skulle oc med Tauszhed hos sig self holde, hvis at forties oc ej Andre communicéris bör, oc ej heller udstedde nogen Copie udaf Cancelliet uden sær Tilladelse; de skulle oc j lige Maade forskaffe dygtige oc dulige Skrifvere oc Copiister oc være tiltengt at svare til deris Forseelser, om Noget af dennem, enten med Copiers Udstedelse eller i hvad andre Maader det oc være kunde, maatte vorde forseet, oc hafver de ellers Cancellibudene at tilholde, at de flittig ved Dörren opvarte oc ej en hver uden Forskiel indlader, oc skulle de voris Geheime Raad oc deslige voris Betiente alleene strax indlade, de Andre skulle först gifve tilkiende, med hvem de hafve at tale, oc da effter forrettet Ærende sig strax igien af Cancelliet at forföye, paa det een hver med Rolighed oc Stilhed sit Embedes vedkommende Forretning kand fyllestgiöre. 14. Med voris Cancelli-Raad oc Camer-Secreterer Caspar Schöller saa vel som voris Secreterer af voris Ordener Bolle Lüxdorf deris Forretninger skal det som tilforn effter deris Instructioners oc Bestallingers Indhold forholdis, at de deris vedkommende Forretninger effter voris allernaadigste Befalinger udfærdiger oc paraphérer; dog skulle de Sportuler, som de derfor skal hafve, hos de andre leggis oc siden deelis som fölger. 15. Hvad Sportulerne angaar, da hafve vj allernaadigst bevilget, at for et hvert af de grefvelige, friherlige, ridderlige, adelige, Naturalisations, Lehn, Vaaben oc andre deszlige Patenter oc Brefve maa annammis saa Meget til Cancelli Gebühr, som der tagis for Stemplet, oc derforuden for Forseigling tyve Rixdaler, saa oc for it hver af de andre aabne Brefve saa Meget til Cancelligebühr, som der gifves for Stemplet, oc til Forseigling een Rixdaler, oc for en Missive tree Rixdaler, nock for en höyeste Rettis Stefning, som under voris Seigl udsteddis, tu Rixdaler, hvor j det stemplede Papiir ej regnis; herforuden maa begge Cancelliforvalterne nyde for hvert aabet Bref tu Rixdaler, for hver Missive een Rixdaler oc for hver höyeste Rettis Stefning een slet Daler, som dennem skal imellem deelis j tvende lige Deele, hvor imod de self dygtige oc ustraffelige Skrifvere oc Copiister skal lönne oc underholde. Ofvenbemte Cancelli-Sportuler oc Stefnings Penge skal deelis som fölger, saasom Cancelleren hiidindtil Intet deraf begieret hafver eller begierer, saa nyder Vice Canceller een femte Part, Cancelli-Raad Moht een femte Part, Cancelli-Raad Schöller een femte Part, Cancelli-Raad Lüxdorf een femte Part, saa oc Assessor oc Secreterer Povel Nielsen af den öfvrige femte Part de tree Deele oc Assessor oc Secreterer Peder Hiort dend fierde Deel; dog ville vj allernaadigst, at naar bemte Povel Nielsen og Peder Hiort afgaar, deris Part da maa oc skal deelis iblant de andre ofven Bemte, som de öfrige Sportuler nyder. Hvor effter saa vel som effter voris om Skenck

oc Gafve sidst udgangne Forordning alle voris Tilforordnede udj det Danske Cancelli sig allerunderdanigst hafver at rette oc forholde. Gifvet paa vort Slot Kiöbenhafn dend 16 Aprilis Anno 1680.

Under vort Camer-Zignet.

Christian. C. Schöller.

Bagpaa: Vnderdanigst læst udi Cantzelie Collegio.

30.

Instrux for Hofretten, dat. 19 November 1681[1].

Jnstruction oc Anordning, hvoreffter wii Christian dend Femte etc. allernaad. ville, at voris Hof Ret skal beskiches oc indrettis oc med dends Administration, indtil vj anderledis derom tilsigendes vorder, forholdes.

1. Wille vj, at voris Hof Ret af effterskrefne voris Betiente skal bestaae, nemlig: Ober Hof Marschalch, som derudj skal vere Præsident, Ober oc Geheime Estatz Secreterer, Ober Cammer Juncher, Ober Staldmester, Ober Jægermester, Ober Skienck, een Estatz Raad, Hof Marskalck, een Cancelie Raad, een Cammer Raad, een Commercie Raad, een Cammer Juncher, een Assessor af Cancelie Collegio, een Assessor af Cammer Collegio oc een Assessor af Commercie Collegio, oc at naar Præsidenten formedelst loulig Forfald ej kunde være tilstede, dend öfverste af de tilstede værende da præsiderer oc Stefninger udgifver. 2. Skal der vere een Secreterer, som skal protocollére oc alle acta iudicialia j Agt tage, til hvilchen Ende hand oc rigtig numererede oc igiennemdragne Protocoller skal holde, som voris Ober Hof Marskalck, förend de til Noget maa bruges, hafver at forszeigle. 3. Paa det nu Ingen der med Retten skal opholdis, saa skal bemelte voris Hof Ret holdes eengang hver Maanet, oc det paa een Mandag om Formiddagen, oc af de Tilstedekommende administreris, hvor da een hver Vedkommende effter sin allerunderd. Eed oc Pligt skal vere tiltengt udj forekommende Sager sin Meening oc Wotum, som fra neden op skal skee, det Rettiste hand forstaar, beskeedentligen at udsige, oc ville vj allernaad., at Dommen effter de fleeste Stemmer forfattis oc afsiges, mens naar Vota ere lige, da Dommen effter Præsidentens eller dends, som j hans Sted præsiderer, oc deris Vota, som med hannem ere eensstemmende, conciperis oc forfattis. Befindes ellers nogen af de udj voris Hof Ret Tilforordnede paa een eller anden Maade udj Sagen at vere interesseret eller enten af Parterne saa nær som Söskinde eller Söskinde Börn beszlegtet eller beszvogret, skulle dend icke maa sidde Retten, imedens der voteris, mens saa snart Parterne udviiszes, da sig oc absentére. 4. Hvad sig Hofrettens Dommes Execution er

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 173 sqq.

angaaende, saa ville vj allernaad. at de ved Borgrettens Betiente skal exeqveris. 5. Voris Civil Betiente, som j Rangen nefnis, oc ere eller hafver veret j virchelig Tieniste oc boer herudj voris kongl. Residentz Stad Kiöbenhafn oc iche hafver szær Privilegier eller nogen anden Bestilling, som staar under anden Ret, oc de til dend ville eller skulle svare, de, deris Hustruer, Encher oc Börn skulle svare til voris Hof Ret, undertagen Lifs eller Ære Sager eller oc det angaar Huusze oc Gaarde j Kiöbstederne eller Jord oc Eyendom paa Landet eller nogen borgerlig Brug oc Handel. 6. Alle Sager skal, ligesom Stefningerne ere gamle til, foretages oc decideris af forbemte voris Hof Ret; oc maa fra Hofretten appelleris til voris höyeste Ret alle Sager, som Lif oc Ære angaar oc fra Borgretten did hafver veret indstefnte, saaoc alle de Sager, hvis förste Hofvedstoel, oc som Sagen er af reist, importerer 66 Lod Sölf; j de Sager, som der under ere, tilstedes ingen Appellation. 7. Angaaende Formynderskaber, da saafremt der findes effter de Afdöde Slegt oc Venner, som ere vederhefftige, bör samme Formyndere at være, enten de ere under denne Iurisdiction eller een anden, hvis iche, da hafver Hofretten self at forordne Formyndere saaoc Ofver Formyndere, som de agter at ansuare; oc skal ingen af dem, som Frihed for Formynderskaber hertil hafft hafver, dend hereffter niude, mens dend gandske oc aldeelis vere ophefvet, paa det dend Eene kand bere Byrden med dend Anden; de som til Ofver Formyndere blifve beskichede, maa, saa lenge de Ofver Formyndere ere, for alle Formynderskabe oc andre Commissioner vere frj oc forskaanede, uden naar de self Nogen godvilligen ville antage; oc naar fornöden giöris, at nogen af Rettens Middel, enten til Boets Forszeigling, Registering eller Skiffte skal vere tilstede, da forordnis de af Hofretten dertil. 8. Endeligen ville vj, at der skal procederis oc dömmis j forbemte voris Hof Ret effter Landzlou oc Ret, saaoc at alle Indlegge oc andre Brefve, som j Retten leggis, skal paa Dansk vere stiilede oc ofverszatte. Hvoreffter de Vedkommende sig allerunderd. hafver at rette. Gifvet etc. Hafn. d. 19 Novembr. 1681.

C. Schöller.

31.

Instrux for Borgretten, dat. 19 November 1681[1].

Instruction oc Anordning, hvoreffter wij Christian dend Femte etc. allernaad. ville, at voris Borgret allernaad. skal beskiches oc indrettes oc med dends Administration, indtil vj anderledis derom tilsigendes vorder, forholdes.

1. Wille vj, at voris Borgret af effterskrefne Personer skal bestaae, nemlig: 1. Een Præsident, som tillige med skal være voris Foder Marskalch. 2. Slots Fogden her

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 171 sqq.

paa vort Slot Kiöbenhafn. 3. Een Cancellie Forvalter. 4. Een Rendteskrifver. 5. Köchenskrifveren. 6. Kieldermesteren. 7. Slotz Fogden j voris Haufve Roszenborg. 8. Een Hof Fourirer. 2. Skal der være een Borg-Retsskrifver, som skal protocollere oc alle acta iudicialia j Agt tage, til hvilchen Ende hand oc rigtige numererede oc igiennemdragne Protocoller skal holde, som voris Ober Hof Marskalck, förend de til Noget maa bruges, hafver at forszeigle. 3. Paa det nu Alle oc een hver kand vorde der med Retten disz snarere befordret, saa skal bemelte voris Borg-Ret hereffter holdes eengang om Ugen, nemlig hver Tiszdag om Formiddagen, hvor da een hver Vedkommende effter sin allerunderdanigste Eed oc Pligt skal være tiltengt udj forekommende Sager sin Meening oc Votum, som fra neden op skal skee, det Rettiste hand forstaar, beskeedentlig at udsige, oc ville vj allernaadigst, at Dommen effter de fleeste Stemmer forfattis oc afsiges, mens naar Vota ere lige, da Dommen effter Præsidentens oc deris Vota, som med hannem ere eensstemmende, conciperes oc forfattes. Befindes ellers nogen af de udj voris Borg Ret Tilforordnede paa een eller anden Maade udj Sagen at vere interesseret eller enten af Parterne saa nær som Söskende eller Södskende Börn beslegtet eller beszvogret, skulle dend iche maa sidde Retten, imedens der voteris, mens saa snart Parterne udviiszes, da sig oc absentere. 4. Til forskrefne voris Borg Ret skulle svare alle voris Betiente j Collegierne, som boer her j voris kongl. Residentz Stad Kiöbenhafn oc iche nefnis j Rangen, med deris Hustroer, Encher oc Börn, iligemaade de, som virchelig tiener j voris Hof oc ellers iche nefnis j Rangen, som alle Hof Officianter, Trompetters, Laqveyer, Stald-, Jagt oc andre deszlige Betiente, jtem alle deris Betiente oc Tieniste Folch, som j Rangen ere; saa skulle oc alle voris Handverchs-Folch, som boer her j Staden oc ingen borgerlig Næring bruger, svare under Borgretten. 5. Alle Sager skal, ligesom Stefningerne ere gamle til, foretages oc decideris af forbem^te^ voris Borg Ret oc derfra til voris Hof Ret appelleris, undertagen de Penge Sager, som iche ofvergaar 30 Lod Sölf, hvorudj ingen Appellation til Hofretten tillades, desligeste de Sager, som angaar Huusze oc Gaarde, hvilche Byens Ret ere undergifne, saaoc de, som effter deris Natur henhörer til de Collegier, der Iurisdiction hafver. 6. Hvad sig Formynderskaber anbelanger, da, saa fremt der findes effter de Afdöde Slegt oc Venner, som ere vederhefftige, bör samme Formyndere at vere, enten de ere under denne Iurisdiction eller een anden, hvis iche, da setter Borgretten Formyndere, oc naar fornöden giöris, at nogen af Rettens Middel enten til Boens Forszeigling, Registering eller Skiffte skal vere tilstede, da forordnis de af Borgretten dertil. 7. Endeligen ville vj, at der skal procederis oc dömmis effter Landzlov oc Ret, saaoc at alle Indlægge, som j Rette leggis, skal paa Dansk vere stiilede. Hvoreffter de Vedkommende sig allerunderd. hafver at rette. Gifvet etc. Hafn. d. 19 Novembr. 1681.

C. Schöller.

32.

Instrux for Vicestatholderen i Norge, dat. 9 Maj 1682[1].

Instruction, hvor efter vi Christian dend Fembte etc. allernaadigst ville, at voris Geheime, Estats och Iustitz-Raad, os elschl. Her Iust Höegh til Fugletoft, Ridder, som Vice Stadtholder i vort Rige Norge sig indtil paa videre allernaadigste Anordning allervnderdanigst schal rette og forholde.

1. Skal hand sig frem for al Ting af yderste Formue aller underdanigst lade verre angelegen, at voris absolutum Dominium, Souverainitet og Arfve Rettighed ofver begge vore Riger og des vnderliggende Lande iche alleeniste v-foranderlig vorder conseruerit, mens end og paa voris retmesszige Arfve Successorer vdi Regieringen forplantet og fortszet. 2. Schal hand altid beflitte sig paa, at alle voris Vndersaatter wdi vort Rige Norge vdi deris allervnderdanigste Devotion, Hörsommelighed og Lydighed imod os og voris kongl. Arfve Successorer vdi Regieringen vorder erholdet, og att de vdi alle Occasioner deris allervnderdanigste Troschab, Ifver og Nidkierhed vdi Gierningen lader see til voris og voris kongl. Arfve Huuszes Nötte og Conseruation. 3. Schulle hand formerche, at Nogen, i hvo det end og er eller verre kunde, imod Forhaabning enten med Raad eller Daad sig schulle vnderstaa at tentere Noget imod voris eller voris kongl. Arfue Huuszes Gafn og Nötte, schal hand os ey alleene Saadant strax vden nogen Afschy eller Ophold allerunderdt tilkiende gifve, men end og imidlertid af yderste Magt söge dett at afverge og præcauere. 4. Hand schall vdi alle forefaldende Leiligheder og Tilfelder vell og troligen beobagte og paa dett fornuftigste ofverveye og betragte alt, hvis voris og voris kongl. Arfve Huuses Interesse, Gafn og Fremtarf kand vedkomme, saa at Intet blifver efterlatt af alt, hvis som til woris Rigers og Landes Styrke, Floer og Velstand kand geraade. 5. Og paa det voris Tieniste dis bedre i saa Maade kand vorde befordret, hafve wj allernaadigst for gott befundet hannem 2de af voris Raad og Tienere i vort Rige Norge at adjungere, nemblig voris Iustitz, Cancellie og Assistentz Raad sampt Justiciarius i vort Rige Norge os elschelig Christian Lund og voris Cancellie og Assistentz Raad saa och Secreterer osz elschelig Christian Stochflet, hvilche hannem idelig og altid med Raad og Daad vdi alt, hvis som kand forefalde, v-fortröden schal assistere, hvor for hand og schal holde flittig Consultation og Conferentzer med dennem om alle Riget vedkommende Sager, og der om, saa offte fornöden giöres og noget Vigtigt forefalder, lade dennem tilszige at möde, og schal voris Cancellie och Assistence Raad saa og Secreterer Christian Stochflet ofver samme Conferentzer rigtig Protocoller holde, som siden vdi Cancelliet schal forvaris. 6. I Sædee-

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 158 sqq. Jvfr. Nr. 8 og 11 (ovenf. S. 167—169 og 172—173).

lished schal hand alle sine Tancher og Idretter derhen dirigere, at aldt det, som Vndersaatterne vdj deris Handel og Vandel, Næring og Opkombst kand hinderlig verre, vorder, saavit allermeest mueligt verre kand, forekommet, og derimod igien alt det, hvor wed Commercierne og Handelen heldst wed Fischeriet og Trælasten kand benificeris, til Vndersaatternis Gafn og voris Intraders Formeerelsze befordret, hvor fore hand og, naar noget Sligt forefalder, med bemte voris Raad flittig schal deliberere, paa huad Maade Saadant kand i Verch settis, at det kand hafve Bestand, og hvis de da der vdi sluttendis vorder, os med ald des Omstendighed, Fundament og Beschaffenhed allervnderdanigst tilkiendegifve. 7. Vdi voris Statholders Fraverelsze schal hand efter foregaaende Deliberation, som sagt er, resoluere paa Vndersaatternis Supplicationer, saaledis at hver Mand vederfaris dend Deell, Lov og Rett medförer, og Ingen med Vold og V-ret fortrengis. Schulle Noget forefalde, som Nogens Velferd, Ære, Lif eller Boesloed kunde angaa, da schal der med i alle Maader forholdis efter ordinaire Lands Lov og Rett, saa at Alle og en hver, Höye og Nedrige, Fattige og Rige, vden nogen Persohns Anseelsze vederfaris dend Deel, rett er, og Ingen, i huo det end og er eller vere kand, verre sig for Wild eller Venschab, Gunst eller Gafve, vnder Parternis vrange Angifvelser eller i andre Maader, ved huad Nafn det er eller nefnis kand, i ringeste Maader forv-rettis, til hvilchen Ende hand og der for i slige og andre Tilfelde med forschrefne voris hannem adjungerede Raad Alting schall vel ofverlegge og betragte, og der med schichelig og ordentlig kand tillgaae. 8. De Ordinantzer, som allereede giort ere, saavit de iche befindes voris absolutum Dominium, Souverainitet og Arffve Rettighed at imod stride, saavelsom de wj her effter allernaadigst kunde tilsinds vorde at lade giöre, schal hand lade sig verre angelegen, at de med tilbörlig Respect, Obseruantz og Liudighed allervnderdanigst vorder holdet og efterkommet. 9. Naar Nogen wed sin allerunderdte Supplication os self Noget andrager, som af os til hans allerunderdanigste Erklering kunde vorde remiterit, eller og Supplicanterne, förend forne Supplicationer til os allerunderdanigst vorder ofvergifvet, sielf kunde begiere hans Erklering og Paaschrift, skal hand dennem strax og vden nogen vitlöfftig Ophold befordre, dog tilforn flittig ofverveye alle Omstendigheder, huad Loven eller andre Forordninger i denne eller lige Tilfelde tilholder, og hvorvit der imod siunes effter Billighed att kunde dispenseris, saa og om endten sær Priuilegier eller andre vdgangne Brefve kand verre samme Sager med eller imod, eller om de imod de med andre Potentater oprettede Pacta eller Forbund kunde stride, og hvad Expedient best og billigst dervdj kunde siunes at verre, og Supplicanterne siden der med till voris Statholder henvisze eller hannem sielf det tilschiche, som os siden til voris videre allernaadigste Resolution om Sagens Beschaffenhed videre allervnderdanigst Vnderretning schal gifve. 10. Hand schall og i voris Stadtholders Fraverrelsze iche alleene os self wed sin allervnderdanigste schriftlige Relationer tilkiende gifve, hvis som passerer og kand werre af dend Natur, Egenschab och

Wichtighed, att os der om allerunderdanigste Relation bör giöres, mens end og flittig og idelig communicere voris Stadtholder, hvis Magt paaliggende forrettis eller forefalder. 11. Hand schall og lade sig woris Bergwerchers Welstand were angelegen og befordre alt, hvis som til deris Opkombst och Fortsettelsze kand tienne, og dennem som till nogen nye Bergvercker kunde gifve nogen Anledning, i alle Maader verre behielpelig og til dend Ende flittig med woris Oberberghauptmand, som wj Inspection ofver voris Bergvercker allernaadigst anbetroed hafver, deliberere, saa og holde ofver woris Bergordning, som wj med Forderligste agter at lade publicere, at dend med tilbörlig Oberuantz vorder efterkommet. 12. Hand schall og vdi woris Stadtholders Fraverrelsze hafve Indseende med alle woris höye og nedrige Civil Betiente, verre sig de som Iusticien saavelsom de som voris Intraders Oppebörsell allernaadigst ahnbetroed er, at alle Hiem og Laugtingsz Dommere Retten saaledis administrerer, som det sig bör, og de som woris Schatter og Contributioner oppeberger, iche till egen Nötte Vndersaatterne med sær Paaleg (videre end hvis voris allernaadte Schatte Forordninger tilholder dennem til os sielf at vdgifve) beszverger, hvor fore hand oc vores Land Commissarier i alle muelige Maader schal verre behielpelig, at de og i deris lovlige Forretninger tilbörligen vorder handthefvet, at en hver sit Embede, som det sig bör, til voris Tienniste troligen og retszindeligen kand forrette, og hvis hand Nogen kand antreffe, som sig her imod forseer, hafver hand osz det sielf strax og vden Opholld og Persons Anseelse at tilkiende gifve, paa det at saadanne Andre til Afschye tilbörligen kand vorde afstraffede. 13. Hvis hand i voris Stadtholders Fraverrelsze i saa Maader paa vore Weigne forretter, resoluerer oc anordner, saavel vdi Aggershuus Stift som Stifts Amptmand, som ellers aldt Andet det gandsche Rige angaaende, det schal hand udi voris Cancellie paa vort Slott Aggershuus ved vores dertil forordnede Secreterer, som nu er eller her efter kommendis vorder, og iche ved nogen Anden, verre sig af hans egne Tiennere eller Andre, lade expedere, som det siden vdi de dertil forordnede Protocoler rigtig schal lade indföre og vdi goed Orden og Forvaring holde, paa det at, naar Behof giöres, der om ald fornöden Efterretning kand hafues. 14. Alle Stefninger vdi vores Nafn saavelsom ellers hvis Andet som af voris Secreterer expederis schal vnder vores Stadtholders Zeigel, som til dend Ende hannem anbetroed er, vdferdiges. 15. Vdi wores Stadtholders Fraverelsze schal hand beflitte sig paa goed Kundschab at hafve inden Sverriges Grendszer og obseruere, om der noget Præjudicerligt imod os og voris Estat kunde practiceris, og naar hand noged Sligt erfarer, det os da vden Forsömmelsze allerunderdanigst tilkiende gifve, hvor om hand oc saa med voris Stadtholder og General ofver Militien schall holde idelig og goed Correspondentz og hannem alt Saadant flittig notificere. 16. Schulle noged Findtlig paa komme, hvilchet Gud afvende, schall hand med alle muelige Middeler som til Veye bringes kand, saavel Generalen og Militien i Almindelighed som ellers en hver Commendant og Festning i Særdeelished secundere och undsette, paa det iche

aleeniste ald Schade og Forderf kand afvendis, mens end og Fienden, saavit mueligt er, ald Afbrech tilföyes, hvor om hand da och i voris Stadtholders Fraverrelsze med Generalen eller hvem vj dertil allernaadigst forordne kunde, flittig schall consultere. 17. Og wille wj denne voris allernaadigste Instruction effter Tidernis Beschaffenhed og worris egen allernaadigste Behag vdj Fremtiden forandre, formere eller formindsche, som wj det allernaad[t] got och gafnligst befinder. Gifvet etc. Hafniæ dend 9de May 1682.

33.

Instrux for Stiftsbefalingsmændene i Danmark, dat. 1 Juli 1682[1].

Instruction, huoreffter wii Christian dend Femte af Guds Naade Konge til Danmarck oc Norge, de Venders oc Gothers, Hertug udj Slezsuig, Holsten, Stormarn oc Dytmersken, Grefve udi Oldenborg oc Delmenhorst, allernaadigst ville, at osz elschel. —— sig udi bemelte Stifftbefalings Forretning, foruden hvis hannem j sær som Amptmand vedkommer[2], indtil videre allernaadigste Anordning allerunderdanigst hafver at rette oc forholde.

1. At hand ofver det heele Stifft skal observere oc i Agt tage alle voris Höyheder, Regalier oc Rettigheder oc icke tilstede, at os der udi, af hvem det oc være kand, nogen Jndpas skeer, mens dersom det imod Forhaabning enten allerede kunde vere skeed eller hereffter maatte skee, da det strax wed Lands Lou lade paatale oc ved Retten udföre. 2. Dernest bör hand lade sig vere angelegen, at alle voris Forordninger, Instructioner oc Befalinger, som allerede er eller vorder gifven, saavit hannem angaar, udj Alt tilbörligen efterkommes oc hvis hannem der udi befales med störste Flid forrettes, saavelsom at Amptmændene oc andere Ampts Betienter Öfrigheden med Borgerskabet j Kiöbstæderne[3] oc Rettens Betienter med samptlige Almue paa Landet sig der effter tilbörligen forholder, saa bemelte Forordninger, Instructioner oc Befalinger ved deris Ord, Pungter oc Articuler udj deris tilbörlige Skick oc Brug vorder efterlefvet. 3. Med Amptmændene oc alle andre Ampts Betienter saavelsom Öfrigheden j Kiöbstæderne udj samme Stifft[4] skal hand hafve tilbörlig Inspection, at en hver sin Bestilling oc Pligt forsvarligen forretter, hvorudi hand dennem ald fornöden Hielp effter Ansögning skal beviisze. 4. Hand skal oc hafve tilbörlig Opsiun med Iustitien saa vel i Kiöbstederne som paa Landet, at en hver Steds Öfrighed forsvarligen deris Embede

---

[1] Efter en i Geheimearchivet (Dske Samll. 365) opbevaret samtidig Afskrift. Varianter ere meddelte efter den Justitsraad, Assessor i Oberhofretten i Norge, Hans Kaas til Hastrupgaard, givne Instrux som Stiftsbefalingsmand over Throndhjems Stift og Amtmand over Trondhjems Amt, dateret Hafn. 26 Nov. 1687 og indført i Instructionsbogen Nr. 1 foll. 281 sqq., her betegnet: B. [2] B: sig udj samme sin Stiftbefalingsmands oc Amtmands Forretninger. [3] B: i vor Kiöbsted Trundhiem. [4] B: i vor Kiöbsted Trundhiem.

forwalter, at Iustitien tilbörligen administreris, saa Ingen, være sig Geistlige eller Verdslige, Adel eller U-Adel, Rige eller Fattige, sig med Aarszage derofver kunde hafve at besverge, til hvilcken Ende hannem skal være tilladt oc, hvor hand nogen Miszlighed enten befinder eller formoder, være anbefalet j egen Persohn Retten at besöge, være sig til Raadstue, Bye eller Herrids Ting, jtem grefvelig, friherlig eller Anderis Bircketinge, for at fornemme[1], om Retten paa it hvert Sted saa lovlig oc tilbörlig administreris, som det sig bör, saa oc een Gang om Aaret effter see alle Birche Ting Bögger[2] om de retteligen ere igiennemdragne, oc at Bircketingene lovligen holdes af en loukyndig Birckefoged oc vederhefftige Stockemænd[3] udi rette Tiide, saa med Alting lovlig omgaaes, oc dersom befindes skulde[4], at Birckefogden icke forstaar sit Embede, som hand bör, da advares Bircke Herren, at hand setter en anden; wil hand det ey, da tale der paa med Rette. 5. Naar enten Borgemestere, Amptskrifvere, Riidefogder, Raadmænd, Byefogder oc Hospitals Forstandere, Raadstue eller Byeskrifvere udi samme Stiffts Kiöbsteder, sampt Herridsfogder, Herridsskrifvere, Birckefogder eller Birckeskrifvere udi voris Bircke paa Landet sig icke tilbörligen udj samme deris Bestillinger forholder, skal hand paa vore Veigne være befuldmegtiget dennem fra Bestillingen at suspendere oc det straxen til Cancelli-Collegio oc Camer-Collegio, saaviit een hver Sted vedkommer, notificére sampt des Aarsager tilkiende gifve, dog Sager, som henger i Proces, hermed icke meent, men de wed ordentlig Lands Lov at udföres. 6. Saa skal hand oc, naar nogen saadan Bestilling i Kiöbstæderne eller paa Ampterne, hvor vij setter Betiendter, ledig vorder, giöre os allerunderdanigst Forslag, om nogen dygtig Persohn j hans Stifft til samme Bestilling findes, at da deris Supplicationer, som udj de forskrefne Betienters Sted, om de ere afsatte, forlofvede eller bortdöde, begierer at maa vorde antagne, med hans allerunderdanigste Erklæring om samme Persons Dögtighed oc Vederhefftighed j voris Cantzelier indsendis, om vii allernaadigst blifve tilsinds nogen Expedition derpaa at lade fölge. 7. Naar Noget vorder paabuden af Kiöbstæderne[5] enten til

---

[1] B: vere sig Raadstue, Bye eller Böyde Ting, oc der fornemme. [2] B: Raadstue oc alle Tingböger. [3] Istedetfor „oc at Bircketingene — Stockemænd" har B: oc om Tingene loulig holdes af lovkyndige Sorenskrivere oc vederhæftige Laug-Rettis Mænd. [4] Herfra og indtil Art. 7 excl. lyder Texten i B saaledes: at Rettens Betiendte iche forestaaer deris Embede, som de bör, haver hand dennem derfor ved Retten at lade tiltale oc afsette oc slig Beskaffenhed strax i voris Cancellie Collegio tilkiendegifve. 5. Naar enten Öfrigheden i vor Kiöbsted Trundhiem, Amptskriveren, Raadmænd, Byefogden oc Hoszpitals Forstandere, Raadstue eller Byeskrivere samt Fogder eller Sorenskrivere paa Landet sig icke tilbörligen udj samme deris Bestilling forholder, skal hand det strax til Cancellie eller Cammer Collegio, saaviit een hver Sted vedkommer, notificere samt des Aarsage tilkiendegive oc derfra forvendte voris allernaadigste Resolution, om hand dennem ved Retten paa deris Bestillinger skal lade tiltale. 6. Saa skal hand oc, naar nogen saadan Bestilling i vor Kiöbsted Trundhiem eller paa Amterne ledig vorder, giöre os allerunderdanigst Forslag om een dygtig oc vederheftig Person, som hand formeener dend vaccerede Bestilling til voris Tieniste best at kunde forestaa, oc samme hans Forslag udj voris Cancellie eller Rendte Cammer indsende oc derfra forvendte, om vj det allernaadigst ville approbere eller anderledis derudj disponere. [5] B: vor Kiöbsted Trundhiem.

voris Tienniste eller Byens egen Tarf oc Fornödenhed at udredis, da skal hand vere berettiget af de beste Borgere, som deris Medborgeris Tilstand best maa vere bekiendt, at lade opnefne, som det effter en hvers Leylighed, Indkomster oc Midler saaledis kand ligne oc legge, at det Paabudene uden Restantz kand indbekommes, oc at Ingen kand hafve Aarszag sig ofver Uret at besverge, hvilcken Taxt hand oc for desto bedere Rigtighed Skyld skal lade sig forreviisze oc der paa teigne[1]. 8. Hand skal oc een Gang eller fleere om Aaret udj egen Persohn besöge Kiöbstederne udi Stigtet oc informere sig om alle Byernis Dont, saa Alting baade udi Retten oc Politien blifver holden udi en god Stand, oc hvo som Noged med Skiel hafver at beklage sig ofver, maa hand giöre ald tienlig Anstalt, helst udi de Poster, som hand self kand slette, oc de öfrige Poster, som kunde findes af störe Wigtighed, at angifve paa sine tilbörlige Stæder oc skaffe Resolution der paa, saa Byens Öfrighed ei her effter som tilforn skulde foraarszages at giöre Reiszer Byen til Bekostning[2]. 9. Borgemestere oc Raad, Kiemner eller hvem Kiöbstedernis Indkomsters Oppebörsel er betroed, skulle oc, naar hand didkommer, fordres til Regenschab[3] oc vere skyldig udi hans Ofververelsze god Rigtighed oc Forclaring at giöre, saa vel for Byens, Kirckens, Skolens oc de Fattiges oc Umyndiges Gods oc Indkomst, oc at det hos wissze Folch oc imod nöyagtig Forsichring er udsat. 10. Hand skal oc tvende Gange om Aaret indsende en fuldkommen Relation om Byernis[4] Tilstand baade til Cancellie- Camer- oc Commerce-Collegie, liige som det hver Steds at resolvere vedkommer. 11. Hand skal oc paa vore Veigne[5] hafve Opsiun med dend geistlige Iurisdiction der udi Stifftet[6] og hafve Præsterne udi tilbörlige Forsvar, saavelsom, naar Behof giöris, til Rette dennem befordre oc forsvare oc ellers udi forefaldende Sager effter Ordinantzens Indhold sig forholde. 12. Med voris Kircker skal hand tillige med Superintendenten, Prousterne oc Kirckeskrifvere[7] der udj Stiffted hafve saadan tilbörlige Indseende, at med deris Indkomst forsynlig omgaaes, Kirckerne forsvarligen vedlige holdes, oc at Alting dermed til gaar effter dend Anordning, derom giort er eller vorder. Særdelis skal hand tilholde dennem, som Kirckernis Indkomster oc Oppebörsel ere anbetroede eller fremdeelis anbetroede vorder, at de for des Jndtegt oc Udgiffter aarlig rigtig Regenschab giör oc derfor nöyagtig Qvitering tager[8]. Saa skal hand oc hafve Indseende med de Kircker, som er under Anderis Ius patronatus, saaledis, at om nogen merckelig Bröstfeldighed paa Kirckerne skulde fornemmes, at hand da advarer oc tilholder Patronen Kircken wed god Hefd at holde, saa fremt hand samme sit Ius icke vil hafve forbrudt, oc Stiffts Amptmændene icke skulde foraarszagis, Saadant strax

---

[1] B tilföjer: oc til voris Cammer Collegium indsende. [2] Artikel 8 mangler i B. [3] B: Præsident, Borgemestere oc Raad, Kiemnere eller hvem vor Kiöbsted Trundhiems Indkomsters Oppebörszel er betroed, schulle oc eengang eller fleere om Aaret fordres til Regnskab. [4] B: om Trundhiems Byes. [5] B tilföjer: tillige med Bispen. [6] Resten af Artiklen lyder i B: oc udi forefaldende Sager efter Lovens Indhold sig forholde. [7] B: Stiftsskriveren. [8] Resten af Artiklen er udeladt i B.

for os at angifve, oc der paa at lade tale wed Lands Lov. 13. Hospitals oc Fattiges Huszes Forstandere skal hand tillige med Superintendenten oc andre Vedkommende effter Fundatzen tilholde deris Bestillinger forsvarligen at forestaa, oc at de derfore j rette Tiide tilbörlig Regenschab aflegger, saavelsom at med fattige Lemmers Indtagelsze oc Underholdning forholdes effter dens Fundatz oc Skick, som ved hver Sted er giort, indgaaed oc bevilged. 14. Hand skal oc tilsee, at de Genanter, som effter voris Camer-Reglement af Amternis Jndkomster aarligen til Kircker, Skoler, Præster, Hospitaler eller andre Fattige skal gifves, i rette Tiide af Amptskrifverne vorder betalt, oc at Ingen der udj skeer forkort eller for urettes[1]. 15. Herforuden skal Stifft Amptmændene alvorlig lade sig være angelegen, at naar Nogen dem med voris höyeste Rettis Domme besöger, de da strax oc uden Ophold befordrer Executionen effter en hver Doms Clausula, enten dend lyder paa dend Skyldige til Fengsel eller til Udleg j hans Gods, oc hvis da dend Skyldige nogen Böder enten til Qvesthuszet eller Andere er tildömt at betale, da dend strax ved Executionen at inddrifve, paa det voris höyeste Rettis Domme underdanigst worder uden videre Proces effterlefvet[2]. Hvoreffter oc ellers j det Öfrige effter Loven, Recessen[3] oc udgangne Forordninger hand oc andre Vedkommende sig allerunderdanigst hafver at rette oc forholde udi de Poster, som ei særdeelis ere her udi deris Instrux forklarede. Ladendis det jngenlunde. Gifvet paa voris kongl. Residentz Kiöbenhafn dend 1 Julij anno 1682.

Christian.

34.

Instrux for Commercedirecteuren i Norge, dat. 29 August 1682[4].

Instruction, hvorefter vj C 5 allernaadigst ville, at voris Commerce Directeur udj vort Riige Norge os elschel. Jörgen Thormöhlen sig indtil vjdere voris allernaadigste Anordning haver at rette oc forholde.

1. Skal hand alle de Supplicationer, Memorialer oc Forslag, Commercien j vort Riige Norge angaaende, som hannem enten af voris Statholder, Commerce Collegio eller nogen Anden j Norge tilskichis, flittig igiennemsee oc der over sit Betenchende til voris Commerce Collegium indsende, paa det vj hans Meening derom, naar vj dem til vjdere Expedition foretager, kunde have ved Haanden. 2. De Extracter paa jnd- oc udgaaende Vare, som Tolderne j Norge efter Toldordinancen ere befalede til voris Commerce Collegium at indsende, ville vj allernaadigst, at voris Commerce Directeur

---

[1] Art. 14 er udeladt i B. [2] B indförer her Hans Kaas's Instrux som Amtmand, se Nr. 38. [3] „Recessen" er udeladt i B. [4] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 203 sqq. Jvfr. Nr. 21 (ovenf. S. 204—5).

efter voris Commerce Collegij Ordre skulle indsamle oc dennem efter deraf tagende Underretning til voris Commerce Collegium nedskiche. 3. Naar hand af voris Stiftz Befalingsmænd, Amtmænd, Landcommissarier, Commerce Commissarier, Toldere, Fogder oc Skrivere nogen Underretning, Commercien alleene angaaende, begierer, det være sig om Saugbrug, Tömmerlast, Bergsbrug oc Fiskerierne udj Norge oc derom dennem tilskrivendis vorder, skal de hannem derudj gaa til Haande oc ellers, j hvis som hand kunde behöve deris Hielp, bevjsze hannem ald sömmelig Assistence; oc skal j sær voris Commerce Commissarij eller oc hvem som af Commercien j Norge dependerer, continuerlig med hannem correspondere om Negotiens Befordring paa de Steder oc der omkring, som de boer, oc hannem, hvis derudj foregaar oc passerer, til Efterretning meddeele. 4. Naar forbemelte voris Commerce Directeur kunde have Noget at proponere til Navigationens oc Commerciens Befordring oc Fortsettelse eller oc til Manufacturers Indrettelse, skal Magistraten j Kiöbstæderne j bemelte vort Riige Norge hermed være anbefalet, at de efter hans Begiering lader tilsige de fornemste Kiöbmænd at möde hannem til dend Ende til Conferentzen enten paa Raadstuen eller paa een anden Pladz der sammestedz, hvor det best skee kand. 5. Oc saasom Norgis District er vitlöftigt, saa haver vj allernaadigst for got befunden, at voris Commerce-Directeur maa udvelge saa mange af de fornemste oc beste erfarne Kiöbmænd j hver Kiöbsted, som hand fornöden oc tienlig eragter, med hvilche hand altid maa correspondere om hvis j Navigationen forefalder, paa det, om Nogen kunde have Noget om Et eller Andet at erindre, de da föyligere hos dennem j Byen Saadant kunde angive. 6. Oc som Handelen inden Riiget altid sig retter efter dend Maade, Marchet Toldz Paalæg oc anden Besværing, som paa fremmede Steder brugeligst er, hvilchet sig efter Tjderne oc Conjuncturerne forandrer, da haver hand flittig Correspondence derom efter Muelighed uden Landz at holde, paa det de deris Handel disz-bedre derefter kunde reglere, for hvilchen hans Umage oc Omkostning, hand derpaa kand anvende, vj hannem allernaadigst til Gage noget Vist aarligen udj Reglementet ville tillegge. 7. Herhos anbefalis voris Commerce Directeur efter hans Æd oc Pligt ideligen at give voris Statholder oc Commerce Collegium tilkiende alt, hvis hand til Navigationens oc Negotiens Fortsettelse samt Manufacturers Indrettelse tienlig eragter, oc med hvad Fordeel Saadant for voris Undersaatter best skee kand, oc skal hand derfore paa bemelte Steder, saa offte som fornöden eragtis, tillige notificere, hvad som til Negotiens Svechelse oc Manufacturers Hindring sig Tid efter anden indsniger, at Saadant betjdeligen maa forekommis. Givet etc. Fridrichsborg d. 29 Augustj 1682.

35.

Instrux for Generalfiscalen i Danmark, Jens Clavsen, dat. 5 Decbr. 1682[1].

Instruction, hvoreffter voris General Fiscal indtil viidere allernaadigste Anordning sig hafver allerunderdanigst at forholde.

1. Schal hand voris Interesse oc Fordeel udj vort Rige Danmarch med ald Flid oc Jfver j alle forefaldende Occasioner undersöege, fremme oc befordre oc ald hemmelig eller aabenbare Skade eller Nachdeel af yderste Magt oc Formue hindre oc imodstaae. 2. Schal hand paa det Flittigste udj alle Rettergange oc deruden for j Kiöbstederne oc paa Landet lade efftersöege, hvis imod voris höy kongl. Souverainitet, Arfve Rettighed oc Regalier maatte blifve fratagen, paa det de Skyldige kand blifve tilbörligen tiltalte. Dersom oc voris Stiffts oc Amptmænd samt Andre, som hafver derudj paa voris Vegne at byde oc befale, befindes at see dermed igiennem Fingre, hafver hand det os allerunderdanigst at tilkiendegifve. 3. Særdeelis skal hand oc derforuden hafve Indseende med, at voris Mandater, Placater oc Forordninger, j Synderlighed de som siden Arfve Regieringen udgangne ere, saa vel som de hereffter udgaar oc som enten refererer sig paa General Fiscals Tiltale eller melder, at de Skyldige skal straffis som kongl. Mandaters Ofvertrædere, saavelsom oc hvor nogen sær Straf er determineret, at de blifver allerunderdanigst oc tilbörlig af Alle oc een hver, som sig udj vore Riger opholder, j hvad Stand oc Condition de være maa, respecterede oc efftertlefvede. 4. Til dend Ende skal hand være tilladt at antage sig Fuldmegtige oc dennem instruére udj voris Ærinder oc Tieniste, oc bör hand tage Caution af dem, at de ingen Paatale af egen Myndighed skal begynde, men det hannem tilforne communicere oc hans Meening derofver fornemme, saa fremt de ej ville derfor tilbörligen lide. 5. Naar oc enten af ham self eller af hans Fuldmegtige er begynt at tage nogen Information udj een Sag, maa hand eller de dend ej lade der blifve stichendes, iche heller maa hand eller de, om Noget for dennem angifves, som Fiscal Sag kand være, det fordölge, enten for Gunst, Gafve, Vild, Venskab eller nogen anden Sag, saa fremt det ej skal vorde dennem regnet til U-troskab oc de derfore udj höyeste Maader at straffes, ligesom Sagen kand befindes. 6. Hand skal oc ingen Sag til Dom söege eller söege lade (undtagen de, hvorudj hand bekommer voris allernaad. skrifftlig Befaling), förend derudj Beviislighed er sögt ved deris Bekiendelse til Tinge eller oc under deris Hænder paa slet Papier, som af Sagen kand være vidende, saaledis som de viidere agter til Tinge at vidne oc vedstaae, eller oc effter clare oc u-tvifllagtige Brefve oc Documenter, oc naar hand saadan Beviislighed hafver j Hænderne, da bör hand Sligt communicere voris Danske

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 165 sqq. Jvfr. Nr 9 og 10 (ovenf. S. 169—171).

Cancelie Collegio, om det er Sager, Canceliet vedkommer, oc voris Cammer Collegio eller voris Procureur General, om det er Sager, Rendtecammeret vedkommer, oc med dennem ofverveye, om det er en Sag, som hand som General Fiscal bör at paatale eller ej. 7. Naar voris allernaadigste Befaling ej melder, med hvem om Sagerne skal confereris, skal om alle de, som reyser sig af voris visze oc u-visze Intrader (Sigt oc Sagefald alleene undtagen), saaoc af deris Forseelse, som dennem hafver udj Administration, af ham confereris med voris Cammer Collegio, oc naar Betienterne der indciteris formedelst deris Forseelser, skal hannem hermed være anbefalet Sagen for Camer Collegio at udföre, oc niuder af dend Tiltalte, hvis hannem udj Dommens Slutning vorder tilkiendt; men om de Sager, som af hannem oc hans Betiente opdagede, angaar nogen anden grofve Forseelser, som iche reyser sig af voris Intraders Administration oc straffes paa Boeslodden eller een Deel deraf, hafver hand med voris Procureur General at conferere oc derforuden effter lige Conference at udföre saadanne Sager udj höyeste Ret, som til voris Interesses Formeerelse af Provincial Procureurerne udj Norge ere udförte for Oberhofretten, naar deris Domme blifver for voris höyeste Ret indstefnede. 8. Naar hand oc udj nogen Sag skulle behöfve enten nogen Underretning af voris Cancelie oc Rendte Cammer eller oc af voris Amptmænd oc andre Betiente, saa oc om nogen original Documenter derfra begieredes oc Behof giordis, hafver een hver før sig derudj til voris Tieniste at assistere ham oc lade ham de begierte Documenter være fölgagtige imod hans Beviis, hvilche hand hafver igien at indlefvere, saa snart de af ham ere brugte. 9. Woris General Fiscal skal procedere udj alle Sager med Moderation oc Forsigtighed effter Landzlou oc voris kongl. Forordninger oc ingen Sag forlige eller afhandle, hvor voris kongl. Interesse underlöber, uden voris special Befaling oc Tilladelse. 10. For de Sager at udföre, som uden for voris ordentlige Intrader ved hans oc hans Underhafvendes Flid ofver alt her udj Riget opdages oc tilveye bringes, niuder hand dend tiende Part af Confiscationen, foruden dend hannem allernaad. tillagde Lön effter Reglementet, ligesaa niuder hand af de, som ichun for eendeel kand være Fiscal Sager, j det Andres particulieres Sager dermed underlöber, oc dog effter allerunderdanigste Anholdning allernaad. bevilges at maa ved voris Gen. Fiscal udföris, men om samme tiende Part ej kand tilstreche til General Fiscals Omkostnings Betaling, niude det Öfrige hos Sagvolderen, om Sagen gaar ham under Öyne, eller oc dend gandske Omkostning hos Sagsöegeren self, naar befindes, at hand Vederparten hafver enten gifven u-skyldig Sag eller oc saadan, som een Fiscal Sag er befunden; oc skal da Sagsöegeren derforuden stande os til Rette for u-tilbörlig Angifvende. Naar oc j saadanne Sager er tagen Dom, niuder hand samme tiende Part, om endskiönt vj Delinqventen ville allernaadigst Straffen effterlade. 11. For de Sager, som iche af ham self opdagis oc hand dog effter voris allernaadigste sær Befaling eller effter dend 7 Articul her udj Kiöbenhafn udförer, niuder hand ej Viidere end hans tillagde Lön udj Reglementet,

med hvis udj Dommens Slutning hannem tillegges for hans Umag oc for hans specificeret billig anvendte Omkostning; iche diszmindre hafver hand at giöre rigtig Regnskab for samme Confiscationers aarlig Belöb udj voris Rendte Cammer ligesaavelsom for de, udj dend forige Articul meldte ere, om endskiönt os derved ingen sær Indkomst kand tilberegnes. 12. Hvis hemmeligt kunde hænde sig at blifve hannem betroet, enten inden eller uden for Sagerne, maa hand aldrig for Nogen skrifftlig eller mundtlig aabenbare. Gifvet etc. Hafn. d. 5 Decembr. 1682.

36.

Reglement for Höjesteret, dat. 26 Juli 1683[1].

Christian dend Femte, af Guds Naade Konge til Danmarck oc Norge, de Wenders oc Gothers, Hertug udi Sleszvig, Holsten, Stormarn oc Dytmersken, Grefue udi Oldenborg oc Delmenhorst. Vor synderlig Gunst oc Bevaagenhed tilforn. Eftersom vi icke uden stoer Mishag hafver fornummet, at hvis Een eller Anden udi vores höyeste Ret voterer, ofte worder aabenbaret, saa vel til dennem, som i Sagerne ere interesserede, som til Andre, saa at Sessionen undertiden fast icke snarere er til Ende, end mand hafver Kundskab om en hvers Meening oc Voto udi de Sager, som haver wæret for Retten, tvert imod vores forhen om höyeste Ret allernaadigst gifne Instructions ottende Articul, da er vores allernaadigste Villie oc alvorlig Befaling, at saavel de, som af os allernaadigst ere tilforordnede udi höyeste Ret at sidde, saa oc vores Cancellie Secreterere, som Protocollen holder, icke Nogens Votum til Andre, ihvo det oc monne vere, aabenbarer, under den udi forbemelte vores allernaadigste Instruction anordnede Straf paa Bestillings, Æres oc Boeslods Fortabelse.

Som oc Adskillige med alt for lange oc undertiden heel unödvendige oc viitlöftige Votis icke alleeneste Retten men end oc os self opholder, da wille vi, at Samtlige udi vores höyeste Ret skulle beflitte sig paa ald muelig Korthed udi deris Votis oc icke med unödig Repetition af det, som af de forhen Voterende er andraget, Tiden forlenge oc vores höyeste Ret dermed opholde. Dog er vi allernaadigst tilfreds, at en eller toe af dennem, som iblant de förste voterer oc Sagens Beskaffenhed vel oc omstendeligen fatter, maa deris Vota noget viitlöfteligere deducere oc udföre, men de Andre, som enten ere af lige Meening, eller oc intet Sært hafver at erindre, sig ickun til de Foriges Vota oc Meening at referere. Naar da Vota af de tvende der til forordnede Secreterere colligerede ere, skal den ældste af dennem, som der til dygtig er, her efter

[1] Efter den i Geheimearchivet (forrige Cancelliarchiv D 46 a) opbevarede Original med Underskrift og Segl. Jvfr. Nr. 5 og 16 (ovenf. S. 163 og 181—184).

concipere Dommen oc den efter Pluralitatem Votorum i Pennen forfatte, som i andre wel indrettede Judicijs brugeligt er, oc naar da Assessores Intet meere hos Concepten hafver at erindre, (hvilcket skal staa en hver friit for at giöre), da Dommen af vores Iustitiario eller oc udi hans Fraværelse oc Forfald af en af de tilstede værende Geheime Raad eller vores andre Raad, om ingen af vores Geheime ere tilstede, oplæses.

Som vi oc allernaadigst hafver anbefalet alle oc en hver, som Sager for vores höyeste Ret hafver at udföre, at de med allerunderdanigst Soubmission skal indrette deris Tale til os self, enten vi udi Retten i egen Person ere tilstede eller icke, saa bör oc alle oc en hver af dennem, som vi allernaadigst anbefalet hafver Retten at betiene, ligesaa lidet tabe den allerunderdanigst Respect, som de os self oc vores höyeste Ret skyldige ere, naar vi ere fraværendes som hosværendes, oc iche med unödig Spatzeren eller i andre Maader, medens Andre voterer, eller siden efter, Retten vanære oc derfor icke af deris Sæde uden nödvendig Aarsag opstaa, förend Retten er blefven brudt.

Som oc undertiden Adskillige uden for Tralvercket spatzerer op oc neder af Gulfvet, imedens Retten holdes, oc snacker saa höyt, saa Rettens Betiente der ofver forhindres, da skal vores Iustitiarius eller udi hans Fraværelse en anden af dennem, som Retten betiener, lade tilsige vores Gvarde, som hafver Vagt wed Dören, at de advarer dennem, som Sligt giör, sig derfra at endtholde, saafremt de icke anden wilkorlig Straf wil were undergifven, om de sig icke der udi schulle ville lade sige. Der efter J Eder allerunderdanigst hafver at rette. Befalendes Eder Gud. Skrefvet paa vort Slot Kiöbenhafn dend 26 Iulij Anno 1683.

Under vort Zignet.

Christian.

Luxdorph.

37.

Instrux for Oberhofretten i Norge, dat. 20 December 1684[1].

Instruction, hvorefter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at voris Tilforordnede udj Ober Hof Retten udj vort Riige Norge sig, indtil vj anderleedis tilsigendis vorder, allerunderdanigst skal rette oc forholde.

1. Wille vj, at voris Ober Hof Ret een Gang hvert Aar skal begyndis oc holdis paa Aggershuus udj vort Riige Norge tvende Dage efter Pofvelsz Misze, som hid indtil sædvaanligt hafver været, saa fremt samme icke indfalder om een hellig Dag eller Löfuerdag, med mindre vj for sær Aarsager Skyld Tjden oc Steden for got befinder at

[1] Instructionsbog Nr. 1 Foll. 176 sqq. Jvfr. Nr. 12 (ovenf. S. 173—175).

forandre. 2. Udj samme voris Ober Hof Ret skal voris Stadtholder eller udj hans Fraværelse Vice Stadtholder præsidere oc ellers Retten betienis oc administreris af voris Iustitiario oc de nu tilforordnede Assistentz Raad oc Assessorer eller de, som herefter dertil forordnet vorder. 3. Til bemelte Tjd oc Sted skal alle voris udj Ober Hof Retten Tilforordnede forpligtet være sig betjmeligen at indstille, oc maa sig Ingen, hvo det oc være kand, under sin Caracters Fortabelse derfra entholde, med mindre de formedelst voris allernaadigste special Bevilling allereede derfra ere entlediget, eller det hereffter skeer, efter voris egen allernaadigste Dispensation eller voris Statholders paa voris Vegne formedelst andre dennem anbefalede Forretningers Skyld, eller oc hafve saadan lovlig Forfald, som af det da tilstede værende Ober Hof Rets Collegio kunde agtis oc ansees for lovlig oc gyldig, hvilchet da voris Iustitiario betjden skal tilkiendegifvis, som vel skal j Agt tage, at Retten udj det allermindste af fem af voris Tilforordnede betienes. 4. Stefningerne til Ober Hof Retten skal tages udj voris Cancellie udj Christiania saa betjmeligen, at de udj Nordlandene, Trundhiem oc Bergens Stiffter kunde forkyndis otte Uger oc j de andre Stiffter sex Uger for Ober Hof Rettens Begyndelse, oc hvis Nogen understaar sig at komme for Retten med u-lovlig forkyndte Stefninger, da hand at dömmis udj Kost oc Tæring oc Sagen at afvjsis til loulige Stefnemaal. 5. De indstefnte Sager skal efter dend Orden oc Rang anslaais oc foretagis, som sædvanligen pleyer at skee, saa at de Nordlandske först foretagis, siden de Trundhiemske, dernest de Bergenske, derefter de Christiansandiske oc endeligen de af Christiania Stifft; oc skal hver Gang saa mange Sager anslaaes, som mand formeener paa een Dag at kunde blifve forhört, hvilche oc efter dend Orden, som de paa Carted sette ere, forhöris skulle, men saa fremt de, som anslagne ere, samme Dag icke kunde blifve foretagne, da skal de staa först paa det Cart, som til neste Dag derefter anslaais, oc först forhöris efter dend Orden, som de forige Dage vare anslagne, hvorom Iustitzskrifveren skal jdelig gifve Iustitiario Underretning oc dend Anordning fölge, som af hannem giort vorder. Derefter skal Parterne tiltengt være at möde udj rette Tjde for Retten, oc hvis de eller Nogen paa deris Vegne iche fremkommer, naar de paaraabis, skulle de strax, oc förend de siden til Rettergang maa stædis med deris Sager, udgifve fyrgetyfve Lod Sölf, hvilchet j Protocollen skal antegnis; mens dersom dend, som stefnet er, iche möder, da dömmis j Sagen efter dends Beskaffenhed, oc hand efter Dommens Indhold at ljde, med mindre lovligen bevjsis, at hand j saadan Forfald hafver været, at hand hvercken self kunde möde eller schiche sin Fuldmegtig; end möder dend iche, som stefnet hafver, förend alle Sagerne hafver Ende, da skal hand hafve tabt Sagen oc betale Kost oc Tæring, mens dersom hand indlefverer sin tagen Stefning udj Kongens Cancellie udj Christiania med sin Vederpartis schriftlig Samtyche, da schal hand for det Ofvenbemelte være frj. Men skulle nogen taabelig Bonde eller anden eenfoldig Person, som hafver antaget sig Procurator eller Fuldmegtig at gaa j

Rette for sig, forsee sig imod Ofvenschrefne, da schal Principalen være frj for Straffen oc Procuratoren eller Fuldmegtigen dend af sine egne Midler betable, eftersom hand, som bedre vjdende, sin Principal derom burde gifuet bedre Underretning. 6. Samptlige udj Ober Hof Retten Tilforordnede skal tiltengt være at möde om Morgenen Klochen siuf, saa at Retten endeligen om Morgenen Klochen otte kand være sat oc saa blifve siddende indtil Klochen toe eller tre om Efftermiddagen, Fredagene undertagen, da de Klochen tolf skal komme tilstede oc sidde indtil sex om Afftenen. 7. Parterne, som da anslagne ere oc paaraabis, schal sig da for Retten indstille oc bescheedentlige deeris Sag enten self eller ved deris Procuratorer oc Fuldmegtiger agere oc med störste Ærbödighed for Retten sig schiche oc anstille. Oc skal voris udj Ober Hof Retten Tilforordnede iche falde dem ind j deris Tahle eller med dennem deris Iura disputere, mens alleeniste, naar fornöden giöris, spörge om een oc anden Omstendighed, som kand tiene til Sagens Opliusning, oc ellers med Beskeedenhed ærindre Parterne, at de iche bruge ald for stoer Vitlöfftighed Retten dermed at opholde, hvorfore oc Parterne skal tiltengt være deris Jndlegge paa korteste Maade klarligen oc iche paa noget fremmed Sprog at forfatte, oc hvo som bedre eragter sin Sag ved schriftlig Indleg at forestille, schal det iche tilladt være enten self eller ved Fuldmegtige Sagen mundtligen at procedere eller procedere lade. 8. Naar Parterne fuldkommeligen oc til Nöye ere forhörte, oc deris Brefve oc Sagen eigentlig oc nödvendig vedkommende Documenter af voris Iustitzskrifver tydeligen ere oplæste, udvjsis Parterne, oc derefter inden lugte Döere begynder strax dend nederste af voris Tilforordnede uden nogen foregaaende Debat korteligen j Sagen at sige sit Votum, oc naar hand hafver endet sin Tale, begynder dend, som er nest ofven for ham, oc saa ordentlig op ad indtil dend Öfverste; oc hafver een hver, som voterer, j Agt at tage, at hand sin Meening sindeligen, tydeligen oc klarligen fremförer, efter som hand Sagen hafver begreben, uden at indstille noget til os self, som efter Loven oc Forordningerne kand afhandlis, hvilchet vj ville absolutè udj alle forefaldende Sager af de udj Retten Tilforordnede skal fölgis, efterdj vj efter voris souveraine kongelig Ret oc Myndighed enten ved os self eller udj voris höyeste Ret vil hafve os forbeholden Lovens oc Forordningernis Rigueur oc Strænghed at moderere oc efter Sagernis Beskaffenhed oc voris eget Tyche oc Velbehag at determinere. Oc maa ingen af de Andre falde dem, som voterer, udj Ordene eller dend Eene söge at ofvertale oc drage dend Anden j sin Meening, langt mindre med haarde Ord ofverfare dend, som af anden Meening kunde være, mens een hver uden nogen Persons Anseelse, Vild eller Venschab eller andre menniskelige Affecter med faa Ord, uden u-nödig Vitlöfftighed, hver paa sit Sted sin Meening retsindeligen udsige, saaviit hand forstaar oc eragter at være Lov oc Ret gemesz, hvilchet saasom det med störste Frihed bör at skee, saa ville vj oc saa hermed alvorligen byde, at Ingen, enten af de af os udj Ober Hof Retten Tilforordnede eller voris Secreterer

ved Ober Hof Retten, som Protocollen holder, til nogen Anden maa aabenbare, hvis een hvers Meening udj een Sag været hafver, eller hvad af Een eller Anden med eller imod Sagen hafver været sagt eller talt, oc det under deris Æris, Bestillings oc Boets Lods Fortabelse. Er oc nogen af de udj voris Hof Ret Tilforordnede udj Sagen self j een eller anden Maade interesserede, eller endten af Parterne saa nær som Södskende eller Södskende Börn beslegtede eller besvogrede, skulle de iche maa sidde Retten, j medens der voteris, mens, naar Parterne udvjsis, sig da at absentere. 9. Dissze Vota skal af voris Secreterer ved Ober Hof Retten rigtig protocolleris med tydelige Ord oc Meening udj een til samme Ret eigentlig indrettet igiennemdraget oc med voris Statholders til alle publiqves Forretninger ordinerit Seigl forseiglet Protocol, oc een hvers Votum for dend, som voterit hafver, igien oplæsis, paa det hand kand höre, om det saaledis hans Meening oc udsagte Voto er gemæsz, oc saaledis Protocollen altjd rigtig holdis oc udj god Forvaring j voris Norske Cancellie henleggis. 10. Hvad de fleeste Vota stemmer ofver eens udj oc saaledis besluttis, derofver skal voris Iustitiarius oc udj hans Fraværelse oc lovlig Forfald dend, som er nest ham af de tilstede værende udj Retten Tilforordnede, strax Dommen efter Pluralitatem Votorum tilbörligen med tydelige oc klare Ord concipere (mens saa fremt Vota er liige, da Dommen efter dend Öfverstis oc de med hannem ofvereens stemmende Votis at forfattis), saa dend kand blifve absolut oc ey conditionall (som ingenlunde skee bör), oc siden Parterne indkalde lade oc Dommen for dennem af Protocollen liudeligen afsige oc oplæse. 11. Naar Dommene saaledis, som för er meldt, forfattede oc afsagde ere, schal de af voris Iustitzskrifver tilbörligen schrifvis oc forfærdiges oc de Vedkommende efter Begiering under voris ad Causas tilforordnede Signete oc voris Iustitiarij Haand, som vj samme voris Seigl alleene betroid hafver, beskrefven gifvis, oc skal Iustitzskrifveren ingenlunde være tilladt nogen Doms Slutning at udgifve, med mindre dend af voris Iustitiario ere underskrefne, oc om noget Iustitzskrifverens Forretning Angaaende forefalder, hafver hand sig flittig derom hos voris Iustitiario at bespörge oc hans Ordre derudjnden at fölge. Oc skal hand forpligtet være Parterne til deris dennem tilkommende Brefve oc Documenter at svare, naar de dennem inden trej Maaneders Forlöb j det Lengste, efter at Ober Hof Retten er endet, affordrer, mens siden tage de Schade for deris Efterladenhed, om Brefvene forkommis, efter Forordningens vjdere Formelding. 12. Bemelte voris Iustitzskrifver skal oc j liige Maade udj een igiennemdraget oc med voris Iustitiarij Seigl forseiglet Protocol rigtig lade til Bogs före Slutningen af Dommene, liige som de for Retten afsagde ere, oc ellers j sær Böger Dommene Ord fra Ord, liige som de ere gifven beskrefven oc extraderede, indföre lade. 13. Saasom oc tjt oc offte af de, som trettekiere ere, adschillige u-nödvendige Tvistigheder oc Striid yppis til at forlenge Sagen oc Retten for sin Vederpart, om mueligt kunde være, at fordreye, saa ville vj oc, at dend, som paa saadanne u-nödige oc u-tilbörlige Maader Sagen opholder og for-

dreyer oc dend siden taber, altjd blifver tilkiendt at erstatte dend, som Sagen vinder, sin paa Processen billig anvendte Bekostning, hvor udj skal regnis Dom-Penge, Schrifver Penge oc hvis hand til sin Procurator gifuit hafver oc med Billighed bör at gifve, saa oc ellers derforuden efter Sagens oc Omstendighedernis Beskaffenhed vorde dömt til billig Kost oc Tæring. 14. Böderne, som Parterne dömmis til at udgifve, ville vj til voris Qvæsthuus udj vort Riige Norge allernaadigst hafve henlagde. 15. Med Sporterne skal det efter voris allernaadigste Anordning af Dato den 6 May Anno 1682 forholdis. Gifvet etc. Hafn. d. 20 December 1684.

38.

Instrux for Amtmændene i Norge, dat. 7 Febr. 1685[1].

Instruction, hvor efter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at voris Iustitz Raad oc Amptmand ofver Friderichstad oc Smaalehnene oc Assessor j Ober Hof Retten j vort Riige Norge os elschelig Hans Kaas til Hastrupgaard sig udj sine Amptmands Forretninger indtil vjdere allernaadigste Anordning allerunderdanigst skal rette oc forholde.

1. Schal hand fornemmelig ved dend hannem anbetroede Administration oc Befaling ofver bemelte Ampt voris[2] Höyhed, Regalia oc Rettighed paa det Flittigste udj Agt tage oc forsvare oc iche tilstede, at os til Præjudice Noget derudj, af hvem det oc være kand, blifver foretagen, mens dersom Noget imod Forhaabning skulle skee, da det uden nogen Persohns Anseelse tilbörligen imod sige oc voris Stadtholder[3] ved sin allerunderdanigste schriftlig Relation til vjdere voris allernaadigste Anordning tilkiendegifve. Hand skal oc[4] altid troligen ofverveye oc sig yderst lade være angelegen alt,

[1] Instructionsbog Nr. 1, fol. 183 sqq. Varianter ere meddeelte af Instruxerne for Christian Kruse som Amtmand over Nordlandene, dat. Hafniæ 17 April 1686 (B), for Owe Lange til Falkensteen som Amtmand over Guldbrandzdalen og Hedemarchen, dat. Hafniæ 21 Maj 1687 (C), for Christian Friderich Povisch som Amtmand over Stavanger Amt, dat. Hafn. 16 Juni 1687 (D), for Commerce-Raad Ambrosius Carisius som Amtmand over Friderichstad og Smaalehnene, dat. Hafn. 23 Juli 1687 (E), for Claus Roiem som Amtmand over Lister og Mandal, dat. Hafn. 26 Nov. 1687 (F), for Assistentz-Raad i Norge Hans Nielsen som Amtmand over Bergenhuus Amt, dat. Hafn. 7 April 1691 (G), for Iver von Ahnen som Amtmand over Romsdalen, Normöer og Sundmöer, dat. Hafn. 19 Sept. 1691 (H), for Henrich Adelaer som Amtmand over Bradtzberg Amt, dat. Hafn. 26 Sept. 1691 (I), for Peter Tönder som Amtmand over Nordlandene, dat. Hafn. 10 Oct. 1691 (K), for Cancellie-Raad Jörgen Burchart som Amtmand over Lister og Mandal, dat. Hafn. 15 Oct. 1692 (L) og for Povel Glud som Amtmand over Ringerige, Hallingdalen, Eeger og Buskerud, dat. Hafn. 8 Dec. 1694 (M), og endelig af de i de Norske Stiftsbefalingsmænds Instruxer af 26 Nov. 1687 (N), 24 Nov. 1691 (O), 20 Oct. 1694 (P) og 17 Nov. 1695 (Q) indförte Amtmandsinstruxer. [2] H, I, K, L, M og N tilföje: kongelige. [3] Istedetfor „voris Stadtholder" have H, I, K, L og M: os. [4] „voris Höyhed, Regalia — Hand skal oc" er udeladt i O, P og Q.

hvis Amptet kand komme til Gafn og Beste oc Intraderne til Forbedring, saa Intet efterladis, hvorved voris Tieniste oc Fordeel kand befordris, oc derimod ald U-troschab, egen Nytte oc Undersleb betagis oc afschaffis. 2. Schal hand oc efter Loven lade sig Iustitiens Administration være angelegen oc saaviit mueligt een hver, som derpaa klager, ved Hiemtingene til deris Ret befordre[1], oc om nogen af Rettens Betienter, Fogder[2], Soerenskrifvere eller Andre falskeligen oc u-tilbörligen med Retten oc dens Administration omgaaes[3], os allerunderdanigst strax tilkiendegifve til vjdere Anordning. 3. Naar nogen Foget eller Soerenskrifver udj Amptet enten ved Döden afgaar eller j andre Maader, end som för er meldt, sig saaledis forseer, at hand Bestillingen ey bör at betiene[4], skal hand os det iligemaade strax allerunderdanigst til vjdere allernaadigste Resolution tilkiendegifve. 4. Schal hand igiennemdrage oc forseigle Soerenskrifvernis Protocoller oc Tingböger udj Amptet oc paaagte, at det rette stemplede Papiir efter Forordningen dertil brugis, oc at Intet derudj uden til Tinge med Soerenskrifvernes egen Haand vorder schrefuet, saavelsom ej höyere eller fleere[5] Domb oc Schrifver-penge, end Loven oc Forordningen tilholder, fordris eller gifvis, hvilche Tingböger, naar de ere fuldskrefne, Soerenskrifverne til Amptmanden skal lefvere, at hand vjdere kand fornemme, om det U-visze af Fogderne er ret beregnet oc jndfordret, oc naar det er skeed, Bögerne vjdere paaskrifve, förend de udj Cancelliet paa Aggershuus indlefveris oc derimod tages[6]. 5. Hand skal oc tilbörligen paaagte, at med Jöder, Skouf-

[1] Resten af denne Artikel er udeladt i O, P og Q. [2] Fogder mangler i G, H, I, K, L, M. [3] Istedetfor Resten af denne Artikel have D, E, F og G: dennem efter Sagens Beskaffenhed ab officio suspendere (G tilföjer: ad interim een anden dygtig Persohn dertil forordne) oc Saadant strax tilkiendegive i voris Dansche Cancellie (F: udj voris Cancellie) til viidere voris allernaadigste Resolution; H, I, K, L, M: dennem effter Sagens Beskaffenhed ab officio suspendere, ad interim een anden dygtig Person dertil forordne og os Saadant strax tilkiende give, saavelsom de Bevisligheder, hvor effter hand dertil haver været foraarsaget, tilskicke til videre voris allernaadigste Resolution. — De indskyde endvidere alle, ligesom ogsaa N, O, P og Q, fölgende Art. 3: Med Fogderne schal hand have flittig Tilsiun, at de Almuen ei u-tilbörlig medhandler eller med noget Skinderj udsuer oc forarmer, oc hvor hand Sligt fornemmer (G, I, K, L, M, O, P og Q tilföje: endnu) at gaa i Svang (H, I, K, L, M, O, P og Q tilföje: eller at de Almuen alleereede u-tilbörlig kunde have medhandlet og nogen egenvillig Paaleg og Tynge, Skatter og Udgiffter paabyrdet, meere end Skattebrevene og voris Lov omformelder), haver hand derpaa betimeligen at raade Bod, saaoc den Skyldige efter Sagens Beschaffenhed fra Bestillingen at suspendere oc Sligt strax voris Rendte Cammer tillige med Beskyldingen tilkiendegifve (istedetfor „oc Sligt — tilkiendegifve" har G: ad interim een anden dygtig Persohn dertil forordne og Saadant strax voris Statholder saavelsom og j voris Danske Cancellie og Rente-Cammer tillige med Beskyldingen oc hvad Beviis derpaa er tilkiende give; H, I, K, L, M, O, P og Q: ad interim een anden dygtig Person dertil forordne og os Saadant strax tillige med Beskyldingen og hvad Beviis derpaa er tilkiendegive). [4] „enten" og „eller j andre Maader — at betiene" mangler i O, P og Q. [5] „eller fleere" mangler i D, E, F, G, H, I, K, L, M, O, P og Q. [6] E, F, G, H, I, L, N, O, P og Q indskyde her fölgende Artikel 6: Oc som endeel af Toldere oc Toldbetiente samt Skibsmaalere under Nafn af voris Interesse hidindtil u-tilbörligen schal have medhandlet de Trafiquerende oc Handlende til störste Hinder oc Fortræd udj deris Negotie, saa schal Amtmanden af yderste Magt Saadant söge at afværge (denne Begyndelse gjengiver H saaledes: Hand skal tilsee, at de Trafiqverende og Handlende ingen Hinder eller Fortred udj deris Negotie af dem, som Toldens Oppebörsel der j Ambtet kand være betroet, Skibs Mahlere eller Andre tilföyis) oc

Fiender, Tröglere oc Lösgiengere, som ey maa ljdis, aldeelis efter Loven oc udgangne Forordninger forholdis. Dersom oc nogen u-dædiske Mennischer schal paagribis, oc ej anden Middel dertil er, begierer hand af nestliggende Ober Officerer til Hest eller Foeds schriftlig Assistentz, som schal være forpligtet med sine Underhafvende, faa eller mange, det j Verch at stille, oc om hand sig dertil u-villig skulle lade finde, hafver Amptmanden det for voris udj vort Riige Norge commanderende General at tilkiendegifve, paa det hand efter Sagens Beschaffenhed tilbörligen kand vorde anseet. 6. Belangende Processer med Fanger, som paa voris Vegne efter hans Befahling angribis, da schal dermed saaledis forholdis, at Fogderne dennem ved Loug oc Ret skal tiltale og Processen til Enden forfölge. Hvad Omkostning derpaa giöris, skal betalis af Delinqventens efterladte Midler, mens dersom de ej kand tilstreche eller Sagsögeren ej formaar Sagen at udföre, da af Jordebogens u-vissze eller visze Indkomster eller, hvor ingen deslige Indkomster enten falder eller bortsolte ere, da af Schatterne efter hans Attest betalis eller gotgiöris; oc skal de Documenter, som udj deslige Sager, naar Delinqventen ej er af Middel, til Tinge udstædis, schrifvis paa slet Papier oc ey nogen Forseiglings eller Skrifverpenge derfor betalis, mens ellers forholdis dermed efter Loven oc anden Anordning, som der om giort er eller vorder. 7. Hand skal oc hafve god Tilsiun med alt voris tilhörige Goeds, Jord, Eng eller Eyendomme, Sauger oc Saugbrug, at iche Noget deraf med U-ret frahæfdis eller forvendis[1], og dersom hand ved flittig Efterforschning kand fornemme, at nogen Jord, Eyendom, Fischerj eller deslige, lidet eller meget, kand være med U-ret derfra kommen[2], da det igien formedelst Lov, Dom og Ret ved Fogderne at lade indtale, saa fremt hand iche self derfor vil stande til Rette. 8. Hand skal oc holde ofver, at Bönderne med Tienderne ej for u-rettis, mens at dermed forholdis efter Loven oc dend Anordning, derom særdeelis giort er

---

fornemmeligen derhen see, at de trafiquerende Engelsænder, Franske saavelsom Hollænder oc Andre af dem imod Told Ordinancen oc andre voris udgangne Forordninger ingen U-schiel vederfaris; naar oc hannem noget Klagemaal over bemelte Personer schulle forekomme, haver hand Sagens Beschaffenhed flittig at examinere udj Parternis Overværelse, oc om befindes de Trafiqverende af dem at være foru-rettet, haver hand Stedens forordnede Dommere at tilholde inden trende Solemercker Parterne, hvis Ret er, imellem at kiende, oc hand derefter at tilsee, at dend Trafiqverende kand for dend forefundne u-lovlig Medfart efter Dommens Indhold blive schadeslös. Dersom oc fornefnte Personer bemelte Trafiquerende imod Tractaterne u-billig schulle befindes at have medhandlet eller paa u-sömmelig Maade begegnet, haver hand dend, hvis Bröst saaledis befindes, derfor een haard Reprimande at give eller efter Forseelsens Storlighed ab officio at suspendere (G, I, L, O, P, Q tilföje: een anden dygtig Persohn ad interim dertil forordne), oc hvis i saa Maader enten ved Dom eller af Amtmanden self forrettis, schal hand med behörig Beviisligheder udj Cammeret (I, L, O, P og Q: til os allerunderdanigst) strax indskicke, at dend Skyldige derefter kand ved endelig Dom der ansees med Straf paa Penge eller Bestilling efter Sagens Beskaffenhed (istedetfor „haver hand dend hvis — Beskaffenhed" har H: haver hand Saadant med behörig Beviisligheder til os strax at indskicke). Skulle oc voris Amtmand befindes at have for Gunst eller Gave eller vitterligen foru-rettet enten af Parterne, schal hand liide derfor paa sin Bestilling. [1] H, I, K, L, M, O, P og Q: at icke Noget deraf uden Adkombst forvendis eller bortkommer. [2] H, I, K, L, M, O, P og Q: os uden Adkombst frakommen.

eller vorder. 9. Hand skal oc hafve Inspection med alt under Amptet liggende Goeds, som fra os enten kand være afhændet eller pandtsat, at voris[1] Höyhed oc Regalier, særdeelis Schoufhugsten ved det med Reluition afhændte eller pandtsatte Goeds vorder paaagtet, med andre Forretninger, som paa voris Veigne derved kand forefalde, efter de Forordninger, som gifne ere eller vorder. Hvor hand oc maatte befinde, at Nogen, som Noget af voris Goedz enten ved Pandt eller Schiöde under Reluition er berettiget, Schoufvene til U-pligt oc Ödeleggelse hafver ladet forhugge eller hugger, skal hand Schaden efter lovlig foregaaende Besigtelse strax lade paatale oc des Beskaffenhed udj voris Rentecammer tilkiendegifve[2]. 10[3]. Dersom oc nogen Vrag ved voris Forstrande hendis at indkomme, oc Folch kand være derhos, skal hand ved Fogderne giöre Anstalt, at dermed j alle Maader lovligen oc forsvarligen tilgaar oc forholdis, oc hvis de Vedkommende kunde tilsinds vorde det at selge, skal hand udj Land Commissariens[4] eller, om hand ej er saa nær tilstede, udj Fogdernis Nerværelse paa vore Veigne sig det tilforhandle oc paa liige Maade det igien os til Fordeel med beggis Vjdenskab, saa höjt meest muligt være kand, afhænde, undtagen naar stoert Redskab, Anchere eller deslige derved kunde findis, som her paa Holmen kunde være brugeligt, at da derofver strax een[5] Designation til Rentecammeret indsendis, hvorhen oc hand uden Ophold med Posten skal notificere[6], naar noget Skiberum, stort eller ljdet, forulychis, enten vj deraf ringe eller ingen Fordeel kunde hafve at forvendte, oc skal ellers Fogderne, hvis derudj foregaar oc indkommer, os siden efter hans Attest sampt oprettede Contract til Regnskab före, som vedbör. 11. Hand skal oc beflitte sig paa, at ved öde Jorders eller Engeparters Bortleyelse til Schatterne at afhielpe, Ödegodsis Opkomst imod vissze Friheds Aar paa Landgilde eller Schatter, Schatternis eller Landgildis Bedagelse af voris forarmet Goeds, Aftingninger eller deslige voris Interesse sögis, hvorfore, saa snart noget Saadant forefalder, det hannem strax af Fogderne skal tilkiendegifvis, oc hvis j saa Maader blifver forrettet skal paa Tingene enten udj hans egen eller udj hans Fraværelse udj hans Fuldmegtiges Nerværelse foretagis, paa det Ingen derofver maa opholdis, oc schal saadanne Brefve oc Aftingninger[7] hannem af Fogden til Ratification tilstillis. Særdeelis skal hand self besigtige voris öde Goeds, som j hans Ampt findis, oc flittig inqvirere efter, af hvad Aarsage det er blefven öde, oc om det er af Fiældskræd, Elfvernis Udskyllelse eller deslige Hændelser, da det self j Öyensiun at tage oc ved u-villige Mænd lade grandske oc taxere, hvor stoer Schade paa Agger oc Eng kand være skeed, oc det stöchvjs specificere sambt under siin Haand ved

---

[1] H, I, K, L, M, O, P og Q tilföje: kongel. [2] H, I, K, L, M, O, P og Q: og os des Beskaffenhed tilkiendegive. [3] Denne Artikel mangler i M. [4] P og Q: udj Stifftamptskriverens. [5] F og G tilföje: rigtig. [6] Istedetfor „at da derofver — notificere" have H, I, K, L, O, P og Q: thj da skal hand os derom strax een rigtig Designation indsende; saa skal hand os og uden Ophold med Posten notificere. [7] B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, N, O, P og Q: Befalinger.

Regnskaberne aarligen fremlegge oc derhos sit Betenchende tegne, hvorledis det paa beste Maader kand remederis. Befinder hand oc hos Proprietarierne skadelig Huusholding med deris tilhörende Goeds, bör hand dennem tilholde derpaa at raade Boed[1]. 12. De paabudne ordinarie Contributioner skulle udj hans Nerværelse efter rigtig Confering med Matriculen lignis oc leggis imellem Almuen saavelsom de extraordinarie, som Personerne angaar, efter voris Skattebrefves Formelding, saa at ingen Undersleb af Fogden derudj begaaes, mens hand saaledis dermed at hafve Tilsiun, som hand agter at stande til Rette for oc svare til, om nogen Klagemaal for hannem derofver kunde falde, oc hand derudj iche hielper dend Foru-rettede til Rette. Hand skal iligemaader hafve flittig Tilsiun, at Proprietarierne gifver deris Lejlendinger rigtige Böger under deris Hænder oc Zigneter, hvorudj Gaardernis Skyld skal være indfört, saa oc at Almuen for hvis de aarlig bethaler, tilbörligen qviteris, oc at rigtig Afreigning aarligen med dem giöris, jtem at Borgerskabet, som med Almuen udj Amptet handler, gifver hver af Almuen, som de handler med, rigtig Bog oc Fortegnelse paa, hvis de enten udj Penge eller Vahre af deris Kiöbmænd bekommer, oc at Vahrene dem iche u-tilbörligen anskrifvis[2], til hvilchen Ende hand sig flittig til Tingene skal indfinde, oc j det Ringeste möde paa alle ordinarie Schattetinge, paa det hand alt Forskrefne des bedre kand beobagte, saa oc lade tilliuse paa Tinget, at om Nogen hafver billig Aarsag at klage enten ofver Fogden eller Soerenskrifveren, de da imod Tingetz Ende een hver for sig det schriftlig oc sandfærdig skal angifve, at dermed kand forholdis efter Forordningen af Dato den 5 Februarij udj nerværende[3] Aar 1685[4]. 13. Hand skal særdeelis see derhen, at med Intradernis Oppebörsel troligen oc oprigtigen omgaaes oc des Belöb aarligen oc tilbörligen[5] af Fogderne vorder beregnet, desligeste at de til forte Ampt liggende Bönder oc Tienere aldeelis intet blifver foru-rettede eller med nogen nye Paalæg[6] imod Loven oc Jordebogen besværgede, ey heller at noget U-sædvanligt derimod fra dennem ved Ampts Betienterne eller Andre j ringeste Maader affordres eller u-retmeszigen med militariske Execution vorder belagt, mens at een hver ved Loven, Schiel oc Ret blifver holden oc for ald Ofvervold oc U-ret handhæfvet, forsvaret oc til Rette forhiulpen. 14. Hand skal oc rette sig efter voris om Officerer- oc Ryttergaardene udgangne Forordning eller hvis derom herefter kunde vorde an-

---

[1] M tilföjer: Og om Nogen skulle befindis imod voris allernaadigste Saug Reglement eller Skovforordninger at hugge eller skiære, skal hand Sligt uden Persons Anseelse paatahle, Dom over dem hende og os derom allerunderdanigst Beretning giöre. [2] Istedetfor „u-tilbörligen anskrifvis" have D, E, F, G, H, I, K, L, M, O, P og Q: höyere, end Marchets Gang er, anskrivis, ei heller deris Last for alt for ringe Priis antagis, mens dem derfor gives, hvis billigt er, saa de paa begge Sider nogenledis kunde vere holden oc vedblive. [3] „udj nerwærende" mangler i B, C, D, E, F og N. [4] G, H, I, K, L, M, O, P og Q: efter Lowen. [5] „oc tilbörligen" mangler i H, I, K, L, M, O, P og Q. [6] D, E, F, G, H, I, K, L, M, O, P og Q: Paafund.

ordnet[1], oc ligesaavel lade sig Rytterböndernis[2] som Præsternis, Fogdernis oc Schrifvernes tilliggende Gaarde med andre til Amptet liggende Bönders Opkomst oc Forbedring (være) angeleggen, hvorfor hand oc med Regimentzskrifverne skal attestere, naar nogen Rytterbonde[3] ved Vaade Jld eller anden u-lychelig Tilfald kunde blifve forarmed, paa hvor lang Tjd hand Frihed kunde behöfve, oc samme Attest til voris Ober Rentemester indsende, til hvilchen Endė Regimentzskrifveren om alle ved Ryttergodset forefaldne Sager oc om Arfve Schiffterne paa Ryttergodset skal giöre Amptmanden dend samme Underretning, som Fogderne paa andet Goedz forpligtede ere at giöre. 15. Med Schoufvenis Tilsiun oc Conservation hafver hand at forholde sig efter voris allernaadigste Forordning, som derom giort er eller vorder, oc flittig lade eftersee, at udj Præsteboels, Kirchegodsis oc voris almindelige Skoufve samt andre Skoufve, som ligger til Gaardene, hvilche nydes pro officio, ej vorder vjdere hugget end det, som Præsterne af Amptmanden udvjsis til deris Præstegaards Biugnings Fornödenhed efter Forordningen[4]. 16. Oc som Regenskaberne for Jordebogens Indkomst oc det U-visze til hvert Aars 1 May oc for Penge oc andre Contributioner til hver Nytaarsdag schulle sluttes, saa skal Fogden samme Regenschaber, naar de af hannem ere underskrefne, Amptmanden tilstille, hvilche Regenskaber hand j det Seeniste 14 Dage efter at de af hannem ere annammede, skal attestere eller oc paateigne, hvor udj hand dennem ey kand bjfalde. J det Öfrige skal vore Fogder oc andre Amptsbetienter være tilforbundne hörsomlig at efterkomme, hvis hand dennem Tjd efter anden til voris Tieniste oc efter voris Orders tilsigendis vorder, dog sig ingenlunde at befatte med voris Intraders Disposition[5]. 17. Med Veye, Broer oc Demninger skal hand hafve god Indseende, at Fogden skaffer dennem tilbörligen vedliige holdne aarligen, eller ligesom Nödvendigheden det udkrefver, af Almuen, saasom det af gammel oc fremfarne Tjder hafver været brugeligt oc sædvanligt, hvorfra Ingen, være sig hvo det være maa, som Gaarde oc Eyendom hafver, j hvad Frihed de end derpaa hafver, skal være forskaanede, anseende at det er til dend almindelig Commoditet oc Nytte[6], oc dersom de viit Afliggende vil heller gifve Penge, skal Amtmanden samme Penge, saa vit een hver efter Billighed j Steden for Arbeidet tilkommer at udgifve, ved Fogden lade oppebære, oc

---

[1] Resten af Artiklen lyder i D, E og F: oc ligesaavel have Tilsiun med Officererne til Foedz deris udlagde Gaarde, at de holdis ved Hæfd oc Magt, som lade sig Præsternis, Fogdernis oc Skrivernis tilliggende Gaarde med andre til Amtet liggende Bönders Opkomst oc Forbedring vere angelegen. I G, H, I, K, L, M, O, P og Q lyder Artiklen saaledes: Hand skal og rette sig effter voris om de til Militien udlagde Gaarde allernaadigst udgangne Forordning og hvis derom her effter kunde vorde anordnet, og lige saavel have Tilsyn med samme udlagde Gaarde, at de holdis etc. (som i D, E og F). [2] N: Rytter oc Dragon Böndernis. [3] N: Rytter oc Dragohn Bonde. [4] G, H, I, K, L, M, O, P og Q: effter Lowen. [5] D, E, F, G, H, I, K, L, M, O, P og Q: dog at hand sig ingenlunde med voris Intraders Disposition befatter. [6] Resten af Artiklen mangler i D, E, F og N. G, H, I, K, L, M, O, P og Q have istedetfor den: dog icke tillade, at under Prætext af Veyenis Reparation Bonden om nogen Tyngsel eller u-sædvanligt Arbeide anmodis.

de Veye oc Broer, som samme vit afliggende Almue vedkommer at ved liige holde, derfor lade forfærdige. Schulle oc Nogen, naar de lovligen oc j rette Tjd ere tilsagde, udeblifve uden lovlig Aarsage, da skal Amptmanden hafve Myndighed til dennem strax at lade pandte oc deraf leye Andre til Veyens Forfærdigelse. 18. Med voris Pandte oc med Reluition afhendte Godses Residentzer, saavelsom Provsternis oc andre Residentzer[1], som paaboes pro officio, eller Goedz, som ved Benaading niudis, skal hand hafve nöye oc flittig Indseende, at de holdis vel ved liige[2]. Vdj de Sager hvor Nogen formener ved Process at til vinde sig noget af voris beholdne eller af Geistlighedens, Communitetets[3], Hospitalers oc deslige Jordegodses Eyendom, Landgilde, visze oc u-visze Herligheder oc Rettigheder, skal[4] hannem gifvis lovlig Kalld oc Varsel, oc hand være forpligtet at indkomme for Retten med sit schriftlig Svar, som udj Actis skal indföris til Underretning j Fremtjden, om hand hafver faaet Ret paa vore Veigne, oc om det ej skeer, svare dend paafölgende Schade[5]. Dog skal, hvad billig Bekostning paa samme Sager giöris, efter Rentecammeretz Ordre, hvor hen Sligt ved Processens Begyndelse schriftligt skal angifvis, af voris Indkomst efter hans Attest betalis. 19. Ofver alle voris Brefve, Forordninger oc Befalinger, saavel Iustitien som Schatterne, Intraderne oc Andet kunde vedkomme oc hannem tilsendis, bör hand at holde een rigtig Bog, som tillige med Amptet hans Successori skal lefveris dend vjdere at continuere, oc ellers flittigen med Rentecammeret[6] correspondere, udj hvis hannem derfra vorder tilskrefven oc hand ellers kand eragte at tiene til voris Intraders Rigtighed oc Forbedring[7], saavelsom oc derhen tragte, at voris allernaadigste Befalinger derudj Amptet af Alle oc een hver beholder deris tilbörlig oc allerunderdanigste Observance, oc paa det Alting herudjnden desto rigtigere kand tilgaae oc holdis udj god oc vedbörlig Orden oc Schich, ville vj allernaadigst, at hvis Ordres, Brefve oc Missiver voris Tieniste oc hans Assistence concernerende, som enten fra os self, voris Statholder eller oc j hans Fraværelse voris Vice Statholder paa hans Vegne[8] eller oc fra Rentecameret til Amptet udfærdiges, skal lige til Amptmanden gaae[9]. Jtem skal Almuens Supplicationer

---

[1] „saavelsom Provsternis oc andre Residentzer" er udeladt i D, E, F, G, H, I, K, L, M, O, P og Q. [2] „at de holdis vel ved liige" mangler i N. [3] „Communitetets" er udeladt i G, H, I, K, L, M, O, P og Q. [4] O, P og Q tilföje: hand paastaa at. [5] Resten af Artiklen lyder i O, P og Q saaledes: Dog skal hand, saa snart saadanne Sager forekommer, os derom betimmeligen advahre og voris Ordre derom forvente, og skal da, hvis billig Bekostning paa samme Sager giöris, af voris Indkombst effter hans Attest betahlis. [6] M, O, P og Q: med voris Stadtholder, Cancelli og Rente Cammer. [7] Resten af Artiklen er udeladt i O, P og Q. [8] „eller oc j hans Fraværelse — hans Vegne" er udeladt i M. [9] Resten af Artiklen lyder i D, E, F, G: Jtem schal Almuens udj Amptet allerunderdanigste Supplicationer först leveris til Amptmanden, som efter grundig tagen Information sig derpaa hafver at erchlere oc dennem saa til voris Stadtholder, Cancellie eller Cammer Collegio efter Sagens Beschaffenhed indsende, at de os derom til viidere voris allernaadigste Resolution allerunderdanigst kand referere, oc ellers alt, hvis som herneder voris Tieniste oc Amptet vedkommende refereris, skal hand til fornefnte tvende Steder skicke oc derom voris allernaadigste Ordre ervarte. H, I, K, L, M: Jtem skal Almuens udj Amptet allerunderdanigste Supplicationer först leveris til Amptmanden, som effter grundig tagen Information sig derpaa haver at erklære og dennem saa til os self allerunderdanigst indsende.

oc Ansögninger udj Amptet addresseris til Amptmanden, som efter grundig tagen Information sig derpaa hafver at erchlære oc, om fornöden giöris, til os allerunderdanigst her ned at skiche. 20. Udj hans Fraværelse af Amptet maa ey nogen af dets Fogder gifvis Fuldmagt at forrette oc beordre paa hans Vegne hvis der forefalder, mens naar hand saaledis rejser oc ellers allernaadigst tilladis at begifve sig uden Stigtet, hvor udj Amptet ligger, hafver hand at forordne[1] een Fuldmegtige, til hvilchen Fogderne oc Andre sig imidlertjd kand holde, om hvilchen Fuldmegtige hand oc dend Forsichring maa hafve, at hand hans Bestilling i hans Fraværelse med tilbörlig Fljd saaledis kand oc vil betiene, som hand self dertil agter at svare. Hvorefter oc ellers j det Öfvrige, saa viit det ey særdeelis herudj er specificeret, hand sig efter Loven oc udgangne Forordninger allerunderdanigst hafver at rette oc forholde. Gifvet paa vort Slot Kiöbenhafn dend 7 Februarij 1685.

Ligesaadan Instruction bekom een hver af Effterskrefne samme Dag, oc blef een hvers Titel foran saaledis indfört: Woris Cancellie oc Assistentz Raad saa oc Amptmand ofver Ringerige, Hallingdalen, Eeger oc Buskerud j vort Riige Norge osz elschel. Mathies Tönsberg. Woris Amtmand ofver Bratzberg Amt j vort Riige Norge os elschel. Niels Sörensen Adelaer. Voris Cancellie Raad oc Amtmand over Nedenes oc Bamle j vort Riige Norge os elschel. Jörgen Möller til Aagaard. Voris Commerce Raad oc Amtmand ofver Stafvanger Amt j vort Riige Norge os elschel. Daniel Knoph. Voris Cancellie Raad oc Amtmand ofver Bergenhuus Amt oc Assessor j Ober Hof Retten j vort Riige Norge os elschel. Lauritz Lindenow. Voris Cancellie Raad oc Amtmand ofver Trundhiems Amt os elschel. Iochim Friderich Wind til Gierdrup. Voris Amtmand ofver Romsdalen oc Noermöer j vort Riige Norge osz elschel. Ionas Lillienschiold. Voris Cancellie Raad oc Amtmand ofver Nordlandene os elschel. Knud Gedde til Vaschergaard.

39.

Instrux for de Deputerede ved Söetaten, dat. 21 Marts 1685[2].

Jnstruction oc Anordning, hvorefter wii Christian den Femte af Guds Naade Konge til Danmarck oc Norge, de Venders oc Gohters, Hertug udj Slesvig, Holsten, Stormarn oc Dytmærsken, Grefve udj Oldenborg oc Delmenhorst etc. allernaadigst

[1] H, I, K, L, M, O, P og Q gjengive Begyndelsen af denne Artikel saaledes: Hand maa ej reise af det Stifft, hvor udj det hannem allernaadigst anbetroede Ampt ligger, uden voris egen allernaadigste Tilladelse, og da haver hand at forordne etc. [2] Efter den i Geheimearchivet (Marineministeriets Aflevering, kgl. Resoll.) bevarede Original med Underskrift og Segl. Er allerede tidligere trykt i H. G. Garde: Efterretninger om den Danske og Norske Sömagt, I. 289—296.

wilde, voris Deputerede ved Söe Estaten udj de dennem anbetroede Forretninger ved voris Söe Estat indtil wiidre sig allerunderdanigst schal rette oc forholde.

1. Skal de sig een tow à trej Gange om Ugen, eller saa tiit det nödig giöris, paa det til Söe Estatens Commissariat anordnede Stæd lade finde oc sammesteds om alt, hvis til woris Flaades oc Söe Estats Conservation, Gaufn oc Beste kand geraade, flitig deliberere oc ofverlegge. 2. Oc som wii dennem Inspectionen ofver alt, hvis woris Söe Estat tilhörende oc deraf dependerende er, hermed allernaadigst wil hafve opdraget, saa paa det de om alt des angaaende fuldkommen Wiidenschab oc Efterretning kand hafve, schal de sig af alle derunder hörende Betiente, som noget af des vedkommende under Hænder hafver, rigtige Jnventaria oc Ruller, eller hvad det være kand, som de til slig deris Forretning nödig hafve eller desiderere maatte, lade gifve oc lefvere. 3. De skal fornemmeligen oc i sær sig lade være angelegen, at woris Flaade altiid i saadan Stand er, at naar wii dennem een tow à trej Maaneder til förend derom allernaadigst tilsiiger oc anbefahler, den da i tilbörlig Stand fuldferdig wære kand at gaa udj Siöen; til hvilcken Ende 4. de saadan Anstalt giöre skal, at altiid saa megen Munition, Proviant, Materialier oc des lige Flaaden tilhörende ved Haanden oc paa Holmen, Proviant Huuszed og Töighuuszet tilstæde er, som Flaaden udj een gandsche Sommer eller siuf Maaneder, om den udj Siöen være schulde, kand nödig hafve. 5. Oc som paa forbemelte Maade de voris Flaades Conservation sig schal lade være angelegen oc altiid derhen see, at alle Skiibe, som nu for Haanden ere eller herefter komme maatte, udj god Stand med ald des Tilbehör holdes; saa schal de oc, hvis til des Reparation Tiid efter anden udkrefves maatte, itiide anschaffe, saa Skiibene for des Udeblifvelse Schyld ey forderfves oc udj Afgang gerader. 6. Naar wii allernaadigst resolveret hafve, at it eller fleere nye Skiibe schal bygges oc opsettes, oc dennem Opsatzen indlefveres paa alle de dertil udkrefvende Materialier, skal de sig i höyeste Maade lade være angelegen, at slige Materialier straxen anschaffes, saa Skiibene til behörig Tiid fuldferdig worde kand. 7. Med alle Betiente ved Söe Estaten schal de flittig Indseende hafve, at een hver sin Charge tilbörligen i Agt tager oc forretter, oc fornemmeligen derpaa Agt gifve lade, at een hver paa sit anordnede oc behörige Stæd tilstæde er, saa de altiid fuldkommen oc fast kand wære forsickred, hvad for Folck wii i woris Tieniste hafver, oc paa hvad for Stæder de, om mand dennem hastig maatte nödig hafve, ere at finde. 8. Oc for at være om fornefnte Folckes Tilstædeværelse desto meere forsickrede, schal de altiid self eller oc wed de Wedkommende oc fornemmelig, naar noget Skiib lidet eller stort udgaar oc igien kommer, lade münstre, saa de altiid, hvad udgaaen oc igien indkommen er, oc i saa Maade stedse Afgangen kand wiide oc Afregningerne derefter indrette, at ey wiidre, end som tilstæde er oc til Afgangens Dato bör at got giöris, bethales. 9. Munstringen en general schal ellers schee (naar ingen Flaade udj Siöen er) hver Fierding Aar, som de self persohnligen schal

forrette, oc naar den scheed er, schal Rullerne af dennem samptlig underschrifves, at den Dag saaledes munstred oc befunden er, oc siden til den, som Afregningen derofver schal giöre, ofverlefveres. 10. De schal flittig Agt gifve, at Afreigningerne tilbörligen oc rigtigen, baade med de, som münstres, saavelsom med alle andre Söe Estatens Betiente efter woris Söe Estats Reglement scheer, saa at Ingen wiidre got giöris eller noget meere, end som wii derudj allernaadigst forordnet hafve, tillagt worder. 11. Naar nu Afregningerne, som forbemelt, rigtig giort oc forferdiged ere, schal de Baagholderen dennem lade tilstille, som derpaa Assignation til Ober Zahlmesteren schal indrette, oc efter at neden paa teigned er, at den rigtig udj Prothocollen er indfört, af dennem lade underschrifve oc til de Vedkommende efter deris god Befindende extradere. 12. Bethalingen til Folckene schal schee for Banquen til een hver, hvor de self altiid hoes tilstæde være schal oc tilsee, at Alting rigtig tilgaar, oc een hver sin Lön, saawiit hannem efter den giorde Afregning kand til komme, uden nogen Formindskelse eller Afkortning bekommer. 13. Jngen Afregning til Bethaling maa giöris Nogen, som icke in specie udj voris Söe Estats Reglement indfört er, eller oc at woris allernaadigste special Ordre derfore fremwiiszes, hvilcken Ordre dog altiid udj Afregningen endten schal indföres eller sig korteligen paa beraabes, at den derefter scheed er, saa at altiid i Fremtiiden kand wiides, om den sig paa Reglementet eller aparte Ordre funderer, oc forholdes i det Öfrige med Paaskrifften oc Assignationen, som udj den 11 Post meldt er. 14. For Alting skal de flittig tilsee, at hvis som til Söe Estatens Fornödenhed af Een eller Anden lefveres, være sig Proviant, Ammunition, Jern, Tömmer, Tov, Hamp, Tiære eller hvad det være kand, gode, dygtige oc forswarlige Vahre ere, oc at det Quantum, som lefveres schal, til hver Stæd efter deris Anwiisznings Ordre rigtig uden nogen Formindskelse lefveres, saa oc at de Betiente, som Sligt under Hænder oc i Forwahring hafver, tilbörligen dermed omgaar. Fornemmeligen hafver de oc at tilsee, at ingenlunde tilstædes Noget, som fra Material Huuszed at udlefveres er beordred, ved Anwiisznings Zeddeler af Material Skrifveren endten udj Byen, Werckstæderne eller Banen annammes, mens at Alting först directe ved Tal, Maal, Vegt, Naufn oc hvad meere derved er at observere (efter at det tilforn af Equipagemesteren oc de Vedkommende med Fliid er ofverseet oc af dennem til voris Tieniste dögtige oc gode befunden) udj Material Huuszed indlefveres, förend det wiidre til nogen Brug distraheret worder, til hvilcken Ende Material Skrifveren udförlig i sin Quitering hafver at melde, at Vahrene saaledes, som för er meldt, befindes, det samme Equipagemesteren oc derpaa under sin Haand schal attestere. 15. De hafve oc da oc nu Stæderne, hvor Söe Estatens tilhörende Wahre ere beliggende, self at visitere oc tilsee, hvorledes Betienterne dermed omgaaes, om de det forswarligen conserverer oc i Agt tager, saa Indtet forderfves, disligeste oc lade somtiiden eftermaale oc telle, om alle Vahre, som efter de af Betienterne indgifne Extracter i Forraad bör at være, wirckelig oc fuldkommen tilstæde ere,

saa mand om een hvers Troskab oc Jfver til woris Tienistes Befordring desto meere kand være forsickred. 16. De skal bære flittig Omsorg for, at naar nogen Mangel ved Söe Estaten af It eller Andet (eftersom altiid, som för er meldt, een Quantitét til een Flaades Fornödenhed een Sommer udj Siöen at holde bör udj Beredschab at wære) befindes, at da i rette Tiide de manglende Vahre indkiöbis oc til allernöyeste Priisz mueligt betinges, saa at Indtet uden woris Nötte oc Profit ved alle Leverancer uden nogen sær Interesse oc egen Nötte söges, oc maa de endten ved dennem self eller Andre, under hvad Prætext det oc være kunde, ingenlunde nogen Leverance i ringeste Maade under woris höyeste U-naade giöre eller giöre lade. Hvis Contracter, som med Kiöbmændene eller Leverancererne oprettes, schal de self underschrifve, siden af Baagholderen paategne lade, at den udj Prothocollen er indfört, oc naar Leverancen giordt er, schal det af Baagholderen paa Contracten skrifves, hvorledes den efter de derom udstedde Quiteringer, som hoes Contracten altiid schal hefftes, scheed er, hvorefter da paa samme Contract Bethalingen til Ober Zahlmesteren assigneres, oc forblifver i saa Maade altiid Original Contracten oc Quiteringerne hoes Ober Zahlmesterens Regenschab. 17. Oc som wii allernaadigst wilde, at herefter ingen af woris Skiibe nogen Proviant, Materialier eller deslige som indkiöbis (undtagen hvad store Master oc grofft Tömmer angaar, som u-omgiengeligen for des Storhed Schyld med voris egne Skiibe faar at afhentes) schal afhente, mens ald Coffardie Fartöig (for saawiit til Flaaden, naar den i Söen gaar, til Proviantets oc Ammunitions Medförelse ej höist nödig behöfves) at afskaffes, saa schal de altiid, naar med Nogen om een eller anden Vahres Lefvering sluttes, altiid saaledes contrahere, at Leverancérern Vahrene self til det anordnede Stæd lefverer, eller oc, hvor slig Contract icke kand faaes, da at bære Omsorg, det de nödige Skiiberom til samme Vahres Transport oc Afhentelse betimelig Tiid fragtes oc til Stæderne, hvor Vahrene befindes, hensendes. 18. Med Betienterne ved Proviant-, Baggers oc Brögger-Huuszet schal de flitig Indseende hafve, at hvis Proviant, som de til Skiibenes Proviantering, Maanedskosten oc Spiiszningen i Boden efter de dennem derom gifvende Ordres Tiid efter anden udlefverer, Bagger eller Brögger rigtigen ved Maal oc Wegt uden nogen Formindskelse eller Afkortning dögtig oc wel daned lefverer, saa Folckene, som det consumere schal, ey foraarsages derofver at klage. 19. Oc som befunden er, at naar it eller andet Skiib udröstes oc provianteres schulle, at da Proviant oc Bröggers Betienterne tiit oc offte for det fulde Capiteinen paa Skiibed assignerede Quantum, endschiönt det icke altsammen er blefven annammed, qviterede ere, hvorofver tiit oc offte it Skiib udj Siöen er kommen, som ey saadan Quantum inde hafft hafver, som mand Estat paa giordt hafde, da som formedelst Sligt woris Tieniste merckelig Schade een Gang kunde komme til at lide, oc ey Andet derunder end som Underslef söges, saa hafver de, for at forekomme Sligt saawiit muligt, at ansiige Betienterne, at de icke alleniste Sligt ved deris Æres oc Charges Fortabelse herefter lader, mens

end oc, saa snart at de efter den dennem gifne Udlefverings Ordre Vahrene, endten alle eller saawiit de hafft, lefvered hafve, strax dennem tilkiende gifve, oc schal da Capiteinen paa Skiibed, som det annammed, under sin oc Skiibs Skrifverens Haand i ligemaade indlefvere, om de Altsammen eller hvor Meget af det assignerede Quantum de bekommed hafver, saa mand altiid kand være forsickred, paa hvor lang Tiid hver Skiib proviantered er, oc at siden ved Hiemkomsten desto rigtigere med hvis tilofvers er kand tilgaa. 20. Hvad Spiiszningen udj Boden oc paa Skiibene angaar, da forblifver det derved efter forrige Anordning oc giorde Taxt, naar ickun tilsees, at dermed rigtig omgaaes, saa at ingen wiidre Spiiszning beregnes, end som wirckelig tilstæde ere. Hvorfore fornemmeligen wil observeres, at de Betiente, som dermed at omgaa bestilt ere eller antages maatte, udj tilbörlig Troschabs Æd tages, oc at flittig Indseende med dennem i saa Maade hafves, at de deris Forretning troligen oc flittigen betiener. 21. Fornemmeligen oc jdeligen faar de at hafve vedbörend Indseende med Handwercks Folckene oc Daglönnerne, at de ey alleene paa Holmen stedse tilstæde ere oc ey andensteds sig lader finde, mens end oc at de ey det Allerringeste, for hvem det end oc være kunde, end som hvad woris Siöe Estat oc woris Tieniste vedkommer, eller wii aparte allernaadigst anbefahle maatte, giöre eller arbeide, hvorfore flittigen hver Dag schal antegnes, hvor mange som dagligen paa Arbeidet comparerer, at derefter, saa oc efter deris Attester, som dermed in specie Indseende hafve schal, Bethalingen hver aattende eller fiortende Dag schee kand, i Særdelished schal ved Dag Lönnerne observeres, at de Udeblifvende rigtigen udj de af dem dertil ordinerede Böger worder annoteret, saa at de, som ude blifver, derfore heele eller halfve Dages Lön kand kortes, jtem oc de Aarstienere, som tillige med under Daglönnerne regnis oc sig fra Arbeidet uden tilbörlig Anmelding bortsniger, at dennem derfor een heel eller half Uges Kost oc Lön efter befindende Beschaffenhed afdragen worder. 22. Handwercks Stuerne in specie angaaende, da ville wii, at Admiralitetet herefter aldelis Indtet derudj at giöre maa bestille, mens hvis som til Flaadens Fornödenhed maatte udkrefves, schal woris Deputerede strax Anordning udj bemelte Werckstæder om giöre, at det forfærdiges, oc hafver Admiralitetet tillige med Indseende, at det forswarligen efter den desidererende Maade oc Model giöris oc forferdiges. 23. Oc som woris Deputerede, som for er meldt, alt, hvis som udj Handwercks Stuerne giöris schal, anordner, saa schal de oc tilsee, at icke alleene dögtige Svenne, som deris rigtige Lære Brefve hafve, udj Werckstæderne arbeide, oc ingen Lære Drenge under Swendenes Naufn indsniges, oc Mesterne i saa Maade ey Lön paa Svenne i Stæden for Drenge tage, mens end oc, at med hvis Tömmer, Jern oc anden Materialier, Mesterne lefveret worder, rigtig omgaaes, at ey Noget deraf til anden Brug anwendes, disligeste oc at Folckene, i sær Daglönnerne, flittig arbeide, oc at ey nogen Bethaling til Nogen giöris, förend rigtig Bewiisz er, at hand sin tilbörlig Tiid arbeidet hafver, til hvilcken Ende de endten self eller ved Equipage-

mesteren flittig schal lade eftersee, om det forferdigede Arbeyde jmod deris Löns Proportion kand oplöbe. Disligeste schal de oc Mesterne tilholde, at de hver Afften, naar de fra Arbeidet gaar, alle Nögler til Werckstædernes Dörre til Equipagemesteren ofverlefverer oc den om Morgenen igien hoes hannem affordrer. 24. Saawiit som mueligt er, skal de sig her efter lade være angelegen, at hvis Arbeide som fornefnte Maade giöris schal, at det kand worde betinget for it wist, naar Materialierne Mesterne dertil lefveres, saa ey nödig hafves saadan Witlöfftighed med Dag Lönnerne at holde, som dog icke altiid med saadan Rigtighed oc Mesnage kand schee, som naar alt Arbeide betinget er. 25. Med Equipagemesteren schal de i lige Maade tilsee, at hand sin Charge, saawiit hannem vedkommer, tilbörligen forwalter, oc stedse ansiige, at hand om hvis udj een eller anden Maade til Flaadens Fornödenhed maatte feyle, tilbörligen erindrer, saa det i Tiide kand worde anschaffed; oc paa det de saavelsom hand om Materialiernes Tilstand altiid tilbörlig Underretning kand hafve, saa schal de baade Material saavelsom Timmer Skrifveren tilholde straxen it udförligt Jnventarium paa alt, hvis nu af Stort eller Lidet i Forraad findes, under sin Haand til Equipagemesteren at ofverlefvere, oc at hand hannem siiden hver Morgen under sin Haand indgifver, hvad hand den Dag tilforne, være sig Stort eller Lidet, efter Ordre paa nye annammed hafver. 26. Hvis Bygninger, som til Söe Estaten hörer, schal de flittig med Jndseende hafve, at de tilbörlig oc i rette Tiide med mindste Bekostning, saawiit som mueligt, repareret oc ellers stedze udj god Stand conserveret worder, oc schal de saavelsom Admiralitetet derhen see, at ingen anden end som de, som det best meriteret hafver, oc hvoraf wii Tieniste kand hafve at forwente, nogen Huusze eller Waaninger udj Skipper- eller de nye Boder forundes. 27. Det schal være deris Forretning oc fornemmelig, at de tilseer, det Indtet fra woris Holm, Töig-Huusz, Proviant- og Brögger-Huusz af Materialier, Ammunition, Proviant eller hvad det være kand, abalieneres eller bortkommer, ey heller at nogen Materialier, til hvem det oc være kand, uden woris expresse Ordre paa stacked eller lang Tiid bortlaanes. 28. Naar oc nogen Skiibe udsendes Timmer eller anden Last at indhente, hafve de derhen at tilsee lade, at udj samme Skiibe aldeelis Indtet uden woris egne Vahre indskiibes, ey heller at samme Skiibe noget uden woris Eget tilbage förer oc indsniger, hvorved voris Told oc Rettighed defrauderes, langt mindre at nogen Ancker, Tackel, Tow eller dislige, som forbemelt, fra Holmen bort practiceres eller bort kommer, oc hvis de om Sligt Noget udj Erfahring kunde komme, hafve de os Sligt, saavelsom oc om nogen anden Siöe Estats Betiente sig udj een eller anden Maade forseer oc sin Charge ey forswarligen oc troligen forretter, uden Ophold oc Persohnens Anseelse at tilkiende gifve, hvor wii da allernaadigste Ordre wil stille, hvor dan med slige Persohner, som sig forseet hafver, schal forholdes; mens dersom nogen grof Forseelse i saa Maade i voris Frawærelse maatte foregaa, som ingen Ophold taale oc hvorudofver voris allernaadigste Ordre

icke straxen indhendtes kunde, schal de Fiscalen ansiige, at hand straxen om Sagens Beschaffenhed jnquirerer oc den efter Lowen oc Articklerne som forswarligt udförer. 29. De skal, saawiit Fundatz oc woris derom udgangne allernaadigste Forordning medförer, tilbörlig Opsiun med Qvetz Huuszet hafve, at det udj behörig Stand kommer oc fremdeeles conserveres, oc sig af yderste Efne lade være angelegen, hvad til des Opkomst oc wiidre Tiltagelse kand gerade, jtem at de derudj indkommende Sygge oc Qvetzte tilbörligen wartes oc med nödtörfftig Spiiszning oc nödige Medicamenter forsynes oc ellers Alting derudj rigtigen oc forswarligen tilgaar. 30. Jnventarierne ved Holmen, Töig Huusz, Proviant- oc Brögger-Huuszet, saawiit til Söe Estaten hörer, schal de eftersee oc revidere, saa at alt hvis u-brugeligen oc ey til woris Söe Estats tienlige Wahre oc Materialier derfra kand worde separeret oc afschaffed, oc ey Andet derudj findes, end som hvis til woris Flaades oc Söe Estats Fornödenhed tienlig være kand, saa samme Huusze oc Inventaria ey med noget U-dygtigt opfyldes, oc ellers at i Agt tage, hvis derved til woris Tienistes Forfremmelse kand wære at forbædre oc forandre. 31. Dersom woris Deputerede maatte for got befinde, een og anden wiidre Forandring med Materialernes Udlefvering at giöre, saa at Indtet uden til woris eget Nötte anwendes, ey heller at noget Tömmer, lidet eller stort, eller Andet, hvad det være kand, til U-nötte oc ey til des rette Brug forhugges eller i andre Maade os til Schade anwendes, eller oc noget wiidre være maatte, som til woris Tienistes Befordring geraade kand oc herudj ey specialiter anfört ere, det lade wii os allernaadigst befalde, ey tviflende, de jo som ærlige oc oprigtige Tienere udj Alt til woris Gaufn oc Beste sig lader finde, til hvilcken Ende de oc samptlige under deris Ordre Staaende, een hver især, behörige Jnstructioner hafver at meddeele oc siiden wiidre flittig tilsee, det een hver sin Æd oc Pligt i Agt tager oc woris Tieniste vedbörende forretter. 32. Hvad som ellers ved Söe Estaten oc deris Forretning kand forefalde, derom schal de os stedze oc jdeligen allerunderdanigst referere, disligeste oc schal de maanedlig eller i det Lengste quartaliter indgifve os rigtige Extracter, hvor sterck Mandschabet befindes, oc paa hvilcke Stæder de ere, jtem paa alt hvad ved woris Söe Estat findes, i hvad Stand det er, hvad höistnödig reqvireres, hvad som bestilt er, oc hvad som feyler, hvad giöris oc ellers i andre Maade bestilles schal, disligeste hvad i det forlöbene Quartal efter Reglementets Indhold oc ellers derforuden extra til Bethaling anwiist oc assigneret, saavelsom hvor wiit Bethalingen til Folckene scheed er, og hvad dennem rester, in Summa om Alting, saa wii stedse fuldkommen kand wiide, i hvad Tilstand woris Söe Estat er, oc ellers hvis de til woris Söe Estats Frembtarf oc wiidre Opnam kand udfinde, os allerunderdanigst at tilkiende gifve, oc i det Öfrige saaledes udj Alt sig schicke oc forholde, saasom de det agter at ansvare oc wære bekient. Gifvet paa wort Slott Kiöbenhafn den 21 Martij 1685. Under vort Signet.

Christian.
L. S.

J. Harboe.

Den 22 Marts 1690 hlev der udstedt en omtrent ligelydende Instrux[1] for de Deputerede for Söetaten (jvfr. Garde: Efterretninger om den Danske og Norske Sömagt I. 321—322). De væsentligere Varianter deri ere fölgende: Artikel 5 efter „hvis til des Reparation Tiid efter anden udkrefves maatte" indskydes: oc dertill af Holmens Admiral (efter forhen med hannem holdene Conference oc efter de Memorialer oc Opsatzer, hand da till dennem derom indgivendis vorder) desidereris. — Art. 6 lyder der: Naar vj allernaadigst resolverit hafver, at et eller fleere nye Schibe efter dend oc de af os allernaadigste approberede oc Holmens Admiral tilsendende Projecter, Modeller eller Afridzer schall opsettes oc bygges, schall de sig i höyeste Maade lade vere angelegen, at de der till fornödene Materialier efter Holmens Admirals derom giörende oc dennem till stillende Opsatzer straxen anschaffes, saa Schiibene till rette og behörig Tiid efter de Holmens Admiral tilsendte Modeller og Afridzer vden nogen Forandring fuldferdig vorde kand. — Art. 14 foran „Fornemmeligen hafver de" indskydes: oc schall ellers alle Jndtegts- og Udgifts Ordre, for saa vit Holmens Materialier ere angaaende, af dennem paa Holmens Admiral efter dend vdj hans Instructions 12 Postes widere Formelding vdstedis, saa hand om ald Till- oc Afgang af Materialierne saa meget bedre Viidenschab kand have. — Henimod Slutningen staaer der istedetfor „Equipagemesteren": Holmens Admiral. — Art. 16 foran „Hvis Contracter" indskydes: langt mindre tilstede, at nogen af Betienterne det giörer, eftersom derwed letteligen een og anden Undersleb kand begaais, til hvilchen Ende vj og allernaadigst vilde, at samme Betiente, oc fornemmeligen de som ved Commissariatet ere oc om ald Behold oc Mangel ved Söe Estaten Viidenschab have, især oc aparte Æed af dennem schall tages. — Art. 17 er udgaaet. — Art. 19 (som der bliver til Art. 18) lyder saaledes: Paa det mand oc altiid forsickred verre kand, at alle udj Söen at gaae distinerede smaa oc store Aarlog Schiibe, Fregatter og andet Fahrtöig med saa megen Proviant oc af saadan Danlig- oc Dögtighed, som vij det allernaadigst anbefalet have oc voris Tieniste vdkrefver, ere forsiunede, skall de saadan Anordning ved Proviant- og Bröggerhuusets Betiente giöre, at naar nogen Schibe vdgaar, oc de behörrige Ordres om Proviantets oc Ölleds Vdlefvering de Vedkommende meddehlt ere, at da Proviant oc Bröggers Betienterne saa meget Proviant, som et hvers Skiib efter Ordren schall have, vdj de der till forordnede Pramme lade legge oc till Skiibet, enten det ligger inden eller uden Bommen, henförer, hvor da Leverancen (efter at Vahrene i de Deputerede deris Fuldmegtiges Nerwærelse efterseet oc proberet ere, om de saa dögtig- oc saaledis danned ere, som forsvarligt verre kand) till dend commanderende Officerer oc Skibsskrifver paa Schiibed fuldkommen scheer og giöres oc derfor behörig Qvitering annammis. Paa lige Maade schall det og med Annammelsen, naar Skibene igien hiemkommer, forholdis, at Proviant- oc Bröggersz-

---

[1] Geheimearchivet, Danske Samlinger No. 364.

Betienterne det fra Skiibet igien, inden det inden Bommen kommer, vdj Prammen lader annamme oc saa till Proviant- oc Bröggerhuuset förer. Oc paa det oc med Prowiantets Levering, naar Flaaden er i Söen, altid samme Rigtighed kand holdis, saa ingen Leverantz vden lige paa Schiibene af Prowiants Betienterne scheer, saa schall de oc, naar nogen Flaade i Söen er oc dend med meere Prowiant schall forsynis, Proviant Betienterne een Fuldmegtig for saadan Tid gotgiöre lade, som det paa Proviantgaarden annammer, oc, som forbemelt, i deris Fuldmegtiges Nerwerrelsze till hver Schiib i Söen leverer. Oc vilde wj for meere Rigtighed Schyld og for at forrekomme ald Vnderschleb, som af Schibsschrifverne oc Andre kunde begaais, at saa snart et Skiib af Söen igien hiemkommen er oc paa Reeden Ancker hafver ladet falde, da voris Deputerede enten self eller ved Andre strax schall begive sig paa Schiibene og lade sig levere Skibsschriverens Bog, som hand paa Indtegt oc Vdgift paa Schiibets Prowiant holdet have, oc dend med Schiibsschriverens oc Capitainens Segel forseigle oc saa til sig annamme oc i Forvaring beholde, indtill at ald Leverancen af Schibed scheed er, saa der efter behörig Reede oc Rigtighed kand giöres. — Ved Slutningen af Art. 20 (der Art. 19) tilföjes: Oc paa det ald Underslef med Udleveringen af Skiibene igien iligemaade saa meget meere maae afvergis, vilde vj, at de, som meere end een Portion eller Rantzon at nyde allernaadigst bewilget oc i Taxten tillagt er, ickon een Portion paa Skiibet anordnis og medgifves, oc at det Öfrige, som dend eller de der ofver tilkommer, her paa Landet af Prowiantgaarden leveris, hvor wed da ald particulair Vdlevering af Skiibene opholder. — Ved Slutningen af Art. 21 (der Art. 20) tilföjes: Og som Holmens Admiral, efter den fierde og siette Postes Formelding udj hans Instruction, iligemaade er anbefahlet paa Handwerchsfolchene oc Daglönnerne at Agt gifve, at de till det nödige Arbeide set og fordeelt vorde, saa hafver de oc med hannem om, hvad Arbeide oc paa hvilche Steder de til brugis skall, altied behörig at conferere oc ofverlegge. — I Art. 22 (der 21) indskydes efter „schal woris Deputerede": efter for hen giorde Aftale med Holmens Admiral; og istedetfor „hafver Admiralitetet tillige" staaer der: haver Holmens Admiral tillige. — Art. 23 (der 22) har istedetfor „ved Equipagemesteren": Holmens Admiral; og istedetfor „til Equipagemesteren ofverlefverer oc den om Morgenen igien hoes hannem affordrer" fölgende Slutning: till Holmens Admiral ofverleverer oc dend om Morgenen igien hoes hannem affordrer; oc paa det Munstringerne altid ofver alt baade paa Holmen oc Töighuused, saa vit Söe-Töighuus-Folchet angaar, saa meget desto bedre oc rigtigere kand schee, schall de sig altied Dagseddelerne lade give, hvor oc paa hvilcke Steder de till Arbeidet paa Holmen oc Töighuuszet at giöre oc forrette anwiist oc fordeelt ere, saa de derefter oc flittig Indseende kand have, om de oc paa Arbeidet ere oc det Anbefahlede behörigen forrette. — Art. 25 (der 24) lyder der saaledes: De schall tillige med Holmens Admiral Jndsigt med Equipagemesteren hafve, at hand sin Charge vedbörende i Agt tager oc forretter.

Oc paa det bemelte Holmens Admiral om, hvis Forraad af Materialier paa Holmen j Forraad findis, behörrig Videnschab kand hafve, schall de straxsen hannem et vdförlig Inventarium af Material oc Tömmerschriveren paa Alt, hvis af Stort eller Lidet i Forraad findes, vnder deris Hender tilstille oc maanedlig med Extracters Indlevering till hannem continuere lade, saa oc tilholde Material- oc Tömmerschriverne maanedtlig med Extracters Indlevering till Holmen at continuere, hvor efter da Holmens Admiral om, hvis som viidere Tiid efter anden behöfvis, efter den 9 Articuls Formeldning udj hans Instruction behörig Erindring til voris Deputerede giör, som det da oc som för er meldt, snarist mueligt schall söge at anschaffe. — I Art. 26 (der 25) indskydes foran „flittig med Jndseende": tilligemed Holmens Admiral; og istedetfor „oc schal de saavelsom Admiralitetet derhen see" staaer der: hvor om oc Holmens Admiral vdj den 17 Articul af hans Instruction allernaadigst anbefallet er; fornemmelig hafver de oc der hen at see. — Ved Slutningen af Artiklen tilföjes: hvilche de da med behörige Bevilnings Seddeler der udj at boe forsyner oc med rigtig Inventarier ofverlefverer oc der efter enten self visitere eller ved Andre tvende Gange om Aaret visitere lade, i hvad Stand de ere oc hvorledis de af de Beboende conserverit vorder. — Ved Slutningen af Art. 27 (der 26) tilföjes: Oc er voris Holmens Admiral i den 16 Articul af hans Instruction hermed oc saa viidt Holmen angaar, Indseende at hafve jligemaade allernaadigst anbefalled. — I Art. 32 (der 31) indskydes efter „oc hvad dennem rester": oc hvor meget af de till Söe-Estaten destinerede Middeler indkommen er. — Enden lyder der: Gifvet paa vort Slot Kiöbenhafn den 22 Martij A° 1690. Under wort kongl. Haand oc Zignet. Christian. L. S.

Under 6 Febr. 1694 udstedtes atter en ny Instrux[1], der er ligelydende med den af 22 Marts 1690 paa fölgende Afvigelser nær: Art. 11 lyder saaledes: Med voris Geheime Raad osz elskelig Hr. Christian Siegfred von Plessen skal de flittigen, idetmindste hver Uge en Gang, eller saa tiit oc ofte det nödig giöres, paa Holmens Commissariat conferere oc overlegge om Alting, hvis Söe-Estaten oc deraf dependerende kand være angaaende, saa oc om hvis Penge til Folckenis Betaling efter Reglementets Jndhold behöves, saa Betalingen, naar Afregningerne, som forbemelt, rigtig giort oc forferdiget er, til dennem frem for nogen Anden altid rigtigen fölge oc ex cassa ordonnerit vorde kand oc til Vedkommende paa Holmen til videre Betalings Giörelsze leveris. — Art. 12 efter „de self" indskydes: eller i det mindste tvende af dennem. — I Art. 13 er Slutningen „oc forholdes i det Öfrige" etc. udeladt. — Art. 14 efter „Söe Estatens Fornödenhed" indskydes: efter forhen sluttede Contracter (hos hvilckes Sluttelse bemelte voris Geheime Raad Pless altid hos være skall, saa om Midlerne til desz Betaling desto bedre Anordning i Tide giöres kand) eller i andre Maader. — Art. 16

[1] Geheimearchivet, Marineministeriets Aflevering No. 557.

mellem „at da" og „i rette Tiide" indskydes: efter forhen giorde Overleggelse, Conferering oc Slutning med berörte voris Geheime Raad. — Efter „til allernöyeste Priisz mueligt" indskydes: i deris Nærværelse. — Mellem „schal de self" og „underschrifve indskydes: tillige med oft anförte voris Geheime Raad Pless. — „Til Ober Zahlmesteren" og „oc forblifver — Regenschab" er udeladt. — Art. 25 (26): „Skipper- eller" er udeladt. — Enden lyder: Ladendes det ingenlunde. Givet paa vort Slott i Kiöbenhafn den 6 Februarij Anno 1694. Under vor kongelige Haand oc Signet. Christian. (Loco sigilli.) J. Harboe. — Jvfr. iövrigt No. 47.

40.

Instrux for Generalprocureuren, dat. 6 Juli 1686 [1].

Instruction hvorefter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at voris Iustitz-Cancellie-Camer oc Admiralitetz Raad saa oc General Procureur os elskel. Niels Bendtzon til Vaar oc Mörchegaard sig udj hans General Procureurs Embedis Forretninger, indtil vj anderledis derom tilsigendis vorder, skal rette oc forholde.

1. Skal hand voris oc voris kongelig Arvehuses Jnteresse oc Fordeel udj alle forefaldende Occasioner fremme oc befordre, saa at Intet hannem vitterligt imod voris höykongelig Souverainitet oc Arverettighed saavelsom det kongelig Arvehuses Flôr oc Velstand oc ellers imod voris kongelig Höyhed, Respect oc Regalier, ey heller ved Justitiens Administration, saavel udj geistlige som udj civil Sager, til voris kongelig Jnteressis Svechelse foretagis eller handlis. 2. Hvad hannem j saa Maader enten self forekommer eller af Andre vorder forebragt, haver hand os strax allerunderdanigst at tilkiendegive til voris vjdere allernaadigste Resolution, om det skal eftersögis, ved Retten paatalis oc udföris, hvilchet, om saaledis allernaadigst for got befindis, skal skee j Danmarch ved voris General Fiscal oc hans Fuldmegtige, dog om Sagen er af nogen Vigtighed, haver hand self, förend Processen begyndis, med bemte voris General Procureur derom at conferere, mens er det j Norge, da ved General Procureurs egne Fuldmegtige. 3. Til hans dis grundigere Jnformation om alt Saadant skal hand holde flittig Correspondentz med voris Stigtbefalingsmænd, Amtmænd, Superintendenter, Landzdommere, Laugmænd oc Magistraten j Kiöbstæderne samt andre fornemme Folch, fra hvilche hand sig sandfærdig oc u-partjsk Uuderretning kunde forvente, hvorudi deris Nafne, som Noget j saa Maader tilkiende givendis vorder, maa, om de det begierer, holdis fordölt, saa at hvad de saaledis til voris oc vore Riigers oc Landers Tieniste velmeent kand have angiven, skal ingenlunde komme dennem til nogen Hinder eller Skade, og skal alle de Breve, som hannem med Posten tilsendis eller hand dermed bortschicher, være frj for Porto, dog om Andris Breve motte findis under

---

[1] Instructionsbog No. 1. Fol. 234 sqq.

Couvert til hannem, da dennem udj Posthuset remittere. 4. Skulle hand oc udj nogen Sag behöve Underretning enten af voris Cancellie-, Camer- eller andre Collegiis eller oc hos voris andre Betiente, haver een hver hannem derudj til voris Tieniste at assistere oc, hvis Documenter han in originalj kunde begiere, imod hans Bevjs at lade være fölgagtig, hvilche, saa snart de ere brugte, igien bör at indleveris. 5. Udj voris höyeste Ret skal hand flittig möde oc der sit Votum aflegge, saa oc ellers, naar om Sagen til os formedelst Votorum Lighed for begge Parter eller anden Aarsag allerunderdanigst Relation skeer, sig, saa tit hand voris allernaadigste Befaling derom bekommer, tilligemed de Andre, som vj dertil næfner, derhos allerunderdanigst indfinde. 6. Oc som vj allernaadigst haver anordnet, at hand skal have sine Fuldmegtige udj Norge, een udj det Ringeste udj hver Stifft, ærlige, fornufftige oc vederhæftige Mænd, som dertil kand formaaes oc med voris nu værende Statholders os elschel. höybaarne Hr. Ulrich Friderich Güldenlöwes Videnschab oc Samtyche fremdeelis skal beschichis, da vj dem oc derudj allernaadigst ville confirmere, saa skal forskrefne hans Fuldmægtige tage grundig Information om alt, hvis som saavel udj geistlige som værdslige Sager maatte passere voris kongel. Mandater til Overtrædelse oc voris Jnteresse til Præjuditz, oc hannem derom udförlig Relation giöre til voris allernaadigste Resolution, hvorledis vj med een hver Sag efter Sagens befundne Beskaffenhed vil have forholdet, hvorudj hand dennem oc saaledis vjdere haver at jnstruere, som hand j alle Maader eragter at være nödvendigt til voris Tienistis Befordring oc vort Riige Norges Velstand, til hvilchen Ende voris Stigtbefalingsmænd, Amtmænd, Superintendenter, Laugmænd oc andre geistlige og værdslige Betienter skal gaa een hver af fornte Fuldmegtige udj sin District til Haande med ald dend Bistand, Hielp oc Befordring, som hand billigen kand behöve oc begiere, oc haver vj allernaadigst bevilget, at samme Fuldmegtige maa udj deris Regnskaber, som de aarligen udj voris Rentecamer skal være forpligtede at indgive, for det Indkomne af deris paatalte Sager gotgiöris dend femte Penge oc derforuden Processens billig Omkostning af de Skyldige, samt naar de j voris Ærende oc til voris Tienistis Forretning udj Districtet foraarsagis at rejse, nyde for sig oc sin Tiener frj Skydtzfærd paa toe eller tre Heste til Landz oc fornöden Flötnings Baade med tilbehörige Roersfolch til Vands, saa oc Frihed paa hvis Breve de frem oc tilbage j voris Ærender fremschicher, samt Domme oc andre Documenter dennem leveris uden Betaling paa slet Papier udj voris egne Sager, naar Papieret leveris Soerenskriveren dertil. Skulde de oc noget U-tilbörligt eller uden for deris gifne Jnstruxer eller special Ordres forrette, skal de self indstaa oc svare dertil foruden nogen voris General Procureurs Forsvar nu eller j Fremtjden. 7. Dersom oc nogen, som iche staar os for Regnskab, hverchen udj Mindelighed eller efter foregaaende Execution sig med Betaling til os uden Ophold indfinder, eller oc det er saadan een Gield, som os fra Andre er tilkommen oc iche for Camer Retten bör at udföris, haver voris General

Procureur paa Rente Cameretz Bereigning at stille Ordre, er det j Norge, til sine Fuldmegtige, er det udj Danmarch, til voris Bye- oc Herritzfogder, at de det efter Loven oc Camer-Retz-Ordningen paataler oc vjdere med Dom söger Betaling udj Penge eller Andet, som strax kand giöris j Penge, oc tager Landcommissarien Bevjs derfor, saaledis som de self agter at forsvare, imod een billig Betaling af de Skyldige for Processens anvendte Omkostning. Skulle oc Sagen imod tilbörlig Caution blive indstefnt til Over Retter, saa at dend endelig fra Landztingene udj Danmarch oc Ober Hofretten udj Norge indkaldis for voris höyeste Ret, bliver de der, efter foregaaende Conference med hannem af voris General Fiscal udförte. 8. Naar Et eller Andet maatte forefalde, som iche her udj er indfört, eller oc nermere Forklaring kunde behöve, med hvis vjdere os allernaadigst kunde behage hannem enten j sær at befale eller oc denne Instrux at forandre, ville vj hannem derom à parte instruere. 9. Oc som hand efter sin allerunderdte Eed oc Pligt Intet bör at fordölge eller oversee, som os udj forskrefne Puncter kunde komme til Skade, ey heller underlade noget af det, hannem herudj allernaadigst er anbefalet, saa ville vj oc for os oc voris kongel. Arf Successorer udj Regieringen hannem ved voris allernaadigst gifne Instrux handthæve oc kraftigen beskierme, saa oc ved dendz tro oc flittig Observantz vjdere j kongelig Naade beholde. Givet etc. Gottorph d. 6 Julij 1686.

41.

Instrux for Amtmanden i Finmarken, dat. 9 April 1687[1].

Instruction hvorefter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at voris Amptmand ofver Findmarcken i vort Riige Norge os elschel. Hans Lillienschiold sig udj sine Amptmandz Forretninger indtil viidere allernaadigste Anordning allerunderdanigst schal rette oc forholde.

(Artikel 1—3 er ligelydende med Art. 1, 2 og 4 i No. 38.)

4. Til hvilchen Ende hand een eller tou Gange om Aaret det heele Ampt schal igiennem reise oc Almuen paa alle Tinge lade sammen kalde oc der forhöre, hvis Klagter de kand have at forebringe, oc dennem saa udj hvis billigt er til Rette hielpe. 5. Skal hand have flittig Inspection over Grentzefinderne, at ingen af dem, som haver engang der paa Tingene gifvet Contribution oc udj Matriculen ere indförte, sig derfra nogen andensted hen begifver. 6. Oc som der schal være indsnegen nogen Misbrug, at Fogden uden Amptmanden eller hans Fuldmegtiges Ofverværelse oc Videnschab schal legge oc ligne Skatten oc anden Rettighed imellem Finderne til Fieldz, da schal Amptmanden dermed have nöye Indseende oc ei saadant tilstæde

[1] Instructionsbog No. 1 Fol. 241 sqq.

efterdags at skee, mens end oc lade Söe-Findernes Skat paa Tingene ligne oc alt Saadant ved hans Fuldmegtig forsvarligen lade forrette, saaoc hvis Regnschab Fogderne ofver bemelte Skatter samt Landets U-visze aflegge schal, med sin Paaschrift attestere, at derudj ingen Undersleb af dennem er begaaet. 7. Naar nogen Lifs Sager forefalder, schal hand dem ved Fogden lade paatale, oc naar Sorenschriveren derpaa haver dömt, schal hand os om Sagens Beschaffenhed strax advare oc imidlertid Sorenschriverens Dom med Acterne til Laugmanden forschicke, som da schal forpligtet være strax derpaa at kiende oc sin Dom Amptmanden igien at tilskicke, hvorefter Fangen enten vorder straffet eller lösgiven. 8. Skulle det oc hende sig, at Præster, Fogder eller Sorenschrivere enten ved Döden schulle afgaa eller sig saa grofvelig forsee, at de ei deris Embeder kunde betiene, saa schal Amptmanden strax gifve os saadan Dödzfald eller Forseelse tilkiende, imidlertid maa hand de Verslige, som sig saaledis forseet haver, self oc Geistlige ved Prousten ab officio lade suspendere, indtil hand voris allernaadigste Villie derom fornemmer. 9. Skal hand have flittig Indseende, at Indbiuggerne, være sig meenige Boemænd eller Finder, med god oc nödtörftig Underholding sampt dygtig Fisker Redschab vorder forsiunet oc icke imod Taxten eller anden Anordning graveres eller med u-dögtige oc aldfor overflödige Drichevare, saasom Öll, Brendeviin oc Tobach belades, oc saasnart nogen Klage til hannem derover indkommer, forschaffe dend Nödlidende uden Ophold Schiel oc Ret oc ellers have Opsiun, at Alting rigtigen tilgaaer efter de Privilegier, Anordninger oc Befalinger, vj Findmarcken angaaende nu seenist dend 2 Aprilis haver ladet udgaae; oc dersom det schulle hende sig, at Andre, som ei ere privilegeret, schulle fordriste sig, enten med Skibe eller Jegter til Landet at komme oc der Fiskerj eller anden Negotie at bruge, schal hand efter Befindende lade saadanne Skibe oc Jægter arrestere oc efter foregaaende Dom confisquere baade Skib oc Goedz, dog Nordlænderne, som self have deris Huusze oc Fiskeleier i Findmarcken oc om Sommeren med deris Jegter did seigler at fiske paa Öerne, yde deris Tiende oc holde sig self med Proviant, indtil de om St. Hans Tider forföyer sig hiem igien, hermed icke meente, saalenge de ingen Negotie paa Landet bruger. 10. Hand schal oc self eller ved nest værende Betienter tage af een hver Skipper, som indtager Lading af Fisk, Tran eller Las, under hans Haand, hvor meget hand udj Skibet haver ved rigtig Vegt oc Tönde Tal, paa det derefter kand sees, om Tienden til os rigtigen er betalt, oc paa det kand vides, om Landet med fornöden Underhold af Vedkommende tilbörligen forsiunes, skal hand lade sig under hver Skippers Haand indgifve rigtig Forteignelse, hvad hand udj sit Skiberum til Landet henförer. 11. Oc som ingen Stiftskriver udj Amtet er, schal hand tilholde Prousterne, at een hver udi sit Prousti haver flittig Tilsiun med Kircherne, oc at deris Indkomst rettelig oppebergis, bereignes oc employeris, saa at Kircherne vedbörligen oc forsvarligen vedligeholdes, ei heller tilstæde, at Kirchernis Indkomme til Andris egen Nöttighed forvendes, oc om Noget forhen

schulle være passeret, det igien til Kirckernis Beste at indtale. 12. Hand skal oc have flittig Tilsiun, at Slottet Wardöehuus oc det derhos værende Inventarium holdes i god Hæfd, oc at Guarnisonen, hvis dend er tillagt, rigtig bekommer, saaoc dend Anstalt giöre, at alle fremmede Skibe, som deri Landet negotiere ville, sig ved deris Ankomst oc Bortreysze ved Slottet anmelder under deris förende Vares Confiscation. 13. Skal hand flittig inqvirere oc self tage udj Öyesiun, om nogle Skove findes udj Amted, hvoraf Maste og Spiire beqvemmelig kunde udbringes, oc strax give Relation derom, desligeste legge Vind paa Veyene af yderste Efne at forbedris, paa det dend Correspondence imellem Öst- oc Vest-Findmarcken samt Nordlandene beqvemmeligere kunde indrettis. 14. Med dend nye anordnede Vegt oc Maal schal hand have nöye Indseende, at dend ei anderledis brugis, end som voris allernaadigste Anordning det tillader, oc hvor det Nye ey alleerede hos de Selgende oc Kiöbende er introduceret, de Vedkommende tilholde sig dermed straxens at forsiune, oc ei tilstede, at de gamle meere brugis. 15. Saasom oc med den Malmis Reise stor Misbrug oc U-ordning schal vere begangen af Fogden, saa schal samme Reise herefter forrettis af saadanne Personer, som Amptmanden dertil dygtig befinder. Hvorefter oc ellers i det Öfrige, saaviit det ei særdeelis herudj er specificeret, hand sig efter Loven oc udgangne Forordninger allerunderdanigst haver at rette oc forholde. Gifvet etc. Hafn. d. 9 Aprilis 1687.

42.

Instrux for Amtmanden paa Island, dat. 5 Maj 1688[1].

Instruction, hvorefter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst vilde, at os elschel. Christian Möller til Katterup, voris Commercie Raad oc Amtmand paa vort Land Jiszland, sig udj samme sin Amtmands Forretninger indtil viidere allernaadigste Anordning allerunderdanigst haver at rette oc forholde.

1. Skal hand over det heele Land observere oc i Agt tage alle voris kongelig Höyheder, Regalier oc Rettigheder oc icke tilstede, at os derudi, af hvem det oc vere kand, nogen Indpas skeer, men dersom det imod Forhaabning enten alleerede kunde vere skeed eller herefter maatte skee, det strax udi voris Danske Cancellie tilkiendegifve oc voris allernaadigste Resolution derom forvendte. Hand skal oc aldtid troligen overveye oc sig yderst lade vere angelegen alt, hvis vort Land Jisland kand komme til Gafn oc Beste oc Intraderne til Forbedring, oc derom, saa ofte skee kand, med voris Cammer Collegio correspondere, saa Indtet efterlades, hvorved voris Tieniste oc Fordeel kand befordris, oc derimod ald Undersleb, egen Nytte oc U-troskab betages oc afskaffes, langt meere voris sammesteds bestildte Foeget udj vore Indkomsters oc Ret-

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 302 sqq.

tigheders tilbörlige Oppebörszel i alle Maader assistere oc vere beforderlig. 2. Dernest sig lade vere angelegen, at alle voris Forordninger, Instructioner oc Befalinger, som alleerede er eller vorder given, saaviit hannem angaaer, udj Alt tilbörligen efterkommes, oc hvis hannem derudi befales, med störste Flid förrettes, saavelsom at alle oc een hver, Öfrighed oc Almue, sig derefter tilbörligen forholder. 3. Hand skal oc have tilbörlig Opsiun med Iustitien, at dend tilbörligen administreris, saa Ingen, vere sig Geistlig eller Werdslig, Riige eller Fattige, sig med Aarsag derover kunde have at besverge, til hvilchen Ende hannem skal vere tilladt, oc hvor hand nogen Mislighed enten befinder eller formoder, vere anbefalet i egen Person Retten, vere sig geistlig eller werdslig, at besöege oc der fornemme, om Retten paa ethver Sted saa loulig oc tilbörlig administreris, som det sig bör, saaoc eengang om Aaret eftersee alle Protocoller, hvilche hand skal lade igiennemdrage oc self beseigle, oc om Tingene loulig holdes af lovkyndige Lavmænd, Syszelmænd oc Laugrettis Mænd udj rette Tide, saa med Alting louligen omgaaeds, oc dersom befindes skulle, at Rettens Betiendte icke forstaaer deris Embede som de bör, haver hand dennem derfor ved Retten at lade tilltale oc fra Bestillingen suspendere oc slig Beskaffenhed strax i voris Danske Cancellie til voris nermere allernaadigste Resolution anmelde. 4. Naar nogen verslig Bestilling derpaa Landet ledig bliver, skal hand giöre os allerunderdanigste Forslag om een dygtig oc vederhæftig Person, som hand formeener den vaccerende Bestilling til voris Tieniste best at kunde forestaa, oc samme hans Forslag udj voris Dansche Cancellie indsende oc derfra forvendte, om vj det allernaadigst ville approbere eller anderledis derudj disponere. 5. Hand skal oc aarlig indsende til voris Cancellie oc Cammer Collegiis een fuldkommen Relation om det gandske Lands Tilstand paa hvis fornöden giöris, saa her om Landsens Beskaffenhed kand haves fuldkommen oc klar Underretning. 6. Hand skal oc paa voris Stiftsbefalingsmandz Veigne oc i hans Fraverelse tillige med Bisperne have Tilsiun med dend geistlige Iurisdiction derudj Landet oc udj forefaldende Sager efter Lovens Indhold sig forholde. 7. Med voris Kircker skal hand tillige med Superintendenterne oc Prousterne udj et hver Stift have saadan tilbörlig Indseende, at med deris Indkomst forsiunlig omgaaeds, Kirckerne forsvarlig vedliige holdes, oc at Alting dermed tilgaaer efter dend Anordning, derom giort er eller vorder; særdeelis skal hand tilholde dennem, som Kirckernis oc Closternes Indkomster oc Oppebörszeler er betroed eller fremdeelis anbetroed vorder, at de for des Indtegt oc Udgifter aarlig rigtig Regnskab giör oc derfor nöyactig Qvitering tager. 8. Hoszpitals oc fattige Huuszes Forstandere skal hand tillige med Superintendenterne oc andre Vedkommende efter Fundatzen tilholde deris Bestillinger forsvarligen at forestaa, oc at de derfor i rette Tiide tilbörlig Regnskab aflegger, saavelsom at med fattige Lemmers Indtagelsze oc Underholding forholdes efter dend Fundatz oc Skick, som ved hvert Sted er giort, indgaaed oc bevilget. 9. Herforuden skal hand alvorligen lade sig vere angelegen, at naar No-

gen hannem med voris höyeste Rettes Domme besöger, hand da strax oc foruden Ophold befordrer Executionen efter een hver Doms Clausula, enten dend liuder paa dend Skyldige til Fengszel eller til Udleg i hans Goedz; oc hvis da dend Skyldige nogen Böder enten til Qvæsthuuszet eller Andre er tildömt at betale, da dem strax ved Execution at inddrifve, paa det voris höyeste Rettes Domme allerunderdanigst vorder uden viidere Process efterlefvet. 10. Hand skal oc hafve flittig Correspondentz paa alle Hafne oc informere sig om, hvorledis med Handelen tilgaaer, oc ei tillade, at Nögen imod dend sadte Taxt sine Vare forhandler, mens at dermed oc ellers efter voris allernaadigste gifne Octroy i alle Maader forholdes, oc dersom noget beviislig Klagemaal hannem i saa Maader forekommer, haver hand dend, hvis Bröst saaledis befindes, efter Loven oc voris allernaadigste udgangne Forordninger tilbörligen at straffe oc Sagens Beskaffenhed strax udj voris Cancellie tilkiendegive. 11. Hand skal oc have nöye Agt paa, at ingen Fremmede, som paa Jisland at handle ei er tilladt, der driver nogen Handel med voris Undersaatter, men dend dem u-beskaaren at forblive, som vj samme Handel allernaadigst forundt have. 12. Alle Supplicationer, Festebreve oc andet deslige om verdslige Sager, som Undersaatterne til os ville indgifve, skal til hannem först leveris, at hand deris allerunderdanigste Begierings Beskaffenhed kand examinere, oc haver hand siden sin allerunderdanigste udförlige Erchlæring til viidere voris allernaadigste Resolution derpaa at teigne oc os allerunderdanigst at tilskicke, oc skal iligemaade om de geistlige Supplicationer med Bisperne conferere oc tillige med dem sin allerunderdanigste Erchlæring derpaa teigne. 13. Oc som vj allernaadigst haver anbefalet Laugmændene oc Bisperne (saa viit dend anden Bog udj voris Norsche Lov angaaer) dend Jislandske Lov efter voris nye Norske Lov, saaviit mueligt, at indrette, saa skal hand oc dermed have nöye Opsigt, at Sligt tilbörlig vorder forrettet, oc saa snart mueligt Projecten deraf indsende, hvoraf Copien i Landet skal forblive, paa det, om det hidskickede Exemplar foru-lyckedis, vi et Andet igien kunde bekomme. 14. Saa skal hand oc continuere voris Danske Lov paa det Latinske Sprock at oversette, at os i det Ringeste tvende Böger deraf aarlig vorder hidskickede, oc deraf holde Copie til dend Ende, som för er meldt. 15. Hand skal oc tillige med voris Foget boe paa voris Gaard Bæszested, oc dend saavelsom Kircken med tilbörlige Siun annamme, saaoc louligen lade taxere oc beskrive deszen Tilstand oc Beskaffenhed, baade om hvis derpaa alleerede kand vere repareret oc bekostet, saavelsom oc til des Vedligeholdelsze fremdeelis kunde udkræfves. 16. Hand skal oc med Fliid erkyndige sig, om Nogen Metal eller Mineralier derpaa Landet kunde befinde, oc os derom giöre udförlige Relation, saavelsom allerunderdanigst Forslag, hvorledis det os kunde komme til Nytte oc Brug, samt hvis i alle andre Maader, særdeelis med Fiskeriets oc Handelens Tiltagelsze oc Forbedring samt Landsens Opkomst, kunde være at observere oc betencke. Givet etc. Hafn. d. 5. Maji 1688.

43.

Instrux for Amtmændene i Danmark, dat. 8 Marts 1690[1].

Instruction hvor efter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at os elskel. N. N., foruden hvis Lowen og Forordningerne hannem tilholder, sig[2], indtil vj anderledis derom tilsigendis vorder, allerunderdanigst haver at rette.

1. Skal hand fornemmeligen ved dend hannem anbetrode Administration og Befahling over forne Ambt voris Höihed, Regalier og Rettighed paa det Flittigste i Agt tage og forsvare og icke tilstede, at os til Præjuditz Noget der udj, af hvem det og være kand, bliver foretagen, mens dersom Noget imod Forhaabning skulle skee, det uden nogen Persohns Anseelse tilbörligen imodsige og os self ved sin allerunderdanigst skrifftlig Relation til videre voris allernaadigste Anordning tilkiende give[3]. Hand skal oc altid troligen overveie og sig yderst lade være angelegen Alt, hvis bemelte hans anfortroede Ambt kand komme til Gafn oc Beste og Intraderne til Forbedring, saa Indtet effterladis, hvorved voris Tieniste og Fordeel kand befordris, og derimod ald U-Troskab, egen Nytte og Undersleb betages og afskaffes. 2. Paa Sessionerne[4], som

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 324 sqq. Varianter ere meddelte af: den i Stiftamtmandsinstruxen af 4 Dec. 1683 (Danske Samll. 365, se Nr. 49) indförte Amtmandsinstrux (A), Instruxerne for Jörgen Burchart, Cancelliraad og Amtmand over Nyborg og Tranekjer Amter, dat. Friderichsborg 10 Maj 1692 (B), for Fleming Greve af Holck til Urbyegaard, Amtmand sammesteds, dat. Hafn. 15 Oct. 1692 (C), og for Hans Böefke til Förslevgaard, Kammerraad og Amtmand over Antvorskov og Korsör Amter, dat. Hafn. 28 Marts 1693 (D), samt af de i Stiftamtmandsinstruxerne (se Nr. 49) af 5 Juli 1690 (E), 29 Dec. 1691 (F) og 28 April 1694 (G) indeholdte Instruxer som Amtmænd, alle indförte i Instructionsbog Nr. 1. [2] Istedetfor „foruden — sig" har B: sig i samme sin allernaadigst anbetroede Ambtmands Bestilling, C og D: sig j samme sin Ambtmands Forretninger. [3] Overskriften og denne förste Passus af Art. 1 er udeladt i E, F og G. [4] Istedetfor Artt. 2—4 har A fölgende Artt. 2—6: Saa schall hand og lade sig Justitiens rette Administration efter Lowen were angelegen, og saa vith muligt en huer, som derpaa klager, ved Hiem Tingene till deris Rett befordre, og om nogen af Rettens Betiendte, Herritzfogder, Herritzschrifuere eller Andre falscheligen og u-tilbörligen med Retten og dends Administration omgaaes, dette strax allerunderdanigst tilkiende gifue till videre voris allernaadigste Resolution. 3. Naar Herridz Fogder eller Herrids Skrifvere saawelsom Bircke Fogder eller Bircke Schrifuere udj de osz tilhörende Herreder eller Bircker enten ved Döden afgaar eller i andre Maader fra Bestillingen kommer, schall Ambtmanden det i lige Maade strax osz allerunderdanigst till des videre allernaadigste Disposition til kiende gifue. 4. Skall Ambtmanden igiennem drage og forsegle alle Tingböggerne, som henhörrer till nogen voris Herridz- eller Bircke-Tinge, huorved hand schall paaagte, at det rette stemplede Papir efter Forordningen der till brugis og Indted derudj uden till Tinge schreffuen vorder, saawelsom og ey höyere eller fleere Domb og Schrifuerpenge, end Lowen og Forordningen tillader, fordres eller gifues, hvilche Tingbögger fra Tingene, naar de ere fuldschrefven, till Ambtstuen schall lefueris og der udj goed Forwaring henleggis. 5. Hand schall og tilbörligen paaagte, at medt Iöder, Tartero, Tröglere og Lösgiengere eller andre u-dedische Mennischer, som ej maa liides, aldeelis efter Lowen forholdes. 6, Belangende Processer med Fanger, som paa voris Wegne efter hans Befahling angribes, da schall dermed saaleedis forholdes, at Ridefogden eller, huor ingen Ridefoget er, Ambtschrifveren dennem ved Low og Rett schall til tale og Processen till Enden forfölge. Huad Omkostning derpaa giöres, schall betalis af dend Skyldiges Boe eller af Sagsögeren, saa frembt de Middel hafue, huorpaa rigtig Tingszvidne schall tagis, mens dersom huercken dend Skyldiges Boe kand tilstrecke, ei heller Sagsögeren kand betalle, da schall dend af anden u-wisze Sagefald tagis og efter Ambtmandens Attest betalis eller gotgiöris, og schall de Documenter, som udj deslige Sager, naar Delinquenten ej er af Middel, till Tinge udstedis, schrifuis paa slet Papir og ej nogen Forseiglings- eller Schrifverpenge der for betalis, men ellers der udj forholdis efter Lowen og anden Anordning der om giort er eller vorder.

til Ryttergodsets Opkombst og Conservation maanetlig holdis, haver hand, saavit hans anfortrode Ambt sig strekker, tillige med andre dertil Committerede flittig at være tilstæde, og hvis derudj fornemmeligen passerer og til dets Nytte sluttis, hver Gang fra Sessionen med de Andre til voris Deputerede ved Land Staten indberette. 3. Alle Fæste og Skiffteböger, saavel ved Ryttergoedset som voris beholdne Gods, haver hand at igiennemdrage, forseigle og udj een hver at attestere, hvor mange nummererede Blade derudj findis, saaog derhos anföre, hvortil de ere ordinerede, tagendis derved vel j Agt, at Ingen enten med u-billig Fæste, Skriver Penge eller udj andre Maader forurettis, mens at der accorderis udj hans Nerværelse om slige Fæste, og at alle Fæste Breve j hans anbetrode Ambt af hannem attesteris, saaat derom med de Fæstende ingen hemmelige eller a parte Tingninger af Ambtsbetienterne eller Amptskriverne skeer. Hvis nogen af voris Betienter sig herimod maatte forsee, skal hand det strax voris Cammer Collegio[1] tilkiende give, paa det dend Skyldige tilbörligen derfor kand vorde anseet. 4. Skulle ellers[2] nogen af voris Amptsbetienter sambt Regimentskrivere og Fogder, som os med Regenskab er forpligtede, eller Andre, som staar under voris Cammer Ret, sig skiödislös og u-flittig j sin Bestilling forholde, hawer hand[3] dend iligemaade for voris Cammer Collegio at angiwe, paa det at slige Bestillinger med andre skickelige oc flittige Persohner igien kand vorde forsynede. 5. Hand skal og have god Tilsyn med ald voris tilhörige[4] Gods, Jord, Enge eller Eiendomme, at icke Noget deraf med Uret frahæfdis eller fraværndis, og dersom hand ved flittig Effterforskning kand fornemme, at nogen Jord, Eiendom, Fiskerj eller dislige, lidet eller meget, kand være med Uret derfra kommen, skal hand det igien formedelst Lov, Dom oc Ret ved Amptskriverne, hvor ingen Ridefoget er[5], lade indtahle, saa frembt hand iche self derfor vil stande til Rette[6]. 6. Med ald under Ambtet beliggende Gods, som fra os enten kand være afhændet eller pantsat, skal hand have Inspection, at voris Höyhed, Regalier, særdeelis Jagten, Skovhugst og Vrag, saa vit vj os deraf haver forbeholden, tilbörligen vorder paaagtet, med andre Forretninger, som derved paa voris Vegne kand forefalde. 7. Dersom og noget Skib kommer til U-Lykke med Vahre, eller noget[7] Vrag ved voris Forstrande hændis at komme, og Folch kand være derhos, skal hand ved Ridefogden eller, hvor ingen Ridefoget er, ved Ambtskriveren giöre Anstalt, at dermed i alle Maader effter Loven og voris Told Ordinance forholdis, og hvis de Vedkommende kunde tilsinds blive saadant Vrag at selge, skal hand udj Land Commissariens eller, om hand

---

[1] Istedetfor „Cammer Collegium" eller „Rentecammer" har D allevegne: Skat Kammer. [2] Artikel 4 er udeladt i E, F og G. [3] B, C og D tilföje: os Beskyldingerne, med hvis Beviisligheder derfor kand være, allerunderdanigst at tilsende til voris allernaadigste Resolution. [4] Istedetfor „tilhörige" have B, C, D, E, F og G: beholdne. [5] Istedetfor „Amptskriverne hvor ingen Ridefoget er" har A allevegne: Ridefogden eller Ambtschrifveren. [6] Her indskyder A fölgende Artikel 8: Hand schall og holde ofuer, at Bönderne med Tienderne ej foru-rettis, mens dermed forholdis efter Lowen og dend Anordning, derom særdeelis giort er eller vorder. [7] „Skib — eller noget" mangler i A.

ej saa nær er tilstæde, udj Ambtskriverens Nærværelse, hvor ej Ridefoget er, paa voris Vegne det sig tilforhandle og paa lige Maade det igien os til Fordeel med Beggis Videnskab, saa höyt mest muligt være kand, afhænde, undtagen naar stort Reedskab, Ancker eller dislige der ved kunde findis, som her paa Holmen kunde være tienlig, da hand derpaa strax een Designation til Rentecammeret skal indsende, hvor hen og Ambtmanden uden Ophold med Posten skal notificere[1], naar noget Skiberom, stort eller lidet, forulyckis, enten vj deraf ringe eller ingen Fordeel kunde have at forwendte, oc skal ellers[2], for hvis der udj foregaar oc indkommer, os siden effter Ambtmandens Attest sambt oprettede Contract til Regenskab föris[3], som vedbör. 8. Hand skal og beflitte sig paa, at ved^t öde Jorders og Enge Parters Bortleielse til Skatterne at afhielpe, öde Godses Opkombst imod vissze Aars Frihed paa Landgilde eller Skatter, Skatternis eller Landgildenis Bedagelse af det forarmede Gods, Aftingninger eller dislige voris Interesse sögis, hvorfore, saa snart noget Saadant forefalder, det hannem strax af Ambtskriweren, hvor ingen Ridefoget er, skal tilkiende givis, og hvis udj saa Maade bliver forrettet, skal udj Ambtstuen udj hans og, udj hans Fraværelse, udj hans Fuldmægtigis Nærwærelse foretagis, saa at Ingen dermed opholdis, og skal saadanne Breve og Aftingninger hannem af Ambtskriveren til Ratification tilstillis. Særdelis skal hand self besigtige hvis öde Gods, som udj hans Ambt findis, og flittig inqvirere effter, af hvad Aarsag det er bleven öde, og om det er af Sandflugt[4], hvor saadanne Tilfelde forefalder, da det der self at besee og ved u-villige Mænd grandske og taxere, hvor stor Skade paa Ager og Eng skeed er, og det stykvis specificere og det under hans Haand ved Regenskaberne aarligen fremlægge og derhos sit Betenkende tegne, hvorledis det paa beste Maade kand remederis. 9. Alle paabudne Contributioner skal i hans Nerværelse effter rigtig Confereringe med Matriculen lignis og leggis imellem Almuen, saavit hver Proprietarius af hans eget Gods efter voris allernaadigste Tilladdelse ej self ligner, indforderer og clarerer, saa at ingen Undersleb derudj af Ambtskriveren begaais, mens hand dermed saadan Tilsyn have, som hand agter at ansvare og stande til Rette for, om nogen Klagemaal for hannem der over skulle falde, og hand icke hielper dend Forurettede derudj til Rette eller, om det haver videre Udseende, ej angiver det udj Rentecammeret til behörrig Correction[5]. 10. Hand skal særdeelis see derhen, at med Intradernis Oppebörsel troligen og oprigtigen omgaaes og des Belöb aarligen tilbörligen af Amptskriveren[6] vorder beregnet, disligeste at de til forne Ambt beholdne Bönder og Tiennere aldeelis indtet bliver forurettede eller med nogen ny Paalæg imod Loven og Jordebogen besværget, ej heller noget U-Sædvanligt derimod fra dennem ved Ambts-

---

[1] B, C og D: da hand os derpaa een rigtig Designation allerunderdanigst skal tilsende; jligemaade skal hand og uden Ophold med Posten notificere os. [2] A tilföjer: Ambtschrifveren. [3] A: före. [4] A: Sandfug. [5] „eller, om det — Correction" mangler i A. [6] A tilföjer: og Ridefogden.

betienterne eller Andre j ringeste Maader affordris, langt mindre self eller ved sine Folch dennem besværge udj nogen Maade[1], men at de ved Lov, Skiel og Ret bliver holdne og for ald Over-Vold og U-Ret handthævede, forsvarede og til Rette forhiulpene. 11. Hand skal og rette sig effter voris om Land-Rytteriet allernaadigst udgangne Forordninger, eller hvis derom her effter kand vorde anordnet, og lige saa vel lade sig Rytterböndernis, Skov-Ridernis, saa oc Herritzfogdernis oc Skriwernis tilliggende Gaarde som andre til Ambtet liggende Bönders Opkombst og Forbedring være angelegen[2], hvorfore hand og med Regimentskriveren og Amptsbetienterne, naar nogen Bonde ved Vaade Jld eller anden u-lyckelig Tilfælde kunde blive forarmet, samme U-Lykke og Bondens Tilstand paa behörige Steder skal foredrage, og paa hvor lang Tiid hand eragter, samme Gaard Frihed kunde behöve, med sin Attest tilkiende give. 12. Saa skal hand[3] og have sin Vaaning udj Nerwærelsen, saavit Leiligheden det vil tillade, ved voris Amptstue, paa det hand des ideligere kand have Videnskab og Information om voris eget beholden Ambts samt Rytter-Godses Tilstand udj bemelte Ambt, at dend icke af Andres Underretning hos ham skal bestaa, til hvilchen Ende hand self j det Mindste huer Fierding Aar og offtere, om det fornöden giöris, skal allesteds j bemelte Ambt omreise og nöye inqvirere om een hvers Tilstand, og hvis til deris Forbedring og Opkombst kand eragtis tienlige, voris Rentecammer[4] hver Fierding Aar eller saa offte hand Inqvisitionen haver forrettet, give udförlig Relation og Forslag til Sammis Opkombst oc Jværksettelse, og hvor vit der avanceris med det öde Godses Bygning, som paa Rytter Godzet eller ved Ambtet bliver beordret; disligeste skal hand og voris Ambtskriver og Ridefoget sammesteds som voris Tiennere ansee, saa og tillige med dennem effter hans allerunderdanigste Pligt voris Tienniste udj Agt tage, hvorfore hannem Copier af deris Instructioners Indhold skal tilstillis, at hand dis bedre med dennem kand conferere om voris Tienniste og de forekommende Forretninger, saa de iche ved hans egne Betienter som particulier, mens ved bemelte voris Ambt- og Regimentskrivere sambt Ridefoget bliver befordrede, som sig altiid derudj villige skal lade finde, saa viit een hver vedkommer, paa det hverken af dend eene eller dend anden Side nogen Aarsag og Anleding gives til nogen Tvist og U-Eenighed, hvorwed voris Tienniste maatte blive forsömmet. 13. Med Skovenis Tilsyn, Bygnings og Hiul-Tömmers sambt Brendeveed og Giersels aarlige Fortegnelse og Udviisning, Oldens Taxering og Forpagtning, Skovenis Opelskning og dislige haver hand at forholde sig effter voris

---

[1] „langt mindre — nogen Maade" mangler i A. [2] A: huorfore hand og med Regimentsschrifueren schall attestere, naar nogen Rytter-Bonde ved Waade Ild eller anden u-lyckelig Tilfelde kunde blifue forarmet, paa huor lang Tid hand Frjhed kunde behöfue, og samme Attest till voris Rendtemester indsende, till huilchen Ende Regiments Schrifveren om alle ved Ryttergoedzet forefaldende Sager schall giöre hannem dend samme Underretning, som Ambtschriffveren er forpligted hannem at giöre. [3] Artikel 12 mangler i A.
[4] Istedetfor „voris Rentecammer" have B, C og D: os allerunderdanigst.

allernaadigste Forordning, derom giort er eller vorder[1]. 14. Og som Regenskaberne for Jordebogens Jndkombster og det U-Vissze til dend 1 May hvert Aar, og de for Penge og Korn Contributioner til hvert Nyt Aar skal sluttis, saa skal Ambtskriveren, hvor ingen Ridefoget er, samme Regenskaber, naar de af hannem ere underskreven, Ambtmanden tilstille, hvilke Regenskaber hand j det seeniste 14 Dage, effter at de af hannem ere annammede, skal attestere eller oc paategne, hvorudj hand dennem ej kand bjfalde. J det Öfrige skal voris Ambtskriwere og Ambts Betienter være tilforbundne hörsommeligen at effterkomme, hvis hand dennem Tiid effter anden til voris Tienniste effter voris Ordres tilsigendis vorder[2]. 15. Udj de Sager, hvor Nogen agter med Proces at betage[3] noget af voris beholdne Jordegods, Eiendom, Landgilde, visze oc u-visze Herligheder og Rettigheder, skal Ambtmanden givis Kald oc Varsel og hand[4] være tilforpligtet at indkomme med sit skrifftlig Svar[5], som udj Actis skal indföris til Underretning j Fremtiden, om hand paa voris Vegne haver giort ald dend Fliid, hand burde[6], og om det ej er skeed, da at svare dend paafölgende Skade[7], og skal hvad billig Bekostning, som paa samme Sager giöris, effter Rente-Cammerets Ordre (hvor hen Sligt ved Processens Begyndelse skrifftligen skal angivis)[8] af voris Indkombst effter Amptmandens Attest betahlis; men hvis Nogen söger j bemelte Ambt ved Process at bemægtige sig[9] af voris Giestliges, Communitets, Hospitalers eller deslige Gods, da skal hand derom advahre voris Stifftbefalingsmand og de af voris Geistlige, som vj Inspectionen derover allernaadigst haver anfortroet, saa at Intet derfra j nogen Maade fravendis[10]. 16. Over alle voris Breve, Forordninger og Befahlinger, voris Skatter og alle andre Intrader vedkommende, som hannem tilsendis, bör hand holde een rigtig Bog,

---

[1] A tilföjer: og som fornemmes, at en Deel Proprietarier deris Schoufue gandsche lader omhugge og ruinere, det aldmindelige Beste saawelsom Posteriteten j Frembtiiden till störste Nachdeell og Skade, saa schall Ambtmanden dermed hafue flittig Opsigt, og dersom hand fornemmer Nogen j saa Maader sine Schoufue till U-Pligt at lade forhugge, schal hand dennem tilholde sig effter Schouffordinancen at forholde. Herunder forstaais ei det som Hoszbonden aarligen till sin Hofvetgaard eller Böndergoedz till fornöeden Brendewed og Gaufn Tömmer lader hugge, ey heller hvis een eller anden Proprietarius aff sine egne Schoffve, som ey aff os med Reluitions Rettighed er affhendte, lader hugge og til voris kongl. Residentz Stad Kiöbenhaffn forschicher at selge. [2] Her indskyder A fölgende Artikler 17—18: Med Veye, Broer og Demninger schall hand hafue goed Indseende, at de tilbörligen ved liige holdes og de dertil lagde Midler, vere sig Korn eller Penge, forsiunlig anwendis, og dersom de, som ere pligtige til Sligt ved lige at holde, det ej efterkommer, schall Ambtmanden det paa vore Wegne lade forrette og de dertill lagde Middeler oppeberge. 18. Hand schall og hafue nöye og flittig Opsigt med Jagten ofuer alt der i Stiffted, at dermed i alle Maader efter Lowen og voris om Jagten allernaadigst udgangne Forordning tilgaar og forholdis. [3] Istedetfor „betage" have B, C og D: tilvinde sig. [4] Istedetfor „skal Ambtmanden — og hand" har A: og Andet, som under hans Forsvar staar, da schal hand, naar hand der om advaris og loulig Kald og Varsel giffuis. [5] B, C og D: skal Amptmanden paastaa, at hannem givis lovlig Kald og Varsel, og skal hand da være tilforpligtet at indkomme for Retten med sit skriftlig Svar. [6] A: om hand hafuer faaed paa voris Wegne Rett. [7] B, C og D tilföje: dog skal hand, saa snart saadanne Sager forekommer, os derom betimmeligen advare og voris Ordre derom forvente. [8] „effter Rentecammerets — angivis" mangler i B, C og D. [9] B, C og D tilföje: Noget. [10] Slutningen af Artiklen „men hvis Nogen — fravendis" er udeladt i A, E, F og G.

som tillige med Ambtet til hans Successor kand leveris dend videre at continuere, og ellers flittigen at correspondere med Rente Cammeret udj hvis hannem derfra vorder tilskreven, og hand ellers kand eragte at tienne til voris Intraders Rigtighed og Forbedring, saavelsom og derhen tragte, at voris allernaadigste Befahlinger derudj Ambtet af Alle og een hver beholder deris tilbörlige og allerunderdanigste Observance[1]. 17. Saa offte voris egne Reiser foretagis og voris Fadeboer j Landene föris, haver hand effter voris eget Pas paa Hof Fourierens Advarsel de dertil udkrævende Vogne og Forspand ved Ambtskriveren, hvor ingen Ridefoget er, at lade tilsige paa de ordinerede Skiffte Stæder betimmelen at möde, og hvis Nogen udebliver, da dennem derfor at lade tiltahle, hvorved hand og haver at lade observere, at ej fleere Vogne eller Forspand, end nödig er, tilsigis og siden af Betienterne imod Foræringer lösladis. Paa lige Maade haver hand og, naar Vildt til voris Hofhaltning forskickis, fornöden Heste oc Vogne til des Befordring effter voris Ober Jægermesters Passer ved Ambtskriveren at forskaffe. 18. Naar Nogen af voris Militie bliver beordret at marchere, lader Ambtmanden sig deris March Route, som dennem af voris Deputerede ved Land Estaten givis, forevisis af Ambtskriveren, hvor effter hand ved Ambtskriweren, hvor ingen Ridefoget er, giör dend Anstalt, at de beordrede Vogne kommer til dend bestemte Tid tilstæde ved det Sted, som de Marcherende udj hans anbetrode Ambt indkommer, og self med Ambtskriweren eller Ridefogden fölger med de Marcherende igiennem Ambtet, tagendis vel udj Agt, at hvor Troupperne marcherer eller haver deris Natte Leie, de ingen Insolentier begaaer, mens fornöyer Bonden for hvis de nyder af hannem over det, March Routen dennem tillader, hvilket hand med een derover forfattet Beregning dend commanderende Officerer haver at give tilkiende forat nyde derudj hans videre Assistentz, men hvis Bonden derfor ingen Fornöyelse skeer, eller dend commanderende Officerer ej heller vil hielpe Bonden til sin Betahling, haver hand oc Ambtskriveren det med lige lydende Beregning paa, hvis de Marcherende over March Routen haver nydt, voris Deputerede ved Land Staten at tilkiende give, for at lade de vedkommende Officerer det j deris Gage aftrecke og ellers at lade dennem tiltahle for hvis Insolentier imod voris Forordning er begaaet. 19. Saa snart nogen Execution af Land Commissarien udstædis paa de effterstaaende Contributioner, og hand befinder, at dend ligger paa de Stæder, hvor Pengene formedelst Fattigdom og Proprietariens Ruin ej skal kunde bringis til Veye, mens maatte behöve nogen Dilation, haver hand Aarsagen oc Tilstanden, hvorom hand sig tilforn vel haver at informere, voris Rente-Cammer udförligen at give tilkiende, at de derom videre behörige Anstalt kunde giöre[2]. 20. Hand maa og ei uden voris sær allernaadigste Tilladelse begive sig af dend Provintz, hvorudj

[1] „saavelsom og — Observance" er udeladt i B, C og D. Artt. 17—19 mangle i A. [2] Resten findes ikke i E, F og G.

fornefnte hans anbetrode Ambt er liggende, og naar det hannem tilladis, haver hand at forordne een Fuldmægtig, til hvilchen Ambtskriveren og Ridefogden sig imidlertid kand holde, om hvilcken Fuldmægtig hand dend Forsichring maa have, at hand hans Bestilling j hans Fraværelse med tilbörlig Flid saaledis betienner, som hand self dertil vil svare. Hvor effter og ellers j det Öfrige efter Loven og udgangne Forordninger hand og andre Vedkommende sig allerunderdanigst haver at rette og forholde udj de Poster, som ej særdelis udj denne Instrux er forklaret. Givet etc. Hafn: dend 8 Martij 1690.

Ambtmændene, som fich forskrefne Instruxer, vaare effterskrefne, nemblig: Her Jörgen Bielche over Callundborg, Draxholms og Sæbyegaards Ambter. Hugo Lützov over Andtvorskov og Korsör Ambter. Her Adam Levin Knut over Kiöbenhafns Ampt. Her Friderich von Gabel over Ringsted og Soröe Ambter. Eggert Christoph Knut over Friderichsborg og Cronborg Ampter. Tage Toth over Holbecks Ambt. Jens Rosenkrantz over Nyborg og Trankier Ambter. Jörgen Kaas over Rugaards Ambt. Erick Steensen over Hindsgaufls og Assens Ampter. Jörgen Ernst Reichov over Haldsted Closter, Aaleholmbs og Mariboe Closters Ampter. Her Jockum Schach over Skanderborg oc Aakier Ampter. Jörgen Grubbe Kaas over Lundenis oc Böfling Ambter. Simon Claus Svartz over Koldinghuus Ambt. Henrick Möller over Skibehuus Ambt. Jörgen Skeel Due over Dueholm, Örum oc Vestervig Ambter. Otto Skeel til Birkelse over Aastrup og Börlum Ambter. Cristopher Lindenov over Dronningborg Ambt. Knud Giedde over Silckeborg og Mariagers Ambter. Christian Gestorf over Callöe Ambt. De öfrige Ampter findis j Stiftbefahlingsmændenis Instruxer.

44.

Instrux for Landcommissarierne i Danmark, dat. 8 Marts 1690[1].

Instruction, hvor efter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at os elskel. Gothart Braem, voris Cammer Raad, Ober Krigs Commissarius j vort Rige Danmarch oc Land Commissarius j vore Lande Sielland, Laalland og Falster sig udj samme sin Land Commissarij Charge, indtil vj anderledis derom tilsigendis vorder, allerunderdanigst haver at rette.

1. Skal hand have nöye Opsigt med voris Betienter udj det hannem allernaadigst anbetrode District, baade j Kiöbstæderne og paa Ambterne, som af os allernaadigst ere forordnede til nogen af voris Indkomster at oppebære, effter dend hannem ved Bestillingens Tiltrædelse og Tid effter anden tilstillede Specification, at de og deris Effterkommere til de bestemte Tiider og Terminer rigtig indfordrer alle Contributioner, Consumption og Folkeskat, sambt andre, saavel ved Ampternes endnu beholdne eller

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 333 sqq.

tilkommende Jordebögers og andre visze og u-visze Indkombster, være sig reede Penge, Proviant eller Korn, desligeste Kiöbstædernis Skatter og j Almindelighed alt det, som enten j Landet eller j Kiöbstæderne af Sagefald, Confiscationer, arveløs Gods og des Rettigheder, forladt, strandet oc bierget Gods eller af andre voris Regalier, Indtet undtagen, falde kand, og at de Indtet deraf til egen Brug og Nytte indeholder. 2. Paa lige Maade skal hand og have Tilsyn med alle dem udj hans District, som os med Contracter eller Forpagtnings Breve ere forpligtede, saavelsom med deris Cautionsmænd, at de til de Terminer, som Contracterne eller Forpagtnings Brevene ommælder, de udlovede Afgiffts Sumer uden nogen Restantz eller Afkortning rigtig betahler effter Forordningerne om Execution og Cammer-Retten deris videre Formælding, med mindre at derfor anden special Ordre fra Rente Cammeret fremvisis. 3. Af Tolderne og Ambtskriverne skal hand lade sig give maanetlig Extracter paa Indtegt og Udgifft, og paa det hand altid maa have grundig Underretning om Jndtegterne og Udgiffterne, Beholdingerne oc Restantzerne, skal de saavelsom og alle Andre udj hans District, der staar for Regenskab, give lige saavel hannem som voris Rente-Cammer derom rigtig Qvartal Extracter med special Forklaring in duplo, hvor Restantzerne staar, paa det at de til voris höy Magt paaliggende Tienniste strax enten j Mindelighed eller ved Execution effter Forordningen kand blive indfordret. 4. Og som udj foregaaende Articul mældis, at Ambtskriwerne skal tilsende ham Qvartal Extracter med special Forklaring in duplo om Restantzerne, saa sender hand dennem strax dend eene Gienpart igien tilbage med sin Paaskrifft, at hand dend anden haver hos sig beholdet og Restantzerne ved behörige Midler vil indfordre, men findis Extracterne enten j een eller anden Maade urigtige, da forholdis dermed effter Cammer-Ræts Ordningen. Paa det og vides kunde, hvorledis Executionen af voris Land Commissario udstedis, skal det Exeqvererne udj deris medgivende Exeqver Sedler være befahlet, at saa snart Executionen er forrettet, de da skal indlevere dem udj Ambtstuen med Exeqverernis Paategnelse, hvad som deraf er indkommen og hvilcket icke, og af hvad Aarsag, og skal voris Land Commissarius ellers hver Qvartal indsende Specification til Rentekammeret og voris Deputerede ved Land Staten paa de udj forbjgangne Maaneder ambtviis udstede Exeqver Sedler og paa hvad Summa, og hvor hand eragter, at ej Noget ved Execution skulle være at vente, advisere det udj voris Rente Cammer og j Særdeelished med Executionen, som udstædis, have Tilsyn, at dend ej bliver misbrugt, og j det Öfrige rette sig effter voris allernaadigst udgangne Executions Forordning. 5. Dend udj hans District befindende Militie, saavel til Hest som til Fods, skal hand hver Qvartal, oc saa offte hannem af voris Deputerede befahlet vorder, flittigen münstre og derover rigtig Rouller og Extracter til videre Conferering og Afregning til voris Deputerede ved Land Staten indsende, hvor effter, saa snart nogen Afregning eller Assignation hannem til Betahling vorder beordret, hand de Vedkommende paa de Ambter, som Regimenterne

ligger nærmist, haver at inddeele og anviise, at os ej nogen Udgifft for Pengenis Fremförsel skal tilföris, og de Assignerede saaledis hos Ambtskriverne og andre anviiste Steder kand bekomme det, som dennem er assignerit, og Proprietarien ej med Executionen over Gebühr graveris, mens at Alting stricte effter voris udgangne Executions Forordninger forholdes. 6. For at holde dis bedre Rigtighed over hans Districts Intrader haver hand j sine Böger rigtigen at indföre, hvad hand paa een hver af Betienterne assignerer, saa at de, hvilken Tiid de skulle effterseeis, imod de udgivne Assignationer rigtige kunde befindis. 7. Hand skal og j Rente Cammeret indlevere specificerede Qvartal Extracter præcise ved dend fölgende Qvartals Begyndelse paa alt, hvis hand haver assigneret eller endda kand være j Behold hos hver Ambt, Toldsted, af Consumptionen sambt andre vissze eller u-vissze Penge eller Korn Intrader, og hver Sort derudj distinguere, hvormange af hver Slags, saa frembt hand icke uden nogen Undskylding vil anseeis effter Cammer Ræts Ordningens 14 Articul om Regenskab. 8. Med voris beholdne Gods ved Ampterne skal hand effter voris udgifne Forordninger have tilbörlig Jnspection og ellers flittig udforske, paa hvad Maade Ambtskriverne og Ridefogderne self eller deris Folch dermed omgaais, og om de enten af Forsömmelse eller egen Nytte forglemmer deris allerunderdanigste Pligt med at holde det j Stand. 9. Hand skal og tillige med Stifftbefahlingsmændene og Ambtmændene, saa og Regimentskriwerne have tilbörlig Jnspection over Ryttergodzet effter voris Forordninger, som enten alleerede udgangne ere eller her effter udgifne vorder. 10. Saa skal hand og registere og beholde udj god Forwaring alle voris Forordninger, Patenter, Ordres og Resolutioner, som angaar voris Told, Skatter, Contributioner eller andre Paabud, med hvis videre Cammer Collegium effter voris Befahling eller til voris Tienniste Tid efter anden udstæder, sambt Jordeböger, Restantz Böger, Breve oc Documenter, jtem Copier af Betienternis Instructioner, som hörer ved hans Forretning, Iudtet j nogen Maader undtagen, paa det de udj Döds eller anden Tilfælde kunde ved rigtig Registering leveris til hans Successor. 11. Og som hand ved denne Instruction befries for self at hendte og samle Pengene j sin District, j det hand alleene giver Assignationer til dennem, som Anviisning paa hannem bekommer, saa haver hand saa megit meere Leilighed til at holde Liqvidation med Betienterne hver Qvartal og der effter sine Extracter at forfatte og over hans anbetrode Districts Intrader dis bedre Rigtighed at holde, hvorfore hand og uden nogen Undskyldning skal til hver Nyt Aar forfatte sine Regenskaber og dennem til voris Rente Cammer indsende. Udj det Övrige skal hand effter sin allerunderdanigste aflagde Æed og Revers voris Gafn og Beste effter yderste Evne befordre og flittig med voris Cammer Collegio om alt, hvis udj hans District forefalder, correspondere og derforuden holde sig effterretlig alt, hvis hannem Tid effter anden af voris Rente Cammer og Deputerede ved Land Staten til voris Tienniste vorder befahlet. Givet etc. Hafn. dend 8 Martij 90.

Ligesaadan een Instrux fich een hver af Effterskrefne samme Dag, hvis Nafn og fulde Titul der udj blef indfört, som fölger: Os elskelig Iohan Monrath til Hekkeberg oc Nakke-bölle-gaarde, voris Estats- og Cancellie-Raad, saa oc Land Commissarius j vort Land Fyen. Os elskel. Iohan Hieronimus Hofman, voris Cammer Raad, saa og Land oc Krigs Commissarius j vort Land Nörre Jylland.

45.

Instruction for Holmens Admiral, dat. 11 Marts 1690 [1].

Instruction huorefter vii Christian den Femte etc.[2] allernaadigst vilde voris Holmisz Admiral, som nu er eller hereffter kommendisz vorder, sig indtil viidere allernaadigste Forordning allerunderdanigst schall rette oc forholde.

1. Schall hand verre osz oc voris kongl. Arfue Huusz lydig, huld oc troe, oc vdj alle Maader viide oc ramme vorisz Gaufn oc Beste, ald V-Troeschab, Skade oc Forderf derimod af yderste Magt oc Formue hindre oc afwerge, i Synderlighed af ald Krafft oc Formue der hen tragte, sine Jdretter dirigere oc arbeide, at vorisz absolutum dominium, Souverainitet oc Arfue Rettighed ofver vore Konge Riiger oc Lande v-foranderlig conserverede oc paa vore retmeszige Arfue Successorer vdi Regieringen fortplantede oc fremsatte vorde, huorpaa hand Lif, Godsz oc Blod schall forpligted oc schyldig verre at woufve oc tilsette; hand schall oc icke tilstede eller samtöcke, at Nogen, i huo det oc verre maa, Noget derimod i nogen Maader hemmelig eller aabenbare, som præjudicerligt kunde verre, foretager, taller eller handler, mensz saa fremt noget Saadant schulle imod Forhaabning schee oc hannem vitterligt oc bekient vorde, sig icke allenniste derimod at sette, mensz endoc det osz vden Ophold tilbörligen aabenbahre oc gifve tilkiende. Sehrdeelis 2. schall hand sig dagligen aarle oc silde paa Holmen lade indfinde, saafremt han ej formedelst Svaghed eller anden Tilfelde louligen er forhindret, der sammestedsz ved alle Munsteringerne ofverwerrende verre oc Folckene dereffter paa Arbeidet med deris tilforordnede Officerer for at hafve Opsiun paa huer Sted behörigen fordeele. 3. Og som vij til dend Ende alle vorisz Söe-Folck fra Capitainer af indtill Gemeene inclusive, saawidt allereede vdi Compagnier effter voris[3] forrige allernaadigste Ordre fordeelt ere, vorisz Söe-Estats Deputerede anwiiset oc derisz Commando vndergifvet hafver[4], saa hafver hand hos dennem stedsze saa mange hand dag-

---

[1] Efter en samtidig Afskrift i Geheimearchivet (Marinemin.s Aflevering, kgl. orig. Resoll. 1690 Nr. 26). Varianter ere meddelte af en senere Instrux af 6 October 1699 (opbevaret sammesteds 1699 Nr. 41). [2] B: Friderich den Fierde, af Guds Naade Konge til Danmarck og Norge, de Wenders og Gothers, Hertug udj Sleszwig, Holsteen, Stormarn og Dytmærsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst. [3] Istedetfor „voris" har B: voris salige Herr Faders, höy loflig Jhukommelse. [4] B: voris Land- og Söe-Estats Deputerede wil have anwiist og deris Commando undergivet.

ligen til Holmensz Arbeide behöfver, tilforn at fordre, huor paa oc Officererne, som daglig med derisz vndergifuene Folck paa Arbeidet comparerer, icke allenniste om derisz medhavende oc tilbage blifvende Folckes Tilstand, Absensse, Siugdomme oc alle andre Omstendigheder, huer Gang der munstres, pertinente Relation schall wiide at giöre, mens end ocsaa iidelig paa Holmen, imedens Arbeidet warer, forblifue oc wed de Arbeidende tilsee, at huisz derisz vndergifvene Compagniers Folck anbefallisz at giöre, med Fliid vorder forrettet, paa det Folckene saawelsom de self desz bedre med huer andre kand blifve kiendte oc derudofver til andre större Forretninger, som store Embarqueringer, Transporter oc, huilcket dog Gud naadeligen afwende, vdi Jldszwaade oc deszlige desz meere waante oc bequemmer kunde giörisz. 4. Hvad Equipagemesteren, Schiibs Biugmesterene oc alle andre Daglönnere, Handtwercker oc Rughuggerne ere angaaende, da schall de liigesaawell hans som voris Deputerede ved Söe-Estaten[1] derisz Commando verre vndergifven, saa at hand daglig, som forbemelt, ved derisz Munstering paa Holmen iligemaade hos verre schall oc tilsee, at de til det forordnede oc nödige Arbeide sat oc fordeelt vorder, huor om hand oc altiid, huor oc til huilcke Steder oc till huad Arbeide de brugis schall, med bemelte voris Söe-Estats Deputerede[2] tilforn skal conferere oc ofverlegge. 5. Effter at Munsteringerne ere ofverstandene, hafuer hand at paaagte, huorleedisz Arbeidet sin Fremgang hafver, oc om Nogen befindis, som det dennem Anbetroede ej tilbörligen forrette, da dennem, om det er af nogen Wigtighed, for osz allerunderdanigst angifve, men det som ringere er oc ej af Ober-Officerer begaais, effter scheede Conference med voris Deputerede self tilbörligen lade afstraffe. 6. Folcket paa Arbeidet, som för er meldet, at fordeele scheer saaleedis, at Munsterschrifverne derisz Extracter derofver till voris Deputerede dagligen kand indgifve, med hostegnet paa huad Steder Folcket findes, paa det de dereffter, naar de det for nödigt eragte, kand inqvirere, oc maa ingenlunde tilstedis, at Nogen wed eller effter Munstringerne til fremmede Steder affordris eller henwiises, ej heller at nogenn af dennem imod vorisz dem allernaadigst meddeelte Friheder effter de i Hende hafvende Patenter oc derom forhen ergangene Ordre i ringeste Maade inden eller vden Holmen enten med Arbeide eller anden Opvartning viidere eller meere, end som allereede allernaadigst anordnet er, graveris, derom hand oc iidelig med voris Deputerede hafver at conferere oc ellers om, huis vorisz Tienniste i een eller anden Maade kand consernere, stedze med dennem at ofverlegge. 7. Naar noget nyt Aarlog Skiib, Fregatt, Jagt eller andet Fahrtöy, lidet eller stort, schall bygges oc forferdiges, vilde vii hannem först derom et Dessein, Modelle eller Afritz af osz allernaadigst vnderschrefven oc approberit tilsende, huor effter hand det da af de Vedkommende vedbörrende, vden nogen Forandring derved at giöre, schall lade forferdige, oc ville vij da oc vorisz Deputerede allernaadigst be-

[1] B: voris til Land- og Söe-Estaten Deputerede. [2] B: voris til Land- og Söe-Estaten Deputerede.

ordre, huis till samme Biugning benödiges, effter hans Requisition at anschaffe. 8. Naar ellers nogen capital oc store Schibsz Reparationer forretagisz oc giörisz schall, vilde vij allernaadigst, at hand osz först sin Meening, naar vij ere tilstede, derom vdförlig under sin Haand indgifver oc vorisz viidere allernaadigste Resolution derofver indhenter, mens schulle vij icke verre tilstede, eller Arbeidet vorisz Ankomst ej kunde taale at opbie, da hafver hand med voris Deputerede derom at conferere, förend nogen Anfang dermed scheer, oc da effter Samtliges Gotbefindende Arbeidet forsvarligen fortsette, mensz andre daglige forrefaldende smaa Reparationer hafver hand, naar derom tilforne med vorisz Deputerede er confererit, effter sin egen Schiönsomhed til vorisz Tienniste med yderste Fliid at befordre, oc vilde vij, naar saadan Reparation eengang forsuarligen er scheed, at hand ej nogen Forandring eller Fortimring der ved viidere schall forretage lade eller tilstede at forandrisz, med mindre slige Skiibe i Söen enten her eller der kunde verre kommen noget til Schade, oc de det endeligen maatte behöfue. 9. Oc som Material- oc Tömmerschrifverne derisz maanetlige Extracter til hannem schall indgifve, huor af hand Forraaden oc Manquementen stedsze kand hafve for Öyene, saa hafver hand derofver med voris Deputerede flittig at conferere oc hos dennem om saadan Manquement, fornemmelig om det som först behövis, saa betiiden Erindring giöre, at det vden Ophold for vorisz Tienniste kand vorde anschaffit. 10. Equipage Contoirets Böger hafuer hand at lade holde i saadan Schick, at mand deraf kand hafve grundig Vnderretning om, huis af alle Slags Materialier til et huert Schiibs Biugning eller Reparation i sær med gaar, oc huad et huert for sig i Penge kand bedrage, saa oc at naar noget Skib i Söen gaar, at Skipperen da fra Equipage Contoiret een af Equipagemesteren vnderschrefuen Gienpartt af Skiibets Tackelage oc Vare Godsz bekommer, huilcket hand siiden huer Gang ved Hiemkomsterne tillige med Vdgifften paa Reiszen strax schall lade affordre, at huis v-forsvarlig Defecter der ved befindisz, voris Deputerede vden Ophold kand tilkiende giwesz, paa det Sligt ved Afreigning med Skipperen kand blifve observerit oc vdj hansz Lön afkortted eller hand i andre Maader vorde afstraffit. 11. Hand hafuer oc med Fliid at paaagte, at Alting ved Tackelage Loffterne kommer vdi fuldkommen Rigtighed oc een complette Stand, saa at naar vorisz Deputerede for nödigt eragte derom at visitere, (som i det Ringeste fire Gange huer Aar af dennem schall schee), de da kand forrefinde Alting saaleedisz, som voris Tienniste det vdkrefver, oc Skiibene vden Ophold, naar befallis, med des Tilbehör kand i Söen befordrisz. 12. Oc paa det hand om ald den Forraad af Materialier, som findisz paa Holmen, eller hereffter blifuer anschaffet, saa wel som om huisz deraf til vorisz Schiibes oc andre Biugninger förbrugisz eller i andre Maader fra Holmen til anden voris Tienniste blifuer beordret, kand hafve iidelig Vnderretning, saa Inted deraf vden hans Viidenschab til oc fra Holmen passerer, ville vij, at vorisz Deputeredes Jndtegts oc Vdgifts Ordres paa hannem schall lyde, dog at huisz hand self til Schibs-

biugningerne af de til Jndtegt beordrede Materialier ved Material- oc Tömmerschrifverne ordinerer, det een eller toe Gange om Vgen af dennem vorisz Deputerede med de Vedkommendisz derpaa teignede Quitteringer til viidere Approbation indgifves. 13. Med voris Flaade schal hand goed Opsigt hafve, at den vdj Hoken vell vorder fortöyet oc med Wrieholter oc deslige forsiunet, saa oc med Fliid vdj Agt tage, at den i rette Tiide blifver kiölhalet oc digtet, saawelsom dendsz Master oc andre Rundholter vel schrabet oc reengiordt oc ellers ved Equipagemesteren at lade tilsee, at Skiibene effter Regn oc Sneewand med Saltwand vel blifuer afschiöllet, saa dennem derofver ingen Schade tilföyes. 14. Naar Wintteren med saa sterck Frost indfalder, at der ofver nogen Skade for Skiibene vdj Hocken eller ved Holmen schulde befrögtis, da schal hand Equipagemesteren tillige med visze Officerer samt Schippere oc det fornödene Mandschab til Jiszningen commandere, huilcke hand haver at tilholde saa forsiunlig dermed at omgaaisz, at ej nogen Skade eller V-Lempe derofuer foraarsagis. 15. Hand schall oc have flittig Tilsiun, at Skibs Pomperne iidelig i god Stand holdisz, oc ellers med ald vorisz Fahrtöig, stort oc smaat, vel tilsee, at de iligemaade, som det sig bör, vorder vedligeholden, oc vilde vij allernaadigst, at huis Equipering, Kiölhaling, Fortömmering oc deslige, som paa vorisz egene Schiibe bör at forretagis, ved voris Holm oc ingen anden Stedsz end der allenne schall schee, med mindre den höyeste Nödszfald det maatte vdkrefve, da Sligt oc ved Töighuuset, Prowiant og Bröggerhuuszene med at forretagisz, som dog altid först med voris Deputeredis Consens oc forregaaende Videnschab faar at schee. 16. Deszligeste hafuer hand flittig at tilsee, at ingen Söe-Estaten tilhörende Schiiberomme, Pramme, Redschab, Tömmervahre, Touw, Tackel, Jernfang eller Andet, huad Nafn det hafue kand, til Andet end vorisz egen Brug anwendt eller til nogen, huem det verre maa, paa kort eller lang Tiid vdlaant worder, oc huis hand om nogen deslige Vdlaaning eller Sligt i Erfaring maatte komme, da det strax vorisz Deputerede at tilkiendegifue, som der udj behörige Redresse hafue at giöre. 17. Hvad Huuszbiugningerne paa Holmen angaar, saa hafuer hand ved Equipagemesteren iidelig at lade tilsee, at alle Bröstfeldigheder paa Tage og Wegge saa betiden vorder reparerede oc vdj slig Stand holdene, at Inted af Regn eller Tagdröb forderfvis, mens forsvarligen conserveris. 18. Som det oc til voris Tienniste höyelig er angelegen, at alle vorisz Haufner oc Canaler herudj oc ved Staden worder i Agt tagen, oc saa wel ved Holmen som andenstedz, huor det nödig giörisz, med Grundbaggerne oprenszes, saa hafuer hand sig Ober Inspectionen ofver alt derwed at antage effter den Instrux, som hannem derofver især gifvet vorder, oc Haufne Fogderne tilholde derisz Functioner med Fliid oc Troeschab at forrette, til huilcken Ende hand dennem oc hafver at instruere, paa huad Maade de dennem hereffter schall forholde, oc saa fremt de sig ej dereffter retter, da dem for osz allerunderdanigst at angifue, paa det andere Dögtige i derisz Steder kand vorde forordnede. J det Öfrige hafver hand iideligen, huis hand til vorisz

Tiennistes viidere Befordring oc Fortsetning kand vdfinde oc nödig eragte, naar hand först med voris Deputerede, som for er melt, derom confereret hafuer, oc osz tillige med dennem Tiid effter anden, allerunderdanigst at tilkiende gifue, oc sig i denne hans anbetroede Forretning saaleedisz i alle Maader schicke oc forholde, som hand det agter at ansvare oc verre bekiendt[1]. Kiöbenhafn den 11 Martij 1690.

Christian.

L. S. R.

J. Harboe.

46.

Instrux for Admiralitetet, dat. 22 Marts 1690[2].

Instruction, hvoreffter vii Christian den Femte, aff Guds Naade Konge till Danmarck oc Norge, de Wenders oc Gothers, Hertug udj Sleszwig, Hollsteen, Stormarn oc Dithmersken, Grefve udj Oldenborg oc Delmenhorst etc., allernaadigst wille, vores Admiralitets Collegium sig udi wedkommende Forretninger indtill wiidere allerunderdanigst rette oc forholde skall. 1. Naar Noget forefalde kunde, hvorom vii Admiralitets Collegii allerunderdanigste Betenckende at indhente allernaadigst for nödig eragte motte, sckall vores General Admiral Lieutenant de udi Admiralitets Collegio tilforordnede Admiraler oc Vice Admiraler sammenkalde lade oc med hver andre flittigen deliberere oc ofverlegge om alt, hvis vii dennem wed sær Ordre allernaadigst anbefale motte, oc derofver deris sckrifftlige Betenckende forfatte oc os allerunderdanigst tilstille, samt oc wed Secretarium Collegii derofver saawelsom oc ofver alle andre udj Admiralitets Collegio forekommende Sager rigtig Protocoll holde lade. 2. Saa tiit oc offte det nödig giöres, sckall bemelte Collegium sammenkomme paa det dertill forordnede Stæd oc med hver andre ofverlegge, om Noget til Navigationens Forbedring, des Sckoles Tiltagelsze oc Lehrlingernes Underwiiszning (saa de om een hvers Capacitet oc Inclination til Navigationen om saa meget nöyere Wiidenskab kand hafve oc fremdeelis Agt derpaa gifve lade) eller i andre Maade till vores Tienestes Befordring kand wære at erindre, oc hvis der Noget af den Wigtighed oc Importance forekomme motte, at det os allerunderdanigst fick at tilkiende gifves, da Sliigt wed een allerunderdanigste Memorial af dennem sambtligen at skee oc wores allernaadigste Willie derom indhente. 3. Naar Flaaden eller nogen vores Aarlog Sckiibe, Fregatter oc desliige Flaaden tilhörende Fahrtöyg effter vores allernaadigste Ordre eqviperis oc ferdig giöres skall, sckall de de

[1] Slutningen lyder i B: Givet paa vort Slott i Kiöbenhavn den 6 October 1699. Under vor kongl. Haand og Signet. Friderich R. L. S. R. [2] Efter en i Geheimearchivet (Marinemin.s Aflevering, kgl. orig. Resoll. 1690 Nr. 32) opbevaret Original paa Papir med Segl i rödt Vox. Jvfr. Nr. 17 og 24 a, samt H. G. Gardes Efterretninger om den Danske og Norske Sömagt I. 255—262.

fornödene Ober Officerer fra Commendeur Capitain af indtil Lehrlinge inclusive, saawelsom Marinererne, som till des Besettning udkrefves, dertill behörigen udcommandere oc beordre. Med de Andre befatte de sig intet, efftersom de fra vores Hollm effter den Anordning, vii derom àparte allernaadigst giort hafve, udcommanderis oc paa Sckiibene fordeelis. 4. Hvis af vores Aarlig Sckiibe, Fregatter oc Snauwer, som icke udj Flaade eller Esqvadre, mens enten till Convoy, Kauffardj eller anden Forretning effter vores allernaadigste Ordre udgaa skall, dennem skall de gifve fornöden Ordre oc Instruction, som de sambtligen underskrifver oc med Admiralitetets Seigel forseyle lader; mens hvis nogen Esqvadre eller Flaade udgaa motte, den wille vii sielf allernaadigst beordre oc instruere. 5. Wagternes Fordeeling en general omkring vores Flaade sckall vores Admiralitets Collegium hver halff Aar, eller naar det nödig er, giöre oc de nödige Ober Officerer dertil udnefne oc samme Fordeeling vores Hollmes Admiral (som dog desforuden med udj Collegio sidder) tilstille, som dereffter de andre nödige Vagte af Under Officerer oc Gemeene ud commanderer oc ellers tilseer, at de rigtigen oc forswarligen paa hver Post ordonnerit, satt oc aflöst worder. 6. Med Parolens Udgifvelsze sckall det hereffter som tilforn forholdes, at vores General Admiral Lieutenant den udgifver oc till des Omkringbærelsze til de Wedkommende een af Lieutenanterne eller Lehrningerne dertill bruger oc commenderer. 7. Naar nogen Ober Officerers Platz paa een eller anden Maade vacant worder, sckall de os de dögtigste oc beste Subjecta, oc i sær de som nest i Chargene fölge, om de ellers dertill capabel ere, allerunderdanigst foreslaa oc vores allernaadigste Willie oc Resolution derom indhente. 8. Med Iustitiens Administration, saawiit till vores Söe Estat henhörer, sckall det paa effterfölgende Maade forholdes: Under Admiralitets Retten skall aff vores Admiralitetz Raad os elskelig Christian Schiönning som Præsident wedbörende administreris oc af hannem tilliige med alle Sckiffter oc Dehlinger liigesom tilforn lowligen oc forswarligen forwaltes, oc skall vores Admiralitetz Collegium med hannem i saa Maade wedbörende Indseende hafve oc fornemmeligen, at dögtige oc wederhefftige Formyndere for de U-Myndige af hannem forordnes oc settes, saa de ey i nogen Maade til kort kommer eller Skade liider, till hvilcken Ende de hannem oc i dette Fall udj Alt, baade med Retten oc i andre Maade, saawiit billigt er oc Lowen oc Söe Articulerne medförer, effter hans derom til dennem giörende Ansögning stetze assistérlig were oc til Rette hielpe skall. 9. Naar nogen àparte Forhör eller Söe Kriigs Rett effter vores allernaadigste Befahling at holde anordnes, sckall vores Admiralitets Collegium de nödige Ober Officerer dertill commendere, dog at altiid saadanne tages, som ej till Holmens Arbeide af vores Deputerede wed Söe Estaten anordnede ere, saa det formedelst sliig Udcommandering ej udj een eller anden Maade forsömmet worder. 10. Alle Domme, som ej Ære oc Lif angaar, som for Under Retten eller udj de àparte anordnede Söe Kriigs Rette afsagt oc ey till Ober Retten indstefnt worder, sckall Admiralitetz Collegium wedbörende exeqvere lade, mens hvis

Domme, som derudj afsiiges, som Ære oc Liff angaar oc desliige agtes, sckall ej exeqveris, förend de os till wiidere vores allernaadigste Resolutions Indhentelsze allerunderdanigst tilstillet ere. Hvad ellers andre smaa Sager Holmen oc des wedkommende Arbeide angaaende ere, dermed befatter Admiralitets Collegium sig icke, mens Holmens Admiral, som derudj effter hans Instructions Formelding behörigen forfarer. 11. Udj alle Iustitz Sager, udj hvilcke fra Hollmens oc àparte Söe Kriigsz Rette for vores Admiralitets Collegium eller Ober-Rett appelleris, sckall, effter at af vores General Admiral Lieutenant os elskel. Her Niels Iuel behörig Stefning tilforn udgifvet er, af de derudj at sidde tilforordnede Raad oc Assessores tilbörligen kiendes oc dömmes. Diszliigeste skall oc bem[te] Ober Rett udj alle de Sager, som enten af os allernaadigst blifve anbefalede eller oc de som Commiss Fahrere, Siöe Confiscationer, Priiszer oc andet Saadant eigentlig wedkommer oc strax in prima instantia for Ober Retten citeris, Parterne forhöre oc derudj forswarligt oc tilbörligt endelig kiende oc dömme. Oc effersom saadanne Sager offte af den Beskaffenhed ere, at de ej lang Ophold kand taale, saa wille vii at de, som udj sliige Sager fra bemelte Ober Rett for vores höyeste Rett appellere wille, inden 3 Maaneder fra Ober Rettens afsagde Doms Udstedelsze at reigne Stefning tage skulle, hvis det ikke skeer, da Sagen at hafve sin Endelighed oc ej uden vores sær allernaadigste Tilladelsze derpaa tales. 12. Hvad ellers Admiralitets Collegium Tiid effter anden at forrette af os allernaadigst anbefales motte, sckall de med störste Winskiibelighed efterlefve oc i Agt tage, med Hollmen oc des Arbeide, Eqvipagien oc huad deraf dependerer, sig icke i nogen Maade befatte, mens i dette Fall lade sig vores Hollmes Admirals allernaadigst gifvene Instruction (huoraf dennem allereede Copie tilsent er) udj Alt efterretlig wære. Ladendes det ingenlunde. Gifvet paa vort Slott Kiöbenhafn den 22 Martii Anno 1690.

Under vor kongl. Haand oc Signet.

Christian R.

L. S.

Instruction for Admiralitets Collegio.

J. Harboe.

47.

Instrux for de Deputerede ved Land-Militiens Etat, dat. 22 Marts 1690[1].

Instruction, hvoreffter vii Christian den Femte af Guds Naade Konge til Danmarck oc Norge, de Wenders oc Gothers, Hertug udi Sleswig, Hollsteen, Stormarn oc

[1] Efter en i Geheimearchivet (Krigsministeriets Aflevering, kgl. Ordres og Resoll.) opbevaret Original med Underskrifter og Segl i rödt Vox. Varianter ere meddelte efter en sammesteds in originali opbevaret senere Instrux af 6 Februar 1694, her betegnet B. Med denne sidste fulgte der et kgl. Rescript af samme Dato til de Deputerede ved Söetaten og ved Landmilitiens Etat Geheimeraaderne Hr. Jens Juel og

Dithmærsken, Grefve udi Oldenborg oc Delmenhorst allernaadigst wilde, voris Deputerede ved Land Militiens Estat udi de dennem anbetroede Forrettninger ved Land Militien sig indtil viidere Anordning allerunderdanigst rette oc forholde skall. 1. Saa tit oc offte voris Tieniste det udkræfver, skall de paa det dertil anordnede Sted sammenkomme for at conferere om Alting, hvad som deris Forrettninger vedkomme oc ellers til Land Militiens Gaufn oc Beste geraade, oc voris Tienistes Befordring udj Alt nöttig oc gafnligt vere kand. 2. De skall sig i höyeste Maade lade vere angelegen, at voris Militie ofver alt i Danmarck, Förstendommerne oc Grefskaberne til Hest oc Foeds paa beste Maade conserverit oc Regimenterne oc Compagnierne effter voris Reglementers Indhold stetze complet oc i saadan Stand oc Estat underholden worder, saa de altiid[1] marchferdig oc parat vere kand, til hvilcken Ende de 3. med voris commenderende Generaler[2], saa tit oc offte det nödig giöris, skall conferere, paa det at Intet derwed feile, mens Alting som forbemelt i saadan parat Stand[3] stetze vere maa, saa vij om dend deraf formodende Tieniste i alle Tilfelde desto meere kand vere forsickret. 4. Paa det de oc om Militiens Stercke oc Tilstand saavelsom oc om alt hvis Forraad af Ammunition de bouche et de guerre som ofver alt i Festningerne oc Stederne Land-Militien vedkommende findes, desto bedere Wiidenskab oc Efterrettning hafve oc om Alting i saa Maade ret nöye informerit vere kand, sckall de sig strax af Ober-Kriigsz- oc Landt Commissarierne, saavelsom af alle Ammunition oc Prowiant Commissarier oc Forwaltere oc alle andere Land Militien i saa Maade vedkommende Betiendte behörige oc rigtige underskrefne Extracter, Ruller oc Inventaria paa Alting baade paa Regimenternes oc Compagniernes Stercke oc Tilstand, saavelsom oc hvad i Töig- oc Magazin-Huuszene findes, oc i hvad Stand oc Danlighed det er, Intet undtagen, lade gifve, oc dennem derhos anbefahle, hver Quartall eller Maanet u-foranderlig dermed rigtig at continuere, saa de om saameget bedere stetze Af- oc Tilgangen oc hvad Forraad paa hver Sted findes, som forbemelt, kand wiide. 5. Naar de effter indkommende Extracter, Inventarier eller i andere Maade fornemmer, at paa it eller andet Sted oc fornemmelig udj Festninger nogen Manqvement enten paa Ammunition, Prowiant eller hvad det vere kand, som til Militiens oc Festningernes Conservation oc Fornödenhed udkrefves, were maatte, sckall de af yderste Efne söge at raade Boed derfore oc tilsee, at alle saadanne Defecter straxsen oc allersnariste mueligt, anskaffed oc Alting i saa Maade til voris

---

Hr. Peter Brandt, Obersecretair Hr. Matthias Moth, Oberkrigssecretair Hr. Jens Harboe, Etatsraad Reinhold Meyer, Justitsraad Ole Hansen og Kammerjunker Christian Sehestedt, at de samtligen havde at varetage Forretningerne som Deputerede ved Land- og Söetatens Commissariat, dog saaledes, at hver Etats Forretning altid foretages separat, hver paa sit Sted, Landetatens udenfor Holmen og Söetatens inde paa Holmen, paa de Steder, hvor de Deputerede tilforn samledes. Iövrigt havde de efter Instructionernes Lydelse at conferere med Geheimeraad Hr. Christian Siegfried von Plessen. [1] B tilföjer: saawit mueligt er. [2] B tilföjer: Commendanter, Chefs af Regimenterne oc andre Wedkommende, oc især de tilstede verende höyeste Generals Persohner en Gang om Ugen eller. [3] B tilföjer: saawit mueligt.

Tienistes Befordring uden Ophold remederit vorder. 6. Med Militiens Indquartering baade paa Landet oc i Stæderne skall de vedböerende Opsigt hafve, at Ingen derwed forurettes eller betynges, mens at den (med mindere Tiidernes oc Conjuncturernes Tilstand det anderledes udkræfve maatte) proportionaliter effter it hver Stedz oc en hver Byes Tilstand oc Vilkor skeer, oc dereffter viidere skarp oc flittig Indseende hafve, at Borgerskabet oc Landmanden ej af Militien, under hvad Sckin oc Prætext det end vere maa, graveris eller nogen Molest i deris Huusze eller andensteds tilföyes, mens tvert imoed for alle Insolentier krefftig besköttet oc de Modtwillige effter indkommende Klagemaall effter voris Kriigsz Articulers Indhold behörigen afstraffet vorder. 7. Naar nogen Troupper enten af Quarteererne omwexles, eller i andere Maader nogen March af os allernaadigst anordnes, skall de de nödige March Router Regimenterne oc Compagnierne betimelig Tiid tilstille oc meddeehle oc der udi tydelig specificere, hvor hver Natt Leyer vere skall, hvad de paa hver Sted bör at nyde, oc hvor mange Vogne paa Stabet oc hver Compagnie lefveres oc gifves maa, oc at tilsees, at hvercken Borger eller Bonde i ringeste Maade noget viidere, end hvis som i March Routen (som Regimentsquarteermesteren altiid en ganske Dag tilforne med hos de Vedkommende sig skall anmelde) anfört er, under hvad Sckin det oc vere kand, aftvinges eller i andere Maader nogen U-Lempe paa Marchen tilföyes, mens at dennem for Alt, hvis som de viidere, end i March Routen anfört er, udgifve maatte, vedböerende Wederlaug skee, oc Officererne Sligt igien straxsen (hvis de icke förend derisz Afmarch fra Stedet de Vedkommende oc Klagende fuldkommen Satisfaction for Alt giör) i deris Gagie afkortes, oc derforuden behörig til Rette stilles, hvorom oc Amtmendene udi deris dem allernaadigst meddeehlte Instructions aatende Post[1] allernaadigst anbefahlede ere. 8. Oc som vii allernaadigst wilde, at vorisz Militie, som i Festningerne oc paa Landet ligger, hver Quartall (dog Cavalleriet ickon tvende Gange, som om Foraaret og effter Hösten) udj Generalernis oc Commendanternis udj Festningerne deris Nærwerelse munstris skall, saa ville wii, at voris Deputerede samme Münstringer, naar de afkomme kand, self skall bjwaane oc forrette, mens naar de formedelst andere Forrettninger det ej kand giöre, skall de dennem ved Ober-Kriigszcommissarien oc Landt Commissarien, een hver i sin District[2], hvor dog altiid den General Major, i hvis Canton Regimenterne ligge, hos vere skall, lade forrette, oc skall de self saavelsom Commissarierne, som Münstringerne forrette, altiid nöye tilsee oc efterforske, om med Alting ved Regimenterne effter voris Ordonnancers oc Reglementers Indhold uden nogen Underslebs Begaaelsze rigtig tilgaar, oc om en hver det bekommer, som vii hannem der udi allernaadigst tillagt hafver, saavelsom oc tilsee, at alle paa Münstringerne forekommende Klagemaale vedböerende

---

[1] B: deris dem allernaadigst meddeehlte Instruction. [2] Istedetfor „Ober-Kriigszcommissarien — District" har B: Ober-Kriigsz- oc Landt-Commissarierne.

remederit oc afgiort vorder. 9. Hvis de oc paa Münstringerne befinde maatte, at en eller anden höy eller Ober-Officer imod voris Ordonnancer oc Reglementer sig saa grofvelig forseet hafde, oc det af saadan Danlighed oc Importance vere maatte, at det icke strax paa Münstringen kunde remederis, mens ved Kriigsz Retten eller i andre Maader effter voris allernaadigst Anordning fick at afgiöres, i slig Tilfelde hafver de, förend at noget Viidere derudi foretages eller anordnes, osz Sligt först allerunderdanigst oc udförligen at tilkiende gifve oc voris nermere allernaadigste Resolution derom indhente, mens skulle vii ej tilstede vere oc deslige forefalde maatte, som ej nogen Ophold taale kunde, hafver de den hosverende oc commenderende General, saa oc General Auditeuren det at tilkiende gifve, saa den Sckyldige wed Kriigsz Fiscalen derfor kand vorde tiltalt oc effter Kriigsz Articulerne afstraffet. 10. De hafve oc at tilsee oc de dennem undergifvene Betiente, for hvilcke Præsentationerne skeer, flittig oc alworlig tilholde, at Folckene, som for dennem præsenteris, nöye examineris baade om deris Dygtighed oc hvor de tilforn tient oc verit hafver, saa at Ingen ved Præsentationen enrolleris uden den[1], vii goed oc bestandig Tieniste af kand formoede, oc ej Saadanne, som udi voris allernaadigste Forordning de dato Kiöbenhafn den 18 December 1688 at antage forbudne ere. 11. Oc som Münstringerne ofver alt, som forbemelt, quartaliter[2] rigtig skee skall, saa ville wii oc, at ingen Gemeene, uden hvad paa Munstringen skee skall, casseris[3] eller löslades, med mindere Omstendighederne saadanne vere kunde, at[4] voris Tieniste derwed Sckade liide maatte, om samme Löesgifvelse den neste holdene Münstering skulle opbie. 12. Med Rytter Godtzet ved de 10 National Regimenter til Hest, hvorofver vii os elskel. voris General Lieutenant Plessz oc Ober Kriigsz Commissarius Bram Inspectionen allernaadigst opdraget hafve, befatte de sig ey viidere, end som at de, saa tiit oc offte det nödig giöres, med dennem om hvis til voris Tieniste derwed geraade kand, skall communicere oc ellers at holde sig udj Alt effterrettelig, saawit dennem vedkomme kand, voris paa General Lieutenant Plesses de dato Kiöbenhafn den 18 Ianuarij nest forleden til os allerunderdanigst indgifvene Memorial allernaadigst fulte Swar af den 25 Februarij nest effter, saa oc effter voris Ober Kriigsz-Commissarius Brams allernaadigst gifne Instruction, daterit Kiöbenhafn den 8 hujus, hvoraf herhosz Copie fölger[5]. 13. Effter at Münstringerne hver Quartall ere forrettede,

---

[1] B tilföjer: som goedwilligen uden nogen Tvang eller anden optenckelige Maade, som ellers vel wed Hverfvingerne foregaaer, sig vil lade antage, oc. [2] B tilföjer: oc hver halfve Aar. [3] B: skeer, skall casseris. [4] B tilföjer: voris Deputerede det for got eragte maatte, saa. [5] Art. 12 lyder i B: Med Rytter Gotzet, som til National Regimenterne i vort Riige Danmarck udlagt er, skall de tilliige med voris General Lieutenant osz elskel. Samuel Christoph von Plesszen oc Ober Kriigsz Commissaire Bram flittig oc vedböerende Indseende hafve, at det paa beste Maade conserveris, wedliigeholdes oc forbedris, saa Regimenterne deraf deris Underholding efter Ordonnancens Indhold maa bekomme, disliigeste oc nöye Agt paa gifve oc derhen see lade, at Officer, Rytter oc Bonde sig i alle Maade effter Ordonnancen forholder, oc at ey wiidere tages eller gifves end derudi udtröckelig formeldet er, saawelsom oc at de Middeler, som til Regimenternis

skall de alle Münster Rullerne til dennem her indkomme oc dereffter alle Afreigningerne baade ved Generalstabet, Festnings oc Gvarnisons Betiente, Artiglerie, geworben Cavallerie, Dragohner, saa oc Infanteriet effter Reglementernes Indhold vedböerende oc rigtig forfatte oc giöre lade, mens hvad de 10 National Regimenter til Hest deris Afreigninger ere angaaende, dermed skall forholdes effter den 10 Postes udj voris Ober Kriigsz Commissarie Bram allernaadigst gifne Instructions viidere Formelding[1]. 14. Oc som wii et wisz tildragelig Fundus til voris Militie allernaadigst tillagt oc forordnet hafve, som alleene dertil, oc ej til nogen anden Udgiffter skall anwendes, saa hafver de, effter at Afreigningerne, saaledes som för er melt, forfatted oc indlefverede ere, Betallingen derpaa til Ober Zahl Mester, Land- oc Kriigsz-Commissarierne eller de Persohner, som samme Militien tillagde Middeler at annamme anbetroede ere eller hereffter dertil anbetroes maatte, vedböerende assignere oc de Vedkommende tilstille, oc at altiid ved samme Assignationer oc Anwiiszninger i Agt tages, at dermed effter bemelte Ober-Kriigsz-Commissarius Brams oc Landt Commissariernis allernaadigst meddeehlte Instructions 10 oc 5 Postes Formelding viidere forholdes[2]. 15. For Alting oc fornemmelig hafver de derhen at see, at Lehningerne eller Avancerne til de Gemeene rigtig forud betalt vorder, oc at de dertil behöfvende Penge paa saadanne Stæder assigneris oc anwiiszes, saa de betimelig Tiid uden den allerringeste Sckillings Afkort-

---

Casser af Sogne Rytter Penge eller i andre Maade lagt er, forswarligen vorder disponerit, saa ey det Ringeste af samme Middeler udgifves eller af Casserne betales, uden hvis vj allernaadigst special anbefahle maatte, eller oc til Gotzes Conservation, Tiltagelse oc bedere Istandsettelse u-omgiengelig nödig giöres oc af voris Deputerede tilliige med General Lieutenanten for tienlig eragtes maatte, om hvilcket Alt med woris Geheime Raad osz elskel. Christian Siegfred von Plesszen, iliigemaade, som hereffter wiidere om formeldes, altiid först skall communiceris, saa hand om hvis Casserne kand angaae, tilforn behörig Wiidenskab kand hafve. [1] Art. 13 lyder i B: Naar Münstringerne, som forbemelt, hver Quartal og halfve Aar forrettede ere, skall effter Münster Rullerne alle Afreigningerne for den gandske münstrede Militie oc ellers for alle Andre, som udi Militair Reglementerne for nogen Gagie oc Sold at nyde indfört ere, effter Reglementernis oc Ordonnancernis Indhold rigtig forfattes oc giöres, som voris Deputerede siden hafver at efftersee oc revidere, föerend de derpaa nogen Assignation til Betaling udstæder. Oc som vj allernaadigst for got befinde, at Ober Kriigsz Commissaire Bram, som forbemelt, tilliige med Indseende ofver Rytter Gotzet hafve oc ellers Münstringerne ofver alt, saawit mueligt, oc i sær ofver National Regimenterne, tilliige med Generalerne altiid giöre oc forrette, saa oc Sessionerne, naar hand kand afkomme, med bjwaane skall, saa der altiid en Liighed oc en Maade ofver alt oc fornemmeligen wed National Weszenet for Godsets bedere Conservation Skyld oc Istandsettelse holdes oc bruges maa, oc voris Deputerede saa megit bedere Widenskab om des Tilstand oc rette Beskaffenhed hafve kand, saa wille wii oc, at naar hand her tilstede er, de hannem med udj Commissariatet wed Land Militien skall tage og der tilliige med woris Tieniste behörigen beobagte. [2] Art. 14 lyder i B saaledes: Med bemelte voris Geheime Raad Christian Siegfred von Plesszen skall de i det Ringeste hver Uge en Gang, eller saa tit oc offte det nödig giöres, udj Land Estatens Commissariat sammenkomme oc med hannem conferere oc ofverlegge baade om Militiens Tilstand oc alt des Vedkommende, saa oc om Betalingen dertil, hvorledis den best oc bequemmeligst oc paa rigtigste Maade till Undersaatternis mindste Beswer oc Militiens Conservation uden nogen extra Tillegg eller Afdrag enten quartaliter eller hver halfve Aar effter Affreigningernis Indhold skee kand, saa Assignationerne der effter paa Wedkommende, som Middelerne da i Hænde hafve, kand worde indrettet oc de Vedkommende extraderis, saa de Betalingen strax derpaa uden nogen wiidere Ophold kand annamme.

ning eller Formindskelse rigtig kand falde oc indkomme, oc at derudj ej nogen Endering eller deslige giöres, hvorwed Lehningerne for den Gemeene udeblifve, opholdes eller nogen Afdrag skee maatte, efftersom ved desz Udeblifvelse en oc anden U-Lempe til voris Tienistes merckelig Tilbagesettelse, som icke saa snart igien var at remedere, lettelig kunde fölge[1]. 16. Oc paa det saa meget meere rigtigere med Afreigningernes Assignationer kand tilgaa, at Regimenterne icke paa de Stæder, hvor ingen af de til Militien lagde Middeler i Behold findes, assigneris, hvor udofver en oc anden Regiment Omkostninger, Officererne oc de Gemeene til Afdrag oc Besver, oc tit oc offte deraf voxende Klage Maal oc Inconvenientier foraarsages, sckall de derhen flittig Agt gifve, at de, som Land Militiens tillagde Middeler at oppeberge anbetroed ere, hver Quartall eller saa tiit oc offte det nödig giöres, rigtige Extracter paa Alt, hvis af samme Middeler indkommen og udgifven er, til dem indsender, saa de deraf kand see, i hvad Tilstand Militiens Casse paa hver Sted er, oc dereffter Assignationerne lempe, saa i saa Maader ej Nogen paa de Steder, hvor Intet at finde er, anwiiszes[2]. 17. Oc som vii allernaadigst vilde, at de Land Militien tillagde Middeler alleene dertil oc ej til anden Brug skall anwendes eller bort assigneris, saa skall de derhen see, at samme Middeler rigtig till Forfald Dagene indkomme, oc at alle de redeste Middeler til de nödwendigste Udgiffter, som Lehningerne, Ober- oc Under-Munderings Penge, oc ellers hvor det först og fornemmeligen udkrefves oc ingen Ophold taale kand, anwendes. Hvis det oc imod Forhaabning udfalde maatte, at nogle af de Militien tillagde Middeler formedelst en oc anden u-formodentlig oc nu ej forwentende Tilfelde Skyld, ej skulle kunde indkomme, mens gandske tilbage blifve, hafver de os Sligt stetze tilliige med deris allerunderdanigste Betenckning oc Forslaug, paa hvad Maade slig Mangel oc Afgang ved andere Middeler igien ersettes oc hielpes, saavelsom oc hvor udj de formeene Noget paa en eller anden Maade best mesnageris oc spares kand, allerunderdanigst at tilkiende gifve oc ellers om samme Militiens tillagde Midlers Inddrifvelse oc hvad viidere til desz Rigtigheds Holdelse med Betienterne, som den under Hænder hafver, ge-

---

[1] Art. 15 lyder i B: Fornemmeligen hafver voris Deputerede med bemelte voris Geheime Raad von Plesszen först oc for Alting at conferere oc ofverweye, hvor oc paa hvilcke Stæder Regimenterne deris Lehninger, Avance oc Under Munderings Penge best oc rigtigst oc til rette Tiide kand bekomme oc annamme, saa de Vedkommende dennem uden nogen Formindskelse eller Afkortning, under hvad Sckin det er oc vere kand, maa bekomme, anseendis at voris Milities Conservation derudj fornemmeligen med bestaar, som ellers, hvis den icke prompte oc i Tiide skulle fölge, icke liden Fortræd oc U-Lempe til woris Tienistes Præjudice oc Nachdeel ville med sig drage. [2] Art. 16 lyder i B: Icke mindre hafve de med hannem at conferere om, hvis Penge til en oc anden extra ordinaire Udgiffters Fornödenhed, som til Festnings Bygning, Materialers, Ammunitions, Provissions oc anden Indkiöb saawelsom ellers i andre Maade nödig vere maatte, som vj allereede anbefahlet oc wissze Summer til hver Ting allernaadigst anordnet hafve, hvor oc paa hvilcke Stæder samme Summer kand tages, saa i Tiide, naar wiides, hvor Pengene ere at bekomme, om des Indkiöb saa megit promptere Anstalt til meeste Mesnagies Iagttagelse giöres kand oc voris Tieniste om saa megit bedere fortsettes.

raade kand, flittigen med voris Cammer Collegio conferere oc dennem derudj om, hvis til voris Tienistes Befordring i saa Maade geraade kand, ald vedböerende oc behöfvende Effterrettning stetze meddeehle oc gifve[1]. 18. Med Prowiant Weszenet skall de oc flittig Indseende hafve, först at altiid for it Aar af alle Slagsz, som til Land-Militien oc Gvarnisonerne behöfves, i Magazinerne findes, dernest at der udj Festningerne ved Grentzerne derforuden for een 10 à 12000 Mand paa en sex à siuf Maaneder (dog af saadanne Wahre, som Rug, Hafre, Salt oc deslige, som ei Forderfvelse er undergifven) i Forraad oplegges, saa at om vii nogen Mouvement paa Grentzerne med vorisz Militie i en Hast var foraarsaget at giöre, de dend nödige Subsistence der af kunde finde. Betienterne, som Prowiantweszenet at forestaa anbetroede ere, hafve de oc alworlig at tilholde oc ellers self iideligen Indseende med hafve, at de Commiss Brödet vel dannet oc baget i sin fulde Wegt till Soldaterne effter den derom giörende Anordning lefvere, oc at derunder ingen Underslef begaaes. Iligemaade hafver de oc Magazin- oc Prowiant Huuszene da oc nu self at visitere eller oc ved Andere, naar de self ej afkomme kand, nöye oc skarp at efftersee oc ellers inqvirere lade, om Magazinerne til Militiens Subsistence oc saa dögtige oc goede ere, som skee bör, oc om det Quantum oc derudj findes, som effter indkommende Extracter derudj bör at vere[2]. 19. De skall oc icke mindere flitteligen sielfver tilsèe oc viidere tilsee lade, at ofver alt rigtig Maall oc Wegt udj Magazinerne oc Prowianthuuszene findes, oc at dermed reedelig oc forsvarlig omgaaes, item oc at Betienterne med voris Magaziner ey nogen Kiöbmandskab, Udlaan eller deslige U-Sömmeligheder drifver oc foröfver, desligeste oc at Alt, hvis som indkiöbes skall, till rette Tiide oc for den nöyeste Priisz mueligt er, till voris Nötte oc Fordeehl uden nogen sær Interesse, egen Nötte oc Föyelse skeer, oc maa de ingen Leverance enten wed dem self, under hvad Prætext det end oc vere kand, sielf giöre eller giöre lade, langt mindere tilstede, at nogen af Betienterne, som Magazinerne under Hænde hafver eller ved Land Militiens Forrettninger bestilt oc an-

---

[1] Art. 17 lyder i B: Hvis Summer som effter woris allernaadigste Resolutioner oc Befahlinger til en oc anden u-formodentlig oc ey forudforwentende extra Udgiffter u-omgiengelig behöfves maatte, derom hafver de berörte voris Geheime Raad i Tiide behörig Kundskab oc Effterrettning at tilstille oc gifve, saa de dertil udkræfvende Penge betimelig Tiid, liigesom Sagerne er pressant til oc en hastig Remedering udkræfves, kand worde anwiist; oc er det saa wiidere woris Deputeredes Werck at hafve flittig Indseende med, at samme saawelsom alle andre til en oc anden ordinair og extraordinaire Udgiffter anordnede oc behöfvende Middeler retteligen oc forswarligen til det, som de til destinerede ere, anwendt oc forbrugt vorde, oc at hvis som derfore enten bygges, anskaffes eller i andre Maader giöres skall, retteligen oc forswarligen forferdiges oc præsteris, oc en hver siden derfore vedböerende Reede oc Rigtighed giör, oc hafve de i det Öfverige om Rytter Cassernis Tilstand, Beskaffenhed oc hvad wiidere udi en eller anden Maade Betalingen oc des Vedkommende kand vere angaaende, med foranförte voris Geheime-Raad von Plesszen at conferere, saa hand om Alting i saa Maade ald desidererende Effterrettning oc Widenskab kand hafve. [2] B tilföjer: Oc som hver Aar Udskrifning af voris Rente-Cammer faar at sckee, hvad til Magazinernis Opfyldelse oc Forsiufning behöfves, saa hafve de iliigemaade herom betimelig Tiid, saa oc om hvis ellers i saa Maade til Magazinernis Fornödenhed mangle maatte, med anförte voris Geheime Raad von Plesszen at conferere oc ofverlegge.

betroede ere, det giöre, efftersom ved saadan Tilladelse stor Underslef till voris merckelig Sckade lettelig kand underlöbe, oc hafve de ellers en hver Betiente, vere sig Commissarier, Ammunition-, Prowiant- oc Material Forwaltere oc Sckrifvere alworligen stetze at erindre, at de deris Charger oc hvis dem ellers anbefahlet vorder, effter deris allerunderdanigste Æd oc Pligt forsvarligen oc med ald Windskibelighed forrette oc i Agt tage, oc hvis de om Nogens U-Dögtighed, Forsömmelse, Effterladenhed eller U-Troeskab Noget fornemme maatte, hafver de os Sligt uden nogen Persohns Anseelse at tilkiende gifve, saa de Sckyldige effter Sagens Beskaffenhed vedböerende kand vorde anseet oc straffet. 20. Med Ammunitionen, Materialier oc deslige i Festningerne oc Materialgaardene oc hvad deraf dependerer, skall de iligemaade Indseende hafve, at Betienterne dermed rigtig oc forsvarlig omgaar, oc at Intet deraf til U-Nötte eller uden deris oc Commendanternes Ordre til Festningernes Fornödenhed udlefverit eller forbrugt vorder, oc at altiid deraf saadan it Qvantum i Forraad findes, som til Militiens oc Festningernes Fornödenhed, Conservation oc Maintien udkrefves, saavelsom oc at alle Defecter oc Mangel, som Tiid effter anden der wed til woxe maatte, effter den 5 Postes viidere Formelding snareste mueligt igien supplerit oc ersatt worder. 21. Det skall oc vere deris Forrettning, at de flittig Opsiun skall hafve med Magazin og Töighuuszene ofver alt, at de vedböerende conserveris oc i Stand holdes, oc naar det nödig giöres, for ald paakommende Bröstfeldighed i Tiide repareres, iligemaade at Corps de Gvardene med behörig Ildebrand oc Liusz saawelsom, hvor Baracqver ere, med behörige oc nödige Bult Secke, Straa oc Deckener[1] til rette Tiide for Folckenes bedere Conservation Skyld forsiufnes. Icke mindere skall de 22. sig lade vere angelegen, at Reserve oc Felt- saavelsom Festningernis Artiglerie oc hvad dertil hörer vedböerende conserverit, oc hvis til des Istandholdelsze udkræfves maatte, tilliige med hvis som endnu effter voris allernaadigste Anordning til des fulde Complettering mangle maatte[2], anskaffet oc effter Haanden dertil indkiöbt oc til hver Sted henfört vorder, saa det altiid i den Stand parat vere kand, at wii om den deraf forwenttende Tieniste stedtze maa vere forsickret. 23. Hvis oc ofver kort eller lang nogen Armee udi Marcken settes skulle, hafver de den Omhyggelighed at bære, at den med fornöden Prowiant oc Andet, hvad til des Subsistence udkrefves maatte, betimelig Tiid forsiufnet vorder, oc vil wii i slig Tilfelde, hvorledes med Itt oc Andet forholdes skall, dennem nermere allernaadigste Ordre meddeehle. 24. Naar oc nogen Transport af voris Militie effter voris allernaadigste Ordre foretaget vorder, eller oc at nogen Magazin fra it Sted til andet med voris eget Fahrtöig transporteris skall, ville vii, at de i sliige oc ellers i andere Tilfelde, hvor Söe-Estaten Land Militiens Estat nogen Assistence giöre skall, med voris Deputerede ved Söe-Estaten conferere oc ofverlegge skall, hvorledes Sligt da

[1] B tilföjer: saa oc Ild og Liusz iliigemaade. [2] B tilföjer: Tiid effter anden saawit mueligt.

paa beste Maade til voris Tienistes Befordring oc voris allernaadigste Befahlingers Effterlefvelse i Verck settes oc exeqveris kand[1]. 25. Oc som de Directionen ofver den Norske Militair Estat hereffter som tilforn liigesom ofver den her i Danmarck hafve skall, saa skall de oc de vedkommende Betiente om Alting behörig beordre oc instruere oc derhen see, at det med Munstringerne, Betallingen, Underholdingen, Magazinernes Forsiunelse oc alt Andet, det militair Weszen vedkommende, rigtig oc forsvarlig oc effter voris allereede derom udgangene oc hereffter endnu udkommende Forordninger oc Reglementer kand tilgaa, saa Undersaatterne saavelsom Militien til Landetz Conservation oc voris Tienistes Befordring udi goed Villie erholdes maa, oc ellers om Alting i saa Maade in specie med voris Stadtholder oc General Felt Marskalck osz elskel. höybaarne Her Ulrich Friderich Güldenlewe flittigen at communicere, saa Intet i saa Maade uden hans Videnskab anordnet vorder[2]. 26. Naar oc Noget forefalde kunde, som af Importance vere oc icke her i denne Instruction anfört vere eller oc i andere Maader til voris Tienistes Befordering af dennem udfindes maatte, Sligt hafver de os, förend noget Endeligt af dennem derudi sluttes eller anordnes, tilliige med deris allerunderdanigste udförlige Meening oc Betenckende allerunderdanigst at tilkiende gifve oc forestille oc voris allernaadigste Resolution, som wii derpaa gifvendes vorde maatte, saavelsom alle andere dennem af os allernaadigst Tiid effter anden tilkommende Ordres oc Befahlinger allerunderdanigst oc hörsommeligen effterlefve oc i Werck sette oc Alting, hvad som geheim holdes oc forties bör, i allerstörste Taushed til deris Döds Dag at holde oc Ingen, hvem det end oc vere maatte, uden os self at aabenbahre oc tilkiende gifve. 27. Oc som til Sluttning, som forbemelt, deris Forrettning derudj fornemmeligen bestaar, at Militien ofver alt paa beste Maade conserveris, stetze complet oc i goed Stand parat oc March ferdig holdis, rigtig munstres oc afbetahles, Magazinerne oc Festningerne med ald Fornödenhed oc Forraad forsiufnes oc vedligeholdes, goed Ordning oc Sckick ofver alt udj Quarteererne oc paa Marcherne holdes, oc at en hver af de dennem undergifvene Betiente deris Charge vedböerende forrette oc i Agt tage, saa ville wii oc, paa det wii om Alting behörig Wiidenskab

---

[1] Artikel 24 mangler i B. [2] B indskyder her fölgende Artikel 25: De skall oc fornemmeligen derhen see, at hvis som wed Festningerne eller andensteds effter voris allernaadigste Befahling baade effter sluttede Accordtér saawelsom ellers bygges, forferdiges oc giöres skall, at Sliigt med allerbeste Mesnage mueligt er skeer, at Contracterne derom i Tiide i behörig Form til voris Gaufn oc Beste indrettes oc siden udi Alt punctuell oc rigtig effterlefvet oc i Werck satt vorde, saa oc at hvis dertil af Materialier eller i andre Maader udkræfves, betimelig Tiid anskaffes, saa Arbeidet ey derofver forsömmes oc voris Tieniste tilbage settes, icke mindre fligtig Opsiun hafve, at alt hvis Officererne enten af Armatur, Mundering eller i andre Maader til Rytteren oc Soldaten enten effter voris allernaadigste Ordonnancers oc Reglementers Indhold eller oc effter special Contracter oc Capitulationer Tiid effter anden anskaffe skall, Sliigt vedböerende oc forswarligen præsterer oc effterlefver, saa paa alle Siider fuldkommen Fornöyelse, for hvis oppebaaret er, skeer oc i alle Maade præstanda præsteris.

kand hafve, at voris Deputerede hver Quartall[1] effter holdene Münstering os altiid en fuldkommen Extract oc Estat paa voris gandske Militie oc des befindende Stercke oc Tilstand ofver alt allerunderdanigst tilstille skall med hosföyede udförlig Forklaring, hvorledes Betahlingen assignerit, hvorwidt et hver Regiment oc hver Gvarnison oc andere Betiente af betalte ere, oc hvad en hver til den Dag endnu wirckelig med restere maatte, oc hvorledes de Militien tillagde Middeler anwendt oc indkommen ere, item[2] oc hvad Forraad af ammunition de bouche et de gverre ofver alt i Festningerne oc Magazinerne findes, hvad Anordning til de manglende Defecters Supplering[3] giöres oc ellers i andere Maader til voris Tienistes Befordring anordnet er, in summa at os om Alting, det Lidet med det Store, udförlig allerunderdanigst Effterrettning gifves oc meddeehles, saa at Intet i nogen Maade for os forties eller fordölges, oc ellers om Alt, hvis af dennem til voris Tienistes Befordring udfindes kand oc herudj anbefahlet er oc deris Forrettning som Land Militiens Deputerede vedkommer, i höyeste Maade oc med störste Windskiibelighed lade vere angelegen oc forrette, oc sig udj Alt saaledes sckicke oc forholde, som vii den allernaadigst Fortroende til dennem hafver, oc de agter for osz at svare oc i alle Maader bekiendt vere. Ladendes det ingenlunde. Sckrefvet paa vort Slott Kiöbenhafn den 22 Martii Ao. etc. 1690[4].

Under vor kongl. Haand oc Signete.

Christian R.
L. S.

J. Harboe.

Instruction for de Deputerede ved Land-Estaten[5].

48.

Instrux for Höjesteret, dat. 15 April 1690[6].

Instruction hvor efter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at alle Vedkommende sig i voris höyeste Ræt allerunderdanigst skal skicke oc forholde.

1. Wille vj at voris höyeste Ræt af saa mange skickelige oc udj Lov oc Ræt velerfarne Persohner skal bestaa, som vj self alleereede allernaadigst forordnet haver eller her efter forordnendis vorder. 2. Woris höyeste Ræt skal holdis een Gang om Aaret paa dend Tiid, vj dertil allernaadigst anordner, her udj voris kongel. Residentz Stad Kiöbenhafn eller andensteds, hvor vj det allernaadigst anbefahlendis vorder. 3. Alle Tilforordnede j voris höyeste Ræt, som icke ved andre voris Forretninger ere occuperede, skal, naar höyeste

[1] B tilföjer: eller half Aar. [2] Istedetfor „oc hvorledes de — item" har B: item hvordan de extra Udgiffter disponerede oc hvad deraf til hver Ting betalt ere, saa. [3] B tilföjer: af dennem oc voris Geheime Raad von Plesszen. [4] B: Gifvet paa voris kongl. Residence udj Kiöbenhafn den 6 Februarii anno 1694. [5] B: wed Land Militiens Estat. [6] Instructionsbog Nr. 1 Foll. 338 sqq. Tidligere trykt i Suhms Nye Samlinger IV. 4. 112—121. Ældre Instruxer for Höjesteret, se Nr. 5, 16 og 36 (ovenfor S. 163, 181—184 og 248—249).

Ræt holdis, der flittig være tilstæde, oc maa ingen af de sig her Opholdende sig derfra entholde eller, förend Retten brydis, aftræde, uden j de Tilfelde, som j dend 11te Artichel meldis, med mindre det skeer effter voris egen allernaadigste Dispensation eller og tilfaldende Svaghed, som deris Udeblivelse kunde foraarsage, hvilket da voris Iustitiario Aftenen tilforn skal tilkiende givis, dog maa Retten uden voris allernaadigste Tilladelse ej holdis, uden der er j det Ringeste nie af de Tilforordnede tilstæde. 4. Sambtlige voris Tilforordnede udj dend höyeste Ret skulle tiltengte være at möde Sommerdagene om Morgenen Kloken sex, saa at endelig Retten j det Seeniste Kloken siuf om Morgenen kand være sat, oc saa blive siddendis indtil Klocken tolf om Middagen, Fredagen undtagen, da de Klocken tolf skal komme tilstæde oc sidde indtil sex om Afftenen; men om Vindterdagene möder de saa tiilig om Morgenen, at Retten kand være sat, saa snart det er saa liust, at Justitz Secreteren kand læse, og holdis da Retten ej om Fredagen. 5. Höyeste Rettis Stefninger skal udstædis fra voris Danske Cancellie udj de Sager, som j Danmark dömbte ere, sex Uger for dend Tiid höyeste Ret er paabudden, og j de Sager, som udj Norge dömbte ere, et Fierding Aar for Tiiden, paa det de saa betimmeligen for de Indstefnede kand forkyndis, at de beqvemmeligen til Tiden kunde möede, som Lowen ellers med videre Omstændigheder ommelder. 6. Af de indstefnede Sager skal hver Gang saa mange anslaais, som mand formeener paa een Dag at kunde blive forhörte, hvilke oc efter dend Orden, som de paa Chartet satte ere, forhöris skulle, men hvis de, som paa een Dag ere anslagne, samme Dag icke kunde blive foretagne, skal de staa först paa det Chart, som til neste Dag der effter anslaais, og först forhöris, effter dend Orden, som de forige Dag vahre anslagne, og skulle Parterne endelig tiltengte være at möede i rette Tiider, under fyrgetive Rixdalers Straf effter Loven. 7. Parterne, hvis Sager da anslagne ere oc j saa Maader paaraabis, skulle da indkomme oc beskedentlig enten self eller ved deris Procuratorer oc Fuldmægtige deris Sag agere og med allerunderdanigste Ærbödighed oc Respect for voris höyeste Ræt sig tee og skicke oc udj alle deris Indlægge, som altiid skal være paa kaarteste Maade klarligen forfattede, saavelsom alle Documenter, som de til deris Sags Oplysning fremförer, paa Danske indrettede, eller udj hvis mundtligen der j Rettergangen forhandlis, altiid rette deris Ord oc Tahle til os alleene, hvad heller vj ere der tilstæde eller icke; skicker Nogen sig usömmeligen, straffis effter Lowen. 8. Jngen Breve eller Beviisligheder maa j voris höyeste Ret annammis eller oplæsis, som ej for dem, der j Sagen hawer dömbt, haver været producerede, med mindre dend, som sig deraf agter at betienne, med sin Eed bekreffter, at hand om saadanne Breve eller Beviisligheder ej haver været videndis eller kundet have bekommet, för Dom j Sagen for Ober-Retten var afsagt. 9. Saasom og for voris höyeste Ret udj Sager af mange Poster bestaaende indstefnis de Poster, som icke oplöber til det Qvantum, som j voris höyeste Ret effter Lowen bör at paakiendis, da ville vj at saadanne

Poster der ej maa foretagis, men skal dermed effter Commissariernis eller andre Overdommeris Kiendelse forblive. 10. Naar nu Parterne fuldkommeligen oc til Nöye ere hörte og deris nödwendige Breve oc Documenter af voris Iustitz Secreterer tydeligen oplæste, skulle de udviisis, oc der effter inden lugte Dörre korteligen oc ordentligen udj Sagen voteris og icke med Repetition af det, som af de forhen Voterende er andraget, Tiiden forlængis oc voris höyeste Ret dermed opholdis. Dog ere vj allernaadigst tilfreds, at een eller toe af dennem, som iblandt de förste voterer og Sagens Beskaffenhed vel og omstændeligen fatter, maa deris Vota noget viitlöftigere deducere oc udföre, men de Andre, som enten ere af liige Meening eller oc indtet Sært hawer at erindre, sig ickun til dends eller een af deris Votis, som ere j liige Meening med ham oc hand formeener rettest at være voteret udj Sagen, referere. 11. Skal een hver med ald Stilheed oc Sindighed uden Nogens Undseelse votere oc det nedenfra, een effter anden, oc icke falde hver anden udj Ordene eller söge dend Eene at overtahle eller drage dend Anden j sin Meening, langt mindre med haarde Ord overfare dend, som af anden Meening kunde være, men een hver uden nogen Persohns Anseelse, Villie eller Venskab eller anden menniskelig Affecter med faa Ord uden u-nödig Viitlöftigheed retsindeligen hver paa sit Stæd udsige, saa viit hand forstaar oc j sin Samwittighed siufnis at være Lov oc Ræt gemes, og maa Ingen, j hvem det oc være kand, enten för eller siden der voteris, tahle om Sagen viidere end hvis hand self j sit Voto forebringer eller ved Dommens Concept agter at erindre, eller om hand sit Votum, siden hand voteret haver, effter bedre Oplysning agter at forandre eller sit Voto Noget at tillegge; dersom oc icke enten om Processens Omkostning eller Straf er voteret til een vissze Summa, hvilcket vj dog allernaadigst vil, at een hver ved sit Votum skal præciss iagttage, da skal een hver, som det kand have forglemt, Saadant lydeligen sige og sit Voto lade tilsette, oc siden maa Indtet meere af Nogen tilleggis. Og saasom Voteringen med störste Frihed bör at skee, saa ville vj oc saa hermed alvorligen byde, at ingen af de af os Tilforordnede udj dend höyeste Ret maa aabenbahre, hvad hans eget eller een Andens Votum og Meening udj een Sag været haver, eller hvad af ham self eller Andre med eller imod Sagen hawer været sagt og talt, og det under deris Bestillings, Æris oc Boeslods Fortabelse; saa forbydis oc voris Iustitz Secreterer oc de Secreterere, som protocollerer, under fornefnte Straf Indtet af, hvis j höyeste Ræt j saa Maader forefalder, til Nogen, j hvem det være maa, at aabenbare. Er og nogen af de udj voris höyeste Ret Tilforordnede udj Sagen self udj een eller anden Maade interesserit eller enten af Parterne saa nær som Södskinde eller Södskinde Börn beslegtede eller besvogrede, skal de icke maa sidde Retten, medens der voteris, mens saa snart Parterne udviisis, skal de sig oc absentere; skulle oc nogen af de Tilforordnede self være stefnet for voris höyeste Ræt og Sagen hans egen Persohn paagielder, maa hand ej sidde Retten, medens Sagen ageris. Saa skal oc alle Tilforordnede j voris höyeste Ret

have dend Respect for Retten, at de fra deris Sæder uden höynödvendig Aarsage ej maa opstaa, jmedens der voteris og Dommen conciperis oc afsigis. 12. Dissze Vota skulle af tvende Cancellie Secreterere rigtig protocolleris og indföris, udj dend dertil forordnede Protocoll; skulle oc Nogen, som voteret hawer, for sin Sickerheds Skyld vilde viide, om hans Votum var ret indfört, da skal Secretererne det effter Anmoedning for een hver af Protocollen oplæse, oc skal Protocollen saaledis altiid rigtig holdis oc i god Forwaring j voris Cancellie henleggis; saa skal oc alle Protocoller, som j höyeste Ret brugis, först udj voris Cancellie igiennemdragis, nummereris oc med voris eget Seigl forseiglis og derfra af de Vedkommende annammis. 13. Hvad da de fleeste Vota udj voris Fraværelse stemmer over eens udj, saaviit dennem er tilladt at votere om, derover skal voris Justitiarius, eller j hans lovlig Forfald hvem vj dertil allernaadigst forordnendis vorder, Dommen concipere oc j Pennen forfatte, og naar Assessores Indtet meere hos Concepten haver at erindre (hvilcket skal staa een hver friit for at giöre, dog at det er conform med de fleeste indförte Votis) Parterne lade indkalde og Dommen for dennem offentligen oc lydeligen oplæse og afsige, men naar vj self ere tilstæde, ville vj effter egen allernaadigste Villie oc Velbehag sige hvis Vota oc Meening der skal gielde og hvorledis Dommen skal forfattis, og naar Dommen er afsagt, maa ingen Memorialer j samme Sag fra Parterne j voris höyeste Ret antagis, mindre nogen Forklaring over dend ergangne Domb af höyeste Ret udstædis. Men j de Sager, som voris Indkombster, Gods oc Eyendomb angaar, saa oc hvor de fleeste Vota hawer fragaaen Lowens Rigeur, ville vj allernaadigst, at voris allernaadigste Villie först derom skal fornemmis, saasom vj os self alleene allernaadigst vil hawe forbeholden Lowens Rigeur og Strenghed at moderere og Billigheden at determinere. 14. Naar vj oc icke self ere tilstæde, oc det skulle hænde sig, at nogen Sag effter foregaaende Artichler var af saadan Vigtighed, at der skulle behövis voris egen allernaadigste Villie oc Befahling derom at fornemme, förend Dommen afsigis, eller oc Vota vahre liige, da skal voris Iustitiarius med tvende af höyeste Rettis Tilforordnede, som haver været j ulige Meening, saa oc voris Procureur General, om hand j dend Sag siddet haver, for os allerunderdanigst sig indstille, saa oc een af Secretererne effter voris Iustitiarij Advarsel sig med Protocollen Votorum indfinde, og da Sagen sambt de derudj gangne Vota os allerunderdanigst refereris, og hvis vj da resolverendis vorder, af voris Iustitiario igien udj höyeste Ret tilkiende givis, hvor effter Dommen strax conciperis oc siden offentlig, som för er sagt, afsigis skal. 15. Dommene, som forfattede oc afsagde ere, skulle af voris Iustits Secretario tilbörligen skrivis oc forferdigis oc de Vedkommende effter Begiering under voris Zignete oc voris Iustitiarij Haand beskreven givis udj dend Orden, som de afsagde oc af Parterne begierede ere, og Parterne deris dem tilkommende Brewe oc Documenter igien tilstillis, dog at de dennem inden toe Maaneders Forlöb, effter at voris höyeste Ræt er endet, affordrer eller siden tager Skade

for Hiemgield, om de forkommis. 16. Bemelte voris Iustitz Secreterer skal og iligemaade j dend dertil forordnede Protocol rigtig lade til Bogs före Slutningerne af Dommene, ligesom de for Retten afsagde ere, oc ellers j sær Böger Parternis for höyeste Ret producerede Indlegge oc Domme Ord fra Ord, ligesom de ere gifne, beskrefne oc extraderede, indföre lade. Saa skal hand oc giwe de Vedkommende skrifftlig Underretning om, hvis Böder Procuratorerne eller Andre kunde vorde tildömbte et eller andensteds at bethale. 17. Og som tit og offte af dem, som trættekiære ere, adskillig u-nödig Tvistighed oc Strid yppis til Sagerne at forlænge og Retten for deris Vederparter, om mueligt kunde være, at fordreye, saa ville vj oc, at dend som paa saadanne u-nödige oc u-tilbörlige Maader Sagen opholder oc dend siden taber, altiid bliver tilkiendt at erstate dend, som Sagen vinder, sin paa Processen bewiislig anwendte Bekostning, eller, hvor Beviiser ej derfor findis, efftersom höyeste Ret det af Omstendighederne billigt finder, saa at dend, som Ret haver, kand blive skadislös j alle Maader oc ellers derforuden effter Sagens og Omstændighedernis Beskaffenhed vorder dömbt til een tilstreckelig Kost oc Tæring. Saa maa oc Dommerne, naar der ingen Föye befindis, at deris Domme skulle indstefnis til voris höyeste Ræt, nyde nogen billig Kost oc Tæring og derimod, naar det klarligen sees, at de imoed deris bedre Vidende hawer dömt, straffis effter Sagens Beskaffenheed. 18. Dommerne, som j de for voris höyeste Ræt indstefnte Sager haver kiendt, skal, effter at deris Domme for voris höyeste Ræt ere oplæste, med korte- og sömmelige Ord forklare, hvorpaa de deris Domme funderit haver, og ej være tilladt j Sagen viidere at tahle under tilbörlig Straf. 19. Jngen Procurator maa lade læse noget Bref for voris höyeste Ret, som Sagen ej vedkommer, under 10 Rdlrs. Straf, men lader hand oplæse eller tahler Noget for at denigrere eller beskiemme enten sin Vederpart eller Dommerne, böde derfor 50, 100 oc fleere Rixdaler, eftersom Forseelsen er til, ej heller maa hand allegere andre Rigers oc Folkes Statuta oc Love under 20 Rdlrs. Straf. Hand maa oc iche heller under liige Straf understaa sig at forklare voris Lov, j hvad Tilfelde det oc være kand, men skal lade sig dermed nöye, at hand kortelig andrager Anledningen til Sagen oc giörer bewiislig af Documenterne det, hans Principal enten söger eller beskylder een Anden for, eller hvor udj hans Principal u-rettelig sögis eller beskyldis, oc derpaa giöre sin Jrettesettelse. Beskylder nogen Procurator Nogen for vitterlig U-ræt oc det ej skielligen kand beviise, böde derfor 30 Rdlr. 20. Saa skal og Procuratores være tiltengte med ald muelig Korthed Sagerne at agere og ej med u-nödige oc Sagen ej vedkommende Digressioner voris höyeste Ræt opholde. Handler nogen Procurator herimod, böde första Gang 10 Rdlr., anden Gang 20 Rdlr. oc tredie Gang dobbelt. Saasom oc er befunden, at Procuratores Dommerne saawelsom Andre med u-fine, u-qvems og ærrörige Ord angriber, saa skal de, hvis Bröst saaledis befindis, straffis paa Penge til 50, 100 oc fleere Rixdaler, efftersom deris Forseelse er til, hvilcket dennem, saavelsom hvis

viidere dennem udj denne allernaadigste Instruction angaar, af voris Iustitiario til Effterretning skal tilkiende givis, og hvad saaledis forefalder, imedens Sagen ageris, skal voris Iustitiarius tilholde Secretererne, som protocollerer, à parte at teigne oc erindre, förend j Sagen voteris. 21. Skal denne voris allernaadigste Instruction af voris Iustitiario oplæsis for sambtlige tilstæde værende Tilforordnede udj voris höyeste Ræt tvende Gange om Aaret, nemblig förste Gang dend förste Dag, naar Retten er samblet, om vj ej self er tilstæde, men ellers neste Dagen effter, og dend anden Gang, naar de Jydske Sager ere afgiorde, paa det een hver sig der effter allerunderdanigst kand viide at rette; og hvis udj denne Instruction Procuratorerne angaar, skal dem jligemaade 2de Gange om Aaret af voris Iustitiario paa fornefnte Tider tilkiende givis, at de sig for Skade kand tage vare. 22. Af Sportulerne for hvis Domme af een eller anden af Parterne vorder indlöste, niuder voris Iustitiarius een tredie Deel, voris Iustitz Secreterer een tredie Deel, og de tvende överste Cancellie Secreterer, imedens de samme Bestilling virkelig forretter og betienner, een tredie Deel. Derforuden nyder voris Justitz Secreterer for Læsningen i voris höyeste Ret af hver Part, som for Retten möder oc Noget læse lader, fire Rixdaler. Givet paa vort Slot Kiöbenhafn dend 15 Aprilis Anno 1690[1].

49.

Instrux for Stiftbefalingsmændene i Danmark, dat. 5 Juli 1690[2].

Instruction, hvoreffter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at os elskelig Her Otto Krabbe til Holmegaard, Ridder, voris Estats-Raad, Stifftbefahlingsmand over Siellands Stifft og Ambtmand over Roskilde og Tryggewelde Ambter, sig udj samme sin Stifftbefahlingsmands og Ambtmands Forretninger, foruden hvis Loven og Forordningerne hannem tilholder, indtil paa videre allernaadigste Anordning allerunderdanigst skal rette oc forholde.

---

[1] Paa Concepten hertil (Canc. Arch., Sk. 15, Pk. 36) er skrevet: Heraf maa icke givis Copie til Nogen uden Her Ober Secreterer Moths expresse Ordre.

[2] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 346 sqq. Aldeles ligelydende Instruxer udstedtes 29 Decbr. 1691 for Henning Ulrik Lützov til Söholt, Stiftbefalingsmand over Laaland og Falster og Amtmand over Nykiöbings Amt (blot at der stedse istedetfor „Stift" sættes: District), og 28 April 1694 for Her Diderik Schult til Christiansdal og Findstrup, Ridder, Geheime- og Cancelliraad, Stiftbefalingsmand i Fyn og Amtmand over Odense, Dalum og St. Knuds Amter (blot at der istedetfor „Cammercollegium" staar: Rentecammer, og istedetfor „Superintendent": Bisp), begge indförte i samme Instructionsbog Nr. 1. — Endelig findes der ogsaa i Geheimearchivet (Dske Samll. Nr. 365) en Concept til en ældre Instrux for Stiftbefalingsmændene i Danmark af 4 Dec. 1683 (A), som vel ikke er indfört i Instructionsbogen, men som dog synes virkelig at være udfærdiget; idetmindste ender den med Kongens Underskrift og Contrasignaturen P. Brandt. Af denne ere de væsentligere Varianter meddelte. Ældre Instrux af 1682, se Nr. 33 (ovenfor S. 241—244).

Först som Stiftbefalingsmand.

1. Skal hand over det heele Stifft observere og holde over, at os udj voris kongl. Höyhed, Regalier og Rettigheder, af hvem det og være kand, ingen Indpas skeer, men dersom det imod Forhaabning enten alleereede kunde være skeet eller her effter maatte skee, skal hand, effter at hand sig grundig derom hawer informeret og med nöyagtig Bewiisligheder forsynet, os sin allerunderdanigste Relation, tilligemed hvis Bewiiser hand om des Beskaffenhed kand have erlanget, allerunderdanigst tilskicke. 2. Dernest skal hand lade sig være angelegen, at alle voris Forordninger, Instructioner og Befahlinger, som alleereede ere eller vorder gifne, saaviit de hannem angaar, udj Alt tilbörligen effterkommis, og hvis hannem derudj befahlis med störste Flid forrettis, og ellers erkyndige sig, om[1] Ambtsbetienterne, Öfrigheden og Borgerskabet j Kiöbstæderne sambt andre Rettens Betienter sig tilbörligen forholde, saa at bemelte voris Forordninger, Instructioner oc Befahlinger, enten de Iustitien eller Politien angaar, ved deris Ord, Puncter oc Articler udj deris tilbörlige Skick oc Brug vorder effterlevet[2], og hielpe til god Eenighed imellem Magistraten indbyrdis saavelsom imellem Magistraten og Borgerskabet, til hvilcken Ende hand een Gang om Aaret eller fleere, om fornöden giöris, baade Kiöbstederne og Amptstuerne udj det hannem allernaadigst anbetrode Stifft skal besöge, og hvis hand befinder Noget derimod at handles, skal hand det strax til voris Cancellie- eller Cammer Collegio tilkiende give, hvorfra det os til videre allernaadigste Resolution allerunderdanigst skal foredragis[3]. 3. Hand skal og eengang om Aaret effterseе alle Bye-, Herrets- og Birketing-Böger baade paa voris eget og Proprietariernis, af hvad Stand de og ere, deris Gods, om de retteligen ere igiennemdragne, og om Tingene af lovkyndige Dommere og Skrivere sambt vederhæftige Stokkemænd j rette Tide lovligen holdis. Skulde hand og fornemme nogen Birkedommer eller Birkefoget eller Skriwer til Proprietariernis Birketing icke at forestaa sit Embede, som det sig bör, da advahrer hand Birkets Eiermand, af hvad Stand hand oc er[4], at hand effter lovlig Medfart lader hende Domb over hannem paa hans Bestil-

[1] Istedetfor „og ellers erkyndigo sig om" har A: saawelsom at. [2] Slutningen af denne Artikel er i A en Artikel for sig (6) og lyder der saaledes: Hand schall og en Gang eller fleere om Aaret udj egen Persohn besögge Kiöbstedderne vdi Stigted og informere sig om alle Byernis Doent, saa Aldting holdis efter Lowen og Politie Ordningen. [3] Her indskyder A fölgende Artikel 3: Med Ambtmændene og alle andere Ambtsbethiendter saawelsom Öffrigheden udj Kiöbstederne udj samme Stifft schall hand hafue tilbörlig Inspection, at en huer sin Bestilling og Pligt forsuarligen forretter, og om Sligt ey schulle schee, daa os det til voris egen videre allernaad. Resolution allerunderd. at tilkiende giffve og dennem ellers i det Öffrige ald fornöeden Hielp efter Ansögning bewiisze. — A har ligeledes fölgende her manglende Indgang til Artikel 3 (i A Artikel 4): Hand schall og hafue tilbörlig Opsiun medt Iustitien saawel i Kiöbstedderne som paa Landet, at en huer Stedz Öffrighed forsuarligen deris Embede forwalter, at Iustitien tilbörligen administreris, saa at ingen, aff hvad Stand hand end og være kand, sig med Aarsage derofuer kunde hafue at besuerge, till huilchen Ende hannem schall were tilladt en Gang om Aaret at efftersee etc. [4] „af hvad Stand hand oc er" mangler i A.

ling oc een anden Dygtig j hans Stæd dertil beskicker[1], og hvis Proprietarien Sligt effter giorde Erindring ej effterkommer, skal hand det j voris Cancellie Collegio bewiisligen tilkiende give. 4. Naar nogen Foget eller Skriver j de Kiöbsteder, hvor ingen anden Öfrighed end een Byefoget er, saavelsom og udj Herrederne eller voris Birker j forefaldende Sager skulle være interresserit eller formedelst Svaghed eller lovlig Forfald sin Bestilling ej kunde opvarte, haver hand een anden dygtig Dommer og Skriwer interims-viis dertil at forordne, men j de Byer, hvor Borgemester og Raad er, forholdis det dermed effter Lowen. 5. Med Sager, som ved Lands Lov ere giorte anhengige, skal hand sig aldeelis intet befatte, men lade dem have deris ubehindrede Gang efter Lowen fra Under til Over-Dommeren. 6. Naar enten Ambtsbetienterne, Regimentskriwerne eller nogen af Öfrigheden og Byefogderne sambt Raadstue oc Byeskriwerne j Kiöbstæderne, saa og Herrets og Birkefogderne sambt Herrets og Bircke-skriwerne j vore Herreder oc Birker paa Landet sig icke tilbörligen udj samme deris Bestillinger forholder, skal hand det strax til Cancellie eller Cammer Collegio, saawiit een hver Sted vedkommer, notificere sambt des Aarsage tilkiende give og derfra forvente voris allernaadigste Resolution. 7. Naar nogen Supplication j voris Nafn til hans allerunderdanigste Erklering skickes, skal hand sig om des Indhold flittig informere og give os derom saa grundig og fuldkommen Erklæring, som hand agter at tilsvare[2]. 8. Hand skal og een Gang om Aaret indsende een fuldkommen Relation om Kiöbstædernis Tilstand baade til voris Cancellie og Cammer Collegier[3], ligesom een hver af dennem vedkommer. 9. Videre skal hand paa voris Vegne tillige med Superintendenten have Tilsyn med dend geistlige Iurisdiction der udj Stifftet[4] og udj forefaldende Sager effter Lowens Indhold sig forholde. 10. For alle saavel voris egne som Proprietariers (j hvad Stand de og ere af) deris Kirker[5] j hans anbetrode Stifft, skal hand tillige med Superintendenten have dend Omsorg, at de forsvarligen ved lige holdes og med voris Kirker forsynligen omgaais, og ellers Alting dermed tilgaar efter dend Anordning, derom giort er eller vorder, til hvilcken Ende hand flittig derom med Superintendenten skal conferere, som hannem og skal tilkiende give, naar hand j sin Visitatz nogen Kirkis Bröstfeldighed erfahrer og hand effter Lowen Proprietarien derom haver advaret, og da skal voris Stifftbefahlingsmand tillige med Superintendenten allerunderdanigst giwe os tilkiende, hvem j saa Maader med sin Kirkis Vedligeholdelse effterladen er befunden, til videre voris allernaadigste Resolution[6]; og skal Stifftbefahlingsmanden og Superintendenten tilholde dennem, som voris Kirkis Indkombster og Oppebörsel er betroet eller fremdeelis betroet vorder, at de for des Indtegter og Ud-

[1] Resten af Artiklen mangler i A, ligeledes Artt. 4—5. [2] Denne Artikel mangler i A. [3] A: Cancellie-, Cammer og Commercie Collegier. [4] A tilföjer: og hafue Presterne udj tilbörlig Forsuar, saavelsom, naar Behoff giöris, till Rette dennem befordre og forsuare. [5] A har blot: voris Kircher. [6] „til hvilcken Ende — Resolution" mangler i A.

giffter aarlig og j rette Tide rigtig Regenskab for dennem giörer og derfor nöyagtig Qvitering af dennem tager[1]. J Særdeelished skal hand have tilbörlig Omsorg for, at Studij Skatten oc andre ordinaire og extraordinaire Udgiffter af alle Kirker der j Stifftet aarligen og j rette Tider rigtigen til Vedkommende vorder clarerede. 11. Hospitals og Fattiges Husis Forstandere skal hand tillige med Superintendenten oc andre Vedkommende effter Fundatzerne have Indseende med, at de deris Bestillinger forsvarligen forestaar, og tilholde dennem derfor j rette Tide rigtig Rede oc Regenskab for Vedkommende at aflegge. J det Övrige forholdis med Hospitalerne og de Fattigis Huse effter Lowen og een hver Steds Fundatz oc Stifftning[2]. 12. Skulle Nogen ved Proces söge at bemægtige sig Noget af voris Kirkers, Geistliges, Communitets, Hospitalers eller deslige Gods j bemelte Stifft, da skal hand og de af voris Geistlige sambt Andre, som vi Inspectionen derover tillige med hannem allernaadigst haver anfortroet, derpaa ved Retten lade tahle, saa at Indtet derfra j nogen Maade med U-Ret bortvendis. 13. Naar hand formedelst sine egne höyt Magt paaliggende Ærender vorder foraarsaget een Reise uden for Stifftet at foretage, skal hand först hos os om allernaadigste Tilladelse anholde saadan Reise at maa giöre og j sin allerunderdanigste Supplication specificere, hvor megen Tid der til kand udkrævis, og naar vj ham slig hans allerunderdanigste Ansögning ved voris allernaadigste Bref haver forundt, maa hand af Stifftet reise, dog skal hand, effter at dend bewilgede Tid er forlöben, sig strax der igien indfinde, paa det voris Tienniste j ingen Maader skal vorde forsömt; og ville vj self allernaadigst anordne, hvem hans Bestilling imidlertid skal forrette, til hvilken hand da Copie af sin Instrux til hans Effterretning skal lewere.

Dernest som Amptmand[3].

Givet etc. Hafniæ dend 5 Iulij 1690.

De andre Stifftbefahlingsmænd, som fornefnte Dag effter denne Concept fick Instructioner, var effterskrefne, nemlig: Her Helmuth Otto von Vinterfeld, Stifftbefahlingsmand j Fyen, Her Marcus Giöe, Stifftbefahlingsmand j Laalland oc Falster, Her Frantz Eberhart von Spechhan, Stiftbefahlingsmand over Riber Stifft, Greve Nicolaus

---

[1] Resten af Artiklen mangler i A. [2] Resten af Instruxen lyder i A saaledes: 11. Hand schall og tillsee, at de Genandter, som efter voris Cammer Reglement af Ambternis Indkombster aarligen till Kircher, Skoeller, Prester, Hospitaller eller andere Fattige schall gifues, i rette Tiide af Ambtschrifuerne vorder betaldt, og at Ingen derudj scheer for kort eller for u-rettis. 12. Derforuden schall Stiffts Ambtmanden alworlig lade sig vere angelegen, at naar Nogen hannem med voris höieste Rettis Domb besöger, de strax da og uden Ophold befordris med Execution efter Lowen og en huer Dombs Clausula, enten de lyder paa dend Schyldige till Fengsell eller till Udlegg i hans Goedz, og huis da dend Schyldige nogen Böder enten till Quæsthuuset eller Andre er tildömbt at betalle, da dendt strax ved Execution at inddrifue, paa det voris höieste Rettis Domme underdanigst vorder uden videre Process efterlefuit. 13. J det Öffrige, som icke her særdelis er indfört og hans Embede kand wedkomme, haffuer hand sig effter Lowen j alle Maader at rette og forholde. [3] Se Nr. 43 (ovenfor S. 277—283).

Frijs, Stiftbefahlingsmand over Aarhuus Stift, Her Henning Mejercron, Stiftbefahlingsmand over Aalborg Stifft, Her Mogens Scheel, Stiftbefahlingsmand over Viborg Stifft.

50.

Instrux for Kammercollegium, dat. 12 Juli 1690[1].

Instruction, hvor efter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at voris Cammer Collegium her effter skal indrættis og med des vedkommende Forretninger, indtil vj anderleedis derom tilsigendis vorder, allerunderdanigst forholdis.

1. Voris Cammer Collegium skal bestaae af een Ober Rentemester, trej Danske og een Tydsk Cammer-Raad, sambt een Dansk oc een Tydsk Assessor og een Secreterer, som begge Sprog er mægtig. 2. Voris Ober Rentemester skal lade tilsige sambtlige voris udj Cammer Collegio allernaadigst forordnede virkelige Raad og Assessores at möde, foruden de ordinaire Collegii Dage, saa offte voris Tieniste det udkræver, paa det at der uden Ophold kand proponeris, delibereris, resolveris og expederis Alt, hvis som kand vedkomme voris Rente Cammer og angaa voris Rigers, Hertugdömmis samt Gref- og Herskabers visze og u-visze Intrader og deris Administration. 3. De Qvitantzer for Regenskaberne og andre Expeditioner, som under voris kongelig Haand fra Rente Cammeret udfærdigis, skal af bemelte voris Ober Rentemester parapheris og paaskrivis, dermed at attestere, at Sagen og des vedkommende Breve og Expeditioner udj Cammer Collegio tilbörligen ere igiennemseet og overvejede, saa og conform opsatte med voris allernaadigste Ordres og Resolutioner, saa at de os sömmeligen til Underskrivelse kand forestillis. 4. Vj have og allernaadigst betroet hannem et voris kongelig Segl, hvormed Rente-Cammerets Expeditioner, naar de af os ere underskrefne, bliver forseiglede. Det andet allernaadigst gifne Collegii Segl brugis til Cammerets Domme og Andet, som ellers fra Rente-Cammeret expederis og af Secretereren parapheris. 5. Voris Oberrentemester skal og Decisionen paa Antegnelserne udj Betienternis Regenskaber effter de fleste Vota j Collegio forfatte, hvilcken videre bliver, effter at dend er af Cammer-Copiisten munderet og registeret og af Secretereren collationeret, af Samtlige udj Collegio underskreven. 6. Cammer Collegium skal holdis ordentlig hver Tiisdag, Onsdag og Löwerdag, uden naar hellige Dage derpaa indfalder, da neste Sögnedage der effter Klocken syv om Formiddagen og Klocken toe om Efftermiddagen, foruden Anden tilsigende, til hvilken Tiid Cammer Raadene og Assessorerne sig der haver at indstille oc icke at udeblive, med mindre Svaghed eller anden lovlig Forfald dennem forhindrer, som dog hver Gang skal udj Collegio givis voris Ober Rentemester tilkiende, at dend strax j

---

[1] Instructionsbog Nr. 1, Fol. 358 sqq. Ældre Instruxer for dette Collegium se Nr. 1, 4 og 19 (ovenfor S. 151—157, 162—163 og 191—201).

Protocollen icke mindre end de Tilstedeværendis Navne kand blive indfört, tilligemed hvis som derpaa j samme Session er bleven foretaget og forhandlet; ellers maa ingen af dem udreise paa Landet over otte Dage tillige eller uden Provincien uden voris allernaadigste Ordre eller Tilladelse. 7. Samme Tider og saa tit ellers formedelst voris Tiennistes Fornödenhed vorder tilsagt, skal Collegial Conferentzer og Consultationer holdis over hvis dennem ved voris skriftlige Ordres allernaadigst befahlis deris allerunderdanigste Erklæring og Betenckende om til os at indgive, eller og over hvis de self allerunderdanigst eragter fornöden til voris Tienniste at foredrage eller at forspörge sig om, som altsammen skriftlig til voris allernaadigste Resolution allerunderdanigst skal indstilles. 8. Da skal og Alt, hvis som siden sidste Session er indkommen, præsenteris j Collegio af Secretereren og Indtet derfra af Cammerets vedkommende Sager og Forretninger udleveris enten til Cammer Cancelliet eller til Renteskriverne til Registering eller Expedition, förend at derover flittigen er bleven delibereret og collegialiter consulteret, saa at aldeelis Indtet skeer uden Sambtligis Videnskab, som ere tilstede, men Alt udj Collegio at begyndis oc endis, med mindre at vj om Et eller Andet nogen sær Ordre til voris Oberrentemester maatte udgive, da hand det og alleene expederer og forretter. 9. Hvad effter saadan foregaaende Collegial Deliberationer expederis eller j Collegio resolveris under de tilstede Værendis Hænder, skal agtis at være ligesaa fuldkommen under de Fraværendis Hænder, som ej haver hafft lovlig Forfald, hvilcke og bliver udj Forretningen lige deelagtige; dog skal Alting sluttis udj Collegio og derfra expederis effter de fleeste tilstædeværende Vota, naar de ej alle ere eens stemmende. 10. J slige Tilfælde skal Dissentientes ej alleene levere Cammer Collegii Secretereren deris skriftlig Meening kortelig og med de fornemste Motiver at indföre udj Protocollen, hvor af de kand lade sig give Copie under Secretererens Haand, om de det begierer, og hvad der efter udfærdigis skal, skeer under Cammer-Collegii Segel og Secretererens Haand; dersom det og er allerunderdanigste Memorialer og Erklæringer angaaende, skal af de Fleste, som dem underskriver, meldis, hvilke der haver været af een eller anden Meening, og dend eller de være tiltenckte uden Undseelse deris allerunderdanigste Betenckende med des vigtigste Raisons tillige at overgive, paa det vj kunde tage dennem imod hver andre udj nærmere allernaadigste Consideration, og effter det, som derpaa af os allernaadigst resolveris, skal videre af dennem sambtlige expederis. 11. Jmidlertid og ellers altid skal een hver af Collegio være tiltengt effter dend Æed, hand os er med forbunden, under sin Bestillings Fortabelse at holde forborgen, hvilke der haver været enten udj lige eller ulige Meening med ham. 12. Naar voteris skal, begyndis dermed fra under op ad, og om Sagen angaar nogen af Collegio self og hans Familie eller hans eller hans Hustruis, enten hun er död eller udj Live, nær Slegt og Venner, som til Sydskinde Börn inclusive oc Svoger udj lige Grad, skal hand entholde sig fra Sessionen, imidlertid derudj bliver delibereret,

og indtil Slutningen derudi bliver tagen, icke heller skal hand nogen Expedition bemelte Persohner angaaende underskrive. 13. Alle voris kongelige Ordres og Resolutioner, som enten af voris Ober eller Cammer Secreterer ere parapherede eller med voris egen Haand skreven, skal icke Impetranterne, men Collegio directe tilsendis og derfra uden Ophold expederis, saa frembt vj icke udtryckeligen mælder, at vil have derom deris allerunderdanigste Betenckende, eller og det bestaar udj vissze Summer, som iche udj voris kongelig Ordres eller Vedkommendis allerunderdanigste Suppliqver er nævnet og derfor tilforne vides bör; om og Summerne nævnis, skal de dog ej höyere anseeis, end de sig rettelig befinder. 14. Alle til os allerunderdanigste indgifne og voris Rente Cammer vedkommende Suppliqver skal dennem udj egne Convoluter under voris Cammer Secreterers Seigl vorde tilstillet og udj Collegio ordentlig foretagen, og naar voris Cammer Collegium sig om bemelte Suppliqvers Omstendigheder til Nöye haver informeret, skal de ved Secreteren lade skrive dend udj Collegio faldne Resolution paa de Suppliqver, som icke voris egen allernaadigste Resolution behövis paa eller icke kand for een eller anden Aarsag befordris til Expedition, men de Suppliqver, som voris Cammer Collegium finder af dend Vigtighed, at deris allerunderdanigste Erklæring derpaa skal skrivis, samme skal de saaledis expedere, og ville vj deris derpaa fölgende allerunderdanigste Erklæring af vissze Commissarier, hvor iblandt og nogle af Cammer Collegio skal være, lade efftersee, og efter at hver Supplications Beskaffenhed os allerunderdanigst er bleven foredraget under sambtlige Commissariernis Hænder, om de ere eenige, men om de ere af ulige Meeninger, da ved særdeelis allerunderdanigste Erklæringer, ville vj derpaa videre voris allernaadigste Resolution under voris kongelig Haand meddeele, hvorledis dermed skal forholdis, hvor effter det for de Vedkommende fra voris Rente Cammer skal expederis. Hvor det og icke u-lyckelige Hændelszer med Jldebrand, Fieldskræd eller dislige angaar, som alleene bestaar udj Beviislighed, at det sig effter allerunderdanigste Andragende forholder, skal voris Tilforordnede j Cammer Collegio beflitte sig paa at blive informeret om Supplicanternis Vilckor, og hvad sær kongelig Naade vj tilforn allernaadigst kunde have beviist Supplicanterne eller deris Forældre, Hosbonde eller Hustrue, som dem og kunde være kommen til Nytte, eller og om derudj var tilforn allernaadigst bleven resolveret, paa det vj dis bedre kunde vide at resolvere os, enten vj saadanne allerunderdanigste Begieringer udj Alt eller til een Deel allernaadigst ville bevilge eller gandske afviise Supplicanterne, som hos os om nogen Naade allerunderdanigst anholder, skal være tiltengte effter Cammer Collegii Anordning at indgive, om de nogen allerunderdanigste Fordring i een eller anden Maade hos os kunde have eller, om de det skulle ville fortie, effter at det er dennem intimerit, da ingen Ræt have videre derom at söge, hvilcket voris Tilforordnede een hver til Effterretning haver at tilkiende give. 15. Voris Cammer Collegium skal ellers lade sig være angelegen voris Intraders Formeering ved

de u-stadige Jndkomsters Forpagtning udj voris Riger, Hertugdömme, Gref- og Herskaber, særdeelis med Ladegaardens Avling, enten dertil haves Bönders Arbeid eller icke, jtem Möllers, Broers, Consumptioners, saavel paa Landet som j Kiöbstæderne, Tienders, Saugers og det U-Visses af Vrag og dislige, som een Deel af hidindtil kand være svaret for med Regenskaber, saaledis som de agter det os gavnligt imod det, som sidst paa Regenskab er nydt, saa at hvor det ej paa Lifs Tid allernaadigst er forundt, det paa visze Aar, naar hver Forpagtning er ude, bliver betimmeligen Proclamata udfærdiget og behörig publiceret og videre dend Höistbydende tilslagen imod behörig Caution og derpaa Forpagtnings Breve udfærdiget udj behörig Stiil, som de det til voris Tienniste best eragter. 16. Cammer Collegium haver icke at befatte sig med Afregninger paa Gage eller andre Udgifter, end som behövis til voris Ambthuses, Möllers, Broers oc andre Bygningers paa Landet deris Vedligeholdelse, sambt til Forstreckninger ved voris beholdne Gods ved Ambtstuen efter foregaaende behörige Besigtelser og Attester, saa og hvorvit de befinder dennem, som haver contraheret med Cammer Collegio, at være udj Contracten funderede til nogen Afkortning paa deris udlovede Summa. De udsteder ej heller Qvitteringer uden enten for slige Forpagtninger, naar de derom anmodis, og da imod de Qviteringers Udlevering fra det Sted, hvor de Skyldige Pengene effter Ordre haver betalt, eller og for Byfogdernis Regenskaber for det U-Vissze, men alle andre Qvitteringer ville vj self fremdeelis under voris kongelig Haand og Zignet for hver Aars Oppebörseler à parte lade meddeele. 17. Ved hver Aars Slutning skal her effter til os indgivis een Extract og Underretning om, hvad Tilstand de Regenskaber, som ere indkomne, findis udj, hvilcke strax af Secretereren skal paategnis med Indkomstens Dato, enten de ere u-reviderede, reviderede, Antegnelser der udj udstedde og igien indkomne med Erklæring til Decision, deciderede, effter Decisionen beregnede og Beregningen de Vedkommende tilstillet og videre adviseret den, som den Skyldige bör at levere saadan Beholdning til, eller og visze Poster til nye Rigtighed udsatte eller qvitterede, saa oc om hvilcke Regenskaber der ere forfaldne og icke endda indkomne. 18. Med samme specificerede Extract skal tillige fölge Cammer Collegii allerunderdanigste Forklaring, hvorledis deris underhavende Betienters Forhold er ved Cammeret, saavelsom deris, der staar for Regenskab, om hos nogen af dennem findis Udygtighed, Forsömmelse, Skiödeslöshed eller U-Troskab, og for hvilcke af dem, der staar for Regenskab, er Caution, hvilke vj haver befriet, og hvis havende Caution er opsagt, og for hvilcke ingen kand ventis, til voris videre allernaadigste Resolution. 19. Jcke desmindre skal det være Cammer-Collegium allernaadigst tilladt, naar hos nogen af Forskrefne saadan Forseelse findis, som frygtis at skal udfalde med dem til voris Skade j een eller anden Maade, dennem fra Bestillingen strax at suspendere og derpaa os det allerunderdanigst at tilkiendegive. 20. Derforuden holdis med de Persohners Sögelse til Betahling, som staar under Cammerret-

tens Iurisdiction og med Betahlingen sidder tilbage, saavelsom med deris Regenskaber og deris Cautioner i alle Maader effter voris Cammer Rets Ordning. Paa det og vitlöfftig Ophold med Regnskaberne at til Ende bringe maa forekommis, skal strax effterseeis, om noget videre er tilfört af dennem for deris Betienning, end Reglementet tillader, og saavit Cammer Collegium ej finder dem at have billig Föie til, strax communiceris dem, som deris Oppebörseler leweris til, at hand det kand lade indkræve, og skal Cammer Collegium ej være pligtig nogen Erklæring anden Gang paa Antegnelserne at imodtage, hvor de dem ej haver forelagt Beviislighed inden een vis Tiid at forskaffe, men strax paa lige Maade regnis dem det til Betahling. Befinder ellers voris Cammer-Collegium, at der er nogen billig Föye med een eller anden Betiente formedelst een eller anden vigtig Aarsag til dend Articuls Moderation, skal det staa udj deris Disposition. 21. Dersom fra Betienterne, som staar for Regenskab, eller fra dem, som voris Rettighed til dem skal levere, skulle indkomme nogle Dubia om voris allernaadigste Forordningers, som om Intraderne enten j Almindelighed eller j Særdeelished udgivne ere eller vorder, deris rette Meening, haver voris Tilforordnede j Cammer Collegio dennem deris Betenckende derom at meddeele, paa det at desto bedre maatte forekommis dend Mangfoldighed af Antegnelser, som kand regnis til een Deel Betienters enten Skiödislöshed eller utidig Föyelighed til voris Skade. Skulle og Cammer-Collegium finde sær Aarsag at tvile om voris allernaadigste Intension derudj, haver de voris allernaadigste Resolution derom nærmere allerunderdanigst at indhændte. 22. Der skal og altid udj Collegio holdis een rigtig Protocol paa alle forefaldende Forretninger og Consultationer, hvor af Secretereren, som dem förer, og j hans Fraværelse dend nederste Assessor Ingen skal give nogen skrifftlig eller mundtlig Underretning uden for Cammer-Collegio uden voris Ober Rentemesters eller Cammer-Collegii Bevilling, hvilcket dog ej maa extenderis imod dend 11 Articuls Indhold, men een hver af Collegio altid at have fri Tilgang at effterseee derudj, hvad enten j hans Fraværelse kand være afhandlet eller endda maatte der effter findis u-afgiort, hvorom af Secretereren derforuden skal udj Collegio giöris ved Extracter flittig Erindring; udj samme Protocol skal og meldis ved Nummerum og Paginam, j hvilcke Registranter de kongelige Befahlinger og Resolutioner, hvorpaa hand haver at tegne Dag og Datum, naar de ere indkomne, disligeste Bestallinger og Cautioner sambt Cammerets allerunderdanigste Memorialer og Erklæringer, jtem Domme og Resolutioner og hvad ellers fra Rente Cammeret af Danske eller Tydske Sager uden for Renteskrivernis Contorer expederis, er indförte, paa det at altid og udj een Hast kand havis behörig Underretning om det, som deraf kunde desidereris. 23. Af Tegne Bögerne skal de sig og hver Fierding Aar lade giwe Extract af hver Renteskriver j sin District, og hvis der iche findis liqviderit, meddeelis de Skyldige og dends Arving til Erklæring; og holdis særdeelis derover, at Ingen bliver indfört udj Tegnebogen, uden for hvis hans Haand findis,

eller hand staar for Regenskab, og naar ham af Cammer-Collegio bliver tilstillet sær Poster at indfordre udj sin District, saa oc at de gamle Tegneböger kunde komme til endelig Rigtighed ved des Communication til de Vedkommende og dets Udgiörelse, som de ej finder nöiagtig Fundament for, og ville vj, at alle gamle og nye Tegne Böger til dend 1 Ianuarij 1690 skal strax foretagis, revideris, og de u-clarerede Poster til Rigtighed föris, saa derpaa sambt paa alle de Restantzer, hvoraf Noget bekommis kand, hvilcke dog icke, saavit deraf til Anno 1684 Aars Begyndelse kand være forfalden, maa sögis ved Execution, förend de bliver af Vedkommende examinerit og attesterit og os til videre allernaadigste Resolution allerunderdanigst forestillet, udfærdigis Jndtegts Ordre til voris Zahl Cammer, og paa de övrige Poster, hvorom enten Tvil bæris, eller formedelst Armod icke skal være Noget at bekomme, skal de til os allerunderdanigst indgive een Specification til videre voris allernaadigste Resolution, paa det at det Gamle engang kand komme j Rigtighed og det Nye siden desto bedre til voris Tienniste j Gang holdis. 24. Hvad Gield os hos Een eller Anden kunde tilkomme, som enten os allerunderdanigst er transporterit eller udlagt, og hverken kand j Minde bekommis eller henhörer ved Execution eller for Cammer Rætten at udföris, skal voris General Procureur tilstillis Beregning paa, at hand det ved sine Fuldmægtige j Norge, og ved By-, Herrets- og Birkefogderne j Danmark kand lade paatahle effter Lowen og, saavit Dommenis Exsecution angaar, effter Cammer Rets Ordningen, hvilcke kand blive antegnede for des videre Indkrævelse, effter at hand haver ladet deris Breve derom udj voris Rente Cammer indlevere. 25. Voris Renteskrivere skal og tilholdis strax at erklære sig, inden hvilcken Tid de alle deris Districts Regenskaber indtil Aar 1690 kand bringe til Qvittantz, og inden hvilcken Tid de det Samme for Anno 1690 kand giöre, paa det at om de dertil allernaadigst Bestilte det formedelst Regenskabernis Mengde, og icke for nogen Effterladenheds Skyld, ej skulle kunde overkomme, dem da Andre til Hielp kand adjungeris for een vis Tid, indtil at de kand komme med Regenskaberne j deris rette Gang, saa at det næst foregaaende Aars og langt meere de forige Aaringers Regenskaber altid kand være til Qvittantz færdige, naar de andre effter voris Cammer-Ræts Ordning bör at indkomme. Og skal voris Cammer Collegium conferere om een Maade, som Renteskriverne skal meddeelis, til Antegnelser at giöre, paa det de, paa korteste Maade mueligt er, kand vorde indrettet og de, som staar for Regenskab, dis snarere expederis og til Qvittantz befordris. 26. Ligesaa forholdis det og med Bref Cammer Skriveren, som vj allernaadigst haver tillagt alle Proviant, Ammunition og Matherial Regenskaber j Norge, sambt Regimentkrivernis Regenskaber udj begge Rigerne, og at holde dend nye forfattede General Tegnebog fra dend 1 Ianuarij Ao. 1690 ved lige, som saa aarlig udj Cammer Collegio skal hos tegnis, hvis Forandring det Aar skeed er; hand skal og holde Jordebögerne og hvis Rytter Godzet ved de 10 National Regimenter samt Möens og Baagöe Lands Gods for Guarden j god Rig-

tighed, og derforuden continuere med rigtig Registering paa alle Regenskaber, Inventarier, Afregninger, Skiöder, Matriculer, Mageskiffter og alt Andet, som ved it vel beskicket Bref Cammer holdis bör og det udj saadan Orden, at naar Noget af voris Oberrentemester eller Cammer Collegio paafordris, det da strax kand fölge, og maa hand der af ingen Underretning give Nogen, j hvo det og være maa, uden voris Ober Rentemesters eller Cammer Collegii Ordre. 27. Renteskriverne saavelsom Bref Cammer-Skriveren skal og dagligen og jdeligen være tilstede paa Rente Cammeret j deris Cantorer, baade for at expedere det, som de under Hænder haver, og at de, som med dennem haver at forrette, ej fra deris Bestillinger u-nyttig skal blive opholdet; fornemmeligen skal de være tilstede alle Cammer Collegii Dage og Tider, baade ordinaire og extra ordinaire, og icke nedgaa saa lenge Cammer-Collegium holdis, paa det at Collegium ej forgiævis skal opholdis, udj hvis de haver dem udj een eller anden Maade at befahle til voris Tienniste. Skulle og Svaghed eller anden lovlig Forfald forhindre nogen af dem enten at opkomme eller saa lenge der at forblive, skal dend strax udj Collegio det lade tilkiende give; icke heller maa nogen af dem reise nogensteds nogen Sögnedag eller Postdag, som paa een hellig Dag indfalder, uden voris Oberrentemesters eller Cammer-Collegii Tilladelse, og bliver de videre af voris Tilforordnede j Cammer-Collegio instrueret, som de det til voris Tienniste gavnligt eragter, hvilcke Instruxer de lige saa fuldkommen skal holde sig effterretlig, som de af os self allernaadigst kunde være udgivne. 28. Det samme skal og Copiisterne udj Camer-Cancelliet, Fyrböderen og Cammer-Budene rette sig effter, og skal Fyrböderen og Cammer-Budene icke mindre blive tilstæde for at bestille baade inden og uden Cammeret, hvad dem befahlis; i Særdelished skal Fyrböderen flittig optegne, hvilcke af Cammer Collegii Betienter som sig icke paa forskrefne Tider haver indfunden, og derover hver Löverdag Afften een Liste j Cammer Collegio indsende, som videre skal henleggis, at os deraf til Aarets Udgang een hvers Flid eller Forsömmelse udj dend allernaadigste anbefahlede Relation effter allerunderdanigste Pligt kand forestillis, eller og för, om det fornöden eragtis. 29. Og som vj formedelst Forretningernis Mængde udj Collegio haver ladet fleere Renteskrivere bestille, end der j fordum Tid haver været, og dem visze Districter tillegge, paa det at de Regenskaberne at revidere, Antegnelser der udj giöre og til Qvittantz at befordre kunde overkomme, icke dis mindre skal Cammer Collegium til Pröve af een hvers Dygtighed og Retsindighed j sine Forretninger efftersee, om de sig derudj retteligen forholder effter voris allernaadigste udgangne Forordninger, nemblig effter Cammer-Retten j Almindelighed og, saavit Ambtsforvalterne eller Ambtskriverne angaar, effter Forordningerne om Executionen og Contributionernis Opbörsel og særlige Skatte-Forordninger, med Tolderne og dem, som Trælast Tienden oppebærer, effter Told Ordinancen, med Forpagtere effter deris Contracter, og med alle Andre effter deris havende Befahlinger og Instruxer samt videre udgangne kongelige

Forordninger og ellers effter de Regenskabet vedkommende Ordres og Beviiser, og examinere hos hver af dem et Regenskab af hver Slags, enten fuldt eller for een Deel, det udj Collegio lade effterregne, conferere og de udstæde Antegnelser og videre Svar paa Erklæringen censurere, paa det at om Noget kand være derudj forseet, det baade kunde der rettis oc være dem til Erindring med andre deslige Regenskaber, saa og om der da befandtis stor Skiödislöshed, U-Dygtighed eller U-Troskab, det da effter Sagens Beskaffenhed tilbörligen kunde blive anseet. 30. Hvad j foregaaende Articuler mældis om voris Oberrentemester skal udj hans Fraværelse udj andre voris Forretninger, Svaghed eller anden lovlig Forfald forrettis af dend överste af de tilstede værende Cammer-Raad, paa det at voris Tienniste ej skal blive opholdet. 31. Til des bedre Underretning udj hvad Sager de haver med voris Deputerede ved Hof Staten, ved Land Militien, ved Söe Staten og ved voris National Regimenter til Hest, saavelsom med voris Stifftsbefahlingsmænd og Amptmænd saa og Ober Zahlmester, at correspondere, skal dennem, saavit Rente Cammeret vedkommer, givis Copie af de Instruxer, som vj dennem alleereede givet hawer eller her effter givendis vorder. 32. Jligemaader haver voris Cammer Collegium til voris Interesse allerunderdanigst i Agt at tage, hvad voris allernaadigste Forordninger, som nu udgangen ere eller her effter maatte udgaa, derom indeholder. 33. Og som vj allernaadigst haver instrueret voris Land-Commissarier, saa haver Cammer Collegium dennem udj de vigtigste Poster af deris Forretninger Tid effter anden videre at beordre, udj hvis til Bestillingens nermeere Observantz og voris Tiennistis Befordring fornöden eragtis; derforuden instruerer Cammeret paa ny alle Amptsforwaltere og Ambtskrivere, saa og Andre, som staar os for Regenskab, enten ved Ambterne, Toldstæderne eller andre Stæder, saavel paa Landet som j Kiöbstæderne, paa det Cammeret kunde holde alle dem, som staar for Regenskab og Forpagtning, til vedbörlig Rigtighed, enten Midlerne kunde være lagt til Hof-, Land- eller Söe-Estaten, og skal samme voris Deputerede meddeele Rente Cammeret ald dend Effterretning, som ved Regenskabernis Revision behövis, hvilcket af voris Renteskrivere tilbörligen skal j Agt tagis. 34. Alt Andet, som til voris Intraders Rigtighed tienlig kand være, ville vj Tiden, Leiligheden og deris egen fornuftige Conduite allernaadigst have henstillet, forseendis os allernaadigst til deris allerunderdanigste Nidkierhed, Flid oc Troskab udj voris Tiennistis Befordring, effter deris allerunderdanigste Æed oc Pligt, som de agter at ansvare oc bekiendt være. Givet etc.

Hafn. dend 12 Julij 1690.

51.

Instrux for Stiftbefalingsmændene i Norge, dat. 24 November 1691[1].

Instruction, hvor efter wii Christian dend Femte etc. allernaadigst ville, at os elskelig Christian Stokflet, voris Estatz, Iustitz og Assistentz Raad, Stifftbefahlingsmand over Christiansands Stifft oc Ambtmand over Nedenes oc Bamle j vort Rige Norge, sig udj samme sin Stiftbefahlingsmands og Amptmands Forretninger, indtil vj anderledis derom tilsigendis vorder, allerunderdanigst skal rette oc forholde.

Först som Stiftbefahlingsmand.

1. Skal hand over det heele Stifft observere og holde over, at alle voris kongelige Höyheder, Regalier og Rettigheder, af hvem det og være kand, ingen Indpas skeer, men dersom det imod Forhaabning enten alleerede kunde være skeet eller her effter maatte skee, skal hand, effter at hand sig grundig derom haver informeret og med nöyagtig Beviisligheder forsynet, os sin allerunderdanigste Relation, tillige med hvis Beviser hand om des Beskaffenhed kand have erlanget, allerunderdanigst tilskicke. 2. Dernest skal hand lade sig være angelegen, at alle voris Forordninger, Instructioner og Befahlinger, som allereede ere eller vorder given, saavit hannem angaar, udj Alt tilbörligen effterkommis, og hvis hannem derudj befahlis, med största Flid forrettis, saavelsom at Ambtmanden og andre Ambtsbetienter, Öfrigheden med Borgerskabet j vor Kiöbsted Christiansand[2] og Rettens Betiente med sambtlige Almuen paa Landet sig der effter tilbörligen forholder, saa at bemelte voris Forordninger, Instructioner og Befahlinger ved deris Ord, Puncter og Articler udj deris tilbörlige Skick og Brug vorder effterlevede. 3. Med bemelte Ambtmand og alle andre Ambtsbetienter skal hand have tilbörlig Inspection, at een hver sin Bestilling og Pligt forsvarligen forretter, hvorudi hand dennem ald fornöden Hielp effter Ansögning skal bevise. 4. Skal hand have sin Boepæl j Christiansand[3] og have flittig Indseende og holde over, at de Byen af os dend 15 Junij Anno 1686 allernaadigst meddeelte Privilegier og dend derpaa dend 20 Novembr. nest effter allernaadigst giorde Anordning[4] udj deris rette Meening af alle og een hver allerunderdanigst effterlevis, og fornemmeligen sine Idretter derhen rette, at Byen[5] med gode Borgere og vederheftige Jndvaanere kand vorde forsynet. 5. Hand skal og have tilbörlig Opsyn med

---

[1] Instructionsbog Nr. 1 Fol. 379 sqq. Ældre Instrux af 26 Nov. 1687, se Nr. 33 B (ovenfor Side 241—244). Varianter ere meddelte af Instruxerne for samme Christian Stokflet (der Etats-, Assistentz- og Cancellie-Raad samt Justitiarius ved Oberhofretten i Norge) som Stiftbefalingsmand over Aggershuus Stift og Amtmand over Aggershuus Amt, dat. Hafniæ 20 Octobr. 1694, her betegnet: B, og for Matthias Tönsberg som Stiftbefalingsmand over Christiansands Stift og Amtmand over Nedenes og Bamle, dat. Hafn. 17 Novembr. 95 (bör rettes til 94), her betegnet: C. [2] B: i vore Kiöbsteder der i Stiftet. [3] B: i vor Kiöbsted Christiania. [4] B: at de samme Bye saavelsom de andre vore Kiöbsteder der i Stiftet allernaadigst meddeelte Privilegier. [5] B: Kiöbstederne.

Iustitien saavel j Byen Christiansand[1] som paa Landet, at een hver Steds Öfrighed og Betiente deris Embede forsvarligen forwalter, og at Iustitien tilbörligen administreris, saa at Ingen, være sig geistlig eller værdslig, ædel eller u-ædel, rige eller fattige, sig med Aarsage derover kunde have at besværge, til hvilcken Ende hannem skal være tilladt og, hvor hand nogen Mislighed enten befinder eller formoder, være anbefahlet Rætten j egen Person at besöge, være sig Raadstuen[2], Bye eller Böyde-Tingene, og der fornemme, om Retten paa et hver Stæd saa lovlig og tilbörlig administreris, som det sig bör, saa og een Gang om Aaret efftersee Raadstue og alle Tingböger, om de retteligen ere giennemdragne, og om Tingene lovlig holdis af lovkyndige Sorenskrivere og vederheftige Laugrettismænd udj rette Tide. 6. Jligemaade skal hand flittig observere, at een god og skickelig Politie udj bemelte Christiansand[3] indrettis, og voris derom udgangne Forordninger flittig udj Agt tagis og tilbörligen effterlevis, og hvis derimod handles, os strax allerunderdanigst notificere. 7. Hand skal og ald sin Flid og Tancker derhen vende, at Commercien derpaa Stæden[4] kand tiltage og komme j Floer, hvor til hand alle Byens Jndvaanere[5] gode og der til tienlige Forslag hawer at giöre, saa skal hand og giöre sit Beste, at alle Slags Manufactur Verker der j Byen kand vorde indrettede. 8. Hand skal og med Jver lade sig være angelegen, at Fiskeriet af alle og een hver flittig kand vorde fortsat, og som vj til dend Ende udj de Byen allernaadigst meddeelte Privilegier allernaadigst haver tilsagt dennem, som Dogger og Backe Fiskerj holde ville, særdeelis Privilegier, saa skal hand[6] med Magistraten og andre Kyndige derom flittig conferere, paa hvad Maade Sligt indrettis kand, og hvad Friheder der til kunde behövis, hvorom hand os sit allerunderdanigste Betenckende, saavelsom om hvis Tid effter anden til Byens[7] Opkombst, Commerciens Fremtarf, sambt Manufacturers Indrettelse fornöden eragtis kand, haver at indskicke og voris allernaadigste Resolution derover forvente. 9. Hand skal og effter Privilegiernes 20 Punct tilligemed Superintendenten og Præsidenten være Kirkens Forsvar, saavelsom med alle voris Kirker der j Stifftet tillige med Superintendenten have tilbörlig Indseende, at med deris Indkombster forsynligen omgaais, Kirkerne forsvarligen vedlige holdis, og aarlig Regenskab afleggis, hvilcke hand og Superintendenten aarlig skal forhöre og derfor tillige med hannem qvittere[8], saa og med de Kirker, som ere under Iure Patronatus, saaviit have Tilsyn, at de tilbörligen holdis vedlige, og hvis det ej skeer, give Patronen det tilkiende, og dersom hand derpaa ej raader Boed, Saadant os

---

[1] B: Kiöbstederne. [2] B: Raadstuerne. [3] B: udj Kiöbstederne. [4] B: der i Stæderne. [5] alle Indvaanerne sammesteds. [6] „som vj til dend Ende — saa skal hand" mangler i B. [7] B: Kiöbstedernes. [8] Denne Begyndelse af Art. 9 lyder i B: Med vores Kirker skal hand tillige med Biskopen, Provsterne oc Stifftskriverne have saadan tilbörlig Indseende, at med deris Indkomster forsynligen omgaais, Kirkerne forsvarligen vedlige holdes oc aarlig Regnskab derfor afleggis, hvilke hand oc Biskopen aarlig skal forhöre oc hand derfor tillige med Biskopen qvittere.

allerunderdanigst andrage. 10. Hand skal og paa vore Vegne tillige med Superintendenten[1] have Tilsyn med dend geistlige Iurisdiction der udj Stifftet og udj forefaldende Sager effter Lowens Indhold sig forholde. 11. Præsident, Borgemestere og Raad, Kiemnere, eller hvem voris Kiöbsted Christiansands[2] Jndkomsters Oppebörsel er betroet, skulle og een Gang eller fleere om Aaret fordris til Regenskab og være skyldig udj hans Overværelse god Rigtighed oc Forklaring at giöre, saavel for Byens, Kirkens, Skolens[3], de Fattigis og U-Myndiges Gods og Indkombst, og at det hos visze Folch og imod nöyagtig Forsickring er udsat. 12. Hand skal og tvende Gange om Aaret allerunderdanigst indsende til os een fuldkommen Relation om Christiansands Byis[4] Tilstand. 13. Naar enten Öfrigheden j vor Kiöbsted Christiansand, Stifftambtskriveren[5], Byefogden, Hospitals Forstanderen, Raadstue oc Byeskriveren, Fogder eller Sorenskrivere paa Landet sig icke tilbörligen udj samme deris Bestillinger forholder[6], skal hand os det strax allerunderdanigst notificere sambt des Aarsager tilkiendegive. Eragtis Nogens Forseelse af dend Beskaffenhed, at hand sin Bestilling icke bör at betienne, skal hand hannem ab officio suspendere, een anden dygtig Person dertil ad interim forordne og os i lige Maade Beskyldingerne, med hvis Beviisligheder derfor kand være, allerunderdanigst tilsende, alt paa videre voris allernaadigste Resolution. 14. Saa skal hand og, naar nogen saadan Bestilling j Christiansand[7] eller paa Ambterne ledig vorder, giöre os allerunderdanigst Forslag om een dygtig og vederhæftig Person, som hand formeener dend vacerende Bestilling til voris Tienniste best at kunde forestaa, og forvente, om vj det allernaadigst ville approbere eller anderleedis derudj disponere. 15. Naar Noget vorder paaböden af Byen[8] at udreedis, være sig til voris Tienniste eller Byens[9] egen Tarf, da skal hand være berettiget tillige med Magistraten nogle af de beste Borgere at opnefne, som det effter een hvers Leilighed oc Midler saaledis kand ligne, at det Paabudne uden Restantz kand indbekommis, og sig Ingen med Föye derover kand besværge; hvilcken Taxt hand sig skal lade forevise og tillige med Magistraten derpaa tegne. Saa skal hand og med ald Byens[10] Dont have flittig Indseende, sambt være overværendis, naar alle Slags Byen[11] vedkommende Regenskaber af Magistraten forhöris, og derfor tillige med dennem qvittere. 16. Hospitals og Fattig Huses Forstandere skal hand tillige med Superintendenten[12] og andre Vedkommende effter Fundatzen tilholde deris Bestillinger forsvarligen at forestaa, og at de derfore j rette Tide tilbörlig Regenskaber aflegger, saavelsom at med fattige Lemmers Indtagelse og Underholdning forholdis efter dend Fundatz og Skich, som ved hver Stæd er giort,

---

[1] B: Biskopen. [2] B: vores Kiöbsteders. [3] B: at giöre for Byernis, Skolernis. [4] B: om Kiöbstedernis. [5] C: Amtskriveren. [6] B: Naar enten nogen Övrigheds Person i vore Kiöbsteder, Stift Amtskriver, Byfoget, Hospitals Forstander, Raadstue oc Byeskriver, Foget eller Sorenskriver paa Landet sig iche tilbörligen udj sin Bestilling forholder. [7] B: enten i Kiöbstederne. [8] B: Kiöbstederne. [9] B: Byernis. [10] B: Kiöbstedernis. [11] B: Kiöbstedernis. [12] B: Biscopen.

indgaait oc bevilget. 17. Skal hand alvorlig lade sig være angelegen, at naar Nogen hannem med voris höyeste Rettes Domme besöger, hand da strax uden Ophold Executionen der effter befordrer, og skal voris Commandant hannem effter Ansögning assistere, om Nogen efter fornefnte Dommis Indhold enten skulle paagribis eller fængsligen anholdis.

Dernest som Amptmand[1].

Hvor effter og ellers j det Övrige, saaviit det ej særdelis herudj er specificerit, hand sig effter Loven og udgangne Forordninger allerunderdanigst haver at rette oc forholde. Givet etc. Hafn. dend 24 Novembr. 1691.

52.

Instrux for Told- og Consumptionsdirecteuren, dat. 8 Juli 1692[2].

Jnstruction, hvoreffter wii Christian den Femte af Guds Naade Konge til Danmarck oc Norge, de Venders oc Gothers, Hertug udj Slesvig, Holsten, Stormarn oc Dytmersken, Greve udj Oldenborg oc Delmenhorst, allernaadigst ville, at voris Iustitz- oc Cammerraad os elschelig Edvard Krusse oc hans Arfvinger, som vj Directionen ofver Tolden oc Consumptionen af Wiin, Salt oc Toback over vort Riige Danmarck saa oc Consumtionen af de andre Vahre her udj voris kongelig Residenz Stad Kiöbenhaufn oc Christianshaufn udj nestfölgende fiire Aar, bereignet fra den 1 Ianuarij 1692 oc til den 1 Ianuarij 1696 allernaadigst betroet oc ofverladt haver, sig derudinden, indtil vj anderleedis derom tilsigendes worder, allerunderdanigst skal rette oc forholde.

Tolden angaaende.

1. Skal de udj fornefnte Tiid effter voris den 21 Martij Ao. 1691 allernaadigst udgangne Told Ordinance oppeberge eller ved deris Fuldmegtige oppebære lade ald Tolden udj Danmarck tilligemed Ström Tolden udj Nyborig oc Friedericia saavelsom oc Lister Told (Örresunds Told alleene undtagen), saa oc Lastpengene sampt Wrags Forkiöbs Afgifft oc alt Andet, som voris Toldere effter bemelte voris Told Ordinance af 21 Martij Ao. 1691 paa vore Veigne skulle oppebære, dog forn^t Ström sampt Liste Tolde effter de particulier Ordres, som om samme Tolds Oppebörsel allereede udgangne ere, oc om vj nogen Forandring derudj til mindre Oppebörsel allernaad^t hereffter behager at giöre, skal samme Afslag komme voris Iustitz

[1] Her indföres de paagieldende Amtmandsinstruxer, se Nr. 38. [2] Efter en i Geheimearchivet (det forrige Cancelliarchiv Skab 15 Pakke 36) opbevaret gjennemdragen og med Obersecretair Matthias Moths Segl forseglet Afskrift. For samme Edvard Kruse var der allerede tidligere under 23 Marts 1691 udstedt en Instrux som Directeur over Consumptionens Oppebörsel af Vin, Salt og Tobak i Kjöbenhavn fra 1 Februar 1691 til 1 Februar 1693, og under 20 October 1691 en anden Instrux som Directeur over samme Consumptions Oppebörsel overalt i Danmark fra 1 Januar 1692 til 1 Januar 1696, begge indförte i Instructionsbog Nr. 1.

Raad oc hans Arfvinger udj hans udlofvede Summa til Afkortning; huis Told Jndkomster som fra 1 Ianuarij inde værende Aar af Cancelie Raad Jens Laszen eller hans Fuldmegtige er oppebaaret, skal tillige med de derover holdene Bögger uden nogen Undschylding eller Udflugt til voris Iustitz Raad oc hans Arfvinger straxen leveris, eller oc udj Iustitz Raads udlovede Summa komme til Afkortning; desligeste skal dennem af voris Rente Cammer straxen tilstilles rigtige Oplags Böger paa ald Oplaged, som til Cancelie Raad Iens Laszen fra Ao. 1690 blef over transporteret oc ellers fra den 1 Ianuarij 1691 oc til 1 Ianuarij 1692 er indkommen oc til Oplag bör vere bereignet, oc derimod afschrefven, huis som er betalt, oc til fremmede Steder, item til Jszland eller anden Stedz, saaviit Cancelie Raad Lassen Tolden icke vedkommer, oc huis saa dereffter af Oplaget tilbage blifuer skal til voris Iustitz Raad oc hans Arfvinger lefveris, oc saafremt det dennem med videre Afgang oc Formindschelse lefveris, da skal det dennem udj den udlovede Summa komme til Afkortning. 2. Af de Vahre, som fõres imellem Riigerne oc der aufles, skal Tolden altiid betales ved Udgaaende, ligeledis forholdes med huis fremmede Vahre, som fra Danmarck til Syndenfieldz i Norge föris, mens huis fremmede Vahre, som fra Danmarck til Nordenfieldz i Norge eller oc fra Synden eller Nordenfieldz i Norge til Danmarck föres, betales Tolden uden Modsigelse, huor de jndföris, dog skal paa huis fremmede Vahre, som fra Danmarck til Toldstæderne nordenfieldz i Norge föris, forschaffes rigtig Attest inden 3de Maaneder, at Varene sammestedz indfört er, eller suare Tolden i Danmarck, ligeleedis skal forholdes med huis fremmede Vahre, som fra Norge til Danmarck föris. 3. Voris Iustitz Raad oc hans Arfvinger nyder oc alle Confiscationer, som i værende hans Directions Aar falder, oc maa hand dennem foruden nogen Regenschab derfor at giöre self slette eller ved Lov oc Rætt udföre, til huilcken Ende vj hannem Commissarier effter hans allerunderd. Ansögning allernaad. anordne ville, dog at hand deraf betæncker de Fattige. 4. Fordj oc Alting desto rigtigere med Tolden kand tilgaa, hafver vj allernaad. forundt hannem oc hans Arfvinger, saa lenge denne Direction varer, Strand Forpagtningen frie over ald Danmarck, at hand derover effter egen Behag maa disponere foruden Noget derfor at suare eller Regenschab giöre. 5. Toldboederne oc Packhuusene med de derhoes befindende Værelser skal hannem med deris Nögler, Laase, Toldkister oc Told Seigl vorde leveret, som hand oc hans Arfvinger i liige Stand skal fra sig lefvere, naar Directionen ophörer, med mindre dennem ved Jldebrand eller deslige u-lyckelige Hændelser, som icke scheede ved hans eegen eller hans Folckes Forsömmelse (som Gud dog naadelig afvende) nogen Skade kunde tilföyes, huortil hand eller hans Arfvinger Intet i nogen Maader skal suare. Skulde hand oc behöve at lade giöre ved bemelte Toldboeder oc Packhuuse nogen nödwendig Reparation, skal hand derpaa tage Magistratens Besigtelse oc Taxering oc ded indgifue til videre voris allernaad. Approbation oc Anordning om dessen Betalning. 6. Saasom forNt Edvard Krusse oc hans Arfvinger

self lönner alle Toldere oc Toldbetiendte, undtagen Contraleurer ved syf Toldstæder, som hereffter udj den 15de Post ommeldes, saa skal det oc staa i hans oc hans Arfvingers Magt, Tolder oc Toldbetienterne effter egen Villie at af oc ind sætte, dog at de udj deris Instruxioner bindes til voris Told Rættigheds vel i Agt Tagelse. 7. Dersom de kand ertappe Veyere oc Maalere i nogen bewiislig Forseelse eller Underfundighed i deris Bestillinger, skal de være tilladt dem at afsette oc Magistraten Andre dertil igien at forordne. 8. Huis Vahre vj til voris eegen Hofholding, Floden oc Militiens Fornödenhed lader jndföre, derpaa skal dennem vedbörlig Ordres forschaffes at frie passere, dog skal derunder ej Noget have sit Löb, som os icke vedkommer, eller Noget frj passere, som Told nest for hen har suaret, huorfore det Inquisition i alle Maader skal vere undergiven. 9. De Ost oc West Jndiske, Guineesche oc Jslandske Compagnier, Börnehuuset og Werners Manufactur Huuset sampt Glas Manufactur paa Christianshaufn, saavelsom Færöe oc Boringholm, nyder de dem allernaad[t] forundte Privilegier u-beschaaret, mens ingen videre Frihed vil vj dennem eller Andre hereffter give, uden det skal komme voris Iustitz Raad oc hans Arfvinger udj hans udlofvede Summa til Goede oc Afkortning. 10. Voris Iustitz Raad Edward Krusse oc hans Arfvinger retter sig effter Toldordinancen, oc instruerer deris Betiendter til voris Rættigheds i Agt Tagelse oc Formeerelse. 11. Dersom Kriig, fiendtlig Jndfald, Pæst oc anden smitsom Siugdom eller u-lyckelig Hændelse paakom (ded Gud dog naadelig afwende), som kunde foraarsage Fahrtens U-Frihed eller Hemmelse, da suarer de ej videre end effter Toldbögerne oc Betienterne deraf at lönnes. 12. Ved huer Toldstæd skal der holdes rigtig Contraböger, huilcke skal være igiennemdragne oc af voris Geheime Raad os elschelig Hr. Christian Sigfried von Plessen forseiglede, udj huilcke aff dem eller deris Betiendte rigtig skal anteignes, naar oc huor meget Told indkommer, oc naar de accorderede Aar ere ude, skal samme forseiglede Bögger paa voris Rente Cammer indlefveris. 13. Tolderne oc Toldbetiendterne nyder liige Friihed ved andre voris Betiendte i Skat oc Tynge, saa oc Schriverpenge effter den trögte Placat. 14. Accissen lader de oppebærge paa de Toldstæder, huor ingen Magistrat er, oc siden tilstiller næste Kiöbstedz Magistrat den til Skibbroens Underholding. 15. Ved Kiöbenhaufns, Helsingörs, Aszens, Riibe, Colding, Aars oc Aalborg Toldstæder ville vj self paa et huert Stæd underholde oc lönne en Contraleur, som over den paa forschrefne Stæder faldende Told Contrabog skal holde. 16. Hand oc hans Arfvinger maa over alt i vort Rige Danmarck saavel j voris kongel. Residenz Stad Kiöbenhaufn, som i de andre Kiöbstæder, jtem paa Öerne, Landzbyerne oc Gaardene, saa oc ved Strandsiderne have frj Inqvisition hos alle oc een huer, ingen undertagendes i nogen Maader, det være sig Grosserer, Kiöbmænd eller andre geistlige, civil oc militair Personer, som, saaviit denne Direction vedkommer oc voris allernaad. Told Ordinance tilholder, skal være tilholden, deris Packhuuse, Kramboeder oc Kieldere, sampt huor nogen Mistæn-

41*

ckelse om Undersleb kunde vere, for hannem eller hans Betiendte at aabne oc Jnqvisition u-behindret lade skee, huoreffter de det lader efftersee, registere oc stemple, oc huis af Kram Vahre ey findes rigtig stemplet oc fortoldet, deraf oppeberger de Tolden, oc forholdes med Vahrene effter Told Forordningens 2den Post for de Trafiqverende af dato 21 Martij 1691, med mindre Vedkommende det selfver til Fortolding friwilligen uden Efftersiun angiver, da Vahrene for Confiscation at være frj, mens huis fremmede Vahre som paa Landet findes oc icke rigtig bewiises Told oc Consumtion af at være betalt, skal vere confisqveret oc de Vedkommende derforuden at straffis effter voris allernaad. enten allereede udgangne eller hereffter udgaaende Forordninger om Told oc Consumtions Suig. 17. Naar nogen fremmede Ministri indpasserer, vorder deris Godz ved Grentze Toldstæderne forseiglet, oc efftersees siden i deris Betiendters Ofverwærelse her paa Kiöbenhaufns Toldboed eller, om de det begierer, i deris Huuse. 18. De Toldere, voris Iustitz Raad anordner, maa have tillige med Magistraten Laas oc Luckelse for Portene i de Stæder, som icke ere befæstede, for voris Rættigheds desto bedre i Agt Tagelse. 19. Consumptionen oc Accissen af Humble fra fremmede Stæder til Bordingholm maa hand oc hans Arfvinger oppebærge oc bereigne under Tolden, lige som det forben derunder har veret bereignet. 20. Huis voris Iustitz Raad oc hans Arfvinger med een eller anden Tolder slutter, Toldwæsenet angaaende, maa schrives paa 1 Rdrs Papiir oc i alle Retter for gyldig agtes. 21. Angaaende Consumptionen af Wiin, Salt oc Toback over ald Danmarck, dermed ville vj allernaad[t] at skal forblifue ved den allernaadigst til voris Iustitz Raad derom gifne Instrux af dato 20 Octobr. Ao. 1691, dog Afgifften under Eet med Tolden at höre, som suares af hannem oc hans Arfvinger effter disze efterfölgende Posters Formelding, oc Oppebörselen oc Forwaltningen at skee efter voris allernaad. udgangne Consumtions Forordning om Wiin, Salt oc Toback af dato 27 Februarij 1692. 22. Med Consumptionens Oppebörsel af de andre Vahre udj voris kongl. Residenz Stad Kiöbenhaufn (Wiin, Salt oc Toback undtagen), huorfore hand oc Regenskab til 1 Ianuarij 1692 skal aflegge, fra huilcken Tiid den igien skal begynde at angaa oc tillige med Consumtionen af Wiin, Salt oc Toback under Tolden höre, ville vj allernaad[t] at skal forblive ved den hannem allernaad. derom gifne Instruction af dato 31 Ianuarij 1690 sampt trögte Forordninger af dato 31 Ianuarij 1690; med Afgifften forblifuer det oc effter disze nestfölgende Posters Formelding. Oppebörselen skal oc skee effter voris allernaad[t] udgangne Consumtions Forordning af dato 13 Octobr. 1688 oc de allernaad. Moderationer, vj derudj allernaad[t] giort hafver. 23. Oc som voris Iustitz Raad os elschelig Edvard Krusse oc hans Arfvinger for forschrefne trende Oppebörseler effter hans derom til os allerunderd[t] indgiine Forslaug af dato 18de Decembr. 1691, som vj allernaadigst har imodtaget oc approberet, allerunderdanigst har lovet under Eet at suare og staa fast aarlig for trei hundrede oc tie tusende Rixdaller effter sin allerunderd[t] til os derom gifne

Forschrifning, huorimod hannem hans 2de forhen til os allerunderd. gifne Forschrifninger angaaende Consumtionen af Wiin, Salt oc Toback over ald Danmarck, saa oc om Consumtionen af de andre Vahre her i Kiöbenhaufn igien skal tilstilles oc herved gandsche være ophævede, saasom det nu alleene ved bemte seeniste Forschrifning med de under Eet for alle trende Oppebörseler udlofuede aarlig 310000 Rdr. skal forblifue, saa haver vj allernaad. derimod bewilget hannem oc hans Arfuinger Efterschrefne: (1). Skal hand maanetlig forud effter voris Geheime Raad os elschel. Hr. Christian Sigfried von Plessens Assignationer betalle 12000 Rd. paa begge Consumtioner, men formedelst Tolden ej altid saa rigtig indkommer, maa hand ved huer Quartals Udgang derpaa betale 41500 Rdr., oc som Öxsen Tolden jndkommer udj Februarij og Martij Maaneder, alt saa skal af samme Toldpenge, som jndkommer ved Colding oc Riiber Toldsteder, hereffter som tilforne aarligen erlegges oc betalles til voris elschel. kiere Broder hans kongelig Höyhed Prinz Georg sinne Deputat Penge, nemblig tredewe tusende Rixdaler in Specie af den förste forfaldene Quartals Tolds Betalning, oc skal hannem oc hans Arfuinger af os billig Rente 6 pro Cento got giöres af huis Forskud, hand enten paa Consumtionen eller Tolden allereede har giort eller hereffter giör, indtil hannem hans Forskud med Rente af Jndkomsterne fuldkommeligen vorder betalt, oc ellers for Caution at stille allernaadt være befriet. (2). Oc som hand self alle Betienterne lönner (undtagen de udj den 15de Post meldende 7 Contraleurer), ville vj allernaadigst, at hand af, huis meere indkommer end de allerunderd. udlofvede 310000 Rd., maa nyde aarlig til Betienternes Belönning sampt andre Udgiffter 30000 Rd. Skulle ellers imod Forhaabning ej Meere indkomme end de allerunderd. udlofvede 310000 Rdr., da skal hand oc hans Arfvinger Betienterne af hans egne Midler lönne oc os i saa Maader ej Noged i den udlofvede Summa afgaa. (3). Skulde ellers saa Meget indkomme, at Jndkomsterne med Betienternes Belönning bedrog sig ofver 340000 Rdr., da skal hannem oc hans Arfvinger allernaad. af, huis som ofuerschyder de forschrefne 340000 Rd., være forundt den halfue Deel til Hielp, om det. et andet Aar motte forringes, oc den anden halfue Ofuerskud udj voris eeget Cammer indlefveris, men dersom, naar denne Direction ophörer, befindes, at denne halve Overskud, som voris Iustitz Raad oc hans Arfvinger over de 340000 Rd., som forbemelt, kunde have nödt, kand være oplöben til saadan een anseenlig Summa, som for hannem oc hans Arfvinger kunde eragtes for Meget, skal hand det effter voris allernaad. Ordre fra sig lefvere, dog ville vj hannem oc hans Arfvinger for hans allerunderdt troe Tienneste allernaad. Noget deraf effter detz Befindende tillegge, som hannem oc hans Arfvinger maa komme til Goede. (4). Huis Postbreve som gaar til oc fra Betiendterne, Tolden eller Consumtionen angaaende, ville vj allernaad. at skal vere frie for Breve Port. (5). Naar voris Iustitz Raad, saaleedis som forschrefvet staar, allerunderd. har suared, huis hand udlofued hafuer, vil vj hannem oc hans Arfvinger voris allernaad. Quitance for huer Aar aller-

naadigst meddeele, oc skal hand oc hans Arfvinger saa for videre Regenskab at giöre eller tilsvare allernaadigst gandske vere frij oc forskaanet, dog skal ved huer Aars Udgang til voris eeget Cammer indlefveris Contra Toldbögerne, om vj nogen Efterretning deraf kunde behöve, huilcke hannem siden igien skal vorde tilstillet.

Effter denne Concept ere vj allernaadigst tilfreds, at os elskelige voris Tilforordnede udj Cammer-Collegio slutter Contract med voris Iustitz og Cammer Raad os elskelig Edvart Kruse om Directionen over Tolden og Consumtionen af Viin, Salt oc Tobak over vort Rige Danmark, saa og over Consumtionen af de andre Vare herudj voris kongelig Residentz Stad Kiöbenhafn. Skrevet paa vort Slot Kiöbenhafn d. 8 Iulij Anno 1692.

(L. S.)

TILLÆG.

BLANDEDE SMAASTYKKER.

I.

AKTSTYKKER TIL OPLYSNING OM KANNIKECOLLEGIET I HADERSLEV FÖR REFORMATIONEN.

Samlede af Stipendiarius C. M. A. Matthiessen.

I Haderslev bestod under den slesvigske Biskops Opsyn et Collegium Canonicorum, om hvis Forhold og Indretning efterstaaende Samling af hidtil utrykte Aktstykker giver Oplysning og supplerer de Efterretninger, som haves hos Cypræus og Pontoppidan. Disse Aktstykker aftrykkes her deels efter Langebekske Afskrifter af de gamle Copier i „Registrum Capituli", en Brevbog, som nu ikke kjendes, men hvoraf Langebek i Aaret 1762 har taget Afskrifter, der findes i Geheimearchivets store haandskrevne Diplomatarium; deels efter selve Originalerne eller (med Undtagelse af Nr. 9) efter samtidige officielle Copier i Geheimearchivet. Et Par Stykker ere tagne af Regesta Christiani primi, hvoraf et originalt Exemplar haves paa det store Kongelige Bibliothek; enkelte Supplementer hidröre fra den Vossiske Samling af Excerpter og Afskrifter, der opbevares i Geheimearchivet.

1.

Literæ de reluitione quorundam bonorum in Heisager.

1334, 26 Junii.

Omnibus presens scriptum cernentibus Iwarus Laghison et Laurencius Iwærson salutem in domino sempiternam. Notum facimus vniuersis, quod fide media obligamus nos et astringimus firmiter per presentes ad soluendum et quitandum Iwaro Niclasson de Hierntorp, ex parte latoris presencium Nicholai Hyllæson, vndecim marcas cum dimidia puri argenti, in grossis turonensibus vel sterlingis coronatis, proximo placito Haderslöfherreth ante natiuitatem beati Johannis baptiste proximo jam venturam, pro quibus quidem denariis ipsi Iwaro Niclasson bona Domini Johannis Bondyson in Heesagger sunt impignerata, et ad liberandum ipsi Nicholao Hyllæson dicta bona in Heesagger nomine predicti Domini Johannis Bondyson a præfato Iwaro Niclasson prenominato termino, omni dubio et protractione qualibet procul motis. In cuius rei testimonium sigilla

nostra vnacum sigillis Domini Johannis Bundyson et Johannis Laghison in testimonium presentibus sunt appensa. Datum Anno Domini M. CCC. XXXIIII. dominica proxima post diem Natiuitatis beati Johannis baptiste. (Registrum Capituli.)

His addi potest ex collectaneis Vossianis excerptum alterius diplomatis ex Registro Capituli: „1339, 24. Feria proxima ante festum omnium sanctorum testantur Jacobus Grubby miles, Jacobus Niclæsson, Cristiernus Knutsson, Nicholaus Myndæliin, Nicholaus Hyört, Iwarus Grubby, Johannes Stauerskugh: dominam Gerthrudem, relictam domini Johannis bondysson militis et filium suum tughonem nomine in placito Haderslöff Herreth, Nicolao Hyllæsson vnam curiam in villa Heesagger situatam pro XX marcis puri argenti impignorasse." Hæc, quum fortasse ad possessiones postea ad capitulum translatas spectent, hoc loco inserenda esse duximus.

2.

Valdemarus dux Jutiæ testatur, se vidisse literas archiepiscopi Lundensis et episcopi Slesvicensis, quibus decimas ecclesiæ Aller capitulo Hadersleviensi assignant.

1334, 30 Novbr.

Vnum Vidisse Illustris Domini Waldemari Ducis Sleswicensis super donacione decimarum in Aluer facta.

Waldemarus Dei gracia Dux Jucie Omnibus presens scriptum cernentibus salutem in Domino sempiternam. Nouerint vniuersi, nos literas venerabilium patrum Dominorum Esgeri quondam Archiepiscopi Lundensis et Johannis Episcopi Sleswicensis, non cancellatas, non abolitas, nec in aliqua sui parte viciatas, sub veris sigillis eorundem vidisse et audiuisse, tenorem, qui sequitur, de verbo ad verbum continentes.

Vniuersis presentes literas inspecturis Esgerus permissione diuina etc. Datum Ripis Anno Domini M. CCC. XXI. in octaua ascensionis Domini.

In quorum omnium euidenciam presentes literas sigillo nostro fecimus communiri. Datum Flensborch Anno Domini M. CCC. XXXIIII. in festo sancti Andree apostoli, presentibus Domino Strimær de Rantzow milite, Eghardo de Alwelstorp ac aliis pluribus fidedignis. (Registr. Capit.)

Literarum archiepiscopi hæc tantum exstant in apographo Langebeckiano, sed ostendunt annum hujus donationis verum.

3.

Hermannus episcopus Slesvicensis redditus altarium quorundam capitulo Hadersleviensi assignat.

1371, 23 Junii.

Litera donacionis et vnionis ac incorporacionis Altarium scil. beate Marie virginis, sanctorum Petri, Andree, Jacobi apostolorum, Crucis et Katerine.

Vniuersis presentes literas audituris seu visuris Hermannus *(sic)* dei et apostolice sedis gracia Episcopus Sleswicensis salutem in domino sempiternam. Licet omnibus

aperire tenemur viscera caritatis, illis tamen specialius et abundancius, qui in seruicio Dei, quam dulcis est, vacare et videre salubriter elegerunt. Vnde noueritis, quod honorabiles viri nobis dilecti filii Tuko Cantor totumque Capitulum Hadersleuensis Ecclesie nobis retulerunt querulose, quod bona communitatis ecclesie sue diuersimode per malefactores et pestilencias deuastata sunt, adeo quod de redditibus ipsorum bonorum sustentari commode non valeant, sed timent, quod necessitate vrgente in fugam ineant, et disiuncti loca alibi, vbi commodosius maneant, querere dolencius compellantur. Ipsorum igitur dictorum filiorum dilectorum necessitati paternaliter compacientes, eorundem inopiam subleuare volentes, quantum in nobis est, feruore diuino preuio, ne ipsis dispersis prefata ecclesia sine seruicii diuini decore orbata et relicta sit, communitati perdilecti Capituli Altaria beate Marie virginis, sanctorum Petri, Andree, Jacobi apostolorum, Crucis, et Katerine ibidem constructa, quamuis exilis redditus, vna cum omnibus et singulis suis pertinenciis ac juribus, inseperabiliter annectimus et vnimus. Datum Anno Domini M. CCC. LXXI. in vigilia beati Johannis baptiste, nostro sub sigillo.

(Registr. Capit.)

E Registro Capituli exstat edita apud Michelsen, Nordfriesland im Mittelalter, pagina 188, Hellemberti episcopi Slesvicencis „litera excommunicacionis et a diuinis cessionis, ubi prelati seu clerici capiuntur" etc., de anno 1341, ubi leguntur: „clamor validus et frequens querimonia nobis pertulit manifestum, quod nonnulli laici nostre diocesis, nescimus quo ducti tyrannidis spiritu, clericos siue ecclesiasticas personas, nedum minores, sed et in dignitate ecclesiastica constitutos siue constitutas capiunt, et ab ipsis pecuniarum summas extorquent per violenciam manifestam." — „archidiaconus ecclesie nostre Sleswicensis, in Withaa et Eydersteth prepositi, et quidam canonici ecclesie Sleswicencis et beate Marie in Hadersleff, et multi alii sacerdotes et clerici nostre diocesis capti, et quidam suspensi et occisi, quod horrendum est auditu, dinoscuntur."

4.

Privilegium Gerardi ducis capitulo Hadersleviensi datum.

1401, 12 Martii.

Gherhardus Dei gracia dux Sleszwicensis Comes Holtzacie Stormarie et in schouwenborch Omnibus presens scriptum cernentibus Salutem in Domino sempiternam. Notum facimus omnibus presentibus et futuris, quod sub anno Domini Millesimo quadringentesimo primo Die beati gregorij pape in castro nostro hadersleue constitutus coram nobis honorabilis vir dominus Otto tedinghusen Cantor et totum capitulum Ecclesie hadersleuensis Ad instanciam precum nostrarum resignabant et dimittebant omnes fundos curias et habitaciones ab aquilonari parte cimiterij sitas, Talj modo quod opidanj in illis residerent et omni anno darent terragium ecclesie ad fabricam, Et in recompensam dictorum fundorum assignauimus Cantori et capitulo omnes fundos et terram a curia hinricj scheel vsque ad fossatum inter claustrum et opidum, sine omni onere

ciuilj cum omni libertate, ad residenciam canonicorum perpetuo possidere. Nos igitur, ob complacenciam nobis factam, propter Deum et salutem anime nostre et progenitorum nostrorum, bona ecclesie beate marie in hadersleff et Capituli ibidem, vbicumque in nostro territorio sita, sub nostra pace et protectione suscipimus specialiter defendenda, dimittentes dicte ecclesie et capitulo bona sua ab omni expedicionis grauamine impeticione exactoria excessibus tam quadraginta quam trium marcarum de familia in suis bonis residentibus ceterisque solucionibus oneribus et seruicijs omnibus ad Jus nostrum spectantibus libera pariter et exempta, precarijs vero uel *(sic)* nobis a communitate dantur saluis nobis et exceptis. Districte per graciam nostram prohibentes, ne quis aduocatorum nostrorum, eorundem officialium seu quisquam alius, cuiuscunque condicionis aut status existat, ipsam ecclesiam capitulum familiam aut colonos in suis bonis residentes aut eorum familiam contra huiusmodi libertatis graciam, sibi a nobis indultas, inquietare presumat uel audeat quoquomodo, sicuti vlcionem nostram duxerint euitandam etc.

(Regesta Christiani primi, ubi in literis regis de libertatibus capituli hæ literæ insertæ sunt.)

5.

Mageskifte imellem Capitlet og Jon Lille.

1404, 29 Septbr.

Super bono Petri Dragi.

Jech Joon Lille riddher hielser oc kungör thet alle men thenne scrift see eller höre lesæ, ath jech wither kynner mech oc myne retthe erwinghe, ath jech hauer vntfonget aff Hedherligh Herræ Cantor oc aff Capittele i Haderslæf alle theris gothz the hawe i Vxenwath soghen til mageskift for mynt gothz ther ligger i Wilstorp, met swo dant wilkor, ath forscrefne Capittel i X aar hære nest effter, hwert aar skulle vpbære IIII orte korn aff forscrefne mynt gothz, oc nar the X aar ere vmme kumme, tha skal forscrefne Capittel brugge myt gothz forscrefne aldeles frii och qwiit, swo lenghe tel the fonge theris eghet gothz frii ighen, oc jech elder myne erwinghe skule kungöre them thet tw aar tel forne och Capittel megh thesse lighes. In cuius rei testimonium sigillum meum presentibus est appensum. Datum Anno M. CCCC. IIII. ipso die beati Michaelis Archangeli. (Registr. Capit.)

6.

Literæ Elisabet ducissæ, quibus capitulo Hadersleviensi ecclesiam Ösby donat.

1410, 15 Maji.

Item enen breff gegeuen deme Cappittel vnde der kerken to hadersleue ludende vppe enen kerspel kerken genomet Esbü, de to ewigen tyden by der vorbenomeden kerken

to hadersleue schal bliuen, Dorch Vrouwen Elizabeth der lande Sleszwig, Holsten vnnde Stormarn furstynne dar to getekent.

Vniuersis Christi fidelibus presens scriptum cernentibus Elizabet Dei gracia ducissa Sleszwicensis Holtzacie Stormarie Comitissa Salutem in domino sempiternam. Eo quo canonicj collegiate ecclesie hadersleuensis adeo tam tenues redditus habent et exiles, quod paucj inibj resident et quotidie diuinj cultus fit defectus, Nos igitur dictorum canonicorum inopiam releuare cupientes et cultum diuinum ampliare volentes capitulo et ipsis canonicis apud dictam ecclesiam hadersleuensem presertim residentibus ecclesiam beate virginis in Esbü, in qua merum ius nobis competit patronatus ad presens, per liberam resignacionem cuiusdam domini Ottonis tydenhusen vacantem, ob salutem anime dilectj domini nostri domini Gherhardi felicis recordacionis quondam ducis Sleszwicensis Holtzacie et Stormarie comitis, assignamus concedimus damus donamus annectimus et quantum in nobis est incorporamus, de consensu Reuerendj in Christo patris et domini nostri domini Johannis Episcopi Sleszwicensis, cum omnibus et singulis pertinencijs suis et redditibus vniuersis iure perpetuo possidendam. Datum in castro nostro Gottorpp Anno etc. Decimo feria quinta pentecostes, nostro Sub Signeto.

(Regesta Christiani primi.)

7.

Testamentum Andreæ Tangæbierth.

1413, 6 Septbr.

Testamentum Andree Tangæbierth, in quo inter cetera legauit Capitulo possessonis sue proprietatem in Beyerholm et 1 curiam in Fielstorp ad fabricam.

In nomine Domini Amen. Ego Anders Jensson dictus Tangæbierth, licet corpore debilis tamen mente sanus, attendens, quod breues dies hominis sunt et nihil certius morte, et eius hora nihil incertius, ideo de bonis mihi a Deo collatis Testamentum facio et ordino in hunc modum. Primo lego Ecclesie beate Marie virginis in Haderslöff vnam curiam in Fielstorp, in qua residet Johannes Petri et nigrum equum meum rawenwilde cum armis meis. Item Domino Johanni Michaelis Canonico Hadersleuensi nigrum equum in valore XVI marc. Lubic. Item parochiali Ecclesie mee IIII marcas Lubicenses. Item Ecclesie Fielstorp III marcas Lub. Item Ecclesie Odensbek 1 marcam Lubic. Item Claustris in Hadersloff et in Koldingh, cuilibet 1 marcam Lubic. Item Capelle beati Georgii in Haderslöff 1 marcam Lub. Item ymagini beate virginis in claustro in Haderslöff 1 oram annone. Item pauperibus 1 oram annone. Item Domino Andree in Heghels cappam meam nigram. Item Erico Petri griseam equam. Item Tostoni 1 nigrum polidrum cum equicio eunte. Item Mettæ Hennikes II marcas Lub. Item Gretæ 1 marcam lub. Item Christine 1 marcam lub. Item Esberno ½ marcam lub. Item Tostoni tunicam meam. Item proprietatem possessionis in

Beyerholm ad vsum Canonicorum Hadersleuensium, Si Dominus Johannes Michaelis et alii Canonici voluerint ipsa bona redimere. Item Henrico Scroder 1 marcam Lub. Item Petro Land 1 balistam. Item Johanni Jepsson vnam balistam. Item Petro Hyrdhæ vnum jumentum. Item Johanni Nielsson VIII sol. Lub.. Item sorori mee in claustro 1 marcam argenti. Item sorori mee in Fyen pannum ad sufficienciam vnius tunice. Item Nicolao Deghen capucium meum. Item Nicolao Andersson 1 balistam, quam dedit mihi Dominus Magnus Lawson, et 1 par caligarum. Item Domino Magno Lawson militi vnum annulum aureum. Item Andree Knudsson 1 oram annone. Executores huius Testamenti constituo Dominum Johannem Michaelis Canonicum Hadersleuensem et Ericum Peærson. Scriptum Anno Domini MCDXIII quarta feria ante festum natiuitatis beate Marie virginis. In cuius rei euidenciam Sigillum meum vna cum sigillis virorum discretorum Domini Johannis Michaelis Canonici Hadersleuensis, Erici Petri armigeri predictorum, nec non Andree parochialis in Heyels presentibus est appensum. Item conuiuio beate Marie virginis in Hadersleff lego 1 oram annone.

(Registr. Capit.)

8.

Literæ Erici regis, quibus capitulo Hadersleviensi ecclesiam Ösby donat.

1414, 1 Febr.

Litera illustrissimi Domini Erici Regis Dacie donacionis super Ecclesiam in Ösby.

Nos Ericus Dei gracia Regnorum Dacie Swecie Norwegie Slauorum Gottorumque Rex et Dux Pomarensis, Vniuersis et singulis presencia conspecturis cupimus fore notum, quod diuinum cultum ampliare satagentes, de consensu Reuerendi in Cristo patris ac domini Domini Johannis Episcopi Sleswicensis, honorabilibus viris ac dominis, Cantori totique Capitulo ecclesie beate Marie in Hadersleue dicte Sleswicensis diocesis, concedimus damus donamus et quantum in nobis est incorporamus jus patronatus, quod in Ecclesia Ösby dicte diocesis ad nos spectare dinoscitur. Prouiso, quod in dicta collegiata ecclesia ad canonicatum et prebendam, pro quibus meliorandis huiusmodi donacio facta est, presentacio ad nos et successores nostros spectare noscitur, Et institucio et confirmacio ad dominum Episcopum antefatum, ut est moris. Supplicantes deuote Sanctitati Sanctissimi domini nostri Johannis XXIII. ut huiusmodi incorporacionem confirmare dignetur, meliori modo et forma, quibus fieri poterit, juxta canonum sanxiones, cathedratico et aliis juribus Episcopalibus et prepositi semper saluis. Datum in castro nostro Helsinghborch Anno Domini M. CCCC. XIIII. in profesto purificationis beate Marie virginis, sub nostro secreto presentibus appenso. (Registr. Capit.)

9.

Literæ Nicolai episcopi Slesvicensis et capituli Hadersleviensis donationem supradictam spectantes.

1414, April.

Erici Regis donatio Juris Patronatus Ecclesiæ Ösby ad Ecclesiam Collegiatam Beatæ Mariæ in Hatherslef, unde Capitulum Regi concessit præsentationem ad unum Canonicatum et Præbendam in eadem Ecclesia.

Universis et singulis Cristi fidelibus ad qvos presentes litere pervenerint, et presertim qvos infrascriptum tangit negocium seu tangere poterit qvomodolibet in futurum, Johannes dei et apostolice sedis gratia Episcopus Sleswicensis Salutem in domino sempiternam et presentibns indubiam credulitatem adhibere. Vestras, et cujuslibet vestrum discretionem de cetero volumus non latere, litteras serenissimi principis domini gloriosi, domini Erici Danorum Swevorum Noricorum Slavorum Gothorumque Regis et Ducis Pomeranie non abrasas non cancellatas non suspectas non viciatas neqve abolitas nec in aliqva sui parte suspicionis maculam habentes, sed prorsus omni vicio et suspicione carentes, Regio suo sigillo appenso cera exterius glauca interius vero rubea concavato, et pressula pergamenea sigillatas, nos cum ea qva decuit reverentia recepisse. Cuius tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis.

(Hic insertæ sunt literæ præcedentes de anno 1414, 1. Febr.)

Post qvarum qvidem literarum presentationem receptionem perlectionem et diligentem auscultationem Nos vero Johannes Episcopus memoratus regalem et laude dignam devotionem dicti domini Regis sinceriter attendentes, huiusmodi donationem concessionem et incorporationem saluti congruam acceptamus approbamus auctorizamus ratificamus, et nomine dei invocato ordinaria auctoritate confirmamus in hiis scriptis perpetuis temporibus duraturis, ac quantum in nobis est, dictam parochialem ecclesiam in Ösby dicto nostro Capitulo Ecclesie Beate Marie Virginis Hatherslev(ensis) appropriantes incorporamus, forma et iure et modo qvibus poterimus melioribus in effectu. Proviso tamen, qvod congrua portio per nos taxanda servetur Curato dicte Ecclesie a nobis instituendo, ne plebs parochialis iuribus parochialibus et serviciis defraudetur, Cathedratico nostro et aliis iuribus Episcopalibus semper salvis. Insuper dilectum Capitulum nostrum Hathersleven(se), et singule persone eiusdem comparentes coram nobis, attendentes qvod gratitudo sit omnium virtutum magistra mater et domina, iugem et devotam recompensam facere satagentes dicte Regie Serenitati, coram nobis liberaliter offerebant Canonicum[1]) et prebendam qvos meliorari contigerit ex dicta Regia donatione, concurrentibus votis omnium suppositorum dicti Capituli matura deliberatione

[1]) Legendum: *canonicatum.*

prehabita concordaverunt qvantum in eis erat, dictos Canonicum [1]) et prebendam dum vacaverint ad presentationem Regie Serenitatis pro futuris perpetuis temporibus debere pertinere, et huiusmodi presentatio per Episcopum qvi pro tempore fuerit debeat confirmari, et qvod huiusmodi Canonicus [2]) et Præbenda Regales debeant nominari, qvia eorum presentationes ex regali successione debeant procedere, ut prefertur. Qvas qvidem presentationes in recompensam factas, ut predicitur, Nos Johannes Episcopus Sleswicensis predictus acceptamus, approbamus, auctorizamus, ratificamus, et nomine domini invocato ordinaria auctoritate confirmamus in hiis scriptis perpetuis temporibus duraturis. Supplicavitque nobis Johanni Episcopo Sleswicensi predicto ipsum Capitulum Hatherslevense, ut decretum nostrum interponere dignaremur, qvatenus dictis Regalis Serenitatis litteris qvoad concessionem et donacionem antefatas, hic de verbo ad verbum insertis exemplatis collationatis et mature examinatis, coram pluribus testibus fide dignis infra describendis, tanqvam vero originali ubicumque locorum adhibeatur plena fides. In omnium premissorum testimonium sigillum nostrum presentibus duximus appendendum. Acta sunt hec in curia habitationis strenui militis domini Johannis Tysenhwsen in civitate Lubicensi, anno domini M. qvadringentesimo decimo qvarto, indictione septima, mensis Aprilis [3]) die martis, qvarta hora qvasi meridiei, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Johannis divina providentia Pape vicesimi tertii anno eius qvarto. Presentibus reverendo in Christo patre et domino, domino Episcopo Dorbotensi, qvi protunc ad panem dicte Regalis serenitatis et ad reverentiam et honorem eiusdem extiterat invitatus, nec non honorabilibus viris dominis Prepositis Lubicensi et Wormatiensi, sic protunc similiter invitatis, strennuisque militibus Absalone Petri, Heningo Konvngsmark, et sapiente viro Johanne Höier, et qvampluribus aliis notabilibus viris ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et nos Otto Tedinghwse Cantor totumque Capitulum ipsius Ecclesie Hatherslevensis regraciamur devotissime Regie serenitati de Regali et liberalissimo dono eius, concorditer assentientes, qvod ipsa Regalis serenitas et successores eiusdem habeat et habeant jus et potestatem presentandi unam personam ad unum Canonicatum et Prebendam in dicta Ecclesia Hatherslevensi, qvem et qvam duxerit eligendum et eligendam, dum et quando vacaverint, et successivis temporibus totiens qvotiens huiusmodi Canonicatus et Prebenda sic electi ut prefertur vacaverint, et qvod dicti Canonicatus et Prebenda intitulentur et vocentur Canonicatus et Prebenda Regales. In qvorum clarius testimonium sigillum nostri Capituli presentibus est appensum. Datum ut supra.

(Apographum recens manus ignotæ.)

---

1) Legendum *canonicatum*. 2) *canonicatus*. 3) numerus non exstat in apographo.

10.

Testimonium presbyterorum in Stepping et Thyrstrup de officio et institutione custodis in ecclesia collegiata.

1415, 1 April.

Litera quod Custos Ecclesie Hadersleuensis per Cantorem et Capitulum coniunctim assumetur et acceptetur.

Omnibus presens scriptum cernentibus Nicolaus Amagæ de Steppingh, Agho de Thuorstorp, presbiteri, Salutem in domino sempiternam. Vniuersis et singulis constare volumus euidenter, quod quiuis Custos, qui per triginta annos ad altare parochiale beate virginis in Ecclesia Collegiata Hadersleuensi seruierat, idem eciam in choro dicte ecclesie seruiuit, et omnia officia Custodis in choro habuit, videlicet pulsandi, ignem et aqvam afferendi, matutinas, missam summam, vesperas, et alias horas canonicas visitandi, nec non omnia alia officia siue seruicia ad custodem spectancia ministrandi, Nichilominus officium Custodie dictorum altaris et chori ad dictos XXX annos et vltra extiterat vnitum, nec vllus quicunque ad instituendum seu ad destituendum aliquem in custodem in dicta ecclesia Hadersleuensi, nisi Cantor et Capitulum, se aliqualiter intromisit, que in verbo veritatis et in nostris veris conscientiis in hiis scriptis lucide protestamur, Sigilla nostra presentibus appendentes. Datum Haderslef, Anno Domini M° CCCC° XV°. secunda feria pasche. (Registr. Capit.)

11.

Kong Eriks Privilegium for Haderslev Capitel.

1415, 21 Juli.

Privilegium Erici Regis Dacie.

Wii Erik meth gudhs nadhe Danmarks Swerighes Norges Wendes oc Godes Koningh oc Hertugh i Pomern helse alle the som thettæ breff see eller höre, kærlige meth gudh oc wor nadhe, Oc kungöre, at foræ troscap oc thiænistæ, som thesse breffwisere, Cantor, Canikærnæ oc thet gantzæ Capittel aff Hadherslöff oss, Riighet oc ware effterkommæ her effter trolicæ göre skule, tha haue wii taghet them, there gotz oc wordhnede i wor sonnerlicæ wææern friidh oc heyn sonnerlicæ at wærnæ oc beskermæ, oc vnne wii them oc wor fruwæ Kirke i then samme stat alle the wordhnede, byer oc gotz, som thii haue haffd oc besiddet haue till thenne tiidh oc the som the nw i wære haue frii oc qwiit, swo at the skule them brughe oc meth alle Konggæ ræt, Forbudhen[1]) all wore fogheder æmbitzmæn oc alle the som fore wor skyldh göre oc ladhe wille, beskattinge og beswarelse, vdboth allene vnnentaghet, hvat som Riigens nöedh vppa liggendhe ær. Datum Flensborch Anno Domini M. CCCC quinto decimo, in profesto beate Marie Magdalene, nostro sub secreto presentibus apposito impendenti.

(Registr. Capit.)

[1]) *Forbydhende.*

12.

Haderslevherreds Tingsvidne af 1440, 8 Februar om et af Claus Lembek paa Törning 1417, 4 October til Capitlet udstædt Skjöde paa Jordegods i Haderslev Herred.

1417, 4 Octbr.

Litera placiti Hadersleff hereth super bonis in parochia Ösby et alibi per Nobilem virum Clawes Leembek venditis et scotatis.

Alle mæn thette nerwerin breff seer eller höræ læsæ hielsæ wii Riddere oc Swæne bynder och bokarle i Hadersleff herrædh Ewindeligh mædh Gudh och kungöre thet allæ mæn, ath effter wors herre aar thusen aar fijrhundert och then syctans aar then næste mandagh efter sanctæ Mickels dagh war skicketh for oss po wart herredh tingh den welboren man Clawes Leembek aff Thörningh och lodh lösa inden fiir thingstökkæ obenæ breff besiæld medh hans eyth och hans moders Fruwæ Jyttes och andhre ghodæ mænnes inghesyele. Hwylkæ breff fra woordh och til woordh so ludhe.

Allæ mæn thette breff see ellær höre læse hielser jech Clawes Lembek etc.

Item och then tiid the breff war vdh læsde, tha stodh then forsaudhe Clawes Lembek vp och sköthe Cantor och Capittele i Hadersleff alle synæ garthe och gothz som i the forsaudh breff staan scriuen, medh alle retheydh oc wylkordh som the breff vth wiisdh. So som wii sow och hördh, so thoyæ wii, vndher worth hærrædes inghesegel. Datum Anno Domini M. CCCC. XL. feria 2da post festum purificacionis sancte Marie virginis. (Registr. Capit.)

I Langebeks Afskrift er Claus Lembeks Brev ikke optaget paa dette Sted; imidlertid findes i den vossiske Excerptsamling fölgende herhenhörende Uddrag, (efter samme Registrum Capituli): 1417, ipso die beati Michaelis archangeli pantsætter Clawes Lembeke aff Thyrning, Hennike Lembekes sön noget af sit Gods til Capitulet i Hadersleff for 400 ℔ L. i got nobylsche gwll, hver noble for halftredie lb. mr., med Condition, at dersom han Godset efter ti Aars Forlöb ei skulde indlöse, det da skulde forblive Capitlets Eiendom. „Til mere Fasthed hauer jech Clawes Lembeke oc myn kære modher frw Jwtte ladet henge wor jngheseel for thette breff, met andre godhmens tel tyghe, the thettæ wide, som er: Wulff Lembeke, Erick Pedherssen, Yees Iwerssen aff Höglund waben, oc Esgij Nielssen."

I Danske Atlas VII. 140 (hvor dette Brev er benyttet), opregnes Godset saaledes: „1417 solgte Clawes Lembeke af Thyrning Capitelet i Hadersleb to Gaarde i Ösby, Byrlösgardh, to Gods i Hasdorp, Gammelgardh i Hasdorp, et Gods i Rædh, et Gods i Hydhorp, et Gods i Hesagher udi Gradhorp Sogn, Odhensmose i Wilstorp Soghen, et Gods i Marstorp i Hoptorp Soghen, og et öde Gods a Kyrstorp Mark, kaldet Möker, for 400 lybske Mark i Guld." Hermed stemmer i det Hele en Registratur i et gammelt „Register der Haderslebischen Capittuls-Briefe" (efter de vossiske Excerpter): „Clawes Lembeken tho Dorning Koep vnd schote breff dem capittel vp 2 guder tho Oesbuj, 1 tho Bierlösgard, 2 guder tho Haistorp vnd Gammelgard ibidem, 1 gudt tho Rade, 1 tho Hugerup, 1 tho Heisacker, 1 tho Maustorp, vnd Wonsmos, mit ein woste gudt vp Kistrup velt, genant Moker." Da dette Skjöde saaledes ikke kan gives i fuldstændig Form, saa maa man nöies med de anförte Brudstykker; det var den betydeligste Erhvervelse af Jordegods, Capitlet, saa vidt vides, har gjort paa een Gang. Denne Afstaaelse falder netop i samme Tidsrum, da næsten alle de övrige store lembekske Eiendomme her i Egnen gik over til Andre.

13.

Literæ Johannis episcopi Slesvicensis, quibus cantorem Tuvonem Petri ad ecclesiam parochialem in Ösby instituit.

1419, 11 Marts.

Johannes Dei et apostolice sedis gracia Episcopus Sleswicensis vniuersis et singulis Ecclesiarum et capellarum diuinarum Rectoribus seu Vice rectoribus per prepposituram Barysysel vbilibet constitutis Salutem in Domino. Cum Serenissimus Ericus Danorum Swecorum Norwegie Slauorum Gottorumque Rex et Dux Pomaranie etc. deuocione motus honorabilibus viris Cantori totique Capitulo ecclesie nostre Hadersleuensis liberali dono dederit assignauerit deputauerit et donauerit quicquid juris habebat et se habere pretendebat in ecclesia Ösby, nostre Sleswicensis diocesis, Nosque auctoritate ordinaria in dictam donacionem concenserimus et eandem approbauerimus, et dictam ecclesiam dicto domino Cantori totique Capitulo annectauerimus, ut in literis desuper confectis, quas hic voluimus habere pro insertis, plenius continetur. Quare ad dictam ecclesiam instituimus honorabilem virum, Dominum Twonem Petri, Cantorem dicti capituli nostri Hadersleuensis cum plenitudine Juris canonici. Committentes eidem ibidem curam animarum, Mandantes eidem de omnibus et singulis fructibus redditibus prouentibus decimis et oblacionibus ibidem nomine dicti capituli nostri et nulli alteri integre responderi. Qnare mandamus vobis omnibus et singulis supradictis, qui presentibus fueris requisitus vel requisiti fueritis, in virtute sancte obediencie et sub excommunicacionis pena, quam in vos et quemlibet vestrum canonica monicione premissa ferimus in hiis scriptis, si non feceritis, prout hic mandatur, districte precipiendo, quatenus dictum Dominum Twonem Petri in corporalem realem et actualem possessionem dicte ecclesie inducatis, et auctoritate ordinaria inductum defendatis. In huius rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum. Datum et actum Flensborch sub Anno Domini M. CCCC. XIX. vndecima die mensis Marcii. (Registr. Capit.)

14.

Thyrstrupherreds Tingsvidne angaaende nogen Eiendom i Fjelstrup, given af Jens og Anders Tangberg til Haderslev Kirkes Bygning.

1420, 29 Mai.

Ridder och swene bynder och bokarle och alle meenhede boendes j thyrstorphæræth Hielse och kungöre thet alle men thenne scrift se elder höre læsæ, ath af wores herre aar thwsynd fyrehundrede a thet tiwende wor frwedagh i faste ware skikkede, fore oss a wort hæræths thing a wor frwe kyrke och Capiteles weghne j hatherslef en beskedhen man hærre niels wulfssen, hwilke fæk och fram dro ent fult thinges winne with thrinne stokkenæuend, dhe wunneth och tyghet a theres sanne, ath

them war widerlicht ath jens tangberich selich aminnelssis hawdh i syne wallust giueth och vnt tel war frwe kyrkens bygning i Hatherslef fore sin siæles sælicheyd en half gardh liggende j fjælstorp, i hwilke gardh nw boer en kalled niels hinrikessen, meth alle siine telbehöringe och retteheyd, och æfter jens tangberighs dödh Anders tangberich hans syn j hans walmod gaff the saame gaardh och gothz aldeles meth alle siine tebehöring eyndom och rætticheyd fore sin siæles och sine forelder siæles sælicheyd frij och qwit tel forscreuen war frue kyrkebygning tel ewinnelich eye, Sum then forscr. herre niels wulfssen Cannik i Hatherslef hauer bewiisd obenbare a forscreuen thyrstorpherrets thing meth forscr. Anders tangbers oben bref och testament meth hans eghet och andre godhe myns jngseghel besigheld ware. Item haue the tyghet, ath the forscr. gardh och gothz ware forscr. anders tangberychs rætæ mödhern. Item sawhde the swo ath the ey wiste och knnne ey rættcr spyræ, en thet then forscr. wor fruwe kyrke hauer guthzræt tel ath bruge och nyde the forscr. gardh och gothz sum ant kirkens gothz. Ath thesse forscreuen stykker swo ære och swo farn och gangen ær fore oss jnnen fiira stokke, thet ær oss widderlicht, thes tel mere tyghe och fasthed haue wi meth wille och endracht ladet hængæ wort hæreths jngseghel fore thette breff giueth och screueth aar swm tel forne ær sawdh a fiærdh pingsdagh.

Original paa Pergament, nu kun med Seglremmen. Udenpaa med en gammel Haand: Testimonium plebitj super bono jn felstropp vbi nunc habitat Jes Jebsen et spectat ad fabricam.

15.

Hans og Peder Rövers Skjöde til Haderslev Capitel paa Jordegods i Haderslev Herred.

1421, 2 Febr.

Super tribus bonis scil. Gammelbyker, Smithgardh et vnum aliud bonum jacens in Heszagger.

Alle men nærwerinde och kumme skulende, hielse wii Hans Röuere och Pether Röuere bröthre, Ewinnelich meth guth. Thet skule alle men hwide, thenne scrifft see eller höre lesæ, ath wii widherkenne oss och wore rætte ærwinghe ath hawe soold och sköt meth ja och willie och aff berad how Hetherlich Herrer, Cantor, Caniker oc Capittel i Hatherslöff wore gothz Gammelbyker Smythgardh och ent gothz er beleghen i Hesagger aa Hathersleff nes, meth alle theris retouheidh friiheid och telbehöringh, som ære agger æng fyskwan fægang skow mark wut oc thywært, rörinde oc vrörinde, entte vnnen taghet, sum thet allerfriest hauer weret, tel ewinnelich eghe. Och widherkenne wii oss vpp ath haue boreth hundrede marck lubsk och XX mark lubsk, aff forscrefne Cantor, Caniker och Capittele, sum i Lybek och Hamburch ere gheue och genne fore the forscrefne gothz eghendome. Ther ower tilbinde wii oss och wore erwinghe forscrefne Cantor Caniker och Capittel the forscrefne gothz ath

frii och frelse for alle rætæ a taale, sum landes loff wdwiser. In cuius rei testimonium sigilla nostra vna cum sigillis virorum discretorum, videlicet Tykonis Röuere, Thiderici Thomeson, Hinrici Thedinghuse, armigerorum, Petri Proconsulis, et Esgheri Tymmerman consulis Hathersleuensis presentibus sunt appensa. Datum Anno Domini M.CCCC.XXI. ipso die purificacionis virginis gloriose (Registr. Capit.)

1420, 2 Septbr. pantsætter Hans Röuer til Tord Iwerson i Haderslev for en Gjæld af „veftich marck penninghe also to Lubeke vnde to Hamborch ghenge vnde gheue synt" til et brugeligt Pant: „myn ghud dat ik hebbe tho Heesakker en gut dat het Gammelbyker Smedegarde vnde en gut dar Josse Mikkelson nw vppe wanet." Med ham satte deres Segl under: Tuke Röuer og Peter Röuer. (Registr. Capit.)

16.

Jep Iversen Staverskov skjöder til Haderslev Capitel sit Gods i Mested i Haderslev Herred, under Forbehold af Gjenkjöbsret inden 10 Aar.

1422, 29 Septbr.

Alle men thette breff see æller höre læse, hielser jech Jeppe Iwersson Stawerschoff, ewindeligh medh Gudh. Kungöre jech for alle men som nw ære oc æn komme scule, at jech witherkenner mech oc myne rette sand ærwingh aff ræth gjældh sculligh at were Hetherligh Herrer Cantor oc Capittel i Hatherslöff LX swaræ engels nobel, medh full wicht. Fore hwilke LX nobel jech witherkenner mech oc mynæ sand erwingh at hawæ sool oc schöth, oc seel og sködher medh thette mynt obnæ breff fornefnde Cantor oc Capittel i Hadersleff myne gothz i Halk soghen i Meestedh liggendes, meth alt theris telliggelss, som ære agger engh schoff mark woth oc thyrth, enthet vndentaghen, meth all retthuheit oc friiheith, so som jech oc mynæ foræller hawe thii fornefnde gothz tel thenne tiid brugd oc hawet. Medh sodan vnderscedingh, at jech æller myne rette erwingh scule hawe macht thee forsagde gothz for the fornefnde LX nobel icke andere penningh æller oc ware innæn X aar here nesth effter kommende ighen at köbe. Item ware thet so, at jech eller oc myne ræthæ erwingh innen the forsaudh X aar for the fornefnde LX nobel ikke ighen lösser gard oc gothz, som forscriweth stoor, tha sculle thee fornefnde gothz wære Canter oc Capittels koffthe köp tel ewich tiithe. Oc til bindher jech megh oc myne rætte sand erwingh fornefnde Cantor oc Capittel i Hathersleff the fornefnde gothz at frii oc at frelsse for huer mans a tale som lans logff wthwiiser. Thel störe fastheit oc mere forwaringh hawer jech fornefnde Jeppe Iwerson hend myth inghesegel medh wille for thette breff medh andere goth mæns inghesegel tel tughe, som thet widderlicht ær, som ær, Peær Iwerson burghermester i Hadersleff, Thord Iwersson radman, Clawes Andersson oc Radman, Laurens Schrodder, burgher i then samestedh. Ghywet oc scriwet effter worss herris aar M. CD. XXII. sancti Michaelis dagh then hyelghe engel. (Registr. Capit.)

17.

Jep Iversen Staverskov skjöder til Capitlet Mestedgaard med Tilbehör til fuld Eiendom.

1422, 31 Octbr.

Super Mestedgaardh in parochia Halke, in qua habitat Petrus Hörtison.

Alle men thenne scrift see elder höre lese hielser jech Jepp Iwersson kallede Stawerkow[1]), waben, Ewinnelich meth Gudh. Thet skulle alle men widhe, nerwerinde och kumme skulende, ath jech wiidherkenner mich och mine rætte ærwinge ath hawe soold och sköòt tel ewinnelich ath eghe Hedherlich Herrer Caniker och Capittel i wor fruwe Kyrke tel Hadherslöff myne gaardh och gothz, som ær Mestedhe gaardh och two landbo goths liggende hoss then samme gaardh meth alle there telligels, som ære agger eng fyskwan och fægang, skow och mark, wot och thywert, rörinde och vrörinde, encte vndentaget, ther beleghen ere i Halke soghen i Hadersleff hereth. Fore thesse forscrefne gothz widderkenner jech mich Jepp Iwersson forscrefne och myne retthe erwinghe vpp ath hawe boret aff forscrefne Caniker och Capittele penninghe och fult werdh efter mine eghne wilie. Ther ouer tilbinder jech mich och mine rette erwinghe forscrefne Caniker och Capittel the forscrefne gothz eghen ath göre ath frii och ath frelse fore alle atale, som landhes loff wdhwiser. In cuius rei testimonium Sigillum meum vna cum sigillis virorum nobilium et discretorum, videlicet Ottonis Möth, Johannis Jwl, Hinrici Thedinghuse, Lyderi Thideriksson, och Lyderi Esbernsson presentibus est appensum. Datum Anno Domini M. CCCC. XXII. in vigilia omnium sanctorum. (Registr. Capit.)

[1]) Læs Stawerskow.

18.

Jens Pingesdag Kannik i Haderslev bevidner, af Capitlet sammesteds at have faaet sine i Peder og Hans Rövers Gods staaende Penge, 20 Mk. undtagen, for hvilke Capitlet skal holde Sjælemesser.

1423, 22 Juli.

Alle men thette breff see elder höre lese hielser jech Jens Pinghesdagh Canik i Haderslöff Ewinnelich meth guth, oc köngöre jech thet alle men, ath jech widherkenner mich och mine rette erwinge, ath alle the penninge ther jech hawdhe i Pæther Röuers och Hans Röuers gothz liggende paa Hadersleffnes, hwilk gothz Niels Röuer theris father hawdhe tel pandh aff Jeppe Iwersson, ent gothz ligers i Norby Wilstorp, ther Lasse boer a, och eet anneth i Halk, kalleth Vpperker, hauer Cantor och Capittel betalet mich til nywe. Och lather jech them qwiit fore alle the penninghe, och vpladher jech them och antwordher them alle then reticheyd, ther jech hawdhæ i the forscrefne gothz, vdhen XX mark, och fore the XX mark skal Capittel lade holdhe een tijdh hwert aar messer och vigili fore mich och mine foreldre syæle, och swo hawer Capittel vnt mech the forscrefne gothz ath hawe i fult regenskop, swo

lenghe som iech boer i Haderslöff och leuer, och effter myn dödh hawer Canter och Capittel for winskop vnt myn fenke Cristine Jenssis ent ars rente aff the fornefnde gothz. Item wij Pedher Iwerson borghmester i Haderslöff, Esgij Tymmerman, Ebbo Schutte och Clawes Andersson, radhmen i thet samestedh, tyghe meth thette wort obne breff, ath for oss och for flere godhe men i wor fruwe Kirke i Haderslöff Brodher Jensson aff Wanninghe och hans syster Cristine Jenskune telstode och fuldbordhe alle stykker som vel forscrefne ere sawdhe, item forscrefne Brodher Jensson och Cristine Jenssis sawdhe for oss, ath alle thesse forscrefne stykker ware skedhe meth theres ja och ful wilie. Tel större forwaringe och meer fastheid alle thesse forscrefne stykker tha hawer jech Jens Pingsdagh ladhet myn Insegele meth wilie hengis fore thette breff, meth andere godhe mennes insegele, som ere Pedher Iwersson borghmester, Esgy Tymmerman, Ebby Skytte och Clawes Andersson forscrefne, hwilk alle thesse stykker widherlicht ere och ouer ware. Giuet och scriuet æffter wors herris aar M. CCCC. XXIII. a sancte Marie Magdalene dagh. (Registr. Capit)

19.

Gavebrev paa Jordeiendomme i Ausböl og Fridsted til Fruekirkens Bygning i Haderslev.

1429, 8 Septbr.

Jæch niels tamessen af ödhys och Elsene leuesdatter min husfrw wj hielse och kungöre thet allæ men thenne scrift see elder höre læse, ath wj widherkenne oss och wore erwinge ath wj haue meth endracht j wor walmod fore wore och fore wore foreldre sieles salicheyt vnt och giueth tel wor frwe kyrke bygninge j hatherslef all wor eghendom och retticheyd, som ere tofte och markjordh tho atinge jordhe a owsbyll och frisstedhe mark, met all theres tel behöringe, Sum er agger eng fyskwan fægang skow och mark wot och thiwert rörinde och wrörinde, encte vndentaghen, tel ewinnelich eghe. Item jach niels tamessen och elsene lawesdatter forscrefne skule haue och brwga en fierdhædell minne en een atinge jordhe liggende a odhis mark, ther forscrefne wor frwe kyrke tel hör, j wore daghe vden skyll och rente, och wore erwinge elder börn then same atinge næste were ath brwge hwert aar fore en örtich korn efter wor dödh. Item jeck nis thomessen forscrefne och mine erwinge skule giue hwert aar tel wor frwe kyrke en örtich rwch swo lenge tel hvn fonger lowlich eghendom och fryhed a the forscrefne two atinge jordh a frystet mark, och tha skal bedhes for mich myn hu(s)frw och myn börn. Datum anno Domini M. CD°. XX°. IX°. natiuitatis beate Marie virginis gloriose. Meo sub sigillo cum sigillo nicholai fegessen.

Original paa Pergament med Levninger af Segl. Udenpaa med gammel Haand: Nis tamsen to odis cum vxore dedit ij ottingh terrarum In campo frestede et ouwessbulle In parrochia gammelhadersleue. Item In campo odis fabrica debet habere vnum ottingh terrarum. Med en anden gammel Haand: Niels tamssen to Ödis vnd siner husfruwen gifft breff der kerken gebuwete to hadersleue ehrer gerechticheit vp ij otting Erde vp fridstede vnd owsbull vellt belegen. Im gelicken de Jarliche affgifftt van j otting erde minus j f°. vp ödis veltt belegen.

20.

Godsk Eriksen og Iver Pedersen skjöde til Haderslev·Capitel 1 Gaard i Sverdrup og 1 i Stenwith.

1436, 2 Juli.

Alle men thette breff see elder höre lese hielse wij ghosk eriksson och ywæn pædhersson kerlich meth guth, och kungöre wi alle nw ere och kumme skule, ath wi haue endrechtlich meth beradhen moed sold och sköt, och wi sæle och sköde meth thette wort obne breff hedherlich herrer Caniker och capitele j hatherslef wore gardhe och gothz een i swerdhorp, ther boer nw a en kallet niels tamesson, och giuer tel skyll 1 ore korn och VI s. lb., och en gardh i stenwith, ther boer nw a jeppe lehwid och skyller 1 öre korn och VI s. lb., meth alle theris telbehöringh, som ere ager eng fyskwatn fegang skow mark wot och thiwert, rörinde och vrörinde, encte vnden taghet, tel ewinnelich eghe, fore hundrede lb. marck stedher penninge, hwilk sum penninge forscrefne Caniker och Capitle haue oss tel noghe betalede, then syste penninge meth then fyrst, och tel binde wi oss forscrefne gosk och ywen, forscrefne Caniker och Capitele thesse forscrefne gothz wi och wore erwinge them ath fri och frelsse fore alle a tale, som landz loff wdwiser. In cuius rei testimonium sigilla nostra vna cum sigillis virorum nobilium et discretorum, videlicet hinrici stwre, emekini esbernsson, wulf lembeke et nicholai petrj, armigerorum, presentibus sunt appensa. Datum anno Domini M°. CD°. XXXVI°. ipso die visitacionis virginis gloriose.

Original paa Pergament; af Seglene ere kun to conserverede; Nr. 2 (altsaa Iven Pedersens) viser en mod överste venstre Hjörne af Skjoldet rettet Skraabjælke med to Rader Skaktavler (4 Skaktavler i hver Rad), altsaa Rosenkrandsernes Vaaben. Nr. 3 (Stures) viser en mod Höire vendt Fisk. Udenpaa er med en gammel Haand skrevet: „Super bono in swerdrvp et stendwid." „Excopiatum"; med en anden gammel Haand: „Gotzick Ericksen vnd Iuen Petersen koep vnd Schotebreff dehm Capittell vp ij guder, datt Eine to Swerdrup datt Andre to Stendwit belegen."

21.

Inger Hermensdatter, Nis Vogensens Enke, afhænder til Capitlet en Gaard i Heisager.

1439, 1 Septbr.

Alle men thette breff zee æller höre læsæ hielser jech Ingherd Hermensdother, Nis Woghenssons eftherleuer, kærlich meth wor herre, och kungöre alle, ath iech wetherkenner mech och myne retthæ erwinghe aff frii wiliæ och beradh modh ath hawe sköth och affhendæ och vplath, sköther, affhenther och vplather meth thette myt opnæ breff Hetherlich Herrer Cantor och Capittel i Hadersleff en myn gordæ, liggendes i Heesagger, hwilken Cristiern Mathssön pa boor, meth alle sin tillhöringh, skow agger æng fyskwan fægang, woth och thywært, entthet vndhen taghet, meth sodan wilkor, ath fornemdæ Cantor och Capittel skule ghiue fornefnde Christiern Mathsson LX lubske mark stæther pennygh paa myne wegen och gywe mech selff IX och XX mark, oc hwat fornefnde gardh ær bethre, thet gywer jech tel fornefnde Capittel for

myn fathers modhers husbondis sele salicheit. Ther ower tilbinther jech mech och myne rettæ erwingh ath frii och frelsæ fornefnde Cantor oc Capittel then fornefnde gardh fore alle ataale, sum landhes loff vdh wiser. Til storræ forwaringh oc meræ fastheit tha hawer jech fornefnde Ingherd ladhæt hengæ myt Jnzegel for thettæ breff meth andere godhe mens til töyæ, sum Pædher Iwersson borghermestær, Thord Iwersson, Clawes Andersson, Tugy Scriuer, Nis Iwersson, Radmen i thet same stedh. Datum Hadersleff sub Anno Domini M. CCCC. XXXIX. ipso die beati Egidii abbatis.

(Registr. Capit.)

1434, 28 Juni (Mandagh næst for wor Frue Dagh visitacionis) var „welboren qwinnæ Frue Ingerd Hermensdother de Högarth relicta Nicolai Woghensen" paa Haderslev Herreds Ting i Overværelse af 12 beskedene Dannemænd af de ældste og bedste som er Her Eler Ronnowe, Ridder, Otto Nielssen, Hinrick Sturæ, Otte Lembeke, aff waben, etc. og löste hendes Gaard og Gods af Christiern Mattessen, nemlig en Gaard i Hesagger. (Vossiske Excerpter, efter Registrum Capituli). Om Inger Hermensdatter see ogsaa Terpager, Ripæ Cimb. S. 279; endvidere Geheime Archivets Diplomatarium under 1444, 5. April; et Document af 1435 iblandt „Ribe Stiftsbreve" (Grönlunds Afskrift) i Geheime Archivet.

22.

Henneke Lembeks Skjöde til Capitlet paa 3 Gaarde i Thyrstrupherred.

1440, 17 Juli.

In parochia Tapp in villa Östorp.

Witlik sy alle den ghennen de dessen breff zeen edder hören lesen, dat ik Henneke Leembeke, Knape, Here Hartighes sön bekenne vnde betughe openbare vor alle den ghennen de nw sint vnde to komen möghen, dat ik myt wolberaden mode vnde willen myner eruen hebbe vorkoft vnde vorschötet, vorköpe vnde vorschote myt kraffte des breues to eweghen erffkope den erliken Heren Sangmestere vnde Capittele der Domkerken to Hadersleue dre myne ghodere beleghen in Tysstorpherde, twe in deme dorpe Östorp in deme kerspele to Tapp, dar vppe deme enen gude nw tor tiid wonet en gheheten Peter Ketelson, vnde gifft jarliken to hure ene halue tunne boteren, vnde vppe deme anderen ghude een gheheten Joen Jepson, vnde gifft jarliken to hure ene halue tunne botteren, vnde dat drudde ghud beleghen in deme dorpe to Grundinghehöuede in deme kerspele to Wisdrope, dar vppe deme ghude nu tor tiid een gheheten Hans Kock vnde gifft jarliken to hure twelff lubesche schillinge, myt alle erer tobehoringhe vnde rechticheit, dröghe vnde nat, alse de vorbenomede ghudere synt beleghen in alle eren endescheden, nichtes buten to benömende, Alse ik Henneke Leembecke erbenomet, myne olderen vnde vorvaren de eerschreuene ghödere ghevriest vnde bruklikest hebben hat vnde beseten, vor twe hundert lubesche mark penninghe guder vnde gheuer münthe, Alse in deme Hertichdom to Sleswich nu tor tiid ghenge vnde gheue sint, welkere twe hundert lubesche mark ik Henneke Leembecke vorben. to der nöghe vpgheboret vnde entfanghen hebbe, vul vnde al, den lesthen penningh

myt deme ersthen van den erben. heren Sangmestere vnde Capittele to Hadersleue. Ok so schal vnde wil ik Henneke Leembeke erben. vnde myne eruen de vorben. heren Sanghmester vnde Capittel desse vorscreuen gödere rechtes erfkopes warende wesen vnde entfrighen vor alle de ghennen de dar myt rechte vpp spreken möghen vnde vor rechte komen willen. Alle desse vorscreuen stucke loue ik Hennecke Leembeke vorben. vor my vnde myne eruen den vorben. Heren Sangmester vnde Capittele an ghuden truwen stede vnde vast to holdende sunder alle arich. Des to tughe vnde merer vorwaringhe hebbe ik Henneke Leembeke vorben. myn inghesegel myt willen vor my vnde myne eruen myt den Jngheseghelen der erliken vnde bescheden lude, Alse Peter Iwersön Borghermester, Heyne Kremer, Clawes Andersson, ratmanne, Peter Ebbyson, vnde Arste Ebbyson, Borghere to Hadersleue, ghehenget heten an dessen breff. Ghescreuen na ghodes bort verteynhundert jare dar na in deme veertigesten jare, des negesten söndaghes vor sunte Marie Magdalenen daghe der hylghen vruwen.

(Registr. Capit.)

23.

Literæ cantoris et capituli Hadersleviensis, episcopo Slesvicensi datæ, de pecuniis ab eo donatis præcipue ad fundationem 4 canonicatuum.

1441, 9 Januar.

Nos Michael Iwari Cantor totumque Capitulum ecclesie collegiate Hadersleuensis recognoscimus et in noticiam deducimus singulorum, presentia visurorum uel auditurorum. Cum nos capitulariter congregati sponte libere et bene deliberati vendidimus, scotauimus, ac vendimus et scotamus per presentes Reuerendo in Cristo patri ac domino Nicolao Episcopo Sleswicensi suisque successoribus octo marcarum redditus perpetuos, quos habemus in curiis Odensmoze et in vna curia in Hesagger, in qua residet Cristiernus Mathsson, pro centum marcis in Sunder Jucia currentibus, quas centum marcas idem Dominus Nicolaus Episcopus nobis integre et realiter donauit, tradidit, et ad voluntatem nostram persoluit in bona moneta currenti, ita quod dicti octo marcarum redditus de dictis curiis, omni anno solui debent in festo beati Andree apostoli in bona moneta datiua; Voluit tamen idem dominus noster Nicolaus Episcopus memoratus, quod dicti octo marcarum redditus perpetuo maneant pro augmentacione cultus diuini in memorata ecclesia Hadersleuensi, ita quod distribui debent inter presentes in diuinis processionibus, missis matutinis, primis et secundariis vesperis in octo diebus infrascriptis, videlicet dominica prima post trium regum, in qua cantatur officium Omnis terra adorent te, Et in dominica Esto mihi, et sex dominicis diebus, que occurrunt infra festa pasce et pentecostes, pro qualibet memorata die inter actu presentes distribuatur vna marca, canonico detur duplex et vicario presenti simplex distribucio, que semper debet fieri in secundariis vesperis quando cantatur Nunc dimittis ser-

uum tuum domine. Insuper nos Michael Cantor totumque capitulum prefatum fatemur et recognoscimus per presentes in numerata pecunia bone monete datiue in Lubek et Hamburgh nos recepisse et leuasse a memorato Reuerendo patre domino nostro Nicolao Episcopo Sleswicensi ducentas et sexaginta marcas lubicenses, quas ducentas et sexaginta marcas ipse donauit et assignauit perpetua donacione inter viuos ad IIII^or canonicatus et prebendas de nouo alias in ecclesia Hadersleuensi, vltra canonicatus et prebendas ab antiquo in ea existentes, fundatas et erectas, ita quod omnes redditus et prouentus emendi de ducentis et sexaginta marcis perpetuis temporibus equaliter diuidantur inter canonicos dictarum quatuor prebendarum saltim residentes aut de licentia debita absentes, donec ipse prebende quatuor tantum fuerint in suis redditibus augmentate, prout in fundacione ipsarum continetur, omnes redditus duodecim prebendarum componi debeant, Ac inter omnes duodecim canonicatus juxta ecclesie consuetudinem diuidi: ita nos Cantor et Capitulum prefati recepimus dictam summam ducentarum et sexaginta marcarum ad fideles manus dictarum quatuor prebendarum et non aliter. Promittentes velle facere debitam diligenciam, ut fructus cum eis emantur pro sustentacione canonicorum dictarum quatuor prebendarum. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presenti litere sigillum nostrum duximus appendendum ac notarii infrascripti jussimus signo et nomine[1]) annotari. Acta anno Domini MCCCCXLI. Indictione quarta, die nono mensis Januarii, hora nona uel quasi, in loco capitulari predicte collegiate Hadersleuensis ecclesie, diocesis Sleswicensis, Pontificatus sanctissimi in Cristo patris et domini nostri Domini Felicis diuina prouidentia pape quinti anno primo. Presentibus discretis viris dominis Ascero Nicolai, presbitero et Torstano Lund, Dyacono, Sleswicensis et Ripensis diocesis, testibus ad premissa vocatis pariter et rogatis. (Registr. Capit.)

[1]) Non adsunt in apographo.

24.

Literæ Nicolai episcopi Slesvicensis, quibus ad vicariam fundandam capitulo Hadersleviensi donat pecunias, pro quibus venditi fuerunt agri deserti ad ecclesiam quandam Strandensem pertinentes.

1442, 6 Novbr.

Nos Nicolaus Dei et apostolice sedis gracia Episcopus Sleswicensis Ad honorem omnipotentis Dei, beate virginis marie cultusque Diuinj ampliacionem in ecclesia Hadersleuensi, deputauimus ac donauimus, deputamus et donamus per presentes totam summam pecuniarum, pro quibus venditi sunt et fuerunt quidam agri deserti ecclesie sancte Cristine in prepositura Strand, pro quodam predicatore in ecclesia Hadersleuensi. Et quia cum Tricentis marcis lub. de dicta summa iam empti sunt bona possessiones redditus prouentus iura et emolumenta in bonis Johannis et Benedicti de Aleuelde

fratrum, filiorum quondam hinrici militis, in Toestorp herde situatis, prout in litteris desuper confectis plenius continetur: Ideoque ex huiusmodi redditibus et prouentibus melioribus modo forma et causa quibus possumus, de consensu et voluntate honorabilium dominorum Michaelis ywari Cantoris ac tocius Capituli hadersleuensis, Instituimus creamus ac fundamus vnam perpetuam vicariam in dicta ecclesia ad edificandum altare in noua Capella que proxima est circa Capellam quondam heynonis Cremer ad orientem, tam consecrande et dedicande in honorem sancti spiritus, ut ipse spiritus sanctus pro sua infinita bonitate clemencia et suauitate spiritum erroris et discordie a membris dicte ecclesie et inhabitatoribus opidi Hadersleuensis perpetuo excludere ac ipsa membra ac inhabitatores suauiter habitacula habere, eaque in semitis suorum mandatorum iugiter, donec eum facie ad faciem in celesti Jerusalem videant et suauius degustent, derigere dignetur; necnon sancti Bartolomei Apostoli nostri sanctissimi. Collacionem vero ac quamuis aliam disposicionem dicte Capelle et v(icar)ie, necnon ad eandem prouisionem et institucionem de persona ydonea ut infra habetur qualiseandem nobis et successoribus nostris perpetuo ... seruantes. Volumus autem et ordinamus, ut huiusmodi vicarius singulis diebus Apostolorum et maioribus festiuitatibus ac dominicis presertim infra pasche et penthecostem per aduentum et Quadragesimam populo volgariter in loco congruo in ecclesia aut in Ambitu Hadersleuensi predicet, tali ergo conferatur, quj expertus est et intelligens actu presbiter, vel qui infra annum ad sacerdocium promoueatur et circa eandem residere actualiter teneatur. Alioquin post trinam monicionem priuetur per tempus per dominum Episcopum vicaria memorata. Teneatur eciam visitare diuina sicud alij, et precipue semper ...... interesse cantando obligatus sit, nisi studio fuerit occupatus, quo casu excusatus remaneat. Insuper ex certis causis animum nostrum ad hoc monentes volumus et ordinamus, quod redditus et prouentus dicte vicarie, in prefata Capella ut premittitur in honorem sancti spiritus et sancti Bartolomei Apostoli nostri fundate, percipiat laurencius leuonis canonicus hadersleuensis ecclesie predicte integre tempore quo actu residenciam facit, sed aliquem ydoneum presbiterum ordinare teneatur, qui ad minus in Apostolorum et maioribus festiuitatibus populo verbum Dei ut premittitur predicet, aut eciam per se ipsum hoc adimplere obligatus sit. Cum vero actu non fecerit residenciam sed studio ins(isti)t et cum hujusmodi presbiterum si actu residet non ordinauerit vel per se ipsum onus non expleuerit, medietatem duntaxat de vicariatis redditibus et prouentibus percipiet, Altera vero medietas omnium prouentuum dicte vicarie per vicarium si fuerit leuetur, Alioquin per dominum Cantorem pro tempore hadersleuensem colligatur et de eis prout sufficiunt huiusmodi redditus dictum presbiterum quj populo predicat quantum valet curet ordinare, Aut saltem huiusmodi redditus colligantur simul donec pro eis nouj redditus pro vtilitate vicarij dicte vicarie poterunt comparari. Cum autem honor virtutis sit præmium, de dictis consuetudine et voluntate ordinamus et statuimus, ut vicarius pro tempore memorate vicarie sine

Capelle sancti spiritus stallum et locum habeat in (ch)oro et processionibus inmediate circa Canonicos, Almusium subrubeum portandi habeat facultatem et summus vicarius intituletur, Officium de sancto spiritu ad minus in septima(na se)mel dicere teneatur, aliis temporibus quibus celebrat suffragium de eodem teneat. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presentes litteras nostro duximus sigillo (munien)das. Datum Castro nostro Suauestede in Capella Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Quadragesimo secundo die vero martis Sexto Nouembris, Presentibus ibidem honorabilibus dominis Ottone draken canonico Hadersleuensi et Petro Detleuj clerico Sleswicensis Diocesis. Et nos Michael ywari Cantor totumque Capitulum hadersleuense Capitulariter congregati matura deliberacione prehabita pro ampliacione Diuinj cultus ad honorem Dei et virginis marie patrone nostre consensum nostrum præbimus ad omnia supradicta et consentimus per presentes. In cuius rei testimonium presentes litteras nostri iussimus sigilli appensione roborari, Præsentibus ibidem discretis viris dominis Petro vluessen et mathia Gnowel Altaristis in ecclesia hadersleuensi Testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis. Datum quo ad actum qui supra scriptus per Cantorem et Capitulum Hadersleuense narratur in loco Capitulari ecclesie Hadersleuensis anno predicto die nona mensis antedicti, Presentibus testibus supra vltimo narratis.

Et ego Theodericus herstede clericus verdensis diocesis publicus Imperiali auctoritate notarius, Quia premissis omnibus et singulis, dum sic ut premittitur fierent et agerentur, vnacum prenominatis testibus interfuj eaque sic fieri vidi et audiuj, Ideoque in fidem et testimonium eorumdem ad requisicionem reuerendi in Christo patris et domini domini Nicolai Episcopi Sleswicensis me hic subscripsi signoque et nomine meis solitis et consuetis signauj.

Orig. perg. Lesum; sigillum capituli adest, sigilli episcopalis tantum fragmenta pressulæ pergamenæ exstant.

25.

Peter Rover stifter et Laurentii Vicarie i Haderslev Kirke.

1443, 4 August.

Fundacio Altaris sancti Laurencii.

Ik Peter Rower bekenne vnde betughe apenbare in desseme breue vor alle den jennen de ene seen edder horen lesen, dat ik vmme myner vnde myner vorelderen selen salicheit hebbe ghestediget, vnde stedighe in Krafft desses breues eyn gestlik vicarien leen, in der er gades vnde des hilligen mertelers sancti Laurencii, in der Kerke to Hadersleue, dat myn vader zeligher dechtnisse begunnet hadde to stedynghe vnde gaff dar to eyn vullenkomen misse gherede mit enem Kelke vnde eyn misbok vnde XL mark lubesche penninghe in synem haue, de to ewighen tiiden alle jare scolen

renten deme prestere, de dat vicarien leen hefft vnde to nakommende tyden hebbende wert, II marck lubesch. Item geue ik Peter vorbenomet vnde myne eruen to der erbenom. vicarien twe godere, de beleghen sint in deme dorpe to Hesackere, vnde gheuen jarliken to hure V orte Kornes, de ghoder heten Pugheholt. Item gheue ik to deme vorbenomeden Vicarien alle myn rechticheit vnde eghendom, de ik hebbe an deme dorpe to Hermdorpe. Item mynes broders rechticheit de hefft in vnses vaders haue offte he dot sy vnde senen echte kinder na sik leuendich na sik hadde. Item gheue ik Peter vorbenomet XX marck lub. to hulpe dar me mede schal buwen enen Capelle to der vorscreuenen Vicarien. Were ok dat de capelle nicht ghebuuwet werde, den schal ik Peter Rower erbenomet edder mynen eruen de vorscreuene XX lub. marck vnbekummert wedder hebben, doch mit sodane vnderschede, dat ik myne eruen vnde schlechte, de wile dat dar jemant aff leuet, vnde Hinrik van Adele *(sic)* vnde syne eruen mit des Capittels rade to Hadersleue de macht beholden de vicarien to vorlenende enen prestere na deme anderen, de dar nytte to sy. Dess to thughe alle desser vorschreuene stucke so hebbe ik Peter vorbenomet myn ingheseghel myt den ingheseghelen der erliken luden, den dytte mede witlik is, alse Here Anders Jensson vnde Here Nyels Vulfson dome here to Hadersleue, Here Syuert Goss vnde Here Peter Vbbyson presters, Peter Iwerson Borghemestern, Nis Jensson vnde Tyke Peterson ratmanne in der suluen stede, endrachtliken vnde mit ghuden willen henghen laten an desseme breue, de ghegeuen vnde gheschreuen is na der bort vnses heren Jhesu Cristi veerteynhunder jare dar na deme dre vnde veerthegesten jar in sancti Dominiken daghe des hilgen bichtueders daghe. (Registr. Capit.)

26.

Permutatio inter commendatorem domus S. Johannis Hierosolymitani Ripis et canonicum quendam Haderslevensem facta.

1448, 21 Octbr.

Omnibus presens Scriptum cernentibus uel Audientibus Olauus matthie Commendator domus Sancti Johannis Jherosolymitani Ripis Salutem et continuam jn Domino caritatem. Nouerint vniuersi posteri et moderni, me ex maturo consilio et consensv fratrum domus antedicte honorabili viro domino Nicolao wlfardi Canonico hathersleffcensis ad missam beate marie virginis jn ecclesia hathersleffcensis cotidie celebrandam bona ordinis mei, videlicet vnum bonum jn parochia et villa Stendorp jn tyrstorp herret, in quo quidam lagho petri habitat, dans vnam marcam lb. pro annuo censu, Item vnum bonum jn Marstorp in parochia hoptorp, jn quo quidem laurencius petri jam moratur, similiter dans vnam marcam lb. annuatim, cum omnibus et singulis dictorum bonorum adiacenciis humidis et siccis nil penitus excepto, ad sex annos jam continuos

titulo locacionis tradidisse, In recompensam et commissionem duorum fundorum jn Ciuitate Ripensi, scilicet jn platea fiskergathe jn parochia beate marie virginis, jn quo quidam hans petri jam residet, Alter vero fundus jn platea yppegathe jn parochia Sancti Johannis situs est, In quo quidam Mathias Johannis vltimo residebat, cum suis veris longitudine et latitudine, mihi seu prouisori domus Sancti Johannis antedicte ad terminum pretactum libere cedendorum, Absque reclamatione cuiuscunque. In cuius locacionis testimonium et euidenciam mayorem Sigillum meum vnacum sigillis honorabilium dominorum Henrici stangeberg et Petri jacobi Canonicorum Ripensium presentibus est appensum. Datum Anno Domini Mcdxlviij die xj milium virginum.

Orig. pergam. cum sigillorum fragmentis. In tergo manu veteri scriptum est: „Litera permutacionis super fundo In ripis per commendatorem domus sanctj Johannis factæ". Item: „Olaus Matthie Comptor zu Ripen vorbeutet etliche gueter zu Stendorp vnd Hoptorp mitt Nicolao Vlfard vmb ij heuser zu Ripen."

In veteri registro quod inscribitur „Register der Haderslebischen Capitals Briefe" reperiuntur hæc: „1440, Die Lambertj Episcopi (17 Septbr). Otto Schinkel donation vnser leuen Fruwen Capelle alle sines gudes vnd Guder tho Terborch in Schatzherde belegen". — „1440, de dato eodem. Ejusdem donation der Kerken Haderschleben vp ein Stenhus, Hof vnd Egendom vnd aller siner gerechtigkeit binnen Ripen." (Collectanea Vossiana.)

27.

Anders Jonsen afslutter et endeligt Mageskifte med Capitlet angaaende noget Jordegods, hvorom allerede 1404 et forelöbigt Mageskifte var gjort imellem Capitlet og Jon Lille.

1451, 28 April.

Allæ men thette breff see eller höræ lese hielser jech Anders Jonsson aa Towskow, waben, Ewinneligh meth gudh, oc kungöre jech allæ men ther nw ære oc kummæ skullendis, at jech wetherkenner megh oc myne erwinghe at haue antwordet oc sködet hetherligæ herrer Cantor oc Capittel i Hatherslöff ent mynt gothz, liggendis i Wilstorp soghen oc i Suntherby Wilstorp i Hatherslöffherreth, ther nw aa boer Jesse Draghe, medh allæ synæ tilliggels oc retuheit enthet vnthentaget, i agger oc eng, skow ok mark, fegangh oc fyskwand, ewinnelich at eyæ, medh swodant skel, at jech oc myne erwingh i gien skulle haue aff forscrefne Cantor oc Capittel allæ theris retyheit oc eghendom, there the nw hauæ i Oxenwad soghen, ther myne foreldre tel forne haue haweth aff forscrefne Capittel. Oc telbinther jech megh oc myne erwingh, at wij willæ oc skulle frii oc frelsæ forscrefne Cantor oc Capittel the forscrefne gothz at hawæ, qwit oc frii at hawe medh sködæ fore allæ mentz aa tall, ther aa muwæ tallæ meth rætthæ. In cuius rei testimonium sigillum meum vna cum sigillis nobilium virorum Ottonis Lembek et Emekini Esbernson, armigerorum, ac discreti viri Johannis Starken proconsulis Hadersleuensis presentibus est appensum. Datum Hadersleff, Anno Domini M. CCCC. LI. ipso die beati Vitalis Martiris gloriosi. (Registr. Capit)

28.

Literæ Nicolai episcopi Slesvicensis, quibus fundationem præbendæ cujusdam confirmat.

1451, 12 Novbr.

Copia litere fundacionis super distinctam prebendam, quam fundauit Dominus Andreas Johannis, Canonicus Hadersleuensis.

Nos Nicolaus dei et apostolice sedis gratia Episcopus Sleswicensis, Thimmo Smalstede Cantor, Nicolaus Wulfardi, Joachim (Samm?)on Canonici totumque Capitulum Hadersleuense, capitulariter congregatum ad huius commendabilis viri Domini Andree Johannis Canonici Hadersleuensis coram nobis constituti instantiam, matura prehabita deliberacione pro euidente vtilitate Ecclesie Hadersleuensis ac pro diuini cultus augmento, de nouo vltra Canonicatus in dicta ecclesia existentes, omnibus melioribus modis, quibus potuimus, creauimus et creamus, ereximus et erigimus Canonicatum nouum, Quodque ad dictum canonicatum, sicut prefertur creatum, prefatus dominus Andreas vnam nouam prebendam, que distincta erit et maneat ab aliis prebendis, fundauit et de nouo instaurauit ad altare beati Petri apostoli dictarumque[1]) Elizabet et Birgitte viduarum, situatum in aquilonari pariete directe ex opposito ostii chori, Ad huiusmodi prebendam et altare, ut premittitur, libere sponte et bene ut apparuit deliberatus pro salute sua suorumque progenitorum donacione inter viuos donauit et assignauit quadringentas marcas lubicenses et redditus cum eisdem quadringentis marcis emptos in bonis inferius expressis, ad perpetuam vtilitatem et vsum istius, qui predictos canonicatum et prebendam et altare de nouo creatos fuerit assecutus. Petens dictus dominus Andreas nos Nicolaum Episcopum prefatum humiliter, ut huiusmodi quadringentas marcas ac redditus cum eisdem emptos sub ecclesiastica protectione recipere, ac quid ad dictos canonicatum et prebendam creatos de nouo ac ad altare predictum dotacionem et assignacionem predictas ratas habere ipsique domino Andree ad vitam suam et post eius decessum ab hac vita prouidis viris Petro Jensson Bundoni in parochia Stadorp fratri suo carnali et Paulo ipsius Petri filio jus patronatus dictorum canonicatus et prebende de gratia speciali concedere dignaremur. Preterea bona, in quibus predicti redditus cum dictis quadringentis marcis empti sunt, hic inferius iuxta designacionem ipsius domini Andree fundatoris describuntur. Primo annuatim VIII marcarum Lubicensium redditus in bonis validi Ottonis de Lembeck in parochia Wilstorp in villa Keelstorp, emptos pro centum marcis Lubicensibus, nec non VI marcarum Lubicensium redditus in bonis cuiusdam Johannis Johannis, sicut[2]) in parochiis Moltorp et Berningh pro similibus centum marcis comparatos, Item IIII marcarum redditus in bonis validi Hinrici Hacke in parochia Wisdorp eciam emptos pro centum marcis, nec

---

[1]) dictarumque, legendum sine dubio *sanctarumque*, vide infra. [2]) sicut, legendum *situatis*.

non IIII marcas annuorum redditeuum in quadam curia in Keelstorp in dicta parochia Wilstorp pro centum marcis comparatorum. Nos Nicolaus Episcopus prefatus, deliberacione prehabita, donacionem dotacionem ac fundacionem predictas approbauimus et approbamus, ratificauimus et ratificamus dictas quadringentas marcas ac redditus cum eisdem emptos sub ecclesiastica protectione recepimus et recipimus, et pro dictis Canonicatu et prebenda ad predictum altare beati Petri apostoli sanctarumque Elizabet et Birgitte viduarum confirmauimus et confirmamus, dictoque Domino Andree, quoad vixerit, post vero ipsius[1]) et fratri eius carnali discreto Petro Jensson bundoni in parochia Stadorp, ac seniori filio eius Paulo supradicto, jus patronatus ad dictos canonicatum et prebendam, quociens vacauerint, ex gracia speciali, vt eo fauorabiliores sint ecclesie, reseruando. Ita tamen, quod, omnibus istis defunctis, plena disposicio canonicatus et prebende predictorum maneat apud Dominum Episcopum Slesvicensem pro tempore et Capitulum Hadersleuense, Ita tamen, quod si tempore vacacionis eorundem fuerit aliquis de consanguinitate dicti domini Andree fundatoris ac fratris sui predictorum ydoneus ad huiusmodi Canonicatum et prebendam usque ad quartum consanguinitatis uel affinitatis gradum, et hoc humiliter petierit, Aliis extraneis in assecutione canonicatus et prebende predictorum preferatur. Debentque dicti Canonicatus et prebenda esse distincti ab aliis canonicatibus et prebendis, ita quod habens illos non consequitur maiorem sua dimissa, sed contentus fructibus dictarum quadringentarum marcarum et aliis redditibus forte ad eos de nouo deputandis. Ascendere tamen poterit in stallo chori et loco in capitulo. Teneaturque dictus canonicus, sic ut premittitur prebendatus, actualiter circa ecclesiam Hadersleuensem et personaliter residere et deseruire omni die, prout spectat ad canonicatum Hadersleuensem, nisi de gracia speciali, cum aliquo docili in literarum sciencia in studio priuilegiato proficere volenti, fuerit ad tricennium tantum dispensatum. Alioquin non residens post ternam monicionem in propria persona, si in ciuitate aut diocesi Sleswicensi fuerit, si extra easdem fuerit, per edictum in valuis ecclesie Hadersleuensis factam et infra terminum trium mensium sibi prefigendum non fecerit, ut premittitur, residenciam personalem, eo ipso cadat a jure suo, quod in dictis canonicatu et prebenda habebat et libere alteri conferantur volenti residere et deseruire, ut premittitur, singulis diebus veneris in honore quinque vulnerum Cristi in altari predicto, in laudem et veneracionem sancte crucis, beati Petri apostoli sanctarumque Elizabet et Birgitte viduarum consecrato, missas sollempniter decantare ceterisque diebus festiuis aut ferialibus, deo inspirante, dum ad celebrandum aptus fuerit, apud dictum altare missam legere sit astrictus, ac singulis diebus missis et vesperis interesse. Datum Hadersleuis, in loco capitulari consueto, Anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo, feria sexta post festum

[1]) Omissum *mortem*.

beati Martini Episcopi et Confessoris, nostro dictorumque capituli et Domini Andree Johannis prefati canonici Hadersleuensis sub sigillis presentibus appensis. (Registr. Capit.)

Inter manuscripta Bibliothecæ Regiæ („gamle Manuscriptsamling" 4to Nr. 2918) exstat aliud hujus diplomatis apographum Andreæ Höyeri, qui annotavit: „Hisce litteris, ad Capitulum Haderslebiense pertinentibus, in scriniis ecclesiæ S. Nicolai Flensburgensis, recentiori paullo manu vt videtur tamen ante reformationem, fuit inscriptum: Copia fundationis pro personali residentia Domini Wilhelmi Scroders qui habet fundationem et redditus ac litteras qui debent esse inter jura Capituli ex quibus recepit."

29.

Literæ obligationis Capituli Hadersleviensis, episcopo Slesvicensi datæ, de pecuniarum summis a Johanne Swesen rectore in Cliplev capitulo assignatis.

1454, 6 Juni.

Nos Tymmo smalstede Cantor et totum Capitulum Hadersleuense pro nobis et successoribus nostris recognoscimus et fatemur, a Reuerendo in Christo patre ac Domino Domino Nicolao Episcopo Sleswicensi recepisse in numerato auro ad plenam contentacionem vigintiquatuor nobiliones anglicanos, tres florenos Lubicenses, sex florenos renenses, duos clipeos antiquos, in valore quatuor marcarum, et quatuor coronas antiquas, quarum quelibet equiualet floreno lubicensi, quos nobiliones et florenos quondam pie memorie Johannes Swesen Rector in Clipleue, dum vixit, concanonicus noster, assignauit adhuc in humanis et compos racionis existens pro augmentando Diuino cultu in Hadersleue. Quam ob rem nos et nostros successores obligamus, bona fide promittentes, quod cum dictis nobilionibus et florenis juxta posse nostrum emere volumus redditus perpetuos pro cultu diuino hoc modo diuidendos, videlicet, quod Canonico cantanti summam missam in choro Hadersleuensi a festo Purificacionis beate Marie virginis incipiendo, omni die detur vnus solidus et cuilibet in missa ministranti, videlicet Diacono et subdiacono, sex denarii lubicenses, continuando huiusmodi distribucionem de die in diem usque ad totalem exposicionem omnium reddituum et obuentionum ex huiusmodi nobilionibus et florenis proueniencium. Jta tamen, quod dicti Canonicus celebrans et diaconus ac subdiaconus ministrans precedentibus vesperis ac matutinis in choro presencialiter teneantur deuote cantando interfuisse, Et si, quod absit, in premissis aliquem defectum interuenire contigerit, quod ille qui, ut premittitur, diuinis non interfuerit, pro quolibet defectu sua distributione careat, et detur pars illa distribucionis pauperibus scholaribus. Jta tamen quod vnus lectorum predictorum sit sacrista conseruans ornamenta, et alia faciet, que secundum ordinacionem ecclesie Sleswicensis facere tenetur, cui prouidebimus taliter, quod habeat vnde competenter suum statum tenere possit. Et ut premissa omnia ad honorem omnipotentis dei et virginis Marie deuocius exequantur, promittimus nos Cantor et Capitulum pro nobis et successoribus nostris bona fide in conscienciis nostris juxta possibilitatem nostram omnia fideliter ordinare et disponere, prout supra expressum, et cum hoc quod Canonicus celebrans durante distri-

butione dictorum redditaum specialem debet habere memoriam in qualibet missa illius, de cuius bonis predicte pecuniarum summe largite sunt et ad minus in qualibet septimana habere debet suffragium pro anime ipsius salute. Renunciantes in premissis omni exceptioni presertim non numerate pecunie et aliis quibus contra premissa quomodolibet iuuari possemus. In quorum omnium fidem et testimonium sigillum nostrum huic litere nostre duximus appendendum. Et nos Tymmo smalstede Cantor, Andreas petri, Otto drake, Petrus Partzow, et petrus Iwari in testimonium premissorum omnium nostris sigillis priuatis presentem literam duximus muniendam. Datum Swaffstedis Anno domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto die jouis proxima ante festum pentecostes. Orig. perg. c. sigillis.

30.

Literæ capituli Hadersleviensis de distribuendis pecuniis a Nicolao episcopo Capitulo donatis.

1454, 14 Novbr.

Nos Tymmo Smalstede Cantor et totum capitulum Hadersleuense fatemur ac per presentes recognoscimus, quod dudum leuauimus in prompta pecunia LXXX marcas Lubicenses a Reuerendo in Cristo patre ac domino, domino Nicolao Episcopo Sleswicensi, domino nostro gratioso, quas pro diuino cultu manutenendo ad ministeria infrascripta donauit, videlicet, ut redditus ex huiusmodi LXXX marcis prouenientes distribuantur interim quod durant canonicis et vicariis presentibus in processionibus et in missis Dominica qua in ecclesia Dei cantatur officium Adorate Deum, et dominica Esto michi, et dominicis occurrentibus infra pascalem et pentecostes festiuitates, et ut pia ipsius domini nostri Episcopi antedicti intencio circa premissa obseruetur, cum dictis LXXX marcis emimus redditus VII marcarum Lubicensium, quas, ut premittitur, distribui ordinabimus; nec non C marcas similes a dicto domino nostro Nicolao Episcopo leuauimus in prompta pecunia, pro quibus emimus VII marcarum redditus, quarum C marcarum L marce et redditus ex eis prouenientes, assignate sunt ad perpetuam memoriam proxima die feriali post secundam dominicam aduentus inde sequentem omni anno in vigiliis et missis celebrandam pro anima quondam domini Johannis rectoris in Kliplöw, nostri confratris et concanonici, dum vixit[1]); Alie vero L marce cum suis redditibus assignate et donate sunt pro summa missa omni die cantanda in choro Hadersleuensi, sed ita quod celebranti huiusmodi missam ac existenti precedenti nocte et die in vesperis et matutino omni die distribuatur vnus solidus Lubicensis, continuando hanc distribucionem, donec huiusmodi IIII marcarum redditus totaliter sunt distribute. Rursum memoratus dominus noster Episcopus nobis tradidit alias Lta marcas similes, cum quibus emimus IIII marcarum redditus, quos redditus si *(sic)* reseruauit solui donec aliter duxerit disponere de eisdem. Preterea vltra redditus XX vnius marcarum emptos pro CCC marcis lubicensibus, quibus alias dotata fuit vicaria sancti spiritus, cui onus

predicationis est annexum, Idem dominus noster Nicolaus Episcopus assignauit Lta marcas lubicenses pro vlteriori dotacione eiusdem vicarie, cum quibus emimus IIII marcas annuorum reddituum pro victu ipsius vicarii, qui pro tempore fuerit. Et quia dicte vicarie sancti spiritus annexum est, ut eam habens verbum Dei certis temporibus predicet ac primis personaliter intersit, vnde cultus diuinus non modicum adiuuatur in ecclesia Hadersleuensi, Vt eciam talis vicarius racione oneris sentiat emolimentum, Nos bene deliberati ad honorem omnipotentis Dei et virginis Marie patrone nostre donauimus et assignauimus, donamus et assignamns ad eandem vicariam fundum canonicalem, in quo nunc idem dominus noster Episcopus domum edificari procurauit, situatum ad orientem ecclesie fratrum predicatorum, ad aquilonem habentem curiam canonicalem, in qua nunc moratur domina Sophia, ad austrum curiam et domum domini Eschilli presbiteri, ita quod talis fundus et domus canonicalis perpetuo maneat pro vicario dicte vicarię, cum omnibus juribus et atthentiis, curiis ortis et libertatibus, quibus cetere curie canonicales gaudent. Nos eciam fatemur habere literas super dictis redditibus et pecuniarum summis emptis, ut premittitur, ad fideles manus illorum beneficiorum et beneficiatorum, et quibus, ut premittitur, largiti et assignati sunt, et cum reemptione *(sic)* fieri contigerit, juxta posse nostrum iterum empcionem cum eis fieri fideliter procurabimus et literas necessarias confici desuper ordinabimus, que omnia pro nobis et nostris successoribus bona fide promittimus juxta facultatem nostram obseruare. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus jussimus appendendum. Datum Anno Domini M. CCCC. LIIII. in loco capitulari ecclesie Hadersleuensis die Jouis proxima post Martini. (Registr. Capit.)

[1]) In Margine: reseruatio ista cessat, quia in veritate spectant ad IIII prebendas minores.

21.

Fundatio quatuor præbendarum minorum.

1456, 17 Febr.

Nicolaus Dei et Apostolice sedis gracia Episcopus Sleswicensis publice protestamur per presentes, Quod nos de voluntate et consensu honorabilium Dominorum Tymmonis smalstede Cantoris et tocius Capituli ecclesie collegiate Hadersleuensis ob euidentem vtilitatem ecclesie eiusdem et augmentum Diuini cultus in ead(em) statuimus ordinamus et volumus, Quod pecuniarum summe, quas olim sub quibusdam modis assignare proposuimus ad fundacionem et dotacionem quatuor minorum prebendarum . . . . ecclesia Hadersleuensi, cum quibus et aliquibus earum summis redditus et bona empti et empta sunt prout in literis desuper confectis continetur, Nunc animo deliberato sponte et libere, ad honorem omnipotentis Dei et gloriose virginis Marie, perpetua et firma dotacione easdem summas et eis adiunctas et adiungendas . . . .

bona empta et cum eisdem emenda assignamus et deputamus pro dote et fundacione dictarum quatuor prebendarum minorum, Jta quod omni anno huiusmodi redditus et prouentus ac emolumenta ex eis proueniencia diuidantur in quatuor partes equales, et Canonici residentes in aliqua prebendarum huiusmodi bona et redditus de adiutorio et consilio Capituli gubernent et regent, et vnusquisqne eorum, qui actualiter resideret et fecerit vt infrascribitur, suam partem leuet et in suos vsus conuertat, Sed partes absentium reseruentur per presentes residentes aut per Capitulum et in perpetuos redditus expendantur, tam diu donec omnes huiusmodi redditus quatuor prebendarum se ad summam quadraginta marcarum lubicensium extendant, et extunc omnes redditus dicti residentes percipiant, leuent et in suos vsus conuertant. Teneantur tamen residentes in huiusmodi prebendis omnibus diebus Dominicis, mercurij et sabbati actualiter esse in processionibus missis et vesperis, Alias a perceptione huiusmodi cadant ipso facto. Et quando huiusmodi redditus et prouentus dono Dei tantum excreuerint, quod residentes et eorum quilibet viginti quatuor marcarum redditus vel in earum valore perceperit, residuum resultans ex huiusmodi bonis et pecuniis Sacriste dicte Ecclesie Hadersleuensis accrescat, in suos vsus conuertendo Vel cum illis resultantibus redditus emendo, prout secundum qualitatem temporis Capitulo de consensu illius qui tunc fuerit Episcopus visum fuerit expedire. Et nos Tymmo smalstede Cantor totumque Capitulum Hadersleuense predictum publice eciam recognoscimus per presentes, Quod, quia paternam affectionem et singularem fauorem Reuerendi in Christo patris et domini domini Nicolai Episcopi Sleswicensis circa aug(men)tacionem Diuini cultus et multiplicacionem fructuum et reddituum necnon diligentem adhesionem quo ad impugnaciones ecclesie Hadersleuensis sincere conspeximus, Ad maiorem gratitudinem et ad firmiorem confederacionem ejusdem domini Episcopi et suorum Successorum, nobis et nostris Successoribus faciendam, voluimus statuimus et ordinauimus concordieque volumus statuimus et ordinamus per presentes, Quod vnicus dicti domini Episcopi et suorum Successorum Capellanus existens canonicus Hadersleuensis, s . . habuerit minorem prebendam vnam ex predictis quatuor siue maiorem ex aliis octo prebendis, siue eciam residerit siue in continuo seruicio dicti domini Episcopi aut ali(cujus) suorum successorum fuerit, percipiat suam partem communitatis ac si actualiter circa eandem resideret, eo quod existens in seruicio pro tempore dominj Episcopi Sleswicensis commodum et vtilitatem ecclesie procurare et facere potest aliquid amplius quam residens circa eandem, sicut hoc sepe notabiliter factum vidimus. Volumus tamen, quod dictus Capellanus habeat procuratorem in loco Canonicum, qui pro eo . . spiciat in festis maioribus missam et sermonem iuxta statuta nostra. Si tamen contingeret, dictum dominum Episcopum aut aliquem Successorum suorum lites aut dissensiones contra Capitulum Hadersleuense iniuste intentare, istis litibus et dissensionibus durantibus predicto Capellano dictam participacionem denegamus. Nos vero Nicolaus Episcopus antedictus pro

Canonicorum residencium predictorum perpetua vtilitate hac vice exinde consecutura . . . . mus perpetuo eisdem duarum marcarum redditus in triginta marcis lubicensibus, quas eisdem in prompta pecunia presentauimus, sic quod huiusmodi due marce distribu . . . . canonico celebranti missam ad summum altare . . . . . in matutinis et vesperis omni die unus solidus lubicensis. In quorum omnium et singulorum testimonium presentes literas per Notarium nostrum publicum infrascriptum subscribi nostrique fecimus sigilli appensione communiri. Et nos Tymmo smalstede Cantor totumque Capitulum Hadersleuense predicti capitulariter conuocati et congregati premissa omnia tanquam iusta vtilia et rationi consona approbamus et ea sic fieri volumus statuimus consentimus et ordinamus. In cuius rei testimonium eciam Sigillum nostrum presentibus duximus appendendum. Datum et actum in loco Capitulari dicte ecclesie Hadersleuensis Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto die martis post Dominicam quadragesime qua cantatur pro officio misse Jnuocauit, presentibus ibidem honorabilibus dominis Ottone drake et Johanne wilmari Canonicis ecclesie predicte testibus ad premissa vocatis et requisitis.

Et ego Hinricus krogh Clericus Sleswicensis diocesis publicus sacra Jmperiali auctoritate Notarius, Quia predictorum donacioni ordinacioni statuto et voluntati Dicti Reuerendi in Christo patris et domini domini Nicolai Episcopi Sleswicensis nec non ordinacioni statuto voluntati approbacioni ac consensui honorabilium dominorum Cantoris et Capituli predictorum omnibusque aliis et singulis premissis, dum sic ut premittitur fierent et agerentur, vnacum prenominatis testibus presens interfui, eaque sic fieri vidi et audiui, ideoque presentes literas Sigillis dominorum Episcopi et Capituli predictorum sigillatas subscripsi et in hanc publicam formam redegi, Quam signo et nomine meis solitis et consuetis signaui, in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus et requisitus. Orig. perg. læsum, cum signo notariali, sigilla nunc desunt.

32.

Calistus papa confirmat privilegia Capituli Hadersleviensis.

1456, 23 Juni.

Calistus episcopus seruus seruorum dei Dilectis filijs Cantori et Capitulo ecclesie beate Marie Hadersleuensis Sleswicensis diocesis Salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur, quod iustum est et honestum, tam uigor equitatis quam ordo exigit racionis, ut id per solicitudinem officij nostri ad debitum perducatur effectum. Eapropter dilecti in domino filij uestris iustis postulacionibus grato concurrentes assensu, omnes libertates et immunitates, a predecessoribus nostris Romanis Pontificibus siue per priuilegia uel alia indulta uobis et ecclesie uestre concessas, nec non liberta-

tes et exempciones secularium exactionum a Regibus et principibus uel alijs christifidelibus uobis et eidem ecclesie racionabiliter indultas, Specialiter autem decimas terras domos possessiones pascua nemora siluas aliaque mobilia et immobilia bona ad dictam ecclesiam spectancia, sicuti ea omnia iuste et pacifice possidetis, uobis et per uos eidem ecclesie auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Salua in predictis decimis moderacione Concilij generalis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmacionis et communicionis infringere uel ei ausu temerario contraire, Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignacionem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum se nouerit incursurum. Datum Rome apud Sanctum petrum Anno Jncarnacionis dominice Millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto Nono kl. Julij Pontificatus nostri Anno Secundo.

Orig. perg. cum Bulla; in tergo: Generalis confirmatio omnium priuilegiorum et possessionum ecclesie et Capitulj hadersleuensis.

33.

Kong Christian I stadfæster det Haderslevske Capitels Privilegier og Friheder.

1460, 21 Decbr.

Litera Cristierni Regis Dacie s. Priuilegium bonorum Capituli.

Wy Cristiernn van Godes gnaden to Dennemarken Sweden Norwegen der Wenden vnde Gotten Koningh, Hertogh to Sleswik, Greue to Holsten Stormárn Oldenborg vnde Delmenhorst, don witlik vnde apenbar an desseme vnseme breue allen den jennen, de ene seen horen edder lesen, dat wy ghesen hebben enen breff, dar vnse selighe groteuader Here Gerd, wandages Hertoghe to Sleswik Greue to Holsten etc., den Ersamen Sanghmestere vnde gantzem Capittele to Hadersleue vriheid inne hefft ghegeuen an alle eren guderen dorperen houen lansten vnde deneren, vnde de suluen heren Capittel vnde Kerken vnser leuen fruwen to Hadersleue vnde alle ere gudere lansten vnde denere nomen hefft in syne bescherminghe vnde vorbiddinghe, welkere vrigheide vnde alle andere priuilegia vnde vriheide, de den vorben. Capittele vnde Kerken to Hadersleue van vnseme erben. selegen groteuadere vnde van allen heren vnde fursten Konninghen to Dennemarken vnde Hertoghen to Sleswik vnsen voruaren gegeuen synd, wii to laten vnde de to der ere godes vnde syner werden moder Marien besteden vnde vornyen in Crafft desses breues, strengheliken bedende alle vnsen amptluden de nw synd vnde in to komenden tiiden werden, dat se dar en bauen de erbenom. Capittel vnde Kerken to Hadersleue effte ere lansten vnde denere nicht beswaren efft beschatten; vnde vppe dat alsweme witlik sij dat priuilegium vnde vriheide de den erbenom. Capittele vnde Kerken to Hadersleue vnse seleghe groteuader Hertogh Gerd vorbenom. geuen hefft, hebbe wii sinen breff, de dar vpp gegeuen is, hir

na scriuen laten, de van worden to worden ludende is aldus. Gerardus Dei gratia etc.[1]).

Des to tughe hebben wii vnse Koninghlike Secret an dessen vnsen breff heten hangen, de gegeuen vppe vnseme Slote Gottorpe in sunte Thomaszes des hilghen apostels daghe, na Cristi vnses heren gebord veertenhundert in deme sestigesten jare

Dominus Rex per se, presente Domino Conrado Conradi Archidyacono Sleswicensi.

(Registrum Capituli; dette Kongens Privilegium er ogsaa, men mindre fuldstændigt, tilligemed Hertug Geerdts Brev indført i Regesta Christiani primi.)

[1]) See foran Nr. 4.

34.

Kong Christian I fornyer Donationen af Ösby Kirke til Haderslev Capitel.

1460, 21 Decbr.

Copia Jllustrissimi Principis Domini Cristierni Regis Dacie super ecclesiam in Ösby.

Wij Cristiernn van godes gnaden to Dennemarken Sweden Norweghen der Wende vnde Gotten Koningh, Hertoge to Sleswick, Greue to Holsten Stormarn Oldemborgh vnde Delmenhorst, don witlick alsweme, dat wii seen hebben etlike vnser vorfaren Konninghe to Dennemarken vnde ok wandaghes der seleghen Förstinnen frowen Elizabeth Hertoginnen to Sleswick etc. vnnser leuen grotemoder breue, an welken vnsen vorfaren vnde Grotemodere to loue der hilghen drevaldigheid vnde der moder godes Marien, vmbe clenheid willen der rente des Capittels to Hadersleue hebben gheuen vnde incorporeret de Kerspel kerken to Ösby mid allen eren renten vnde nutticheid des suluen Capittels to vodinge, vppe dat se den denst godes vnde der moder Marien des de vlitiger don mochten dach vnde nacht, doch by der kerken to hebbende enen prestere, de dat kerspel vor sta, alse sich boret, vnde hebbe van der kerken dar he sick van moghe berghen. Worumbe wii sodane giffte vnde incorporacien vulbordet vnde bestedet hebbe, vulborden vnde besteden in craft desses breues de erbenom. kerken tobesittende mit alleme rechte vnde vriheid, alse vorscreuen is, deme erbenomet Capittele geuen vppe dat se alleweghen bidden am denste godes vor vnse, vnser husfrouen vnde kindere wolvart vnde ok vor vnser olderen vnde vorfaren, sunderghen vor zelighen Hertoghen Alffs kortes vorstoruen siner olderen vnde brodere selen. Des tor tuchnisse hebben wii vnse Konninglike Secret witliken an dessen vnsen breff heten henghen, de gegheuen is in vnser stad Rendesborch am daghe sancti Thome Apostoli, na godes bort verteinhunderth in dem sestigesten jare.

Ad relacionem Domini Conradi Conradi Archidiaconi Sleswicensis.

(Registr. Capit.)

1460, 12 Marts (!) bevidner Biskop Nicolaus af Slesvig den af Haderslev Capitel indgaaede Forpligtelse, at ville holde Messer for Kong Christian I og hans Slægt, fordi han fornyede Donationen paa Ösby Kirke,

trykt efter Originalen i Diplomatarium Christiani primi, Side 116. Kongens Donationsbrev har altsaa et senere Datum.

25.

Literæ canonicorum Hadersleviensium, quibus testantur, plenam computationem factam esse a Detlevo Wulfson de redditibus, ad fabricam spectantibus.

1461, 3 Decbr.

Omnibus presens scriptum cernentibus seu audientibus Henricus Krogh, Petrus Iwari, Henricus Hermanni, Gregorius Johannis et Petrus Laurencii, Canonici Collegiate ecclesie gloriose virginis Marie Hadersleuensis, Sleswicensis diocesis, in absencia venerabilis viri Domini Tymmonis Smalsteden, Cantoris eiusdem in remotis agentis, Salutem in domino sempiternam. Omnibus et singulis tam presentibus quam futuris constare volumus per presentes, quod nuper die date presencium pro parte honorabilis domini Detleui Wulfson, nostri Concanonici ac prouisoris fabrice ecclesie predicte, de omnibus et singulis redditibus fabricam concernentibus, videlicet pensione colonorum, prouentibus, oblacionibus, emolumentis, seu legatis, et terragio, ac nullis omnino demptis, plenam et sufficientem recepimus computacionem et eorum integram et plenariam solucionem de duobus annis transactis immediate, vnde ipsum dominum Detleuum de omnibus et singulis sic perceptis quitamus et tenore presencium quitum pronunciamus. In cuius rei testimonium Sigillum Capituli nostri presentibus est appensum. Datum et actum anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo primo, feria quinta infra octauas beati Andree Apostoli.

Copia papiri cedule obligacionis fabrice etc.

Omnibus presens scriptum cernentibus seu audientibus Henricus Kroch, Petrus Iwari, Henricus Hermanni, Gregorius Johannis et Petrus Laurencii, Canonici collegiate ecclesie gloriose virginis Marie Hadersleuensis, Sleswicensis diocesis, in absencia venerabilis viri Domini Tymmonis Smalsteden, Cantoris eiusdem in remotis agentis, Salutem in domino sempiternam. Omnibus et singulis tam presentibus quam futuris constare volumus per presentes, quod nuper die date presencium pro parte honorabilis viri Domini Detleui Wulfson nostri concanonici ac prouisoris fabrice predicte ecclesie racione siue computacione plenaria et sufficiente de omnibus et singulis redditibus fabricam concernentibus, legatis et terragiis, nullis omnino demptis, coram nobis facta et habita de duobus annis immediate transactis, Extunc fabrica dicte ecclesie eidem domino Detleuo pro Cruce in lectorio et in medio ecclesie erecta quinquaginta marcis et ex parte fabrice quadraginta marcis exstitit obligata. In cuius rei testimonium Sigillum Capituli nostri presentibus est impressum. Datum anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo primo, feria quinta infra octauas beati Andree Apostoli.

(Registr. Capit.)

36.

Nicolai episcopi Slesvicensis literæ de ecclesia Ösby, a Christierno rege capitulo Hadersleviensi annexa.

1461, 16 Decbr.

Nicolaus dei et apostolice sedis gratia Episcopus Sleswicensis vniuersis et singulis presentia visuris vel audituris, et quos infrascriptum tangit negocium seu tangere poterit quomodolibet in futurum, Salutem in domino sempiternam et presentibus fidem indubiam adhibere. Literas Serenissimi ac Jllustrissimi Principis et domini, domini Cristierni dei gratia Dacie Swecie Noruegie Slauorum Gottorumque Regis, Ducis Sleswicensis, ac Comitis Holtzacie Stormarie Oldenborch et Delmenhorst, eius vero appendente sigillo de cera rubea albe impressa munitas, sanas integras illesas non cancellatas nec viciatas, sed omni prorsus vicio et suspicione carentes, nobis pro parte honorabilium virorum nobis in Cristo dilectorum dominorum Cantoris et Capituli Ecclesie Hadersleuensis nostre diocesis presentatas, cum eo quo decuit honore noueritis nos recepisse, huiusmodi sub tenore vulgari.

Wy Cristiern van godes gnaden etc. Dat. Rendesborch am dage S. Thome 1460. etc.

Post quarum quidem literarum regiarum presentacionem et recepcionem nobis et per nos, vt premittitur, factas, fuimus pro parte dictorum dominorum Cantoris et Capituli debita cum instantia requisiti, quatenus literas ipsas et in eis contenta pro diuini cultus in prefata ecclesia Hadersleuensi manutencione et augmento approbare et confirmare, ac alias circa hec necessaria et oportuna auctoritate nostra ordinaria facere dignaremur. Nos igitur attendentes, quod spiritualia ac diuini cultus sine temporalibus minime subsistere valent, quodque in eadem ecclesia Hadersleuensi, vbi prouentus et redditus incrementa receperunt, diuinus cultus gloriose temporibus nostris inchoatus sine subuencione temporalium cito euanescet, primo donacionem juris patronatus ecclesie in Ösby, ut premittitur, eis factam confirmamus et approbamus, ipsamque ecclesiam in Ösby cum omnibus suis juribus redditibus prouentibus et emolumentis dictis dominis Cantori et Capitulo ad honorem dei omnipotentis et beate Marie matris eius pro diuini cultus ampliori augmento, auctoritate ordinaria, et quantum in nobis est, anneximus vniuimus et incorporauimus, ac annectimus vnimus et incorporamus perpetuis temporibus, ipsosque Cantorem et Capitulum in eiusdem ecclesie in Ösby ac jurium ipsius possessionem realem et actualem induximus et inducimus per presentes. Saluis tamen infrascriptis, videlicet quod ad eandem ecclesiam ex nunc, quociens eam vacare contigerit, nobis aut successoribus nostris ydoneam ipsi domini Capitulum presentent personam infra tempus et juxta formam juris instituendam tanquam perpetuum vicarium eiusdem ecclesie curatum. Et ut perpetuis temporibus clarior inter dictos dominos capitulum et curatum vicarium huiusmodi de dicte ecclesie fructibus hinc inde leuandis

sit concordia, dicto curato vicario pro tempore vnam quartam decimarum annonalium olim rectori dicte ecclesie debitam porcionem et per eum eligendam, Reliquas vero tres quartas earundem decimarum annonalium dictis dominis Cantori et Capitulo reseruamus, Ita quod dictus vicarius curatus vnam, et ipse Cantor et Capitulum tres huiusmodi decimarum annonalium quartas annuatim leuare, locare, dislocare ac libere de illis habeant disponere, prout ipsis hinc inde melius fuerit visum expedire. Ceteraque omnia et singula ipsius ecclesie jura prouentus redditus fructus decimas viuas oblaciones et emolumenta tam de viuis quam defunctis hucusque consueta vicarius ipse leuabit, et exinde jura Episcopalia et Prepositi singulaque onera tam consueta quam inconsueta tenetur sic astrictus. Volumus tamen quod ipsi Cantor et Capitulum de fructibus dicte ecclesie per eos leuandis quater in anno, prout inceptum est, sollenniter teneant et teneri procurent memorias singulorum principum huius patrie defunctorum, pro quibus assignent ad minus decem marcarum redditus more solito distribuendos, Quodque similes decem marcarum redditus inter canonicos presentes in missis et vesperis in quadragesima singulis annis a die cinerum incipiendo, quousque durauerint, omnibus diebus Mercurii et Sabbati pro qualibet vice sex denarii vsuales destribuantur, Residuum vero ex dictis tribus partibus seu quartis decimarum huiusmodi communitati dictorum dominorum Capituli applicamus. Si eciam secundum varietates temporum redditus memorate ecclesie Ösby plurimum augmentarentur, aut eciam, quod Deus auertat, decrescerent, reseruamus nobis et nostris successoribus plus aut minus dictis dominis Capitulo et perpetuo curato vicario posse reseruari, vnius parte aucta et alterins detracta, secundum quod bona dictauerit conscientia. Que omnia et singula dictasque literas regias et in eis contenta et hunc nostrum processum vobis omnibus et singulis supradictis et vestrum cuilibet intimamus et notificamus, ac ad vestram et cuiuslibet vestrum noticiam deducimus et deduci volumus per presentes. In quorum omnium et singulorum premissorum fidem et testimonium presentes literas fieri et per Notarium Publicum infrascriptum subscribi et publicari, nostrique fecimus ac mandamus sigilli appensione communiri. Datum et actum in ecclesia Hadersleuensi, loco capitulari eiusdem, sub anno natiuitatis domini M. CCCC. LXI. Indictione nona, die vero Mercurii, sexta decima mensis Decembris, Pontificatus sanctissimi in Cristo patris et domini nostri Domini Pii diuina prouidencia Pape secundi anno quarto. Presentibus ibidem honorabilibus et discretis viris dominis Nicolao Mestmaker et Andrea Nicolai presbiteris Bremensis et Sleswicensis diocesis, nec non Johanne Soest et Paulo . . . . clericis Lubicensis et Ripensis diocesis, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Sifridus Conradi clericus Sleswicensis Publicus Imperiali auctoritate Notarius subscripsit. (Registr. Capit.)

37.

Haderslev Capitels Revers angaaende en til samme overdragen Gaard i Haderslev.

1464, 5 Mai.

Alle men thette breeff zee eller höre læses helse wy Cantor oc gantze Capittel i wor fruwe Kirke i Hadersleff ewinneligh met gudh, oc kennes i thette wort breff, ath wy ere saa ower enæ worthet met Here Mathis Tyggesson wor methbrodher, ath wy skulle nw ath pasche nest tilkommende aname i wore wære then gardh, som Mathis bager nw i boor, östen fraa fornefnde wor fruwe kirke i Hadersleff, meth fuld macht wordnethe i oc aff ath sette effter then tiidh, oc leyæ oc renthe vpp ath bære, och skulle wy oc wore effterkommere effther then tydh, emethen fornefnde Her Matthis lewer, giffwe hannum hwart aar innen ottende dagh effter sancte Martens dagh two lubske mark til leyæ aff fornefnde gardh meth syne tilhöringh. Oc nær fornefnde Her Mattis Tyggesson ær dödh, tha schal fornefnde gardh met syne tilhöringh fry oc qwiit komme till oss oc wore effterkommere til ath vppeholde gudhz thieniste met, effter the breffues ludelse, som oss paa fornefnde Her Mattisses wegne anthwerthet ære paa fornefnde gardh. In cuius rei euidenciam et robur sigillum Capituli memorati presentibus inferius est appensum. Datum Anno Domini M. CD. LXIIII in profesto beati Johannis apostoli ante portam latinam. (Registr. Capit.)

38.

Literæ Capituli de memoriis, pro Laurentio Nicolai rectore ecclesiæ Heils instituendis.

1464, 28 Octbr.

Copia litere date Domino Laurencio Nicolai Mariano super memoria ipsius et parentum suorum.

Nos Tymotheus Smalstede Cantor totumque capitulum collegiate ecclesie Hadersleuensis publice recognoscimus per presentes, quod nos sub die date presencium capitulariter congregati recepimus et subleuauimus in bona et datiua moneta ab honorabili viro Domino Laurencio Nicolai, Rectore parochialis ecclesie Hoghelse ac perpetuo vicario in Capella Marianorum nostre ecclesie, triginta marcas lubecenses in auro et grossa moneta. Quas triginta marcas idem dominus Laurencius pie motus ad honorem sancte trinitatis pro perpetua memoria sua et pro salute animarum parentum et benefactorum suorum donauit et assignauit nobis et nostris successoribus perpetuo, tali sub condicione, quod nos Cantor et Capitulum ac nostri successores debeamus et teneamur, prout ad hoc nos per presentes obligamus, pro predictis triginta marcis quamprimum poterimus emere certos redditus annuales perpetuos quanto plures possumus. De quibus singulis annis viuente dicto domino Laurencio qualibet secunda feria, primam

dominicam aduentus domini immediate sequenti, debemus et volumus cantare vigilias nouem lectionum in summo choro post vesperas, et sequenti die missam animarum ante summum chorum pro parentibus et benefactoribus ipsius domini Laurencii et pro omnibus fidelibus defunctis fideliter oraturi cum omnibus presbiteris membris ecclesie nostre existentibus et memoriis interesse solentibus cum oblationibus in missa predicta, et alias cum omnibus solempnitatibus iuxta consuetudinem ecclesie modernam. Ita tamen, quod in missa huiusmodi habeatur collecta pro peccatis et fiat memoria ipsius domini Laurentii inter viuos, et post Ewangelium in commendatione ad populum nominatim oretur pro quo[n]dam pie memorie Domino Andrea de Hoghelse predecessore suo et ceteris premissis, sed postquam deo iubente dictus dominus Laurencius ab hac luce migrauerit, extunc tempore prenotato cum vigiliis et missis, vt prescribitur, ipsius Domini Laurentii memoria vna cum memoratis suis parentibus et benefactoribus annuatim peragetur. Et nominatim pro dicto Domino Laurentio in missa huiusmodi sub commendatione vulgari ad populum erit orandum cum premissis parentibus suis et benefactoribus. Nos insuper Cantor et Capitulum supradicti pro firmiori obseruatione premissorum potestatem dedimus et per presentes damus dicto domino Laurentio suis heredibus vel literam nostram huiusmodi de voluntate ipsius habentibus, Quod si premissa omnia futuris temporibus, quod Deus auertat, non obseruarentur, quod extunc legitima monitione precedente a nobis et nostris successoribus possint repetere predictam summam triginta marcarum et illam pro memoria huiusmodi obseruanda alibi, prout ipsis melius videbitur, deputare. In quorum omnium fidem et testimonium presentes literas fieri et nostri capituli sigilli iussimus appensione muniri. Datum Anno Domini M CCCC L XIIII. ipso die sanctorum Simonis et Jude Apostolorum, in loco nostro capitulari. (Registr. Capit.)

39.

Literæ capituli de curia quadam canonicali.

1465, 4 Febr.

Copia litere date Domino Gregorio Johannis super curia Domini Petri Vbbonis.

Nos Capitulum collegiate ecclesie Hadersleuensis, attendentes ecclesie sue dampnosum, quando habitaciones ministrorum ipsius deuastantur et non in esse conseruantur, hinc curiam canonicalem, que palam omnibus notorie ruinam minatur, quam nunc honorabilis dominus Petrus Vbbonis canonicus et frater noster inhabitat, situatam penes cimiterium fratrum predicatorum transversaliter, Honorabili domino Gregorio Johannis concanonico et compopulari nostro ad vitam suam de consensu Reuerendi in Cristo patris et domini nostri gratiosi Domini Nicolai Episcopi Sleswicensis ac dicti domini Petri Vbbonis concessimus et concedimus per presentes, sub ea condicione, ut eandem, prout consensit dictus dominus Petrus, in inferiori casa penes aquam edifica-

tam, post festum beate Walburgis continuo proximum personaliter inhabitare, ac eam, ut decens fuerit, edificare et edificia sua ruinosa debeat reparare, ut, postquam nutu dei debitum carnis persoluerit, pro sua memoria in dicta ecclesia perpetue tenenda taxari per nos merito valeat atque possit. Promittimus tamen bona fide, quod pro successore dicti domini Petri aliam curiam canonicalem assignabimus competentem. Volumus etiam, quod huiusmodi curia, viuente dicto Domino Petro, inhabitetur absque aliis dicti domini Petri incommodis injuriis atque dampnis. In quorum omnium testimonium nostri Capituli sigillum presentibus duximus appendendum. Et nos Nicolaus dei gratia Episcopus Sleswicensis in huiusmodi concessione et ordinacione expresse consensimus, et premissa omnia et singula approbamus, ratificamus et approbamus per presentes. Et in fidem et maiorem euidenciam premissorum presentes literas nostri sigilli appensione jussimus et fecimus communiri. Datum anno Domini M CCCC LX quinto, die vero lune, quarta mensis februarii, in Capella sancti Bartholomei apostoli.

Et ego Johannes Boesze, Imperiali auctoritate Notarius Publicus, presens fui, quod dictus dominus Petrus Vbbonis sponte libere et ut apparuit voluntate bona consensit, ut memorata curia alicui canonico assignaretur juxta placitum capituli, ac quod inferiorem casam, que juxta aquam est, possit inhabitare et ea sic ab eo audiui die et hora suprascriptis, et ad hoc dictus Reuerendus pater Dominus Episcopus me tanquam Notarium requisiuit, presentibus honorabilibus dominis Henrico Krogh et Detleuo Vulfardi, canonicis Hadersleuensibus ad hoc per me requisitis, quod protestor hoc scripto proprie manus mee. (Registr. Capit.)

40.

Literæ Capituli Hadersleviensis de fundatione lectoratus.

1465, 5 Febr.

Copia litere recognitionis date domino nostro gratioso super fundacione doctoratus etc.

Nos Capitulum Hadersleuense omnibus presencia insinuaturis, in domino salutem. Vt nostris temporibus omnipotentis dei honor ac intemerate virginis Marie patrone nostre et omnium sanctorum laus in ecclesia et opido Hadersleuensi pro nostra et tocius populi prepositure Barisysel salute augeri, et errores, quibus dyabolus fideles Cristi inficere non cessat, extirpari possint et valeant, studiose intendimus, ut in predicta ecclesia Hadersleuensi Lector siue Magister in sacra pagina, sicuti in multis ecclesiis Almanie solitum est, habeatur, et hoc minime fieri posse aduertimus, nisi vberius in necessariis sibi prouideatur. Hinc leta cum gratiarum actione qua possumus donationem inter viuos et perpetuam tricentarum marcarum lubicensium quam fecit Re-

uerendus in Cristo pater et dominus noster gratiosus, Dominus Nicolaus Episcopus Sleswicensis ad sustentacionem dicti Magistri, cum eum habuerimus, suscepimus, Et vt eidem domino Lectori siue Magistro Canonicatus et prebende actu per mortem bone recordacionis Domini Tymmonis Smalstede, quondam Cantoris et Canonici Hadersleuensis, vacantes reseruentur, consensimus ac per presentes consentimus, cum corpore prebende vno de melioribus, quod videlicet nunc obtinet Dominus Henricus Krogh Concanonicus noster, situatum in Kirstorp parochie Wilstorp, dummodo et quam primum ipsum vacare contigerit siue per mortem ipsius domini Henrici vel eciam per opcionem ipsius ad aliud corpus. Habeat eciam dictus Magister siue Lector locum in capitulo et stallum in choro immediate post Cantorem et vltra seniorem Canonicum ipsius ecclesie, ita tamen quod cum Magister siue Lector huiusmodi rogatus fuerit, gerat et sollicitat negocia Capituli et ecclesie supradicte. Verbum dei eciam festiuis diebus, quibus Canonici sunt regentes, dummodo per Canonicum ad quem sermo pertinet ad octo dies ante rogatus fuerit, ac aliis diebus cum a Capitularibus fuerit supplicatum ad populum prædicet. Bis eciam omni septimana non impeditus lectionem aut spiritualem exhortacionem coram clero faciat. Vt huiusmodi tam salutare opus ad effectum debitum possit deduci, fundum parochialem in occidenti Ecclesie situatum, cum omnibus suis edificiis et pertinenciis ad officium lecture predicte de consensu dicti domini Episcopi perpetuo donauimus ac donamus per presentes. Promittimus bona fide pro nobis et successoribus nostris ordinare, quod in eodem fundo edificetur domus lapidea cum cellario testudinato in altitudine vltra cellarium cum duobus lobiis in longitudine triginta sex pedum et in latitudine viginti duorum pedum. Pro hiis exhibentur de fabrica materialia laterum et cementi. Dictus vero Lector pro tempore eandem curiam suis expensis extunc perpetuo in esse conseruare teneatur. Quodque etiam dicti Lectores siue Magistri post obitum suum de bonis suis memoriam ad minus in valore triginta marcarum Lubicensium sicuti ceteri Canonici facere teneantur, si saltem deductis debitis tantum in bonis habuerint, Et ob hoc dicti Lectores siue Magistri participes esse debent in omnibus memoriis solennibus et manualibus chori distribucionibus, sicuti ceteri Canonici. Summam eciam missam ebdomadatim cum visitacione chori sub emolumento consueto seruare debent et altaria respicere, si que eis in ecclesia conferantur, et diebus festis interesse debent missis et processionibus in aliis diuinis, si causa studii vel lectionum absentes fuerint, excusantur. Ad cappam eciam choralem siue propinam juxta statuta soluendam non teneantur, sed loco illius pro successoribus suis librum vel libros vel aliam rem valoris sex marcarum cedentes vel decedentes relinquant. In quorum omnium fidem et testimonium presentem literam nostram sigilli nostri appensione jussimus communiri. Datum Hadersleff Anno Domini M CCCC LX quinto, die martis, quinta mensis Februarii. (Registr. Capit.)

41.

Haderslev Capitels Skjöde til Ludvig Nielsen (Rosenkrands) Ridder, paa en Gaard i Tjærborg i Skadsherred.

1465, 26 Marts.

Copia litere sigillate Domino Ludouico Nielscn militi super bona in villa Tierby.

Wy Pether Laurensson Cantor i Hathersleff ok gantze Capittel i samestedh gör wittherligh alle i thethe wort opne breff, thet wy haffue soldh oc schoth, sællie oc schodhe tiil ewinnelighe æye thenne breffuiser Hetherligh oc welbordigh man Her Lodhwiigh Nielsson Ridder, worth oc Kirkens rette gotz, som ær en gordh liggendis i Wardsysel, i Skatzhæret, i Tierburgh soghn oc i Tierburgh by, som nw[1]) paa bor, oc orlighe giffuer tiil skildhe thre ortiigh korn, medh alle sine tilliggelsse oc retticheit, som ær agher oc engh, skoff oc mark, fæægank fiskewatn woth oc thywrth, ænthet vndenthaghet, ehwat thet hælst neffnes kan, som nw tiil forskrefne gardh ligger. Oc tilbinde wii oss oc wore æffterkommere ath frii frelsse oc fulkommelighe tiil at staa forskrefne Her Lodhwigh oc hans sandh arffuinghe forskrefne gardh for hwer mans tiltale, som ther vpa kan tale medh rette. Ok skædhe thet swo, thet gudh forbiudhe, ath forskrefne gardh oc gotz wordhe Her Lodhwigh forskrefne æller hans sandh ærffuinghe affwunnen medh noghen rette, tha tiil byndhe wij oss oc wore effterkommere ath holdhe thet forskrefne Her Lodhwigh oc hans ærffuinghe vdhen alle skadhe. Oc kennes wij oss forskrefne Cantor oc Kapittel enghen rethigheit ath haffue y forskrefne gardh oc gotz effter thenne dagh. Oc kennes wii ath haffue fult jordh gotz fanghen aff Her Lodhwigh for forskrefne gardh, swo ath wii tacke hannem for godhe betalinghe. In cuius rei testimonium sigillum nostri Capituli est appensum. Datum Anno Domini M. CCCC. LXV. in crastino annunciacionis beate Marie virginis.

(Registr. Capit. Om Capitlets Eiendomme i Tjærborg see foran Side 25.)

[1]) Navnet fattes.

42.

Haderslev Capitel bevidner, af Otto Ranzow at have modtaget en Pengegave til Vedligeholdelse af en altid brændende Lampe og Afholdelse af Messer.

1468, 6 Decbr.

Talis litera est forte apud Consulatum super donatione CC marcarum et LX marcarum Ottonis Rantzowe, in qua Capitulum obligatur ad duas missas omni ebdomada et ad lampadem coram sacramento tenendum.

Wy Petrus Laurentii Sangmester vnde ghantze Capittel tho Hadersleue bekennen openbare in desseme breue vor alswemen, dat wy hebben vntfanghen van deme

duchtighen Knapen Otto Rantzowen in openen breuen vnde redem ghelde Sostich mark penninge, dar wy vnde vnse nakomelinghe scholen vnde willen medė holden ene lampen vor deme werden hilghen lichame in vnser kerken dach vnde nacht sunder vnderlate tho bernende, Item twe hundert mark van deme summen den he hefft by deme strenghen Heren Detleue Reuentlow Rittere, dar wy vnde vnse nakomelinghe scholen vnde willen von holden effte holden laten twe lesemissen alle weken tho ewighen tiiden vor eneme altare dat wy scholen laten buwen in deme erde(?), by des hilghen lichames altare vnde scholen wyen laten in de ere godes vnde sunte Annen, dar wy ok tho holden scholen alle retschop tho der missen, dar de sulue Otte vor sik vnde syne Kindere syne legherstede hefft ghekoren, wanere dat en ghod eschende wert, vnde dar tho vorantwordet hefft enen valen tho deme buwethe vnser Kerken vorscreuen. Desse vorscreuene missen vnde lampen schole vnde wylle wy Sangmester vnde Capittel vorscreuen vnde vnse nakomelinghe zo holden effte holden laten, alse vorscreuen is, van paschen an neghest komende tho ewighen tiiden, by redelker penen dar vppe tho settende, Dar ok mede tho netende wes ghude mynschen dar vurder moghen thogheuende werden. Weret ok dat dar vorsumenisse an scheghe vnde, dat ghod affkere, de lampe vnde missen degher vorlecht worden, zo moghen de hebbere desses breues na rechtliker vormaninghe zodane summen penninge alse vorscreuen is, wedder van vns vnde vnse nakomelinghe eschen vnde manen, vnde de keren an ghodes ere, wor en dat dunket nütte wesen. Des to tughe hebbe wy vnses Capittels Ingesegel henghen heten vor dessen breeff. Gheuen na Christi bord M.CCCC.LXVIII in die Nicolai episcopi. (Registr. Capit.)

1473, 21 Octbr. udstæder Petrus Laurencii Sangmester og Capitel i Haderslev en Revers angaaende forskjellige Pengegaver (Renter i Vesterherred Föhr) af Biskop Nicolaus af Slesvig, nemlig 7 ℔ L. aarlig Rente til „weithen vnde rogghen brod", til Domherrerne og andre Præster; 7 ℔ L. til „twyere prestere de dachlikes lesen dat Evangelium vnde Epistolen an deme hoghen kore", hvortil Capitlet vil föie af egne Midler 7 ℔ L. aarlig Rente og fri Bolig; 7 ℔ L. „vore de armen scholere de dachlikes tho kore ghaen"; 7 ℔ L. „to nütticheit der armen bedderedighen vnde pelegrimen an deme gasthuse binnen Hadersleue". Trykt efter Registrum Capituli i: Michelsen, Nordfriesland im Mittelalter, Side 249—250.

1479, sub dato Coldingen sabbato post omnium Sanctorum (6 Novbr.) lxxix, stadfæster Kong Christian I en af hans Broder Grev Geert til Lector og Domherre i Haderslev Jacob Horstman udstædt Forskrivning. Det hedder her: — „So als denne de Eddele wolgeboren here Gerdt to oldenborch vnd delmenhorst Greue vnse leue broder deme werdigen heren mester Jacob horstman lector in der hilgen scrifft vnde domheren to hadersleue sinen nakomelingen vnde der kercken to hadersleue vor ij^c lub. mark — houetstols, De wij der Erbarn frouwen dorotheen benedictusz van Aleuelde to Dornigen eeliken husfrouwen van eres zeligen broders michaelis hesten wegen schuldich weren, van vnser wegen xij lub. mr. Jarliker rente Jn vnde vth vnser rechter plicht vnde Jarlikes schatte vnser Stad hadersleue, alle Jar — van vnsen leuen getruwen borgermesteren vnde Radtmennen darsuluest vnvortogert to betalende, Jn vnser namen — opp eynen wedderkopp vorkofft — hefft, Als dat de houetbreff deme opgenanten mester Jacobo horstman sinen nakomelingen vnde de kerken to hadersleue — darouer gegeuen —, vthwiset" —. (Af Regesta Christiani primi. Cf. Nordalb. Studien VI. 284.)

43.

Hertug Frederiks Stadfæstelse af Capitlets Friheder.

(1509?)

Frederick van gots gnaden etc. don witlick vnde apenbare allenn vnde eynem yderen, Dat de werdigen heren Cantor vnde Capittel vnser leuen frouwen kerken tho Hadersleue vnns ytlyke priuilegie vrygheyde ofte rechticheyden, deme gemelten Capittel vnde kerken vnser leuen frouwen van vnszeme zeligen older vader hertogen gert gnedlich vorghunnet vnde ghegheuen, Ock de suluesten durch vnsen zeligen hern vader Cristiern konnynck tho dennemarken hertogen tho sleszwyck vnde mere ander hern vnde fursten tho sleszwyck hertogen bowillet bouestiget vnde bostedighet, irschynnen vnde enthoghen hebbenn, vnns demodighenn anvallende, wij de ghesuluesten Jn aller mathe mochten bowillen tholaten vnde bouesten, marien der moder Christi vnde erer kerken vnde Capittele tho baten vordel vnde profijt, gantzes vlytes biddende, Wij de gedachten priuilegie herlycheyden vrygheyden vnde rechticheyden, wo vore irtoghet, hebben angeszeen, vnde gode vnde syner werden moder marien thon eeren vnde werdicheyt, Ock vmme vnsere voreoldern vnde vnser ock vnser gheslechte zelen zelicheyt De upgenanten priuilegie herlicheyde vrygheyde vnde alle rechticheyde, deme ergemelten Capittel vnde vnser leuen vrouwen kerken tho hadersleue van vnsen zeligen voreoldern vnde allen andern fursten vnde heren hertogen tho sleszwyck In allen eren lansten deneren vndersaten houeren katheneren vnde luden gheghunnet vnde ghegheuen, wij de szo ock vnde nicht myn, ghelyck der domkerken tho Sleszwyck jn aller mathe gegeuen syn, effthe de suluen hyr Inne bestempet werenn van worden tho worden, tho ghelaten vnde vorghunnet hebbenn, Tholaten vorghunnen bouesten vnde bostedighen de vpgenanten hern Cantor vnde Capittel vnd der kerken, bomechtighen Sze van eren lansten deneren vndersaten vnde luden moghen befurderen hebben vnde heuen alle broke Jnt hogheste vnde sydeste, ock de Jn erem vnhorszame ofte vreuele nach lant rechte tho straffende tho grypende vnde Jn ere eghene were tho settende vnde tho bos(c)attendė lyck van en tho hebbende vnde bomanende, Gheuen vnde ghunen en alle herlicheyt vrygheyt broke temelyke boscattinghe vnde alle ander rechticheyt, nichtes vthghenamen szunder dȧt blothrycht vnde swert, Dar der wilke vmme dotslach deuerye kerkenbrekent mortbrandt ketterye vorrederye vnde der ghelyck durch vnsz ofte vnszen ampluden vnses Slotes hadersleue der haluen worden entlyuet ofte vorrychtet, ofte . . dat lan(t) rumeden vnde vorlepen, Schal all ere gud vnde broke voruallen szyn an dat Capittel vnde kerken ergenomet, Szunder de frunde wolden des voreordelden doth kopen vnde redden van vnsen ampluden, wilkent wij vnns beholden, szundere den broke. Vornichten vnde vorlaten ock alle vnplicht vnde vnwan, durch vnsen amptluden der vpgenanten Capittels vnde kerken tho ha-

deneren vnde lansten vpgelech, Szunder rejacht vnde bojacht haueren, haszendeme nysse, dar vore ij Capittels lansten tyeghen eynen bunden Jarlykes eyne ko tho gheuende scholen ghelecht vnde ghelykent werden, wilkent men is, dar mede alle besweringe den jacht haluen scholen enthauen syn. gie, sus vornyget vnde alle vrygheyde den vpgenanten Capittel vnde le byszundern durch vnns vorghunnet vnde ghegheuen, Bouesten vnde sze iegenwardigen In kraft vnde macht dusses vnses breues. Vor-n ampluden vogeden etc.

'apir, udateret, og noget skjödeslöst conciperet; den chronologiske Plads bestem- Revers af Capitlet.

44.

sig til at holde Memorier og Messer for Hertug Frederik, 'ægt, fordi han stadfæstede Capitlets Privilegier.

1509, 13—20 Juli.

r vnd gantze Capitell der domkerkenn tho Haders-nde myd dusseme vnseme apene breue vore alsz-n hochghebornn fursten vnd herenn hernn ffrede-artoghen tho Sleszwyck ock tho Holstenn etc. 'ichenn ghnaden tho danckbarheyt darumme de -rken priuilegie vnd vrygheydenn, van oldinges erenn vnd luden durch furstenn vnde hernn get vnd mher vrygheyt vorghunnet, vnde ilkere wij szynen ghnaden weren plichtich ns vnde vnse nakomelingen, Syne furst-nyd erenn kynderenn, de se nu vnde s werdenn tho samende hebbende, dach-een vore deme hoghen altare jn vnser kerkenn by memorien der leuendygenn vnde nha ereme affghange jn der ien namelychen tho hebbende, jnnighenn tho gode vor sze biddende, jn le de alleweldighe god sze sampt vnde byszunderun jn lucksaligheme rege-langher woluart tho deme dennste godes moghe vristenn vnde entholdenn, nbauen alle jar des andernn daghes na sunte Margareten Eyne mysse van frouwenn jn denn orgelen myt aller herlycheyt jn deme hoghen chore nn leresye vnd regenten vor de erghedachtenn vnszenn ghnedigen hernn harto-erych syne furstynnen vrouwen Annen vnd eren kynderenn vnd geslechte ende dechtnisse szunderges van enn myd collecten tho holdende, de wyle

de suluesten vnse gnedige here hartoch ffrederych vnd syne hochgheborn furstynne vrouwe Anne Jn deme leuende synt. Dar nha nach schickunghe godes nha erer beyder ofte eyner affghanghe Scholen vnd willenn wij vnd ock vnsze nakomelinghen tho ewyghenn tyden de vpgenante mysse, wo bouen gheroret, wandelen jn eyne ewyghe memorien, des auendes vigilien vann Neghenn lectien des andernn daghes zelemissen myd allen domheren vnd vicarien tho holdende, ock tho offerende wo wonelyck is, vnde jn vigilien vnde myssen tho biddende vor des ghemelten herenn hernn frederyches vor olderenn vnd nomelychenn vor zeligenn mylder dechtnisse konnyngh kerstenn vnde zeligenn konnynghynnen Dorothea vnde dar neghest vor vnsen erghedachten hernn hernn ffrederyche vnd syne furstynnen frouwen Annen ere kyndere vnd alle gheslechte tho ewighenn tyden, de alleweldighe god enn sampt vnd bijszunderen gnedich vnd barmhertich vorghyffnisse erer szunde jm leuende ghewarketh tho irlangende moghe irschynen. Wilkere stucke vnde articule alle sampt vnd byszunderenn lauen vnd seggen wij Cantor vnd Capittell erbenomet vor vnns vnde vnse nakomelingen stede vast vnuorbrokenn wol tho holdende szunder jenighe argelist hulperede ofte jnsaghe. Des tho groter orkunde vnde warheyt hebben wij vnses Capittels jngesegel heten henghen bonedden vor dussen breff. Datum Hadersleue Anno dominj vefteynhundert vnd Neghen am daghe Margarete virginis.

Original paa Pergament med et Segl. Udenpaa med en Haand fra 16de Aarhundrede: Das Capitel von Hadersleben sal Ewige Memorien fur dij herrn zw Holsten halden; Es ist nhun auszgeweyhet.

45.

Hertug Frederik tilkjendegiver Capitlet i Haderslev, at have befalet Borgemester og Raad sammesteds, at holde de af hans Moder til Lectoratet givne Penge tilbage, da Capitlet ikke besætter Lectoratet, men deler Pengene imellem sig.

(1511.)

Vnnszer beszonnder gunst zuuor. Wirdigenn liebenn andechtigen. Als vnser fraw muter, der got vom himmel gnedig sey, ausz milder andacht euch allen vnd der Stifftkirchen zu hadersleben zu eren vnd bestandt eine lectorey gefundirt, vnd etzlich gelt von dem rathe daselhst dar zu ..lichen gegeben, welch gelt ir doch ein zeitlangk vnder euch selbst geteillet, keinen lector gehalden, das vnser frawen mutter andacht auch der fundacion dar vber vollen zogen gar nicht gemesz, vnd wie wol das mehr dann eins durch vnser amptleude mit euch (ge)handelt, haben wir doch dem bisher keine anderungh befunden, derwegen vns als vervolger vnser fraw muter g..igen vnd milden andhacht nicht gezimen wil, euch solch gelt vnder einander teilen zuuolgen vnd die lectorey lenger zu vaciren lassen, darvmb wir dem Rath zu hadersleuen gebothenn

sulch gelt an sich zu halden vnd nicht auszzugeben, szo lange wir sehen vnd selbst erkennen, das ir einen vorstendigen vnd gnugsamen lector haben, vnd vnser frawen mutter gestiffte gnugk thutt, der halben an euch gantzer ernster meynungh begern vnnd willen, ir den Rath sulchs geldes halben gantz vnd al vnbemuhet vngemanet lasset vnd euch an sie mit geistlicher furderung bis zu der zeit nicht sterket. Daran geschidt vnser ernste vnd gantze meynunge. Datum 2a post Augustini.

An das Capittel zu hadersleue.

Original Cancelliregistrant fra Hertug Frederiks Tid.

46.

Hertug Frederiks Befaling til Borgemester og Raad i Haderslev, at holde de af hans Moder til Lectoratet givne og hos dem staaende Penge tilbage indtil videre.

(1511.)

Vnser gunst zuuor. Ersamen leuen getreuen. Wir haben euch jungst ernstlich gebothenn, das gelt szo vnser fraw mutter löblicher gedechtnis vff euch zu der lectorey zu hadersleue milder andacht gegeben, nicht ausz zugeben, szo lange vnser frawen mutter andacht volge vnd gnugk geschecht vnd wir selbst befunden, das die thumherren einen lector hetten der gnugsam were, demselben szo nach ist noch vnser gantze ernste meyning vnd beuel, ir wollet angetoget gelt gar vnd al von euch nicht geben nach reichen, szo lange ir des von vns weytern beuel erlanget, haben auch hieneben an das capittel geschriben, euch deshalben vngefurdert vnd vnbemuhet zu lassen, zuuorsichtig demselben alszo thun werden. Das wir euch darnach zu richten nicht mochten vorhalden. Datum vt supra.

An den Rath zu hadersleue.

Original Cancelliregistrant fra Hertug Frederiks Tid.

47.

Hertug Frederiks Skrivelse til Johan Wulff, Domherre i Haderslev, som anmodes om at tage en Skrivelse med til Kongen, hvori denne bedes ogsaa paa Hertugens Vegne at fremme Sagen om Jubelaar og Aflad hos Paven.

(1512.)

Vnnszer gunst Zuuor, Wirdige liebe andechtige, Nachdem ir vns berichtet, dasz jubeljar vnnd ablasz, szo itzundes der bapst jn Denemargk vnd diesze landt mit einem Essardus gnandt geschickett, reuociret vnd widerruffen sey, darvmb villeichte de k. w. von denemargk an bepsliche heyligkeit schicken werde, die jubeljar szo sein heyligk. dem konige vnd vns zu gottorff verlenet, nu auff dat anstande vorjar angan vnd vollen zog habenn mogen, der halben haben wir an sein k. w. geschribenn vnnd ge-

bethenn, das sein g. sulchs zu gleich vor vns mithe wolle befurdern. Darvmb an euch vnser gutlich beger vnd fleissig ansynnen ir wollet denselben vnsern briff vorantwort, vnd das sulchs durch vnsern hern bruder mit dem ersten moge gefurdert werden, furtsetzen vnd mit allem vleissen befurdern, vnd szonderlich das die ko. w. mitte wille lassen befurdern ob wer were der wasz Zu den capellen ader kirchen, vff die dasz ablasz jm Jubel lautet, oder auch sunst vmb gnade vnd ablas willen offern vnd geben wolde, das sein k. w. vnd wir sulch gelt ader was das isz nach vnszerm geuallen an geistliche lehen ader kirchen gut legen mogen. Wersz auch sach, das sein k. w. sulchs zu tun nicht gesint, alszo denne begern wir ir euch mit dem ersten bey vns erfugen willet zubedenken vnd zu rathslagen, wo vnd welcher gestalt wir selbst vnd vor vns das vorfurdern vnd von bepstlicher heyligkeit beholden mochten, vnd euch der an wy wir vns gentzlich versehen vleissig beweiszen werdet, sein wir vmb (euch) jn beszondern gunsten vnd gnaden alletzeit zubeschulden gneigt. Datum etc.

An Er johan Wolff thumhern zu hadersleue.

Original Cancelliregistrant fra Hertug Frederiks Tid. Dette og de tvende foregaaende Breves Aarstal bestemmes ved deres Plads i Registranten. I Registranten, umiddelbart foran Brevet til Johan Wulff, findes ogsaa H. Frederiks Brev til Kongen om samme Sag. Deri hedder det: — „Der wirdige — her Johan Wolff thumhere zu hadersleue, E. k. w. geschicter nach Rome, hat vns Jn seiner abe vnnd wider reisze von Rome berichtet, wo er vor e. k. w. jn denemarcken vnd vns auff vnszer capellen zu gottorff vnd sandt georgen dar fur ein Jubel oder gulden Jar bey bepstlicher heyligkeit — erholden vnd auszgericht, welchs doch aller ersten vber funff Jar (angesehenn villeicht das sein heyligkeit albereit jn die reiche zu denemargk vnd diesze landt ein dergleichen ablasz geschickett) angehen szolde". — Om „Johannes Wlff" i Aaret 1512 see ogsaa: Hvitfeldt, Folioudgaven II. 1086; Aarsberetninger fra det Kongl. Geheimearchiv I. 49.

I Aaret 1517, 30 Januar stadfæster Bispen af Slesvig Otto Sehesteds Fundation af et Vicarie i Haderslev Kirke; i det af Bispen derom udstedte Aktstykke hedder det: Wy Gosck vann Aleuelde — doen witlick apenbar bekennende, Dat — De duchtige Otto Sestede Helrikes sone to Hadersleue wanafftich, mit willen vnnd fulbort des werdigen Capittels vnser Collegiaten kerken to Hadersleue, hefft vpgenamen vnnd maket ene ewyge vicarie vnnd gestlich lenn vor deme altare dat Nyes jn der obgemelten kerken to Hadersleue an deme piler twysschen vnser vnd der stacken capellen — schal gebuwet — werden, vor welkerem altar he gerne wolde enen prester holden. — Ock schal de prester edder besitter dessuluen lenes personlich by deme suluen lene sitten vnnd resideren, [vnnd bauen] ene manthe sunder mercklike orsake vnnd willen der patronen van deme lene nicht wesen, ock schal he nene ander kerken buten der Stadt Hadersleue annemen to besittende, Sunder he scholde ock vorplichtiget syn, gelick anderen vicarien to allen gadesdensten der gesechten kerken to Hadersleue alse to allen processien jegenwardich to wesende vnnd sunderliken des sondages vnnd sust jm chore to synde wanner eme jd gebort. Deshaluen hefft de gnante Otto Sestede vt synenn gudern, eme van gade vorleent, belecht an houen drehundert marck houetstols, Twehundert marck jn beyrholm jm kerspel to Halke, enhundert marck bynnen Hadersleue jm Huse suden negest by Hertich Holk, dar nutortijt jnne wanet Mats Jenszen, dar van jarlike rente achtein mr. lübesch, nha vthwysinge besegelden breuen darvp strax vorantwordet, vnnd vorbenomet capittel vnser kerken to Hadersleue to vormeringe der renthe enhundert marck lubesch houetstols jn obgemelten Otte Sesteden huse belegen in der Slotstrate, dar he nutortijt suluest jnne wanet, met allen wanyngen, de dar to horen, belecht van den twenhundert marken, de de gesechte Otto Sestede jn vortiden etlicher klenode haluen, de he wedder van deme Capittel krech, vor siner Zeligen husfrouwen Iden, gegeuen hadde, dar vor jarlichs sos lubesche marck rente. — So dat de prester edder besitter dessulfften lenes schal hebben jn wysser rente, ane dat chor, veer vnnd twyntich marck lubesch jarlichs." (Af Originalen paa Pergament med Levninger af Bispens Segl.)

48.

Literæ episcopi Slesvicensis, quibus statuta Capituli Hadersleviensis confirmat.

1517, 12 Febr.

Godscalcus de Aleuelde Dei et apostolice Sedis gratia Episcopus Slesuicensis Dilectis nobis Jn Christo filijs venerabilibus dominis Nicolao petri Cantori, Johannj Alberdes Artium magistro Lectori ordinario, Michaeli petri jn decretis licenciato Seniori, totique capitulo ecclesie collegiate Beate marie virginis Hadersleuensis nostre Slesuicensis diocésis Salutem jn Domino sempiternam. Hijs que pro ecclesiastica libertate vtilitate et honestate ac tranquillo statu cleri nobis subiectj prouide statuuntur, libenter adijcimus nostri ordinarij muniminis firmitatem, vt tanto firmius persistat quod Auctoritate Ordinaria fuerit communitum. Cum jtaque nobis supplicari fecistis, quatenus certa vestra fraterna Statuta jnfrascripta, per vos communj deliberatione edita, examinare confirmare jpsisque robùr nostre auctoritatis jmpartiri dignaremur, Quorum quidem Statutorum, de quibus supra fit mentio, tenor sequitur et est talis. Reuerendo jn Christo patri et domino domino Godscalco de Aleuelde Episcopo Slesuicensi domino nostro generoso Nos Nicolaus petri cantor, Johannes alberdes artium magister Lector ordinarius, Michaell petri jn decretis licentiatus Senior, Hinricus Clot, Johannes humborch canonicj maiorum prebendarum, Jacobus Johannis canonicus destincte prebende, Martinus Ericj, Cristofferus Nicolaj, Ouo hunneus canonicj minorum prebendarum, tamquam capitulum collegiate ecclesie Beate marie virginis hadersleuensis Slesuicensis diocesis, obedientiam et Reuerentiam tam debitam quam deuotam. Reuerende pater, debita cura nos admonet, vt tam diuinis quam humanis jn collegiata ecclesia Beate marie virginis Hadersleuensis vestre Slesuicensis diocesis et circa eandem quantum possumus propense jntendamus, hinc sub confisa spe vestre reuerende paternitatis ordinarie confirmatione pro nobis et omnibus successoribus nostris totoque capitulo pretacte collegiate ecclesie hadersleuensis, matura eciam cum vestra Reuerenda paternitate deliberatione preuia, pro honore dei ipsiusque pijssime matris marie et omnium sanctorum, citra tamen aliorum statutorum et laudabilium consuetudinum Ecclesie collegiate Beate marie virginis hadersleuensis quouismodo derogationem, Statuendum duximus et ordinandum prout confirmatione paternitatis vestre accedente statuimus et ordinamus per presentes: Quod ab hac die jnantea in omnibus et singulis diebus, jn quibus solitum fuit jnfra summam missam post finitum credo sermonem fieri de lectorio, quod eisdem diebùs tercia incipiatur jn medio septime, sic vt circiter horam septimam sit finita; Deinde lector ordinarius faciat sermonem de lectorio, Sic vt quartale vnius hore ante octauam de lectorio descenderit, tunc cantetur Sexta et fiat circuitus canteturque absque jntercapedine Summa missa solemniter et deinde fiat nona prout consuetum est. Preterea omnes et singulj astrictj seu volentes jn eadem ecclesia missas celebrare ante

circuitum sic se disponant et quilibet eorum disponat, vt ipsius missa ante finem tercie et jnitium sermonis sit omnino finita, et deinde sub Sermone Sexta et circuitu quousque Summa missa fuerit jncepta nullus omnino, cuiuscumque condicionis fuerit, jn eadem ecclesia missam celebrare præsumat, nisi vna missa sub Sexta prout sequetur. Et postquam summa missa jncepta fuerit, existens pro tempore plebanus seu Rector altaris parrochialis missam parrochie cantet, Eadem tamen missa jn alijs diebus jn sua hucusque obseruata consuetudine permansura, premissis tamen omnibus et singulis jn illis diebus, quibus ex præcepto sancte matris ecclesie jeiunandum est, ad mediam horam tardandis. Sub summa autem missa celebrent quicumque astrictj et volentes tam canonicj quam alij presbiterj ecclesie, sub hac tamen modificatione, quod medietas vicariorum et aliorum altaristarum summa hora ante sermonem, Alia vero medietas sub Summa missa celebret, vnus tamen sacerdotum singulis festiuitatibus necessario se sub Sermone ad celebrandum ante Altare Sanctj Nicolaj preparet, vt mox finito sermone sub parrochialibus et Sexta ante circuitum eius missa sit finita, ne isto tempore jn tam solennj festo jn ecclesia vacancia videatur. Preterea vt neque cantor nullusve alius canonicus seu beneficiatus huius ecclesie eandem hanc ecclesiam jntrare seu jn eadem esse presumat sub diuinis summj chorj, nisi indutus solita relligione et birreto sacerdotalj, Et quicunque alicujus premissorum transgressor extiterit, soluat pro quolibet ipsorum exessu choralibus vnam tunnam cereuisie Ekelenfordensis kakebille nuncupatam, Et erga vestram reuerendam paternitatem prout expedire videbitur emendet. Omnes eciam et singulj huius ecclesie vicarij malmusia solito tempore et cappas nigras tempore hiemis sub pena predicta deferant. Rursus quia curie canonicales ecclesie nostre, propter hucusque toleratas vnius eiusdemque persone multipharias optiones, nonmodo non meliorantur, sed Jpsarum alique (quod dolenter referimus) minantur ruinas, Et cantoria, vnica quidem post vestram Episcopalem dignitatem jn hac ecclesia existens prelatura, sibi jncorporata caret curia, quod certe jmpium censerj posset: Hijs quoque mederj cupientes pariformiter statuimus et ordinamus, quod curia quam nunc jnhabitat magister michaell petri licentiatus, ad aquilonem ecclesie et cimeterij sita, tamquam ecclesie vicinior cum cantor diuinis prout jnplurimum jnteresse teneatur, Jpsi prelature seu dignitatj cantorie post cessum tamen aut decessum prefatj magistri michaelis exnunc prout extunc annectimus et jncorporamus, Saluo tamen quod eam emat a capitulo triginta marcis lubicensibus, pro memoria sui predecessoris conuertendis; Lector autem habet curiam ad occidentem ecclesie propriam et eam quidem liberam a bone memorie Episcopo Nicolao Wulff eiusdem lecture datatore emptam atque constructam. Curia autem quam pronunc dominus Nicolaus Rolandi capellanus jn Hadersleue jnhabitat post dominj Nicolai obitum jnmediate sub electione residentium canonicorum curias non habentium cadat, pro qua Decem marce lubicenses soluentur. Item canonicus destincte prebende habet curiam sue prebende jncorporatam, videlicet eam

quam nunc jnhabitat dominus Jacobus Johannis eiusdem destincte prebende canonicus, verum quod eam emat a capitulo decem marcis lubicensibus pro memoria sui predecessoris conuertendis. Que quidem emptio et pro memoria sui predecessoris conuersio fiat pro singulis alijs curiis canonicalibus sub hac tamen taxa: Curia quam nunc jnhabitat magister Johannes wulff canonicus Hadersleuensis ac prepositus jn Barchsusell Slesuicensis diocesis triginta marcis, Curia dominj Nicolaj petri vigintj marcis, Curia dominj Hinricj Clot vigintj marcis, Curia domini Johannis theodoricj triginta marcis, Curia dominj martinj Ericj decem marcis; quamquidem pretaxatam pecuniarie summam jn promptis pecuniis, priusquam curiam vacantem occupauerit, jntegre soluat et quicumque canonicus vnam ex predictis curijs optauerit jpsiusque pacificam possessionem vel quasi habuerit, extunc aliam vnquam optare non debet nisi judicialiter sibi abiudicata fuerit, eo enim casu vice proxima gaudeat ordine suo et aliam curiam tunc cum vacauerit optet et possideat. Casu eciam quo aliquem canonicorum actu curiam aliquam habentem se a dicta ecclesia collegiata hadersleuensi ad notabile spatium absentare contigerit, Js sue curie jnterea quo prebende possessor maneat, sic tamen quod eam nulli sacerdotj vel laijco sub certa pensione locet vel accommodet, sed canonico quj actu residens fuerit et curiam non habuerit, sub pena excommunicationis late sententie tam quo ad canonicum locantem quam ad quamcunque aliam personam talem curiam contra huiusmodi prohibitionem acceptantem. Jtem Nullus vnquam admittatur quouismodo ad possessionem alicuius canonicatus et prebende, nisi solitis statutis maiorum prebendarum canonicj duodecim florenos, minorum vero sex florenos renenses soluant, vicarij vero duos florenos pro vinalibus soluere teneantur. Rursus quia tempore bone memorie Episcopi Nicolaj per predecessores nostros felicis recordationis Timmonem Smalstede tunc cantorem et capitulum ecclesie nostre statutum et ordinatum est, quod vnicus domini Episcopi pro tempore Slesuicensis cappellanus existens canonicus hadersleuensis, siue resideat siue jn continuo seruicio domini Episcopi fuerit, percipiat suam partem communitatis ac si actualiter circa eandem resideret, prout jn litera desuper confecta latius continetur; Quia autem ab aliquibus dubitatur An talis cappellanus existens canonicus debeat prius compleuisse suam residenciam duodecim septimanarum et sic ex consequentj esse jn maioribus ordinibus constitutus, vnde pretactum punctum jn talj prolixitati clarius duximus declarandum et ampliandum, Eciam quatenus opus sit de nouo ordinandum et statuendum, quod dominus Episcopus Slesuicensis pro tempore existens potest penes se et in suo familiaritate siue obsequio habere vnum ex canonicis dicte ecclesie, siue habuerit prebendam vnam ex quatuor minoribus, siue ex aliis octo maioribus, siue prius compleuerit residentiam siue non, siue fuerit in sacris ordinibus constitutus siue non, et sic ex consequentj seu fuerit cappellanus siue Jn alio officio dummodo saltem fuerit jn seruicio domini Episcopi Slesuicensis pro tempore existentis; Et ille canonicus percipiat suam partem communitatis ac si actualiter circa

ecclesiam nostram resideret, jn ea parte a nemine jmpediendus, sub pena sacrilegij, Quia existens jn seruicio dominj episcopi pro tempore existentis commodum et vtilitatem ecclesie procurare et facere potest aliquid amplius quam residens circa eandem, sicut hoc sepe notabiliter factum conspeximus. Reuerende pater et domine, premissa omnia et singula pro honore Dei et Ecclesie collegiate hadersleuensis concorditer declaramus ampliamus statuimus et ordinamus per presentes, vestre reuerende dominationj deuote vt tenemur supplicantes, quatenus ea legere et examinare seu legj et examinari facere Et illis prout v. r. paternitatj placuerit robur et decretum vestre ordinarie approbationis et confirmationis gratiose impendere dignetur, Ab omnipotentj deo, cuius jn ea parte rem agj speramus, mercedem copiose receptura. In cuius rei testimonium Sigillum capituli nostri presentibus est subappensum. Datum et actum hadersleue jn pretacta ecclesia collegiata Et jn loco capittulari nobis necnon omnibus et singulis jnteresse habentibus et volentibus, jn valuis dicte ecclesie collegiate ad hoc actum terminum et locum prius sufficienter vocatis et citatis, et absentibus pro contumacibus in ea parte reputatis, propter premissa specialiter congregatis capitulum facientibus et representantibus, Anno domini millesimo quingentesimo decimo septimo Die uero martis decima mensis ffebruarij. Nos igitur Godscalcus Episcopus Attendentes quod justa petenti non est denegandus assensus, vestris, Dilectj filij (quos paterno fauore prosequimur), supplicationibus jnclinatj statuta jpsa, sicutj pronunc facta sunt, habentes grata et rata ea Auctoritate nostra ordinaria confirmamus et presentis nostri scriptj patrocinio communimus. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium has literas fieri ac per Notarium publicum nostrumque in huiusmodj negotio coram nobis scribam jnfrascriptum subscribi et publicari mandamus Nostrique Sigilli, quo ad causas vtimur, jussimus et fecimus appensione communirj. Datum et actum hadersleue jn curia nostra Episcopalj anno a natiuitate dominj millesimo quingentesimo decimo septimo Die vero jouis duodecima mensis ffebruarij, presentibus venerabilj domino Nicolao Petrj nostro capellano et Jochimo Oden presbitero et clerico Slesuicensis et Bremensis diocesis testibus ad premissa vocatis specialiter atque rogatis. Et nos Nicolaus petrj cantor, Johannes Alberdes lector, Michaell petri Senior totumque capitulum collegiate Ecclesie Beate marie virginis hadersleuensis Slesuicensis diocesis ffatemur omnia et singula suprascripta sic esse gesta facta et vera, jn quorum omnium et singulorum robur ac euidens testimonium pro nobis ac omnibus et singulis nostris successoribus perpetuis futuris temporibus Sigillum capituli nostri presentibus juxta Sigillum domini nostri gratiosi jussu nostro scienter est appensum, Anno die et loco quibus proxime supra.

Et ego Mathias Schele clericus hauelbergensis Ciuitatis publicus Sacra apostolica auctoritate Notarius prefatique Reuerendi jn christo patris et domini domini Godschalci Dei et apostolice sedis gratia Episcopi Slesuicensis et jn huiusmodi negotio

coram eo Scriba, Quia preinsertarum Constitutionum et Statutorum exhibitionj petitionj approbationi et decreto ac auctoritatis ordinarie jnterpositionj Omnibusque alijs et singulis premissis dum sic vt premittitur fierent et agerentur vnacum prenominatis testibus presens et personaliter jnterfui Eaque omnia et singula sic fieri vidi et audiuj ac jn notam sumpsi, Ideoque presens publicum jnstrumentum, Manu alterius (me alijs prepedito negotijs) fideliter scriptum, exinde confeci subscripsi publicauj et in hanc publicam formam redegi Signoque nomine et cognomine meis solitis et consuetis vnacum prelibati domini Episcopi et Capituli Sigillorum appensione signauj, jn fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus et requisitus.

Orig. pergam. cum sigillo capituli et signo notariali; sigillum episcopi nunc deest.

49.

Literæ Arcimboldi legati, quibus præpositura in Barritsysel canonicatui et præbendæ Hadersleviensi annectitur et in secundam prælaturam erigitur.

1517, 16 Martii.

Johannes Angelvs Arcemboldus, Juris Utriusque Doctor, Prepositus de Arcisate, Sedis Apostolice Prothonotarius, Ac Sanctissimi Jn Christo patris et domini nostri domini Leonis divina prouidentia pape decimi Referendarius domesticus, Necnon in Coloniensi Treuerensi Saltzburgensi Bremensi Bisuntinensi et Upsalensi provintiis Earumque . . in Cameracensi Tornacensi Morinensi Atrebatensi Caminensi et Misnensi Ciuitatibus et diocesibus Datieque et Norwegie Regnis Cum potestate Legati de latere Nunctius et Commissarius Dilecto nobis u[iro] Johannj Wulff Preposito Hadersleuensi alias in Borchsusell Sleswicensis Diocesis Salutem in Domino. Vite ac morum honestas aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita, [s]uper quibus apud nos fidedigno commendaris testimonio, nos inducunt vt tibi fauorabiliter concedamus que tuis commoditatibus fore conspicimus oportuna. Cum itaque sicut exhibita nobis nuper pro parte tua petitio continebat, Quod tu etiam Canonicatum et prebendam maiores in Ecclesia Beate Marie Hadersleuensi dicte diocesis obtines et domum siue residentiam Canonicalem eiusdem Ecclesie possidendo inhabitas pacifice et quiete, prefataque Prepositura in Borchsusell, quam similiter cum eius corpore perrochiali ecclesia in Hoptorpp eidem vnita incorporata et annexa possides curata et Jurisdictionalis ac personatus in Ecclesia Sleswicensi Ipsiusque Prepositure iurisdictio et redditus In opido Hadersleuensi et eius districtu circumquaque constituta et constituti existant, Adeo quod tu ratione dicte Prepositure tuam Jurisdictionem in dicto Opido Hadersleuensi exercere Et eisdem maioribus Ca[nonicatui et] prebende pr[edicte Ec]clesie Beate Marie per te ipsum commode deseruire possis; Quodque si dicti Canonicatus et prebenda maiores quos obtines Vnacum Curia et Residentia can[onic]ali quam de presenti possi-

dendo inhabitas prefate preposituræ et eius annexe predicte perpetuo vnirentur Annecterentur et Jncorporentur, Jpsaque Prepositura cum suis annexis predic[tis] de diocesani siue Loci ordinarij consensu et voluntate Auctoritate Apostolica Ad eandem Ecclesiam Beate Marie Hadersleuensi transferetur, et post Cantoriam, que in ipsa ecclesia Beate Marie principalis dignitas existat, in secundam dignitatem eiusdem ecclesie erigeretur et crearetur: Profecto commoditati tue et successorum tuorum dicte Preposituræ prepositorum [pro] tempore existentium plurimum consuleretur. Quare pro parte tua nobis fuit humiliter supplicatum, Quatenus Canonicatum et prebendam predictos Necnon curiam siue r[eside]ntiam Canonicalem antedictam prepositure prefate et eius annexe ex potestate Apostolica perpetuo vnire annectere et Incorporare, Ipsamque preposituram cum Annexis predictis ad sepedictam Ecclesiam Beate Marie Hadersleuensem transferre, Ipsamque in secundam dignitatem inibi erigere dignaremur. Nos igitur cupientes statui tuo in premissis oportune prouidere Huiusmodi supplicationibus inclinati predictos Canonicatum et prebendam maiores Ac Curiam siue residentiam Canonicalem, quam Cum eisdem obtines, Cum omnibus Juribus et pertinentibus suis Preposituræ predicte et sue annexe Auctoritate Apostolica, qua Legationis virtute sufficienti facultate muniti fungimur in hac parte, tenore presentium perpetuo vnimus [annecti]mus et Incorporamus, Ita quod liceat tibi Ac successoribus tuis predictis Preposituram Ac Canonicatum et Prebendam et curiam canonicalem predictos tanquam simul [vnitos r]etinere, Tuque et dicti tui successores fructus redditus et prouentus eorundem in tuos et suos vsus et vtilitatem conuertere, cuiusuis licentia minime requisita. Quod pre[positu]ra et Canonicatus et prebenda huiusmodi vnum censeantur benefitium ecclesiasticum, Ad quod Curia Canonicalis predicta perpetuo censeatur spectare et pertinere. N.. eandem proposituram cum annexis predictis Ad predictam ecclesiam beate Marie Hadersleuensis, Reuerendi in Christo patris et dominj Gotschalci dei et eiusdem Apostolice sedis [gratia episcopi] Sleswicensis et diocesani Ac prefate Prepositure Collatoris voluntate, cuius personalis et expressus Ad id hodie accessit consensus, cum omnibus Juribus et pertinentibus suis Au[toritate] Apostolica prefata transtulimus, prout transferimus per presentes, Illamque cum eisdem suis annexis, de eiusdem Diocesani simili consensu personaliter coram nobis prestito, in secundam dignitatem in eadem ecclesia Beate Marie post Cantoriam eiusdem ecclesie cum omnibus commodis emolumentis Juribus honoribus gratijs priuilegiis libertatibus preeminentijs prerogatiuis, quibus ceteri prelati in dignitate constituti quarumcumque Ecclesiarum Ciuitatis et diocesis Sleswicensis de Jure vel consuetudine gaudent seu gaudere consueuerunt, Ac omnibus et singulis que ad dignitatem et prelaturam ecclesiasticam spectant et pertinent aut spectare et pertinere possint et valeant, Eadem Autoritate Apostolica tenore presentium erigimus et creamus; Ita quod tu et tui in dicta præpositura successores pro tempore existentes pro secundo prelato in eadem ecclesia Beate Marie debeas et ipsi debeant reputari atque

censeri, Auctoritate et tenore predictis Decernimus et Declaramus. Prouiso tamen quod Prepositura in Borchsusell cum annexis predictis Ad Collationem predicti domini episcopi Sleswicensis ac successorum suorum pro tempore existentium, ipsius vacatione occurrente, et in dicta ecclesia Sleswicensi personatus prout prius perpetuo permanebit. Non obstantibus Constitutionibus et Ordinationibus in Prouintialibus et Sinodalibus editis Concilijs generalibus vel spetialibus Ceterisque contrarijs quibuscumque. In Quorum fidem presentes literas fieri Sigillique nostri iussumus et fecimus appensione muniri. Datum in Opido Haffnensi Roskildensis diocesis Anno Incarnationis Dominice Millesimo quingentesimo decimo septimo Pridie Idus Martij Pontificatus prefati Sanctissimi dominj nostri pape Anno Quinto.

Maron. Jo. Paelsoll de mandato subscripsit. Franciscus de Allertis de simili mandato subscripsit.

In plica: Her. Vridach.

Orig. pergam. valde læsum, cum fragmentis sigilli; quæ hic inter uncas posita, in originali perdita, ex apographo Ulrici Petersenii addidimus.

50.

Et Forleningsbrev paa St. Jörgensgaard udenfor Haderslev.

1517, 5 Decbr.

Wy Gosck van gots gnaden Bisschupp to Sleszwyck don wytlick bekennende vor vns vnse nakomelinge vnnd alsweme, dat wy deme Ersamen vnsem leuen getruwen Hennynge Krokel, wandages vnse husfagede to Swauestede, vmme truwe touorsicht vnnd synes denstes van Sunte Peterswegen vns angekeret, vnnd jn deme syner jn ener hant suntheithaluen geleden schaden willen, hebben de tijt synes leuendes al vth jngedaen vnnd vorlenet des hilligen ridder Sunte Jurgens hoff belegen vor Hadersleue, de gentslich van vnser vnde vnser nakomelinge beschickynge vorlenynge collatien vnde ordinatien js, mit allen vnde jslichen dessuluen Sunte Jurgens haues tegeden lansten tynsen vnde rechticheiden, women de benomen mach by, so he deme suluen haue jm gadesdenste, besorginge der armen vnnd sust allenthaluen nach milder vnnd bildiger older wanheit vnnd vormoge, dessuluen haues loffliken vorwese vnnd jarlikes deshaluen van den grotesten puncten boringe vnde vthgifft vns vnnd vnsen nakomelingen edder weme wy ensodant werden beuelende bildige antoginge vnnd beschede do, jodoch jn klenen puncten edder sus altoswar ene nicht vorstrickende, So wy eme jndon vnnd vorlenen jn crafft desses breues. Dar vmme by pene des bannes wy vorbeden alsweme, obgemelten Hennynge alse Sunte Jurgens derhaluen geswaren vorstender neynerleye wyse touorhinderende, vnnd gebeden allen vnnd jslichen den dat geboret,

dat de eme der allenthaluen syck gehorsamen vnnd entrichtinge don. Vorgunnen eme ock, efft he gesynnet worde wedder van deme haue to theende edder efft he jn god vorstorue, dat alsdenne he edder syne eruen mogen sunder vorhinderinge gedachten Hennynges gud, wes he dar gebracht hefft, ffryg enwech nemen. Datum vp vnseme Bisschuphaue Hadersleue Sonauendes na Sunte Barbare Am xv^c. vnnd xvij^d. jare, To orkunde mit vnseme jngesegele, des wy to saken gebruken, witliken vorsegelt.

Original paa Pergament med Levning af Seglremmen.

51.

Notariatsvidnesbyrd, at Provsten Johan Wulff har forpligtet sig til, at ville forsvare sig for Hertug Frederik og sammes Raad, angaaende den Tiltale, Kong Christian II har til ham.

1521, 18 August.

In dem namen des Hern amen. Na der gebort dessulfftenn Im veffteinhunderstenn vnd eynvndtwintigestenn Jare, In der Negenden Indiction, am Sondage des achteynden dages des maentes Augustj, Pauestdom des allerhilligesten In godt vaders vnd hernn vnses hernn Leonis vth gotlicher vorsichticheitt Pauests des namens de teynde In synem negenden Jare, In myner Notarij vnd tugen hir vndengeschreuenn kegenwordicheitt Is personlich erschenenn de werdige her Magister Johannes wulff Prauest to hadersleue personlich vor sich suluest, Inn personlicher kegenwordicheit des durchluchten hoichgeborn Fursten vnd hernn hernn Frederichenn Erffnamen to Noruegen, hertogenn to Sleseuick, holstein, Stormarn vnd der Detmerschenn, Grauen to Oldenborch vnd delmenhorst, frij vnbenodiget vnbetwungen, wolberadens modes sich offentlich hefft obligiret vorplichtet vnd vorhafftet In der allerbesten form wyse vnd mathe, wo he vann rechte don scholde konde vnd mochte, by synen presterlichen eren truwen vnd gelouen, vp de ansprake tosage vnd anseggent, So de durchluchtigste Grotmechtigeste hoichgebornn Furste vnnd her, her Cristiernn to dennemarken, Sweden, Noruegen, der Wende vnd Gotten koning, hertog to Sleseuick, Holstein, Stormarnn etc. bet an den genomeden dach tiegen gemelten Magistrum Johan wulffs personn lyff vnd gutt gehat hefft ader hebbe, vor gemeltem hertogen Fredericke, de Prelaten, Rede vnd manne der furstendome Sleseuick vnd holstein bynnen densulfften Furstendomen, wanner he durch den gemelten hertogen Frederichen mit nuchafftigem geleyde, wo hirnageschreuen, geeschet vnd fordert werde, ane alle vthflucht wedderseggent effte entschuldigunge erschynen, to rechte stann vnd anthworden wille, gantzlichen ane alle argelist. Vnd vp dat solche Obligation vorplichtunge vnd vorwilligunge by vullen werden gantz fullenkamen vngekrenket geholden werde vnd blyuen solle, hefft de gedachte her Johann wolff Renunctiert, deger vnd alle gantzlich vorka-

renn vnd vortegenn Aller vnd Jglicher geistlichen vnd wertlichen, beschreuen vnd vnbeschreuener Rechte gewonte Constitucion Priuilegien Indulten, gemeyner vnd sunderlicher, vnd sunderlichen der Pauestlichen Exemption vnd Indulta, Syner person des prothonotariats effte anderer sake haluen vth Pauestlichem eygenem gemote gegunnet ader einiger maten noch gegunnet mochte werdenn, Ock dat de rechte welge dar vp luden mogen, he solcher Priuilegien Exemption vnd Indultenn sich suluest mechtigen touortygende renunctierende effte vorsakende nicht macht hedde, Solchet alle schole ehme nicht helpen ock nummer nutte wesenn ader werdenn, he schal vnd wil ock der nummer mer nutten effte geneten tiegen dusse syne Obligation, sich ock dar tiegen durch pauestlich effte Jemandes andern gewalt vnd macht Heymelich effte apenbar, durch syne effte yemandes andernn forderunge ock vth eigenem bewege nicht absoluiren effte entfryenn latenn, solchet wo Id geschege ock nummer beleuen, des ock nicht geneten, sunder alle tydt mer entgelden, kegen solche obligation ock nichtes vornehmen donn effte handelen. Vnd wanner he durch den hoichgemelten hertogen Frederichen derhaluen to rechte geeschet werdet, danne wille he gewislich Im gerichte erschynen vnd solcher Obligation In alle oren stuckenn Puncten vnd articklen volge vnd genoich donn, Alles wat vorgeschreuenn mit vorplichtunge In form vnd by penen der Pauestlichen Camere vnd by vorlust alle syner ytzigen gudere vnd de he noch hebben vnd krygen moge, geistlich vnd wertlich, wo de synn mogen, de sulfften mit geistlichem wertlichem effte suluest gerichte vnd rechte na gemelts hertogen Frederichs gefallen antotastende vnd genetende ane alle vorhinderunge (Wo her Johan wulff hir kegenn vngehorsam effte vntruwe befunden wurde) anders nicht. Vnnd wanner de sulffte hertog Frederich vp ansynnent genanter koniglicher werden den gesechten hern Johan Wulff tom rechtdage Inn gerichte eschen werdenn, danne Sollen vnd willen Syne furstliche genade den hern Johan wulff mit danne synen byweseren deneren vnd guderen vor gewalt aff vnd ann vth synem gewarsam vnd wedder dar Inne mitt koniglicher werden vnd syner furstlichen genaden Sycherem nuchafftigem geleyde wol vorsekeren vnd geleydenn laten. Welget Alle de velegesechte magister Johan wulff mit syner brusttastunge vnd my vnderschreuen Notario In de hantt truwelich to holdende gesworen vnnd gelauet vnd ratificiret hefft. Id hefft ock de gemelte Furste solchet alles angenamen vnd Ick Notarius byn dar vp geborliche Instrumenten to makende gefordert. Geschen vp deme Furstlichen slate to hadersleue, sleseuicks gestiffts, vp tyde bauengescreuen, Inn bywesen der erbarn vnd werdigen hinrick van Aleuelde Amptman to Tunderen vnd Heinrico schulten Holsteinschen secretarien, beyde sleseuicks gestiffts, tugen dar to geeschet.

Vnd ick Thomas koppenn, Brandenborges gestiffts Clerick, mit pauestlicher gewalt Apenbar Notarius, Wente ick mitt sampt den bauengescreuen tugenn Aller vnd Iglicher vorgeschreuen handelunge personlichenn mede bywest, de gesehen, gehort

vnnd de hanttastunge entfangenn, hebbe dar vmme duth apenbar Instrument In tuechnisse des handels gemaket, mit myner hant geschreuenn, mit mynem Nhamen tonamen vnd gewontlichenn teken vnderschreuen vnd getekent, dar to gewontlicher wyse geeschet vnd gefordert.

Ick Johannes wulff prawest tho Hadersleue bekenne apenbare, dat alle puncte vnnd articule, Szo jn dessem bauenschreuenen Instrumente bestemmeth vnnd irholden werden, alszo ghescheen syn, beleue vnnd ratificere de alle. Tho orkunde myt myner egenen hant gheschreuen. Original paa Pergament med Notariatstegnet.

52.

Skrivelse fra Biskop Gotschalk af Slesvig til Kongen angaaende Johan Wulff.

1521, 19 Octbr.

Durchluchtigste Konyng Grotmechtige Hochgebarnn ffurste, myne willige plichtige vnuordratene dennste beneuenst tom hogestenn myn stede otmodige byt sy juwer K. mt. alletyt touornn. Gnedigster here, j. k. mt. schriffte, vam dat. Kopenhagenn jn Sunte ffrancisci dage, van wegenn enes arrests jegen Er Johan wulues gudere etc. vnnd dat jck scholde to j. k. mt. my henauer vogenn etc., Hebbe jck dalling vnnd hijr mit temliker werde, ouerst des lesten artikelshaluenn mit groter bekummernisse vnnd sorge entphangenn. Hebbe darvmme jegenwardigenn prester Er Jochim Odenn derhaluen jn beuel gedaen, j. K. mt. antodragende myne willicheit des arrests vnnd vorhinder dat jck febris vnnd wyntereshaluen vpp dijtmael dar nicht kamen konde, ock etlige andere werue wor my arme manne ock angelegenn js. Bidde j. k. mt. mit dennstlikem vnnd allem flyte, de wille obgemeltenn Er Jochim gnedighenn horenn v(nnd) syck derhaluenn gnedigenn jrtogenn, ... vmme j. k. mt. to vordenende bynn jck plichtich vnnd willich, kennet got, dem j. k. mt. jnn geluckseligenn vnnd guden regimente to entholdende do beuelen. Datum Swauestede Sonauendes vor xjm virginum Am xvc vnnd xxj Jaren.

J. k. mt. willige Capellaen Gotschalcus biscup tho Sleswik.

Original paa Papir med paatrykt Segl og Udskrift til: „Dem Durchluchtigsten Grothmechtigsten Hochgebarn ffursten vnnd hern Cristiern to Dennemarken — koninge, mynem gnedigsten leuen heren dennstlich".

Provsten Johan Wulff var en af Haderslev Capitels mere bekjendte Personligheder; han forekommer oftere ved politiske Forhandlinger i Christian II. og Frederik I. Tid, og endnu 1541, 18de Marts, skriver Christian III til Johan Rantzow blandt andet angaaende „die Zeyttungenn so Er Johann wulff, wes der Byschoff vonn lundenn bynnenn lübeck getriebenn vnnd gepracticirtt, ann euch geschriebenn", i hvilken Anledning der skulde sendes Gesandter til Lybeck og Hamborg. Om Johan Wulffs private Forhold efter Reformationen kunne her endnu efterstaaende Notitser anföres. Ved et Gavebrev af 1540, 25 Januar skjænker han en Pengesum til 4 holstenske Klostre; det hedder deri: „Vor alsweme Bokenne Ick Johannes wulff prawest Tho Hadersleue vnd Domhere Tho lübeck offentlich In macht dusses breues, Dat ick den Erwerdigen vnd werdigen heren Abbten pater vnd prior der vere veltklosteren alsze thom Reineuelde, Seghebarghe, Arendesboke vnd Bardesholm, Im lande Tho holsten bolegen, Eyn Iwelick Closter vofftich marck lub.

ghegeuen houetstols, Syn. Samptlich twe hundert marck, by dem Ersamen Rade tho lubeck vp de kemerie bolecht vp Renthe" —; han betinger sig derfor Vigilier og Sjælemesser. Gavebrevet (Original paa Pergament med Seglet) er dateret: lübeck am Jare vertich ahm daghe Conuerssionis Sanctj Pauli. 1540 giver Kong Christian III sin Secretær Georg Corper Expectance paa: „die Dhom-Prebende zu Hadersleben und Vicarie zu Plön", naar disses daværende Besidder („der würdige Meister Johann Wulffes Probst und Dohmherr zu Hadersleben") ved Döden afgik; (Vossiske Excerpter, af en Cancelliregistrant). 1544 skriver Kongen til Otto Sehestede Amtmand til Segeberg, at have givet sin Secretær Jeronimus Boldick paa Livstid i Forlening: „den Bischoffszehnden von den Burlanden aus der Stadt Segeberg und den 3 Dörfern zu Groszen Gladebrugge, Lütken Gladebrugge und zu Stubbekesdorpe, die Meister Johann Wulff Probst zu Hadersleben in Verlehnung gehabt"; (sammesteds). Provstegaarden i Haderslev overdrog Kongen 1534 til Cantsleren Wolff Utenhoff, ifölge en gammel Cancelliregistratur: „Des Probsts hoff zw Haderszlebenn wirt Wolffen vonn Vttenhowen Erblichenn vorschrieben Ao. XXXIIII". En af de förste evangeliske Provster i Haderslev Magister Georgius Boetius har i Aaret 1564 affattet en historisk Beretning om Kirkevæsenets Tilstand i Haderslev Provsti i Reformationstiden; af denne Beretning findes Uddrag i: (Camerers) Nachrichten von Baltischen Meere, Hadersleben 1764 etc., i Numrene fra 20 Mai 1765 til 1 Juli, (det er det samme Stykke, der findes optrykt, men med flere væsentlige Trykfeil, i Heinzes Neues Kielisches Magazin I. S. 317), og i Rhodes Samlinger til Haderslev Amts Beskrivelse S. 151. Boetius nævner der ogsaa Johannes Wulff, og giver en Beskrivelse af, hvor forvirret og ilde det saa ud i Provstiet i hans Tid.

53.

Skjöde til Marianerne i Haderslev paa en aarlig Rente i Jordegods i Angel.

1526, 13 Januar.

Ick Jachim vam Hagen Clawessone tho Nubell bekenne vnde betuge apenbare vor my vnde mynen eruen vnde vor alszweme, dat ick na Rade willen vnde vulbort myner eruen vnde alle der Jennen ere vulbort, van rechte hir tho behorde, recht vnde redelichen vorkofft vorschotet vnde vorlaten hebbe, vorkope vorschote vnde vorlathe Jegenwordigen myt krafft dusses breues denn ernafftigenn hernn Marianernn vnser leuen frouwen der Aleuelder Cappellen to Hadersleue eren nakomelingen vnde hebberen dusses breues myt eren willen vor sostehalffhundert marck lubsher weringe vnde pagimente, so to lub. vnde hamburg vp der wessell genge vnde geue is, de sze my Inn guden grauen pagimente vnde gulden to myner genoge vull to getellett vnde betaleth hebbenn, de ick vorth In myne vnde myner eruen nutte gekereth vnd vthgegeuen hebbe, vor drevndedortich mark lub. Jarlicher ewiger rente Inn vnde vth mynen wissen nagschreuen guderen, Alse ynn Querne karspell to Kallebuy Nis pawellssen vnde schuldet Jarliches dre gulden iiij gosze iiij honre, Peter lutkenssen verdehalffue mark dre schilling ij gosze iiij honre, Arfast veer mark sosz schilling, Marine martensz veer mark Sosz schilling ij gosze iiij honre, Clawes manssen tvee marck sos schilling ij gosze iiij honre, pawell all tvee mark, Maurits tvee mark, pawel schroder to Hattelundt dree mark iiij gosze iiij honre, Jep ienssen tho Lutkenqwerne twee mark sos schilling ij gosze iiij honre, alle sleszuiks stifftes, vnde In allen der suluigen dorperen tobehoringen bewechlick vnde vnbewechlich, alse bynnen vppe den velthmarken buten

In eren enden vnde schede belegen vnde begrepen szint, mit allen ackernn holten wisken weiden vnde waternn myt tofloten vnde afflotenn, myt aller grunt droge vnde nat, mit aller hure pacht denste vnde denstgelde Jacht visscherige mit allem broke masteswine vnde rokhonre, mit allem rechte vnde gerichte hogest middesten vnde sydestenn jn hals vnde Inn handt, mit aller nutte vnde frigheit, slicht mit alle, nichtes mere butene tobeschedende, alse ik de frigest gehath hebbe. Vnde desse vorg. dre vnde dortich marck lub. jarlicher ewiger renthe schollen vnde willen Ick Jachim vorben. vnde myne eruen vp vnse egene kost arbeit vnde euentur den vorg. marianen eren nakomelingen vnde hebber dusses breues mit eren willen bynnen Hadersleue In der suluigen Capellen vnser leuen frouwen gutlichen vnde vnbeworen betalen alle Jar Inn den achtedagen der hilligen drier koninge, thouornn ere ik vnde myne eruen In den vorg. dorpernn vnde eren tobehoringen Jeniges dinges bruken effte neten. Weret ouer dat Jenige vortogeringe offte gebrek Inn desser betalinge schege dat Got affkere, Szo schollen vnde mogen de erg. Marianen vnde ere nakomelinge edder hebber dusses breues mit eren willen de vorben. dorperen vnde gudere antasten gebruken hebben vnde holden na eren willen, edder sodane renthe daruth panden vnde sick der pande vnvorfolget bruken vnde to nuthe maken solange sze nogafftige betalinge mit wedderlegginge aller teringe vnde kost irlangen vnde bekamen, So vaken ene dat noth vnde behoff is, Sunder myner vnde myner eruen edder Jemande van myner wegen hindere bewerent edder Inseggent. Ok laue vnde segge Ik Jachim vpg., dat desse vorg. dorpere vnde gudere mit eren tobehoringen gantz vrig vnde vnuorpandet szin. Ick vnde myne eruen schollen vnde willen ene ok desuluigen dorpere vnde gudere mit eren tobehoringen vrig holden van aller furder beswaringe vnuorargert, vnde vorg. Houetsume vnde rente gantz vrig vnde vullenkomen rechte dar ane waren beschermen vnde entwernn vor aller ansprake vnde bewernisse eynes Jwelken. Vnde ick hebbe sze vor my vnde myne eruen Inn de bruchlikenn were vnde besittinge der suluen dorpere vnde gudere Houetsummen vnde renthe witlichen geforet vnde gesettet, voren vnde setten se dar Inne mit krafft dusses breues, vnde will dat myne eruen vnde nag. medelouere en alle dinck dar ane to (ere)m besten keren sunder alle arch vnde eren schaden. Doch hebbe ick Jachim vpg. de macht beholden dat ik vnde myne eruen alle Jar de vorg. renthe Inn den achtedagen der hilligen drier koninge vor (s)oste-halffhundert mark lub. wedder kopen vnde to vns loszen mogen van den vorg. Marianen to Hadersleue edder eren nakomelingen vnde hebber dusses breues myt eren willen, den houetsummen mit der renthe mit allen schulden vnde schadenn, den sze der vorben. houetstoles vnde renthe haluen den bewislichen geleden hebben, bynnen Hadersleue tosamende betalen mit gudem grauem pagimente vnde gulden alse denne genge vnde geue is to lubeck vnde Hamburg vppe der wessell, alle klene vnde hale gelt buten tobeschedende. Vnde wanner ick vnde myne eruen den wedderkop also gedencken to

donde, dat schollen vnde willen wy ehne Inn den achtedagen der hilligen drierkoninge eyn gants Jar touornn myt mynen besegelden breuen witlichenn vorkundigenn vnde denn vp de vorkundigeden tidt nogafftige betalinge vnde entrichtinge sunder eren schaden don, van allen dingen vnbewornn. Weret ok, dat Got affkere, dat Jennich orlog krig vnwillen vnde twedracht sick vorhoue edder vpstunde, dat schal den vorg. Marianen eren Nakomelingen vnde hebber dusses breues mit eren willenn jnn eren houetsummen vnde renten nicht schedelik effte to vorfange sin, Men ik myne eruen vnde nag. medelouers willen vnde schollen dessen kop vorwaringe betalinge vnde alle artikelle, also vorg. is, stede vnde vast vnde vnuorbrokenn holden vnde den nicht mede to entschuldende. Alle vorg. stucke samplich vnde eyn Jewelich besundern Laue ick Jachim vpg. vor my vnde mynen eruen mit mynen getruwen medelouernn alse Hinrick van Aleuelde Detleuessone to Elgarden, Otte breide pawelssone to Seebuy, Wulff van der wisch Clawessone tho Grumtofft vnde Otte Zestede Helrickessone tho Stenberge Lauen vnde seggen vor vnns vnse eruen mit deme vpgenanten Jachim vnde synen eruen, vngescheden mit samender handt, eyn vor alle, den vorben. Marianen eren nakomelingen vnde hebber dusses breues mit eren weten vnde willen, sze synn geistlick edder werltlick, In guden truwen vnde vasten louen stede vast vnde vnuorbroken toholdende Nenerleie Jnsage priuilegie nigefunde argelist vthneminge were effte behelpinge Edder dussen breff Jnn Jenigermathe gekrencket offte gebroken mochte werden na geistliches effte werltliches rechtes esschinge. Were ok dat vnser eyn edder mere effte unse eruen szo wo vorg. nicht worde edder konde, dat Godt nicht en wille, holden edder betalenn, also denne schollen wy vnse eruen jnn der stede stahn vnde ynen handell gelik vnsen vorsorgen vnde gutmaken. Des to merer sekerheit vnde vorwaringe hebbe ick Jachim vorbenompt vor my vnde myne eruen vnde wy alle vorbestemmede medelouers vor vnns vnde vnsen eruen mit endrachtigen guden willen vnde wolberadens modes vnsze jngesegele witlichenn hengen lathenn an dussen breff, Geuen vnde geschreuenn Nach Christi vnses hern geborth dusent vifflhundert dar na In deme sosvndetwintigesten Jare In den achtedagenn der hilligenn drier konninghenn.

Original paa Pergament; af Seglene findes nu kun Seglremmene.

54.

Bestemmelse om Anvendelsen af de tidligere til forskjellige Vicarier, Capeller etc. i Haderslev hörende Indtægter.

1533, 25 Mai.

Wy Christiann vann Gotts gnadenn Erffgename tho Norwegenn, herthoch tho Schleswigk, holstein, Stormarn vnnd der dithmerschenn, Graue tho Oldenborch vnd Delmenhorst, Dhonn hir mit kundt vnnd bekennenn Apennbar vor vnns vnnse Eruenn vnnd Nakamelinghe ock sunst Vor Alsawemen, dat wy vth Christlicher milder be-

wegknisse vnnd tho vnderholdinghe des Euangelionn vnnd dar mit de warheit, ock dat Euangelium vnnd wortt gades lutter vnnd Rein geprediget werdenn moge, Dartho vth furstlicher macht vnnd ouericheit ock durch Besunderghe gunste vnnd gnade, Jnn betrachtinge des gemenen nuttes vnnd bestes, Alle vnnd Itzliche liggende gudere husere Boringe Rente vpkumpste Nutticheidenn vnnd frucht bruckingen belecht vnnd vnnbelecht, So bet her tho Etlichenn Vicarienn Consolation memorien Capellenn vnd gyldenn jn dusser Domkerckenn tho hadersleue belegenn vnnd gehorig geweeenn, Alse vann Suncte Nicolaus Gylde Renthe gelt Sosz vnd tuintigeste halue marck veer schillinge Achte penningk lubs., vann Sunct Gerdruten Sosz vnnd Twintigestenn halue marck Sosz schillinge Rente, vann dem Lehene Sancti Erasmj Souende halue m℞ vyffe schillinge vnnd veer ₰ lubs., Vann dem Lehene Sancti Olauj veer marck einen schillinge lubs., Des hilligen Lichames gylde Sosz schillinge lubs., vann Sanct Jpolitus gylde Rente gelt Souen marck Souen schillinge Achte penning lub., vann dem Altar Andere[1]) vyff marck Sosz schillinge lub., Des hilligen Crucis Altare Souende halue marck Souen schillinge veer penninge lub., her Jacob krogers kappelle Souenn vnnd vertich marck vyff schillinge Lub., hir vann ghorenn vnns thouorrentende twe vnnd vertich m℞; dar tho hebbe wy dusennt marck vth der Stackenn Cappellnn, dar vor scholle wy ock jarliches geuen Sostich marck, wenner wy edder vnnse eruenn auerst solliche dusent marck wedder vthlosenn willenn, So schollen Borgermeister vnd Radtmanne Alhir tho hadersleuenn desuluen wedder Anleggen vpp Rente vnnd dauor synn, dat sollicher houetsummen nichtes vorrucket werde; Sannct Barbern Cappellen Negentein marck negen schillinge lub., eynn ortich garstenn, Noch twolff ortich kornes vann Sanct Georgius hoff, desuluen twolff ortich kornes schollen mit Aller Rente vnnd Boringe, So itzundt by dem haue synn, Na disses itzigenn besitters ern Jacobi Hulpersszen dodtlichen affgange, Alle mit Ein ander den Armen bykamen vnd Ewig vor se bliuenn, vann Consolatien vnd memorien vyff vnnd Sosztich marck einen schilling Achte penningk lub., dar tho scholle wy ock jarlichs dree marck vorrenten kohüre vann deme karspell Altare tein schillinge lub., der Smede Rente gelt Sosz marck lub., der Schomacker Rente dree marck druddehaluen schillinge lub. vnd hushüre vann des hilligen geistes Bodenn voffteynn marck vyff schillinge veer penninge lub., Noch dartho gyfft eyn Radt Alhir tho hadersleue Negen marck lub.; mit vnnd vpp dersuluenn Ersamen vnnd vorsichtigenn vnser leuenn getruwenn Borgermeystern Radtmannen vnnd Borgere Vnnser Stadt hadersleue erfordernt weten willenn beleuinge vnnd vulborde, Tho Nuttlicher Christlickeren Werken Gades deinsten vnnd gemeinen besten gelecht bescheiden vorordent vnd vorschaffet hebbenn, Nomlich vnd Also, dat dem kerckhern, thor tydt tho hadersleue synnde vnnd Aldar dat klare wortt Gots predeckende, jarlichs vth dem

[1]) *Andree.*

vorberorden gyldenn Consolatien vicarien vnnd memorien gelde Anderhalffhundert lub. marck entrichtet werden schollenn; Item vann demsuluenn vorgeschreuen rente gelde schollenn deme Cappelann alle Jar tho lone ock vofftich marck lub. vorgenoget werdenn, dartho schal de Scholmester vth sollichem vorberorden gelde vertich marck lub. hebbenn, Jnn welchernn vertich marcken ohme de Buwmester twolff marck Jarliches entrichtenn scholle, Welckere tein marck vnnd de twe witte, de he alle jar vann einem jdernn Borger vth dem huse vnnd eynenn wittenn vth Bodenn vnd kellernn Borett, schollen ehme jnn denn vertich marck gekortet vnnd affgetagenn werdenn, wy willenn ohne ock mit frier kost vpp vnnsem Schlate Alhir tho hadersleuenn vorsorgenn latenn; dem locatenn schollenn ock vth dem vorbenompten Rente gelde tein marck des Jars tho lone gehantrecket vnnd betalet werdenn. Wes nun vann dessem offtgenomeden Rente gelde mehr ouerich is vnnd nha blyfft, Sollichs schal dorch de twe vorstendere jnn de hende der nottrofftigenn armen gegeuen vnnd gedelet werdenn, de vorstendere schollenn ock vor ehr vnngemack teyenn marck jarlichs hebbenn; Jtem vann dem gelde Alse Negen vnd vertich m℔ dree schillinge achte peningk lub., So tho denn Almissenn Na older bether to geschener gewonheit ock vordann vth gedelet vnnd gegeuenn ock dorch de vorstennder by macht vnnd worden geholdenn werdenn. Tho dessem vorgeschreuenn Almissenn Bode gelde Scholenn wy ock jarlichs sosz marck vor Renten, Summa Summarum Alle der Rente so wy Jarlichs hir tho tobetalende schuldich sin Ein hundert vnnd Eluen marck, desuluenn ein hundert vnnd eluenn marck schal vnnse Borchschriuer Alhir tho hadersleue den vorstenderenn vp mertinj Jarlichs gewislich vornogenn. Welchs alles wo vorberort strackes vnnd ane alle middel tho vnderholdinge der personen Also vorangetoget kamen vnnd Ewichlich dar by liggenn vnd bliuen schall ane bewer Vorhinderunge effte errunge eines Jderenn, funderen geuen leggen bescheiden vorordenenn vnnd staffenn Jdt ock Also dar ewich by tobliuende hirmit Jegenwerdiglichen jnn crafft vnnd macht desser vnnser fundation breues, meenen willenn vnnd gebedenn ock hirmede ganntz ernnstlich, dat alle de Jennen, dar solliche boringe Renthe vpkumpste vnd nutticheiden staenn edder belecht synn, strax tho geborlickenn Bedageden tydenn vnnd termynen tho vnderholdinge vnnd vorsorgunge der vorgemelten personenn vnnd kerckenndenernn gutwilligenn geuen entrichten vnd volgen tolatende by vormidinge vnnser swaren straffe vnd vngnade, darmit ein ider jnn dem gotlichen worde der selen selicheit vnd de Jogent ein vnderwisinge vnd lere geistlicher vnnd warltlicher nottrofft dogent gescicklicheit gelert vnd vp getagenn mogen werden. De twe vorstender tho dem vorberorden gelde schollen vns ock edder vnnsen beuelhebbere Jnn vnnsem affwesennde vnd den Borgermeistern tho hadersleue Jerlichs klare Rekenschop vann Aller vpboringen vnd vthgifften tho donnde vorplichtet wesenn. Wy hebben ock den vackenn genomeden vnsenn leuen Vndersatenn tho hadersleue gelauet vnd thogesecht, Lauen vnd thoseggen ehnen jn

vnd mit dessem vnsem breue, dat se des werdigen vnses leuen getruwen eren Johann Dirici synen hoff, wenner he jnn Gott vorschedet, vor ere wedem vnnd wedemstede tho behoeff eres kerckhern angetasten vnnd Ewichlich beholdenn schollen. Gebeden ock hirvp Jn sunderheit Allen vnd Jtzlichen vnsen leuen getruwen Reden Amptmannen husfogeden Jtzundt sinde vnd hirnamals kamende, ock sunst Jdermennichlich ernstlich, der kercken tho hadersleuen an sollicher vnser begnadinge vnd gegeuene gerechticheit keinerleyge Jndracht anfechtinge bewer Anmatinge edder behinderinge tho donde noch sollichs Jn keinen wege tho gestadende, Sundern de vorgemelten vorstendere vnserntthaluen getruwelich darby tho hanthauende vnd thouorbyddende, So dat desse vnnse Fundation Jnn keinerleige geschwegket, men Jnn alle eren puncten stucken vnnd Artyckeln thouormeringe gotlichs Wordes vnd denstes tho Ewigen tyden vast vnd vnuorbraken geholden werdenn moge. Des tho orkunde hebbe wy vnnse Secret vor vnns vnse eruen vnd nakamelinge hir vnder witlichen hetenn hengen. Datum hadersleue Nach der Bort Christi vnnses hern vofftein hundert vnd dree vnnd dertigestenn Jare am Sonndage exaudj

Christian manu propria ss. Copi fra 16 Aarhundrede.

55.

Fornyet Donation til Haderslev Kirke.

1569, 28 Jan.

Confirmation vff etzliche Geistliche Lehne zu der Kirchen zu Haderschleben behörig. Actum hansburg den 28 Januarij Ao. 69.

Wir Johans etc. Thun hirmit offentlich kunth vnd bekennen vor vns vnsere Erben Nachkhommen vnd sonst Jdermenniglichen, Nach dem Weylandt Khonig Christian der dritte zu dennemarcken etc. vnd Herzog zu Schleswig, holstein etc. christmilter gedechtnus, Vnser freundtlicher gelibter her vnd bruder, Jn Zeit vnserer Vnmundigheit, der kirchen vnd kirchen dinern alhir zu Haderschleben alle die Lehen vnd Vicareien, So noch Jn die armen kiste nicht verfallen oder sonst vorlihen gewesen, Alse Nemblich das Lehn Sancti mauritij, des Bischops Capelle, der Schroder lehen, Ein lehn So her Johan wulff gehabt, eine kleine Commende So her Johan Humborg gehabt, die Prouen So Er Jacob Hansen Nach her Johan Borchschreibers todtlichen abgange vorordent, Vnd die Sibenzehendehalbe gulden So noch von der Lectur vbergeblieben, Ewiglich zubehalten gnedigst gegeben vnd vorschrieben hatt, Alles ferners lauts vnd Jnhalts derselben ausgegebenen vorschreibung, So vns Originaliter erzeigt vnd furgebracht worden, Alse haben wir vff bescheen Burgemeister Rats vnd der Kirchschworn alhir zu Haderschleben vnderthenigs bitten vnd ansuchen Solche erlangte begnadungs vorschreibunge dergestalt Confirmirt vnd bestetigt, Das alle solche oberwente Lehn, Souill deren albereit Vorledigt vnd volgents durch todtlichen abgang der Jtzigen besitzer beider vnser Secretarien Jheronimus Boldeken vnd George Beyern

vorledigt werden mugen, Zu ewigen Zeiten benebenst den Landtstein, So Jhe vnd allewege zu der Structur bemelter Kirchen gelegen vnd behorig gewesen, Erblich vnd eigenthumblich bey vnser Kirchen zu Haderschleben, darmit diselbe souill besser Jm Baulichem wesen vnd bey gutem bestande zuerhalten, Auch die diner Gottlichs worts souill fuglicher Zuuorsorgen, vnuerhindert bleiben sollen, Jn gleichem auch die Zweyhundert marck lubsch So her Eggert Heidtman vor eine Vicarey S. Annen Capelle vffgeboret vnd nach seinem absterben widerumb zurucke gefallenn, Welche zweyhundert mark lubsch Jn ein gewis Erbe belegt werden vnd die jarliche Rentte daruon der Kirchen vnweigerlich volgen soll. Es sollen aber die Kirchschwaren nicht macht haben den heuptsummen anzugreiffenn Sundern sollen alleine der jerlichen vffkunfft daruon mechtig sein vnd die heuptsumma zu der Kirchen best fur vnd fur bey ein vnuorruckt vull vnnd gantz bleiben. Stadtvesten vnd becrefftigen demnach solches alles vor vns vnsere Erben vnd nachkhommen hirmit vnd Jn Crafft dises, Vnd gebieten vnd beuelen derwegen allen vnd Jden vnsern liben getreuwen Ambtleuten, So Jtzt vff vnserm hausse Haderschleben sein Oder kunfftig von vns oder vnsern erben gesetzt werden, ernstlich Jr wollet gedachte vnsere kirche vber dise vnsere begnadung nicht beschweren noch daran zubeschweren gestadten, Sundern sie darbey van vnserntwegen mit dem besten beschutzen beschirmen handthaben vnd vordedingen. Daran geschicht vnser ernster beuell vnnd zuuorlessige meinunge, Vnsere straffe vnd Vngnade zuuormeiden. Des zu vrkundt etc.

Original Cancelliregistrant. I Rhodes Samlinger til Haderslev Amts Beskrivelse Side 103 er dette Gavebrev trykt, men ufuldkomment. 1537, 28 Mai tillader Christian III Borgemester og Raad i Haderslev, at et Kirken tilhörende Hus i Haderslev, som Fru Drude Rantzow havde paa Livstid for 100 ꝣ L., efter hende maa tages til Capellaniet, („zu der Capellaney").

Udtog af Haderslev Hospitals Fundats af 6 Januar 1569 ved Indtægter af Jordegods, tidligere tilhörende Capitlet.

Wir Johans der Elter von gotts gnaden etc. Thun hirmit offentlich kunth, — Das wir dem Allmechtigen zu Lob vnd Ehr vnd den armen leuten vnser stadt Haderschlebenn zu besondern gnaden trost vnd gutem alhir Sudert vor der stadt ein Hospital fundirt vnd gestifftet vnd solchs zu gutter notturfft vff vnser eigen vncost darlage vnd erkaufften platz von newem erbawen vnd vffrichtenn lassenn, dessen sich die armen leute, so jtzt vnnd kunfftig Jn gewisser anzall darein gesetzt vnd vorordent werden, zu Irer bleiblichen wohnunge zu ewigen Zeitenn zugetrosten vnd erfrewen haben sollen. Vnd weiln wir aber bey vns bewogen, das zu nodturfftigem vnderhalte der armen allerley erfurdern will, Vnd das mit dem Jenigen was bisher an Landtstein Rentte

vnd einkhommen zu den Almus buden binnen vnd buten der stadt gelegenn vnd behörig gewesen vnd nun hinfurder bey dem Hospitall bleiben sollenn, nicht zuzulangen, Sundern noch aller handt mangell beide an holtz korn vnd was Jn die kuche gehörig zubefinden, So haben wir bedacht, alse vns etzliche Landtsten vnd gutter Resignirt vnnd vffgedragenn, welche etwan dem Capittell alhir zu Haderschleben zubehörig gewesenn, Das diselben geistlichen Landtsten vnd gutter, diweill die Lectur alhir, worhin diselben vff absterben der besitzer, besage diser Furstenthumbe kirchenordinantz, verordent, durch vnser andere gnedig vorsehunge albereit zu gutter nodturfft bestelt vnd versorget, zu keinem besseren vnd christlichern gebrauche mugen angelecht vnnd bestetigt werdenn, Alse eben zu angeregter Vorbesserung des armen gottshauses. Worumb wir auch diselben darzu deputirt vorordent vnd bescheiden; — Als nemblich vnd vor erst: Ein gutt zu Schlipsgard woruff jtzunder wohnen knutt Hinricksen vnd hans hinricksen witwe, vnd schulden jarlich ij½ ortig gersten ij½ Ortig hauer x fuder holtz vnd Ein Schwein; Ein gutt zu wunszmase woruff wohnen knutt hansen vnd hans knutsen, Schulden jarlich ij mark lubsch j ortig hauer j schwein x fuder holtz; Ein gut zu Höregardt woruff wohnen Christen nissen vnd Bertelt Jebsen, Schulden jerlich Ein Virtell butter ij ortig hauer Ein fuder hew j schwein x fuder holtz; Ein gutt zu Norbw wilstorp woruff wohnen Hans Jensen witwe vnd Steffen Jensen, Schulden jerlich drey ortig gersten iij ortig hauer j schwein x fuder holtz; Ein gutt zu Oszbw woruff wohnet Hans knutsen, schuldet jerlig j ortig gersten j ortig hauer j schwein zehen fuder holtz; Noch ein gutt zu Oszbw woruff hans nelsen wonet, Schuldet jerlich ij ortig Roggen ij ortig garsten vnd ij ortig hauer j schwein x fuder holtz; Ein gutt zu moltorp bewohnet Vloff Hennicksen, schuldet j ortig gersten j ortig hauer j schwein x fuder holtz; Ein gutt zu Bierdt woruff wohnen Jurgen Juersen vnd Christen Jensen, schulden jarlich 4½ m₰ lubsch ij schwein; Ein gutt zu Östorp bewohnet michell michelsen, vnd schuldet j ortig roggen j ortig gersten j ortig hauer j schwein; Ein gutt zu Astorp bewohnet michell Persen, schuldet jarlich j ortig roggen j ortig gersten j½ ortig hauern j schwein x fuder holtz; Noch darselbst ein gutt Woruff wohnet michell Bertelsenn, vnd schuldet jarlich ij ortig roggen ij ortig gersten vnd iij ortig hauern j schwein x fuder holtz; Noch vnser liebenn frawen lehn zu velstorp, So her Sebe zuuorn jn vorlehnunge gehabt, worzu gehorig seindt Nis andersen zu Anslett, schuldet jarlichs j fl. vnd j schwein; Lawi Persen darselbst j ortig gersten vnd j schwein; Jens Christensen zu Sildrup hat einen tofft Juls Bug genent, zu derselben Vicarey behorig, Schuldet Jerlich dauon j ortig hauer j gans vnd ij huner; Ein gutt zu Knutt Woruff wohnet Hans Bramsen, Schuldet j ortig gersten vnd j ortig hauer; Ein gutt zu velstorp woruff wohnet Juer Roe, Schuldet j½ ortig gersten j½ ortig hauer vnd j Schwein; Souerin Petersen zu Koeker von etzlicher erde j ortig hauer; Noch ein landtboell bey Lugley belegen Jn wunsbeck Caspell, Schuldet jerlichs von einem

tofft dar das haus vffstehet ½ fl. Vnd weiln aber solch Jtzt gemelte vorbesserung Zu erhaltunge des gebeuwetes vnd der armen wie besorget noch nicht gnugsam sein wirdt, So haben wir noch weiter darzu vorordent vnd gelegt vier gutter zu wandlingen mit allen Jren zubehorungen vnd tofften, die George Muthe von vns Jn vorlehnunge bekhommen vnd zu obgeschriebener Thumbprouen gehorig gewesen seindt, Alse Las Petersen vnd Schuldet Jerlich iij ortig Roggen drey ortig gersten vnd drey ortig hauer j fuder hew j Schaff j Schwein x fuder holtz vnd j fuder Rinth; Noch darselbst Ein gutt bewohnet Anders Negelsen, vnd schuldet j ortig gersten j ortig hauer j schwein x fuder holtz vnd j fuder Rinth; Noch ein gutt woruff wohnet Bertelt Jepsen, vnd schuldet ij ortig Roggen ij ortig gersten ij ortig hauer Ein Schwein x fuder holtz j fuder rinth; Noch ein gutt bewohnet Jes Rawen, vnd schuldet ij ortig Roggen ij ortig gersten ij ortig hauer j Schwein x fuder holtz vnd j fuder Rinth. Jn gleichem noch Sechs gutter welche hans Reichenbach vff sein lebenszeit vorliehen, als eins zu Semerstedte Jn Tustrupherde woruff wohnet Nis andersen, Schuldet jerlich ij ortig Roggen ij ortig gersten vnd iij ortig hauer x fuder holtz j schwein vnd j fuder quick; Ein gutt Zu Anslett woruff wohnet Jurgen Clementsen, Schuldet iij ortig gersten iij ortig hauer x fuder holz j schwein vnd j fuder quieck; Ein gutt zu Wandling bewohnet Laues Persen, vnd Schuldet ij ortig Roggen ij ortig gersten vnd ij ortig hauer x fuder holtz j schwein vnd j fuder quieck; Ein gutt zu Norbw wilstorp woruff wohnen Jurgen Juersen vnd Jep Ron, vnd schulden jerlich Ein ortig roggen ij ortig gersten vnd iiij ortig hauer x fuder holtz j schwein vnd j fuder quick; Ein gutt zu kistorp bewohnet Nis moltesen, Schuldet jarlich j½ ortig gersten j½ ortig hauer x fuder holtz j schwein vnd j fuder quick; Noch ein gutt zu Maxtorp jn hoptorp Caspell woruff wohnen Jens Hansen vnd Anders hansen, Schulden jarlich j½ ortig gersten j½ ortig hauer x fuder holtz j schwein j fuder quick vnd j mager gas; Die sollen nach Jurgen Muthen vnd Hans Reichenbachs beider todtlichen abgange gleicher gestalt vnweigerlich mit aller zubehoringe zu gedachtem Hospitall volgen. — Vnd wollen derwegen hirmit zum vberflus Jtzigen vnnd kunftigen vnsern Ambtleuten alhir Zu Haderschleben ernstlich vfferlegt vnd beuolen haben, Wan Je bisweilen solche gutter Jn oder ausserhalb rechtens besprochenn oder angefochten werden solten, das sie diselben von vnserntwegen vortretten vnd das arme Gottshaus vnuerkürtzt darbey schützen handthaben vnd vorteidigen sollen nach Jrem euserstem vnd höchstem vermugen, Alles getreulich vnd vngeuerlich. — Actum vff vnserm hausse hansburg Am tage der Heiligen dreyer khonige Anno etc. LXIX.

Original Cancelliregistrant. Fundatsen findes in extenso aftrykt i Corpus Statutorum Slesvicensium; det ovenstaaende Uddrag efter en samtidig Kilde tilföies her, da derved gives nogen Oplysning om Capitlets Eiendomme. Om enkelte haderslevske Cannikegaarde og Præbender kan endnu Efterstaaende her bemærkes: I Aaret 1564 hedder det, at Capitlet for endeel Aar siden havde foræret Godske Rantzow (som levede i Frederik I's og Christian III's Tid) en Capitlet tilhörende Gaard i Haderslev, („— haus vnd gehoffte — welchs verruckter langer Jare Seliger Gotzick Rantzow der Zeit zu Haderschleben gewesener Amptman

von dem Capittell daselbst zu geschenck vnd gabe Erblich an sich gebracht"); denne Gaard kom i det nævnte Aar til Præsten Magister Georg Boie (Boetius) i Haderslev. Den 28 Juni 1565 befales en Undersögelse anstillet, ihvorvidt Eggert Heidtman i Haderslev, der paa Livstid havde i Forlening „eine Vicarey zu Sanct Annen Capellen dem Capittell vnd Thumbkirchen zu haderschleben zubehörich", havde solgt 3 til dette Vicarie hörende Böndergaarde. Den 8 December 1569 fik Hertug Hans den Ældres Secretær Georg Beyer fornyet Forlening paa Livstid paa 2 Gaarde (1 i Kilstorp, 1 i Östorp) „zu einer kleinen Prebende gehörig", hvorimod han afstod sin Forlening paa et andet Præbende („eine Thumbprouen"), som Johan Burchschreiber för ham havde havt, og som nu blev lagt til Hospitalet. Den 17 April 1574 giver Hans den Ældre sin Kantsler Dr. Jheronimus Oelgart paa Livstid i Forlening „die Landtstein vnd Güter zu der groszen Thumbprouenn behörig, alse vnser gewesener Secretarius Jheronimus Boldeke seliger vor Jhme Jm gebrauch vnnd verlehnunge gehapt". (Af en Cancelliregistrant). Til den 1567 og 1571 funderede latinske Skole kom det forrige Lectorat.

Anhang.

Fragmenter af Haderslev Capitels-Bog samt af en Registratur over Capitlets Eiendomsbreve („Register der Haderslebischen Capittulsbriefe").

Da Originalen ikke haves, aftrykkes de her efter de Vossiske Excerpter, hvor imidlertid kun saadanne Stykker deraf ere optagne, der indeholde en eller anden personal-historisk Oplysning. De fleste Stykker synes at tilhöre Tiden omtrent fra 1480—1500. Brevregistraturen er derimod vel först affattet senere.

Reuerendus pater Dominus Nicolaus Episcopus Slesuicensis fecit memoriam parentum suorum Hans Wulffs et Margarete. vxoris eius ac filiorum ac filiarum eorundem; ad hanc sunt redditus iiij mr. in bonis validi Ottonis Lembeke, Erici Sture, Ottonis Emeksen.

Memoria quondam Dominj Johannis Hwesten Canonici Hadersl. (rect)oris in Clipleff, ad illam sunt redditus iiij mr. emti in bonis Clawes Rixtorp, nunc autem Capitaneus Domine Regine de Sunderborch exponit.

Memoria quondam Henneke Vresen et vxoris sue, familiaris Dominj Episcopi; ad illam sunt redditus iiij mr. in bonis Henneke Zoesteden, nunc in bonis Hartic Reuentlow in Gram.

Memoria Honorabilis quondam dominj Ottonis Draken, Canonici Haderslebiensis; ad illam sunt redditus iiij mr. pro L mr. in bonis Benedicti in Dorningk.

Memoria quondam Gotscalci Tedinghusen et ipsius parentele; ad illam sunt redditus vi ß annuatim in Norby Wilstorp.

Memoria Domine Beke van der Wisch quondam vxoris Wulfardi van der

Wisch Capitanei Castri Haderslebiensis, teneri debet omni anno proxima die feriata post georgii martiris; pro illa idem Wulff donauit nihil. Sed filius eius Hennekinus habitans in Eelsbyl promisit capitulo xxv mr. lub., vt eo melius teneatur cum memoria patris sui Wulff van der Wysch eodem die omni anno velle soluere ij mr. pro dictis memoriis, quousque dictam summam exponet.

Memoria Dominj Laurentij Nicolai iurati in Heylse et Mariani in Hadersleue; ad illam sunt redditus ij mr. et circa vj ß in bonis Anders Jonsson, postea Jachim Reuentloff, nunc in bonis Tyme Smalstede, empti pro xxx mr. lub.

Anno Dominj MCCCCLXIIII° obiit Dominus Tymmo Smalstede Cantor, Dominica post omnium Sanctorum.

Memoria nobilis Gotscalci van Sigghem teneri debet omni anno in profesto Sti. marci Evangelistæ; ad illam datus fuit equus, qui venditus fuit pro xxv mr. . . . . ß

Memoria Domine Margarete de Aneuelt teneri debet circa xjm virginum die congruo prout obiit scil. altera die xjm virginum; ad illam sunt xl mr. apud Henneke Staken, postea Bertel Hansen circa forum, quæ reddituant annuatim iij mr. (minus) iiij ß.

Ad diem Jnuencionis St. Stephani memoria Domini Detleuj Reuentloff militis, capitanej quondam in Gram et uxoris ejus Sophie.

Memoria Dominj Detleui Reuentlow militis de gram teneri debet quarta feria post festum sancti petri ad vincula, vt obiit; pro qua tenenda vxor eius assignauit capitulo vnum fundum Jacentem in opposito domus Oleff Smyd ciuis Haderslebiensis in australi parte circa castrum, quem emit Dominus Hinricus Hermannj Canonicus Haderslebiensis a dicto Capitulo pro xx mr. lub. et imposuit dictam summam in domo Thome Knudssen extra portam qua itur ad capellam Sti. georgii et reddituat ij mr.

Memoria Henneke Staken quondam Capitanei in Hadersleff teneri debet annuatim circa Jnuentionis St. crucis prout obiit simul cum memoria vxoris suæ; ad illam dabantur xx mr.

Memoria validi viri Ottonis Moth post festum dominicam letare perpetuo seruanda, pro qua fundanda dedit xx fl. R.

Jnfra scripte litere spectant ad consolationes et memorias anno XV° XXII. Ad memoriam Margarete de Aleuelt, Similiter Siluestrj Heysten, xxx mr. lub.; domine Anne Holkes annuatim xxx ß lub. Litera memoriæ Jde Zesteden et Domini Benedicti Zesteden Jn bonis Otte Zesteden in angulia ville Stenberch j° xxx ℔ lub. reddituant viij ℔ lub. terminus trium Regum.

Honorabilis Dominus Detleuus Wulff canonicus Haderslebiensis et Structuarius eiusdem instituit et fundauit vnam solemnem consolacionem in honorem Sti. Johannis Baptistæ; ad illam manutenendam donauit xv mr. et reddituant j mr.

Antedictus dominus detleuus instituit et fundauit vnam solennem consolacionem Sti. Michaelis et eius angelorum; ad illam manutenendam donauit xv mr. et reddituant j mr.

Jdem Detleuus legauit in testamento suo x mr. lub. pro panibus, quas imposuit in bonis Jacobi Teymad, postea Hartich Reuetloff, et reddituant annuatim xi ß ij ₰.

Proconsul habet c mr. assignatas ad missam Corporis Christi per Jwen Rantzowe, reddituant annuatim viij mr., de quibus ad vitam recipiet Jwen iiij mr. a capitulo, sed post mortem ejus totum cedet capitulo ad missam prædictam.

Pro luminaribus tenendis donat Wulff van der Wisch vnum colonum Wolter Bernssen in Wisdorperrodh parochiæ Wisdorp, dat annuatim iij ß annone triplicis, scil. Siliginis, ordei, auene.

Henneke Stake habet xx mr. lub. in bono suo in Ostrup, quod presens possedit Jeb Brun ibidem, reddituant annuatim xxij ß.

Henneke Stake recepit a Capitulo ex mutuo c marcas, quæ fuerant in bonis Henneke Zeesteden.

Otto Emeksen in Reffhye habet c mr. lub. in bonis suis, quas donauit validus vir Jwen Rantsow.

Domina Margareta(in) Towscho habet xxiiij mr. lub. quas Testamentarii quondam domini Ottonis Drake canonici Haderslebiensis, scilicet Hinricus Krock et Detleuus wulff, assignauerunt pro salute anime dicti domini Ottonis.

Validus vir Otto Rantzow pro salute anime sue, vxoris, puerorum ac sue progeniei donauit et fundauit altare sancte Anne circa altare corporis Christi, vt capitulum Haderslebiense habeat plenam dispositionem Instituendi et destituendi de eadem et ordinandi ij missas ibidem, pro quibus assignauit cc mr. lub. quæ sunt apud Eggardum proconsulem, et reddituant annuatim xiiij mr.

Strenuus miles quondam Dominus Johannes Schram dedit ad altare Sti. Mauricii certa bona in Tystrup Herrith existentia, quæ per fraudem capitulo sunt alienata.

Jtem venerabilis vir Dominus Michael Juarj Cantor Ecclesiæ Haderslebiensis et Canonicus donauit ad idem altare pro salute anime sue L mr. lub. existentes in bonis Hans van Aneuelde, quæ reddituant annuatim iiij mr.

CC mr. lub. in bonis quondam Clawes Rixstorp in Sundwet, quas idem donauit (ad altare Sti. petri ad vincula), quæ reddituant annuatim xij mr. lub. Quæ bona supradicta vsurpauit . . . . Et præfectus eius[1]) in Castro Sunderborch omni anno infra octauas Epiphanie soluet capitulo dictas xij mr.

Anno Domini 1466 in die Nicolai recepit . . cker Bundessen xx mr. super domo sua, quæ reddituant annuatim xxiiij ß lub. infra octauas Andreæ. Jllas xx mr.

---

[1]) *eius*, i. e. Dorotheæ reginæ. Cf. Diplomatarium Christiani primi p. 286.

habet nunc Detleff Mistorp super domo sua. Ao. 1473 circa pasce recepit Henneke Stake illas xx mr. et alia.

1483. Consulatus Haderslebiensis soluit capitulo Haderslebiensi cc marc pro domo lapidea ipsi Senatui vendita, et imposuerunt illas in bonis validi viri Jachim Reuentlow (in) Gram, et reddituant annuatim xiiij marc.

Jtem c marcæ apud validum virum petrum Rantzow, Swagerum Johannis van Aneuelde in dorning, quæ reddituant annuatim vj mr., quas capitulum habuit per permutationem curie canonicalis quondam Andree Johannis Canonici.

De Clenodiis Capituli. Cappa nigra de serico contexta auro, cappa rubea de serico, contexta auro; Has duas donauit Domina Berta vxor Nicolai Rönnow militis habitantis in (E)ylsbyl. Cappa blanca de Serico, contexta auro, cum cappa retro dependente nodo deaurato, quam donauit Domina Elena vxor domini Hinrici van Aneuelde. Tunica de fusco Sammit, contexta argento, quam donauit Domina Dorotea in Dorningk. Cappa rubea de Samit, quam donauit domina Margareta de Aneuelt.

Dominus Hinricus van Aleuelde obiit in die Sti. Dominici confessoris siue beati Oswaldi Regis in Detmercia, quondam capitaneus Hadersleuensis, qui dum vixit dedit ecclesie et capitulo quædam ornata ad laudem beate Marie virginis, iiij casulas, vnam albam rubeam viridem et blaueam, et vxor eius (Elena) vnam cappam blancam cum nodo deaurato, et ideo memorie eorum erunt cum benefactoribus.

1414, 20 December. Ellin Jens dochter, Gotzick Tedinghusen nagelatene Wedewe donation vnd Schotebreff dem Capittel vp ein Gudt tho Norbuj (W)ilstorp, genant Hellued. Datum Jn vigilia Sti. Thomæ.

1422, 22 Juli. Marine Lages dochter, Henneke Reventlowen nagelatene Wedewe donation vnd Verlatingsbreff dem Capittel tho Haderschleben vp ein Gutt tho Knud in (F)elstrup Carspel belegen. Datum die Marie Magdelene.

1428, 28 Juni. Marten Jensen Ridder, Peter Andersen Canonicus tho Ripen und Hinrick Tedinghusen Bekentnusz, datt Fruw Elsabe, Her Jens Skrams nagelatene Wedewe heft Tuge Schriuer auergeuen ein gutt tho Semerstede belegen, doch datt he dattsuluige der Kercken tho Haderschleuen verschoten scholde. Datum in vigilia Petri et Pauli.

1428, 18 November. Confirmation Eler Rennow vnd Genick(?) Bryske vp de Schote vnd donation, so ehre Suster Fruw Lehne Anders Juten gegeuen vp ein Gutt tho Seest belegen. Datum octauo die Martinj.

1440, 27 Septbr. Johan Rutzen edder Schinckel heft vnser leuen Frouwen Kerken tho Haderschleuen ein Gudt tho Grundinghouet in Tustorpherde belegen gegeuen. Datum ipso die Sanctorum Martyrum Cosme et Damiani.

1443, 26 Juli. Johan Rutzen edder Schinkels Pandbreff wegen eines gudes tho Grundinghouet in Tustorpherde belegen Her Niels Oluffsen Canonico tho Haderschleuen vorschotet vor XVI m$\not{k}$ L. vnd ein Punt Bli. Datum in crastino beati Jacobi.

1446, 26 Decbr. Hans und Benedicts von Alefelde verkaufen dem Capittel ihre Gütter in Tustrupherde für XII^c $\not{k}$ auf einen Wiederkauf. Datum am St. Steffens Tage.

1457, 7 Januar. Wulff von der Wisch verbeuttet seine Gutter zu Oerbuy vnd Bierth mitt des Capittels Gutter zu Stendwitt. Datum Haderschleben am Tage Canutj.

1457, 11 Januar. Wulff van der Wischen Schotebreff dem Capittel vp ein gutt belegen tho Bierdt in Tustrupherde. Datum dingsdages na trium Regum.

1457, 11 Januar. Eiusdem Schotebreff dem Capittel vp twe guder tho Orbuj, dar Jes Clauessen vnd Peter Nelsen gewanet hebben. De dato eodem.

1457, 4 Juni. Ein Butebreff des Capittels twe Hustoffte belangende, eine dar Frw Sophia vp gewonet, de ander belegen Norden van des Klosters Kerckhoff twischen Marquart Staken vnd Nis Goltschmit. Datum proximo Sabbato pentecostes.

1461, 17 Marts. Benedicts von Alefeldt Revers der Kirchen Haderschleben auf die verwechselten Gütter, in Tustrupherde belegen, gegeben. Datum am Tage S. Gertruden.

1461, 2 Juni. Benedicts von Alefeldt Schotebref vp Tustrupherde dinge vthgegeuen dem Capittel tho Haderschleben vp vif guder tho Knudt, ein tho Kelstrup vnd ein tho Anslet. Datum dingsdages nach Trinitatis.

1477, 11 Septbr. Frw Margrete Emickes dochter tho Fobetzlet, Johan Johansens nagelatene wedewe, Schotebreff vp ein gudt belegen in Tustrupherde in Tustorp Caspel tho Hvinderup, vnd ein Toft to Ostorp genant Skadenbugge. Datum Donnerdages na Natiuitatis Mariæ.

1478, 16 Mai. Henneke von der Wisch Schotebreff Hern Detlef Wlsen vp ein Hof twischen gedachten hern Detlef vnd Juer Sebbesen gard belegen, welcher was Jes Gregersens hoff tho Wonsbeck. Datum Sonabendes nach Pingsten.

1485, 2 Mai. Vorgelickungs Breff twischen Her Hans van Aleuelden vnd des Capittels dener tho Knudt, dat Knuts Velt nicht gerepet wart. Datum in profesto crucis Jnuentionis.

II.

EN KALENDARISK RETTELSE.

Af Rigsarchivar Chr. Lange i Christiania.

I mangfoldige af de ældste norske Diplomer, dog kun, saavidt jeg hidtil har bemærket, fra Oslo og Hamars Stifter eller Borgarthingslagen og Eidsivalagen, forekommer i Dateringen Navnet þriðja vaka og þriðju vaku aptann, som hidtil er antaget for at betegne Annunciatio Mariæ eller Mariemessen i Faste, 25 Marts og dens Vigilie. Grunden herfor har jeg anfört i den kalendariske Undersögelse foran 1ste Samling af Diplomatarium Norvegicum, S. XXXIX, men forövrigt allerede i en Anmærkning sammesteds gjort opmærksom paa, at enkelte Diplomer tale derimod. Min Tvivl er senere stedse tiltaget, uden at jeg för nu har kunnet finde nogen rimeligere Forklaringsmaade; den opmærksomme Benytter af Diplomatarium Norvegicum vil have bemærket, at der i de senere Samlinger altid er sat et Spörgsmaalstegn ved Dateringen af de paa þriðjavaka udstedte Breve, hvorved jeg forelöbigt har villet antyde en forøget Tvivl i denne Henseende. Nu troer jeg imidlertid at have klaret Spörgsmaalet, og jeg önsker naturligviis saa snart som muligt at rette en Feil, som vistnok i Regelen er af liden praktisk Betydning, men dog enkelte Gange, som nedenfor vil sees, bringer Vilderede i Spörgsmaal af chronologisk Værd. Da min ældre Forklaring af denne Datering er optaget i det nyeste danske Register over Helgendage (Geheimearchivets Aarsberetninger. I. Tillæg S. 20), vil det være mig kjært, om disse Linier maatte gives Plads i de samme Aarsberetninger, hvorved Feilen hurtigere kommer til almindelig Kundskab, end hvis jeg töver dermed, indtil jeg engang maatte faae Anledning til at tage det hele norske Kalenderwæsen i Middelalderen under fornyet Behandling.

Man stöder ofte i de norske Oldbreve paa usædvanlige Dateringer, der for Samtiden havde en vel bekjendt, conventionel Betydning, som det nu som oftest er saare vanskeligt eller umuligt at udfinde. Stundom hjælpe tilsvarende engelske Benævnelser paa Spor; saaledes hvítasunna eller hvítasunnudagr, der för antoges

for dominica in albis, men utvivlsomt er Pindsedag, eng. whitsun, whitsunday; skript-oðensdagr, rimeligviis Aske-Onsdag, siden Hvide-Tirsdag paa Engelsk heder shrovetuesday. Nogle forklares i yngre Love; saaledes siges þoko-tirsdagr i Christian IVdes norske Lov at falde 14 Dage efter Paaske. Men andre staae fremdeles ukjendte; saaledes parduns-þórsdagr, nærmest vel en Dag, hvorpaa en vis Kirke havde Ret til at uddele Aflad; afgifto-tyrsdagr, bröðra-messa (Dipl. Arn. Magn. fasc. 22 No. 7), fingrgulls-messa i Nidaros o. fl. En lignende conventionel og uden Tvivl for det söndenfjeldske Norge eiendommelig Benævnelse paa en Helgen- eller Mærke-Dag er þriðjavaka, som ikke alene forekommer i Diplomer, men tillige i en Retterbod, hvorved den sættes i Forbindelse med Landslovens Bud. Det er denne Forbindelse, som giver de förste paalidelige Vink til at bestemme Dagen nærmere.

I Kong Magnus's Landslov, Thingfarebolken Cap. 10 (Norges gamle Love II. 20), fastsættes, at man ei maa stevne Nogen fra Mariemesse i Fasten (25 Marts), eller (om den falder nær Paasken) ikke senere end 2 Uger för Paaske, og frem til Halvardsmesse (15 Mai); ligesaa ikke fra Seljumanna-vaka (8 Juli) og til Korsmesse om Hösten (14 Septbr.); endelig ikke nærmere Juul, end at den Stevnede i Magsveir kan være hjemme igjen Juleaften. „Men andre Tider, end de nu nævnte, ere rette til Stevne."

Hensigten med dette Lovbud var, at Bonden i Ro hjemme skulde kunne skjötte sit Jordbrug, uden at drages til Thinge. Foruden Julefreden var der saaledes to Gange om Aaret Thingfred eller Frihed for Stevning til Things, nemlig under Vaararbeidet (25 Marts — 15 Mai) og under Höstarbeidet (8 Juli — 14 Septbr.). Disse Tider ere de saakaldte Aanner, Vaaraann og Höstaann, og Thingfreden kaldtes derfor Aannfred (annfriðr). Lovens Bud gjaldt det hele Rige, og der synes heri at være taget mere Hensyn til Aarstiden, som den almindelig faldt i Gulethingslagen (det sydvestlige, isfrie Norge med milde Vintre), end i det norske Opland, hvor Vaaren indtræffer meget senere. Der indtraf saaledes den Mislighed, at Almuen i det Söndenfjeldske havde Aannfred paa en Tid, da der ingen Aann var, og saaledes rimeligviis ogsaa fik Stevninger midt under Aannen, der i disse Egne aldrig er tilendebragt 15 Mai. Herpaa blev Lovgiverens Sön, den virksomme og for Almuens Vel kraftigt virkende Haakon Magnussön, allerede som Hertug opmærksom, og udstedte derfor 9 Febr. 1291 en Retterbod for Oplandene, hvori han fastsatte, „at Aannfreden skal stande en halv Maaned efter Halvardsmesse; saa meget og længere skal Sagsögning stande efter þriðjavaka"[1]. Herved var Aannfreden paa Oplandene, hvor man har den sildigste

[1] Norges gamle Love III. 19: „at anfriðr skal standa halfuum manæde æftir Haluarz messo. sua myklu oc længhr skal standa soknen æftir þriðia uaku".

Vaar, skudt 14 Dage længere frem paa Aaret, fra 15 til 30 Mai. Men ogsaa Kystlandet (Viken i udvidet Forstand) trængte til lignende Forandring, og herom udkom da en ny Retterbod af samme Kong Haakon til „Borgarthingsmændene" 19 Juli 1312. „Vi have faaet Oplysning af de bedste Mænd i Viken — skriver han — at skjöndt Lovbogen bestemmer saa om Aannfred, at den sættes (skipast) fra Mariemesse i Langefaste og til Halvardsmesse, er dette ei tjenligt i denne Deel af Landet . . . Og vi have derfor den Ordning gjort med de bedste Mænds Raad, at Aannfreden skal stande her hos Eder (Borgarthingsmændene) fra Sommernat (14 April) og saa at den er udgangen 7 Nætter för Botolfsvaage" (altsaa 10 Juni)[1].

Det er fra en Sammenligning af disse to Retterböder med Landsloven man har draget den Slutning, at þriðjavaka maatte være en Betegnelse for 25 Marts, Landslovens Udgangspunkt for Aannfreden. Naar nemlig Retterboden af 1291 udvider Freden til 14 Dage efter Halvardsmesse (dens Endepunkt), var det rimeligt, at Tillæget om þriðjavaka angik Lovbogens Udgangspunkt for Aannfreden, eller Mariemesse i Fasten, især da den tilsvarende Retterbod af 1312 kun handler om Vaar-Aannfreden og i andre Udtryk har en ganske tilsvarende Forskrift. Vi skulle, paa Grund af Beviisförelsen i det Fölgende, her dvæle noget ved Udtrykkene: „anfriðr skal standa" og „soknen skal standa". Det er neppe tvivlsomt, at Lovbogens „soknen skal standa" i Almindelighed betyder: Sagsögning (Stevning) skal staae stille, ophöre, standse; thi det ovenfor anförte Kapitel af Thingfarebolken „a þessom tiðum skal eigi til lögmanz stefna" ér visselig jævntydigt med Kjöbebolkens 8de Kap.: „nu skolu sokner standa, meðan leiðangr er uti" etc.[2]; thi medens en Mand var i Kongens Leding, maatte han dog fremfor nogen anden Tid være stevnefri, naar overalt slig Frihed kjendtes. Men standa betyder staae, altsaa tillader Ordet ogsaa en modsat Forklaring, saa at „soknen skal standa" bliver: Sagsögning skal staae (ved Magt), blive staaende. Og i denne Betydning maa det visselig tages i begge de nævnte Retterböder. I modsat Fald blive deres Paabud meningslöse. Retterboden af 1291 kunde ei godt uden nærmere Forklaring foreskrive, at Aannfreden skulde ophöre (anfriðr skal standa) 14 Dage efter Halvardsmesse, naar den ifölge Lovbogen allerede var endt ved selve Halvardsmessen; endmindre opnaaedes den udtrykkelig udtalte Hensigt med Retterboden af 1312, naar den foreskrev, at Aannfreden skulde ophöre fra 14 April til 10 Juni, eller just i den travleste Aann. Denne Retterbods Udtryk: „anfriðr skal standa"

---

[1] Norges gamle Love III, 94—95: „anfriðar skal standa her med ydar fra sumarnattom oc sua at han se ut gengen vii nattom firir Botolfs vaku". Da Vaaren i almindelige Aar kommer tidligere i Viken end paa Oplandene, er det mærkeligt, at förstnævnte Landskab har faaet sin Vaar-Aannfred længere udsat end dette; rimeligviis havde Erfaring viist, at den Oplandene i 1291 givne Forlængelse ikke i alle Aar har været tilstrækkelig, noget den ei heller nu til Dags vilde være. [2] Sammesteds II. 154.

maa fölgelig ubetinget betyde, at den skal staae ved Magt; thi mellem 14 April og 10 Juni falder Plovaannen. Men har standa her denne Betydning, maa det og have den i den förste Retterbod, baade med Hensyn til Aannfred og Sagsögning; thi at eet og samme Ord i samme Linie i Loven skulde bruges i to modsatte Betydninger, tillader den kjendelige Omhu for Sproget i den hele Lovstiftning ikke at antage.

Men har jeg heri Ret, saa kan þriðjavaka ikke være 25 Marts. Naar Retterb. 1291 fastsætter, „at Aannfreden skal stande (vedvare) til 30 Mai, og saameget længere skal og Sagsögning stande (vedvare) efter Thridjevaage, saa vilde — hvis hermed meentes 25 Marts — her bestemmes, at man kunde stevne lige ind i Paasken, Noget, der strider mod Landslovens ubetingede Forbud mod Retssager omkring Paaske (ovenfor), og som Retterboden ikke kunde ladet uomtalt, da Mariemessen kun er sat som Endepunkt for Stevningstiden, forsaavidt som den ikke falder Paaske nærmere end 14 Dage. Nærmere Paaske maatte ikke stevnes. Og nu skulde en Retterbod, uden at tænke over dette velbekjendte Forhold mellem den faste Fest Mariemessen og den bevægelige Fest Paasken, opstille en Regel for Aannfreden, hvorved i de allerfleste Aar den stille Uges og Paaskens Hellighed vilde forstyrres ved Stevninger og Retsklager? Dette er utænkeligt. Altsaa er Retterbodens þriðjavaka ikke et Udtryk for Landslovens Mariemesse i Faste. Vi maae söge en anden Forklaring, og den ligger nu nær.

Man seer ovenfor, at Landsloven fastsatte, at man ei maatte stevne fra Mariemessen i Faste og til Halvardsmesse; ei heller fra Seljumannavaka (8 Juli) og til Korsmesse om Hösten. Ligesaa har man seet, at Retterboden af 1291 byder: „Aannfred skal stande ½ Maaned efter Halvardsmesse; saameget længer skal og Sagsögning stande efter þriðjavaka." Gjælder nu, som viist, den sidste Forskrift ikke Plovaannfreden eller dens Begyndelse, saa maa den gjælde Höstaannfreden, der ifölge Landsloven begyndte 8 Juli og endte 14 September. Og kun ved at antage dette bliver Retterboden svarende til sit Navn at „böde Retten"; thi det hjalp lidet at have Fred for Stevning, medens man saaede, naar man skulde kunne drages fra sit Jordbrug i den travleste Tid, naar man höstede. Men den samme Naturaarsag, som gjorde en Forlængelse nödvendig om Vaaren, var og tilstede om Hösten; thi en sildigere Vaar giver en sildigere Höst. Sagsögning maatte altsaa vedvare eller stande, som Retterboden siger, saa meget længere om Hösten, som Aannfreden havde varet længere om Vaaren. Men Höstaannfredens ældre Begyndelse, som nu rykkedes en halv Maaned frem, var, som viist, Seljumanna-Messe, og fölgelig er þriðjavaka et borgerligt Navn paa Seljumannamessa, festum sanctorum in Seljo eller festum Sunnivæ cum sociis[1], den 8 Juli.

---

[1] Jfr. om hende Langes Klosterhistorie, 2den Udg. S. 344. Hun var en nordenfjeldsk Helgen, hvis

Skulde imidlertid Nogen endnu antage, at der med þriðjavaka i Retterboden kunde menes Höstaannfredens Slutningstermin (den 14 Sept.), saa have vi Diplomerne at raadföre os med for at undersöge, om de give Anledning til at gjöre et bestemt Valg mellem 8 Juli og 14 Septbr. En saadan Undersögelse viser, at Dagen ikke kan være den 14 Septbr. I den norske Diplomsamling blandt Arnamagnæana fasc. 65 No. 19 (Dipl. Norveg. IV. No. 303) findes et Skjöde paa en Gaard, udstedt „Mandagen för Thridjavaka i Kong Magnus's 27de Aar". Hans Regjeringsaar regnes fra 26 August; altsaa er Brevet enten udstedt Mandag för 14 Septbr. 1345 eller 3 Juli 1346. Men blandt Arnes Apographer findes et herhenhörende Brev (Dipl. Norv. IV. No. 299) med sikker Datering 10 Marts 1346 (Fredag för Gregorsmesse i Kong Magnus's 27de Aar), hvorved den samme Gaards Eierske giver sin Mand (den i det andet Brev omtalte Sælger) Fuldmagt til at sælge Gaarden. Fuldmagten har i ældre Tid været sigillatorisk forenet med Skjödet, og findes saaledes sammenheftet i Arnes Afskrift, skjöndt den ene Original nu er tabt; Identiteten af Gaarden og Handelen er dermed godtgjort. Men da nu Fuldmagten maa være ældre end Salget, maa dette være af Juli 1346, ikke af September 1345; følgelig er þriðjavaka 8 Juli, ikke 14 Septbr. Dipl. Norv. IV. No. 312 sammenlignet med No. 315 sætte det ligeledes udenfor al Tvivl, at þriðjavaka maa indtræffe för 26 August, og det var disse Breve, jeg allerede i den chronologiske Undersögelse foran Diplomatariets förste Samling anf. St. har henviist til som stridende mod at antage 25 Marts for Dagen.

Vi skulle nu tilsidst finde, hvor godt alle Diplomer, som i det Hele tillade nogen Dom herom, stemme med denne Antagelse. Dipl. Norv. I. No. 213 er dateret Lördag efter þriðjavaka i Magnus's 12te Aar; menes ved þriðjavaka 25 Marts, bliver det 30 Marts, som i dette Aar er Paaske-Aften, der neppe paa slig Maade vilde betegnes; derimod passer en Dag i Juli godt. Dipl. Norv. I. No. 524 er en Dom udstedt i Tönsberg Lördag efter þriðjavaka i Eriks 1ste Aar, ifölge hvilken Sagen atter skal falde i Rette Sögnedagen efter Michaelsmesse „nu næst kommer". Antog man her 25 Marts, vilde Sagen uden Grund være udsat et halvt Aar; antog man 14 Septbr. med Tillæg af de 14 Dage, som Aannfreden i Tönsbergs Lagdömme skulde vare efter þriðjavaka, blev der ingen Udsættelse; men naar man regner fra 8 Juli, saa er Udsættelsen given saa at sige til næste Thingdag eller til en af de förste Retsdage, efterat Aannfreden (22 Juli — 28 Septbr.) var over, hvilket altid bliver det rimeligste. — Dipl. Norv. I. No. 477, udstedt 13 April 1383, indeholder Bestemmelser om til hvilke Tider Aaboden paa en Gaard skulde være udfört; Fjöset skulde være færdigt inden en halv Maaned, Laden inden næste Thridjavoka, Boden inden Vinternat og Stuen inden Juul. Ogsaa

---

Hoveddyrkelse tilhörte Bergens Stift, og hverken hun eller hendes Fest omtales, saavidt jeg har fundet, i Diplomerne fra Viken og Oplandene, i hvilke saaledes det andet Navn þriðjavaka er traadt i Stedet, medens omvendt dette Navn aldrig bruges i nordenfjeldske Breve, en Omstændighed, som ei heller er uden Betydning.

her giver 8 Juli for Thridjavoka den bedste Mening, og 25 Marts bliver i hvert Fald aldeles usandsynlig. — Lignende Bemærkninger kunne gjöres ved ethvert Brev, hvori Dateringen forekommer, og hvor nogensomhelst Antydning af foregaaende eller efterfölgende Begivenheder sætter os i Stand til at dömme noget om den Tid paa Aaret, da Brevet maa være forfattet. Jeg anseer det unödigt at anföre flere, men skal ikkun omhandle to Kongebreve; fordi sikker Kundskab om, hvor de ideligt omreisende Konger til enhver Tid have opholdt sig, som bekjendt er et væsentligt, ofte det eneste Middel til at bringe Orden og Sikkerhed ind i vor Middelalders Chronologie.

Der er kun to hidtil kjendte Kongebreve, som have Datering fra þriðjavaka, begge fra Viken. Det ene er trykt i Dipl. Norv. III. No. 33, udstedt af Hertug Haakon Magnussön þriðjavaku Dag i Oslo i hans Hertugdömmes 13de Aar. Hans 13de Aar som Hertug regnes fra 10 Mai 1292 til 9 Mai 1293. Brevet er af mig tvivlende dateret 25 Marts 1293; men daterer man det 8 Juli 1292, stemmer det langt bedre med hvad man ellers veed om Hertugens Opholdssted paa disse Tider. Han var nemlig 12 Mai 1292 i Stavanger, 28 Juni i Oslo, 9—15 August i Tönsberg. Derimod var han 3 Marts 1293 i Bergen, 22 Marts og 23 April paa Hamar (Oplandene), altsaa visselig ikke 25 Marts d. A. i Oslo. Det andet Brev (Norges gamle Love III. 169) er en Retterbod af Kong Magnus Eirikssön, udstedt i Jarlsey þriðjavaka Dag i hans 28de Aar, der begynder med 26 August 1346. Var nu den oftnævnte Mærkedag 14 Septbr., skulde Kongen denne Dag 1346 været i Jarlsey, d. e. den bekjendte Jersö Havn udenfor Tönsberg; men dette er umuligt, da han i dette Aar allerede i April havde forladt Norge, 22 og 27de Juli var i Stockholm og 15 Septbr. paa Laholm. Ei heller kan den være 25 Marts (1347); thi Kongen var i Februar d. A. i Dalarne, reiste derfra ned til Vestergötland, var i Skeninge 17 Marts og i Örebro 17 April, hvorfra han maa være reist til Norge, hvor han findes i Tönsberg den 30 April og 21 Juni. Men naar vi regne þriðjavaka for 8 Juli, saa er Kongens Reise klar. Han har forladt Tönsberg paa denne eller en af de foregaaende Dage, har holdt Slutningsmöde med det norske Rigsraad under Jarlsey, som oftere i Middelalderen var Mödested for Hövdingerne, og er derpaa afseilet til Landsgrændsen; 7 Dage derefter (15 Juli) udstedte han sit norske Testamente fra Ljodhuus, Lödese i Vestergötland paa Norges Grændse[1].

---

[1] Testamentet er dateret Söndag för Margareta-Dag. Man er i Tvivl, om denne skal regnes for 13 eller 20 Juli, og Spörgsmaalet er ret interessant, fordi Kalmarforeningen 1397 udstedtes paa samme Dag. Jeg har ubetinget henfört Dagen til den 20de, men en saa vægtig Autoritet som Langebek har den 13de. Maaskee har der været forskjellig Regning i Norge og Danmark; men jeg antager snarere, at Langebek har faaet den 13de fra Islændingerne, som nemlig ifölge en gammel Optegnelse i et islandsk Kalendarium sees at have flyttet Margreta-Messe fra den 20 til den 13 Juli, fordi Translatio Thorlaci, Nationalhelgenens Skrinlæggelsesdag, faldt paa den 20de. I det Mindste kjender Acta Sanctorum ikke til nogen anden Margreta-Dag end den 20de; og finder man, at jeg i det Foregaaende tilfulde har godtgjort, at þriðjavaka er 8 Juli, saa er det klart, at man i Norge ikke har regnet Margreta-Messe til den 13de; thi Söndagen för samme i 1347 er netop den 8 Juli, da Kong Magnus var ved Jarlsey og ikke 40 Mile derfra i Lödese.

REGISTER

OVER ARCHIV-EFTERRETNINGERNE I FÖRSTE OG ANDET BIND.

REGISTER

OVER BIDRAG TIL DANSK HISTORIE OG TILLÆG I ANDET BIND.
